

ଗ୍ରନ୍ଥୋକ୍ତ ବିଷୟର ସୂଚୀ

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ବୈଦିକ ପ୍ରାର୍ଥନା	୧	ଜଳୀୟ ଅଗ୍ନି	୧୨
ମଙ୍ଗଳାଚରଣ	୨	ବାୟୁବୟୁ ଅଗ୍ନି	୧୩
		ଆକାଶୀୟ ବିଦ୍ୟାଗ୍ନି	୧୪
ଆଧିବେଦ୍ୟ ଶରୀର ଚତୁ	୨	ବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାଣୀଗ୍ନିର କେନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ	୧୬
		ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ	୧୭
ଶରୀରର ଉପାଦାନ ସତ୍ତ୍ୱ ପାତ୍ତ	୩	ଅଯୋନିଜ ଓ ଯୋନିଜ ଶରୀର	୧୮
ଶରୀରର ସନ୍ଧିସ୍ଥ ପରିଚୟ	୪	ସୂର୍ଯ୍ୟଜ୍ୟୋତି ଓ ଶରୀରସ୍ଥ-	
ଶରୀରର ସଚ୍ଚତ୍ତ୍ୱ ଚିତ୍ତ	୪	ଚେତନା ଏକ	୧୯
		ଶରୀରସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମାଗ୍ନି	୨୦
ସଚ୍ଚତ୍ତ୍ୱ ପରିଚୟ	୫	ଫାସ୍ତାଗ୍ନି ପୁରୁଷ ହଜାରେ ବର୍ଷ-	
		ବର୍ଷେ ୨୧	
ଶରୀରସ୍ଥ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ	୫	ଶରୀରସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷର ଅନୁମାନ	୨୨
		ଶରୀରସ୍ଥ କର୍ମପୁରୁଷର ସ୍ୱରୂପ	୨୨
		ଶରୀରର ଯାତୁ ବା ପାରକ ପଦାର୍ଥ	୨୩
ଶରୀରସ୍ଥ ଆତ୍ମାର ଗୁଣ	୬	ଅମର ହେବାର ଉପାୟ-ଜ୍ଞାନ	
ଶରୀରସ୍ଥ ଆତ୍ମ ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣ	୬	ଓ ବିଜ୍ଞାନ	୨୪
		ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହିଁ ପରମ ପୁରୁଷାର୍ଥ	୨୫
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତ	୭	ଆଧିର୍ବାୟ ବିଚାର	୨୬
ଅଗ୍ନି ସୋମାତ୍ମକ ରଜୋ ବର୍ଣ୍ଣ	୭	ପୁରୁଷ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଫର୍ଦ୍ଦାୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ-	
ଶରୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ-		ବିଚାର	୨୭
ବୈଦିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ	୭	ଆଧିକ ଅନିଷ୍ଟପୂର୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧେ-	
		ଚରକ	୨୯
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ-		ଆଧିକ ଶରୀରୀନ ଦୃଷ୍ଟି	୩୦
ମତ ଶାସ୍ତ୍ର	୮	ଆଧିକ ବୃଦ୍ଧି ବିଷୟର କାରଣ-	
ଅଗ୍ନି ସୋମାତ୍ମକ ଜଗତ୍	୯	ଧର୍ମାଧର୍ମ	୩୨
ଅଗ୍ନି ସୋମ ଚତୁ ସ୍ୱରୂପ	୧୦	ଆଦିମ ପୁରୁଷ ଫର୍ଦ୍ଦାୟୁ ପୁରୁଷମାନେ-	
ପାଥ୍ୟବାଗ୍ନି	୧୧	ଧାର୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟି	୩୩

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ସାମ୍ୟବାଦ	୩୪	ବେଦୋକ୍ତ ଆଦିମାନବର ଉତ୍ପତ୍ତି	
ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ଅଧର୍ମ	୩୫	କ୍ଷେପ	୮୧
ପୁରୁଷୋକ୍ତ ଯୁଗଧର୍ମ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ-		ବେଦୋକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମ	୮୨
ଓ ଆୟୁଃ କ୍ଷୟ	୩୬	ଆଦର୍ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ	୮୩
କଳୟୁଗରେ ଅଧର୍ମ ଓ ଆୟୁଃ-		ବୈଦିକ ସ୍ତବଜ୍ୟ ବା ଧର୍ମବ୍ରଜ୍ୟ	୮୬
କ୍ଷୟ	୪୧	ଆଦର୍ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ	୮୭
ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଜନପଦ ଧ୍ବଂସର-		ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା	୮୭
କାରଣ ଅଧର୍ମ-ଅଧର୍ମର କାରଣ-		ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ବୈଦ୍ୟର ସ୍ଥାନ	୮୭
ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ	୫୨	ଧାର୍ମିକ ରାଜ୍ୟରେ କୁଳହୀର-	
ପ୍ରଜ୍ଞା ବା ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ	୫୨	ଗୌରବ	୮୮
ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରସାଦରୁ ଧର୍ମ ଏବଂ-		ଧାର୍ମିକ ରାଜ୍ୟରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ-	
ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧରୁ ଅଧର୍ମ ହୁଏ	୫୫	ସ୍ଥାନ	୮୮
ଧର୍ମର ପରିଚୟ	୫୫	ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ବୈଜ୍ଞାନିକ-	
ଅଧର୍ମର ପରିଚୟ	୫୭	ସ୍ୱରୂପ	୮୯
ଅଧର୍ମରୁ ଆଜି ସମସ୍ତ ଜନପଦ-		ଶରୀର ଓ ସମାଜ ଏକ ରୂପ	୯୦
ଧ୍ବଂସୋନ୍ମୁଖ	୫୯	ଗୃହବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଶରୀର ଓ ସମାଜ	୯୦
ଅଧର୍ମରୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର କ୍ଷୟଭୋଗ	୬୧	ସାବ୍ ଭୌମ ମାନବ ଧର୍ମ	୯୭
ପ୍ରକୃତ ହିନ୍ଦୁର ପରିଚୟ	୬୧	ଲୌକିକ ସୁଖ ସାଧନ ଧର୍ମ	୯୯
ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମୂଳ ବେଦ	୭୧	ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର-	
ବେଦର ପରିଚୟ	୭୧	ନିଷ୍ପତ୍ତି ଚିହ୍ନ	୧୦୦
ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଓ ବୈଦିକ ସୃଷ୍ଟି କାଳ	୭୨	ଜଗତର ଜୀବନ ଚକ୍ରର-	
ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ମୂଳ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବ୍ରାହ୍ମଣ	୭୪	ଉପାୟ ଧର୍ମ	୧୦୮
ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ସମୟ	୭୫	ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର କ୍ଷୟଭୋଗର	
ବେଦଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ		ପ୍ରତିକାର ଓ ଆପଦ ଧର୍ମ	୧୧୫
ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତ	୭୭	ଜନପଦ ଧ୍ବଂସକର ଯୁଦ୍ଧର	
ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ବିଜ୍ଞାନ	୭୮	ପ୍ରତିକାର	୧୧୮
ସମସ୍ତ ବିଜ୍ଞାନର ମୂଳ ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କର		ଧର୍ମ ନିରପେକ୍ଷ ଭାରତର	
ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରଜ୍ଞା	୮୧	ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମାପ୍ୟା	୧୦୨

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୨୩	ଆୟୁର୍ବେଦ ଅଧ୍ୟାପକର-	
ପାଣ୍ଡାଞ୍ଜ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ଭୌତିକ-		ଲକ୍ଷଣ	୧୨୪
ବିଜ୍ଞାନର ପରିଣାମ	୧୨୪	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଦୈବ-	
ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ-		ବ୍ୟାପାଣ୍ଡସ୍ତ ଚିକିତ୍ସା	୧୨୭
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ମତ	୧୨୭	ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଶ୍ମି ଚିକିତ୍ସା	୧୨୭
ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୨୭	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ୍-	
ହୋଟେଲ ସୋଜନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୨୭	ଚିକିତ୍ସା	୧୨୮
ରୁଂ ପାନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୨୮	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ସତ୍ତାବଜୟ-	
ଧୂମ୍ ପାନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୩୨	ଚିକିତ୍ସା	୧୩୩
ପିନେମା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୩୫	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବ୍ରତ-	
ଏଲ୍ୟୁମିନୟମ୍ ପାତ୍ରର-		ଉପବାସ ଚିକିତ୍ସା	୧୩୪
ବ୍ୟବହାର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୩୭	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା	୧୩୭
ବୈଦ୍ୟ ଡାକ୍ତର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୩୯	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଭୈଷଜ୍ୟ	
ମୂର୍ଖ ବୈଦ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ଅଭିବୃଦ୍ଧି-		ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା	୧୧୦
ଅପେକ୍ଷା ବୈଦ୍ୟର ଅଭାବହିଁ-		କାଟାଣୁ କନାଶ ନିମନ୍ତେ-	
ଶ୍ରେୟସ୍କର	୧୪୦	ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା	୧୧୫
ନୀତି ଭ୍ରଷ୍ଟ ବୈଦ୍ୟ ଓ ଡାକ୍ତର	୧୪୩	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ରୂପ ଦେବତାର-	
ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୪୪	ପରିଚୟ	୧୧୭
ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ସବୁ-		ଯକ୍ଷା ରୋଗରେ ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା	୨୦୦
ପ୍ରାଣବାଚକ ବିଷ	୧୪୫	ଭୈଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧେ-	
ଡାକ୍ତରୀ ଟୀକା ଓ ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ୍-		ଆଧୁନିକ ମତ	୨୦୦
ବହୁ ରୋଗ ଜନକ	୧୪୯	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଯୁକ୍ତି-	
ପାଣ୍ଡାଞ୍ଜ୍ୟ ଜୀବାଣୁ ବାଦ ଶକ୍ତି	୧୫୫	ବ୍ୟାପାଣ୍ଡସ୍ତ ଚିକିତ୍ସା	୨୦୨
ଆୟୁର୍ବେଦସ୍ତ ଜୀବାଣୁ ବିଜ୍ଞାନ	୧୫୫	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଯୁକ୍ତି ହେତୁ-	
ଆୟୁର୍ବେଦସ୍ତ ଔଷଧ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୧୬୩	ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତି ଚିକିତ୍ସା	୨୦୪
ଆୟୁର୍ବେଦସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ	୧୬୯	ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତି-	
ଆୟୁର୍ବେଦ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ	୧୭୧	ଚିକିତ୍ସା	୨୦୮

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ବିଦେଶରେ ଆୟୁର୍ବେଦର-		ଗର୍ଭ୍ୟ ଶିଶୁ ଜାତ ରୋଗ	୨୭୩
ଚିକିତ୍ସାର ଗୌରବ	୨୧୨	କାମ ବେଗ ଶାନ୍ତିର ଉପାୟ	୨୭୩
ଆୟୁର୍ବେଦର ସ୍ୱଚ୍ଛବୃତ୍ତି	୨୧୩	ସତ୍ ସଙ୍ଗ	୨୭୪
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷାର ସରଳ ନିୟମ	୨୨୨	ଆତ୍ମ ରକ୍ଷାର ଉପାୟ	୨୭୪
ଶରୀର ରକ୍ଷାର ସାଧାରଣ-		ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ରୋଗ ଓ-	
ନିୟମ	୨୨୪	ଆରୋଗ୍ୟ	୨୭୭
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମୁପ-		ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ରୋଗ	}
ଦେଶାବଳୀ	୨୨୭	ଆଧ୍ୟ ଭୌତିକ ରୋଗ	
ସାବଜନାନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ-		ଆଧ୍ୟଦୈବିକ ରୋଗ	
ଭୌଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ	୨୨୯	ଗର୍ଭବାସ ଦୁଃଖର ବିବରଣ	୨୭୭
ସାବଜନାନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିମନ୍ତେ-		ଜରା ଦୁଃଖ	୨୭୮
ରକ୍ତଭେଦର ଭୌଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ	୨୩୧	ମରଣ ଦୁଃଖ	୨୭୯
ବିଷୟ ରୋଗ ନାଶକ ଧୂପ	୨୩୪	ରୋଗୀ ଆତ୍ମାର ପରିଚୟ	୨୮୧
ଆୟୁ ଓ ଆରୋଗ୍ୟ ପ୍ରତି-		ଶରୀର ଓ ଆତ୍ମା ଅନାଦି	୨୮୧
ଆହାର	୨୪୦	ଚରକୋକ୍ତ କ୍ଷେପ ଓ କ୍ଷେପଜ୍ଞ	୨୮୪
ଆରୋଗ୍ୟ ବିଦ୍ୟାତକ ଆହାର	୨୪୪	ଆତ୍ମାର ନିର୍ବିକାର ଅବସ୍ଥା-	
ହୃଦକର ପଦାର୍ଥ	୨୪୭	ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୨୮୪
ସଂଯୋଗ ଚକ୍ରର ପଦାର୍ଥ	୨୪୭	ରୋଗମାନଙ୍କର ଆତ୍ମା ଦେହ-	
ହୃଦକର ଆହାର	୨୪୯	ଓ ମନ	୨୮୭
ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଶାନ୍ତ୍ୟ ପ୍ରାଣ-		ସମସ୍ତ ରୋଗର ନିବର୍ତ୍ତକ-	
ବା ଉଚ୍ଚାମିନ୍ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦାର୍ଥ	୨୪୯	ଯୋଗାଭ୍ୟାସ	୨୮୮
ଅହୃଦକର ଆହାର	୨୫୦	ଚରକୋକ୍ତସଂଯୋଗର ସ୍ୱରୂପ	୨୮୯
ପାନ ଓ ଭୋଜନ ବିଧି	୨୫୦	ସବରୋଗ ନିବର୍ତ୍ତକ ବୃଦ୍ଧି-	
ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଆହାର-		ଯୋଗ	୨୯୦
ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ	୨୫୫	ବିଦ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ଓ ଅବିଦ୍ୟା-	
(ମନୁଷ୍ୟମାଂସାଦି ପ୍ରାଣୀ ମୁଦ୍ରା)		ବୃଦ୍ଧିର ପରିଚୟ	୨୯୧
ନିଦ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିୟମ	୨୬୪	ଆତ୍ମାର କୈବଲ୍ୟାବସ୍ଥାହି-	
ଆରୋଗ୍ୟ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣାୟାମ	୨୬୭	ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ	୨୯୩
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଆୟୁ ଓ-			
ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ	୨୭୨		

ନମୋବାଜୁନଃ ପ୍ରାଣରୁପିଣୋ ମହାଶକ୍ତେଃ

ଅଭିନବ ଧନ୍ୟନୁରି

- ଓଁ ସବଚୈତନ୍ୟରୂପାଂ ତାମ୍ ଆଦ୍ୟାଂବଦ୍ୟାଂ ଚ ଧୀମହି
ବୁଧିଂଯା ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ ଓଁ ।
- ଓଁ ଅସତୋ ମା ସଦ୍ଗମୟ ଚମସୋ ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ
ମୃତ୍ୟୋ ମା ଅମୃତଂ ଗମୟ ॥
- ଓଁ ତେଜୋଽସି ତେଜୋ ମୟି ଧେହୁ । ଶର୍ଯ୍ୟସି ଶର୍ଯ୍ୟମୟି ଧେହୁ ॥
ବଳମସି ବଳଂ ମୟି ଧେହୁ । ମନ୍ୟୁଽସି ମନ୍ୟୁଂ ମୟି ଧେହୁ ॥
ସହୋଽସି ସହୋ ମୟି ଧେହୁ ॥
- ଓଁ ପୃଥିବୀ-ଆପସ୍-ତେଜୋ-ବାୟୁ-ଆକାଶାଃ ନଃ ଶୁଧ୍ୟନ୍ତାମ୍
ଶଦ୍ଦସ୍ପର୍ଶରୂପରସଗନ୍ଧାଃ ନଃ ଶୁଧ୍ୟନ୍ତାଂ, ମନୋବାକ୍ କାୟୁକର୍ମାଣି
ନଃ ଶୁଧ୍ୟନ୍ତାଂ, ଆତ୍ମା ନଃ ଶୁଧ୍ୟନ୍ତାଂ ଜ୍ୟୋତିଃ, ବୟଂବିରଜସଃ
ବିପାୟାନଃ ଭୂୟାସ୍ମୁ । (ତୈତ୍ତି-ଆରଂ)
- ଓଁ ଭବେମ ଶରଦଃଶତଂ, ରେହେମ ଶରଦଃଶତଂ, ପୁଷ୍ୟେମ
ଶରଦଃଶତଂ, ନନ୍ଦେମ ଶରଦଃଶତଂ, ମୋଦେମ ଶରଦଃଶତଂ,
ଭୃଷେମ ଶରଦଃଶତଂ, ପଶ୍ୟେମ ଶରଦଃଶତଂ, ଶୁଶ୍ରୂୟାମ ଶରଦଃ
ଶତଂ, କୃଷ୍ୟେମ ଶରଦଃଶତଂ, ଜୀବେମ ଶରଦଃଶତଂ, ପ୍ରବ୍ରବୀମ
ଶରଦଃଶତଂ, ଅଙ୍ଗନାଃ ସ୍ୟାମ ଶରଦଃଶତଂ, ଭୂୟୁଷ୍ଠ ଶରଦଃ
ଶତାତ୍, (ବେଦ)
- ଓଁ ଯନ୍ମାସ୍ତତୋ ଦୂରମୁଦୈତି ଦୈବଂ ତଦୁତ୍ପୁସ୍ତସ୍ୟ ତଥୈବୈତି
ଦୂରଂଗମଂ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ଜ୍ୟୋତିରେକଂ ତନୁମନଃ ଶିବସ୍ତକନ୍ତମସ୍ମୁ ॥
(ଯଜୁ. ଅ. ୩୭ । ୧)

ଓଁ ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍

ମଙ୍ଗଳାଚରଣ

ଓଁ ନମ ଆୟୁବେଦୀୟାୟଃ

ସ୍ୱସାରହେତୁରାଗବିରୋଗାଣାଂ ପ୍ରଳୟାନଳମ୍
ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟଂ ବୈଦ୍ୟନାଥଂ ପ୍ରାଣପ୍ରାଣଂ ସୁରାମ୍ୟହମ୍
ଧନ୍ବନ୍ତରୀଂ ବେଦନଧଂସିଂ ଇଂ ନାଗାର୍ଜୁନଂ ମୁନିମ୍
ପିତାମହମପିଧ୍ୟାୟା ପ୍ରାଣାତ୍ମୟଂ ସଦାଶିବମ୍
ବୈଜ୍ଞାନିକେୟୁରୋଽସ୍ମିନ୍ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱାୟୁବେଦ ଦୁର୍ଗତଂ ଦେଶେ
ନ୍ଦିନୀଚୋଽଭିମତୋ ଗ୍ରନ୍ଥଃ ନାନାଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୟ ସାରମୁଦ୍ଭୂତ୍ୟ ॥

ଅଭିନବ ଧନ୍ବନ୍ତରୀ ଯସ୍ୟ ପ୍ରାଣତନବରୋଽର୍ଚିତମୁଖଗୁଣଃ
ଶ୍ରୀ ତମହଃସାଗା ଯେନ ଜନନୀୟା ବ୍ୟପଗତଗୁଣଗୁଣ୍ଡ ରସୁଖମୀୟାତ୍

ଆୟୁବେଦୀୟ ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନ

ମନସି ଚରକ କହନ୍ତିଯେ—

ସବମନ୍ୟର୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ଶରୀରମନୁପାଳୟେତ୍
ତଦସ୍ତବେ ହି ସ୍ୱାଧୀନାଂ ମହାଶ୍ୱବଃ ଶରୀରଶାମ୍ । (ଚ. ନ. ୭ଅ
ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶରୀରକୁ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ରକ୍ଷା
କରିବାକୁ ହେବ । କାରଣ ଶରୀରର ଅସ୍ତବରେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟ
ଅସ୍ତବ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହିପରି ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱ ସ୍ୱରୂପକୁ ପ୍ରତିପାଦକ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଶରୀରଂ ସବତା ସବଂ ସବଥା ବେଦ ଯୋ ଭବତ୍
ଆୟୁବେଦଂ ସ କାନ୍ତର୍ଯ୍ୟନ ବେଦ ଲୋକମୁଖପ୍ରଦମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟ ସବୁକାଳରେ ସକଳପ୍ରକାରେ ସମସ୍ତ ଶରୀର
ଜାଣେ, ସେ ସମସ୍ତ ଜଗତର ସୁଖ ଦାୟକ ସମଗ୍ର ଆୟୁବେଦ ଜାଣେ ।

ଆହୁ, ତେବେ ଶରୀରର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ କ'ଣ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ
ଉତ୍ତରରେ ସେ କହିଛନ୍ତିଯେ—

“ଶରୀରଂ ନାମ ଚେତନାଧିଷ୍ଠାନଭୂତଂ ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ଯଦିକାର ସମୁଦାୟାତ୍ମକମ୍ । (ଚ, ଶା, ୭ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବରେ ଚେତନା ଶକ୍ତି ବା ଆତ୍ମା ରହେ । ପୁଣି ପୃଥ୍ବୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ ଓ ଆକାଶରୂପ ପଞ୍ଚମହାଭୂତର ଦିକାର ତତ୍ତ୍ୱ କର୍ତ୍ତାଦି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ବାକ୍ ପାଣିପାଦାଦି ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଏବଂ ଗନ୍ଧ, ରସ, ରୂପ, ସ୍ପର୍ଶ ଓ ଶବ୍ଦରୂପ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥ ବା ବିଷୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧ ସୂକ୍ଷ୍ମ, ପୁଣି ରସ, ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, ମଜ୍ଜା ଓ ଖର୍ଚ୍ଚରୂପ ଯାହା ଧାତୁରେ ଯାହା ଗଠିତ, ସେଇ ସମୁଦାୟାତ୍ମକ ପଦାର୍ଥ ନାମ-ଶରୀର ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲାଯେ- ଶରୀରର ଉପାଦାନ ଉପରେକ୍ତ ପୃଥ୍ବୀ ଆଦି ଛ’ଟି ମାତ୍ର ପଦାର୍ଥ । ଏହି ଛ’ଟି ପଦାର୍ଥକୁ ଶରୀରର ଷଡ୍‌ଧାତୁ ବୋଲାଯାଏ । ଏ ବିଷୟରେ ଚରକ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ପୃଥ୍ବ୍ୟାପସ୍ତେଜୋବାୟୁ ଶକାଶଂ ବ୍ରହ୍ମ ତ ଅବ୍ୟକ୍ତଂ ଇତ୍ୟେତ ଏବ ଷଡ୍‌ଧାତବଃ ସମୁଦିତାଃ ପୁରୁଷ ଇତି ଶବ୍ଦଂ ଲଭନ୍ତି ।”

(ଚ, ଶା, ୫ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥ୍ବୀ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ଆକାଶ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ଛ’ଟି ଶରୀରର ଧାରକ ପଦାର୍ଥ । ଏଣୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଧାତୁ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ମିଳିତ ଷଡ୍‌ଧାତୁର ନାମହିଁ ପୁରୁଷ ।

ଚରକ ଓ କପିଳଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଆଦ୍ୟ ସାଖ୍ୟାଭିଧାନର ଏହା ହିଁ ମତ ଯେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଷଡ୍‌ଧାତୁ କୋଽୟଂ ପୁରୁଷଃ ଶେଷାଃ ଷଡ୍‌ଧାତୁଜାୟଥା

ରଶିଃ ଷଡ୍‌ଧାତୁଜଃ ସ୍ତ୍ରୀଣ୍ୟୋଃ ସଦୈଃ ସମରକାଶ୍ରିତଃ ।

(ଚ, ସ, ୨୫ ଅ ୧୫)

†ଆକାଶ ବାୟୁ ତେଜୋଜଳପୃଥ୍ବୀବ୍ୟାଧାନ ଅଶୁଭ୍ରତାନି, ଶବ୍ଦସ୍ପର୍ଶରୂପରସ ଗନ୍ଧାଧାନ ଚନ୍ଦ୍ରାସେଜାନି ଗୁଣଭ୍ରତାନି । ଅଶୁଭ୍ରତାନି ଗୁଣଭ୍ରତାନି ତ ଏକଦବ୍ୟଭାବ୍ ଇତ୍ତ ଚଭାଦି ବିବକ୍ଷନ୍ତି । ନ ତୁ ଅପରଶି ମହାଭ୍ରତାନି । ତେଷାଂ ପଞ୍ଚୀକୃତରୂପତୟା ବହୁ-ଦ୍ରବ୍ୟଭାବ୍ ଯୌଗିକଭେଦେନ ଅଭ୍ୟୁପେକ୍ଷାତ । (ପଞ୍ଚଭୂତସମୀକ୍ଷା)

ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦ୍ୟ ସାଧ୍ୟାର୍ଥମାନେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି ଯେ-
ପୁରୁଷ ଷଡ୍‌ଧାତୁକ ଅଟେ । ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଷଡ୍‌ଧାତୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଏବଂ
ତତ୍ତ୍ୱବିଂଶତି ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଷଡ୍‌ଧାତୁ ସମ୍ଭୂତ ଅଟେ ।

ଆର୍ୟ୍ୟ ସୁଶ୍ରୁତ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥାହିଁ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେ
କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ ପଞ୍ଚଭୂତଶରୀରସମବାୟଃ ପୁରୁଷଃ ” ସ ଏଷ କର୍ମପୁରୁଷଃ ଚିକିତ୍ସା—
ଧୃତଃ ” । (ସୁ, ଶାଂ ୧ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ପାଞ୍ଚଭୌତିକ ଶରୀରଧାରୀ ପୁରୁଷ ହିଁ କର୍ମପୁରୁଷ, ଏହି
କର୍ମପାଶବଦ୍ଧ, ଜନ୍ମ ଜରମରଣାଦି ବିକାରଗ୍ରସ୍ତ ଷଡ୍‌ଧାତୁକ ପୁରୁଷ ହିଁ
ଚିକିତ୍ସାର ଅଧିକାରୀ ଅଟେ ।

ସାରକଥା ଏହିପରି— ଶରୀର ରହିତ ନିର୍ବିଳାସ ଅବ୍ୟକ୍ତ
ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷକୁ ଚିକିତ୍ସା କରା ଯାଏନାହିଁ । ଏବଂ ସେଇ ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷର ସମ୍ପର୍କ
ରହିତ କେବଳ ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଶରୀରର ଚିକିତ୍ସା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧୃତରାଂ
ଷଡ୍‌ଧାତୁକ ବିକାରୀ ପୁରୁଷ ହିଁ ଚିକିତ୍ସାର ଅଧିକାରୀ ଅଟେ ।

ଏହି ଷଡ୍‌ଧାତୁକ ଶରୀରର ପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗର୍ଭୋ-
ପନସତରେ ସ୍ପଷ୍ଟପରେ ଏହିପରି ଲେଖା ଅଛି ଯେ—

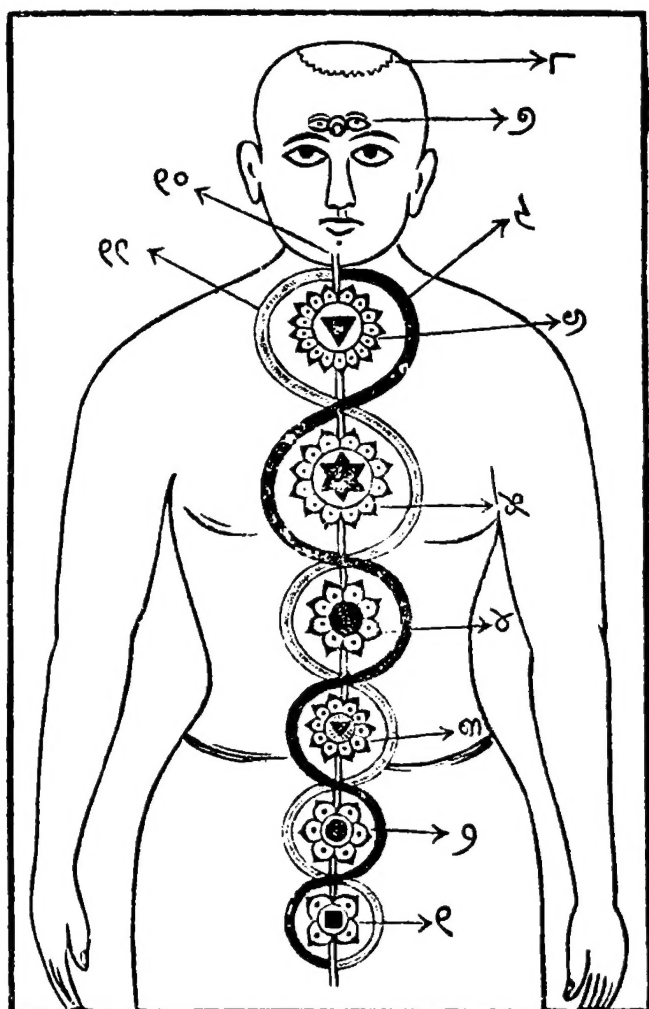
ପଞ୍ଚାମୃକଂ ପଞ୍ଚସୁ ବର୍ଣ୍ଣମାନ୍‌ଧ୍ୟାଶ୍ରୟଂ ଷଡ୍‌ଗୁଣଯୋଗଯୁକ୍ତମ୍

ତଂ ସପ୍ତଧାତୁଂ ଶିମଳଂ ହିଂସାକଂ ତତ୍ତ୍ୱବିଧାତାରମୟଂ ଶରୀରମ୍

ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଷର ଶରୀର ପଞ୍ଚମହାଭୂତରେ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଯାହା କଠିନ ଅଂଶ- ତାହା ପୃଥ୍ୱୀ, ଯାହା ତରଳ
ଅଂଶ-ତାହା ଜଳ, ଯାହା ତାପ ବାଉଷ୍ଣ୍ୟ ଅଂଶ- ତାହା ଅଗ୍ନି, ଯାହା ଗନ୍ଧ
ବା ଚଳନ ଅଂଶ,- ତାହା ବାୟୁ ଏବଂ ଯାହା ଛଦ୍ମ ଅଂଶ-ତାହା ଆକାଶ
ଅଟେ । ପୃଥ୍ୱୀର ଅଂଶ ଅଗ୍ନି ରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଶରୀରକୁ ଧାରଣ
କରେ । ଜଳର ଅଂଶ ଶରୀରର ଅଗ୍ନି ପରମାଣୁକୁ ପିଣ୍ଡିଭୂତ ବା ପରିଷ୍ଠର
ସଂଯୁକ୍ତ କରି ରଖେ । ଅଗ୍ନିର ଅଂଶ ଭୃକ୍ତ ଅନ୍ନାଦିକୁ ପାକକରି ଧାତୁ-
ମାନଙ୍କୁ ପୋଷଣ କରେ ଏବଂ ଶରୀରକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ । ବାୟୁର ଅଂଶ
ଶରୀରର ସ୍ଥୂଳ, ସୂକ୍ଷ୍ମ, ସମସ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରିଚାଳନ କରେ । ଏବଂ
ଆକାଶର ଅଂଶ, ଏହି ଶରୀରରୁ ଫିଟୁକୁ ଅବକାଶ ପ୍ରଦାନ କରି

ଷଟ୍ ଚକ୍ର

୧ ଆଧାରଚକ୍ର ୨ ସ୍ୱାସ୍ଥାନ ୩ ମଣିପୁର ୪ ମନୋହର ୫ ଅନାହତଚକ୍ର ୬ ବସୁଧାଚକ୍ର ୭ ଆଜ୍ଞାଚକ୍ର ୮ ସହସ୍ରାରଳ କମଳ ୯ ଇଡ୍ରା ୧୦ ସୁଷୁମ୍ନା ୧୧ ପିଙ୍ଗଳା ।

ଏହି ସବୁ ସୂକ୍ଷ୍ମଜାତି ନନ୍ଦ ଆମମାନଙ୍କର ଶିରୋଦେଶ ଠାରୁ ଗୁହ୍ୟଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି । ଏହି ସବୁ ଚକ୍ର ଶାରୀରିକ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିର କେନ୍ଦ୍ର ଅଟେ । ଏଇ ଚକ୍ରଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ମେଧାଦ୍ୱୟ ।

ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏହି ଶରୀର ଆକାଶୀୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଗୁଣ, - ଶବ୍ଦ, ପର୍ବ ରୂପ, ରସ ଓ ଗନ୍ଧ ରୂପ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ବସ୍ତୁମାନଙ୍କରେ ଛାଁ ସଦୃଶ ପ୍ରକୃତି ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଶରୀରର ଆକୃତି ୬ ଟି । ଯଥା - ଦୁଇ ହାତ, ଦୁଇ ପାଦ, ଏକ ମୁଣ୍ଡ ଏବଂ ଏକ ଗଣ୍ଡି ବା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଥର । ୧ ମଧୁର, ୨ ଅମ୍ଳ, ୩ ଲବଣ, ୪ କଟୁ * ଚକ୍ର ଓ ୫ କପାୟ; ଏହି ଛ'ଟି ରସ କିମ୍ବା ୧ ଆଧର ଚକ୍ର -

Ganglion Coecygeum Impar ଗୁଥୁନା ଚକ୍ରସ୍ଥାନ

୨ ଗ୍ୟାସ୍ତ୍ରାନ୍ ଚକ୍ର Hypogastric plexus ଜଳ ଚକ୍ରସ୍ଥାନ

୩ ମଣ୍ଡିପୁର ଚକ୍ର Solar Plexus ଅଗ୍ନିଚକ୍ରସ୍ଥାନ

୪ ଅନ୍ତରାଳ ଚକ୍ର Cardiac Plexus ବା ହୃଦୟର ସ୍ଥାନ

୫ କରୋଟି ଚକ୍ର Carotid Plexus ଆକାଶ ଚକ୍ରସ୍ଥାନ

୬ ସହସ୍ରାର ଚକ୍ର Thousand peteld Lotus ସର୍ପିତକ୍ରସ୍ଥାନ

ଏହି ଛ' ପ୍ରକାର ନାଡ଼ୀ ଚକ୍ର, ଅଥବା କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ ଓ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଏହି ସେଇ କାରଣ ପଦ୍ଧତି । ଏହିପରି ଛ' ଅଙ୍ଗ, ଛ ଚକ୍ର, ଛାଁରସ ଏବଂ ଛ' ପ୍ରକାର ମୂଳବସ୍ତୁର ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ଶରୀର ରହେ ।

ଏ ବାହ୍ୟେ ନ'ହେଲେ ଗୁଣ ଯୋଗରେ ଶରୀର ସଦୃଶ ହୋଇଥାଏ । ସେଇ ଛ' ପ୍ରକାର ଗୁଣ ଏହି ଯେ — *

୧ ଗୁଥୁନା ବା ପାଣ୍ଡିବ ଆକାର ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ - ଗୁରୁ, କଠିନ, ମନ୍ଦ, ଛିର, ବଶଦ, ସାନ୍ନ, ସ୍ଥୂଳ ଓ ଶରୀ ।

୨ ଜଳ ବା ଜଳୀୟ ଆକାର ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ - ଦ୍ରବ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶୀତ, ମନ୍ଦ, ସର, ସାନ୍ନ, ମୃଦୁ, ପିଚ୍ଛିଳ ଓ ରସ ।

୩ ଅଗ୍ନି ବା ଆଗ୍ନେୟ ଆକାର ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ - ଉଷ୍ଣ, ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ସୃଷ୍ଟ, ଲଘୁ, ରୁକ୍ଷ, ବଶଦ ଓ ରୂପ ।

୪ ବାୟୁ ବା ବାୟୁବୟ ଆକାର ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ - ଲଘୁ, ଶୀତ, ରୁକ୍ଷ, ଶର, ବଶଦ ସୃଷ୍ଟ ଓ ଶରୀ ।

୫ ଆକାଶ ବା ଆକାଶୀୟ ଆକାର ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ - ମୃଦୁ,

* ପକ୍ଷୀଭାବେକ ଦେହେ ଆକାରଃ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେତକଃ

ବିପକ୍ଷଃ ପକ୍ଷପାଦମ୍ୟକ୍ ଗୁଣାନ୍ ସ୍ଥାନଭବର୍କ୍ଷୟତ୍ । (ସୁ, ସୁ, ୪୧ ପ)

ଲଭ୍ୟ, ସୁନ୍ଦର, ଶୁଭକ୍ଷଣ ଓ ଶକ୍ତି । (ଚେରକ) ।

ଏହିପରି ପଞ୍ଚମହାଭୂତର ସମସ୍ତ ଗୁଣ ସହଜ ମିଶାଇ —

୬ ଚେରକା ଶକ୍ତି ବା ଆହାର ଗୁଣ * ୧ ଦୁର୍ଗ, ୨ ଦୁର୍ଗ, ୩ ଲକ୍ଷ୍ମୀ,
୪ ଦେବୀ, ୫ ପ୍ରସାଦ, ୬ ପ୍ରାଣ, ୭ ଅଧାନ, ୮ ଉନ୍ନେଷ, ନମେଷ,
୯ ବୃଦ୍ଧି, ୧୦ ମନ, ୧୧ ସାକ୍ଷୀ, ୧୨ ବିଶ୍ୱରୂପା, ୧୩ ସୂକ୍ଷ୍ମ,
୧୪ ବିଜ୍ଞାନ, ୧୫ ଅଧ୍ୟାତ୍ମାତ୍ମା, ୧୬ ବିଷୟୋପଲବ୍ଧି
(ସୁ, ଶା, ୧ ଅ ୨୧) ଏବଂ ତା'ର ପ୍ରକୃତ ଭେଦରେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ-
ସମା, ପ୍ରକୃ, ଆତ୍ମିକ୍ୟ, ଅହଂସା, ସନ୍ଧ୍ୟାନିଷ୍ଠା ଓ ବୃତ୍ତଚର୍ଯ୍ୟାଦି ଏବଂ
ରାଜସ୍ୱ ଗୁଣ — ଦକ୍ଷ, ଦର୍ଶ, ଅଭିମାନ, ଦୁଃଖ, ଅଧୀରତା,
ମିଥ୍ୟା ଗ୍ରହଣ, ହଂସା, କାମ, କ୍ରୋଧ ଓ ଲୋଭ ଆଦି ଏବଂ ତା'ର
ପ୍ରକୃତ ଭେଦରେ **ତମୋଗୁଣ** — ମୋହ, ଅଜ୍ଞାନ, ଆଳସ୍ୟ, ନିଦ୍ରା,
ନାସ୍ତିକତା କର୍ତ୍ତାଦି

ଏହିପରି ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ପରଚରନ ମହାଭୂତ ବା ଜଡ଼ଦ୍ରବ୍ୟ ମାନଙ୍କର
ଗୁଣ ଏବଂ ଏକ ଚେରକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ଆହାର ଗୁଣ — ଏସବୁ ୬ ପ୍ରକାର
ଗୁଣ ଯୋଗରେ ଶରୀର ସୃଷ୍ଟିରୁ ଯୋଗ ଦୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଆଉଟି ମଧ୍ୟ
ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ରସ, ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, ମଜ୍ଜା ଓ କର୍ମ
ନାମରେ ସାତ ପ୍ରକାର ଧାତୁ ରହେ । ଏବଂ ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫ
ନାମରେ ତିନିପ୍ରକାର ମଳ ଓ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଧାତୁକ ରୂପେ ରହେ ।
ଭ୍ରମ୍ୟ, ଶ୍ରେୟ, ଲେୟ ଓ ପେୟ ଭେଦରେ ଶରୀରର ଆହାର
ଗୁଣ ପ୍ରକାର ଏବଂ ଅଗ୍ନି ଖୋମାତ୍ମକ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷର ରଲୋ

* ପ୍ରାୟାଶ୍ଚ ବିଜ୍ଞାନିକ ମାନେ ଶରୀରର ଧାତୁରାସ୍ତ୍ରର ଧାରକ ୧୨ ଟି
ପଦାର୍ଥ ବୋଲି ନିରୂପଣ କରିଛନ୍ତି । ଯଥା — ୧ ଆକ୍ସିଜନ୍, ହାଇଡ୍ରୋଜନ୍
୩ ନାଇଟ୍ରୋଜନ୍ ୪ କାର୍ବନ୍ ୫ ସାଲ୍ଫ୍ୟୁର ୬ ଫସ୍ଫରସ ୭ ସୋଡ଼ିୟମ
୮ ପୋଟାସିୟମ ୯ କେଲସିୟମ, ୧୦ ମଗନେସିୟମ ୧୧ ଲିଥିୟମ
୧୨ କୋଲିନ୍ ୧୩ ଇଲେକ୍ଟ୍ରନ୍ ୧୪ ଆସ୍ଵାତ୍ମିନ୍ ୧୫ ଶିଲିକନ୍
୧୬ ଆଇରନ୍ ।

୧ “ଶରୀର ଦୃଷ୍ଟିଶାକ୍ଷୀ ଧାରକବା ଦେହ ଧାରଣାତ୍

ବାତ ପିତ୍ତ କଫା ଜ୍ୱେଷ୍ଠାଃ ମଳାଃ କରଣାନ୍ମଳାଃ । ” (ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ)

ବର୍ଷ ରୂପେ କମ୍ପା ଧର୍ମ ଧର୍ମ ରୂପ ଉପାଦାନ ଲେଖକେ ଶେଷ ଉତ୍ସର୍ଗିତ
 କାରଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଅଟେ । ଏହି ଶେଷର ଉତ୍ସର୍ଗିତ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରାୟୋଗ୍ୟ
 ଉପନିଷଦର ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ବ୍ୟାସ ନାମକ ପ୍ରକରଣରେ ଏକ ଗାନ୍ଧାର ଶ୍ଳୋକ
 କରାଯାଇଛି । ସେଥିରେ ଋଷି ପାତ୍ନା କହୁଛନ୍ତି, ତା'ର ମାଗଣା
 ଏହିପରି — ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସମ୍ପତ୍ତି ବୈଦ୍ୟୁତକ ଅଗ୍ନିର କାଷ୍ଠ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ।
 ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କରଣ ସମୃଦ୍ଧ ବ୍ୟୟ ଅଗ୍ନିର ଧୂମ, ବସନ ତା'ର ଶିଳା
 ବା ଜ୍ୱାଳା, ଚନ୍ଦ୍ର ତା'ର ଅନ୍ତର ଏବଂ ତାହା ମନୁଷ୍ୟ, ସେହି ଅଗ୍ନିର
 ବିଚ୍ଛୁଳିତ ବା କଣା ଅଟନ୍ତି । ଦେବତାମାନେ ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟକୁମାରୀ
 ବ୍ୟୟ ଅଗ୍ନିରେ ଶୁଦ୍ଧାକୁ * ଆଦାନ ଦିଅନ୍ତି । ସେଇ ଆଦାନକୁ
 ଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍ସର୍ଗ ଦୃଶ୍ୟ । ଫେରେ ସେଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ମେଘରୂପୀ ବୈଦ୍ୟୁତକ
 ଅଗ୍ନିରେ ଆଦାନ ଦିଆଯାଏ, ସେଥିରୁ ବୃଷ୍ଟି ଉତ୍ସର୍ଗ ଦୃଶ୍ୟ । ଫେରେ
 ସେଇ ବୃଷ୍ଟିକୁ ପୁଣିରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ଆଦାନ ଦିଆଯାଏ, ସେହି ଅଗ୍ନି
 ଉତ୍ସର୍ଗ ଦୃଶ୍ୟ । ଫେରେ ସେଇ ଅଗ୍ନିକୁ ସୁରୁଷରୂପୀ ଅଗ୍ନିରେ ଆଦାନ ଦିଆ-
 ଯାଏ, ସେଥିରୁ ବର୍ଷ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦୃଶ୍ୟ, ଫେରେ ସେଇ ବର୍ଷକୁ ମୁଣ୍ଡର ଅଗ୍ନିରେ
 ଆଦାନ ଦିଆଯାଏ; ସେଥିରୁ ଗର୍ଭ ଉତ୍ସର୍ଗ ଦୃଶ୍ୟ ଏହାର ଭାବରେ
 ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପୀ ବ୍ୟୟ ଅଗ୍ନିରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଆଦାନ ପଥାନମେ ଚନ୍ଦ୍ର;
 ମେଘ; ବୃଷ୍ଟି; ଅଗ୍ନି ଓ ବର୍ଷିଏ ରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପଞ୍ଚମ ଆଦାନରେ
 ପୁରୁଷ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ । X ଏଠାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପଦରେ ଧର୍ମ ଓ
 ପୁରୁଷ ଉଦୟର ଅନ୍ତାକୁ ଧର୍ମ ଗୁଣିବାକୁ ହେବ ।

† “ଶୁକଂ ପୋମ୍ୟନ୍, ଆର୍ତ୍ତଂ ଆବୋଦୟ” (ସୁଶ୍ରୁତ)

* ୧ ଏଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାସିଦ୍ଧର ଅର୍ଥ — ଜଳ !

୨ ପାଠ୍ୟ (Physical science) ଷ୍ଟେଡିକ ବଜ୍ଜନରେ
ପଢ଼ାକ Light heat sound, Electricity, Magnetism

Ether ବୋଲନ୍ତି, ବୈଦିକ ବିଜ୍ଞାନରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦେବତା ବୋଲିଥାଏ,

୧ X ଅସୌ ବାବ ଲେକୋ ଗୌରମାଣି ପ୍ରସ୍ୟ ଆଦିତ୍ୟ ଏବ ସମିତ
ରବି ସୌ ପୁମଃ ଅହରକ୍ତିଃ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଅଙ୍ଗାର, ନକ୍ଷତ୍ରାଣି ବିଷ୍ଣୁ ଲିଙ୍ଗାଃ ।
କପୁନ୍ ଏତଦ୍ଵି ନୁଗୌ ଦେବାଃ ହିଙ୍ଗାଂ ବୁଧୁତି, ତସ୍ୟା ଆଦୁରୋଃ
ସୋମୋ ରଜା ସନ୍ଧବତି ।

ଏଥିରୁ ଏହି ଅର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ଦ୍ଵୟ ଯେ — ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନୀୟ
ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଭୂଲୋକସ୍ଥିତ ପିଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର
ଅଗ୍ନିରେ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ସୋମର ଆହୁତିଦ୍ଵାରା ପୁରୁଷ ବା ଶରୀରର ଉତ୍ପତ୍ତି

୨ ପର୍ଜନେୟା ବାବ ଗୌତମାଗ୍ନି ସ୍ତ୍ରୀୟା ବାଧୁରେବ ସମିତ୍ ଅନ୍ତ୍ରାଧୁମଃ
ବିଦୁଧିଃ ଅର୍ଚ୍ଚିଃ ଅଗ୍ନିଃ ଅଜ୍ଞାତ୍ଵା ହ୍ରାଦୁନୟା ବିଷ୍ମଲିଙ୍ଗାଃ ତସ୍ମିନ୍
ଏତସ୍ମିନ୍ ଅଗ୍ନୌ ଦେବାଃ ସୋମଂ ରଜାନଂ ଜୁହୁତି ତସ୍ୟା ଆହୁତେଃ
ବର୍ଷଂ ସନ୍ଧବତି ।

୩ ପୃଥିବୀ ବାବ ଗୌତମାଗ୍ନି ସ୍ତ୍ରୀୟା ସବସ୍ତୁର ଏବ ସମିତ୍ ଆକାଶୋ
ଧୁମଃ ରାବିଃ ଅର୍ଚ୍ଚିଃ ଦଶୋଽଜ୍ଞାତ୍ଵା ଅବାନ୍ତର ଦିଶା ବିଷ୍ମଲିଙ୍ଗାଃ
ତସ୍ମିନ୍ ଏତସ୍ମିନ୍ ଅଗ୍ନୌ ଦେବା ବର୍ଷଂ ଜୁହୁତି; ତସ୍ୟା ଆହୁତେଃ
ଅନ୍ନଂ ସନ୍ଧବତି ।

୪ ପୁରୁଷୋ ବାବ ଗୌତମାଗ୍ନି ସ୍ତ୍ରୀୟାବାଗେବ ସମିତ୍ ପ୍ରାଣୋ ଧୁମଃ
କିନ୍ନା ଅର୍ଚ୍ଚିଃ ତସ୍ମୁ ଅଜ୍ଞାତ୍ଵା ଶ୍ରୋତ୍ରଂ ବିଷ୍ମଲିଙ୍ଗାଃ । ତସ୍ମିନ୍ ଏତସ୍ମିନ୍
ଅଗ୍ନୌ ଦେବା ଅନ୍ନଂ ଜୁହୁତି ତସ୍ୟା ଆହୁତେ ରେତୋସନ୍ଧବତି ।

୫ ଯୋଷା ବାବ ଗୌତମାଗ୍ନି ସ୍ତ୍ରୀୟାଉପସ୍ଥ ଏବ ସମିତ୍ ଯତ୍ ଉପମନ୍ଥୟତେ
ସଧୁମଃ ଯୋନିଃ ଅର୍ଚ୍ଚିଃ ଯଦନ୍ତଃ କରେତି ତେ ଅଜ୍ଞାତ୍ଵା ଅଭିନନ୍ଦା
ବିଷ୍ମଲିଙ୍ଗାଃ ତସ୍ମିନ୍ ଏତସ୍ମିନ୍ ଅଗ୍ନୌ ଦେବା ରେତୋ ଜୁହୁତି ତସ୍ୟା
ଆହୁତେଃ ଗର୍ଭଃ ସନ୍ଧବତି ।

ଇତିତ୍ଵ ପଞ୍ଚମ୍ୟାଂ ଆହୁତୈ ଆପଃ ପୁରୁଷ ବଚସୋ ଭବନ୍ତି *

(ଛନ୍ଦୋଗ୍ୟ ଉ. ନ. ୫ ଅ)

* କେନ୍ଦ୍ର ୨ ଗୌରୀକ କହନ୍ତି ଯେ — ଜୀବ ୮୪ ଗୌରୀକ ଲକ୍ଷ ଯୋନି
ଭ୍ରମଣ କରିବା ପରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯୋନି ଲଭ କରେ । ସେମାନଙ୍କର
ଝମକିକାଶି ପିତାନ୍ତର ପୁରୁଷ ଏହି ଯେ — “ସ୍ଥାବରଂ ବାଣିଜ୍ୟେଷଂ
ଜଳଜଂ ନବଲକ୍ଷକଂ; କୂର୍ମାସ୍ତୁ ନୃଦଲକ୍ଷଂ ଚ ଦଶଲକ୍ଷଂ ଚ ପଞ୍ଚଶାମ୍ ।
ସିଂଶଲକ୍ଷଂ ପଶୁନାଞ୍ଚ ଚତୁର୍ଲକ୍ଷଂ ଚ ବାନରଃ । ତତୋ ମନୁଷ୍ୟତାଂ
ପ୍ରାପ୍ୟ ଚତଃ କର୍ମାଣି ସାଧୟେତ୍ ।

ଏହି ବିକାଶ ବାଦ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଡାକ୍ତରବିଜ୍ଞାନ ମତ ସହିତ ପ୍ରାୟ ସମାନ ।
ଡାକ୍ତରବିଜ୍ଞାନ କହନ୍ତି ଯେ- ଜୀବ ପଦ୍ମ ପଦ୍ମ ଅଧମ ଯୋନି ଅଭିନମ କରି

ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ସେଇ ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମହିଁ ଶରୀର ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳ କାରଣ । ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆର୍ୟ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ —
୧ “ଆର୍ତ୍ତବ ଆଗ୍ନେୟଂ; ଶୁକଂ ସୌମ୍ୟମ୍ । ୨ । ଆତାନଂ ଆଗ୍ନେୟଂ
ବସର୍ଗଃ ସୌମ୍ୟଃ । ୩ ପିତୃଂ ଆଗ୍ନେୟଂ - ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସୌମ୍ୟଃ । ୪ ତେଜୋ
ଆଗ୍ନେୟଂ, ଓଜଃ ସୋମାନ୍ୱଜମ୍ । ୫ ଅଗ୍ନିସୋମୀୟାହ୍ନାହ୍ନତଃ
ବୀର୍ଯ୍ୟଂ ଦ୍ୱିବିଧମ୍-ଉଷ୍ମଂ ଶୀତଞ୍ଚ । ୬ । ରସାଃ ଦ୍ୱିବିଧାଃ ସୌମ୍ୟଃ
ଆଗ୍ନେୟାଶ୍ଚ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗ୍ନି ଓ ସୁରୂପର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବୀର୍ଯ୍ୟ - ତଥାହମେ ଆଗ୍ନେୟ ଓ
ସୌମ୍ୟ । ଏହିପରି ଆତାନ ବା ଉତ୍ତରପୁଣ କାଳ ଆଗ୍ନେୟ ବସର୍ଗ
ବା ଦକ୍ଷିଣାୟନ କାଳ ସୌମ୍ୟ ଅଟେ । ଶରୀରର ପିତୃ ଯାହା ଆଗ୍ନେୟ
ଶ୍ରେଷ୍ଠା ସୌମ୍ୟ ଅଟେ । ଏହିପରି ତେଜ ଆଗ୍ନେୟ, ଓଜ ସୌମ୍ୟ ଅଟେ ।
ଏହିପରି ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ବୀର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାର-
ଉଷ୍ମ ବା ଆଗ୍ନେୟ ଏବଂ ଶୀତ ବା ସୌମ୍ୟ ଅଟେ । ଏହିପରି ପାଞ୍ଚ
ଭୌତିକ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ଷଡ୍ବିଧ ରସ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ
ଆଗ୍ନେୟ ଓ ସୌମ୍ୟ - କଟୁ ଅମ୍ଳ ଓ ଲବଣ ରସ-ଆଗ୍ନେୟ ଏବଂ ମଧୁର
କ୍ଷକ-କଷାୟ ରସ ସୌମ୍ୟ ଅଟେ ।

ଏ ବିଷୟରେ ବାର୍ତ୍ତାଟ କହନ୍ତି ଯେ—

ନାନାମୂଳମପିଦ୍ରବ୍ୟମଗ୍ନିଧୋମୌ ମହାବଳୌ

ବ୍ୟକ୍ତାବ୍ୟକ୍ତଂ ଜଗନ୍ନବ ନାଶ୍ଚକ୍ଷମତ ଜାତୁରିତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେବେଳେ ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଜଗତର ଗର୍ଭରେ
ରହେ, ସେଇପରି ସଚେତନ ଅଚେତନ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥୂଳ ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ

ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଶୁଭାଦ୍ରା ଯୋନି ଲକ୍ଷ୍ମୀନନ୍ଦର ପରିଶେଷରେ ବାନର
ଯୋନି ଲଂଘନ ପୂର୍ବକ ମନୁଷ୍ୟଯୋନି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ” । ଏହି ମତ ଅବୈଜ୍ଞାନିକ;
କପୋଳ କଳ୍ପନା ମାତ୍ର । ଏହି ମତରେ ଶରୀର ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ
ଅଚେତନ ପ୍ରକୃତ ସିନା, ଧର୍ମାଧର୍ମ ଶରୀରଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ ନୁହେଁ ।
ଏମାନେ କହନ୍ତିଯେ- ମନୁଷ୍ୟର ଆଉ ଜନ୍ମାନୁର ନାହିଁ । ସୁତରାଂ
ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ବିରୂର ନିରର୍ଥକ । ଏହି ମତଟି ସୂକ୍ଷ୍ମ, ପ୍ରମାଣ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ
ଅନୁଭବର ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ ।

ଅତି ପ୍ରବଳ ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏ ସମୁଦାୟର ସାରାଂଶ ଏହି ଯେ— ଏହି ସମସ୍ତ ପିଣ୍ଡ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଉପାଦାନ— ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମ, ତେବେ ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହି ଯେ— ଏହି ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମ ପଦାର୍ଥ କ'ଣ ?

ଅଗ୍ନିଷୋମତତ୍ତ୍ୱର ସ୍ୱରୂପ

ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମ ଏହି ଦୁଇଟି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ, ଜ୍ଞାନ ଓ ହିମ୍ବାଣକୁ ପରି ଏହି ଦୁଇଟି କିଛି ପରସ୍ପରରୁ ଥିବା ଅଟେ । ଜ୍ଞାନକୁ ହିମ୍ବା ବକ୍ତର ପ୍ରକାଶ ହେଲାପରି ଅଗ୍ନିରୁ ଯିଏ ସୋମର ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦୁଇଟି ଯଦି ପରସ୍ପରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହେ, ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମଟିକୁ ଘିରୁ ନିଜ ବା ସୌର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟିକୁ ମାତୁ ନିଜ ବା ସୌମ୍ୟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରାୟାଶ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି ଦୁଇଟି ଶକ୍ତିକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଯେତେ ପ୍ରଥମଟିକୁ ପଞ୍ଜେଟିକ୍ ଏଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ସିଟି ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟିକୁ ନେଗେଟିଭ୍ ଏଲେକ୍ଟ୍ରିକ୍ସିଟି ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମଟି ପ୍ରୋଟେନ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋନ ଅଟେ । ଅଗ୍ନିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ସୋମକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ଏହି ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମରୂପ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ବୈଦ୍ୟୁତିକ ତେଜ ଯିଏ ଦ୍ୟୁଲେକ୍ଟ୍ରୋନ୍ ଆଚଳ କରି ଭୂଲୋକ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସମସ୍ତ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର, ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୁଲ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥିତି ଓ ବିନାଶର କାରଣ ରୂପେ ସର୍ବସ୍ୱ ଓତପୋତ ଭାବରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଅଟେ, ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଯେ—

ପାଥ୍ୟବାଗ୍ନି

ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ନିବାସ ସ୍ଥାନ ଏହି ପୃଥିବୀ ଏକ ଅଗ୍ନିମୟ ପିଣ୍ଡ ।

ବ୍ରହ୍ମଦାର୍ଶନୀକ ଉପନିଷଦରେ ଲେଖା ଅଛିଯେ—

“ଯାବନୟମଗ୍ନି ପ୍ରାବଣୟଂ ପୃଥିବୀ ଯାବଣୟଂ ପୃଥିବୀ ତାବାନୟମଗ୍ନିଃ ।”
ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀର କଳେବର ଗୋଟିକି, ସେତକ ପରିମାଣେ ତହିଁରେ ଅଗ୍ନି ରହିଛି । ଆଉରି ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି—

“ଅଗ୍ନିଃପୃଥିବୀସ୍ଥାନଃ ତଂବ୍ୟାଶ୍ୟାମ୍ୟାମୋଃଶଗ୍ନିଃ କସ୍ମାତ୍ ଅଗ୍ନଶୀର୍ଷବତ୍ ଅଗ୍ରଂ ଯଜ୍ଞେଷୁ ପ୍ରଣୀୟତେ, ଇତି । (ନିରୁକ୍ତୋତ୍ତରସଂହିତା ଚତୁର୍ଥପାଦ)

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ କହେ ଯେ— ଏହି ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟକୋଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଶୀର୍ବାଦ କାଳରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ଗୋଲକାର ତରଳ ପିଣ୍ଡ ରୂପରେ ଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଶୀତଳ ବାୟୁ ମାଲର ପ୍ରସ୍ତବରେ ଏହା ଧୀରେ ୨ ଥରା ଘେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯେପରି ଗରମ ବାୟୁ ଥରା ଘୋଲିଯାଇ ତା'ର ଉପରେ ସରା ଗାଡ଼ି ଯାଏ, ସେହିପରି ପୃଥିବୀ ଥରା ପଡ଼ିବାକୁ ତା'ର ଉପରେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରସ୍ତ ସରା ଜମା ହୋଇଗଲା । ଏହା ଧୀରେ ୨ ଚାନ୍ଦା ଅତି ଚଢ଼ଳ ଓ ଶୀତଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କେତେକାଳ ପରେ ତା'ର ଉପରେ ପାଣି ଗଢିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନେ କହନ୍ତି ଯେ— ପୃଥିବୀର ଉପର-ବ୍ରଣଟା ଏବେ ଥରା ଘେବର ମଧ୍ୟ ଏହାର ଚଢ଼ଳ ଭ୍ରଣଟା ଅଦ୍ୟାପି ସେଇ ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ତରଳ ସ୍ତରୀ ଆକାରରେ ହିଁ ରହୁଅଛି ।”

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଣେ କହେ ଯେ— ଭୂଗର୍ଭର ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ଅଛି, ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି— ଉତ୍ପାଦନ, ସଂବର୍ଦ୍ଧନ, ବିପତ୍ତିଶମନ ଓ ସପତନ । ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଗ୍ନି ଯେପରି ନିଶ୍ଚରର ଅବସ୍ଥା ରସ ରକ୍ତାଦି ଧାତୁମାନଙ୍କର ଏକ ଶାନ୍ତାବିନ ଶକ୍ତିର ସମ୍ପଦ, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଅପତନର କାରଣ ଅଟେ, ସେହିପରି ଭୂଗର୍ଭର ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟ ଭୂମିର ଅଗେଚନ ଓ ସଗେଚନ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଉତ୍ପାଦି, ସମ୍ପଦ, ଉତ୍ପାଦନ ଓ ଅପତନର କାରଣ ହୋଇ ଥାଏ ।

ଏହି ଭୂଗର୍ଭର ଅଗ୍ନିର ସୌରଶୀ ସହଚର ସମ୍ପଦ ଆମର ଉନ୍ନତ । କିନ୍ତୁ ସୌରଶୀ ପରି ଏହା ଅତି ଶାନ୍ତ ଓ ମହା ପ୍ରକାଶମୟ ନୁହେଁ । ଭୂଲୋକ ସମ୍ପଦସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ସେହିକି ତାପ ଆବଶ୍ୟକ, ଯଦିକି ତାପ ପ୍ରଦାନ ନିମନ୍ତେ ହିଁ ପରମେଶ୍ୱର ଏହାକୁ ଭୂଗର୍ଭରେ ରଖି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ତାପର ଅଳ୍ପତା ହେତୁରୁହିଁ ପୃଥିବୀ ଆତଳା ଓ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହୁଅଛି । ଅନ୍ୟଥା ଯଦି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପାଳିକା । ଏହି ଅଗ୍ନି ଭୂଗର୍ଭରୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁ, ବ୍ୟାଣୁକ, ସ୍ୟଣୁକାଦି ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ବ୍ୟାପାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଆକାଶୀୟ ଜଳୀୟ ପରମାଣୁ ଓ ବ୍ୟାଣୁକାଦି ମହାମଣ୍ଡଳର ବହୁତ ସହଚର ପୃଥିବୀରୁ ଆନ୍ତର୍ଗତ ବହୁତ ସମ୍ପଦ ଏହି ଅଗ୍ନି,

ପ୍ରାପ୍ତ କରଥାଏ । ଏହି ଅଗ୍ନିରୁ ହିଁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭୂଲୋକସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀ
ଦୁଃଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗମନ କରିପାରେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟର ମୃତ୍ତିକାର ବିଭିନ୍ନ ରୂପ ବା ରଙ୍ଗ, ଫୁଟି ବାଲି, ଗୋଡ଼ା,
ପଥର, ଖଜ୍ଜି ଧାତୁ, ଉପାତୁ, ଏବଂ ସମସ୍ତ ରସ ଉପରସ ଓ
ଘରକାଦି ରସ ଏବଂ ଖଜ୍ଜିରୁ ଅଙ୍କୁର ଓ ବୃକ୍ଷାଦିର ଉତ୍ତମ ଏହି
ଅଗ୍ନିର ସମ୍ପର୍କରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ଅଗ୍ନି ନିଜର ଜ୍ୱାଳାମାନକୁ ଭୂମିଗତ ତେଜୋଧାରୀ
ବାହ୍ୟ ନାଭିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ପବନମାନଙ୍କର ରକ୍ତ
ମାର୍ଗରେ ବାହ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରାଥାଏ । ଏଥିରୁ ବୁଝିବାକୁ
ହେବ ଯେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ନିଷୋମାୟକ । ଏହାର ପରେ ଦେଖିଯେ—

ଜଳୀୟ ଅଗ୍ନି

ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯଜୁର୍ବେଦରେ ଲେଖା ଅଛିଯେ—

ଦିବସ୍ତର ପ୍ରଥମା ଯଜ୍ଞେ ଅଗ୍ନିରସ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟଂ ପରିଜାତ ବେଦାଃ
ତୃତୀୟୋଽୟମ୍ ନୃମଣା ଯଜ୍ଞସ୍ତ ମିତ୍ରାନ ଏନଂ ଜରତେ ସ୍ୱାଧୀଃ ।

(ଯଜୁର୍ବେଦ ୧୨ । ୧୮)

ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗ୍ନି ତିନି ପ୍ରକାର । ପ୍ରଥମ ଅଗ୍ନି ଆକାଶୀୟ— ଏହା
ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ରହେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଗ୍ନି ପାଥବୀ— ଏହା
ଭୂଲୋକରେ ଏବଂ ଭୂଲୋକ ବାସୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଏବଂ ତୃତୀୟ ଅଗ୍ନି — ଜଳୀୟ, ଏହା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ରୂପରେ
ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ରହେ ।

ଜଳୀୟ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଅଗ୍ନି ଭୂସ୍ତବ୍ଧ ନୟ ଓ ସମୁଦ୍ରାଦି
ଜଳରେ ଏବଂ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ଜଳୀୟ ପରମାଣୁମାନଙ୍କର
ମହାବ୍ୟୁତ୍ଥମୟ ଅର୍ଥବ ସମୁଦ୍ରରେ * ଓଜସ୍ୱାତ ଶ୍ରବରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଆକାଶସ୍ଥ ଅର୍ଥବ ସମୁଦ୍ରକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ
ହାଇଡ୍ରୋଜନ୍ (Hydrogen) ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ବୈଦ୍ୟୁତିକ
ଅଗ୍ନିମୟ । ଏହିପରି ଲବଣ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ ଯେଉଁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ
ଅଗ୍ନି ରହେ, ତା'ର ନାମ— ବାଡ଼ବାନଳ ।

* ଚତଃ ସମୁଦ୍ରୋଽର୍ଥବଃ । ବୈଦିକସନ୍ଧ୍ୟା

ଭୂଗର୍ଭରେ ଓ ସମୁଦ୍ର ଜଳ ଗର୍ଭରେ ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପରେ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ରହେ, ତା'ର ବାହ ଓ ପ୍ରକାଶ ରୂପ ଗତିବିଧି ହିଁ ସମୁଦ୍ରରେ ମହା ଚରଣମାଳା ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରେ ।

ଜଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅଗ୍ନି ଜଳର ଜୀବମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି, ଉପତପ୍ତ ଓ ଅପତପ୍ତର କାରଣ ଯୋଗିଆ । ଜଳ ସ୍ୱାଦତଃ ଜଳ ଅଟେ । ଏହା ଗତିଶୀଳ ରୂପେ । କିନ୍ତୁ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ପରିଚ୍ଛା ସମ୍ପର୍କରେ ହିଁ ଜଳରେ ଗତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରୁ ବୁଦ୍ଧିବାନୁ ହେବ ଯେ- ଜଳ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିଶୋମାୟକ । ଏହାର ପତେ ତେଜ ଯେ—

ବାୟୁବାୟୁ ଅଗ୍ନି

ବାୟୁର ରୂପ ନାହିଁ ତାହାତ ଅସ୍ଥିର ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ହିଁ ଅନୁମିତ ହୋଇଥାଏ । ବାୟୁ-ଗତିଶୀଳ ହେଲେ ତା'ର ସର୍ଗଭୂତବ୍ୟ ହୁଏ ; ଅନ୍ୟଥା ହୁଏନାହିଁ । ଯଦ୍ୟପି ବାୟୁର ନାମ - ସତ୍ତାଗତି, - କଦାପି ଏହାର ଗତିର ବିରାମ ନାହିଁ । ତଥାପି ନିରୋଧ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାର ଗତିବୋଧ ସବସାଧାରଣର ଗୋଚର ହୁଏନାହିଁ ।

ବାୟୁର ନିରୋଧାବସ୍ଥାତେ ପିଣ୍ଡକାଳ ସୁଦ୍ଧା ବନ୍ଧବାକୁ କେହିହେଲେ ସମର୍ଥ ହୁଏନାହିଁ । କାରଣ ଜୀବନଶକ୍ତି ବା ଚେତନା ଧାତୁ ଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ୱରୂପା ଅଟେ । ବାୟୁର ଅବରୋଧ ହେଲେ ଜ୍ୟୋତି ରହେ ନାହିଁ । ଜୀବନ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ ।

ଜୀବନ ଜ୍ୟୋତି ହେଉଛି- ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଗ୍ନିଶିଖା ସ୍ୱରୂପ । ତହା ଚକ୍ଷୁରୂପ୍ତରୁ ଅଗୋଚର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଅଟେ । ବାୟୁର ଅବରୋଧ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ୟୋତି ରହେନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମାଧି- ଅବସ୍ଥାରେ ବାୟୁର ଅବରୋଧରେ ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମତ ପ୍ରାଣ ଯୋଗୀର ଜୀବନ ଜ୍ୟୋତି ରହିଥାଏ । ଏହି ଜ୍ୟୋତି ସବସାଧାରଣର ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଲେ ହେଁ ଏହା ହିଁ ଅବିନଶ୍ୱର ମୂଳ ଜ୍ୟୋତି । ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପି ଏହି ପରୋଷ ମୂଳ ଜ୍ୟୋତି ହିଁ ବାୟୁରେ ଗତି ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ବାୟୁରେ ବାୟୁରୁ ଏହି ଜ୍ୟୋତିଦ୍ୱାରା ହିଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏବଂ ଏହି ଜ୍ୟୋତିଃ ସମ୍ପର୍କରୁ ହିଁ ବାୟୁ ଜଳ ଶୋଷଣ କରିଥାଏ । ଏହି ଜ୍ୟୋତିର କାରଣ ବୃକ୍ଷ । ଏହି ବୃକ୍ଷ ଜ୍ୟୋତି ହିଁ ବୃକ୍ଷାଣୁ ଓ ପିଣ୍ଡର ଜନକ ଅଟେ ।

କୈଶିକାୟ ଉପନିଷଦରେ ଲେଖା ଅଛିଯେ —

“ ତସ୍ମାତ୍ ବା ଏକସ୍ମାତ୍ ଆତ୍ମନଃ ଆକାଶଃ ସମୃତଃ ଆକାଶାତ୍
ବାୟୁଃ, ବାୟୋରଗ୍ନିଃ, ଅଗ୍ନୋରପଃ ଅଦ୍ଭ୍ୟଃ ପୃଥିବୀ,
ପୃଥିବ୍ୟାମ୍ ଶ୍ରେୟସଃ, ଶ୍ରେୟସ୍ତୋୟମ୍, ଅନ୍ତାତ୍ ସୂର୍ୟଃ”

“ ସ ବା ଏଷ ସୂର୍ୟଃ ଅନ୍ତରସମୟଃ”

ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଥମେ ଆକାଶ
(ଇଥାର) ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଆକାଶରୁ ବାୟୁ, ବାୟୁରୁ ଅଗ୍ନି,
ଅଗ୍ନିରୁ ଜଳ, ଜଳରୁ ପୃଥିବୀ, ପୃଥିବୀରୁ ଧାନ୍ୟାଦି ଶ୍ରେୟ, ଶ୍ରେୟରୁ
ଚନ୍ଦ୍ରବିଧ ଅନ୍ନ, ଅନ୍ନରୁ ଅଗ୍ନିତୋମାତ୍ମକ ରଜୋଗର୍ଭ୍ୟ ଏବଂ ଉଚ୍ଚୋ-
ଗର୍ଭ୍ୟରୁ ସୂର୍ୟର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ସୂର୍ୟ ସେହି ଏହି ସୂର୍ୟ
ଅନ୍ନ ରସମୟ ଅଟେ ।

ସେହି ମୂଳ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ, ଚନ୍ଦ୍ରରେ, ବାୟୁରେ,
ଅଗ୍ନିରେ, ଏବଂ ସତରଠର ବୃହାନ୍ନ ପିଣ୍ଡର ଅନ୍ତର୍ବାସ୍ୟରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ
ହୋଇ ରହିଅଛି ।

ଅତଏବ ଶୁକ୍ତିରେ ବୋଲିଯାଇଛି—

“ତତେବାଗ୍ନିସ୍ତଦାବିତ୍ୟସ୍ତଦ୍ବାୟସ୍ତଦ୍ବୁ ଚନ୍ଦ୍ରମାଃ”

“ତଦନ୍ତରସ୍ୟ ସବସ୍ୟ ତଦୁପବସ୍ୟାସ୍ୟ ବାହ୍ୟତଃ” (ଶ୍ଳୁ, ପ, ୩୨୧)
ଏଠାରେ ଏହିପରି କଥା କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ—ବାୟୁ ସ୍ଵରୂପରେ
ଗତିଶୀଳ ନୁହେଁ । ତେଜ ବା ଅଗ୍ନି ଦ୍ଵାରା ହିଁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ସେ
ଗତିମାନ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହା କିଛି ନୂତନ କପୋଳ କଳ୍ପନା ନୁହେଁ । ଏ ବିଷୟରେ
ବୈଦିକରଣ ଶିଷ୍ଟମଣି ମହାତ୍ମଜ ପାର୍ଶ୍ଵଜ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହି
ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ହିଁ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଆତ୍ମା ବୃତ୍ତ୍ୟା ସମେତ୍ୟର୍ଥାନ୍ ମନୋୟୁକ୍ତେ ବିକଷୟା

ମନଃ କାୟାଗ୍ନିମାତ୍ମନ୍ତ ସ ପ୍ରେରୟତି ମାରୁତମ୍

ମାରୁତସ୍ତୁରସି ଚରନ୍ ମନ୍ତ୍ର ଜନୟତେ ସ୍ଵରମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀରସ୍ଥ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଆତ୍ମା ବୃତ୍ତି ସହିତ ଯୁକ୍ତହୋଇ
ଅଭିଜ୍ଞିତ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ କହିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମନକୁ ନିଯୋଗ କରେ;

ମନ କାହାଣୀ (କୋଷ୍ଠାଗ୍ନି)କୁ ଆହତ କରେ, କାହାଣୀ ଶୁଣିବା ବାଧୁକୁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ । ବାଧୁ ଉତ୍ସୁକରେ ସଞ୍ଚାର କରି ଗନ୍ଧାର ବେ ଉତ୍ସାହନ କରେ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ — ଅଗ୍ନିର ପ୍ରେରଣାରେ ହିଁ ବାଧୁ ଗନ୍ଧାରୁ ହୋଇଥାଏ ।

ଆଦାତରୁ ମଧ୍ୟ ବାଧୁରେ ଗନ୍ଧାରୁ ଉତ୍ସୁକ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ତା'ର ଶରୀର । ଯେପରି ଆଦାତ ଦ୍ଵାରା କଳି ବଢ଼େଇ ହୁଏ, ସେଇପରି ବ୍ୟକ୍ତିତାଦର ଅଭାବର ଦ୍ଵାରା ବାଧୁ ଚରଣିତ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ତା'ର ସ୍ଵଭାବସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ ନୁହେଁ ।

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସୁଶ୍ରୁତ ମଧ୍ୟ ଗନ୍ଧାରୁ ଉତ୍ସୁକତାରେ ଧୀ ସୁଶ୍ରୁତର ରଜନୀ ବାସୀର ମିଳନର କାରଣ ତେଜଃ ପ୍ରେରଣ ବାଧୁ ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ —

“ ଶୁକ୍ରଂ ସୌମ୍ୟମ୍, ଆଶ୍ଵିନମାଗ୍ନୟମ୍, ତନ୍ମ ଧୀ ପୁନଃସଃ ସଂଯୋଗେ ତେଜଃ ଶରୀରାତ୍ ବାଧୁମୁଦାରୟତି, ତତ୍ତତ୍ତେଜୋଫଳ ମଂଯୋଗାତ୍ ଶୁକ୍ରଂ ଚ୍ୟୁତଂ ଯୋନି ଶେଷପ୍ରପଦ୍ୟତେ, ସଂସ୍କୃତ୍ୟତେ ଶୁକ୍ରବନ, ଚନ୍ଦ୍ରାଶ୍ଵିନୀ ସୋମ ସଂଯୋଗାତ୍ ଜାୟମାନୋ ଚୈଃ ଗର୍ଭାୟ ମନୁସ୍ତବଶଃ । ”

ଅର୍ଥାତ୍ ଧୀ ପୁରୁଷର ରଜନୀ ବାସୀ ଅଗ୍ନିସୋମାୟକ । ଅଗ୍ନି ଆକର୍ଷଣ କରେ, ସୋମ ଅବକର୍ଷଣ କରେ । ଧୀର ରଜୋଧାତୁ ଅଗ୍ନିରୁ ଯୁକ୍ତ ହେଉଥିବା ତା'ର ଉଦ୍ଗମ ଦିନ ଠାରୁ ସେ ସ୍ଵଭାବତଃ ପୁରୁଷକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ତଦ୍ଵାରା ଆକୃଷ୍ଟହୋଇ ଏବଂ ତାହା ସହିତ ମିଶି ପୁରୁଷର ସୌମ୍ୟ ଶୁକ୍ର ଧାତୁ ଗର୍ଭୋତ୍ପାଦକ ହୁଏ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଶରୀରରେ ତେଜଃ ପ୍ରେରଣ ବାଧୁ ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତର ମିଳନର କାରଣ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହାରପରେ ଦେଖ —

ଦିବ୍ୟାଗ୍ନି

ଆକାଶୀୟ ଅଗ୍ନିକୁ ଦିବ୍ୟାଗ୍ନି ବୋଲନ୍ତି । ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶ୍ରୁତିରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ:—

ଏକସ୍ମାଜ୍ଜାୟତେ ପ୍ରାଣୋ ମନଃ ସବେତ୍ସପୁଷ୍ଟାଶିତ,

ଶଂ ବାୟୁ ଜେଜେଦାତ ରପସ୍ତ ପୁଥୁଷ ନଶ୍ଵସ୍ୟ ଧାରଣୀ (ଉପନିଷଦ୍)

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମେ ପରଂ ବ୍ରହ୍ମରୂପା ସ୍ୱୟଂ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟୀ ଅବ୍ୟାକୃତା ମହାଶକ୍ତି ଠାରୁ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଗ୍ନିମୟ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ (ସୁନିରାସଲ୍ Universal) ପ୍ରାଣ ଜାତ ହେଲା । ସେହି ପ୍ରାଣରୁ ନିମଣଃ ମନ, ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ଆକାଶୀୟ ଅଗ୍ନି * ଇନ୍ଦ୍ର ଶକ୍ତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା । ଏହି ଆକାଶୀୟ ଅଗ୍ନି ସ୍ୱରୂପ ଇନ୍ଦ୍ର ଶକ୍ତିକୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଇଥାର ବୋଲନ୍ତି । ପୃଥିବ୍ୟାଦି ବୃକ୍ଷ ମହାରୂପ ଓ ଶକ୍ତିଜ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମୂଳ କାରଣ ଇଥାର । ଏହି ଇଥାର (୨) ବସନରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରକାଶ, ଶବ୍ଦ ଓ ଉଷ୍ମ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ବ୍ରହ୍ମର ସେଇ ଅନ୍ତର୍ଭୁବ ପ୍ରାଣରୂପ ଦିବ୍ୟାଗ୍ନି ବା ଇଥାର (Ether) ସମ୍ଭବର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ତରଙ୍ଗ ମାତ୍ର । ଅନନ୍ଦ ଆକାଶ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଅବସ୍ଥିତ ହିନ୍ଦ, ଉପଗ୍ରହ ଓ ତାରକାଦି ଜ୍ୟୋତିଃ-ପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ପ୍ରଣୀକୃତ ପୃଥିବ୍ୟାଦି ମହାରୂପ ମାନଙ୍କ ଉପାଦାନ ଅଗ୍ନି ପରମାତ୍ମା ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରାଣ ରୂପୀ ଦିବ୍ୟାଗ୍ନିହିଁ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଥିବେ । ଏହି ଅଗ୍ନି ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ-ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ୟକ୍ତ ପ୍ରାଣାଗ୍ନିର କେନ୍ଦ୍ର ଅଟନ୍ତି ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ଏହି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ପୃଥିବୀର ଆଦିଗ୍ରହ ଗୁରୁବେତରେ କେଶାଅଛି ଯେ—

“ଅସାବାହତ୍ୟୋ ବ୍ୟୁଃ”

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ମୁଦୁର ନକ୍ଷେମଣ୍ଡଳସ୍ଥିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶ ମୂର୍ତ୍ତିବ୍ରହ୍ମ । ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରକାଶ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ବୋଲି ଶ୍ରୁତିରେ ଲେଖାଅଛି । ବୃହଦାରଣ୍ୟକୋପନିଷଦ୍ରେ ଋଷି କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ହେ ବାବ ବ୍ରହ୍ମଣୋ ରୂପେ ମୂର୍ତ୍ତିଂ ତୈବା ମୂର୍ତ୍ତିଂ ଚ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଂ

ତୈବାମୃତଂ ଚ, ସ୍ଥିତଂ ଚ ଯତ, ସତତ୍ୟତଃ” (ବୃହଦାରଣ୍ୟକଂ ୩.୧)

* ୧ ପଥାଗ୍ନି ଗର୍ଭା ପୃଥିବୀ ପଥାଦ୍ୟୌଷ୍ଣରେଣ ଗର୍ଭିଣୀ ।

ବାୟୁର୍ଦିଶାଂ ପଥାଗର୍ଭା ଏବଂ ଗର୍ଭଂ ଦଧାମିତେ (ଯଜୁର୍ବେଦ)

* ୨ ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱିବିଧ- ଶରୀର ରୂପ, ଏହା ବ୍ରହ୍ମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ଅକ୍ଷର ପୁ ରୂପକୁ ପରମବ୍ରହ୍ମ ବୋଲିଯାଏ । ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ

ଏହାର ପୂର୍ବାପର ସଜ୍ଜର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ଏହି ଯେ—ଯେତେବେଳେ ଅବ୍ୟୟ, ଅବାହନସ୍ୟ ଗୋତର ସ୍ୱୟଂପ୍ରକାଶ ପରମାତ୍ମା ସ୍ୱୀୟ ପରମେଶ୍ୱରର ରୂପ ମହିମା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗାତ୍ମକ, ଏହି ନାମର ଯୋଗ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସେ ବ୍ୟକ୍ତ-ଅବ୍ୟକ୍ତ, ମୂର୍ତ୍ତି-ଅମୂର୍ତ୍ତି, ସଗୁଣ-ନିଗୁଣ, ସାକାର-ନିରାକାର, ଅଚେତନ-ସଚେତନ, ଆଲୋକ-ଅନ୍ଧକାର, ଦିବସ-ରାତି, ଶୁକ୍ଳ-କୃଷ୍ଣ, ସ୍ଥୂଳ-ସୂକ୍ଷ୍ମ, ଚର-ସ୍ଥିର, * ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷ, ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ-କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଉଷ୍ଣ-ଶୀତ, ଅଗ୍ନି-ସୋମ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱୈତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରୂପରେ ହିଁ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ଏଥିରୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ - ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସ୍ୱର୍ଯ୍ୟରୂପରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଲେଖକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରନ୍ତି, ସେଇ ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ଅବ୍ୟକ୍ତ ରୂପରେ ଆମମାନଙ୍କର ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅତଏବ ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି—

“ଆଦିତ୍ୟାନୁର୍ଗତଂ ଯତ ଜ୍ୟୋତିଷାଂ ଜ୍ୟୋତିରୁତ୍ତମମ୍

ହୃଦୟେ ସବଲୋକାନାଂ ଜୀବତୁତଃ ସ ତ୍ୱଷତି,

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟରେ ବୋଲି ଯାଇଛନ୍ତି—

“ହୃଦାକାଶେ ତୁ ଯୋ ଜୀବଃ ସାଧକେରୂପଗୀୟତେ

ସ ଏବାଦିତ୍ୟ ରୂପେଣ ବହିର୍ଭସି ରଜତେ,

ଦିବ୍ୟ, ଯଥା-ଅପର ଶକ୍ତି ଓ ପରଶକ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଗୀତାରେ ଯଥା-

“ମମଯୋନି ମନିଷ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମ, ଅକ୍ଷରଂ ପ୍ରରମଂ ବ୍ରହ୍ମ, ହାବମୌ ପୁରୁଷୌ ଲେକେ କ୍ଷରଞ୍ଜ୍ଞାକ୍ଷର ଏବ ଚ ।

ଭୂମି ରାସୋନଳା ବାୟୁଃ ଖଂମଚନା ବୁଦ୍ଧିରବଚ,

ଅହଂକାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ମେ ଭିନ୍ନା ପ୍ରକୃତିରସ୍ତ୍ରିୟା ।

ଅପରପୁଂ ଇତସ୍ତନ୍ୟାଂ ପ୍ରକୃତଂ ବିଦି ମେ ପରଂ

ଜୀବତୁତାମ୍ । ଇତ୍ୟାଦି (ଗୀତା)

* ଏଠାରେ କେହି ୨ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି ଯେ-ପ୍ରଥମେ ପୁରୁଷ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ? ନା, ସ୍ତ୍ରୀ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଶାସ୍ତ୍ର କହେଯେ - “ସବି ନୈବରେମେ, ତସ୍ମାତ୍ ଏକାଶ୍ଚ ନ ରମତେ, ସ ଦ୍ୱିତୀୟମୈକ୍ଷତ୍, ସତ୍ ଏତାବନ୍ ଆସ । ଯଥା ସ୍ତ୍ରୀ ପୁମାଂସୌ ପରିବ୍ରଜ୍ୟେ, ସ ଇମମେବାମ୍ଭାନଂ

ମହାକବି ମୟୂର ଭଟ୍ଟ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର ଦୃଢ଼ପତା ସମ୍ଭବେ
ସ୍ବପ୍ରଗୀତ ସୂର୍ଯ୍ୟଗତକରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଜଗ୍ରାଂ ନିଦ୍ରାଶବ୍ଦେଷୁ ଯଦପିତ ବସୁଲଂ ଯଦ୍ଭ୍ରମକର୍ଷଣ ଗୁଣୁ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଂ ଯଦ୍ଭ୍ରମଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ଯଦିହ ଯଦପରଂ ନନ୍ଦ୍ରାରଂ ଶାଶ୍ବତଃ ।
ଯଦସ୍ବବ୍ୟସ୍ୟ ପ୍ରସିଦ୍ଧଂ ଜଗତ କତପତ୍ତୟ ଯୋଗିନୋ ଯଦ୍ଭବନ୍ତି,
ଜ୍ୟୋତିସ୍ତଦ୍ଭିପ୍ରକାରଂ ସଦିହ ରବିରୁ ବୋ ବାହ୍ୟ ମାନ୍ୟନ୍ତରଞ୍ଚ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଜ୍ୟୋତି ବାହ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତର ଭେଦରେ
ଦୁଇପ୍ରକାର, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବାହ୍ୟଜ୍ୟୋତି ଜଗ୍ରା, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର
ଜ୍ୟୋତି ନିଦ୍ରାଶର ହେତୁରୂପ ଶାନ୍ତ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବାହ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି
ମହତୋ ମୟାୟାନ୍, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଜ୍ୟୋତି ଅଶୋରଶୀୟାନ୍
ଦ୍ବିଧାପାଦୟତ୍ । ତତଃ ପତ୍ତୟ ପତ୍ନୀତ ଅଭବତାମ୍, ତତୋ ମନୁଷ୍ୟ
ଅଜାୟନ୍ତ । (ଶତପଥ ୧୪)

ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ପରମେଶ୍ବରଙ୍କୁ ଏକଲ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଆନନ୍ଦ
ଆସିଲା ନାହିଁ । ସେ ହେତୁରୁ ହିଁ ସଂସାରରେ ଏକଲ ହୋଇ ରହିବାକୁ
ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସେ ଦ୍ବିତୀୟକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ, ସେ ଏତେ ମୋଟା
ହେଲେ ଯେ—ହାଁ ଓ ପୁରୁଷ ମିଶିଲେ ଯେତେ ମୋଟା ହୁଏ । ତାର
ପରେ ସେ ମୋଟା ଶରୀରକୁ ଦୁଇ ଭାଗ କଲେ । ଏକ ଭାଗ ପୁରୁଷ ।
ଅନ୍ୟ ଭାଗ ପତ୍ନୀ ହେଲା । ସେ ଦୁଇଙ୍କଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ
ହେଲେ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ—ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି ମୈଥୁନୀ ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ । ତାହା
ଅମୈଥୁନୀ ମାନସୀ ସୃଷ୍ଟି । ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ଅକ୍ଷପାଦ ଗୌତମ
ଏହି କଥା ହିଁ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ—“ତସ ଶରୀରଂ ଦ୍ବିବିଧମ୍-
ଯୋନିଜମ୍ ଅଯୋନିଜଞ୍ଚ । ତସ ଅଯୋନିଜଂ ଅନପେକ୍ଷିତ ଶୁଦ୍ଧଶୋଣିତଂ
ଦେବର୍ଷୀଣାଂ ଶରୀରମ୍, ଧର୍ମ ଚଶେଷ ସହିତେଭ୍ୟଃ ଅଶୁଭ୍ୟଃ ଜାୟତେ ।
(ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ୪ । ୨ । ୫) ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀର ଦୁଇ ପ୍ରକାର—
୧ ଅଯୋନିଜ ୨ ଯୋନିଜ । ଦେବତା ଓ ଋଷିମାନଙ୍କର ଶରୀର
ଅଯୋନିଜ । ଏହା ଶୁଦ୍ଧଶୋଣିତର ମିଳନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେନାହିଁ,
ସୃଷ୍ଟି ପରମାଶୁରୁ ହିଁ ଏହା ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଋଗ୍ବେଦୀୟ ପୁରୁଷ
ସୂକ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ପଶୁ ମନୁଷ୍ୟାଦିର ଆଦିସୃଷ୍ଟି ଅମୈଥୁନୀ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି ।

ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବାହ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିକୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଜ୍ୟୋତି ପରୋକ୍ଷ ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବାହ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ଯିହୁକ ଓ ବିନଶ୍ୱର, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଜ୍ୟୋତି ପାରମ୍ପରିକ ଓ ଶାଶ୍ୱତ ଅଟେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବାହ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ସବ୍ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଜ୍ୟୋତି କତିପୟ ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଗମ୍ୟ ଅଟେ ।

ଏହି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉତ୍ତମ ବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି, ଏହାକୁ ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭର୍ଗ ବୋଲି ଯାଏ । ଭର୍ଗ ଝଙ୍କର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ- ଭ୍ର-ଭ୍ରାସ୍ତୟତି, ର-ରଞ୍ଜୟତି, ଗ-ଗମୟଶତି ଭର୍ଗଃ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଗ୍ରସକ, ରଞ୍ଜକ ଓ ପ୍ରେରକ ସେହି ତେଜର ନାମ ଭର୍ଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ତେଜ ଓ ଆତ୍ମ ତେଜ ହିଁ ଏହି ଜଡ଼, ତେଜନମୟ ଜଗତକୁ ପ୍ରକାଶନ, ରଞ୍ଜନ ଓ ପ୍ରେରଣ କରେ । ସୂଚକ ଏହି ଉତ୍ତମବ୍ୟ ତେଜର ନାମ ଭର୍ଗ, ଯେଉଁ ଭର୍ଗ ନାମକ ଆତ୍ମତେଜ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିକୁ ପରିରୂପନା କରୁଛି । ସେଇ ତେଜ ହିଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ହୋଇ, ଭୂଲୋକ, ଅନ୍ତରିକ୍ଷ ଲୋକ ଓ ଦ୍ୟୁ ଲୋକର ପରିରୂପକ ଅଟେ । *

ଏହାର ସାର ଏହିଯେ,- ଭର୍ଗ ନାମକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ୟୋତି ହିଁ ଆତ୍ମ-ମାନଙ୍କର ଚରାଚର ପ୍ରଦାନ । ଏହାକୁହିଁ ଚରକ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ନାମରେ ଏବଂ

* ସ୍ୱୟଂ ଗତି ଶୀଳ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ସ୍ୱାମୟ ଜଗତର ପ୍ରେରକ ଅଟନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଗତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଯୋଜନାନାଂ ସହସ୍ରେଦେ ଦେ ଶତେ ଦେ ଚ ଯୋଜନେ,

ଏକେନ ନିମିଷାର୍ଦ୍ଧେନ ହମ ମାଣ ! ନମୋଽସ୍ତୁତେ ॥ (ଭବିଷ୍ୟୋତ୍ତର)

ଏହି ଅନୁସାରେ ହିସାବ କଲେ —

ଏକ ବିପଳରେ ୨୨୦୨ ଯୋଜନ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୭୭୧୭ ମାଇଲ୍ ,

ପ୍ରତିସେକେଣ୍ଡରେ ୪୪୦୪୦ ମାଇଲ୍

ପ୍ରତି କଳାରେ ୨୯୨୭୨୦୦ ଯୋଜନ,

ପ୍ରତି ଦିନରେ ୧୯୮୧୮୦୦୦ ଯୋଜନ,

ପ୍ରତି ଦିନରେ ୪୭୫୭୩୨୦୦୦ ଯୋଜନ,

ପ୍ରତି ବର୍ଷରେ ୧୭୩୮୦୫୭୮୦୦୦ ଯୋଜନ, ଅର୍ଥାତ୍

ଏକ ବର୍ଷ ବା ୩୬୫ ଦିନରେ ଭଗବାନ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ୧୩୯୦୪୪୫୪୪୦୦୦୦ ମାଇଲ୍ ଗତି କରନ୍ତି ।

ସୁଶୁକ କର୍ମ ପୁରୁଷ ବା ଲୁଚାମା ନାମରେ ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପୁରୁଷକୁ ହିଁ ଶରୀରୀ, ଜବାମା ଓ ଶର ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ, ଦିବ୍ୟାଗ୍ନିରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ବୃହାଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ପ୍ରଳୟର ବ୍ୟାପୀ, ସେଇପରି ଜଠରାଗ୍ନି ରୂପ କର୍ମପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡର ଉତ୍ପତ୍ତି, ସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରଳୟର ଜନକ ଅଟେ । ସେହେତୁ ଆତ୍ମାର୍ଥୀ ସୁଶୁକ ପିଣ୍ଡସ୍ଥିତ ଜଠରାଗ୍ନିକୁ ହିଁ ଭଗବାନ୍ ଶରୀର ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଶରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ଅଗ୍ନି

“ଜାଠରେ ଭଗବାନଗ୍ନିରାଶ୍ମିବିଶ୍ୱାନ୍ୟ ପାଚକଃ

ସୌକ୍ଷ୍ମ୍ୟାତ୍ ଉପାନୀତଦାତନା ବିବେକ୍ୟୁନ ହି ଶିକ୍ୟତେ,”

ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନ୍ ଶରୀର ହି ଅନ୍ନାଦିର ପାଚକ ଜଠରାଗ୍ନି (Gastric Juice) ସେହି ପୁରୁଷ ହି ଅନ୍ନାଦିର ରସ ଗ୍ରାହକ ଅଟନ୍ତି । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ହେତୁ ଅଲଗାକରି ତାହାକୁ ବୁଝିବାର ଚକ୍ତି କାହାର ନାହିଁ । ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଗୀତାରେ ଏହି କଥା କହିଛନ୍ତି—ଯଥା—

“ଅହଂ ବୈଶ୍ୱାନରୋଭୁକ୍ତା ପ୍ରାଣିନାଂ ଦେହମାଶ୍ରିତଃ

ପ୍ରାଣାପାନ ସମାୟୁକ୍ତଃ ପରମ୍ୟନ୍ତଂ ଚକ୍ତୁର୍ବିଂଶ୍

ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଦେହରେ ବୈଶ୍ୱାନର ନାମକ ଅଗ୍ନିରୂପରେ ରହି ପ୍ରାଣ ଓ ଅପାନ ବାୟୁ ଯୋଗରେ ଚକ୍ତୁର୍ବିଂଶ ଅନ୍ନ (ଭକ୍ଷ୍ୟ, ସ୍ୱେଜ୍ୟ, ଲେହ୍ୟ ଓ ପେୟ) କୁ ପାଚକରେ ।

ଶରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଏହି ବୃହାଗ୍ନିର ମହିମା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚରକ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଶୀତେଃଶ୍ମୌ ମ୍ରିୟତେ ଯୁକ୍ତେ ଚରଂ ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୟନାମୟଃ

ଶ୍ୱେତୀସ୍ୟାତ୍ ବିକୃତେ ମୂଳମଗ୍ନିସ୍ତ ସ୍ୱାଦ୍ମିରୂପତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଅଗ୍ନି ଶୀତଳ ବା ନଷ୍ଟ ହେଲେ ପ୍ରାଣି ମରେ, ସମାନ ଅଗ୍ନି ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ନରୋଗ ହୋଇ ଫର୍ବଜାଳ ବଞ୍ଚେ ଏବଂ ଅଗ୍ନି ବିକୃତ ହେଲେ ପ୍ରାଣି ରୋଗୀ ହୁଏ, ଅତିଏବଂ ଅଗ୍ନିହିଁ ଶରୀରର ମୂଳ ପଦାର୍ଥ ।

ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶନରେ ସେ ଏହି କଥା କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଆୟୁବଞ୍ଚୋ ବଳଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମୁକ୍ତାହୋପତୟୌ ତଥା

ଓଜସ୍ୱେଜୋଫଲ୍ଗୟଃ ପ୍ରାଣାଶ୍ୱୋକ୍ତା ଦେହାଗ୍ନି ହେତୁକାଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଆୟୁ, ବର୍ଣ୍ଣ, ବଳ, ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ, ଉତ୍ସାହ, ସ୍ବପ୍ନ, ଶକ୍ତି, ଚେତା, ଜ୍ଞାନଶିଳ୍ପ, ଧାର୍ମିକତା, କୋଷାଗାର, ପ୍ରୋକ୍ଷାଗାର, ଏହା ସମସ୍ତ ଜଠରୀ ମୂଳକ ଅଟେ । ଆହୁର ମଧ୍ୟ ବୋଲିଯାଇଛି—

ଅୟୁ ଦୋଷ ତା କୁରୁଷ୍ଠ ସନ୍ଧ୍ୟା ବ୍ୟୟ ଚେନ ନା ।

କାୟାଶିଳ୍ପମବ ମନ୍ଦମାନ ରକ୍ଷନ୍ ଶେଷ ନକରନ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀର ଦୋଷ ପ୍ରକୃତିର ନୁହେଁ, ଏବଂ ବ୍ୟୟ ଉତ୍ସାହ ନୁହେଁ, ପରି ବୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ସୁରୁଷ କାୟାଶିଳ୍ପ ରକ୍ଷା କରେ, ତାହାମଧ୍ୟରେ ତା'ର ଜୀବନ ରକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ କି କାୟାଶିଳ୍ପୀ ଶେଷ ଅର୍ଥ ନୁହେଁ— ଅଗ୍ନିଚକ୍ରୀୟା, ଶ୍ରେୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଜାଠରଃ ପ୍ରାଣନାମଶିଳ୍ପଃ କାୟା ଲତ୍ୟଭ୍ୟାସୁଚେ

ଯସ୍ତାଚକ୍ଷେତ୍ର ସୀଦନ୍ତଃ ସ ବୈ କାୟା- ଚକ୍ରଧରଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣନାମକର ଜଠରୀର ନାମ— କାୟା । ଏହାର ଅବସନ୍ନତା ରୂପ ବିକାରକୁ ଯେ ଚକ୍ରୀୟା କରେ, ତାହାକୁ ହିଁ କାୟାଚକ୍ରଧର ବୋଲନ୍ତି । ଏହି ଅଗ୍ନି ବଳରେ ହିଁ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶରୀରକୁ ସମ୍ଭବ କରି ରଖାଯାଇପାରେ । ଏହି କଥା ବେଦରେ ଲେଖାଅଛି,

ଯଥା— “ନ୍ୟାୟୁଷଂ ଜମଦଗ୍ନେଃ, କନ୍ୟାପସ୍ୟ ନ୍ୟାୟୁଷଂ, ଯଦକବେଧୁ ନ୍ୟାୟୁଷଂ ତନ୍ନୋଽୟୁ ନ୍ୟାୟୁଷମ୍ ।”

ଏହାର ସ୍ବରୂପ ବ୍ୟାଖ୍ୟା— ଯଥା— ଶତବର୍ଷ ମିତଂ ଏକଂ ଆୟୁଃ ଉଚ୍ୟତେ, ତାଦୃଶି ଶୀଘ୍ର ଆୟୁଂପି ଲଭ ନ୍ୟାୟୁଷଂ— ତତ୍ତ୍ବମଦଗ୍ନେଃ କୃତଜଠରଗ୍ନେଃ ପୁରୁଷସ୍ୟ ସୁଲଭମ୍ । ପୁନଶ୍ଚ ଦ୍ବିତୀୟଂ ନ୍ୟାୟୁଷଂ, କନ୍ୟାପସ୍ୟ ଶୋକସ୍ୟେତ ଯାବତ୍, ଚକ୍ରଧରଃ ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନାଧୀନ ପ୍ରେଷାବତଃ ଲତ୍ୟର୍ଥଃ, ପୁନଶ୍ଚ ନ୍ୟାୟୁଷଂ ଦେବେଷୁ ବିବ୍ୟଗୁଣବସ୍ତୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଯମନୟମାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ୍ତସୁ ଯତ୍ ସମ୍ଭବତଃ ତଦାପୋଜ୍ୟ ସର୍ବଂ ନବଶତମିତଂ ଭବତ ମିଳିତମ୍ । ତତଃ ଶତବର୍ଷ ସାମାନ୍ୟମାୟୁର୍ମିଳିତଂ ତତ୍ ସହସ୍ରାୟୁ ଗର୍ବଜାତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ୍ୟତେ ସ୍ବଚ୍ଛମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷର ଆୟୁ ଶତସମ୍ଭବର ପରିମିତ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ଜଠରୀ ପ୍ରବଳ, ସେ ତନୋଟି ଆୟୁଷ ଅର୍ଥାତ୍ ତନିଶତ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ଶ୍ରେୟ କରେ । ଏହିପରି ଜଠରୀ

ପ୍ରବଳ ଥାଇ ଚା'ପହର ପହ ଜ୍ଞାନାଗ୍ନି ପ୍ରବଳ ଦ୍ରବ ଚାନ୍ଦାବେଳେ ଆହୁରି ତିନୋଟି ଆୟୁଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଜି'ଶହ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ସେ ସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରେ । ଏହିପରି ଜଠରାଗ୍ନି ଓ ଜ୍ଞାନାଗ୍ନି ପ୍ରବଳ ଥାଇ ଯେଉଁ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ୱଳ୍ପ ହୋଇ ପ୍ରାୟମାଗ୍ନି ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ସେ ଆହୁରି ତିନୋଟି ଆୟୁଷ (ଜି'ଶହ ବର୍ଷ) ଏବଂ ସାଧାରଣ ଆୟୁ ଶତେକବର୍ଷ ଏହିପରି ସବୁମୋଟ ଏକ ହଜାର ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠକରେ ।

ଏହି ସବୁ ପ୍ରମାଣରୁ ବୁଝିବାକୁ ଯେବେ ଯେ— ଝିଅ ଉତ୍ସାହର ମୂଳ ଉପାଦାନ ଅଗ୍ନି ସ୍ୱରୂପ ଦ୍ରବ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହିଯେ— ଆଜ୍ଞା, ତେବେ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଗ୍ନି ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷର ଆବିର୍ଭାବ ସମ୍ଭବରେ ପ୍ରମାଣ କ'ଣ ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଚରଣ ଲେଖିଛନ୍ତି :—

ଶାରୀରିକ ନିୟାଦ୍ୱାରା ଶରୀରରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁରୁଷର ଅନୁମାନ—
ସମସ୍ତେ ଏହା ଜାଣନ୍ତି ବେଳ- ବୃଦ୍ଧପୁରୁଷ ବା କର୍ମ ସ୍ୱରୂପକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶରୀର ରହେନାହିଁ । ଶରୀରର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବା ଶ୍ୱାସ ଅପାନ ନିୟା, ନିମେଷ ଉନ୍ମେଷ ନିୟା, ଜିବନ ମରଣ ନିୟା, ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଶ୍ୟାନୁଭୂତି, ମାନସିକ ଗତି, ଗୋଟାଏ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ମନର ସମ୍ଭାର, ଗୁମ୍ଫରେ ବେଶାନ୍ତର ଯାତ୍ରା, ଗୌରୀ, ବୁଦ୍ଧି, ସୃଷ୍ଟି, ଅଧ୍ୟାତ୍ମାର, ସକଳ, ବିଶ୍ୱରାମା, ବିଜ୍ଞାନ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମାୟୁ ଓ ବିଷୟ ମାନଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧି ଏହି ସବୁ କର୍ମ କଳାପ ଶରୀରରୁ କର୍ମସ୍ୱରୂପର ସମୋଗ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ହୁଏନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ଥିବା ଏହିସବୁ ଗୁଣନିୟା ବେଶାଯାଇଥାଏ । ମୃତ ଶରୀରରେ ଏହି ସବୁ ଗୁଣନିୟା ରହେନାହିଁ । ଏହି ସବୁ ଗୁଣନିୟା ଦ୍ୱାରା ଥିବା କର୍ମ ପୁରୁଷର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଅନୁମିତ ହୋଇଥାଏ । (ଚ, ଶା, ୧ ଅ)

ଶରୀରରୁ କର୍ମସ୍ୱରୂପର ସ୍ୱରୂପ ।

ଗୀତା ଚିଞ୍ଚିତ କ୍ରମରେ ଲେଖା ଅଛିଯେ—

ପ୍ରତିପଦଂ କରେତ୍ୟାତ୍ମା ଜାନାତ୍ୟାତ୍ମା ପ୍ରତିପଦମ୍

ନ କରେତ ନ ଜାନାତି ପଃ ସ ନାମୋପପଦ୍ୟତେ ।

ନନ୍ଦ କର୍ମ ତ ଧାତୁ ଦେଁ ଆମ୍ଭନଃ ପରିବର୍ତ୍ତନେ

ଜଞ୍ଜାବା ବା ଚକିର୍ଷାବା ଯସ୍ୟ ନାସ୍ତି ସ ବିହ୍ୱଳଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଜାନନିୟୁ ଓ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟୁ ଯୁକ୍ତ ଧରଣୀୟା ସୁଚ୍ଛେଦନା
କଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତର କିନ୍ତୁ ନାଁ କଲ୍ପ ଜାଣେ ଓ କଲ୍ପ ନାଁ କଲ୍ପ
କରେ । ଯେ କରେ ନାମ ବା ଜାଣେ ନାହିଁ, ତାକୁ ଆତ୍ମା ବା ଚୂର୍ଣ୍ଣ
ବୋଲିଯାଏ ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନ ଓ କର୍ମ ଏହି ଦୁଇଟି ଆତ୍ମାର ଧାତୁ ଓ ଫଳର
ଅନ୍ୱୟତା । ଚୂର୍ଣ୍ଣର ଯାଁର ଜଞ୍ଜାବା ବା ଚକିର୍ଷା ନାହିଁ, ସେ ଅଚେତନ
ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଏହି ସୁଚ୍ଛେଦର ଜନ୍ମ ଭ୍ରମଣ ଓ ଖବନ ଧାରଣର ଉତ୍ପତ୍ତି
ହେଉଛି- ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, ଓ କାମ, ଏହି ତ୍ରିବର୍ଣ୍ଣସାଧନ, ଏହାର ନାମ ହିଁ
ସୁଚ୍ଛେଦାର୍ଥ । ଏହି ମଧ୍ୟରୁ ଯାହା ଧର୍ମ, ତାହା ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ଯାହା
ଅର୍ଥକାମ, ତାହା ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତି ଅଟେ । ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଉପାସନାର
ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଉଛି- ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖ । ଏବଂ ଏହାହିଁ ଆତ୍ମାର ସ୍ୱଭାବିକ
ଧର୍ମ ଓ ଧାତୁ ସାମ୍ୟ । ଗୀତା ବିଜ୍ଞାନ ଭାଷ୍ୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଶାନ୍ତିଃ ସୁଖଃ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାଭ୍ୟାସାମାତ୍, ବୈଷମ୍ୟତୋ ଦୁଃଖ ମୁଦ୍ରେତି ତସ୍ୟାତ୍
ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଯତ୍‌କର୍ମ ତସ୍ୟାଃ ସମତ୍ତଂ ନୟେତି ନଃ ଶିଷୟଃଶ୍ଚ ଗୀତା । ୧

ଯଥାସ୍ମିନ୍ ସ୍ଥୂଳଦେହେଽଗ୍ନୌ ବୈଷମ୍ୟଂ ରୋଗକାରଣମ୍
ବାତ ପିତ୍ତ କଫାଘନାଂ ସାମ୍ୟଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକରଂ ଯଥା । ୨ ॥

ଯଥାପ୍ରାଣେ ସୂକ୍ଷ୍ମଦେହେ ବୈଷମ୍ୟଂ ରୋଗକାରଣମ୍
କାମ ହୋଧାଦି ଷଡ୍‌ଧାତୁ ସାମ୍ୟଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକରଂ ଯଥା । ୩ ॥

ବୃଦ୍ଧ କର୍ମମୟୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ ଦୃଢାଭ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନବ୍ୟୟଃ
ତେନାତ୍ମନଃ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହେତୁଃ ସମତ୍ତଂ କର୍ମ ବିଦ୍ୟୟୋଃ । ୪ ॥

ଅବଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିୟା ନିତ୍ୟମୁଦ୍‌ଗିତ୍ତାଃ ପ୍ରାଣିଷୁ ସ୍ୱତଃ
ନାଃପ୍ରତିଦିବ ସଦ୍‌ବଦ୍ୟା-ବୁଦ୍ଧିରଃ ଶମୟେତ୍‌ ସମାତ୍ । ୫ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଧାତୁ ସାମ୍ୟରେ ସୁଚ୍ଛେଦର ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ଏବଂ ଧାତୁ ବୈଷମ୍ୟରେ
ଦୁଃଖ ଓ ଅଶାନ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଅତଏବ ଶରୀରସ୍ଥ ଜ୍ଞାନ ଓ କର୍ମ ରୂପ
ଦୁଇଟି ଧାତୁର ସମତ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତି ନିତ୍ୟବ୍ୟ, ଏହି କଥା ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଗୀତା
ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛି । ୧ । ଯେପରି ଏହି ସ୍ଥୂଳ ଦେହରେ ଅଗ୍ନିର ବିଷମତା

ରୋଗର କାରଣ, ଯେପରି ବାତ ପିତ୍ତ କର୍ମର ସମତା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କାରଣ, ଯେପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହରେ ରକ୍ତସମୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ସମ୍ଭବ କାମ ହୋଯାଉଥିବ ବୈଷମ୍ୟ ରୋଗର କାରଣ, ଯେପରି ଜୀବ ହୋଯାଉ ଶତ୍ରୁପାତ୍ରର ସମତା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କାରଣ, ସେଇପରି ଜ୍ଞାନ କର୍ମ ରୂପ ଦ୍ୱିପାତ୍ର ବିନିଷ୍ଠ ଏହି ପୁରୁଷର କର୍ମ ଓ ଜ୍ଞାନରେ ସମତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହିଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଯେଉଁ ଅଟେ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କଠାରେ ଅବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି (ଭୋଗ ବାସନା , ସର୍ବଦା ସ୍ୱତଃ ଉଦ୍ଭିକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ସେଇ ଉଦ୍ଭିକ୍ତ ଭୋଗ ବାସନାକୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ତୁଷ୍ଟତା ବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ହମେଶଃ ଧରି କରିବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅନାହିଁ ବୁଦ୍ଧି ପରିହାର ପୂର୍ବକ ସର୍ବସ୍ଥ ସମବୁଦ୍ଧି ରଖି କର୍ମାଚରଣ କରିବ । ଏହାର ନାମ-ଧର୍ମ । ଏଠାରେ ଅବିଦ୍ୟା ପଦରେ ବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସନ୍ତୁଷ୍ଟତା ପଦରେ ଜ୍ଞାନକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

* ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର ସମୁଦୟ ସାଧନାହିଁ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ବିଦ୍ୟା
ଯଜୁର୍ବିଦ୍ୟା ଶ୍ରୀମୋକ୍ଷଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ବିଦ୍ୟାଂତ ଅବିଦ୍ୟାଂତ ଯସ୍ତବେଦୋ ଭବ୍ୟଂସତ

ଅବିଦ୍ୟୟା ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟା ବିଦ୍ୟୟାମୃତ ମଶୁ ଯେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ବିଦ୍ୟା ଓ ଅବିଦ୍ୟାକୁ (ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଭାବରେ) ସମ୍ଭବିତ ଭାବରେ ଜାଣେ, ସେ ଅବିଦ୍ୟା ବା ବିଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ଅପମୃତ୍ୟୁରୁ ପାରି ହୋଇ ବିଦ୍ୟା ବା ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଅମରତ୍ୱ ଲାଭ କରେ ।

ଜ୍ଞାନକୁ ପରାବିଦ୍ୟା ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନକୁ ଅପରା ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବେଲୁପାଏ । ଜ୍ଞାନ ତ୍ୟାଗମାର୍ଗ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନ ରୋଗମାର୍ଗ ଅଟେ । ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ବିଜ୍ଞାନ-ଅନ୍ତ ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ଜ୍ଞାନ ପଞ୍ଜୁ ଅଟେ । ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ବିଜ୍ଞାନ ଉଦ୍ଭିକ୍ତ ଭୋଗ ଲଳସାରେ ବହୁବିଧ ଦୁର୍ଜୟ ରୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ, ପରିହାସରେ ସେ ଆମ୍ଭତ୍ୟା କରେ । ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ, ଅଶାନ୍ତ, ବୁଦ୍ଧିକ୍ଷିତ ଓ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଏହି ଉକ୍ତିର ଅନୁସରଣ କରେ—

କରିଷ୍ୟାମି କରାଷ୍ୟାମି କରାଷ୍ୟାମୀତି ଚନ୍ଦ୍ରୟା

ମରିଷ୍ୟାମି, ମରିଷ୍ୟାମି ମରିଷ୍ୟାମୀତି ବିସ୍ମୃତମ୍ ।

ଅତଏବ କେବଳ ବିଜ୍ଞାନର ଉପାସକମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଛାଡ଼ି କହେ—

“ଅନ୍ତଃତମଃ ପ୍ରବିନ୍ଦ୍ରେ ଯେ ଅବଦ୍ୟାମୁପାସତେ”

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ବିଜ୍ଞାନର ଉପାସକ ବା ଭୋଗବାଣ, ସେମାନେ ଅନ୍ତକାରରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଏହିପରି କେବଳ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ଶୁଦ୍ଧରେ ଲେଖାଅଛି, “ଉଚ୍ଚୋତ୍ତମ ଲବ୍ଧି କେ କିମୋ ଯତ୍ନ ବିଦ୍ୟାୟାଂରତଃ” । (ଉପନିଷଦ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ କେବଳ ତ୍ୟାଗ ମାର୍ଗକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ କର୍ମଦୋଷ ଜନ୍ୟ ଅପରାଧରୁ ଆତ୍ମର ନିବୃତ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାରରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ।

ଅତଏବ ଶୁଦ୍ଧ ସାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହି ଯେ— ଯଦି ଅପମୁଖକୁ ଜଣି ଅମରରୁ ଲୁହକରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାହୁଏ, ତା’ହେଲେ ଜ୍ଞାନ ସହିତ ବିଜ୍ଞାନର ଉପାସନାହିଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ । ଏହାହିଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରକ୍ଷ୍ମାର ମୂଳଭୂମି, ଏହାର ନାମ ବିବର୍ତ୍ତ ସାଧନା, ଏହା ପରମଧର୍ମ ଲଭର ପନ୍ଥା ଏବଂ ଏହାହିଁ ପୁରୁଷର ଶାଶ୍ଵତତ୍ଵ, ମାନସିକ ଓ ସାମାଜିକ ଦୁଃଖ ନିବୃତ୍ତିର ଦିବ୍ୟୋଷଧି !

ଶାଶ୍ଵତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଆହାର୍ଥ୍ୟଂ କର୍ମ କୃତ୍ୟାଦନନ୍ୟଂ ତତ୍ତ୍ଵାହାର୍ଥ୍ୟଂ ପ୍ରାଣ ସନ୍ଧାରଣାର୍ଥମ୍ ,
ପ୍ରଣାଧାରୀ ତତ୍ତ୍ଵଜ୍ଞାନସ୍ଵନାର୍ଥଂ ତତ୍ତ୍ଵଂ ଜ୍ଞେୟଂ ଯେନ ଦୁଃଖଂ ନ ଶୁଷ୍କଃ ।
ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀରକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଅନନ୍ୟତାପୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟରେ କୃଷି, ଶିଳ୍ପ, ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ପଶୁ ପାଳନାଦି କର୍ମ କରି ଆହାର ସଂଗ୍ରହ କରିବ । ସେଇ ଆହାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ପ୍ରାଣ ଧାରଣ, ପ୍ରାଣଧାରଣର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସେଇ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ଵ ଜ୍ଞାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୁରୁଷର ସ୍ଵ ସ୍ଵରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ ରୂପ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ବା ବ୍ରାହ୍ମାଣ୍ଡିକ ଲଭ-ଏହା ହିଁ ପରମ ପୁରୁଷାର୍ଥ ।

ଏହିଭଳି ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ଚୁପ୍ ଆତ୍ମାରୁପ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ପୁରୁଷହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ।

ଏହିଭଳି ପୁରୁଷ ପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବିବର୍ତ୍ତ ସାଧନା ବା ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର ଉପାସନା ଆବଶ୍ୟକ । ସେଇ ସାଧନା ବା ଉପାସନା

* ପଦ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନମନନ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମ, ନିତ୍ୟଂ ବିଜ୍ଞାନମାନନ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମ । (ଉପନିଷଦ)

ଦର୍ଶକବନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଅତଏବ ଚଳେ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

ଆୟୁଃ କାମୟୁମାନେନ ଧର୍ମାର୍ଥସୁଖସାଧନମ୍

ଆୟୁବେଦୋପଦେଶେଷ ବିଧେୟଃ ପରମାଦରଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଧର୍ମାଦି ଫଳର୍ଥେ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଦର୍ଶକବନ ବା ଦର୍ପାୟୁ କାମନା କରେ, ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର ସହିତ ଆୟୁବେଦର ଉପଦେଶ ମାନି ଚଳିବାକୁ ହେବ ।

ସୃଚରଂ, ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନାର୍ଥୀ, ଆୟୁଷ୍ମାନୀ ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ଏଠାରେ ଆୟୁଃ ଚର ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ଜାଣିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଆୟୁର୍ଦ୍ଧାୟୁ ବିଚାର

ଏଠାରେ, ପ୍ରଶ୍ନ ଏହି ଯେ-ଶାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୁରୁଷର ଆୟୁଃ ପରିମାଣ କେତେ ? ଏବଂ ତାହା ଧର୍ମାଧର୍ମ ଓ ପଥ୍ୟାପଥ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ କି ନା ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଛୁଟି କହେ ଯେ—“ଶତାୟୁର୍ବେ ପୁରୁଷଃ” ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଷର ପରମାୟୁ ଶତସମ୍ବତ୍ସର ଅଟେ । ଏହିକଥା ମଧ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିଶୋପନିଷତ୍, କଠୋପନିଷତ୍, ଗୋଲ୍ଲ ନୃତ୍ୟସୁନ୍ଦାଦିରେ ଲେଖାଅଛି । ଅନ୍ୟ ଛୁଟିରେ, ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି—ଶତାୟୁ ଭୃତ୍ୟାସି ବର୍ଷେଶ୍ବର୍ୟ ଜୀବତି” । ଏହାର ଅର୍ଥ—ମନୁଷ୍ୟ ୧୦୦ ବର୍ଷରୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ କାଳ ବଞ୍ଚିପାରେ । ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଅନାଦି ଆବଦ୍ଧମାନ କାଳରୁ ବୈଦିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟୋତ୍ତର ଶତସମ୍ବତ୍ସର ଜୀବିତମୟ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଶୁଦ୍ଧ ମାତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଶତମାୟୁର୍ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ଗଜାନାଂ ପରମଂ ସୂତମ୍, ଚତୁର୍ଦ୍ଧାଂ ଶ୍ରେ ବର୍ଷାଣାମଶ୍ବସ୍ୟାୟୁଃ ପରଂ ସୂତମ୍, ପଞ୍ଚବଂଶତିବର୍ଷାଣି ପରମାୟୁ-ବୃଷେଷ୍ଟସ୍ୟୋଃ । (ଶୁଦ୍ଧମାତ୍ର)

ଆୟୁବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଦଶ ଦିନକରେ ପୁରୁଷର ଆୟୁଷ୍ମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣହୁଏ ବୋଲି କେହି ୨ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେଇ ପ୍ରମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଏହିଯେ—

ବାଲ୍ୟଂ ବୃଦ୍ଧିବଳଂ ଚକ୍ଷୁଃସ୍ମୃତ୍ୟଂସ୍ତ ଶୁଦ୍ଧ ଶୋଣିତମ୍
ଦଶଜନେନ ନିବର୍ତ୍ତନ୍ତି ମନଃ ସବେଦମ୍ଭାଣି ତ ।

- ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଷର ବାଲ୍ୟକାଳ—୧୦-ବର୍ଷ
 ଶିଶୁର-ବୃଦ୍ଧି—୧୦-ବର୍ଷ
 " ବଳ—୧୦-ବର୍ଷ
 " ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି—୧୦-ବର୍ଷ
 " ଚର୍ମର ଲବଣ୍ୟ—୧୦-ବର୍ଷ
 ଶିଶୁର ମାଂସପ୍ରସାର ଦୃଢ଼ତା—୧୦-ବର୍ଷ
 " ବାୟବଳ—୧୦-ବର୍ଷ
 " ରକ୍ତର ସମୃଦ୍ଧି ଓ ସ୍ଥିତି—୧୦-ବର୍ଷ
 " ମନର ବଳ—୧୦-ବର୍ଷ
 " ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି—୧୦-ବର୍ଷ

ଏହିପରି ଭାବରେ ୧୦୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁର ଉପରସ୍ତ ଓ ଅପରସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଥାଏ ।

ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅବିଷ୍ଣୁଶିଖା ଓ ବିଂଶୋତ୍ତରା ଦଶା ଗଣନା ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ପରମାୟୁ ୧୦୮ ବର୍ଷ କିମ୍ବା ୧୨୦ ବର୍ଷ ବୋଲି ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ କେହି ୨ ପରସ୍ପର ପାରନ୍ତି—

ବାଲ୍ୟକାଳ ସମାପ୍ତ ହେବା ପାଠକଲେ ଜଣାଯାଏ—ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟ ବୃଦ୍ଧାପିଣ୍ଡ ନିଜର ଯଜ୍ଞରଥା ନିମନ୍ତେ ସମଗ୍ରକୁ ପଠାଇବା ପାଇଁ ମହାଶୟ ଦଶରଥକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଦଶରଥଙ୍କର ବୟସ ହୋଇଥିଲା ୭୦ ହଜାର । ସେତେବେଳେ ଦଶରଥ ତାଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେ—

“ଷଷ୍ଠି ବର୍ଷ ସହସ୍ରାଣି ଜାତସ୍ୟ ମମ ଜୈଶିକ !

କୁଚ୍ଛ୍ର ଶୋପାଦିତଶ୍ଚାୟଂ ନ ସମଂ ନେତୁମିଚ୍ଛସି

(ବା-ରା-୧।୨୦।୧୦)

ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ଜନ୍ମ ହେବାର ୭୦ ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲା, ଏହି ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଏହି ସମସ୍ତ ମୁଁ ଉପାଦାନ କରିଛି । ଅତଏବ ଆପଣ ଏହାକୁ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ ନା ।

ଏହିପରି ଜଣାଯାଏ ଓ ସବଣର ସମ୍ବାଦରେ ଜଣାଯାଇ ପରମାୟୁ

୭୦ ହଜାର ବର୍ଷ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

(ଦେଖ-ବା-ସ-ର ଅରଣ୍ୟକାଣ୍ଡ ୫୦ ପର୍ବ)

ଏହିପରି ସେଇ ରାମାୟଣର ଉତ୍ତର କାଣ୍ଡରେ ରାମଙ୍କର ରାଜ୍ୟଶାସନ କାଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଦଶବର୍ଷ ସହସ୍ରାଣି ଦଶବର୍ଷ ଶତାବ୍ଦିତ

ରାମୋ ରାଜ୍ୟୟୁଗଂ ଭୁକ୍ତୁଃ । ସ୍ୱର୍ଗଲୋକମୁପାଗମତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ୧୧ ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜ୍ୟୟୁଗ ଶ୍ରେଣୀ କରି ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ ହେଲେ ।

ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣ ମାନଙ୍କରେ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଋଷିମାନଙ୍କର ତପସ୍ୟା କରିବାର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ମାନବ ଜାତିର ଆଦି ପୁରୁଷ ମନୁ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଅଶ୍ୱେଗାଃ ସବ୍ୟସିଦ୍ଧାର୍ଥାଃ ଚତୁର୍ବର୍ଷ ଶତାୟୁଷଃ

କୃତେ ସେତାବିଷ୍ଣୁ ଦ୍ୟୌଷ୍ଠାଂ ଆୟୁର୍ବ୍ରହ୍ମ ସତ ପାଦଃ । (ମନୁ)

ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ୨ ରୁଷିମାନେ ମାଣ୍ଡୋଗ, ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋରଥ ହୋଇ ୪ ଶହ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରମାୟୁ ଶ୍ରେଣୀ କରୁଥିଲେ, ତା’ର ପରେ ଧର୍ମହ୍ରାସ ଯୋଗୁଁ ଏକ ଏକ ପାଦ ଆୟୁ ହ୍ରାସ ହୋଇ ସେତାବେ ୩ ଶହ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ୨ ଶହ ଏବଂ କଳିରେ ଏକ ପାଦ ଧର୍ମ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଆୟୁ ମଧ୍ୟ ଏକ ପାଦ ଅର୍ଥାତ୍ ୧ ଶହ ବର୍ଷ ରହିଲା ।

ତେବେ ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହି ଯେ— ଯଦି ମନୁଙ୍କର କଥା ଠିକ୍ ବୋଲି ଧରାଯାଏ, ତାହେଲେ ସୁରାଶୋକ ଆୟୁର ପରିମାଣ ସହିତ ମନୁଙ୍କର ଉକ୍ତିର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରାଯିବ କିପରି ? ସୁରାଶରେ ଲେଖାଯାଇଥିବା ବର୍ଷର ପରିମାଣ ଏବଂ ମନୁ ଲେଖିଥିବା ବର୍ଷର ପରିମାଣରେ ଏତେଦୂର ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭୃତି ରହିବାର କାରଣ କ’ଣ ? ଏବଂ ସୁରାଶ ଲିଖିତ ଓ ମନୁଲିଖିତ ବର୍ଷ ଶତକର ଅର୍ଥ କ’ଣ ?

ଏହାର ଉତ୍ତର ଏହିଯେ—ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଆୟୁଷ୍କାଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ବା ବର୍ଷ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ସୌର ବର୍ଷ ବୁଝେ । ତାହା ପାଞ୍ଚିକ ବର୍ଷ କିମ୍ବା ଗୁପ୍ତ ବର୍ଷ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ବର୍ଷ ଛେର ସାଧାରଣ ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ—ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର
ରାଶି ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମଣ କାଳ । ଏହି ହିସାବରେ ଧରଣେ ୩୬୦ ଦିନରେ
ଥରେ ମାସ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରାଶିଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଭ୍ରମଣ କରାଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ୩୬୦ ଦିନରେ
୧ ସୌର ବର୍ଷ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ର ୩୦ ଦିନରେ ଥରେ ରାଶିଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଭ୍ରମଣ
କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଏକ ଏକ ସାବନ ମାସରେ ଏକ ଏକ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବତ୍ସର
ବା ଚନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷ ହୁଏ । ଏହିପରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଅହୋରାତ୍ର ବା ଏକ ଦିନରେ
ଥରେ ରାଶିଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପରିଭ୍ରମଣ କରାଥାଏ, ତେଣୁ ୧-୧ ଦିନରେ
୧-୧ ପାର୍ଥିବ ବର୍ଷ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଶତପଥ-ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଲେଖାଅଛି
“ଅହର୍ବେ ସମ୍ବତ୍ସରଃ, ଅହୋରାତ୍ରେ ବେ ସମ୍ବତ୍ସରଃ,”

(ଶତପଥ-ଜା ୩ ଅ. ୨ ବ୍ରା.ମ ୪)

ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ଦିନରେ ବା ଏକ ଅହୋରାତ୍ରରେ ଏକ ପାର୍ଥିବ ବର୍ଷ ହୁଏ ।

ପୁରାଣ ଲିଖିତ ଆୟୁଃସମୟ-ନିରୂପକ ବର୍ଷକୁ ପାର୍ଥିବ ବର୍ଷ ବୋଲି
ଗଣନା କରି ୧-୧ ବର୍ଷକୁ ୧-୧ ଦିନବୋଲି ଧରିନେଲେ, ୬୦ ହଜାର
ବର୍ଷକୁ ୬୦ ହଜାର ଦିନ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଦୈନିକ
ପାର୍ଥିବ ସମ୍ବତ୍ସର ସହିତ ସୌର ସମ୍ବତ୍ସରର ୩୬୦ ଦିନର ସମତା ରଖି
କହିବାକୁ ହେଲେ ଏତିକି ବୋଲିବାକୁ ହେବ ଯେ—ଯେତେବେଳେ
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ନିଜର ଯଜ୍ଞ ରକ୍ଷାର୍ଥରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନେଇଗଲେ, ସେତେବେଳେ
ସୌର ସମ୍ବତ୍ସର ଅନୁସାରେ ଦଶରଥଙ୍କର ବୟସ ହୋଇଥିଲା-
୧ ଶହ ୭୭ ବର୍ଷ-୮ ମାସ ।

ଏହିପରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ରାଜ୍ୟଭୋଗ କାଳ ୧୧ ହଜାର ବର୍ଷ ବୋଲି
ଯାହା ଲେଖାଅଛି, ସେଇ ଦୈନିକ ପାର୍ଥିବ ବର୍ଷକୁ ସୌର ସମ୍ବତ୍ସର
ଅନୁସାରେ ହିସାବ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ରାଜତ୍ବ କାଳ-
୩୦ ବର୍ଷ-୭ ମାସ ୨୦ ଦିନ ।

ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ ବୁଝି ଅର୍ଥ ସଙ୍ଗତ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆୟୁର ଅନିଷ୍ଟପୁରା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚରକ ଯଥା—

ପୂର୍ବପକ୍ଷ-ଗ୍ରନ୍ଥବାଦୀ କହେ ଯେ—ପୁରୁଷର ଆୟୁ ଦୈବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।
ଏହା ଧର୍ମାଧର୍ମ ବା ପୁରୁଷ ପ୍ରଯତ୍ନର ଅଧୀନ ନୁହେଁ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ

ପଥାପେଶ, କେତେକ୍ତା, ଧାର୍ମିକ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅକାଳରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥାଏ । ଏବଂ ଆଗମକ ସ୍ଥଳରେ ଅଧାର୍ମିକ, ଘୋର ଅନ୍ଧାରୁଣ ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବଜୀବ ହେବାର ଚେଷ୍ଟାଯାଏ । କେତେକ ପ୍ରାଣୀ ବର୍ଗର ମରୁତ୍ତ, କେତେ ଜନ୍ମହେବା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ, କେତେ ବା ମତ୍ସ୍ୟ ଦୁଇମାସରେ, କେତେ ବା ହିମାସରେ ବର୍ଷରେ, କେତେ ବା ତର ପ୍ରସର, କେତେ ବା କେ ଡିଏ ଚାରି ବର୍ଷରେ, କେତେ ବା ପାଞ୍ଚ ଅଗ୍ରାଏ ବର୍ଷରେ ଏବଂ କେତେ ୨ ଲୋକ ଶତେ, ହିମାଳୟ, ସାହ୍ୟାଦ୍ରୀ ବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ମରୁଥାନ୍ତି । ଅତଏବ ଆମ୍ଭର କୌଣସି ନିଶ୍ଚୟତା ନାହିଁ । ତାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷ ଅଟେ । ତାହାର ମଧ୍ୟ କେଶାଅଛି ଯେ-
ଆମ୍ଭେ ଜଣେ ତ ବହୁତ ବଡ଼ା ନିଧାନମେବ ତ ।

ପ୍ରକୃତିତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଳ୍ପକ୍ଷେତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାସୈବ ଚେତନଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭେ ଜଣେ, ଧନ, ବଳ, ଶକ୍ତି, ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଭା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚେତନ ଅଧୀନ ଅଟେ । ତାହା ଚର୍ଚ୍ଚାସୈବ ମନସ୍ତରେ ହିଁ ବିଧାତା ଏବଂ ନିର୍ମାତା କରିଥାଏ ।

ବିଧାତାର ଏହି ସବୁ ବିଧାନ ଅଳଂକାର । ଭାଗ୍ୟବାଦର କମଳ କବିବର ଗୁଣନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଯେତେବେଳେ ଏହି କବିବାକ୍ ହେବ ସେ—

“ଶକ୍ତି ନାହିଁ ବସ୍ତୁ କାହାର ନଗରେ, ନିୟନ୍ତ୍ରକ ନେବ ନିଜର ନଗର,”
ସୁତରାଂ ପୁରୁଷର ଆତ୍ମା ପ୍ରମାଣ ସମ୍ଭବେ ଯାହା ନିୟନ୍ତ୍ରକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ—
ତାହା ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ, ଅଳଂକାର ବୋଲି ଭାଗ୍ୟବାଦର ମତ ।

ଆତ୍ମା ଭାଗ୍ୟଧୀନ ନୁହେଁ

ଏଠାରେ ଚରକ ଯାହା କହିଛନ୍ତି, — ତାହାର ସାବ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ଥ—
ସେ କହିଛନ୍ତି,— ଆତ୍ମା ଭାଗ୍ୟଧୀନ ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଚାହାଣ ଦର୍ଶକ ବ୍ୟକ୍ତିଗୁଡ଼ିକରେ ନ୍ୟୁନାଧିକ ଭାବରେ ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଉନାହିଁ ।
(୧) ସହ ପାତ୍ରା ଶୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ପରମେଶ୍ୱର ବା ଆତ୍ମପୁରୁଷ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପହାସ ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଆତ୍ମପୁରୁଷ ନିମନ୍ତେ ନାନାବିଧ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ, ରସାୟନ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ହୋମ, ନିୟମ, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ, ମଣି ଓ ମଙ୍ଗଳକ ସନ୍ଧ୍ୟା କର୍ମବିଧିର ଧାରଣ, ବଳ, ଉପହାର

ଓ ଲୁପ୍ତବାସୀଙ୍କୁ ବୃତ୍ତ ବ୍ୟାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଗ୍ରହଣାଦି ଆଦାୟ ନାହିଁ ?

୨) ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ଦେବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ତେବେ ୫୭ ଗଣ୍ଡା ଯୁଗ * ବଞ୍ଚିବାପାଇଁ ଦେବ ବଚନାନ୍ତ ରାବଣ ୧୪ ଗଣ୍ଡା ଯୁଗରେ ମରନ୍ତା ନାହିଁ, ଏବଂ ନିୟତି ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାର୍କେଣ୍ଡେୟ ଶିବ ପ୍ରସାଦରୁ କଳ୍ପାନ୍ତ ଜଗ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ? ଏଣୁ ଆପଣ ଦେବାଧୀନ ରୁହେ ।

୩) ଯଦି ଆପଣ ଦେବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରମାତ୍ମା ବମ୍ ପ୍ରସ୍ତାବର ଜାପାଳର ଦେବତାଙ୍କ ଲେଖ ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଏବଂ କୋଟି ୨ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ପରମାତ୍ମା ବମ୍, ହାଇଡେଟ୍ରାଜିନ୍ ବମ୍ ଓ ଜବାମୁ ବମ୍ ଆଦି ସମ୍ଭାବନ ଅପ ଶତ୍ରୁକୁ ମାରବାପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧରେ କେହି ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

୪) ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ନଥିଲେ ପ୍ରଜାର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗ ଖୋଲି ଶତ ହେ ଲୋକେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ ଏବଂ ବୈଦ୍ୟ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ଏବଂ ଜଳଧାନ, ପୁରସ୍କାର ଓ ବ୍ୟୋମଧାନର ଏକାବେଳେକେ ବହୁ ଲୋକ ମରିବା ପରେ ଗର୍ବ ଚାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାନ୍ତା ନାହିଁ । ଏବଂ ଆପଣଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ନିରର୍ଥକ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତା ।

୫) ଏବଂ ପ୍ରବଳ ଅଗ୍ନିପ୍ରାୟ ଗ୍ରହଣ, ବିବିଧ ବିଷଧର ସର୍ପ ସଂକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ, ବ୍ୟାଘ୍ର ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟ ଜନ୍ମ ସଂକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପ୍ରବଳ ଜଳପ୍ରାୟ ଆଦି ପରିସାର କରିବାପାଇଁ କେହି କାହାକୁ ମନା କରନ୍ତା ନାହିଁ ଏବଂ ସୁଧାମକରେତର ପ୍ରକାଶ ସମୟରେ କେହିହେଲେ ଗ୍ରହଣ ଛାଡ଼ି ଯାଆନ୍ତେ ନାହିଁ ।

୬) ଏବାଦେ ଆପଣ ଯଦି ଦେବନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ଯୁଦ୍ଧ, ଦୁଃସାହସିକ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ, ରାଜାର ଘୋଡ଼ାଚରଣ, ଏବଂ ଦିନଚର୍ଯ୍ୟା, ରାତିଚର୍ଯ୍ୟା, ୬ ଶତ୍ରୁଚର୍ଯ୍ୟା ଲଂଘନ କରିବାପାଇଁ କାହାରି ହେଲେ ମନରେ ଭୟ ବା ଆତଙ୍କ୍ୟ ରହନ୍ତା ନାହିଁ । ଏବଂ ବିନା ଆହାରରେ ମଧ୍ୟ କେହି ମରନ୍ତେ ନାହିଁ ।

ଏସବୁ କାରଣରୁହିଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ-ଧରିମାରିଲେ ଯିବୁରୁଷ ମଧ୍ୟ

* ଏଠାରେ ଯୁଗଶତକ ଅର୍ଥ ୫ ବର୍ଷ । ସବୁସର, ବସର, ପରିବସର, ଅନୁବସର, ନିଦାବସର ।

ମରିଯାଏ, ତାକୁ ଦେବ ରକ୍ଷା କରେନାହିଁ । ଆଉଗୋଟିଏ କଥା—
ମୃତ୍ ଜନ୍ମରେ କରିପାଇଥିବା ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟ କର୍ମର ନାମ ଦେବ ।
ଏହି ପାପପୁଣ୍ୟ ରୂପ କର୍ମର ପ୍ରବାହ ହିଁ ଜନ୍ମ ମରଣ ଚକ୍ରର ଦେହ ଅଟେ ।
ପ୍ରବଳ ଦେବ ଦୁର୍ବଳ ପୁରୁଷକାରକୁ ପ୍ରତିଫଳ କରେ ଏବଂ ପ୍ରବଳ
ପୁରୁଷକାର ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ଦେବକୁ ପ୍ରତିଫଳ କରାଯାଏ । ଏହେତୁରୁ
ବୋଲିପାଇଛି—

ନି ଭବର୍ଷେହି ଭୀମାୟେପି କ୍ଷୟ ପଶ୍ୟେହି ହୃଦ୍ୟନୈଃ

ଅଥ ଲକ୍ଷଣୈଃ ପାପପୁଣ୍ୟୋରିହେବ ଫଳମଶ୍ନୁତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ଦ୍ୱାରା
ଜନବର୍ଧ, ଜନମାସ, ଜନପକ୍ଷ ବା ଜନଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତା'ର ଫଳ
ଲେଖ ହୋଇଯାଏ ।

ସୁତରାଂ ପୁରୁଷର ଆୟୁଃକାଳ ଦେବ ଓ ପୁରୁଷକାର ଏହି ଉଭୟର
ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ଆୟୁର ବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷୟର କାରଣ ଧର୍ମ ଓ ଅଧର୍ମ

ମହର୍ଷି ଆଶ୍ୱସ୍ଥ ଚରକ- ମହତାରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଆଦିକାଳେ ହି ଅଦିତପୁତ୍ରସମୌଜସଃ ଅତିବିମଳଂ ବିପୁଳପ୍ରଭାବାଃ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦେବର୍ଷି ଯଜ୍ଞବିଧି ଚ୍ୟାନାଃ, ଶୈଳସାର ସହଚର୍ଯ୍ୟର ଶରୀରଃ
ପ୍ରସନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣେହିୟାଃ ପବନସମ ଜବବଳପ୍ରଭାମାଃ ଶୁଭ୍ରଗତଃ ଅଭିରୂପ
ପ୍ରମାଣାକୃତ ପ୍ରସାଦୋ ପରସ୍ପରନ୍ତଃ ସତ୍ୟାର୍ଜ ବା ନୃସିଂହା ଦାନଦମନୟମ-
ଚପ ଉପବାସ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତପରା ବ୍ୟପଗତରାଗ ଦ୍ୱେଷ ମୋହଲୋଭ
ହୋଧ ଶୋକମାନ ରୋଗ ନିଦ୍ରା ତନ୍ତ୍ରାଶ୍ରମ କୁମାଳସ୍ୟ ପରିବ୍ରଜାଣ୍ଡ ପୁରୁଷା
ବଭୁବୁରମିତାୟୁଷଃ ।”

ତେଣାଁ ଉଦାର ସଭ୍ରଗୁଣ କର୍ମଣାମ୍ ଅଚନ୍ୟ ରସବୀର୍ଯ୍ୟ ବିପାକପ୍ରଭାବ-
ଗୁଣସମୁଦ୍ଧିତାନି ପ୍ରାଦୁର୍ବଭୁଃ ଶସ୍ୟାନି ସବଗୁଣ ସମୁଦିତଭାତ୍
ପୃଥୁବ୍ୟାଘନାଂ କୃତସ୍ତବ୍ୟାଦୌ । ଭ୍ରାଣ୍ୟତ ତୁ କୃତସ୍ତବେ କେଷାଂଚିତ-
ତ୍ୟାଦାନାତ୍ ସାଂପନ୍ନିକାନାଂ ସଭ୍ଯାନାଂ ଶରୀରଗୌରବମାସୀତ୍,
ଶରୀର ଗୌରବାତ୍ ହ୍ରମଃ, ହ୍ରମାଦାଳସ୍ୟମ୍, ଆଳସ୍ୟାତ୍ ସଞ୍ଜୟଃ, ସଞ୍ଜୟାତ୍
ପରିବ୍ରଜଃ, ପରିବ୍ରଜାତ୍ ଲୋଭଃ ପ୍ରାଦୁର୍ବସୀତ୍ କୃତେ ।

ଚକ୍ରଃ ସେତାୟାଂ ଲେଭାନ୍ ଅନୁଚକଚନମ୍, ଅନୁଚକଚନାନ୍,
କାମହୋଧମାନଦେଧ ପାରୁଷ୍ୟଭୂତାତ ଉଦୃତାପ ଶୋକଚନ୍ଦୋଦ୍ବେଗା-
ଦୟଃ ପ୍ରବୁଦ୍ଧଃ । ଚକ୍ରସେତାୟାଂ ଧର୍ମପାଦୋଽନ୍ତର୍ଧାନମଗମନ୍ । ତସ୍ୟ
ଅନ୍ତର୍ଧାନାନ୍ ଯୁଗବର୍ଷ ପ୍ରମାଣସ୍ୟ ପାଦଦ୍ରାସଃ ପୃଥ୍ବ୍ୟାଦେଷ୍ଟ ଗୁଣପାଦ-
ପ୍ରଣାଶୋଽଭୁତ୍ । ତତ୍ ପ୍ରଣାଶକୃତଶ୍ଚ ସ୍ୟାନ୍ନାଂ ସ୍ୱେଦବୈମଲ୍ଲ
ରସଗର୍ଭି ବିପାକଗୁଣ ପାଦଦ୍ରାଃ । ଚକ୍ରଦାନ ପ୍ରକାଶେଭ୍ୟଶ୍ଚ ହୃଦ୍-
ମାନଗୁଣପାଦୋଽ ଆହାର ବିନ୍ନାଗୋଃ ଯଥାପୂର୍ବମୁପଶ୍ମନ୍ୟମାନାନି ଅଗ୍ନି-
ମାରୁତପରାଚାନି ପ୍ରାଗ ବ୍ୟାଧିଭ୍ୟଃ କୁରଦିଭ୍ୟଃ ଆତ୍ମାନ୍ତାନି । ଅତଃ ପ୍ରାଣିନୋ
ହ୍ରାସମବାୟୁରାୟୁଃ କ୍ରମଶଃ ଇତି । (ଚ, ବି, ୩ । ୨୯)

ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦିମ ଯୁଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ପୁରୁଷମାନେ
ଦେବତାତୁଲ୍ୟ ତେଜସ୍ୱୀ ଓ ଅସାଧାରଣ ବଳଗର୍ଭ ସମ୍ପନ୍ନଥିଲେ । ଦେବତା
ରୂପେ, ଧର୍ମ ଏବଂ ଯଜ୍ଞ ବାଧ୍ୟ ବିଧାନର ଫଳ ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି
ପାରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଲେହ ପରି ଦାନ ଓ ସୁଦୃଢ଼ଥିଲା ଏବଂ
ସେମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟରେ ପ୍ରସନ୍ନତା ଥିଲା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପ୍ରଦେଶ
ବା ନିଜମୁହୂର୍ତ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ମନୋହର ଥିଲା । ସେମାନେ ପବନପରି
ବେଗବାନ୍ ଓ ଅତି ପରାକ୍ରମୀ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଆକାର
ଅନୁରୂପ- ପରିମାଣ, ପରିସୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରସନ୍ନତା ଥିଲା । ସେମାନେ ସତ୍ୟ,
ଅକ୍ରୁରତା, ଦାନ, ଦମ, ନିୟମ, ତପ, ଉପବାସ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ
ପରାୟଣ ଥିଲେ । ଭୟ, ରାଗ, ଦ୍ୱେଷ, ମୋହ, ଲୋଭ, ହୋଧ, ଶୋକ,
ଗର୍ବ, ରୋଗ, ନିଦ୍ରା, ତନ୍ତ୍ରା, ଶ୍ରମ, ଗ୍ଳାନି, ଆଳସ୍ୟ ଓ ମମତାଭିମାନ
ସେମାନଙ୍କର ନଥିଲା । ସେମାନେ ଅପରିମିତ ଆୟୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ସେ
ମମୟୁରେ ଚତୁଷ୍ପାଦରେ ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଶୁଣିଶବ୍ଦ
ବଞ୍ଚିତ ପରିମାୟୁ) ଶ୍ରେଣୀ କରୁଥିଲେ ।

ସେଇ ସମୟରେ ସେଇ ଉଦାରମନା, ସଦ୍‌ଗୁଣକର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ
ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପୃଥ୍ବ୍ୟାଦି ମହାଭୂତମାନେ ସର୍ବ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ
ହେବାଲାଗି ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ରସ, ଗର୍ଭ, ବିପାକ ଓ
ପ୍ରସାବଶାଳୀ ହୋଇ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲେ ।

ସତ୍ୟଯୁଗର ଅବସାନରେ ବୈଦିକ ସାମ୍ବୃତ୍ତିର ମୂଳ ଉତ୍ପ

ଭାଗବାଦ କମିଗଲା । ଭୋଗବାଦର ଦ୍ରୁପାପାତ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ଡିନିୟ ଉପସ୍ଥେଗ କରିବା ହେତୁ କେତେକ ଧନସମ୍ପନ୍ନ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଶିରରେ ଗୁରୁଭର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଗୌରବରୁ ଶ୍ରମ ଉଠିଲା । ଶ୍ରମରୁ ଆଳସ୍ୟ, ଆଳସ୍ୟରୁ ଶ୍ରେୟାବସ୍ଥାମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ ଓ ସଞ୍ଚୟ ପ୍ରକୃତି ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମଞ୍ଚସ୍ଥ ମମତା ଅଭିମାନ ଏବଂ ଶେଇ ଅଭିମାନରୁ ସଂବାଦନୀୟ କାରଣ ଲେଉଟ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହେଲା । ସେଥିଲାଗି ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ବସନ୍ତର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ଅନ୍ଧବ ପ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକ ଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେହି ଯୁଗ ଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେତା ଯୁଗର ଆରମ୍ଭରେ ଧର୍ମର ଏକପାଦ ସହିତ ଆଧୁର ଏକପାଦ ମଧ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଗଲା ।

(ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏଯ- ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଧନର ବୈଷମ୍ୟ ରୂପ-ଆଧାରକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଅଧୁନିକ ମାର୍କସ ବାଦର ଆବିର୍ଭାବ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ସ୍ପଷ୍ଟର ଅନ୍ତର କାଳରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସୂଚକ ଶେଷରେ ହିଁ ଏ ଦେଶର ଆଧୁନିକତାର ଉପଦେଶକ ରୂପମାନେ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ।)

ସେତା ଯୁଗରେ ଲୋକପରିସୃଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଲୋଭରୁ ଦୋଷ ବା ହାସା, ମିଥ୍ୟାବାଚନା, କାମ, ହେଷ, ଅଭିମାନ, ଦେହ, କଠୋର ଶାସନ, ଅଭିଯାନ, ଉଦ୍ଧୃ, ଶୋକ, ସନ୍ତାପ, ଚନ୍ଦ୍ରା ଓ ଉଦ୍ଧୃତ ପ୍ରଭୃତି ମନୋବିକାର ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଫେରେ ଏହି ଯୁଗ ଶେଷରେ ଧର୍ମର ଆଉ ଏକପାଦ ନଷ୍ଟ ହେବାରୁ ପୃଥିବୀର ମହାଭୂତମାନଙ୍କର ଏକପାଦ ମଧ୍ୟ ଲୋପ ହୋଇଗଲା । ଧାର୍ମ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୁଣପାଦ ହ୍ରାସ ହୋଇ ଗଲା । ଏହିଯୁଗ ଶେଷରେ ଉପମୁଖ ଦୁର୍ଲଭ ଶାନ୍ତର ବହାରର ଉପସଂହାରର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଧାର୍ମ୍ୟ ସାମ୍ୟ ପୂର୍ବପରି ରହିଲା ନାହିଁ । ଧାର୍ମ୍ୟ ବୈଷମ୍ୟରୁ କୁହାଯିବାରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଶରୀର ପୀଡ଼ିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏବଂ ସେତାଯୁଗ ଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଦ୍ଵାପର ଯୁଗର ଆରମ୍ଭରେ ଆଉ ଏକପାଦ ଆଧୁନିକ ହ୍ରାସ ହୋଇଗଲା । ଧର୍ମର ଦୁଇପାଦ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ଏହିସବୁ କହିବା ପରେ ପରିଶେଷରେ ଫେସପରେ ଚରକ ଏହି କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଧର୍ମ ପାଦଃ ନିମେଶାନନେ ପ୍ରାୟତଃ

ଗୁଣପାଦକୁ ଦୂରାନାମେକ ଲେକେ ପ୍ରଜ୍ଞାପୁତେ,

(ଚ, ବି, ୩ ଅ ୩୦-୩୨)

ଅବଶ୍ୟାଃ ସଦ୍‌ବିଚାରୀଶ୍ଚତୁର୍ବର୍ଷଦାୟକଃ

କୃତେ ନେତାଦିଷୁ ହ୍ୟେଷାମାୟୁର୍ବୃଷତି ପାଦକଃ । (ମନୁ)

ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟାଦି ମୁଖ୍ୟମରେ ଧର୍ମର ଏକ ଏକ ପାଦର ଦ୍ରାସ ହୁଏ, ଏବଂ ମେଥୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁଥୁବ୍ୟାଦି ପଞ୍ଚ ମହାବୁଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଗୁଣପାଦ ମଧ୍ୟ ଦ୍ରାସ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ନିମ୍ନରେ ଯୁଗବେଦରେ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନେ ଛଅ ପ୍ରାସ୍ତୁ ହୁଅନ୍ତି । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଗୁଣପାଦ ଧର୍ମ-ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କର ପରମାୟୁ ୪୦୦ ବର୍ଷ, ଦ୍ଵିତୀୟଯୁଗରେ ତିନିପାଦ ଧର୍ମ-ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କର ପରମାୟୁ ୩୦୦ ବର୍ଷ, ତୃତୀୟଯୁଗରେ ଦୁଇପାଦ ଧର୍ମ-ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କର ପରମାୟୁ ୨୦୦ ବର୍ଷ, ଏବଂ ଚତୁର୍ଥଯୁଗରେ ଏକପାଦ ଧର୍ମ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କର ୧୦୦ ବର୍ଷ ପରମାୟୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଛି । * ଏବାଦେ, ବେଦୋକ୍ତ, “ ନ୍ୟାୟୁଚ୍ଚଂ କର୍ମାଧିପତ୍ୟ ” ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା ମନ୍ତ୍ରରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ-ମନୁଷ୍ୟ ଜଠରାଗି, ଜ୍ଞାନାଗି, ଓ ସ୍ଵାସାଗି ତଳରେ ସହସ୍ର ସମୁଦ୍ରର ପରମାୟୁ ଭୋଗ କରିପାରେ । ଏଥିରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ- ଧର୍ମ ବଳରେ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କର ଆଧୁର ଦୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଅଧର୍ମ ବଳରେ ଆଧୁର କ୍ଷୟ ବା ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ଥାଏ । ସୁତରାଂ ଆଧୁର ଦୃଷ୍ଟିମୟ ଧର୍ମ ଓ ଅଧର୍ମର ଅଧୀନ ବୋଲି ଗୁହ୍ୟବାକୁ ଦେବ । ଅତଏବ ଚରକସମ୍ବିତ୍‌ରେ ଏହି ଭଳି ଆଉଁଶି ଅନେକ ପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତିମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ପରେ ଆସେୟୁ ଲବ୍ଧିହୁଏ ଯେ—

“ ତସ୍ମାତ୍ ହିତୋପରୁରମୂଳଂ ଜୀବତଂ ଅତୋବିପର୍ଯ୍ୟୟାତ୍ ମୃତ୍ୟୁରତଂ

ଅର୍ଥାତ୍ ହିତକର ଆହାର ବିହାର ମୂଳକ ହେଉଛି- ଆୟୁ, ତା’ର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହେଉଛି ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ।

ଜ୍ଞୋତବ୍‌ଜ୍ଞାନ ଆଧୁର୍ଭାୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା ଲେଖା-ଯାଇଛି-

* ଅନ୍ୟାପି ହିମାଳୟରେ ପାଞ୍ଚଦିନ ସାତଦିନ ବର୍ଷ ବୟସର ଯୋଗିମାନେ ଅଳ୍ପକ୍ଷ ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦର୍ଶନମାନଙ୍କର ଉକ୍ତିରୁ ଜଣା ଯାଏ । (ଦେଶ-ଅମର ବିଦ୍ୟାନାମକ ହିନ୍ଦୀପୁସ୍ତକ)

ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ ନିର୍ମାଣ—

ସର୍ବଜୀବମାନଙ୍କ ବଳିଦେୟତା ।

ଏବଂ ବ୍ୟାଧିମାନଙ୍କୁ ନିବାରଣ—

ଚିନ୍ତାଧାରା ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରଦାୟ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ ଯେଉଁ ଆସୁ, ତାହା ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ, ସର୍ବଜୀବମାନଙ୍କ, ସର୍ବଜୀବମାନଙ୍କ ଲାଭକାମୀ ଓ କଳ୍ପନାମାନଙ୍କର ଶାନ୍ତିରାଜ୍ୟ ହେଉଥାଏ । ଏହାର ବିଶେଷତାରେ ଅକାଳରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । ଯାହାରେ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁର ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆ ଯାଇଛି ଯେ—

“ ବର୍ତ୍ତମାନର ଯେଉଁ ଯୋଗାଡ଼ ଯଥାସମ୍ଭବ ସଂଗ୍ରହ—

ବର୍ତ୍ତମାନର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭତାରେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେପରି ଚୈତ୍ଯ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ବାସ୍ତବ ଯୋଗରେ ଯିଏ ନିରାପଦ, ସେପରି ଯୋଗାଡ଼ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ, ଶୁଦ୍ଧତାର ହରଣ, ଦୁଃସାହସ ଓ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ନାନାବିଧ ଅକାଳରେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ହାନି ଥାଏ ।

ପୁରାଣୋକ୍ତ ଯୁଗଧର୍ମ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଓ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ।

ମହାଭାରତରେ ଭଗବାନ୍ ବ୍ୟାସ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଭୃତ୍ୟାସ ଯୁଗାନ୍ତ୍ୟାଂ ବେଦଂ ସମ୍ପ୍ରଦତ୍ତଂ ହେତୁ

ବିବେଚ୍ୟାନ୍ତୁତ୍ତତ୍ତ୍ୱାନ୍ ବେଦଃ ମାମୟଂ ପ୍ରହରଷ୍ୟତି ॥

(ମହାଭା. ଆଦି ପର୍ବ ୧ । ୬୭)

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୃତ୍ୟାସ ଓ ପୁରାଣୋକ୍ତ ବେଦ ଓ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଆଦି ଉପବେଦମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନକୁ ବଢ଼ାଇବାକୁ ହେବ । କାରଣ—ବେଦ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଲୋକଠାରୁ ମୋଡ଼େ ଏ ପ୍ରକାର କରିବ ବୋଲି ଭୟଙ୍କର । (ଅର୍ଥାତ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଲୋକର ବେଦଜ୍ଞାନ ଉପହସନା ବା ଅନାସ୍ଥା ଉତ୍ପାଦକ ହୋଇ ଥାଏ)

ବୋଧହୁଏ, ଏହି ହେତୁରୁ ଯେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ମୁଣ୍ଡୁତ କହିଛନ୍ତି—

“ ଏକଂ ଶାନ୍ତିମଧୀୟାନଃ ନ ବିଦ୍ୟାନ୍ ଯାତୁ ନିଶ୍ଚୟମ୍

ତସ୍ମାତ୍ ବହୁଜ୍ଞତଃ ଶାନ୍ତିଂ ବିଜ୍ଞାନସ୍ମାତ୍ ଚିନ୍ତୟତଃ । (ଶୁଂସୁ, ୪ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଶାନ୍ତି ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପଳାଇ

ଯାହାର ବୁଦ୍ଧିପାତର ନାହିଁ । ଦୁଇଟି ବୈଦ୍ୟ ବଡ଼-ଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ହୋଇ ଆଧୁନିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ହେବ ।

ଅତଏବ ଏଠାରେ ଆମେ ପାଠକମାନଙ୍କର ଆଦୃଷ୍ଟବେଦକୁ ଜନ ବୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଇତିହାସ, ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମ ଯାହାବର ପ୍ରମାଣ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶ କାଳର ଅବସ୍ଥାଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ସାମ୍ବେଦରେ ଧର୍ମଧର୍ମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କିଛି ବୁଝାଇ ଦେବୁ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—ମହର୍ଷି ନାରଦ ବଡ଼ ଶ୍ରୀମନ୍ତରେ ଇତିହାସ ଗ୍ରନ୍ଥ କରି କରି କୌଶସୀଠାରେ ଚିତ୍ତର ସନ୍ନ୍ୟାସ କାରକ ଶାନ୍ତି ପୁଣି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ—ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଅଧର୍ମର ବନ୍ଧୁ କଳିକାଳର ଅନ୍ଧାରରେ ଉପାଡ଼ିତ ଓ ଜଳଜଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । କୌଶସୀଠାରେ ଯତ୍ୟତ୍ୟଦ୍ଦ୍ୱାରା ନାହିଁ, ଦୟା ନାହିଁ, ଦାନ ନାହିଁ, ତପସ୍ୟା ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ ଗୋଟି ନାହିଁ । ସବୁ ଜନ୍ମନ୍ୟ, ନର, କୁସ୍ତିତ ବୃକ୍ଷିକଣ୍ଡ, କପଟୀ, ଉଦରାନ୍ତର, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ମୃତ୍ୟୁ, ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି, ହତଭାଗ୍ୟ, ଅତ୍ୟାଚାରୀ, ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଗଗନଭେଦ ଆଶ୍ରୟ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଘରେ ଘରେ ଧୂମାନଙ୍କର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ୟାଳକମାନେ ବୁଦ୍ଧିଦାୟକ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଲୋକର ସବୁଆଡ଼େ କନ୍ୟା ବିନ୍ଦୟ ଚାଲିଛି, ପତିପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଲାଗିଛି, ଆଶ୍ରମ ସବୁ ଯବନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟଭୁକ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ପବନ ଶ୍ରୀ, ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଦୀମାନ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେବାଳୟ ସବୁ ବହୁଳଭାବରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ସାଧୁମାନେ ପାଷଣ ହୋଇଛନ୍ତି, ଲାଙ୍ଗୁଳମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟାସି ବେଶ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । କୌଶସୀଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଯୋଗୀ ନାହିଁ, ଜ୍ଞାନୀ ନାହିଁ, ସତ୍‌କର୍ମୀ, ସଦାଚର ସମ୍ମାନ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ କୌଶସୀଠାରେ ନାହାନ୍ତି । ଅଧର୍ମ ଆଚରଣରୁ ସମସ୍ତ ସଂସାର ନିଃସାର ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଅସାର ଧନଲୋଭରୁ କଥାର ସାର ମଧୁଗଳାପ ସବୁଆଡ଼ୁ ଉଠିଯାଇଛି । ଶ୍ରୀମାନଙ୍କରେ ନାସ୍ତିକ, କ୍ଷୁଦ୍ଧକର୍ମୀ, ଗୋରବ ନରକ ସଦୃଶ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ ହେଉଛି ସେମାନେ ଅସାର ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଜାମି, ବେଶ୍ୟା, ମହାଲୋଭ, କୃପଣ ଲୋକମାନେ ଉଚ୍ଚ ତପସ୍ବି ବେଶ ଧାରଣ କରି ସବୁଆଡ଼େ ବୁଲୁଥିବା ଚପସାଉ ସାର ଉଠିଯାଇଛି ।

ଏହିପରି ମନର ଚଷମାଶକ୍ତି, ଲେଉଟା, କପଟତା, ନାସ୍ତିକତ୍ବସର୍ଗ ଓ
ମାୟାଭାସର ଆଶ୍ରୟ ଇତ୍ୟାଦି କାରଣରୁ ଧ୍ୟାନଯୋଗ ମଧ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ
ହୋଇଯାଇଛି ।

କଳର ପ୍ରସ୍ତବରୁ ସବୁଆଡ଼େ ଅଳ୍ପ ବିନ୍ଦୁ (ଡୋଟିଲ ପ୍ରଥା)
ଶିକ୍ଷକ ଆସନରେ ବସି ଜ୍ଞାନ ବିନ୍ଦୁ (ଖୁଲ କଲେଜ ପ୍ରଥା)
ଓ ଲବ୍ଧକାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରାମାଣ୍ୟର ଉପସ୍ଥ ବିନ୍ଦୁରୂପ ବ୍ୟବସାୟ ନିବିକୋଚ
ଭାବରେ ଖେଳିଯାଇଛି । (ପାଞ୍ଚଶତ, ଛ'ଶତ ବର୍ଷ ତଳେ ଲେଖାଯାଇଥିବା
ଭଗବତ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଯେଉଁସବୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନା
କରାଯାଇଥିଲା, ତାହା ଏବେ ଅତି ଦୋର ରୂପ ଧାରଣ କରିଛି) ଯୁଗଧର୍ମ
ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ଦାଦଶସ୍କନ୍ଦ ଚୁଡ଼ାୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛିଯେ-

“ପ୍ରଭବନ୍ତି ପଦା ସତ୍ତ୍ୱେ ମନୋବୁଦ୍ଧିଂ ପ୍ରାଣୀତ ।

ତତା କୃତଯୁଗଂ ବିଦ୍ୟାତ୍ ଜ୍ଞାନେ ତପସି ଯଦୁଚ୍ୟତଃ ॥ ୧ ॥

ଯଦାତ୍ମାର୍ଥେ କାମେଷୁ ଭକ୍ତିର୍ଭବତି ଦେହନାମ୍ ।

ତଦାସେତା ରଜୋବୃତ୍ତିରତଜାନନୁ ବୁଦ୍ଧିମନ୍ ॥ ୨ ॥

ଯଦା ଲେଉଟୁ ସନ୍ତୋଷୋ ମାନୋଦମୋଽଥମସ୍ତରଃ ।

କର୍ମାଣି ବୁଝି କାମ୍ୟାନି ଦ୍ୱାପରଂ ତଦ୍ଭଜସ୍ତମଃ ॥ ୩ ॥

ଯଦା ମାୟାନ୍ତତଂ ତନ୍ତ୍ରା ନିଦ୍ରା ହିଂସା ବିଷାଦନମ୍ ।

ଶୋକୋ ମୋହୋ ଭୟଂ ଦୈନ୍ୟଂ ସ କଳସ୍ତାମ ସସ୍ବରଃ ॥ ୪ ॥

ଯେଉଁ ସମୟରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମନ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକ ଜ୍ଞାନ ଓ
ତପସ୍ୟାଦି ସାଞ୍ଜିକ କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ରୁଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧ ହୁଏ, ସେଇକାଳକୁ
ସତ୍ୟଯୁଗ ବୋଲନ୍ତି । ୧ । ଯେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ
ଓ କାମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବଢ଼େ, ସେଇକାଳକୁ ସେତାୟୁଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା
ଶୁକ୍ରମିକ ଯୁଗ । ୨ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ଲେଉଟା, ଅସନ୍ତୋଷ, ଅହଂକାର,
ଦାମ୍ଭିକତା ଓ ମାୟାର୍ଥ ଗୁଣବାର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମନ ଅଭିଭୂତ ହୁଏ
ଏବଂ କାମ୍ୟ କର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ, ସେଇ ରଜଃ ତମୋ କଳସିତ ଯୁଗକୁ
ଦ୍ୱାପର ଯୁଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏବଂ ଯେଉଁ ସମୟରେ ମାୟା, ମିଥ୍ୟା, ତନ୍ତ୍ରା,
ନିଦ୍ରା, ଆଳସ୍ୟ, ହିଂସା, ବିଷାଦ, ଶୋକ, ମୋହ, ଭୟ ଓ ଦୈନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା
ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମନ କଳସିତ, ତାହା କଳସୁଗ ନାମରେ ଅଭିହିତ

ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟାସ କହୁଛନ୍ତି ଯେ—କଳୟୁଗରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ
 ନୀଚଦୃଷ୍ଟି, ହତଭାଗ୍ୟ, କାନ୍ଦୁକ, ନିର୍ଧନ ଓ ବହୁଭୋଗୀ ହେବେ, ସ୍ତ୍ରୀମାନେ
 ସ୍ୱେଚ୍ଛାଭୁକ୍ତି ବା କୁଳଟା ହେବେ, ଦେଶରେ ଚୋରମାନେ ବଢ଼ିବେ,
 ବେଦାଦି ଋଷି ପ୍ରଣୀତ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ପାଷାଣ ନାଶ୍ଟକମାନେ ମାନ୍ୟତା ଦେବେ ନାହିଁ ।
 ଗୁଣମାନେ ପ୍ରଜା ଭୟକ ହେବେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କ୍ଳାନ୍ତ ଓ ଜନନେନ୍ଦ୍ରପୁର
 ତୃପ୍ତି ବିଧାନକୁ ହିଁ ପରମ ଧର୍ମ ବୋଲି ମନେ କରିବେ । ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନେ
 ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶୌଚ ଆଦି ସଦାଚାର ପାଳନ କରିବେ ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ରସ୍ଥମାନେ
 ସ୍ୱୟଂ ଭୋଗାର୍ଥୀ ହେବେ, କାହାକୁ ଭକ୍ଷା ଦେବେ ନାହିଁ । ଗର୍ଭସ୍ତ୍ରୀମାନେ
 ବନବାସ ଗ୍ରହଣ ଗ୍ରାମବାସୀ ହେବେ । ସନ୍ୟାସୀ ବା ଯତ୍ରମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ
 ଅର୍ଥଲୋଭୀ ହେବେ । ପ୍ରଜାମାନେ ଦ୍ରବ୍ୟକାୟ, ନିର୍ଲକ୍ଷ, ବହୁଭୋଗୀ ଓ ବହୁତ
 ସନ୍ତାନର ଉତ୍ପାଦନ ହେବେ, ସେମାନେ ସର୍ବଦା କଟୁଭାଷୀ, ମାୟାବା,
 ଚୋର ଓ ବଡ଼ ସାହସୀ ହେବେ । ସମସ୍ତେ ବେପାରୀ ହେବେ, ବିନା
 ବିପତ୍ତିରେ ମଧ୍ୟ ନିନ୍ଦମୟ ଜଗତ ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ । ଭୃତ୍ୟମାନେ
 ଦୟାବାକ୍ଷିଣ୍ୟାଦି-ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ସ୍ୱାମୀକୁ ନିର୍ଧନ ବୋଲି ତ୍ୟାଗ କରିବେ ।
 ସ୍ୱାମୀମାନେ କୁଳହମାଗତ ବିପନ୍ନ ଭୃତ୍ୟକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବେ । ଶ୍ରୀର
 ଦେଉନଥିବା ଗୋମାତାକୁ କେହି ପୋଷିବେ ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ପିତା,
 ମାତା, ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀ, ମିତ୍ର ଓ ଜ୍ଞାତମାନଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ି ଉପସ୍ଥ ବନ୍ଧୁ ଜୋର୍
 ଓ ନ୍ୟାୟକ ସହିତ ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବେ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଗଣେଶ୍ୱର
 ଓ ହୈଶ ହେବେ । ଅଧାର୍ମିକମାନେ ସାଧୁବେଶ ଧାରଣ କରି ଭଜ
 ଆସନରେ ବସି ଧର୍ମୋପଦେଷ୍ଟା ହେବେ । ସମସ୍ତେ ସର୍ବଦା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଏବଂ
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଓ କରକ୍ଷର ପୀଡ଼ିତ ହେବେ । ପୃଥିବୀରେ ଖରବାକୁ ଅଳ୍ପ
 ମିଳିବ ନାହିଁ । ଅନାବୃଷ୍ଟି ଉତ୍ପତ୍ତିରେ ସମସ୍ତେ ଆତୁର ହେବେ । ବସ୍ତ୍ର,
 ଅଳ୍ପପାନ, ଶୟନ, ସୁରତ; ସ୍ନାନ ଓ ଭୂଷଣ ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷିତ ହୋଇ
 ପ୍ରଜାମାନେ କଳୟୁଗରେ ପିନ୍ଧାତ ସଦୃଶ ହେବେ । ସାମାନ୍ୟ ଅର୍ଥ-କୌତୃ
 କତ୍ତାକ ପାଇଁ କଳହ କରି ଲୋକେ ମିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରିବେ;
 ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କୁ ବର୍ଜନ କରିବେ । ଏମନ୍ତ କ ଆପଣାର ପ୍ରିୟ ପ୍ରାଣକୁ ମଧ୍ୟ
 ହତ୍ୟା କରିବେ । ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ; କୁଳଜା ଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାକୁ
 ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ରଖିବେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦିଗରେ ନିଜର ଜହ୍ନା ଓ

ଉତ୍ତର ଦିଗ୍‌ରେ ଥିବ । ସେଇ ଦିଗ୍‌ରେ ସମସ୍ତେ ଗମନ କରିବେ ।
 ତା'ରପରେ ଦିନକୁ ଦିନ ଜାଲପ୍ରସାରଣ ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ, ଶ୍ରମା, ଦୟା,
 ଗୌରବ, ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ବଳ ଓ ଆତ୍ମ ନିଷ୍ଠା ହେବ । କଳିଯୁଗରେ ଯା'ର
 ଧନ ଥିବ, ସେ ଏକା କୁଳୀନ, ଶୁଣିବାରୁ ଓ ମହାଭୟମୟ ବୋଲାଇବ ।
 ଏହି ଯୁଗରେ, ବଳିଆ'ର, ନ୍ୟାୟ ତା'ର, ସେ ଅଧର୍ମ ଆଚରଣ କଲେ
 ମଧ୍ୟ ତାକୁ ହିଁ ଲୋକେ ପାମିକବୋଲି କହିବେ । ନିୟୁତ ବନୟାଦି
 ବ୍ୟବହାରରେ ମାୟାର ହିଁ ପ୍ରଧାନ ରହିବ । ବସାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କୁଳ
 ଗୋଷ୍ଠି ଆଦି କେହି ଶୋକିବେ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷର ପରସ୍ପର ଅଭିମତ ହିଁ
 ବିବାହର କାରଣ ହେବ । କୁଳ ଓ ଆଶ୍ରୟ ବିରୁଦ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ସେ କୌଣସି
 ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଖିଲେ ଫିମାନେ ଏକ ଯେ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦେଖିଲେ
 ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନେ ଆସକ୍ତ ହେବେ । ଜଟା, ଡାଢ଼ି, କଷାୟୁକ୍ତ ଓ କୌଣସି ନାହିଁ
 ବାହ୍ୟବେଶ ନିକଟର ସମସ୍ତ ଆଦି ଆଶ୍ରମ ଶ୍ରମକ ବିହୀନ ହୋଇ ରହିବ ।
 ଏହି ବାହ୍ୟବେଶକୁ ହିଁ ଦେଖି ଲୋକେ ଧର୍ମନ୍ତର ବା ଆତ୍ମମାନର ପ୍ରାପ୍ତି
 କରିବେ । ଟଙ୍କା ଯା'ର ନ୍ୟାୟ ତାର ହିଁ ହେବ । ଶତ୍ରୁ ନକ୍ସା ଅନର୍ଗଳ
 ଶୁଭରେ ଏସୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହିଁ ଲୋକେ ଗୌରବ ବୋଲି
 କୁହୁଥିବେ । ଦଣ୍ଡକୁ ଅଭୟ ଏବଂ ହତୁବେଶୀ ଦାୟିତ୍ବକୁ ଦଣ୍ଡନୀୟ ବୋଲି
 ସମସ୍ତେ ଗଣନା କରିବେ । ଏ ଯୁଗରେ ହିଁ ପୁରୁଷ ପରସ୍ପରକୁ ସ୍ତ୍ରୀକାର
 ଭାବରେ ନାମ-ବିବାହ ହେବ । ସ୍ଥାନ କେବଳ ଦୃଶ୍ୟ ବୋଲାଇବ ।
 ଦୂରରେ ଥିବା ନଦୀ ବା ଜଳାଶୟର ନାମ-ହର୍ଷ ହେବ । କେଶଧାରରେ
 ନାମ-ଲବଣ୍ୟ ଏବଂ ଆପଣାର ପେଟ ପୋଡ଼ିବାର ନାମ-ସୁରୁଧାର୍ଥ ହେବ ।
 ଯେ ପେଟକୁ ଧୂଳିଆ ଦେଖାଇ ପାରିବ, ତା'ର କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି
 ସେହିକ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ । କୁହୁମ୍ ପୋଡ଼ିପାଉବା ଲୋକ ଚକ୍ରର ବୋଲି
 ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିବ । ଲୋକେ ବାହ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଧର୍ମକୁସ୍ଥାନ କରିବେ ।
 ଦାୟିତ୍ବ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂନ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ବଳିଷ୍ଠ
 ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧିକ ଗୋଟି ପାଇବାକୁ ସମର୍ଥ, ସେ ପ୍ରଜା ପାଳକ ବା ଗଜା
 ହେବ । ଦୟାଧର୍ମୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୟ, ଲୋଭୀ ଗଜାମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଧନ
 ଓ ଗ୍ରାଣୀ ଅପହରଣ କରି ନେବେ । ପ୍ରଜାମାନେ ପବିତ୍ର ଅରଣ୍ୟରେ
 ବାସ କରିବେ । ଯୋଗେ ପମ୍ ମୂଳାଦି ବନ୍ୟାଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇ ବଞ୍ଚିବେ ।

କେତେ ଅବେଶୁ, ଅନାବେଶୁ, ଦୁର୍ଲ୍ଲିଖ ଓ କରକ୍ଷରରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ
ନଷ୍ଟହେବେ । କେତେ ଗୁଡ଼ ଅଶ୍ରବରୁ ଖସିବେ ସିଝି, ବର୍ଷାରେ ତେଣୁ,
ଶୀତରେ ଆତୁର ହୋଇ ଶିଆ, ଉଷା, ସୋରା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ଜର୍ଜରିତ ଓ
ସନ୍ତପ୍ତ ହେବେ । ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଶରୀର ଶୀତ ଏବଂ
ବର୍ଷାଋତୁ ଧର୍ମ ଧୂସ ହୁଅନ୍ତେ ନାସ୍ତିକତା, ଭୈରବ୍ୟ, ମିଥ୍ୟାବାଦିତା ଓ
ହୀନତା ଦୃଷ୍ଟମନୋଭାବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଶୂନ୍ୟ ସମାନ
ହେବେ । ତାହାମାନେ ଆକାଶରେ ଢେଳିପରି ହେବେ ଏବଂ ଢେଳିପରି
ଦୁଃଖ ହେବେ । ପରସ୍ପର ଆଶ୍ରମ ସବୁ ଗୁଡ଼ହୁଲ୍ୟ ହେବ, ବନ୍ଧୁ ଭାବ କେବଳ
ଯୋନି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରହିବ । ମାଣିଆ, କୋଡ଼ ଶୁଆଁ ପ୍ରଭୃତି ଭୁଣ୍ଡାଧାନ୍ୟ ହିଁ
ଲୋକଙ୍କର ଖାଦ୍ୟହେବ । ଫଳବନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟମାନେ ନିଷ୍ଫଳ, ହେବେ ।
ମେଘମାନେ ନିର୍ଜଳ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରସଦୃଶ ବହୁଳ ହେବେ । ଗୁଡ଼ ଗୁଡ଼ିକ ଧନ ଜନ
ଶୂନ୍ୟହୋଇ ରହିବ । ଏହିପରି ଭାବରେ କଳିଯୁଗ ଶେଷରେ ସାଧାରଣର
ପରୋଧ୍ୟୁ ୩୦ ବର୍ଷ ହେବ । (ଭଗବତ ୧୨ ସ୍କନ୍ଧ ଅ ୨) ଏହିପରି
ନୂନାୟନ ଭାବରେ ମହାଭାରତର ବନପର୍ବରେ, ମହାନଦୀ ଉପରେ ଓ
ତନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରେମଣି ଗୁରୁଙ୍କର ଅଧର୍ମ ଜନକ କଳର ସ୍ବରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ମହାଭାରତ ବନପର୍ବରେ କଳିଯୁଗ ବର୍ଣ୍ଣନା

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ସନ୍ଦାଦ ।

ସତ୍ୟଯୁଗ ସର୍ଜନା କଳର ସଂହାର ।

କରନ୍ତି ବସି ସେ ସାବଣୀ ଦେଶବର ॥

ଯାଗ ଦାନ ବ୍ରତାଦି ନକରି ବଧୂରେ ।

କଳିଯୁଗ କରିବେ ତା ପ୍ରତିନଧୂରେ ॥

କ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶୂନ୍ୟ କରମ କରିବେ ।

ଅଭ୍ୟାସ ଉଷ୍ୟ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥ ଭକ୍ଷିବେ

ଶୂନ୍ୟ ଜନେ ଧନତ ଅରକ ପାରିବେ ।

କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ଧର୍ମ ପାଳ ହନ ନେବେ ॥

ମୈତ୍ରଙ୍କର ଏକା ଯେ ପ୍ରକାଶିବ ଭାଗ୍ୟ ।

ସେହିମାନେ ଏକା କରିବେ ମହାଭୋଗ ॥

ସମସ୍ତେ ଅନ୍ତ ପର ଅନ୍ତ ନଳ ହେବେ ।

ସେ ଯାହା କରମ ଧରମେ ନ ରହିବେ ॥

ସୁଷ୍ଟ ଫଳମାନ ସୁଦାସ ସ୍ବାଦୁ ଗୁଡ଼ି ।

ସାନ ହେବେ ସେ ଗଛ ମାନେ ଟି ନ ବଢ଼ି ॥

ପ୍ରିୟମାତେନ ମୁଖରେ କରିଣ ସୁରତ ।

କରାଇବେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଉନ୍ମତ୍ତି ॥

କଳସୁଦତ୍ତ କଉଡ଼ି ଦେନ ଶ୍ରୀ ଦେବେ ।

ନୋହିଲେ ଉପାସରେ ଯାଅ ତୁ ବୋଲିବେ ॥

ଯେଉଁ ଦ୍ଵିଜ ମାନେଟି ହୋଇବେ ସପତ ।

ଧନ ବିନା କେହ ନ ପଢ଼ାଇବେ ପାଠ ॥

ପ୍ରିୟଙ୍କଠାକୁ ଯେବେ ପୁରୁଷେ ଟି ଯିବେ ।

କଦେବ ବୋଲିଲେ ଆଗେ ପରୁରିବେ ॥

ଦୁହାନ ଗାନ୍ଧମାନେ ଅନ୍ତ ଧୀର ଦେବେ ।

ଦୃଷ୍ଟିରେ ବହୁତ କୁଆଏ ବସିବେ ॥

ବ୍ରହ୍ମବଧ କରିବା ରଜାଠାରୁ ଦାନ ।

ପାଇବାକୁ ଅନୁସରିବେ ଦ୍ଵିଜ ଜନ ॥

ଲେଉ ମୋଡ଼ ଦୁଇ କଥାରେ ଥିଲୁ ହୋଇ ।

କରିବେ ଭିକ୍ଷା ଦ୍ଵିଜେ ବୁଲି ବୁଲି ମନ୍ଥା ॥

ବରଷ୍ଠବ ହୋଇଣ ଦ୍ଵିଜେ ଶୂନ୍ୟ ଜନ ।

ବଞ୍ଚିନ କରୁ କରୁ ହାତୁଡ଼ିବେ ଦିନ ॥

ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇବାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣେ ଶ୍ରଦ୍ଧାବୁଝ ।

ବେଶ୍ୟାରି କହଣ ହବେ ଆଶକରି ॥

ମଦ ପିଇଣ ଗୁରୁ ଶ୍ରୀଯା ରମନ ।

କଥା ଭଲକରି ସେ ଦେହୁଥିବେ ମନ ॥

ରୁଚି ଆଶ୍ରମ ଯାକ ପୁଞ୍ଜଣ ପାତ୍ର ।

ବୃତ୍ତିକ କରୁଥିବେ ସବେହୋଇ ନୁଷ୍ଠ ।

ପର ଶ୍ରୀ ଦେବେ ସେ ସବୁଗ ଶାଲବେ ।

ତାହା ଶ୍ରୋତା ଦେଖାଇ ସକ୍ଷରେ କହବେ

କାଳରେ ମେଘମାନେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ବୃଷ୍ଟି ।

ଅକାଳରେ ଜଳରେ ପୁରାଇବେ ସୃଷ୍ଟି ॥
ନାହିଁବାକୁ ଅଧର୍ମ କଥା ଆଚରଣେ ।

ଧର୍ମକଲ୍ଲ ଲୋକ କଥା ନ କରିବେ ॥
ଗଣ୍ଡାକର ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବୋଲିବେ ଦିଗଣ୍ଡା ।

ବିକିବେ ଗଣି ସେ କଉଡ଼ି ଟଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ॥
ଧରମ କଲ୍ଲ ଲୋକମାନେ ଯିବେ ମରି ।

ମାଟି ଲୋକେ ରହିବେ ବାଳକୁ ଧଳାକରି ॥
ଦିନକୁ ଶୁଭ ଯେବେ ଘରେ ରହିଥିବ ।

ତେବେ ସବୁଦ୍ରବ୍ୟ କଣିବା ଲୋଭ ହେବ ॥
ବିଶ୍ୱାସ କରି ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖିବ ଯା ଘରେ ।

ସେ ତାହା ଘେନି ଯିବେ ବଳରେ ଜଳରେ ॥
ବରଷ ସାତ ପ୍ରୀତ୍ୱଠାରେ ଟି ଏଗାର ।

ବରଷ ପୁଅଜାତ କରିବ କୁମର ॥
ଷୋଳ ବରଷରେ ଯେ ପାରି ଯିବ ବାଳ ।

ତହିଁ ଅନୁରୂପ ଘୋଟିବ ଆସି କାଳ ॥
ଗୃହସ୍ଥକୁ ଗୁଡ଼ିଣ କରି କୁଳ ପ୍ରୀତି ।

ଯିବେ ଦାସଠାକୁ ସୁରତ ଇଚ୍ଛା କରି ॥
ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଉଠିଣ ବସିଲେ ଆସନେ ।

ମାର୍ଜିତେୟଙ୍କୁ ଯେ ଯୁକ୍ତିଲେ ଡୋଷ ମନେ ॥
ଆଉରି ଥରେ କଳିଯୁଗର ଚରିତ ।

ଆହେ ରୁଷି ମୋ ଆଗେ କରତ ବଦନ ॥
କଳିଯୁଗେ ଲୋକେ କରିବେ କି ଆହାର ।

କେତେ ବଳ ବୁଦ୍ଧିଯେ ଆୟୁ ତାହାକର ॥
ଏହା ତୁମ୍ଭଠାରୁ ଶୁଣିଲେ ଭଲକରି ।

ଦେବ ମୋର ହୃଦ ଫଳପୁ ଦୁର କରି ॥
କଳିଯୁଗ କେବେ ସରିବ ସତ୍ୟଯୁଗ ।

ହେବ ତାହା ମଧ୍ୟ କହିବ ମହାଭାର ॥

ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ବୋଇଲେ କହିଲେ ଓହ ।

କହବା ନାହା ଶୁଣ ଦେଇକରି ମଃ ॥

ସତ୍ୟରେ ବୁଝିପାଦ ସେତାରେ ଛନ୍ଦ ପାଦ ।

ଦ୍ଵାପରେ ଦୁଇପାଦ କଳରେ ଏକପାଦ ॥

ଧର୍ମକୁ ବୁଝି ବଳ ହେଉଛି ଏହିପେ ।

ଜାଣ ନୁହେଁ କହିଲେ ସତ୍ୟେ ॥

କଳସୁଖରେ ସତ୍ୟ ହୋଇବଟି ଉଷା ।

ଏଣୁ ମରିଯିବେ ବୁଝିକୁ କରି ବନ୍ଧା ॥

ବଦ୍ୟା ଶୁଣି ଅବଦ୍ୟା ଆଶ୍ରୟ କରିବେ ।

କାମ ଲୋଭ ଦୁଇ କଥାରେ ଦିନ ନେବେ ॥

କ୍ଷତ୍ରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଶ୍ୟ ଏ ଛନ୍ଦ ଜାଣ ।

ବିଦ୍ୟାପରି କଳରେ-କରିବେଟି ମଃ ॥

ଅନ୍ୟଜମାନେ ହେବେ ମଧ୍ୟମ ପ୍ରକାର ।

ମଧ୍ୟମେ କରିବେ ଅନ୍ୟଜଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ॥

ଛନ୍ଦକୁଣା ମିଶ୍ର କୋଦୁଅ ଭାତ ଖାଇ ।

ବସିବେ ତୋଷେ ଶୁଣମାନକୁ ଫୁଲଇ ॥

ଭାସିଆ ହୋଇବ ଏକା ମିଶ୍ର ପୁରୁଷର ।

ମାଛ ମାଉଁସ ହେବ ସକଳ ଆହାର ॥

କଳସୁଖ ପ୍ରାନ୍ତେ ଗାଈ ତ ନରହୁବେ ।

ଇଡ଼ିକା ଛେଳି ଦୁଧ ସମସ୍ତେ ଖାଇବେ ॥

ନନ୍ଦେଇ ଧୂମି କୋଡ଼ିରେ କୋଡ଼ି ଦେଇ ।

ବୁଝିବେ ଧାନ ପେଟ ପୋଷିବାର ପାଇଁ ॥

ହସ୍ୟ ନ କରିବେ ହେବ ଯେବେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ।

ଖାଇଯିବେ ଲୋଭେ ହେବାକୁ ପେଟ ବୋଧ ॥

କଳସୁଖ କାଳରେ ପୁଅ ବାବୁ ଦୁଇ ।

ଖାଇବେ ଭାତ କେହି କାହାକୁ ନଦେଇ ॥

ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଚିତା ମାସ ଦେହରେ କାଟିବେ ।

ଜପ ତପ ହୋମ ଗୋଟିଏ ନକରିବେ ॥

ଧନ ଲୋଭରେ ବାବୁ ଯୁଅ ମରମରି ।

ହୋଇବେ ଅଧର୍ମକୁ କିଛି ନବୁରୁ ॥

କଥବା ପ୍ରୀତିକର ଧନକୁ ହରିବେ ।

ଦୁଷ୍ଟଲକୁ ବଳ ଦେଖାଇ ଡରାଇବେ ॥

କଳୟୁଗ ଶୂନ୍ୟ ଏ ପାତକୁ ନଡ଼ରି ।

ଦୟାନେତ୍ରେ ଧନକୁ ଦଣ୍ଡଦେଇ କରି ॥

ମୁଗ ପ୍ରାନ୍ତେ ମନକୁ କଳିଆଁ ଏ ବର ।

କରିଣ ବନ୍ଧା ହେବେ ହେବାକୁ ସଂସାର ॥

ମରୁଆଁ ଏ ଡରୁଆ ପରାୟ ରହିବେ ।

ଡରୁଆଁ ଏ ମରୁଆଁ ହୋଇ ଗରଜିବେ ॥

ରୁଡ଼ାମନେ ବାଳକ ପକ୍ଷ ଆଚରଣ ।

କରିଣ ଦିନ ନେତ୍ରେ ନ ଜାଣି କାରଣ ॥

ଲୁଚିଜାଣି ପାଳ ହେବେଟି ଏକ ଜାତି ।

କରିବେ ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ ସଙ୍ଗରେ ସୁରତି ॥

ବାବୁ ଯୁଅ ପକ୍ଷ ଯେ ଶାନ୍ତିଯା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ।

ଗୁଡ଼ିକ ଦେଇଥିବେ ସମସ୍ତେ ସଙ୍ଗତା ॥

ଚନ୍ଦ୍ରମ ପବନାନ ହେବ ଦେଉଁ ଦେଶଣ ।

ତହିଁରେ ପାଇ ଜନ ରହିବେ ଶିଶେଷେ ॥

ସମସ୍ତେ ମନ ମନ ହେବେ ହଳ କାରୁ ।

ହୋଇବେଟି ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗୁରୁ ॥

ଦେବତା ତ କେହି ନୟନେ ନ ଦେଖିବେ ।

ଢେଙ୍କାକୁ ଦେବତା ବୋଲଣ ପୁଜିବେ ॥

ଦେବ ପଦ ସମସ୍ତ ଦରେ ହେବ ଶୂନ୍ୟ ।

ନେବା ପଦୁଟିରେ ଯେ ପୁରୁବ ସଦନ ॥

ଆନନ୍ଦୁଷ ଛେଦଣ ନିମ୍ବକୁ ପାଳିବେ ।

କଦମ୍ବ ବଡ଼ ଫୁଲ ବୋଲି ଲଗାଇବେ ॥

ଦ୍ରାଘ୍ମଣର ପାଦ ବେନକୁ ଆଣି କରି ।

ପୁଣି ମାରୁଥିବେ ତାହାର ବାଳ ଧରି ।

ଦ୍ରାଘଶ୍ରୀ ପାହାରିଟି ଅଳ୍ପ ଖାଉଥିବ ।

ଚାନ୍ଦର ଅମଞ୍ଜଳ ବସି ବାଞ୍ଛିବେ ॥

ହଜାମନେ କର ନେବାନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ପାଇ ।

ଧରି ହତା କାନ୍ଦେ ବୁଲିବେ ଦିଜେ ମନ୍ତ୍ର ॥

ସୁଦୃଢ଼ ସେବା କରି ଦିଜେ ଦିନ ଶେଷେ ।

ଆମ୍ଭେ ବଡ଼ ନୋକାଳି ଟି ଲାଗି ରହୁଥିବେ ॥

ସୁଦୃଢ଼ମାନେ ବସିଣ କହୁଥିବେ ଧର୍ମ ।

ଦ୍ରାଘଶ୍ରୀ ତାହା ଶୁଣି ଆଚରିବେ ନର୍ମ ॥

ନିଆଡ଼ର ବର୍ଷ ତେବେ ହେବ ପରମାୟୁ ।

ଶୋଳ ବର୍ଷ ପରେ ମରିବେ ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ॥

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର କନ୍ୟା ଆଠ ବର୍ଷ ପୁରୁଷର ।

ହଜାମନେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମିବ ନୂବଳ ॥

ନାଶ୍ଵାରେ ସୁରୁଷ ସୁମଠାରେ ନାଶ୍ଵ ।

ରୁଷ୍ଟ ନୋହୁ ହେବେ କିମ୍ଭେ ବାଦିରୁଷ୍ଟ ॥

ନନ ପଦ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ ଆସି ହେବ ।

ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ ଅଳ୍ପଟ ବେଶ୍ୟାରେ ପୁରବ ॥

ଦେଉଳାଳେ ଲଢ଼ିବା ଧୁଳିବେ ସମସ୍ତେ ।

ତେବେ କଳୟର ପରିବ ମହାମତେ ॥

ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦ ପଳ ପଡ଼ି ହୋଇ ଜାତ ।

କଳ ନବେଷେ ପୋଷିବ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଚକ୍ର ॥

ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଲୋକଙ୍କ ଚରଣ ସଙ୍ଗୀ ହେବେ ।

ନେତ୍ର ଦେହରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରେୟନ କରିବେ ॥

ଆକାଶୁ ନିଲ୍ମଳ ପଡ଼ିବେ ଚନ୍ଦ୍ରାଟି ନାଟି ।

ଦିଗ ଦାହ ହୋଇବ ଯିବାକୁ ସୁଧି ॥

ଉଦୟରେ ଯୁଗେ କବଚର ଆକୃତ ।

ହେବେ ଏକା ଶୁଭା ଦେଖାଇ ପ୍ରାଣ କାନ୍ତ ॥

ସମାବାସ୍ୟା ଚିନ୍ତା ଆହତ୍ୟ ଦେବନାକ ।

ଜଳିବ ଯାଇ ବହୁ ଅସୁର ଗାମକ ॥

ବାଟରେ ଯିବା ଲୋକ ପାଣିକ ନପାଇ ।

ଗର ମୂଳରେଟି ପଡ଼ିବେ ମରି ଶୋଇ ॥

ଭୃତ୍ତିକ ଥିବେ ମୁଁ ପୁର ଗ୍ରାମ ଯାକ ।

ତମେ କହି ପୁର ରହିବେ ଆସି ଲୋକ ॥

ବନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେ ବୁଦ୍ଧପତି ସେହି କାଳେ ।

ସୁଖ୍ୟା ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଟି ମିଳେ ଏକାବେଳେ ॥

(ମହାବଳର କୃଷ୍ଣାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଶୁଭ-ଅନୁବାଦ)

ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଜନପଦ ଧ୍ୱଂସର କାରଣ ଅଧର୍ମ

ଚରକ ସମ୍ମତାର ଟୀକାକାର ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାର-ସାଧାରଣ କାରଣ (ସୃଷ୍ଟିକ୍) ଓ ଅସାଧାରଣ କାରଣ- (ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) । ଜଳ, ବାୟୁ, ମହତ୍ତ୍ୱ, ଓ କାଳ ଦୋଷରୁ ଜନ ସାଧାରଣର ଯାହା ରୋଗୋପାଦକ ହୁଏ, ତାକୁ ସାଧାରଣ ଗୋଟି କାରଣ ବୋଲନ୍ତି । ଏବଂ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର ଆହାର ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ସେଇ ବ୍ୟକ୍ତିର ହିଁ ବାତାନ୍ତ ଦୋଷ ପ୍ରକୃତିର ହୋଇ ଗୋଟି ଜନ୍ମର ଆଏ, ତାକୁ ଅସାଧାରଣ ଗୋଟି କାରଣ ବୋଲାଯାଏ । ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳରୂପ ପ୍ରକୃତି ନିକୃତ କାରଣରୁ ଜନପଦ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଯାଏ । ଏହାର କାରଣ ଅଧର୍ମ ।

ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧେ ମହର୍ଷି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରବୃତ୍ତିଛନ୍ତି ଯେ—

ଭଗବନ୍ ! ବିଭିନ୍ନ-ପ୍ରକୃତି, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଆହାର ବ୍ୟବହାର ସେବ, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଚେତନାବଳ ଓ ମନୋବଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ବିଭିନ୍ନ ସାଧୁତ୍ୱ ଓ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟସ୍ତତା ପ୍ରାଣିମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ମରନ୍ତି କାହିଁକି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ କହୁଛନ୍ତି ଯେ—
ବହୁ ! ଅଗ୍ନିବେଶ ! ତୁମେ କହବା ପ୍ରକାରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଓ ଆହାର ବ୍ୟବହାର ବିଭିନ୍ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସଂସାରରେ ଏହିପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମହାର୍ଥ ଅଛି, ଯାହାକି ସବସାଧାରଣ ପତ୍ତରେ ସମାନଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଯାହା ବିକୃତ ହେଲେ ସମାନ କାଳରେ ସମାନ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଜନ ପଦଧ୍ୱଂସ କରିଥାଏ ।

ସମସ୍ତ ଜନପଦରେ ସବସାଧାରଣ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ

ସମାନ ଭାବରେ ଭୋଗୀ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ହେଉଛି - ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳ ।

ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଭଳି ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳକୁ ସବସାଧାରଣର ଆଶ୍ୱେଷ୍ୟ ବିଭାଚନା ବୋଲି ବୁଝିବ ।

ଯଥା—୧ ବାୟୁ - ଯେଉଁ ରୁକୁରେ, ଯେଉଁ ଦିଗରୁ, ଯେପରି ଭାବରେ ସ୍ୱକ୍ଷବତଃ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହେବାର ନିୟମ, ସେହି ନିୟମର ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା, ଅନୁପ୍ରାପ୍ତି ବା ଅତି ରଞ୍ଜନ, ଅତି କଠୋର, ଅନ୍ତର୍ଗୀତ ବା ଅତି ଉଷ୍ଣ, ଅତି ରୁଚ ବା ଅତି କ୍ରିୟା, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପକ୍ଷର ଲେପ୍ତତ୍ୱ, ପଦ୍ମ ଶ୍ୱର ଛଦେଇ, ଅନୁକୂଳତା (ଚକ୍ରାକାରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ) ଅସୁଖକର; ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ଏବଂ ବାସ୍ତ, ଧୂଳି, ବାଲି, ଓ ଧୂମୋପତ୍ତର ହୋଇ ଯଦି ବାୟୁ ବହେ, (ତାହା ସବସାଧାରଣର ଆଶ୍ୱେଷ୍ୟ ବିଭାଚନା ବୋଲି ବୁଝିବ ।

୨ ଜଳ - ଏହିପରି ଜଳ ଯଦି ଅସ୍ୱାସ୍ତବକ, ଗନ୍ଧ, ବର୍ଣ୍ଣ, ରସ ଓ ସ୍ପର୍ଶସ୍ୱକ୍ତ ହୋଇଥାଏ, ଏବଂ ଲଜ୍ଜିଆ ରହେ । ପୁଣି ଯହିଁରେ ପୂର୍ବପରି ଜଳତର ଜଳ ସଞ୍ଚାର କରନ୍ତି ନାହିଁ କି ମଧ୍ୟାଦି ଜଳଜନ୍ତୁ ବଞ୍ଚନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ଯାହା ଅପ୍ରୀତିକର ଓ ଗୁଣହୀନ ହୋଇଥାଏ, (ସେହି ଜଳ ସବସାଧାରଣର ଆଶ୍ୱେଷ୍ୟ ବିଭାଚନା ବୋଲି ବୁଝିବ)

୩ ଦେଶ- ଏହିପରି ରହିବା ସ୍ଥାନ ବା ଦେଶ ଯଦି ଅସ୍ୱାସ୍ତବକ ବର୍ଣ୍ଣ, ଗନ୍ଧ, ରସ ଓ ସ୍ପର୍ଶସ୍ୱକ୍ତ କମ୍ବା ଅତି କ୍ରିୟା (ସନ୍ତପନ୍ତୁଆ) ହୋଇଥାଏ, ଯହିଁରେ ସର୍ପ, ହଂସଜନ୍ତୁ, ମାଛ, ଶଲ୍ଲଭ (ଝିଟିକା ବା ପଞ୍ଜପାଳ) ମାଛ, ମୂଷା, ଭଲ୍ଲକ, ଗ୍ରୀଧ୍ର (ଗିର୍ମିଆ ବା ଶାର୍ବିଣୀ) ଚିଲୁଆ ଆଦି ଶୁଣାନବୁଦ୍ଧ ଜନ୍ତୁ ଅଧିକ ଭାବରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଏବଂ ଯହିଁରେ ଭୃଶ, ଲଜ୍ଜା, ଉପବଳାଦିର ଶାଖା ବିସ୍ତାର ଅତୁଳପୂର୍ବ ଭାବରେ ବଢ଼ିଥାଏ, ଏବଂ ଯହିଁରେ ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟ ସବୁ ଝଡ଼ି ଶୁଖି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ବାୟୁ ଧୂମ୍ରାକାର ଦେଖାଯାଏ । ପକ୍ଷିମାନେ ବିକଟ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି, କୁକୁରମାନେ ଆତ୍ମହତ କରନ୍ତି, ଏବଂ ଯହିଁରେ ମୃଗ ଆଦି ପଶୁମାନେ, ପକ୍ଷିମାନେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କରପ୍ରତ୍ୟା ଚାଲନ୍ତି, ଏବଂ ଯେଉଁ ଦେଶବାସୀ ବେକେଳୁଷ୍ଟ ଓ ଅର୍ଥ କାମରେ ଆସକ୍ତ ହୋଇ ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ, ଲଜ୍ଜା, ସତ୍ତାଦି ଓ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସବୁ ଗ୍ରହଣାନ୍ତର, ଏବଂ ଯହିଁରେ ଜଳାଶୟ ଗୁଡ଼ିକ

ନିରନ୍ତର ଶକ୍ତିର ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ହେଲେବି ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ଅଛନ୍ତି ଥର ଉଲ୍ଲାସାତ, ବାୟୁର ସ୍ୱର୍ଗ୍ଗ ଜାତ ନିର୍ଦ୍ଦାତ ଓ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଲେବି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ପୂର୍ବରେ ବୟସ୍କର ନିଦ ଓ ରୂପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଲେବି ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚାନ୍ଦିକାୟୁକ୍ତ ଚୁଣ, ତାମ୍ର, ଅନୁଶ ଓ ଶ୍ୱେତମେଘ ଜାଲଦ୍ୱାରା ଆବୃତ ହେଲେବି ପ୍ରକୃତ ହୁଏ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରାଣୀମାନେ, ଗଞ୍ଜଳ, ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ଭେଦେଷ, ନିନ୍ଦିତ, ଅନିଚାରବୃତ୍ତ ଏବଂ ଲୁଚି ରହିତ ଆଦିମ୍ବ ହେଲେବି ଦେଖାଯାନ୍ତି, ଯେଉଁ ଦେଶ ଆଗରାମ ବିଦାତକ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ

୪ କାଳ-ପଦ ଗୁଣ୍ଡମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବଳ ଲକ୍ଷଣ ବସନ୍ତର ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀତଦିନରେ ବର୍ଷା ହେବ, କିମ୍ବା ଶରଦିନରେ ଶୀତ ଓ ଅଧିକ ବର୍ଷା ହୁଏ, ଅଥବା ଶରଦିନରେ ବର୍ଷା ଓ ଶୀତର ଅଳ୍ପଯୋଗ କିମ୍ବା ଅଳ୍ପ ଯୋଗ ହୁଏ, ତାହା ସବୁଆଧାରରେ ଆଗରାମ ବିଦାତକ ବୋଲି ବୁଝିବ ।

ଏହିଭଳି ଦୋଷଯୁକ୍ତ- ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳ ଜନପଦ ଧ୍ବଂସକର ବୋଲି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହିଛନ୍ତି ।

ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ବାୟୁଦୋଷଠାରୁ ଜଳଦୋଷ, ତାଠାରୁ ଦେଶଦୋଷ ଏବଂ ଦେଶଦୋଷଠାରୁ କାଳଦୋଷ ଗୁରୁତର ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । କାରଣ କି- ବାୟୁ ଦୂଷିତ ବା ବକୃତ ହେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦାତ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଥିବା ଆନୁରୋଧ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଜଳଦୋଷରୁ ଏହିପରି ସହଜରେ ଆନୁରୋଧ ହୁଏନାହିଁ କାରଣ-ଜଳପାନ ନ କରି କେହି ବଞ୍ଚିପାରେ ନାହିଁ । ଦୂଷିତ ଜଳକୁ ପିଇାଇ ଏବଂ ଓଷଧି ଯୋଗରେ ଶୁଦ୍ଧ କରି ତା'ର ଦୋଷ ପରିହାର କରାଯାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ତା' ଅପେକ୍ଷା ଭୂମିଦୋଷ ପରିହାର ଦୁଷ୍ଟର ଅଟେ । ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା କଥସ୍ତତ୍ ଭୂମିଦୋଷ ପରିହାର କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ କାଳଦୋଷ ଦୁଷ୍ଟରିହର । ଏହା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଗରଷ୍ଟ ଦୋଷ । କାଳ ଦୋଷକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ଏହି ସବୁ ଜନପଦଧ୍ବଂସର କାରଣ ଶୁଣି ପୁଣି ଅଗ୍ନିବେଶ ଆସେଯୁକ୍ତ ପଚାରିଲେ, ଭଗବନ୍ ! ଏହି ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳ ଦୂଷିତ ବା ବକୃତ ହେବାର କାରଣ କ'ଣ ?

ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଆସେୟ କହିଲେ—ବନ୍ଧୁ ! ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ
ଓ କାଳ * ଏମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବିକୃତି ବା ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଦେଖେ, ତା'ର
ମୂଳକାରଣ—ଅଧର୍ମ । * ସେଇ ଅଧର୍ମର ମୂଳକାରଣ-ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର

* ଅଥବା ବେଦୀୟ କାଳସୂକ୍ତ

କାଳେ ଭୂମିମୟୁଜର କାଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯୁଧିଷ୍ଠିର ।
କାଳେ ଦ ବନ୍ଧୁ ଭୂତାନ୍ତ କାଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ବିପଦ୍ୟୁତ ॥
କାଳେ ମନଃ କାଳେ ପ୍ରାଣଃ କାଳେ ନାମ ସମାହିତମ୍ ।
କାଳେନ ସଂସାରମୟାଗତେନ ପ୍ରଜାକ୍ରମାଃ ॥ (୧୫ । ୫୩)
କାଳଃ ସୁକୃତଃ କୃତାନ୍ତ କାଳଃ ସୁନ୍ଦରତେ ପ୍ରଜାଃ ।
କାଳଃ ସୁପ୍ରେୟଃ ଜାଗର୍ତ୍ତୀ ତସ୍ୟାତ୍ କାଳସୁ କାରଣମ୍ ॥
ଅନାଦି ନାଧନଂ କାଳୋ ରୁଦ୍ରଃ ସଙ୍କର୍ଷଣଃ ସୁବ୍ରତଃ ।
ନସୋଽସ୍ମି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୟା ଲୋକେ ଯସି କାଳୋ ନ ଗ୍ରାସତେ ॥
* ବାୟାଘନାଂ ବୈଶ୍ବଣ୍ୟ ମୂଳମ୍ ଅଧର୍ମଃ ।

ଇତିଶ୍ରୁତ୍ବା ଜନପଦୋଧ୍ୟୁସନେ କାରଣାନ୍ତ ସୁନରାପି ଭଗବନ୍ତମ୍
ଆଚେୟମ୍ ଅଗ୍ନିବେଶ ଉବାଚ-ଅଥ ଖଳୁ ଭଗବନ୍ କୁତୋମୂଳମ୍
ଏଷାଂ ବାୟାଘନାଂ ବୈଶ୍ବଣ୍ୟମୁଦ୍ୟତେ, ଯେନୋପପନ୍ନା ଜନପଦମ୍
ଭବ୍ଯସ୍ୟୁନ୍ନୀତ ।

ତମ୍ଭବାଚ ଭଗବାନାସେୟଃ—ସବେଷାମପ୍ୟଗ୍ନିବେଶ, ବାୟାଘନାଂ
ଯଦ୍ବୈଶ୍ବଣ୍ୟ ମୁଦ୍ୟତେ, ତସ୍ୟ ମୂଳମଧର୍ମଃ । ତନ୍ମୂଳଞ୍ଚ ଅହତ୍ତକର୍ମ
ପୁଣ୍ୟକୃତମ୍ । ତସ୍ମୋଽପୌନଃ ପ୍ରଜାପରାଧ ଏବ ତଦ୍ ଯଥା—ଯଦାବୈ
ଦେଶ ନରର ନଗମ ଜନପଦ ପ୍ରଧାନାଃ ଧର୍ମମୁକ୍ରମ୍ୟ ଅଧର୍ମେଣ ପ୍ରଜାଃ
ପ୍ରବର୍ତ୍ତୟନ୍ତି, ତଦାଶ୍ଚିତୋପାଶ୍ଚିତାଃ ଗୌରଜାନପଦାଃ ବ୍ୟବହାରୋ-
ପଶ୍ୟନ୍ତି ତମଧର୍ମମ୍ ଅଭି ବର୍ତ୍ତୟନ୍ତି । ତତଃ ସୋଽଧର୍ମଃ ପ୍ରସଙ୍ଗଂ ଧର୍ମମ୍
ଅନ୍ତର୍ଯହେ । ତତସ୍ତେହନ୍ତର୍ଯହଧର୍ମଶ୍ରେଣା ଦେବତାତ୍ ରପିତ୍ୟଙ୍ଗନ୍ତେ
ତେଷାଂ ତଥାନ୍ତର୍ହିତ ଧର୍ମଶାସ୍ ଅଧର୍ମ ପ୍ରଧାନାନାମ୍ ଅପହନ୍ତି
ଦେବତାନାମ୍ ଋତବୋ ବ୍ୟାପତ୍ୟନ୍ତେ । ତେନନାପୋ ଯଥାକାଳଂ
ଦେବୋ ବର୍ଷତି, ନ ବା ବର୍ଷତି, ବିକୃତଂ ବା ବର୍ଷତି । କାତା ନ ସମ୍ୟକ୍
ଅଭିବାନ୍ତି । ଶିଷ୍ଟବ୍ୟାପତ୍ୟତେ, ସଲ୍ଲୀଲ୍ୟାପଶୁଷ୍ୟନ୍ତି, ଓଷଧୟଃ

ପୁରୁଷକୁ ଅଶୁଭ କର୍ମ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅଶୁଭ କର୍ମର ମୂଳକାରଣ ପ୍ରଜ୍ଞାପ୍ରାପ୍ତ ବା ବୁଦ୍ଧିଦୋଷ । ଯେତେବେଳେ ~~ଦୋଷ~~ ~~ଦୋଷ~~ ~~ଦୋଷ~~ (ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର) ଓ ଗ୍ରାମର ଅଧ୍ୟକ୍ଷଗଣ ଧର୍ମ ଅବହେଳା କରି ଅଧର୍ମରେ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କୁ ପରିତ୍ରାଣ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଅର୍ଥ ଓ ଉପାର୍ଜିତ ପୁରବାସୀ ଓ ଜନପଦବାସୀମାନେ ଏବଂ ବେପାରୀମାନେ ଆପଣାର ଆରୁ ଓ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ଵାରା ସେହି ଅଧର୍ମକୁ ବୃଦ୍ଧିକରନ୍ତି । ଅଧର୍ମ ପ୍ରବଳ ହେଲେ ଧର୍ମ ଅଭ୍ୟୁତ ହୁଏ । ତା'ର ଫଳରେ ଅଧର୍ମଜାତ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କୁ ନିବିଡ଼ତାମୟେ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ସେହି ଧର୍ମହୀନ, ଅଧର୍ମପ୍ରଧାନ, ଦେବବର୍ଜିତ ପ୍ରଜ୍ଞାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ ଉନ୍ନତମାନେ ସ୍ଵାଧୀନ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହେତୁରୁ ଯଥାକାଳରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଳା ବୃଦ୍ଧି କରେନାହିଁ । କିମ୍ବା ସର୍ବ ଅନାବୃଦ୍ଧି ବା ବିକୃତ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ବାୟୁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟକ ନିୟମରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏନାହିଁ । ପୃଥିବୀ ଗୁଣାତ୍ମକ ହୋଇପଡ଼େ, ଜଳ ଶୁଖିଯାଏ, ଧାନ୍ୟାଦି ଔଷଧ ସବୁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟବର୍ଦ୍ଧନ ହୋଇ ବିକୃତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହେତୁ ଅନ୍ଧମାନର ଦୋଷ ଓ ଅଶ୍ରବରୁ ଜନପଦ ଧୂଆଁ ହୋଇଯାଏ ।

ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ପରିତ୍ୟାସ୍ତ ଆପଦ୍ୟନ୍ତେ ବିକୃତଂ । ତତ ଉଦ୍‌ଘୋଷନ୍ତେ ଜନପଦାଃ ସୁଶାନ୍ତ୍ୟବଦାୟାଂ ହୋଷାତ୍ ।

ତଥା ନିପ୍ରସବ୍ଧବ୍ୟାପି ଜନପଦୋଧୂୟସ୍ୟ ଅଧର୍ମ ଏବଂ ହେତୁର୍ଭବତି । ଯେତେବେଳେ ଲୋକ କ୍ଷୋଧ ମୋହମାନାଃ ତେ ଦୁର୍ବଳାନ୍ ଅବମତ୍ୟ ଆତ୍ମସ୍ଵଜନ ପରେପଦାତାୟ ଶେଷେ ପରସ୍ପରମିତ୍ତମନ୍ତ୍ର, ପରେବା ଅଭିହାମ୍ୟନ୍ତେ ।

ରକ୍ଷାଗଣାବିଭକ୍ତା ବିବର୍ତ୍ତେଭୂତସ୍ତଦୈଃ ତମ୍ ଅଧର୍ମମ୍ ଅନ୍ୟତ୍ ବା ପ୍ୟପଶୁରନ୍ତରମୁପଲବ୍ୟ ଅଭିହାମ୍ୟନ୍ତେ ।

ତଥା ଅଭିଶାପସ୍ୟାପି ଅଧର୍ମ ଏବଂ ହେତୁର୍ଭବତି । ଯେ ଲୁପ୍ତଧର୍ମଶୋ ଧର୍ମାବେଶତଃ ତେ ଗୁରୁବୃଦ୍ଧସିଦ୍ଧିର୍ଘି ପୂଜ୍ୟାନ୍ ଅବମତ୍ୟ ଅଭିତାଳ ଆଚରନ୍ତି । ତତଃ ତାଃ ପ୍ରଜାଃ ଗୁଣାଦିଭ୍ୟଃ ଅଭିଶାପ୍ତାଃ ଭୟତାଂ ଉପଯାନ୍ତି ପ୍ରାଗେବାନେକ ପୁରୁଷ କୁଳବିନାଶାୟ ନିୟତ ପ୍ରତ୍ୟୟୋପଲଭାତ୍ ନିୟତାଶ୍ଵପରେ ଅନିୟତପ୍ରତ୍ୟୟୋ ପଲଭାତ୍ ଅନିୟତାଶ୍ଵ ପରେ । ପ୍ରାଗପି ତ ଅଧର୍ମଦୃଷ୍ଟେ ନା ଶୁଭେପୃଷ୍ଠିଃ ଅନ୍ୟଗୋଚରୁତ୍ ।

ଯୁଦ୍ଧବଳରୁ ଯେଉଁ ଜନସହସ୍ରାଂସ ହୋଇଥାଏ, ତା'ର ମୂଳକାରଣ ମଧ୍ୟ
କେବଳ ଆତ୍ମୀ । ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ଧଶୈବ୍ୟ ଭୋଗେନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ବେଦ,
ହୋଧ, ମୋହ ଓ ଅନ୍ଧକାରର ସେରଣରେ ଦୁଃଖ ଭୋଗେ,
ଅନ୍ଧାରୁ କରନ୍ତି, ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ ଓ ପରର ଉପହାସ ନିମନ୍ତେ
ଶତଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପରକୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି, କିମ୍ବା ପରଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରମଣ
ହୁଏ, ସେମାନେ ଧର୍ମ ମାରିଯାନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିପଦ ରାଷ୍ଟ୍ର ବା ନବାଶୁ ବସ (ନବାଶୁ ବସ ପ୍ରାୟଶ)
ସମ୍ପର୍କ ହେତୁ କିମ୍ବା ଅପମାନ ଗୁରୁ, ଦୂର, ସିଂହାସନମାନଙ୍କ
ଅଭିଶପ୍ତ ହେତୁ ଯେଉଁ ଜନସହସ୍ରାଂସ ହୁଏ, ତା'ର ମୂଳକାରଣ ମଧ୍ୟ
ଅଧର୍ମ । (ଗୋପାଳ ୩ । ୧୧)

ଅଧର୍ମର କାରଣ ଫଳମଧ୍ୟ । ଫଳମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଅଧର୍ମ
ଆଚରଣ କରନ୍ତି, ସେଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମାଜର ଧାତକ ଧର୍ମ ଅବିଚଳ
ହୁଏ । ଏବଂ ଧର୍ମ ପ୍ରକୃତି ଓ ବ୍ୟୟ ଫଳରେ କିଛି ହୋଇ ଜନସହସ୍ରାଂସ
ହୋଇଯାଏ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହିପରି—ଫଳ ନାହିଁ କିମ୍ବା କିଛି ? ନାହିଁ ଅପରାଧ
କଣ ? ସେଇ ଅପରାଧରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅଧର୍ମର ମୂଳକ କଣ ? ଏବଂ ଧର୍ମ
କାହାକୁ ନେଇ ?

ଆତ୍ମୀ, ଆରୋଗ୍ୟ ଓ ଧର୍ମର ଜନନୀ ଅଟେ—ପ୍ରଜ୍ଞା

ଅନୁମାନଙ୍କୁ ଶରୀରସ୍ଥ କର୍ମ-ପୁରୁଷ ବା ଆତ୍ମାର ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ
ପ୍ରଜ୍ଞା ବୋଲନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ଭାବରେ ପ୍ରଜ୍ଞାକୁ ବୁଦ୍ଧି ବୋଲନ୍ତି ।
* ପଥାର୍ଥ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମ ବା ଧର୍ମ ନାମେ ଅବିଚଳ

* ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଜ୍ଞାପ୍ରକୃତିରୁ ତଥା ଶାନ୍ତି-ସ୍ୱାଧୀନତା

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଚକେଶ ଶବ୍ଦେ ମହାନାମା ନିବଦ୍ୟତେ । (ଅନୁବାଚ)

ଯଃ ସଦା ନିରାଶ୍ରୟ ପ୍ରଭୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧାତ୍ମ
ନାତ୍ମ ନିରାଶ୍ରୟ ଚ୍ୟାପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ॥

ଫଳହୀନ ଯଦାକାମାନ୍ ସଦାନ୍ ପର୍ଥମନେତାନ୍

ଆତ୍ମନଃ ବାମ୍ବନାତ୍ମନଃ ପ୍ରତିପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରବୋଦ୍ୟତେ ॥ (ଗୀତା)

“ବିଚଳନ ଚ୍ୟାପ୍ରଜ୍ଞା” (ପାତଞ୍ଜଳ ବର୍ଣ୍ଣନ)

ହୁଏ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଶ୍ରୀଂ ପ୍ରଜ୍ଞାନୁଗଂ ଯସ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞା ତୈବଶ୍ଚନାନ୍ତରା ।

ଅସ୍ତ୍ରଲ୍ଲାର୍ଥମର୍ଥୀଦଃ ପଶ୍ଚିନାଶ୍ୟଂ ଲଭେତ ସଃ ॥

ମାତୁବତ୍ ପରଦାରେଷୁ ପରଦାବ୍ୟେଷୁ ଲେଷୁବତ୍ ।

ଆତ୍ମବତ୍ ସଦ୍‌ଭୂତେଷୁ ପଃ ପ୍ରମ୍ୟକ୍ତ ସ ଚିତ୍ତିତଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ପା'ର ଶାସ୍ତ୍ର ଅନ୍ୟସ ବଶ୍ୟତା ବୁଦ୍ଧିର ଅନୁଗତ ଏବଂ ପା'ର ବୁଦ୍ଧି ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଗାମୀନ ଅଟେ, ଯୁକ୍ତି ସେ ଆର୍ଥ ମର୍ଥୀତାକୁ ଅନ୍ତେନ କରେ ନାହିଁ, ସେ ପଶ୍ଚିତ ପଦବାର୍ଥ ହୁଏ । ଆଉଟି ମଧ୍ୟ-ଯେ ପର ଧର୍ମକୁ ମାତୃଭୂତ ପରଧନକୁ ଡେଞ୍ଜାଲି ମାଟିଭୂତ ଏବଂ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀକୁ ଆତ୍ମଭୂତ ମନେକରେ, ତାକୁ ପଶ୍ଚିତ ବୋଲି ବୁଝିବ । ଆତ୍ମନିଗାଟିଏ କଥାହେ, ସଦସତ୍ତ୍ୱ ବିବେକନା ବୁଦ୍ଧିର ନାମ ହିଁ ପଶ୍ଚା, ସେଇ ପଶ୍ଚା ବା ବିଶୁଦ୍ଧ ସାଞ୍ଜିଲବୁଦ୍ଧି ଯାର ଥାଏ, ତାକୁ ପଶ୍ଚିତ ବୋଲିଥାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ ସ୍ୱପାର ବୁଦ୍ଧିର ହିଁ ପ୍ରକାଶ । ସକଳ ବେଦର ସାର ଭୂତ—ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ବୁଦ୍ଧିର ଶୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ହିଁ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରେରକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ “ସ୍ୱୟୋପୋନଃ ପ୍ରସ୍ତୁତୟାତ୍” ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନା ବା ଧ୍ୟାନକରାଯାଇଥାଏ ।

ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରର ସାର ଗ୍ରହଣୀ ବୁଦ୍ଧିକୁ ମେଧା ବୋଲିଥାଏ । ଏହି ମେଧା ହେଉଛି-ମହାମାୟାର ଏକ ବିଶ୍ୱପ୍ରକାଶିନୀ ବିଭୂତି । ସେହେତୁରୁ ସଦ୍‌ଗୁଣୀ ଚଣ୍ଡୀରେ “ମେଧାସି ଦେବ ବିଦବାଶିଳ ଶାସ୍ତ୍ରସାର” ବୋଲି ଦେବାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରାଯାଇଛି । ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚା, ସମସ୍ତ ଧର୍ମ କର୍ମ ଓ ସମସ୍ତ ସତାରୁର ପାଳନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି-ପ୍ରଜ୍ଞାପ୍ରସାଦନ ବା ବୁଦ୍ଧି ଶୋଧନ । ସେହେତୁରୁ ବୋଲି ଯାଇଛି ଯେ--

ଯସ୍ୟନାସ୍ତିହୃଦୟଂ ପ୍ରଜ୍ଞା ଶାନ୍ତଂ ତସ୍ୟ କରୋତି କିମ୍ ।

ଲୋଚନାଶ୍ୟଂ ବ୍ୟାଧିନସ୍ୟ ଦର୍ପଣଃ କଂକରିଷ୍ୟତି ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ପା'ର ସ୍ୱପ୍ନ-ପ୍ରଜ୍ଞାନାହିଁ ତା'ର ଶାସ୍ତ୍ରଧ୍ୟୟନ ନିରର୍ଥକ, ଯେ ଅନ୍ଧ, ତା'ର ପକ୍ଷରେ ଦର୍ପଣ ନିଷ୍ପ୍ରସୂୟୋଜନ । ପ୍ରଜ୍ଞା ବା ବୁଦ୍ଧି ବିନିପ୍ରକାର ଯଥା—୧-ସାଞ୍ଜିକା ୨ ରାଜସୀ ୩ ତାମସୀ

ପ୍ରଜ୍ଞା ବା ସାତ୍ତ୍ବିକୀ ବୁଦ୍ଧିର ଲକ୍ଷଣ ।

ପ୍ରବୃତ୍ତିଂଚ ନିବୃତ୍ତିଂଚ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀଂ ଉପାଦୟେ
ବନ୍ଧଂ ମୋକ୍ଷଂ ଚଯୋ ବେତ୍ତି ବୁଦ୍ଧିଃ ସା ପାର୍ଥ ସାତ୍ତ୍ବିକୀ । (ଗୀତା)
ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ପନ୍ନକ ଅକାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତି ଏବଂ ଅବୃତ୍ତନକ ସକାର୍ଯ୍ୟରେ
ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ବନ୍ଧନ ଓ ମୁକ୍ତି ଏ ସବୁ ବିଷୟ ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧି ଦ୍ଵାରା ସବଦା
ଜଣାଯାଏ, ତା'ର ନାମ ସାତ୍ତ୍ବିକୀ ବୁଦ୍ଧି ।

ଦୁଃଖ ବା ରାଗ ପ୍ରଣୀତ ବେଦାଦି ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ସମସ୍ତ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର, ସମସ୍ତ
ଜାମଣାସ୍ତ୍ର ଓ ସମସ୍ତ ମୋକ୍ଷଶାସ୍ତ୍ର ଏହି ସାତ୍ତ୍ବିକୀ ବୁଦ୍ଧି ଦ୍ଵାରା ଅଟେ ।
ସାତ୍ତ୍ବିକୀ ବୁଦ୍ଧିକୁ ନିମ୍ନ ଓ ଉଚ୍ଚା * ବୋଲାଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର
ସାତ୍ତ୍ବିକ ସୁଖଗାନ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଓ ପାତ୍ତ୍ବିକ ଲକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କର
ବୁଦ୍ଧିକର୍ମ ଭେଦରେ ଦ୍ଵାଦ୍ଵିତୀୟ ବୁଦ୍ଧିବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟାଦି ବୁଦ୍ଧି ଆଶ୍ରମ
ବିହୀନ ସୂଚକରେ ବୋଲି କିମ୍ବା ଆତ୍ମ ରାଗିମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
ନିବନ୍ଧନ କାଳ ଅନୁସାରେ ଏହି ସବୁ ଧର୍ମସତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲେବୋଲି
ଅନାଦି ଅନ୍ତେ କାଳରୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଯାହା ଲେଖାଅଛି, ସେଇସବୁ
ସ୍ଥଳରେ ସାତ୍ତ୍ବିକ ଓ ପାତ୍ତ୍ବିକ ପଦର ଅର୍ଥ ଚର୍ଚ୍ଚ ସମ୍ପନ୍ନକତ ବୁଦ୍ଧି ବୋଲି
ମୂଳତଃ ବୁଦ୍ଧି କରବାକୁ ହେବ ।

୧. ଏହି ସାତ୍ତ୍ବିକ ବୁଦ୍ଧି ଅନନ୍ତ ରୂପରେ ବିଭକ୍ତ ସବୁଭୂତ ମାଧ୍ୟରେ
ଆବ୍ୟସ୍ତ, ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଏକାନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଦତ୍ତା କରେ ।

୨. ଏହି ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତ ଭୂତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମାକୁ ଏବଂ

* ଗର୍ବିଣୀଂ ପରମୋ ଦୁଃଖୀ ପରମେଷୁଂ ଅକାମଦଃ

ନିରାଶ୍ରୟାଂ ବୁଦ୍ଧିରୂପଃ ଜଗତ୍ ବାଂଞ୍ଛକଂ କାରକଃ ॥

ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଂ ତତୋ ବୁଦ୍ଧିଃ ମହେଶ୍ଵରଂ ପରମେଷ୍ଠିନି

ମନୁଷ୍ୟା ଅବୁଦନ୍ ଦେବାନ୍ନୁଦନ୍ଦାମସ୍ତୁ ରାଗିବୁଧିଃ ॥

କୋ ରାଗିର୍ଭୂତୋପାକଂ ଧର୍ମମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶକଃ

ଚର୍ଚ୍ଚମେତଂ ରାଗିଂ ଦେବାଃ ଶ୍ରୀସୃଜଂ ସ୍ତେଷ୍ୟ ଏବେତେ ॥

(ଶତଂ ଛାଂ) (ନିରୁଂ ପରିଶିଂ)

ବୁଦ୍ଧେରେବ ହି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ସ୍ଵର୍ଗୋପତ୍ତି ଶିଷ୍ୟ କେ ତତ୍ତ୍ଵା ।

(ମାଂ ଧଂସା)

ଆତ୍ମାରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀକୁ ଦାନ କରିବାର ଯେ ଚ୍ୟାତା ବା ସବସ୍ତ ସମଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରାଯାଇଯାଏ ।

ମୋଟ କଥା ଏହିପରି—

(୧) ସବୁ ଭୂତପ୍ରାଣୀ ଆତ୍ମାକୁ ଏକ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ ବୋଲି ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୁଦ୍ଧି ବୁଝେ । ଏବଂ ସମସ୍ତ ଭୂତ ମଧ୍ୟରେ ନାମ, ରୂପ ଓ ନିୟମ ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେତୁ ସେଇ ସମସ୍ତର ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଛି ବୋଲି ଶୁଦ୍ଧିମାନ ବୁଦ୍ଧି ଅବଧାରଣା କରେ । ଯେଉଁ ଭୂତ ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥକୁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଆତ୍ମିକ ପଦାର୍ଥକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମନେକରି ତହିଁରେ ଆସକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଯାହା ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଓ ଅତି ଅଳ୍ପ ତାହା ତାମସିକ ବୁଦ୍ଧି ହେବ ।

(୨) ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୁଦ୍ଧି ଯେଉଁସବୁ କର୍ମକରେ, ତାହା ଗଣେଶପୂଜା ଆସକ୍ତରୂପ ଓ ନିଷ୍ଠାମ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧିମାନ ବୁଦ୍ଧି ଯେଉଁସବୁ କର୍ମ କରେ, ତାହା ଅନ୍ତଃସ୍ତବ ଯୁକ୍ତ, ସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ଆତ୍ମାସନ୍ତୋଷ । ତାମସିକ ବୁଦ୍ଧି ଯେଉଁସବୁ କର୍ମ କରେ, ତାହା ହତାଶତାତ୍ତ୍ୱ ଓ ନିଷ୍ଠା, ଲାଭ ନଷ୍ଟ ବିବେଚନା ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱାତ୍ମା ଅନ୍ତଃସ୍ତବ ଅନ୍ତଃସ୍ତବ ହେବାର ନାହିଁ ଏବଂ ତାହା ନିଜର ବିକଳ ସାଧନା ନା ଏ ମନ୍ତ୍ର ବିକଳ ନଥାଇ କେବଳ ମୋହର ପ୍ରେରଣାରେ ସେ କର୍ମ କରାଯାଏ ।

(୩) ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୁଦ୍ଧି କୃତ କର୍ମ—ଆରମ୍ଭରେ ବିଷୟକୁ କଳ୍ପ ମରିଶାମରେ ଅମୃତ ଭୂତ୍ୟା ସୁଖକୁ ପ୍ରଦାନ କରେ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧିମାନ ବୁଦ୍ଧି କୃତକର୍ମ-କାର୍ଯ୍ୟ କାଞ୍ଚନାଦି ବିଷୟକୁ ସୁଖର ଗଣନା ଆଶାତ ଗଣନା ଓ ପରିଶାମରେ ବିଷୟକୁ ଦୁଃଖ ବୋଧାଏ ଏବଂ ତାମସିକ ବୁଦ୍ଧି କୃତକର୍ମ-ଆରମ୍ଭରେ ଓ ପରେ ଆତ୍ମାର ମୋହପ୍ରାପ୍ତ-ନିନ୍ଦା, ଆଳସ୍ୟ ଓ ପ୍ରମାଦରୂପ ସୁଖ ପ୍ରସବ କରାଯାଏ । ସାର କଥା ଏହିପରି—

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୁଦ୍ଧି ଯୁକ୍ତ କର୍ମକ୍ରମର ନାମ ଧର୍ମ । ଏଥିରୁ ଯାହା ବିଷୟ ତାହା ଅଧର୍ମ ଅଟେ । ଅଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ୍ୟର ଏବଂ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ୍ୟର ଫଳଅଟେ ମହାଭରତର ଅନୁଶାସନ ମତରେ ଧର୍ମ ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ଲେଖାଅଛି—

“ନ ଭବିଷ୍ୟାତ ସନ୍ଧ୍ୟାତୁ ପ୍ରକୃତ୍ୟା ଯଦାତ୍ମନଃ

ଏଷଃ ପ୍ରକାଶ୍ୟୋ ଧର୍ମଃ କାମାଦ୍ୟନ୍ୟଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତତେ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ଆତ୍ମାର ସ୍ବରୂପ ଯାହା, ତାହାହିଁ ବଶ୍ୟାନ୍ତର ସ୍ବରୂପ । ସ୍ବତନ୍ତ୍ର
ନିଜକୁ ଯାହା ଭଲଲଗେ ନାହିଁ, ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଆତ୍ମା ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ
କରିବ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ସନ୍ଧେପତଃ ଧର୍ମ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହାଛଡ଼ା
ଆଉ ଯାହାକିଛି କର୍ମ ତାହା ଗନ୍ଧର୍ବିକ, ତାମସିକ, କାମ ଓ ଲୋଭାଦି
ମୂଳକ ଅଧର୍ମ ଅଟେ ।

ମହର୍ଷି ପାଞ୍ଚବଳ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମର ସ୍ବରୂପ ପରିଚୟ ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—
ଭଜ୍ୟାଗ୍ନିର ଦମାହଂ ସା ତପଃ ସ୍ବାଧ୍ୟାୟ କର୍ମଣାମ୍ ।

ଅଧ୍ୟମେବ ପଶ୍ୟେ ଧର୍ମଃ ଯଦ୍ ଯୋଗେନାହୁତଶ୍ଚ ନିମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯଜ୍ଞରୂପାନ, ମନୋନିବ୍ରତ, ତପସ୍ୟା, ଓ ବେଦାନ୍ତ୍ୟଯାତ୍ରା
କର୍ମଜଳାପ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ନେତ୍ରରୁ ପରମ ଧର୍ମ, ଯାହାକି ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗ
ବଳରେ କର୍ମମୟ ଜଗତକୁ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରକାଶ ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧ୍ୟ କରିବା ।
ଏହିଭଳି ପ୍ରଜ୍ଞାୟୁକ୍ତ କର୍ମୀତରଣହିଁ ମାନବ ସମାଜର ଧାରକ ଓ ଉନ୍ନତ
ଶାସ୍ତ୍ରାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ମହର୍ଷି କଣାଦ ଧର୍ମ ନିବେଦି ଏହିଅର୍ଥ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ପତୋଃ ଭ୍ୟନ୍ତୟଃ ନିଃଶ୍ରେୟସସିଦ୍ଧିଃ ସ ଧର୍ମଃ”

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ କର୍ମୀତରଣ ଦ୍ବାରା ଶାଶ୍ବତକ, ମାନସିକ ପାରିବାରିକ
ଓ ସାମାଜିକ ସକଳପ୍ରକାର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀୟ ହୃଦୟ ଏବଂ ପାରସ୍ପରିକ ଶାଶ୍ବତ ସୁଖ
ବା ମୋକ୍ଷଲାଭ ହୁଏ, ତା’ର ନାମ-ଧର୍ମ ।

ଭଗବାନ୍ ବେଦବ୍ୟାସ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଧାରଣାଶର୍ମ ଋତ୍ୟାହୁର୍ଧର୍ମେ ଧାରୟତେ ପ୍ରଜାଃ

ଯଦ୍‌ସ୍ୟାତ୍ମାରଣସ୍ତଦ୍‌ ଧର୍ମଃ ଇତି ନିଶ୍ଚୟଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଆହାର-ବିହାର, ଆଶୁର-ବରୁର, ଜ୍ଞାନ-ବିଜ୍ଞାନ,
ଶିକ୍ଷା-ଶାସନ ଓ ଧ୍ୟାନ ପୂଜନାଦି କର୍ମଜଳାପ ମାନବ ସମାଜକୁ ଧାରଣ
କରି ରଖେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବିନାଶ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକରେ, ତା’ର ନାମ-ଧର୍ମ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବାଗ୍‌ଭଟ ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

ଦୁଃଖାର୍ଥଃ ପ୍ରାଣିନାଂ ଯସ୍ମାତ୍ ମତାଃ ସତାଃ ପ୍ରବୁଞ୍ଜୟଃ

ଦୁଃଖୀନ ନ ବିନା ଧର୍ମାତ୍ ତସ୍ୟାନ୍ଧର୍ମପଶ୍ୟେ ଭବେତ୍ ॥

ଏହି ଦୁଃଖଦାୟକ ଧର୍ମ ହେଉଛି-ପ୍ରଜ୍ଞାପ୍ରସାଦର ଫଳ ।

ଏଥିରୁ ଯାହା ବପସ୍ତର, ତାହା ପ୍ରଜ୍ଞପ୍ରସାଦ ଅଟେ । ପ୍ରଜ୍ଞପ୍ରସାଦ ଲକ୍ଷଣ ଓ
ତାହା ଚରଣ ଏହି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଯଥା—

ଉଦ୍ଧାରଣଂ ଚକ୍ରମତାମୁଦ୍ଧାରଣଂ ଚ ନରମଃ ।
ସେବନଂ ସାହସାନାମ ନାଶ୍ନାଂ ଶୁଚ ସେବନମ୍ ॥
କାଳକର୍ମାତପାତସ୍ତୁ ମିଥ୍ୟାରମ୍ଭସ୍ତୁ କର୍ମଣାମ୍ ।
ବିନୟାବୁଦ୍ଧେପସ୍ତୁ ମୂଢ୍ୟାନାମାବୁଦ୍ଧେମ୍ ॥
ଜ୍ଞାନାନାଂ ସ୍ବରୂପଜ୍ଞାନା ମହତାନାଂ ନିଷେବଣମ୍ ।
ପରମୌଲ୍ଲାସକାନାଞ୍ଚ ପ୍ରତ୍ୟୟାନାଂ ନିଷେବଣମ୍ ॥
ଅନାକାଦେଶ ସଞ୍ଚାରୌ ମୈତ୍ରୀଫଳିଷ୍ଠ କର୍ମବିତ୍ ।
କନ୍ତ୍ରୀପୋଷିତମୋକ୍ଷସ୍ୟ ସଦ୍ବିଦ୍ବିତ୍ତସ୍ୟ ଚ ବର୍ଜନମ୍ ॥
କର୍ତ୍ତବ୍ୟମାନ ଋଷି ଶୋଷ ଲୋଭ ମୋହ ମଦଭ୍ରମାଃ ।
ରଜଃ ବା କର୍ମ ଯତୁରୁଷ୍ଣଂ ବୁଝୁଂ ପଦବ୍ୟବହାର କର୍ମ କ ॥
ଯତନାଦ୍ୟଦ୍ବୟଂ କର୍ମ ରଜୋମୋହସମୁଦ୍ବେଷମ୍ ।
ପ୍ରଜ୍ଞପ୍ରସାଦଂ ଚାଶିଷ୍ଠା ବ୍ରହ୍ମଚେତସ୍ୟାୟ କାରଣମ୍ ॥

(ଭା.ସା. ୧ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଯାହା ଯାହା ସ୍ବାଭାବିକ କର୍ମ, ତାହାରୁ
ଅଧିକ କର୍ମ ପଦ୍ଧତି କରିବା, କିମ୍ବା କରୁଥିବାମାନଙ୍କର ସ୍ବାଭାବିକ କର୍ମ
ପଦ୍ଧତିକୁ ଯେଉଁ କଣ ସେ ସ୍ବାଭାବିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କରି ଦେଖିବା, ଏବଂ ମହାନାମ
ସମ୍ପର୍କର ପ୍ରଭୁତ୍ବ ସାଧାରଣ କର୍ମକରିବା, ଅତିଶୟ ଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କର, ସ୍ବାଦ,
ଗୋଜନ ନିଦ୍ରାଦି ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଦାୟକ କର୍ମକଲାର ଯଥାସମୟରେ ନ କରି
କାଳତପାତ କରିବା, ବିନୟ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ବର୍ଜନ କରିବା, ସୁରୁ ଓ
ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବା, ଜାଣି ଶୁଣି ଅନ୍ୟାୟ ଓପ୍ୟ
ଆଚରଣ କରିବା, ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟର ପ୍ରତିକୂଳ ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ
କରିବା, ଅସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟର ଦେଶରେ ବାସ କରିବା, କାଳବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧ
ଆହାର ଗନ୍ଧାର କରିବା, ଲୋଭ ବଦ୍ଧ କର୍ମରେ ଆସକ୍ତ ହେବା ଏବଂ
ଲୋଭମାନଙ୍କୁ ଅପଥ ପରିଚାଳନ କରିବା ଏହି ସବୁ ରାଜସିକ ଓ
ତାମସିକ କର୍ମ କଲାପକୁ ପ୍ରଜ୍ଞପ୍ରସାଦ ବୋଲୁଥାଏ ।

ଏହିପରି ଲକ୍ଷ୍ୟା, ଶୋକ, ଭୟ, ହେଷ, ରବି, ଅହଂକାର, ଦମ୍ଭ, ଲୋଭ, ମୋହ, ମଦ୍ ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ ଓ ରାଗଦ୍ବେଷାଦି ଯେଉଁ ସବୁ ମନୋବିକାର ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱନିତ ରାଜସିକ ଓ ତାମସିକ ଯେଉଁସବୁ ଜ୍ଞେୟ ବହୁଳ କର୍ମ ସମୁଦ, ସେହି ସମସ୍ତକୁ ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ବୋଲି ପତ୍ତିତମାନେ କହିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ସମସ୍ତଭୋଗର ଓ ଅପମୁଦୁର କାରଣ ଅଟେ ।

ଆଉ ଏକସ୍ଥଳରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ବିଷୟ ବିଜ୍ଞାନଂ ବିଷୟଞ୍ଚ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନମ୍ ।

ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧଂ ଜାନୟାନ୍ମନସୋଗୋଚରଂ ହି ତତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବିଷୟ (ଅଧ୍ୟର୍ଥ ବା ଭ୍ରମ) ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଏବଂ ଦେଶକାଳ ପୌରୁଷ ଓ ପରିଣାମ ବିଚାର ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଅସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମେ, ତା'ର ନାମ-ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ।

ଅନ୍ୟତଃ

ଧୀରୁତ୍ସୁଧିଃ ବିଭ୍ରାନ୍ତଃ କର୍ମଂ ଯତ୍ କୁରୁତେଶ୍ଚରାମ୍ ।

ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧଂ ତଂ ବିଦ୍ୟାତ୍ ଯଦାଦୋଷ ପ୍ରକାଶମ୍ । (ଚରକ)

ଅର୍ଥାତ୍ ରଜୋଗୁଣ ଓ ତାମୋଗୁଣର ଅଧୀନ ସ୍ୱରୂପ ସାର୍ବିକ ବୁଦ୍ଧି, ଧୃତି ଓ ସ୍ମୃତିଭ୍ରାନ୍ତ ନିମ୍ନର ଯେଉଁସବୁ ଅଶୁଭ କର୍ମ (ଅଧର୍ମାରୋଗ) କରେ, ତାକୁ ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ବୋଲନ୍ତି । ଯେଇ ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ଅନ୍ତଃକାନ୍ତ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତିକୁ ଦୂଷିତ କରେ, ଏବଂ ଶାଶ୍ୱତ ଦୋଷ ଓ ମାନସ ଦୋଷକୁ ପ୍ରକୃପିତ କରେ ।

ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରାନ୍ତ ପୁରୁଷର ଲକ୍ଷଣ

ବିଷମାଦିନିବେଶୋ ଯୋ ନିତ୍ୟାନିତ୍ୟେ ହିତାହିତେ ।

ଜ୍ଞେୟଃ ସ ବୁଦ୍ଧି ବିଭ୍ରାନ୍ତଃ ସମଂ ବୁଦ୍ଧିର୍ହି ପଶ୍ୟତ୍ । (ଚରକ)

ଅର୍ଥାତ୍ ହିତକୁ ଅହିତ ଅହିତକୁ ହିତ ଏବଂ ନିତ୍ୟକୁ ଅନିତ୍ୟ, ଅନିତ୍ୟକୁ ନିତ୍ୟ ବୋଲି ଯେଉଁସ୍ୱରୂପ ବୁଝେ, ତାକୁ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରାନ୍ତ ପୁରୁଷ ବୋଲନ୍ତି । ଯା'ର ବୁଦ୍ଧି ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଯାହା, ତାକୁ ସେଇପରିଭାବରେ ବୁଝେ, ତାକୁ ସମବୁଦ୍ଧି ବା ସ୍ୱସ୍ଥବୁଦ୍ଧି ବୋଲାଯାଏ ।

ଧୃତିଭ୍ରଷ୍ଟ ପୁରୁଷର ଲକ୍ଷଣ

ବିଷୟପ୍ରବଣଂ ମନଃ ପୁନଃପୁନଃ ବିକ୍ୟତେ

ନିପୁନୁମହତାତମାତ୍ ପୁନର୍ନି ନିସ୍ତାସ୍ତି କା ॥ (ଚେକ)

ଅର୍ଥାତ୍ କାମିନୀ କାମିନୀଦ୍ବରେ ଆସକ୍ତ ହୋଇଥିବା ମନକୁ ପୁନଃ ବଳବେ
ସେଥିରୁ ନିବୃତ୍ତି କରିଯାଏ, ତା'ର ନାମ ଧୃତି । ଧୃତିଭ୍ରଷ୍ଟ ପୁରୁଷ
ଆକାଂକ୍ଷ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇଥିବା ମନକୁ ନିପତ୍ତନ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ସ୍ମୃତି ଭ୍ରଷ୍ଟର ଲକ୍ଷଣ

ବଦ୍ଧଜନେଷ୍ଠ ସ୍ମୟାସ୍ୟ ରଜନାଶମାହତାମୁନଃ

ଭ୍ରଷ୍ୟତେ ସ ସ୍ମୃତିର୍ଭ୍ରଷଃ ସ୍ମୃତିବ୍ୟଂ ହ ସ୍ମୃତିଃ ହିନମ୍ ॥

(ଚଂ ଶଂ ୧ । ୧୯ ୧୦୧)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ସ୍ମରଣୀୟ ବିଷୟ ସ୍ମୃତିରେ ରହେନାହିଁ, ସେହି
ରଜସ୍ବମୋଗ୍ଧୀୟକ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ରହିତ ପୁରୁଷକୁ ସ୍ମୃତିଭ୍ରଷ୍ଟ ପୁରୁଷ
ବୋଲନ୍ତି ।

ଏହିଭଳି କ୍ରାନ୍ତି, ଧୃତି ଓ ସ୍ମୃତିଭ୍ରଷ୍ଟ ପୁରୁଷ ଯେଉଁ ସବୁ ଅସୁବିଧା କର୍ମ
କରେ ତାହା ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ଅଟେ ।

ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ କାହିଁ ଅଧର୍ମରୁ ଆଜି ସମସ୍ତ ଜନପଦ ଧ୍ୟାନୋନ୍ମୁଖ
ଆଜି ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମ, ନଗର, ଚିହ୍ନା, ପ୍ରବେଶ, ଓ ବହଳ ଅଧ୍ୟାପନା
ଅର୍ଥାତ୍ ଗ୍ରାମପଞ୍ଚାୟତର ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ, ଚିହ୍ନାବୋର୍ଡର ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦ, ବ୍ୟବସ୍ଥା
ମଣ୍ଡଳ ଓ ଲୋକସଭା, ଏବଂ ସମ୍ପାଦକମଣ୍ଡଳ ସମାବେଶଣ, ଧର୍ମପାଳକ
ମଣ୍ଡଳର ପୁରୋହିତାଦି ଗୁରୁବର୍ଗ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକ, ରଖକ, ଶାସକ, ପୋଷକ
ଓ ସମାଜର ସେବକ ବର୍ଗ ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧ ବା ଭୁଲିଯୋଷରୁ, ନିଜର,
ନିଜତଳର ଏବଂ ନିଜ ବାହ୍ୟବର୍ଗର ସ୍ବାଧୀ ପିତା ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ
ଲଂଘନ କରି ଅଧର୍ମରେ ସାମାଜିକ ପରିଚ୍ଛେଦନ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ ।
ସେଥି ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କର ଅଶ୍ରୁତି ଓ ଉପାଦିତ ପୁରବାସୀ ଓ
ଜନପଦବାସୀ ଭ୍ରାତୃଜାଲସଭାରେ ସେଇ ଅଧର୍ମକୁ ସବୁଦିନ ବୁଦ୍ଧି
କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କି ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ର, କି ଶାସନକ୍ଷେତ୍ର, କି ବାଣିଜ୍ୟ
କ୍ଷେତ୍ର, କି ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର କ୍ଷେତ୍ର ସବୁଦିନ ଅଧର୍ମର ଏକଛତ୍ର
ଅଧିକାର ବୁଦ୍ଧି ପାଇଛି । ମଦ୍ୟମାଂସ ଭୋଜନ, ଅର୍ଥ କାମୋନ୍ମତ୍ତ,

ନାଥମ, ଯୁଦ୍ଧ ଖୋର, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦଳ ଉପଶା ସହାୟକ ଅବସ୍ଥାରେ
ନିର୍ମାଣ କରି ଉଦ୍ଧାର ବାପୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ କରି
ବାସ୍ତୁ ଓ ସମସ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଘୋର ବିଷମତା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।
ସେଥିପାଇଁ ଏବେ ଅତିକୃଷ୍ଣ, ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଋତୁବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ଭୂମିକମ୍ପ,
ମହାମାରୀ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ବ୍ୟଭିଚାର, ଅଶାନ୍ତ ଓ ବହୁବିଧ
ସବୁଆଡ଼େ ବଢ଼ିଛି । ସବୁଆଡ଼େ ଅପମୃତ୍ୟୁ ଓ ଆତ୍ମହତ୍ୟାର ସମ୍ଭାବନା
ଫୁଟୁଥିବାପରି । ଦିନକୁ ଦିନ ଅତି ଉପଶା ବିଶ୍ୱସ୍ତହାରକ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର
ପ୍ରାୟଶ ଶୂନ୍ୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତର ପ୍ରଜ୍ଞପରାଧର ନିଦର୍ଶନ
ଓ ପରିଶ୍ରମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ୧୯୫୭ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ଭାବ ଦେଖନ୍ତୁ ।

(୧) କିଛିଦିନ ତଳେ ବିଶ୍ୱସ୍ତାସ୍ତ୍ରୀ ସଂଘର ଭୂତପୁର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ
ଡାକ୍ତର ବ୍ରାଜ୍ ଉତ୍ତମ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଣୁବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ
ସୂଚକରେ ୫୦ ହଜାର ୮୦ ଜଣ ମନୁଷ୍ୟ ମରନ୍ତି । ଏହି ପରୀକ୍ଷାର
ଫଳରେ ନ୍ୟୁମୋନିଆ ରୋଗ ସଦୃଶ ବ୍ୟାଧିକ । (ସ ୨୮ ବଂ ସ ୩୩)
ତାଙ୍କର ଏହି ଅନୁମାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ପରିଷ୍କଳ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ସାଧ୍ୟକ
ଶିକ୍ଷକ ଆଉ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ—

(୨) ଦିଲ୍ଲୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲରେ ଏକ ଶିଶୁ ମଧ୍ୟରେ ୪୦୦ ମାକଡ଼
ମରିଗଲେ । ମରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କର ଦେହରେ କିଛି ରକ୍ତ ନଥିଲା ।

(୩) ଆଉରି ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ—ତେ ସମ୍ଭାବନାରେ
ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁଣ୍ଡଳ ଜଳ ହଠାତ୍ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଗଲା । ଏକ ଶିଶୁ
ମଧ୍ୟରେ ହଜାର ୨ ମାଛ ମରି ଖାଦି ଉଠିଗଲା ।

(୪) ସେଇ ସମ୍ଭାବନାରେ ଲକ୍ଷକୋଟି ଗୋମୟ ନଦୀରେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର
ଚିଲିକା ହ୍ରଦରେ ମଧ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ଜଳଜାତୀୟ ମଲ୍ଲମାଛ ସବୁ ସ୍ୱସିକାର
ସମ୍ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଏହି ସବୁ ଦୁର୍ଘଟନା ଅଣୁବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରୀକ୍ଷାର
ଫଳ ବୋଲି ଅନୁମାନ ହୁଏ ।

(୫) ୧୯୫୭ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୟୂମାସ ୨୮ ତାରିଖରେ ଆମେରିକାର
ମରୁଭୂମିରେ ଏକ ଅଣୁବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇଥିଲା । ଏହାକୁ ମିଶାଇ
୬୮ ଥର ପରୀକ୍ଷା ହେଲା । ଏହି ପରୀକ୍ଷାରେ ସେଠାରେ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଲା ।
ଏକାବେଳକେ ଶତସଂଖ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ଜାପାନର ହିରୋଶିମା

ତେଣୁ ନାଗାସାକ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଅଶୁଭମ୍ ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ଏକ କ୍ଷଣରେ ଦେହଲକ୍ଷ ଲୋକ ଧ୍ୟାସ ପାଇଥିଲେ ତା'ଠାରୁ ଏହାର ଶକ୍ତି ଦୁଇଗୁଣ ।

(୭) ବର୍ଲିନ—୨୭୮—ପଣ୍ଡିତ ଚର୍ମନୀର ବିଧେୟ ଡାକ୍ତରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ “ମେଡିକାଲ୍ କଲିଜି” ନିଜର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କରି ପରମାଣୁ ଚେତନା ଧୂତାର ବିପଦ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚର୍କାଶୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି ଓ ପରମାଣୁ ବିନାମା ପ୍ରଶ୍ନା ତୁଳନା କର କରିବା ପାଇଁ ନିବେଦନ କରିଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସଂଖ୍ୟା ଧ୍ୟାସପୀମା, ନାଗାସାକ ଓ ବିକଳ ପରମାଣୁ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି, ଆହତ ହୋଇ କଷ୍ଟ ପାଇଛନ୍ତି ଓ ଯୌଗନ୍ଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତାବସ୍ଥା ପାଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅର୍ପଣ କରାଯାଇଛି । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଜର୍ମାନର ବିଶିଷ୍ଟ ଚିକିତ୍ସା ବିଶାରଦ ଡାକ୍ତର ଶ୍ଟାଉଡେନ ଏହି ସଂଖ୍ୟାର ମୁଖବନ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ପରମାଣୁ ବିନାମା ବିଶ୍ଳେଷଣ କର କରିବା ପାଇଁ ଯେତେ ନିବେଦନ କରାଗଲାଣି, ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା'ର ଉତ୍ତର ମିଳିନାହିଁ । କେତେକ ଘେନରେ ପରମାଣୁ ଚେତନା ଧୂତାର ଉପାବଦ ପରିଣତର ସତ୍ୟତାକୁ ସ୍ୱୀକାରକରିବା ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟେ ବିବେଚିତ ହୋଇଛି । ବିପଦର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ଯୋଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଉଛି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ଆବେଗକୁ ଅବହେଳା କରିବା ଖୋଲି ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଉଛି ।

ଡାକ୍ତର ଶ୍ଟାଉଡେନ କହିଛନ୍ତି ଯେ, “ଆମେ ଦାବୀ କରୁ ଯେ, ଚେତନା ଧୂତାର କୁପ୍ରଭାବରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନକରି ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏହି ବିବର୍ତ୍ତନ ଉତ୍ତରକୁ ଶୁଣିଦିଆ ନଯାଉ । ନାନ୍ତ୍ର ସମୟରେ ପ୍ରକାଶମୂଳକ ପରମାଣୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ ହେବା ମାନବ ସମାଜର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷିତତା ବିନାଶକ । କିନ୍ତୁ ପରମାଣୁ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀ ଧ୍ୟାସ ହୋଇଯିବ ।

ପରମାଣୁ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲେ ଯେଉଁ ପ୍ରଜନନ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହେବ, ତାହା ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ “ଶୁଦ୍ଧ ଉତ୍ତର” ଲୋଲିବା ସମ୍ଭାବଣ ଆମେରିକାର ପରମାଣୁ ବିଜ୍ଞାନିକ ରାଲଫ୍ ଦେଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସେ “ପୌଷ୍ଟିକ ଦୁର୍ବଳତା” ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଦ୍ୱାରା ମନେକରାଯାଉଛି ଯେ, ପରମାଣୁ ଚେତନା ଧୂତାରେ ସ୍ୱୀମାନଙ୍କ

ଅପେକ୍ଷା ପୁରୁଷମାନେ ଅଧିକ ସଚ୍ଚରାସ୍ତ୍ର ହେବେ । ଯେଉଁ ଧୂମାନେ ବଞ୍ଚି ରହୁବେ, ସେମାନେ ଶୁଦ୍ଧ ଭଣ୍ଡାରରୁ ଶୁଦ୍ଧ, ନେଇ ଶିଶୁ ଜନ୍ମ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବେ । ଏହାଠାରୁ ବଳ ପ୍ରେତାତକ ପ୍ରସାଦ ଆଉ କ'ଣ ହୋଇପାରେ । (ପୁ. ପି. ଆର ଏ. ଏ. ଟି. ପି.)

(୨) ରୁଷିଆର କୃତ୍ରିମ ଉପଗ୍ରହ ଦେଖି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶକ୍ତି ଆତଙ୍କିତ

ଏବଂ ତାହାର ସାମରିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଭାବନାର ଏବେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଛି

ଲଣ୍ଡନ, ତା ୮।୧୦-ରୁଷିଆର ଯେଉଁ କୃତ୍ରିମ ଉପଗ୍ରହ ଶୂନ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ଗୁଡିପଟେ ଘୁରୁଛି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶଗୁଡିକରେ ତାହାକୁ କୃତଶ୍ରେୟ-ଉପଗ୍ରହ ବୋଲି ଏବେ ଆଶ୍ୟା ଦିଆଯାଉଛି । ତାହା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଗଣ୍ଡଗୁଡିକରେ ବଡ଼ ଆତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ସେଥିଯୋଗୁଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଶାସକମାନେ ବଡ଼ ଚିନ୍ତିତ ଓ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତାହାର ସାମରିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ? ତାହାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଧାନ ଭାବନାର ବିଷୟ ହୋଇଛି । କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହାର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଅବଶ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶାସକମାନେ ସାମରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହାର କି ଉପସଂହାର ହୋଇପାରେ ଓ ରୁଷିଆ ସେଥିରୁ କି ଲାଭ ଉଠାଇପାରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତାହାହିଁ ଚିନ୍ତା କରୁଛନ୍ତି । ବ୍ରିଟେନ ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ଆମେରିକା ଭୂମିରେ ଅଧିକ ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ ଏହି ଉପଗ୍ରହକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେରିକାର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ବିଶେଷ ଗୁଞ୍ଜାଳ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଆମେରିକା ରୁଷିଆ, ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଲିଲଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଶିଳ ଫଳ ବିଶ୍ୱସ୍ତହାରକ ମାତ୍ୱଳ ବମ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏଥିଦ୍ୱାରା ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଯେ, କି ବୈଷମ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି-ତାହା ଜଗନ୍ନାଥ ହିଁ ଜାଣନ୍ତି । ମହର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ବରଟ୍ ଧାତୁବିକାରୋଶ ବିଷମସ୍ତନ୍ନାଦନା

ତଦଙ୍ଗାବୟବସ୍ୟାସ୍ୟ ଜନଜାଲସ୍ୟବୈଷମମ୍

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷାବହୁହୋୟାତ ମାନୟୁତ

ଅର୍ଥାତ୍ ବରଟ୍ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଧାତୁ ବା ପାରକ ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କର ବିଷମତା ଓ

ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ପ୍ରାଣକ୍ରୋର ବିଷମତ୍ତନରୁ ତା'ର ଅନ୍ତର୍ଭୁତ ଜୀବଜନ୍ତୁଗଣେ ମଧ୍ୟ ବିଷମ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ଯାର ଫଳରେ ଦୁଷ୍ଟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଦୟ, ଉଲ୍ଲୁକାପାତ, ଧୂମକେତୁର ଉଦୟ ଓ ମହାମାଗ୍ନ ଆଦି ଉଦ୍ଭବ ଜାତ ହୋଇଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରାଣ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଦେଖନ୍ତୁ ଯେ—

(୮) ଚଳିତ ବର୍ଷ ନଭେମ୍ବର ୭ ତାରିଖର ରାତ୍ର ଗ୍ରହଣ ପୃଥିବୀରେ କି ଦୃଶ୍ୟୋପାଦ୍ୟ ଘଟାଇବ, କହି ଦେଇନାହିଁ । ସେହିଦିନ ଲେନିନ୍‌ଟଙ୍କି ବିପ୍ଳବର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ । ଏହାର ଏକବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି । ଯେଉଁ ସରକାର ୧୯୧୭ ରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, ସେଇ ସରକାର ପୁଣି ଏବର୍ଷ ପୃଥିବୀକୁ ଅବତରଣ କରିବ । ଚଳିତବର୍ଷ ନଭେମ୍ବର ୭ ତାରିଖର ରାତ୍ର ଗ୍ରହଣ ୨୦୦୦ ମଣିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁହେବ । ଚଳିତବର୍ଷ ନଭେମ୍ବର ୭ ତାରିଖ ନେହେରୁଙ୍କ ଠାରୁ ୧୯୫୮ ନଭେମ୍ବର ୭ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀର ଲୋକ ସାଧାରଣ ଦେବା ଉଚିତ । କାରଣ ଆଶାକର ଅସ୍ତ୍ରହସ୍ତ, ରଲେଟ୍ ଓ ସ୍ୱୟଂଶିସ୍ତ ଅଶାନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର ହେତୁ ଏହି ଏକବର୍ଷ ଭିତରେ ବିଶ୍ୱ ପରିସ୍ଥିତି ସାମାଜିକ ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିଷ ସାବଧାନବାଣୀ ଶୁଣାଉଛନ୍ତି ।

(ମାତୃଭୂମି) ୫-୧୧-୫୭

(୯) ୧୯୫୭ ଅଗଷ୍ଟ ମାସର ନାନାଦେଶରେ ଧୂମକେତୁର ଉଦୟ ସମ୍ଭାବନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ଏବଂ ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଷଦର ସମ୍ମାପନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୁରାରି ମିଶ୍ର ଲଙ୍କାନୃପ ଉଦୟ ବାର୍ତ୍ତା କହିଛନ୍ତି ଯେ ୨୦୧୮ ବିଷମାଦର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ମାତୃଭୂମି ଗନ୍ତାବଣୀ ଶଙ୍ଖବାରେ ୩ ତାରିଖ, ପ୍ରବୃତ୍ତାସ ମାସ ୧୯୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମଙ୍ଗର ଗ୍ରହରେ ପୃଥିବୀ, ଚନ୍ଦ୍ର, ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ଗୁରୁ, ଶୁକ୍ର, ଯେ ଓ କେତୁ ଏହି ଆଠଗ୍ରହର କେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ ହେବ । ଏହା ମହାପ୍ରଳୟର ସୂଚକ ।

(ସଂସ୍କୃତ ୨୮ ତା ୨୭ । ୭ । ୫୭)

(୧୦) ୯-୯-୫୭ (ସମାଜ)

ରୁଷିଆ ଏବେ ମହାଶକ୍ତିଶାଳୀ ମାରଣାସ୍ତ୍ରର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ନୂତନ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଲେ ସମଗ୍ର ମାନବଜାତି ଧ୍ୱଂସ ପାଇବା ନିଶ୍ଚିତ । ମହୋଦେ ଅନୁସୂଚିତ ବଲସେଇକ ବିମ୍ବର ୨୦ତମ ବାର୍ଷିକ

ଉତ୍ସବରେ ରୁଷ ଦେଶରୁଷା ମନ୍ତ୍ରୀ ମାର୍ଗାଲ ମାଲିନଭସ୍କିଙ୍କ ଘୋଷଣା ।

(୧୧) ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ମଧ୍ୟଲେଖିଛନ୍ତି—

ପ୍ରହରକ୍ଷତ ଚଉତିଆ ଜନପଦା ଉପଧୁସ୍ୟନ୍ତେ । (ସୃଷ୍ଟି-ସୂ. ୭ ଅ. ୨୦)
 ଯସ୍ୟବନ୍ଧାନୁବନ୍ଧବାପ୍ରତା ଗର୍ହିତସ୍ଥାନଗତାଃ ପୀଡ଼ୟନ୍ତି, ସ ବିନଶ୍ଚିତ
 (ସୃଷ୍ଟି-ସୂ. ୩୩୦)

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏହିପେ-ଏହିଭଳି ବିଶ୍ୱବିଷମ୍ୟ କାରେ, ସର୍ବସାଧାରଣ
 ଅର୍ଥକାମ ପ୍ରଧାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସଭ୍ୟତାର ପରିଣାମ ବୁଝୁଥିଲେ ନାହିଁ,
 ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ହିଁ ଆମର ସ୍ୱାଭିବ୍ୟାପିକର ବରଣୀୟ ଓ ଅନୁକରଣୀୟ
 ହୋଇଅଛି ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ସଭ୍ୟତାର ନିଦର୍ଶନ

(୧୨) ଅମେରିକାର ସରକାରୀ ଚିପୋର୍ଟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଯେ,
 ୧୯୨୮ ରେ ସେଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୮ ସେକଣ୍ଡରେ ଏକ ଏକ ମାବୁଲ
 ଅପରାଧ ଦେଖିଛି । ପ୍ରତିଦିନ ୩୬ ଟି ନିରାପରାଧ ଏବଂ ୨୫୫ ଥିା ଉପରେ
 ବଳାଙ୍ଗାର କରାଯାଇଛି । ସେଠାର ତାଳସନ୍ କାର୍ଟର ସାହେବ ହିସାବ
 କରି ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ—ସେ ଦେଶର ୧୨୧୩ ଟଙ୍କାଟି ଜନତା ମଧ୍ୟରେ
 ପ୍ରତିମାସରେ ବ୍ୟୟରୁର ଦେଖିନା ୫ କୋଟି । ସେଠାର ଡାକ୍ତର ଟର୍ନର
 ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—୧୯୨୭ ସମ୍ବନ୍ଧର ସରକାରୀ ଆମେରିକାର ଅବବାହିତ
 ତରୁଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌମାରୀୟ ବୋଲିବା କଥାଟା ନାମ ମାତ୍ରରେ
 ରହିବନାହିଁ । ଦଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଆମେରିକାରେ ନୈତିକତାର ଧରତଳ
 ଏତଦୁର ନିମ୍ନସ୍ତରକୁ ଚାଲିଯିବ ଯେ—ପାହାକ ପୃଥିବୀର ଲେହାସର
 କେବେ ଦେଖାଯାଇନାହିଁ । ଆମେରିକାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅତି ଉନ୍ନତରେ
 ୩୦ ହଜାର ପିଲା ଏହିପରି ଜନ୍ମିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କି ଜନ୍ମକାଳରୁ
 ଗର୍ମୀରୋଗ, ଉପଦ୍ରବ ଓ ଗୋଟିଆକୁ ଫଙ୍ଗରେ ନେଇଅସିଥାନ୍ତି
 ଆର୍ପଣାର ପିତାମତାର ପୌନଃପ୍ରସାର ମୂଲ୍ୟ ନିଜର ସାଫଳତାରେ
 ସେମାନଙ୍କୁ କଳକଲ ହୋଇ ଧରିଣୋପ କରାବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହାର
 ଆଉ ଏକ ପରିଣାମ ହୁଏ ଯେ—ଗର୍ଭରେ ବା ଜନ୍ମନେବା ସନ୍ତାନ ସନ୍ତାନ
 ପ୍ରତିବର୍ଷ କ୍ରମାନ୍ୱୟ ଶିଶୁ ହତ୍ୟା ହୋଇଥାଏ । ଅପରାଧମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା
 ନିରନ୍ତର ସେଠାରେ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଆମେରିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ

ଜର୍ଜଳାଞ୍ଜୟ କହୁଛନ୍ତି ଯେ—ନଉଦବର୍ଷ ବୟସରେ ପଢ଼ୁଥିବା ଶିଶୁ
ଦଶରେ ଏକ ଆମେରିକୀୟ ଅବବାହିତ ବାଳିକା ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥାଏ ।
ଆମେରିକାରେ ତେଜବର ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟିଆ ଗାଁ ଅଛି, ଯା'ର
ଜନସଂଖ୍ୟା ୩୦୦୦୦୦, ଏଥିରୁ ୨୦୦୦ ଯୁବତୀ ବବାହ ଶିଶୁ ଗର୍ଭବତୀ
ହେବାକୁ ଜଣାଯାଇଛି । ମଦ୍ୟବ୍ୟବସାୟ, ବ୍ୟବହୃତ, ଲୁଆ, ଲେରି,
ଲୁଟି ଓ କୁଚ୍ଛିମାନଙ୍କର ହରତାଳର ବରମ ନାହିଁ ।

(୧୩) ବ୍ରିଟିସ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ—ଆଧୁନିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେନ୍ଦ୍ର
ଲଣ୍ଡନ ବସ୍ତୁରେ ଜର୍ଜୀରାର ବଣିତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—ଲଣ୍ଡନ ଏକ ସୁନ୍ଦର
ଏବଂ ବୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ସହର, କିନ୍ତୁ ତା'ର ଅତି କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ
ପାପଗର୍ଭରେ ପଶିଯାଇଛି । ୧୯୨୫ରେ ଟୁଥ ନାମକ ମହତ୍ତ୍ୱର ସମାଚାର
ପତ୍ରିକାରେ ଲେଖାଥିଲା ଯେ—ଲଣ୍ଡନରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୩୭୦୦୦ ଫିଲ୍ ଏହିପରି
ବ୍ୟଭିଚାରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ଯେ—ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବାପା କିଏ ମାଁ କିଏ
କିଛି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ ।

(୧୪) ବିଜ୍ଞାନ ଓ କଳାରେ ଉନ୍ନତ-ଜର୍ମାନୀର ବ୍ୟୁପ୍ରତିନିଧି ସମ୍ବନ୍ଧ
ସେଠାର ୩୦୦୦୦ ଅଧିବାସୀ ଅପଣାର ହସ୍ତାକ୍ଷର ସହିତ ଏକ
ଆବେଦନପତ୍ର ପଠାଇଥିଲେ ଯେ—ଜର୍ମାନୀର ପୁରୁଷକୁ ପୁରୁଷ ସହିତ
ବବାହ କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

(୧୫) ଫ୍ରାନ୍ସର ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ସାହେବ କହନ୍ତି ଯେ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗର୍ଭ ରୋକିବ
ପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଛି, ତଦ୍ୱାରା ଚେକସ ୭୫ ଟି
ଖରାପ ଦେଖାଯାଉଛି । କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଗର୍ଭ ରୋକିବା ହେତୁରୁ
କେବଳ ପ୍ୟାରିସ୍ ସହରରେ ୭୫ ହଜାର ରୋକିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଏବଂ ଏଥିରୁ
ଅନେକ ଗୁଣ ଅଧିକ ଅନରୋକିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ବେଶ୍ୟା ଅଛନ୍ତି । ଫ୍ରାନ୍ସର ଅନ୍ୟ
ସହରରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ବେଶ୍ୟା ଓ ବ୍ୟଭିଚାରୀମାନଙ୍କର ବେହଦ୍‌ବ
ସଖ୍ୟା ରହିଛି ଏବଂ ଯୌନ ବ୍ୟଭିଚାର ଜାତି ଜନନେତ୍ରସ୍ତୁ ରୋଗର
ସୀମା ନାହିଁ ।

(୧୬) ୧୯୫୭ ସମ୍ବତ୍ସର ଡିସେମ୍ବର ୧୯ ତାରିଖରେ ଜେକୋବିନାବାଲମ୍ବା
ନ୍ୟାସନଲ ଏସେମ୍ବଲିରେ ଗୋଟିଏ ଫିଲ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନ ହୋଇଥିଲା ଯେ—ପା'ଟ
ଅନୁରୋଧରୁ ଅବବାହିତ ଚରୁଣୀ, ମଦ୍ୟପର ସ୍ତ୍ରୀ, ଚୋରାକାସୀ, ଓ

ବଳାବଳତା ସ୍ୱୀକାର କରି ଗର୍ଭପାତ ବୋଲି ସଫସ୍ତର କ୍ରମେ
ବୁଝାଯାଇଥିଲା । ଏବଂ ଗର୍ଭପାତର ସ୍ୱୀକୃତି ଜିଲ୍ଲା ସ୍ତରରେ
ମିଳିବ ବୋଲି ସେଥିରେ ଲେଖାଥିଲା । (୧୪ । ୧୨ । ୫୭)

(୧୮) ଜାପାନରେ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନର ଏକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବସାୟ
ରୂପରେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ଏହିଭଳି ବେଶ୍ୟାମାନଙ୍କର
ସଂଖ୍ୟା ୭୦୮୦ ହଜାର, ଯାହା ଦ୍ୱାରାକ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୨୦୦୦,୦୦୦,୦୦୦,
ଡଲ୍ଲର ଉପାର୍ଜିତ ହେଉଥିଲା । ଏହିଭଳି ସ୍ୱୀକାର କାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅବୈଧ
ଶିଶୁସଂଖ୍ୟା ସେଠାରେ ୨୦୦,୦୦୦ ଅଟେ ।

(୧୯) ଚୀନ ଦେଶର ନେତା ଡାକ୍ତର ସନୟାତସେନ କହିଛନ୍ତି ଯେ—
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାଦ୍ୱାରା ସଂସାରରେ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ
ଏବଂ ବାସ୍ତବରେ କୌଣସି ଦେଶର ଉନ୍ନତ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।
କାରଣ, ଏହି ସଭ୍ୟତାର ଅନ୍ତଃପ୍ରଦେଶରେ ହିଂସା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥର ଚରଣ
ନିରନ୍ତର ଉଠିଥାଏ ଏବଂ ଏହି ଚରଣ ହିଁ ଆଗରେ ଯାଇ ଦେଶର
ସଭ୍ୟାନାଶର କାରଣ ହୋଇଥାଏ ।

(୨୦) ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଜଣେ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ— ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରରେ
ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଆବିଷ୍କାର ଶୀଘ୍ର ହେଉଥିଲା । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର
ଅଶୀଶତ ବୁଦ୍ଧି କରପାରିବ ନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁକ୍ତକୁ ଏକ ପ୍ରକାର
ଅଭ୍ୟାସର ବିଜେତାର ଉନ୍ନତ ଠାରୁ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହୀନ କରି ଗଢ଼ିବ ।
(ବୈଦିକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ)

(୨୧) ବେକନ୍ ନାମକ ଜଣେ ବିଦ୍ୱାନ୍ କହିଛନ୍ତି ଯେ— ରାଜ୍ୟର ଆରମ୍ଭ
ଅବସ୍ଥାରେ ଯୁଦ୍ଧର ଉପକରଣ ସମ୍ପାଦନା ବଡ଼, ମଧ୍ୟମ ଅବସ୍ଥାରେ
ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପାଦନା ଦୁଇଜଣ ଦୌଡ଼ା ଦୌଡ଼ି ହୁଏ । ଏବଂ ରାଜ୍ୟର
ଅବନତି ସମୟରେ କଳା, କାରଖାନା, ଶିଳ୍ପ ବାଣିଜ୍ୟର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

(୨୨) ପ୍ରୋଫେସର ହର୍ବର୍ଟ ପାନ୍ଥୋରା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାରୁ ସମାଲୋଚନା
କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ— ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚକୋଟିର ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର
ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଯଥାର୍ଥ ଉନ୍ନତର ଆଦର୍ଶ କିମ୍ବା ଚିରଞ୍ଜବନର ଲକ୍ଷଣ
ନୁଁ କିଛିହେଲେ ପାଇଲି ନାହିଁ । ଏହିକଥା କହିବାପାଇଁ ମୋର କିଛି
ସଙ୍କୋଚ ନାହିଁ ଯେ— ଯଦି ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତା ଓ ଜ୍ଞାନଲଭର ଏହି

ପରିଣାମ ହୁଏ ଯେ, ପ୍ରକୃତ ଉପରେ ବଳହୀନ ଓ ଅର୍ଥକାମ ବୃଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଅଭାବବୃଦ୍ଧି, ଲାଭବାଦବୃଦ୍ଧି କେବଳ ବଳସିଦ୍ଧାର ହିଁ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଏବଂ ଏହାର ଫଳରେ ସାଧାରଣ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତରାଜ ଓ ନୈତିକ ଅବନତିର ଚରମ ସୀମା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ତେବେ ମୁଁ ଏହିଭଳି ଏକ ଧୂମକେତୁର ଉଦୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବି, ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାଗ ରୂପରେ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାର ବିନାଶ ସାଧନ ହୋଇପାରିବ ।

(୨୩) ଡାକ୍ତର ଏ. ଆର୍. ବାଲେସ ସାହେବ କହୁଛନ୍ତି ଯେ- ପଶ୍ଚିମୀ ସଭ୍ୟତାର ବମ୍ବେଗୋଲା, ବାରୁଦର ବର୍ଷା, ମନୁଷ୍ୟ ହତ୍ୟା, ଜବହତ୍ୟା, ଅନ୍ୟଦେଶ ତଥା ଅନ୍ୟଜାତି ଉପରେ ନିଷ୍ଠୁର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର ଏସବୁ ନୈତିକ ଅବନତିର ପ୍ରକାଶ । ଏବଂ ଅନ୍ୟଜାତିକୁ କଷ୍ଟନେଇ ଦାସରୂପ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଅଟେ । ମୋର କାର୍ଯ୍ୟମୋଚିତ କହୁଛି ଯେ- ସଭ୍ୟତା ଅତିମହାନ ଫଳ । ଆପଣାର ଗର୍ବ ଓ ଅହଂକାରକୁ ଚଢ଼େଇର ଚଢ଼ିବାପାଇଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ଦାମ୍ଭିକତା ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଏହି ଶକ୍ତି ବହୁତ ବଡ଼ ଓ ବହୁତ ମିଠା । ଆମେମାନେ ସଭ୍ୟବୋଲି ଗର୍ବ କରୁଛୁ-କିନ୍ତୁ ତାହା କେବଳ ଦାମ୍ଭିକତା ମାତ୍ର । ଆମେମାନେ ଆତ୍ମସୁଦ୍ଧା କେବଳ ଅସଭ୍ୟ । ଆମର ଜୀବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସଭ୍ୟତାମୟ । ଆମମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଜାତୀୟ ପକ୍ଷପାତ ଅଛି, ଜାତିପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷ ଓ ଦ୍ରୋହାଦି ବୃଦ୍ଧି, ଧନଲୋଭ, ଈର୍ଷ୍ୟା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳନ-କରିବାପାଇଁ କଠୋର ଓଡ଼ିଆ, ଏସବୁ ଆମମାନଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଅସଭ୍ୟତାର ସୂଚକ ଅଟେ ।

(୨୪) ଜାପାନର ଜଣେ ବକ୍ତା ଯୁବକରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବା ସମୟରେ ଯୁବକପୀୟମାନଙ୍କୁ ସମୋ୍ଥନ କରି ଠିକ୍ ନୁହେଁଥିଲେ ଯେ- ଦୁଇହଜାର ବର୍ଷକାଳ ଯେତେଦିନପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେମାନେ ସମସ୍ତ ସଫାର ସହିତ ଶାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲୁ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳାବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରଗତି ଥିଲୁ, ସେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମମାନଙ୍କର ଗଣନା ଅସଭ୍ୟଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଥିଲା ଏବଂ ଯେଉଁଦିନଠାରୁ ଆମେ ଅନ୍ୟଜାତି ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାରେ ଲାଗିଲୁ, ହଜାର ହଜାର ମନୁଷ୍ୟ ହତ୍ୟାକଲୁ, ସେହିଦିନଠାରୁ ଆମେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସଭ୍ୟ ବୋଲାଇଲୁ । (ପ୍ରଂ ଦୃଂ ନଂ ଗ୍ର)

ବୋଧହୁଏ, ଏହିସବୁ ପ୍ରମାଣରୁ ପାଠକ ବର୍ଗ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତର ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧର ନିଦର୍ଶନ ଭଲରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଥିବେ । ଏହିସବୁ ପାପର ପରିଶାମରେ ପୃଥିବୀର ଜନସଂଖ୍ୟା ଓ ଯୁଦ୍ଧବିଧିକୁ ଦିନକୁ ଦିନ ଅତି ଉତ୍କଟଭାବରେ ବୁଦ୍ଧିଦେବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ କରତାର ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଯାଇଛି ।

(୨୪) ସମୁଦ୍ର ରକ୍ଷୁସଂସ୍ଥାଙ୍କର ସୂଚନା ପଠିଲା ଜଣାଯାଏ ଯେ— ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରତିମିନିଟରେ ୧୭୦ ପ୍ରଜାର ଜନ୍ମ ଏବଂ ୯୦ ଜଣର ମୃତ୍ୟୁ ହେଉଅଛି । ଏହି ହିସାବରେ ପ୍ରତିମିନିଟରେ ୮୦ ଜଣ ବଢ଼ୁଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୨ ଅର୍ବୁଦ ୭୦ କୋଟି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରତିଦିନ ୧ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ଲୋକ ବଢ଼ୁଛନ୍ତି । ଏହି ହିସାବରେ ଏହି ଶତାବ୍ଦୀ ଶେଷରେ ପୃଥିବୀର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେବବୋଲି ୨୦୦ ଦେଶରେ ହିସାବରୁ ଜଣାଯାଉଛି ।

(ସମ୍ବନ୍ଧ-୦୧ ୨୮-ପୃଷ୍ଠା ୩୩)

(୨୫) ପ୍ରଜା ସୋସାଲିଷ୍ଟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଶ୍ରୀ ଏନ. ପି. ବରୁଆଙ୍କ ପ୍ରତି ଜଣାଯାଉଅଛି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ—ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ୨୦-୨୦ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ଯେତେ ଧନ ହେବ, ଅଥବା ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରୁ ୨୫-୨୫ ଲକ୍ଷାରେ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କଲେ ଯେତଳ ଟଙ୍କା ହେବ, ଭାରତର ଦ୍ୱିତୀୟ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହେବ । ଏଥିରୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ହେବା କରପ୍ରାୟା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

(୨୬) ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଫିନାନ୍ସସ୍‌କେରେ ଭାରତର ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଭାରତସରକାର ଯୁଦ୍ଧାପକରଣ ସାଗ୍ରହାର୍ଥରେ ବାର୍ଷିକ ପାଞ୍ଚ ବ୍ୟୟକରନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କର ଆଦାୟ ହେବା ରାଜସ୍ୱର ପ୍ରାୟ ଅଧେ ଏଥି ସମ୍ବଳେ ଆରୁପି କୃପାଳିନ କହନ୍ତି ଯେ—“ପରମ ଶୁ ଯୁଗରେ ଭାରତର ଫିନାନ୍ସସ୍‌କେରେ ବ୍ୟୟ ନିରର୍ଥକ” । ଏହି ସବୁ ପ୍ରମାଣରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ବଶେଷତଃ ଭାରତବର୍ଷରେ ଶସ୍ତ୍ରବୃଦ୍ଧି, ରମ୍ୟବୃଦ୍ଧି, ବ୍ୟାୟବୃଦ୍ଧି ରଖିବୁଦ୍ଧି, ପାପବୃଦ୍ଧି ଦୁର୍ନୀତି ଓ ଦୁର୍ମାନେ ବୁଦ୍ଧି ଭିତରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧର ବୃଦ୍ଧିଯେ କେତେଦୂର ଦୃଷ୍ଟି ହେଉଛି, ତାହା ଏଠାରେ ଲେଖିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ପ୍ରକୃତ ହିନ୍ଦୁ-ପରିଚୟ

ମହାତ୍ମା ଚନ୍ଦୋବାଭାବେ ହିନ୍ଦୁର ପରିଚୟ ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ତଥା ବର୍ଣ୍ଣଶ୍ରମନିୟମାନ୍ ଗୋଭିକ୍ତଃ ଶ୍ରୁତିମାତୁକଃ

ମୁର୍ଖିଂ ଚ ନାବଜାନାତି ସବ୍ୟର୍ଥମଧମାଧରଃ ।

ଉତ୍ସ୍ତେଷତେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଚୟାନ୍ ମୋକ୍ଷଟର୍ମାଦ୍ୱରେ ॥

ଭୂତାତ୍ମକୁଳଂ ଭଜନ୍ତେ ସ ବୈ ହିନ୍ଦୁରୂପେଭଃ ।

ହିଂସୟା ଦୁଷ୍ଟପେ ଚିତ୍ତଂ ତେନ ହିନ୍ଦୁରୂପେଭଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମରେ ଯା'ର ନିଷ୍ଠା ବା ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ, ଯେ ଗୋଭକ୍ତ ଓ ବେଦଭକ୍ତ, ଯେ ମୁର୍ଖିକୁ ଅନାଦର କରେନାହିଁ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଧର୍ମକୁ ସମାନଭାବରେ ଆଦର କରେ, ଯେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ଏବଂ ସେଥିଲିପି ମୋକ୍ଷଲାମନା କରେ, ପୁଣି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ଯେ ଦୟାକରେ, ସେ ହିନ୍ଦୁନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଅଥବା ହିଂସା କର୍ମ ଦେଖିଲେ ଯା'ର ମନ ଦୁଃଖିତ ବା ସନ୍ତପ୍ତ ହୁଏ, ତାକୁ ହିଂସୁ ବୋଲନ୍ତି ।

ଏହିଭଳି ଗୁଣମୂଳରେ ଲେଖାଅଛିଯେ—

ହିଂସୟା ଦୁଷ୍ଟନେ ଯଶ୍ଚ ସଦାଚରଣ ଚତୁରଃ ।

ବେଦ ଗୋପ୍ରତିମାସେବା ସ ହିନ୍ଦୁମୁଖବିଭାକ୍ତଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ହିଂସା ପ୍ରକୃତି ଦେଖିଲେ ଯେ ଦୁଃଖିତ ହୁଏ ଏବଂ ଯେ ସଦାଚରଣଚତୁର, ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଦ୍ଧାଚର ସମ୍ମାନ ଗ୍ରାହଣ ଏବଂ ସଦାଚରଣଚତୁର ଅର୍ଥାତ୍ ସବ୍ୟଦା ରଣ ବା ମୁଦ୍ଧ କରିବାପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶସ୍ତ୍ରୀୟ ଏବଂ ସଦାଚରଣ ଚତୁର ଅର୍ଥାତ୍ ସବ୍ୟଦା ବାଣିଜ୍ୟାଦିରେ ଦେଶ ବିଦେଶରେ ସଫଳ କରିବାପାଇଁ ଚତୁର ବୈଶ୍ୟ ଏବଂ ସଦାଚରଣ ଚତୁର ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ସବ୍ୟଦା ଚରଣ ମେବାକରିବା ଚତୁର ହୋଇଥିବା ଶୂଦ୍ର, ଏହିପରି ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯେଉଁ ସମାଜ ଗଠିତ, ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଗ୍ରାହଣ-ବେଦ, ଗୋ, ପ୍ରତିମା ସେବା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦବାଣୀର ମୂର୍ଖ ସ୍ୱରୂପ ସମସ୍ତ ବାସ୍ତବମାନଙ୍କର ଅନନ୍ୟ ସେବକ ଏବଂ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଶସ୍ତ୍ରୀୟ-ବେଦ ଗୋ-ପ୍ରତିମା ସେବା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦରକ୍ଷକ ଭୂମିରକ୍ଷକ ଓ ଦେବପ୍ରତିମା ରକ୍ଷକ ଏବଂ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ବୈଶ୍ୟ

ବେଦ-ଗୋ-ପ୍ରତିମା ସେବା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦର ପୋଷକ, ଗୋଜାଣେ ପୋଷକ ଏବଂ ଦେବପ୍ରତିମାର ପୋଷକ ଅଟେ, ଏବଂ ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଶୂଦ୍ର-ବେଦ-ଗୋ-ପ୍ରତିମା ସେବା ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦ, ବାଣ, ପୁଅନ ଓ ଗୋଜାଣି ଯେଉଁ ବରଷ୍ ପୁରୁଷର ପ୍ରତିମା- ତା'ର ଅଙ୍ଗଭୂତ * ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜ୍ଞିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟର ସେବକ, ସେହି ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ମାନବ ସମାଜକୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ବୋଲନ୍ତି । ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ଗୋରମକ ଓ ବେଦଧାରକକୁ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲିଯାଇଛି । ଋଗ୍‌ବେଦ ଓ ଅଥବା ବେଦରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ହ୍ୟକୃତଞ୍ଜ ବସୁପତ୍ନୀ ବଧୂନାଂ ବସୁମିଚ୍ଛନ୍ତୀ ମହପାତ୍ୟଗାତ୍ ।

ଦୁ ହାମଶ୍ଚି ଶ୍ୟାଂ ପୋ ଅଦ୍ୟାଭୟଂ ସ ବର୍ଜତାମହତେ ସୌଭରାୟ ॥

(ଋ । ୭ । ୭୩ । ୨୭ ଅଥବା ୩ । ୧୦ । ୫)

ଏହି ମନ୍ତ୍ରର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର ହ୍ୟ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର-ଦୁ ହ୍ୟବେଦର ଅର୍ଥ-ଗୋରୁ ଓ ପାମବେଦ ଏବଂ ଦୁ-ବେଦ ଅର୍ଥ ଧାରଣ କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦ ଧାରକ ଓ ଗୋପୂଜକ ଜାତିର ନାମ ହିନ୍ଦୁ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ଓ ବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମର ମୂଳ ବେଦ ।

ମନ୍ତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ— ବେଦୋପଶିଳୋ ଧର୍ମମୂଳମ୍ (ମନ୍ତ୍ର ୨୭)

ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ବେଦ (ଜ୍ଞାନ) ଧର୍ମର ମୂଳ ଅଟେ । ଆଉର ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଯଃ କର୍ଣ୍ଣେ କଷ୍ୟତସ୍ୟେମୌ ମନୁନା ପଶ୍ୟେତ୍ତତଃ ।

ସ ସବୋହବହିତୋ ବେଦେ ସବଜ୍ଞାନମୟା ହି ସଃ ॥

(ମନ୍ତ୍ର)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେକୌଣସି ଜାତି ପଟରେ ପାହା କିଛି ଧର୍ମ ମନ୍ତ୍ର କହିଛନ୍ତି, ସେହି ସମସ୍ତ ବେଦରେ କୁହାଯାଇଛି । ଯେହେତୁ ବେଦ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନର ଅକ୍ଷୟ ଭଣ୍ଡାର । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ସନାତନ; ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ଉପକ୍ରମବଦ ସନାତନ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କର ବେଦବେଦ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ଅଟେ । ପାଣ୍ଡାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ— ବେଦ ଯେଉଁ କୌଣସି ବ୍ରହ୍ମ

* ବ୍ରାହ୍ମଣୋପ୍ୟ ମୁଖମାସୀନ୍ ବାହୁବଜନ୍ୟଃ କୃତଃ

ଉରୁତଦସ୍ୟ ଯଦ୍‌ବୈଶ୍ୟଃ ପଦ୍‌ବ୍ୟାଂ ଶୂଦ୍ରୋଽଜାୟତ ॥

(ଋଗ୍‌ବେଦ)

ଆଜିର ପ୍ରମାଣ ମିଳେନାହିଁ । ବେଦ ହିଁ ଗୁପ୍ତର ଆଦିକାର । *

ପାଣ୍ଡୁରାଜ୍ୟ ବେଦବିଦ୍ୟାନ୍ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଯଦି ଜ୍ଞାନର ଗୋପନ ଶିକ୍ଷା କଲୁ ଆମ, ତାହା ବେଦରେ ହିଁ ଅଛି । ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବଳରେ ବେଦ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ କଥା କେବେ କେତେ କଥା ନାହିଁ କି, କହିପରିବ ନାହିଁ ।” ଆଜିର ମଧ୍ୟ ବେଦର ସାରା ଉପନିଷଦ୍ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ— “ଆମମାନଙ୍କର ଉପରେ ଆଶା୍ୟ ଗ୍ରହ ଉପଗ୍ରହ ଖଗିତ ଯେଉଁ ଅର୍ଥମ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ ରହିଛି, ତା’ରପରି ଗଣିତ ବସ୍ତୁ ଏହି ଭୁଲେକେ କ’ଣ ଅଛି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ମୋତେ ଯଦି କେହି ପଚାରେ, ତେବେ ମୁଁ ଏହି ଉତ୍ତର ଦେବିବି— ବେଦ ଉପନିଷଦ୍ ଉପଦେଷ୍ଟା ହିନ୍ଦୁ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କର ହୃଦୟହିଁ ଆକାଶଭୂମ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଓ ଅର୍ଥମ । ଜର୍ମାନୀର ଆଜି ଜଣେ ବେଦବିଦ୍ୟାନ୍ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ— “ଯଦି ଗୁପ୍ତର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଧର୍ମ ହୋଇଯାଇ କେବଳ ହିନ୍ଦୁ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କର ୧୨ଟି ଉପନିଷଦ୍ ରହି ଯାଏ, ତା’ହେଲେ ଧର୍ମ ସମ୍ବଳରେ ଆଜିକିଛି ଚିନ୍ତା-କରିବାକୁ ହେବନାହିଁ ।

ସମୁଦାୟ କଥାର ସାରାଣୀ ଏହି ଯେ— ବେଦରେ ଯାହାଅଛି, ଜଗତରେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଯାହାରେ ତାହା ହିଁ ଅଛି । ବେଦରେ ଯାହା ନାହିଁ, ତା’ହା ଜଗତର କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ର ରେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସାମ୍ବେଦନାଶୀଳ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏହି ଅର୍ଥ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

* ବେଦ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏକ ମନ୍ତ୍ର ଭାଗ, ଦୁଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାଗ । ମନ୍ତ୍ରଭାଗ, ଋଷି ପ୍ରକାର-ରକ୍ (ପଦ୍ୟ) ଯଜୁ- (ଚନ୍ଦ୍ର) ସାମ- (ଗାନ) ଏହିତିନି ପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ସଂଗ୍ରହ ଅର୍ଥେ ବେଦ । ଋଗ୍ବେଦର ସଂହିତା ୨୧, ଯଜୁର୍ବେଦର ୧୦୧, ସାମ ବେଦର ୧୦୦୦ ଏବଂ ଅଥର୍ବ ବେଦର ୧, ସର୍ବମୋଟ ୧୧୩୧ । ଏ ବାଦେ ବେଦର ଅଙ୍ଗ ୬- ଶିଷା, କଳ୍ପ, ବ୍ୟାକରଣ, ନିରୁକ୍ତ, ଛନ୍ଦ, ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ । ବେଦର ଉପାଙ୍ଗ ୪-ପୁରାଣ, ନ୍ୟାୟ, ମୀମାଂସା ଓ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର । ଉପବେଦ ୪ ପ୍ରକାର- ୧ ଆୟୁର୍ବେଦ, ୨ ଧନୁର୍ବେଦ, ୩ ଗାନ୍ଧର୍ବବେଦ, ୪ ଅର୍ଥବେଦ ବା ସ୍ଥାପତ୍ୟବେଦ । ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମୋୟୁଣ ଓ ମହାଭାରତାଦି ଇତିହାସ ବେଦାର୍ଥର ବିସ୍ତାର ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଶାନ୍ତମିତ୍ୟା ବା ଉପୋପାୟୋ ନ ବିଦ୍ୟତେ

ତମର୍ଥଂ ବେଦ ବେଦେନ ତସ୍ମାନ୍ ବେଦସ୍ୟ ବେଦତା ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅନୁମାନ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ଯେଉଁସବୁ ବିଷୟର ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଇ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ବୋଧ ବେଦଦ୍ୱାରା ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଅଭିହିତ ବିଷୟମାନଙ୍କର ବୋଧକ ଟାଣୁର ନାମ ବେଦ ।

ଏହି ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକୃତ୍ତି, ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁ, କେତକାଳ ପରକାଳ, ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଓ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନାଦି ଦେବ ପ୍ରପଞ୍ଚର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବେଦବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଜଣାଯାଇଥାଏ ।

ହେତୁଧର୍ମ ଓ ବୈଦିକ ସୃଷ୍ଟି କାଳ

ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନସଂସାର ସୃଷ୍ଟି ହେବାର କେତେକାଳ ହେଲା ?

ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବିଦ୍ୱାନୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତିମତ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିଏ କହିଛନ୍ତି— ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ଆଜକୁ ୫ ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲା । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାନ୍ତମାନେ ୭ ହଜାର ୯ ଶହ ୮୫ ବର୍ଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଏହି ସୃଷ୍ଟି ହେଲାବୋଲି ମାନୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏବେ କେତେହନକେଲା ବହୁତ ପୁରାତନ କାଳର କେତେଗଣ୍ଡ ଅସ୍ଥି ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ବଦଳିଯାଇଛି । କେତେକ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ନିକ୍ଷେପମାନଙ୍କର ଉଷ୍ମତାର ପରିମାଣକୁ ବୁଝି ଏହି ଜଗତର ଉତ୍ପତ୍ତି ୪୦ ଲକ୍ଷବର୍ଷ ହେଲା, ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଏହାପରେ ସେ ଦେଶର ଭୂଗର୍ଭ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଶାରଦମାନେ ପୃଥିବୀ ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବାର ଦଶ କୋଟି ବର୍ଷ ହେଲାବୋଲି ଲେଖିଯାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରୋଫେଜୋଲିନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମାର ଜଳକୁ ଦେଖି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି ଯେ— ସଂସାରରେ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ଦଶକୋଟି ବର୍ଷ ହେଲା । ତାନି ନିବାସୀ ବୈଜ୍ଞାନିକ ୯ କୋଟି ୭୦ ଲକ୍ଷ ୨ ହଜାର ୪୨୩ ବର୍ଷ ହେଲା ଏହି ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭ ବୋଲି ମାନିଛନ୍ତି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅସ୍ଥିତତ୍ତ୍ୱ ବେହ୍ନି ଡକ୍ଟର ବିଲିୟମ ଏଫ୍ ଡାକର ମୂର୍ତ୍ତି ଏଡ୍‌ବର୍ଡ ଆର୍ ପୃଥିବୀର ଉଷ୍ମତାକୁ ପରିମାଣ କରି ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତିକାଳ ୧୦ କୋଟି-ବର୍ଷ ହେଲାବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । ସୁରେନିୟମ, ନିଲିୟମ, ବୋଲନିୟମ ଆଦି ଧାତୁମାନଙ୍କର ପରାସକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କର ମତରେ ପୃଥିବୀର

ଫକିରବୋଧାବଳୀ ଅଧ୍ୟାୟ ବର୍ଷମାନ ଲିଖିତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶତବେଶ ୧୩

ଉପରୋକ୍ତ କାଳ ୩୦ କୋଟି ବର୍ଷ ହେଲା । ପ୍ରାୟ ନିଶ୍ଚୟକ ପୃଷ୍ଠା-ନିର୍ମାଣ କାଳ ୩୫ କୋଟି ବର୍ଷ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । (ପାଞ୍ଚେଟ ଡାକ୍ତର, ପୃଷ୍ଠା ୭୯୪) ପ୍ରାୟ ରେଭୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ପୃଷ୍ଠାକାଳ ୫୦ କୋଟି ବର୍ଷ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ହଳଦଳ ଏହି ପୃଷ୍ଠା ଦେବାର ୧ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଷ ହେଲାବୋଲି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଛନ୍ତି । (ବକ୍ତୃତଲକ୍ଷଣ ପୃଷ୍ଠା ୧୮୭) କେହି କେହି ପୃଷ୍ଠା ନିର୍ମାଣ କାଳ ୧ ଅବସ୍ଥା ୭୦ କୋଟି ବର୍ଷ ହେଲାବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି (ଲକ୍ଷଣ) କିନ୍ତୁ ଏହିଭଳି ଆଂଶିକ ଜ୍ଞାନ ବା ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମନେହସିବାକୁ ମନେହସିବା ହେଉ ମାନବର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାହିଁ । ପୃଷ୍ଠାକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏହି ଯେ- *

* ହିନ୍ଦୁମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶତକାନ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍କଳ୍ପପାତ୍ର କରନ୍ତି । ତହିଁର ପୃଷ୍ଠା ସଙ୍କଳ୍ପର ସଂକ୍ଷେପରେ ଓ ସଂକଳ୍ପର ଧର୍ମପତ୍ର- ସେହି ସଙ୍କଳ୍ପ-ଯଥା- “ ଓ ଚକ୍ର ସହ ଅବ୍ୟା-ବୁଦ୍ଧଶୋ ଦିଶ୍ୟା ପରାବେଶ ଶ୍ରୀଶ୍ରେତବାସକନ୍ତୁ ବେ ବଶ୍ଚତମନ୍ତ୍ରରେ ଅସ୍ତ୍ରାବ୍ୟାବିତତମେ କଳିଯୁଗେ, କଳି ପ୍ରଥମଚରଣେ ଲିଖ୍ୟାତ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ପୃଷ୍ଠାକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପରମାୟୁ (ତାଙ୍କର ଦିନ ମାନରେ) ୧୦୦ ବର୍ଷ । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପୃଷ୍ଠା ଆରମ୍ଭଠାରୁ ପ୍ରକୃତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସମୟ ବ୍ୟାପୀ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମା ବା ଅକ୍ଷର ପୁରୁଷଙ୍କର ପ୍ରାଣପରାକ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ଆୟୁର ୫୦ ବର୍ଷ ବିଶେଷ । ବିଶ୍ୱାୟ ପରାକ୍ଷର ପ୍ରଥମ କଳ୍ପ [ଦିନ] ବର୍ଷମାନ ଚାଲିଛି- ଯା'ର ନାମ- ଶ୍ରେତବାସକନ୍ତୁ- ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜିକାଲି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୫୧ ବର୍ଷର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଚାଲିଛି ଏବଂ ଏହାର ୧୩ ଦିନ ୪୨ ଲକ୍ଷ ୩ ବିଲିଖି ୪୩ ପ୍ରତିକଳିଷ୍ଠ ବିଶେଷ । ଗୀତାରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଦୈବକାନାୟୁଗାନାଂ ତୁ ସହସ୍ରାଂ ପରସଂଖ୍ୟାୟ”

ବ୍ରାହ୍ମମେକମହଜ୍ଜେୟଂ ତାବତ୍ତା ସାଧିମେବ ଚ ।

ଅବ୍ୟକ୍ତାଦ୍ୟକ୍ତୟଃ ସର୍ବାଃ ପ୍ରଭବନ୍ତ୍ୟବରାମେ ॥

ସଂଖ୍ୟାଗମେ ପ୍ରକାଶ୍ୟନ୍ତେ ତତ୍ତ୍ୱେବାବ୍ୟକ୍ତ ସଞ୍ଜକେ ।

ଅବ୍ୟକ୍ତୋଽସି ଇତ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରମାଦଃ ପରମଂ ଗତମ୍ ॥ [ଗୀତା]

ଆଜକୁ ୧ ଅବୁଦ, ୯୭ କୋଟି ୨୯ ଲକ୍ଷ, ୪୯ ହଜାର ୫୭ ବର୍ଷ ହେଲା । ଏଥିରୁ ୧୭ ଲକ୍ଷ ୭୪ ହଜାର ବର୍ଷ ଉଦ୍‌ଭିଦ୍‌ବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଣୁଗୁଡ଼ିକ ଗନ୍ଧକାପରେ ପୃଥିବୀ ମନୁଷ୍ୟର ନିବାସୋପଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପୃଥିବୀରେ ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଆଉ ଏବ ୧୯୫ କୋଟି, ୫୮ ଲକ୍ଷ ୮୫ ହଜାର ୧୯ ବର୍ଷ ହେଲା ମନୁଷ୍ୟର ବାସ ପୃଥିବୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ୫ ହଜାର ୨୯ ବର୍ଷ ବାଦ୍ ଦେଲେ ୧୯୫ କୋଟି ୫୮ ଲକ୍ଷ, ୮୦ ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁ ଥିଲା । ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରେ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର* ମାନସ ଧୂସ ସ୍ବାସ୍ଥମୂର୍ତ୍ତି ମନୁ (ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରକାର) ଦେବଧର୍ମକୁ ପୃଥିବୀରେ ବିସ୍ତାରକରିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀବାସୀ ତାଙ୍କର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଏହି ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଯେ- ଏତଦେଶ ପ୍ରସୂତସ୍ୟ ସକାଶାଦଗ୍ରଜନ୍ମନଃ ।

ସ୍ତୁଂ ସ୍ତୁଂ ଚରନ୍ତଂ ଶିଖରନ୍ ପୃଥିବୀଂ ସବମାନବାଃ ॥

(ମନୁ ୨ ଅ ୨୦ ଶ୍ଳୋ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଭାରତବର୍ଷ ପ୍ରସୂତ ଅଗ୍ରଜମ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିକଟରୁ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀବାସୀ ନିଜନିଜର ଆଚରଣ ନା ବ୍ୟବହାର ଶିକ୍ଷାକରିବାକୁ ହେବ, ଇତିହାସ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେମଧ୍ୟ କଣିଆଏ ଯେ- ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ମୂଳ

* ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପରିଚୟ ବେଦାନ୍ତ ପଦ୍ୟରୂପରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ- ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ସ୍ଥୂଳ ଦେହାତ୍ମମାନ ଧୂରୁଷର ନାମ- ବିଶ୍ୱ, ସୂକ୍ଷ୍ମ- ଦେହାତ୍ମମାନର ନାମ- ବୈଜୟ ଏବଂ ଅଣ୍ଟାବ ମୁଣ୍ଡ କାରଣ ଦେହାତ୍ମମାନର ନାମ- ପ୍ରାଣ । ଏହି ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସ୍ଥୂଳଦେହ ସମସ୍ତକୁ ଏକ ଅଶଶ୍ଚି ଚୈତନ୍ୟବୋଲି ଯେ ମନେକରେ, ସେଇ ବିଶ୍ୱମ୍ଭୁ ସ୍ଥୂଳ ଦେହାତ୍ମମାନୀ ଧୂରୁଷର ନାମ- ବିଶ୍ୱଃ । ଏହିପରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସୂକ୍ଷ୍ମଦେହ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତର ଆତ୍ମମାନ ଧୂରୁଷର ନାମ- ବ୍ରହ୍ମା ଏବଂ ସ୍ବାପ୍ନାପେକ୍ଷା ସୂକ୍ଷ୍ମାତ୍ମସୂ କାରଣ ଦେହ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତର ଆତ୍ମମାନ ଧୂରୁଷର ନାମ- ବିଶ୍ୱର । ବିଶ୍ୱରଜ୍ଜ ଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ମନୁ, ଏବଂ ମନୁଙ୍କଠାରୁ ମାନବ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

ଯୋ ବ୍ରହ୍ମାଣାଂ ବିଦ୍ୟାତ୍ତତ୍ତ୍ୱଂ ଯୋ ବୈ ବେଦୀଶୁ ପ୍ରତିଶୋକ ଉଚ୍ୟତ୍ ।

ତଂ ଉଦେବଂ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶଂ ମୁମୁକ୍ଷୁର୍ବୈଶେଷେନଂ ପ୍ରପଦ୍ୟେ ॥

[ଉପନିଷଦ]

ବେଶିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ । * (ପ୍ରକୃତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଏ ? ତାହା ଆମେ ଜାଣି ନହୁଁ)
 ଗରବେର ମିତରେସ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତିମାନଙ୍କର ଏହି
 ଚେଷ୍ଟା ମେତେବେଶିକ ଥିଲା—

“ହସି ! ପାମାନ୍ୟଂ ବୈଜ୍ୟଂ, ସ୍ୱାଭ୍ୟଂ, ବୈଗଜ୍ୟଂ ପାରମେଷ୍ଠ୍ୟଂ ଶକ୍ୟଂ
 ମହାଶକ୍ୟଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟମୟଂ ମମନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାୟାତ୍ ପାଟ୍ତବୈମଃ ମାବାୟୁଷଃ
 ଆତ୍ମାନ୍ ଆବର୍ତ୍ତ୍ୟାନ୍ ସୁଥବୈମ ମମଦପର୍ଯ୍ୟନ୍ତାୟା ଏକରାଟ୍ ଭବ ।

* ୧ ଆରବ ଦେଶବାସୀ ମୁସଲମାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଶେଖ୍ ନାମରେ
 ବୋଟିଏ ଶାଖାରେଇ ଥିଲେ । ଗରତବର୍ଷରେ ଲେକେ ଯେପରି ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ
 ସନ୍ତାନ ଦିଅନ୍ତି, ଆରବ ଦେଶରେ ଶେଖମାନଙ୍କୁ ସେଇପରି ସନ୍ତାନ
 ଦିଆଯାଇଥାଏ । ମୁସଲମାନ ଯାଏଁ ଗ୍ରହଣକରକା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାର
 ଧର୍ମାଧୀମାନେ ଆପଣାକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ରାମାନୁଜ
 ମଫିସାସୁର ମୂଳପୁରସ୍କିକ ଯବନାବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସେଇ ଆରବ ଦେଶ ନବାସୀ
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ବୋଧହୁଏ, ଏହି ଶେଖଜାତି ମନୁକୁ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶେଖ । ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟୁ ଜାୟନ୍ତେ ବିଶ୍ୱାତ୍ ମାତାମା ଭୂର୍ଜକଣ୍ଠକଃ ।

ଆବନ୍ଧ୍ୟ ବାଟ୍ୟାବନ୍ତି ଚ ପୁଷ୍ପାଃ ଶେଖା ଏବ ଚ ॥ [ମନୁ]

[ବୈଂ. ସଂ.]

୨ ଏହିପରି ଛାଇସ୍ଥ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଶାମସାହି [ସିଣ୍ଡୁଖଣ୍ଡ] ମଧ୍ୟ
 କାଶୀନବାସୀ ଜଣେ ମହାବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଗୁପ୍ତବର୍ଷକର ଜନ୍ମ
 ଯେଉଁ ବର୍ଷରେ, ସେଇ ବର୍ଷରେ ହିଁ ସିଣ୍ଡୁଖଣ୍ଡ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।
 ଶିଷ୍ଟେ ସଜ୍ଜାସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଦ୍ୟାପି କାଶୀରେ ଆଛନ୍ତି, ଶିଷ୍ଟେର ଅପତ୍ରଂଶ
 ପଦ ଶ୍ରୁତି, ଶ୍ରୁତି, ସିଂହାଦିନ, କାଳସ୍ତ ବୋଲି କାଶୀନବାସୀ ଜଗତ୍
 ବିଖ୍ୟାତ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଡଃ, ଶିକକୁମାର ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ମତ ।

[ସମ୍ବତ୍ ୪-୨-୧୯୫୮]

୩ ସିଣ୍ଡୁଖଣ୍ଡ ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗରତବର୍ଷରେ ରହି କାଶୀ, ରଜସ୍ଥାନ
 ଏବଂ ଓଡ଼ିଶା ଜଗନ୍ନାଥ ପୁରୀରେ ଧର୍ମଶିଖା ଲଭକରି ବୌଦ୍ଧାଦି ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ
 ଧ୍ୟାନ କରି ସବୁ ଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟରେ ବାଂଞ୍ଚର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧର୍ମପ୍ରସାର
 କରିଥିଲେ । [ସ ୭ । ୧ । ୫୮]

ଅର୍ଥାତ୍ ସମୁଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥିବୀ ଏକମାତ୍ର ବୈଦିକ ଶାସନରେ ବ୍ୟବିତ ହେଉ । ବାସ୍ତବିକ ତାହା ହିଁ ହୋଇଥିଲା । ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରେ ମନସ୍ତ ମାନବ ବୈଦିକ ହିରୁଣ୍ଡି ଥିଲେ !

ହିରୁମାନଙ୍କର ଧର୍ମର ଉପସ୍ଥାପନା- ବେଦ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ, ବେଦ ପ୍ରକାଶ୍ୟ କ୍ରନ୍ତ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ, ଧର୍ମଧର୍ମର ପ୍ରବାହ- ଅନାଦି ଅନନ୍ତ କାଳରହିର ପ୍ରବାହ- ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଏବଂ ପ୍ରାଣୀ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରବାହ ମଧ୍ୟ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଅଟେ । ଅନାଦି ହିରୁଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ନକହି ନାହିଁ । ଏହା ବେଦ ଭୂଲ୍ୟ ଅନାଦି ଓ ସନାତନ ଧର୍ମ ଯଥେଷ୍ଟ ବୈଦିକଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୁଦ୍ଧ, ଜାଇଷ୍ଟ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପିତୃଶ୍ରୀଷ୍ଟ, ପାରସୀ ଧର୍ମର ଜରଦୁଷ୍ଟ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମହମ୍ମଦ, ସେଇପରି ହିରୁ ଧର୍ମର ଜନ୍ମଦାତା କେହିନାହିଁ ।

* ପାରସୀ ଧର୍ମର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଆଜିପରିକ * ହଜାର ବର୍ଷ ହେଲା । ବୈଦିକ ଧର୍ମର ୨ ହଜାର * ହଜୁ, ଛାଣ୍ଟି ଧର୍ମର ୧୯ ଶତ, ଏବଂ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମର ପରମାୟୁ ଆଜି ପରିକ ୧୩ ଶତ ବର୍ଷ ହେଲା । ଏହିସବୁ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ଏହିସବୁ ଧର୍ମର ନାମ ଗର ମୃତ୍ୟୁରେ ନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଥିଲା ବେବଲ ଭାରତୀୟ ସନାତନ ବୈଦିକ ହିରୁଧର୍ମ । ବେଦ ବିଦ୍ଵାନ୍ ନିଷ୍ପତ୍ତି ମୈକେସ୍ ମୁଲାର ମହୋଦୟ ୧୮୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାଲିନି ସହରରେ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲେ ଯେ- ଯଦି କେହି ମୋତେ ପଚାରେ- ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସତ୍ୟତା ଶିଖାଇଲା କିଏ ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ କହିବି ଯେ- ଇନ୍ଦ୍ର ଯୁ । ଯଦି କେହି ମୋତେ ପଚାରେ, ଇନ୍ଦ୍ରର, ଜାବ 'ଓ ସୁନର୍ଜନ୍ମ ସମ୍ପନ୍ନେ ଯଥାର୍ଥ ବରୁର କରନ୍ତୁ କିଏ ? ତେବେ ମୋର ମୁହଁରୁ ବାହାରିପଡ଼ିବ ଯେ- ଇନ୍ଦ୍ର ଆ । " [ବ୍ୟାଂକ]

* ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ରାଜାଶୁ ନାମକ ଜଣେ ରୁଷ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୌହିତ୍ୟକନାମ ଜରଥୁସ୍, ଯେକି ପାରସୀ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଅଟନ୍ତି । ଏହିପରି ଧୂଳସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ରୁଷ ଦ୍ଵାବଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବୋଲି ଐତିହାସିକ ମାନେ କହନ୍ତି ଏବଂ ଆଦି ଦ୍ଵାବଦ୍ଧମାନେ ଧୂଳସ୍ତ୍ରୀ ରୁଷଙ୍କର ପୈତୃକ ରାବଣର ବଂଶଧର ବୋଲି ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦେଇଥାନ୍ତି ।

ହନୁର ଧର୍ମପୁରୁ ବେଦରଗଣା ହିଁ ପୃଥ୍ବୀର ମୂଳଗଣା
 ନବହିଁ ଆବିର୍ଜନ ଏବଂ ଆବିଷ୍କାରୀ ହିଁ ଶରୀରଙ୍କଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମିଳିବ,
 ତାହା ହିଁ ନବତା । ବେଦ ନିର୍ଦ୍ଦେଶୀ ପୁସ୍ତକର ନାମ ହୁଏ । ତାହା
 ଆଗରୁ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନର ମହାସିଦ୍ଧି । ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟର କହଣ ଯେ-
 ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମୂଳଗଣା ଗୋଟିଏ ମାନସିକ, ଏବଂ ସମସ୍ତେ ମନୋହୀନ ।
 ଯେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁର ମନୁଷ୍ୟକୁ ଗଣ୍ୟବଦଳେ, ତେତେବେଳେ ତହିଁରେ ବ-
 ନଭୂତ, ଯେତେ କିମ୍ବଦ ? ଯେଉଁ ପରିମେଷର ପ୍ରଦତ୍ତ ଜ୍ଞାନସଜ୍ଜାନ ମାଗର
 ବେଦଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ତ୍ରରୁ ହିଁ ପୃଥ୍ବୀର ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ନିର୍ଗତ ହୋଇଅଛି । କାରଣ
 ଲବର ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଖିବ ଓ ପ୍ରାକୃତ । କିନ୍ତୁ ଦେବଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ତ୍ରର
 କୌଣସି ଦେଖିବ ନୁହେଁ । ଏହା ଆଦି ସୃଷ୍ଟିର ଦେବଗ୍ରନ୍ଥ, ଦେବସମିପ୍ତ,
 ଦେବବିଶେଷ ଓ ଦେବଦାସ (ଶୂଦ୍ର) ର ଗ୍ରନ୍ଥ *
 (୧) ଏଥି ସମୟେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବିଦ୍ବାନ୍ ଗୋଲହସ୍ତଙ୍କର କହିଛନ୍ତି ଯେ—
 ମନ୍ତ୍ରର ଗ୍ରନ୍ଥ-ବାସ୍ତବିକ ହିଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ଏହିଭଳି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ
 ଧୃତ୍ୟରେ ଆଉ ନାହିଁ ।

(୨) ବଟଲ୍ ନାମକ ଯେଠାର ଆଉଜଣେ ବିଦ୍ବାନ୍ କହିଛନ୍ତି ଯେ—
 ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ବ୍ୟାକରଣ ପଡ଼ିଲେ ମନେ ହୁଏ, ଏହା କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟକୃତ
 ନୁହେଁ, ବାସ୍ତବିକ ହିଁ ଏହା ମନୋହର କୃତ ।

(୩) କାଶୀକୁଲନ୍ଦସ କଲେଜର ଭୂତପତି ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର: ଉନ୍ନତ
 କହିଛନ୍ତି ଯେ- ମୁଁ ଏକଥା ମୂଲ୍ୟରେ “ଚିନ୍ତାସାଗର” (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରର
 ଶାସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାଥମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ) ପାଠକର ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନଲଭ
 କରିଛି, ସମସ୍ତ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଠ କରନ୍ତା ସେଇଜ୍ଞାନ ଲାଭ
 କରିପାରିନାହିଁ । (ବେଂ ପଂ)

(୪) ଜର୍ମାନର ଦାର୍ଶନିକ, ଶ୍ଟ୍ରାସେନର କହିଛନ୍ତି ଯେ- ଉପନିଷଦର
 ଉକ୍ତିଭିତ୍ତିକ କଲ୍ୟାଣମୟ ଜ୍ଞାନଠାରୁ ବଳି ଯାଏ ସଂସାରରେ ପଡ଼ିବାପାଇଁ
 ଆଉ କିଛିହେଲେ ନାହିଁ । ମୋର ଜୀବନ ଓ ମରଣର ଏହାହିଁ ଅବଲମ୍ବନ ।

* ମହାଭାରତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମର ଫଳଶ୍ରୁତିରୁ ଏବଂ
 କାଳୀକାବ୍ୟମାୟାସର ପ୍ରଥମ ସର୍ଗର ଉପସଂହାର ଶ୍ଳୋକରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି
 ଚାରୁ ବର୍ଣ୍ଣର ଧର୍ମଗଣା ସ୍ୱସ୍ତୁତବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

(୫) ଅଯୋଧ୍ୟାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସଂସ୍କୃତମ୍ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କାଳୀପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଭାରତୀୟ ଐତିହାସିକ ବିଜ୍ଞାନର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତା ୫ । ୧୧ । ୫୭ ରୂପରେ ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ସ୍ଥଳରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ଭାରତୀୟଙ୍କର ନିରୁକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଏହା ବେଦର ଅଙ୍ଗ) ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଅଧ୍ୟାଲିଖିତ ବିଜ୍ଞାନଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ, ଯଥା— ଶାସ୍ତ୍ରବିଜ୍ଞାନ, ବେଦବେଦାଙ୍ଗ ବିଜ୍ଞାନ, ସ୍ୱର୍ଗନରକ ବିଜ୍ଞାନ, ସୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ, ପୃଥିବୀ ବିଜ୍ଞାନ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ବିଜ୍ଞାନ, ସୌରଜଗତ୍ ବିଜ୍ଞାନ, ବୟୁସତ୍ ବିଜ୍ଞାନ, ଉଦକମାନ ବିଜ୍ଞାନ, ଅନ୍ତୋର୍ଭୂତ ବିଜ୍ଞାନ, ଅଗ୍ନି ବିଜ୍ଞାନ, ମୃତ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ, ସୌରକର୍ମଣ ବିଜ୍ଞାନ, ପୃଥିବୀବିଭ୍ରମଣ ବିଜ୍ଞାନ, ଦେବ ବିଜ୍ଞାନ ପିତୃ ବିଜ୍ଞାନ, ସନ୍ତତ୍ପତ୍ନି ବିଜ୍ଞାନ, ସପ୍ତପତ୍ନି ବନ୍ଧନ ବିଜ୍ଞାନ, ଜବାହୀ- ବିଜ୍ଞାନ ଓ ବ୍ରହ୍ମବିଜ୍ଞାନ । ଏବାଦେ-

କଲିକତାରୁ ପ୍ରକାଶିତ “ଭାରତମିତ୍ର” ନାମକ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକାରେ ତା ୭ । ୧୧ । ୧୯୨୫ ବକସର ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କାରରେ ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଲେକଚର ଭୂଦେବ ମୁଖାର୍ଜୀ ମହୋଦୟ “ପରବତ” ନାମକ ଇଂରେଜୀ ପତ୍ରରୁ ଅନୁବାଦ କରି ହିନ୍ଦିଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକାଳୟର ପରିଚୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ହିନ୍ଦିଭାଷା ନିବାସୀ ଡା. ମହନ୍ତ ସେୟୁଦ କାସି, (ଯାହାଙ୍କର କି ପୁସ୍ତକ ପୁରୁଷମାନେ ବିଜ୍ଞାପୁର ମହାବିଜ୍ଞାନର ପୁରୋହିତ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ) ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ତାଳପତ୍ର ଲିଖିତ ବହୁତ ପୁସ୍ତକ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ବେଦ, ଧର୍ମ, ଦର୍ଶନ, କଳା, ବିଜ୍ଞାନ, ଇତିହାସ, ଆୟୁର୍ବେଦ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ସାମୁଦ୍ରିକ ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକ ଏବେ ଅଧିକପରିମାଣରେ ଅଛିଯେ, ଯାର ବିଷୟ ବିଭାଗପୁସ୍ତକ ସୂଚକ ଶ୍ରମୀଣ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବପରି ବୋଧ ହେଉଛି । ବାସ୍ତବରେ ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଥିବା ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ମହାଶୂର୍ଯ୍ୟ- ଜନକ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପରେ ଏଠାରେ କେତେକ ବିଷୟ ଦିଆଯାଉଛି- ୧- ମୃତଶବ୍ଦର (ନୃକାର ବା ଶବ) କୁ ଚରକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖିବାର ଉପାୟ । (ମିଥର ଦେଶର ପିତୃମିତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସହସ୍ର ବର୍ଷର ଦୂରସିଦ୍ଧ

କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମିଳୁଥିବା ଏବଂ ଜମ୍ବୁଧରର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାଚାରରେ ୧୦୦ ବର୍ଷର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥଦେଶର ମହାଲାର ଶବ୍ଦ ଲେଖନ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛନ୍ତି । ଶବ୍ଦାବଳୀ, ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦାବଳୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ମିଶର ଓ ଗାନ୍ଧୀ ଏହି ବିଷୟ ଶିଖାଉଥିଲେ ।

୨- ନିଜର ଅଭିଳାଷ ଅନୁସାରେ ଜଗତର ବର୍ଣ୍ଣ ବା ରଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ।

୩- ବିନା ତାରରେ ତାର-ହଜାର ମୈତ୍ର ଦୂରରେ ଥିବା ପୁରୁଷ ସମ୍ଭବ ବିଶେଷ ନୟନରେ ନିମିତ୍ତ ହୋଇଥିବା ଦୁଇଟି ପଥରର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଣେପକଥାନ ।

୪- ଭୁବର ବିଷୟ- ଏଥିରେ ଏହିଭଳି ସବୁ ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୋଇଅଛି- ପାହାଡ଼ର ପୃଷ୍ଠାରେ ଅଧୋଗତରେ ଥିବା ପଥର, ସୃଷ୍ଟିର ଧାର, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଶକ୍ତି ପଦାର୍ଥାବଳୀମାନଙ୍କର ସଙ୍କେତ ଲେଖିଦିଆଯାଇଛି ।

୫- ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଦର୍ପଣ- ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଦର୍ପଣ ନିର୍ମାଣ କରିବାର ବିଧାନ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ- ଯେଉଁ ଦର୍ପଣକୁ ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ରଖିଲେ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦେଖାଯାଇପାରିବ ।

୬. ହିମୋପଳ ବାରଣ- ଦରଜାର ସମୟରେ ଉଷ୍ମ ପ୍ରଦେଶରେ ହିମ (ବରଫ) ପାତନ, ଶୀତ ପ୍ରଦେଶରୁ ହିମ ବାରଣ ।

୭. ପଦ୍ମ ପାତନ- ବଡ଼ ବଡ଼ ପଦ୍ମପତ୍ରକୁ ସ୍ଥାନ ରୂପକରିପକାଇବା, ଶସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର କରି ଉଡ଼ାଇ ନେଇ ସମଗ୍ର ଜଗତର ବିଧାନ ଏଥିରେ ଅଛି ।

୮. ଜଳୋନ୍ମୟନ- ଅତି ନିମ୍ନରେ ଥିବା ଜଳକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ନେବାର ବିଧାନ ଏଥିରେ ଅଛି ।

୯. ବିନା ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗରେ ଲୌହାଦି ଧାତୁମାନଙ୍କର ଦ୍ରାବକରଣ ।

୧୦. ଉଷ୍ମଜଳ ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିର୍ମାଣ- ଜଗତର ହଜାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନାୟାସରେ ଜଳକୁ କପରି ଉଷ୍ମକରି ରଖାଯାଇପାରେ, ତାର ଉପାୟ । ଦକ୍ଷିଣରେ ଏବଂ ଆଗରେ ଉଷ୍ମଜଳର ଝରଣା ଥିଲା, ତାର ରହସ୍ୟ ଜାଣିବାପାଇଁ ଆଧୁନିକ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନେ ତାକୁ ନଷ୍ଟକରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ତାର ରହସ୍ୟ ଯାଣିପାରିଲେ ନାହିଁ କି ନଷ୍ଟୋଦାର କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।

୧୧. ସୃଷ୍ଟି ନିର୍ମାଣ- ତନ୍ମୟ ସୁନା ତଥାପି ହୁଏ, ଏହା କେହି କେହି

ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସାଧାରଣ ଧାତୁରୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମାଣ ବ୍ୟବସ୍ଥିତି ଘୋଷଣାଅଛି ।

୧୨. ଫୁରକ ଦ୍ୱାର- ଫୁରକୁ ବଜ୍ରବୋଲନ୍ତି । ଏହି ପୁସ୍ତକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୟାନରେ ଫୁରକାଦି ପଥରମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟରଣ ଓ ପ୍ରତିପଦେଷୁ ବ୍ୟବସ୍ଥିତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘୋଷଣାଅଛି ।

ଏହାର ଲେଖିବା ପରେ ଶ୍ରୀ ଭୃଗୁବ ମୁଖାର୍ଜୀ ମହାପାତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ଶ୍ରୀରାମ ବଞ୍ଚିନାହିଁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିନାଶ ସାଧୁର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଏହିଭଳି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରା ଅଛି, ସାଧାସାର କି ଅନନ୍ତରୂପ ବିଦ୍ୟାର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ ।

୧୩. କେରଳଲିପିରେ ଲେଖାଯାଇଥିବା (ଅପ୍ରକାଶିତ) ଭୃଗୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ନାମକ ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଗତରେ ଅବିଷ୍କୃତ ବୋଲି କହିଦିନ ତଳେ ସମସ୍ତ ଖବର କାଗଜମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ।

୧୪. ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଆକାଶ ବିଜ୍ଞାନ ସ୍ୱାଧୀନ ଆଉଟ୍ ରିସର୍ଚ୍ଚ ରମକାର । ଭରଦ୍ୱାଜ ମହିତାରେ ଆକାଶରେ ୪୪୨ ମାର୍ଗ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘୋଷଣାଅଛି । ବ୍ୟୋମସାଧନମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାରେ ଚୂଳନ ମଧ୍ୟ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତର ଏକପ୍ରକାର ଆକାଶମାର୍ଗ ଏବେ ପୁରା ଅଙ୍କିତ ।

୧୫. ପଣ୍ଡିତ କାଳଚରଣ ଶା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀପାତ୍ରାୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ— ସମ୍ପୃକ୍ତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ- କେବଳ ଜର୍ମାନୀର ବାଲ୍ଡିନ ଲାଇବେଶ୍ୱରେ ୪୦ ନିଜାର ଦ୍ରବ୍ୟଲିଖିତ ସମ୍ପୃକ୍ତପୁସ୍ତକ ଅଛି ଏବଂ ଲିଲ୍‌ଶ୍ଟର ଲିଣ୍ଡିଆ ନାମକ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ୩୦ ନିଜାର । ବହୁତ ବିଦ୍ୟାନମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏହି ଯେ- ଜର୍ମାନୀର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିଲ୍‌ହେଲ୍ ବିଶେଷ କାରଣ ବୈଦିକ ବିଜ୍ଞାନ । ଏହେତୁରୁ ହିଁ ସେ ଦେଶରେ ସମ୍ପୃକ୍ତର ପ୍ରଭୁ ଓ ସମ୍ମାନ ଏବେ ଦୂର । ଏବେ ଶୁଣାଯାଉଛି ଯେ— ଜର୍ମାନୀରେ ବେତର ପ୍ରଭୁ ଓ ତନ୍ତ୍ରର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣା ସଫଳତାରେ ହସ୍ତିତ ତର୍କିକରବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ଏହିପରି ଅମେରିକା କଂଗ୍ରେସ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଦ୍ରବ୍ୟଲିଖିତ ୬୭୦୦ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୃକ୍ତପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀରାମବର୍ମାରେ ଆଜି ତାହା ମୃତବ୍ୟାଧି ।

୭. ପୁରୁଷର ଦାଶନୀକ କାରମାଳକଲ ଏବଂ ଆନମରକାର ଦାଶନୀକ ଆନମନ କହନ୍ତି ଯେ- ପୁରୁଷ ୧ ଆନମରକାଦି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ ମିଳେ, ଏବଂ ଆନମର ଯାହା ମିଳେ, ସେ ସବୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏକ ଅଂଶ ମାତ୍ର ହେବ ।

୮. ମେନଡରିକ୍ ମିଲେ କହନ୍ତି ଯେ- “ଗ୍ରୀକ୍ ଦର୍ଶନ ଯାହା ମୂଳତଃ ଗ୍ରୀକ୍ ଦର୍ଶନର ସୁକ୍ତିତ୍ୱ ଆଦିରେ ସର୍ବୋତ୍କର୍ଷରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଛି ।”

୯. ଡକ୍ଟର ବେଲ୍‌ଟାଇନଙ୍କ ମତରେ ସଂସ୍କୃତ ସମସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଜନନ ।

୧୦. ଡକ୍ଟର କୋଜିନ କହନ୍ତି- “ବେଦର ଚରମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପନିଷଦ୍ ଅଧ୍ୟାୟ କଲେ ଯେତେବେଳେ ଜଗତାବସ୍ଥାରେ ଏକ ଶାନ୍ତ ମିଳେ, ମନୋବଳେ ମରଣ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ମୋତେ ଶାନ୍ତ ଦେବ ।”

ବେଦ ବା ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦିମାନଙ୍କ ଓ ତାର ଉତ୍ପତ୍ତି କ୍ଷେତ୍ର

ବେଦ ବା ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦି ମାନବ କିଏ ଏବଂ ତାର ଉତ୍ପତ୍ତି କ୍ଷେତ୍ର କେଉଁଠାରେ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ସଂକ୍ଷେପରେ ଦେବାକୁ ହେଲେ ଏହି କହିବାକୁ ହେବ ଯେ- ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିଁ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦିମାନଙ୍କ ଏବଂ ହିମାଳୟ ହିଁ ସେଇ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି କ୍ଷେତ୍ର । * । ତେଜ ମହତାବର ପ୍ରଥମ ଆଧ୍ୟାୟ ଚତୁର୍ଥପାଠରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ- ଭୂରୁ, ଅନିରା, ଅସି, ବଶିଷ୍ଠ, କଶ୍ୟପ, ଅଶ୍ୱେଥ, ଧୂଳସ୍ତ୍ରୀ, ବାମନଦେବ, ଧାମିତ, ଗୌତମ ପ୍ରଭୃତି ଋଷିମାନଙ୍କର ପୁତ୍ର ନିବାସ ହିମାଳୟ । ଏହି ଋଷିମାନେ ହିଁ ବେଦନିଧି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମାନସ ପୁତ୍ର ଅଟେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଋଷିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର ଏହି ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏକା ପ୍ରଧାନ ।

* ସପକ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣାନ୍ ପୂର୍ବଂ ସୃଷ୍ଟ୍ୟାଦୌ ସ ଚତୁର୍ମୁଖଃ
ସର୍ବେ ବର୍ଣ୍ଣାଃ ନୃପକ୍ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ୱ୍ୟାଂ ବର୍ଣ୍ଣେଷୁ ଜନ୍ମିତେ ॥
[ଭବିଷ୍ୟପୁ ୪୧ ଅ]

ହିମାଳୟାଦିନାମଂ ଶ୍ୟାତୋ ଲୋକେଷୁ ପାବନଃ
+ + + + +
ପ୍ରସୂୟେଷ ବିପ୍ରାଣାଂ ହୃଦୟେ ଭରତର୍ଷଭ ॥ [ମହାଭାରତ]

ଏହି କଥା ବେଦ ବଚନାନୁସାରେ ମନୁ ଆଦି ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଯାଇଛି । ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହି ଯେ- ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଏ ? ଏହି ଶରୀରସ୍ଥିତ ଜୀବ ବା କର୍ମୀରୁଧର ନାମ- ବ୍ରାହ୍ମଣ, ନା ଦେହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ନା ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ନା ଜ୍ଞାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ନା, କର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ନା ଧାର୍ମିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ? ଯଦି ବୋଲ- ଜୀବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତାହା ହୋଇ ନପାରେ । କାରଣ କି-ଅନ୍ତତଃ ଅନାଗତ ଅନେକ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଜୀବ ଏକ ରୂପରେ ହିଁ ରହେ, ଏକମାତ୍ର ଜୀବର ଧର୍ମାଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଯଦିଓ ଧାରଣା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ, ଏବଂ ସମସ୍ତ ଶରୀରରେ ଜୀବ ଏକ ରୂପରେ ରହେ । ସେହେତୁରୁ ଜୀବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ । ତେବେ କ'ଣ ଦେହକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲିବାକୁ ହେବକି ? ନା ତାହା ହୋଇ ନପାରେ । କାରଣ କି, ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ଚଣ୍ଡାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଶରୀର ଫଳ ଭୌତିକ ହେତୁ ଜନ୍ମ, ଜର, ମରଣ ଓ ଧର୍ମାଧର୍ମାଦି ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମାନ । ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ- ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ, ଛନ୍ଦିୟ- ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ବୈଶ୍ୟ ଶୀତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶୂଦ୍ର କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଏହିପରି କିଛି ନିୟମ ନାହିଁ ।

“ନ ବ୍ରାହ୍ମଣାଶ୍ଚାପି ମଣ୍ଡବିଶୌରଃ ।

ନ ଛନ୍ଦିୟଃ କଂଶୁକ ବର୍ଣ୍ଣଃ ।

ନ ଚୈବ ବୈଶ୍ୟା ହରିତାଳ ବର୍ଣ୍ଣାଃ ।

ଶୂଦ୍ରା ନ ରଜାର ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣାଃ ॥

ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ଦେହକୁ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲିଯାଏ, ତେବେ ତୁନି ପିତୃପିତାମହାଦିର ଶରୀରକୁ ବାହ୍ୟ କଲେ ପୁତ୍ରଆଦିମାନଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟତାଦି ଦୋଷ ଘଟିବା, ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସେଇ କାରଣରୁ ଦେହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ । ଯଦି ଜାତିକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି, ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, କାରଣ- ପୁରୁଣାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ— ମୃଗୀଗର୍ଭରୁ ରଞ୍ଜ୍ୟଶ୍ଵ, କୁରୀଠାରୁ କୌଶିକରଞ୍ଜି, ଜମ୍ବୁକଠାରୁ ଜାମ୍ବକ ରଞ୍ଜି, ବଲ୍ଲୀକରୁ ବାଲ୍ଲୀକ ରଞ୍ଜି କୈବର୍ତ୍ତକନ୍ୟାଠାରୁ ବ୍ୟାସ, ଶଶପୃଷ୍ଠରୁ ଗୌତମ, ଉଦଶୀ ଗର୍ଭରୁ ବଶିଷ୍ଠ ଏବଂ କଳଶରୁ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ରଞ୍ଜି ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ରଞ୍ଜି ଥିଲେ । ସେହେତୁ ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ । ଯଦି ଜ୍ଞାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି, ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କାରଣକି,-

ଜନକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀହରି ଶିବି ମୁମାତନ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନ ଥିଲେ । ସେହେତୁରୁ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ । ଯଦି ବୋଲି କର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କାରଣକି, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପ୍ରାରବ୍ଧ, ସତତ ଓ ଆଗାମି କର୍ମ କଳାପ ସଂସାର ଅଟେ । କର୍ମ ବା ଅଧର୍ମାଧର୍ମ ଦ୍ଵାରା ହିଁ ପ୍ରେତର ହୋଇ ସମସ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟକରିଥାନ୍ତି । ସେହେତୁରୁ କର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ । ଯଦି ବୋଲି ଧାର୍ମିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଧର୍ମିୟ ଓ ବୈଶାନ୍ଦିକ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁତ ଧାର୍ମିକ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ସେହେତୁରୁ ଧାର୍ମିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କିଏ ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ବକ୍ତୃସ୍ତରକ ଉପନିଷଦର ଲେଖାଅଛି ଯେ— ଯେ କେହିନେହରୁ, ସେଯଦି ଆତ୍ମାକୁ ଅଦୃଶ୍ୟ, ଜାତରୁଣି ଶ୍ଵେତାଶ୍ଵାନ, ମଧ୍ୟ, ଦୃଷ୍ଟା, ଜଗନ୍ନରାଜୀ ଦୋଷରହିତ, ଅନନ୍ତ, ସର୍ବଦାନନ୍ଦ ସ୍ଵରୂପ, ନିର୍ବିକଳ ଅଥଚ ଅଶେଷ କଳ୍ପର ଆଚାର, ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟୀ, ଆକାଶ ଲଳ୍ୟ ସବବ୍ୟାପକ, ଅପ୍ରମେୟ, ଅସ୍ଵାଦ୍ୟ ଅନୁଭବିକ ବେଦ୍ୟବୋଲି ସାମାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି କୃତାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ସେହି କାରଣଗୋଚରୀ ଦୋଷ ରହିତ, ଶମଦମାନ୍ ସର୍ବ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଦୃଷ୍ଟା ଆଶା ଓ ମୋହାଦି ବର୍ଜିତ ଏବଂ ଦମ୍ଭ ଓ ଅହଂକାରଦି ବହୁଳ ମୁଖରୁ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଯାଏ । (ବକ୍ତୃସ୍ତରକୋପନିଷତ)

ଆଦର୍ଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଲକ୍ଷଣ ।

- ଶବ୍ଦତଂ ଯସ୍ୟଧର୍ମାର୍ଥଂ ଧର୍ମୋ ହର୍ଯ୍ୟ * ଶର୍ଯ୍ୟେବ ଚ ।
- ଅନ୍ତରାତ୍ମବଶ୍ଚ ପରୀକାର୍ଥଂ ତଂ ଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ॥
- ଅହେତୁକ ଚରାଦ୍ଭୂତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାନାତୁ ମରଣାଦିକ ।
- ମରଣାତ ନ ଭୂତୋ ଯଃ ତାଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ॥
- ନ ହିନ୍ଦ୍ୟନ୍ ପ୍ରହୃଷ୍ୟନ୍ ମାନବୋହମାନବଶ୍ଚ ଯଃ ।
- ସବଂ ଭୂତେଷୁ ଲୟତଃ ତାଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ॥
- ବିମୁକ୍ତଂ ସବଂ ସଜ୍ଜେତ୍ୟେ ମୁନିମାନାଶ ବହୁ ଶ୍ଚିତମ ।
- ଅସ୍ତ୍ଵଂ ଏକଚରଂ ଶାନ୍ତଂ ତଂ ଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ॥
- ଦୁର୍ଯ୍ୟାସମସ୍ତ ସତ୍ୟସ୍ତ୍ଵ ଯ ଏକାକାରମତେ ମୁନିଃ ।

* ଏଠାରୁ ହରି ଶରୀର ଅର୍ଥ ସବୁଭୂତସ୍ଥିତ ହରି ।

ପରସ୍ତା ଅନବଧାୟନ୍ ତଂ ଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ।

ଏନ ସବମିଦଂ ବୁଝଂ ପ୍ରକୃତଂ ବିକୃତଶ୍ଚ ଯା ॥

ଚତୁଃ ସବଭୂତାନାଂ ତଂ ଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ ।

ଅଭୟଂ ସବଭୂତେଭ୍ୟଃ ସବେଷାମଭୟଂ ଯତଃ ॥

ସବଭୂତାହତୁତୋ ଯଃ ତଂ ଦେବା ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବିଦୁଃ । (ବି. ପୁ., ମ. ଗ୍ର.)
 ଅର୍ଥାତ୍ ଯା'ର ଜୀବନ ଧର୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ, ଯା'ର ଧର୍ମରକ୍ଷା ସବଭୂତସ୍ଥିତି
 ଦୃଢ଼ୀକରଣରାଜ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ଯା'ର ଅହୋରାତ୍ର ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ,
 ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯାଏ । (୧) ଯେ ସର୍ବକୁ ଉତ୍ତରପରି ଜନସମୂହ
 ମଧ୍ୟରେ ରହିବାକୁ ଶକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ସମ୍ମାନକୁ ମରଣଭୁକ୍ତ୍ୟ ମନେକରନ୍ତି,
 ମରଣକୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯାଏ । (୨) ସମ୍ମାନରେ
 ଯେ ହସ୍ତ ହୁଏନାହିଁ, ଅପମାନରେ ଯେ ହସ୍ତ ହୁଏନାହିଁ, ଏବଂ ସମସ୍ତ
 ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଯେ ଅଭୟଦାନ କରେ, ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯାଏ ।
 (୩) ଯେ ଆକାଶ ପରି ସବସଙ୍ଗବିମୁକ୍ତ, ଯା'ର ନିଜସ୍ବ ବୋଲି କିଛି
 ନଥାଏ, ଏବଂ ଯେ ଏକାକୀ ଓ ଶାନ୍ତ, ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯାଏ ।
 [୪] ଯେ ଏହି ଦ୍ବୈତପ୍ରପଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଅଦ୍ବୈତ ଭାବରେ ବିହାର କରେ
 ଏବଂ ଆତ୍ମାଠାରୁ ଭିନ୍ନ କିଛି ଅଛି ବୋଲି ବୁଝେ ନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ
 ବୋଲି ଯାଏ । [୫] ଯେ ସବଜ୍ଞ, ସୁଖୀ ପ୍ରକୃତ ଓ ତା'ର ବିକୃତରେ
 ରହସ୍ୟ ଯେ ଜାଣନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ସ୍ବାଧୀରକ ଗତ ରହସ୍ୟ ଯେ
 ବୁଝନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଯାଏ । [୬] ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଠାରୁ ଯା'ର
 ଭୟ ରହେନାହିଁ, ଯାହାଠାରୁ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ଭୟପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏନାହିଁ,
 ଏବଂ ସବଭୂତସ୍ଥିତି ଆତ୍ମାକୁ ଯେ ନିଜର ଆତ୍ମାଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ ମନେକରେ
 ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମରେ ଅଭିହତ ହୋଇଥାଏ ।

ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ

ଏହିଭଳି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ହିଁ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀବାସୀ ନିଜ ନିଜର ଚରିତ୍ର
 ଓ ବ୍ୟବହାର ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବନିଜାଲି ମାନବଜାତିରେ ଆଦିପୁରୁଷ
 ମନୁଙ୍କର ଆଦେଶ । * । ସେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

* ଏତଦେଶ ପ୍ରସୂତସ୍ୟ ସକାଶାଦଗ୍ର ଜନୁନଃ ।

ସ୍ବଂ ସ୍ବଂ ଚେତଂ ଶିଷେରନ୍ ପୃଥିବ୍ୟାଂ ସବମାନବାଃ ॥

ପ୍ରଜାପତ୍ୟ ଜାତ ଅଧର୍ମରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଶବ୍ଦସ୍ତୋତ୍ର ୮୫

“ସୈନାପତ୍ୟସ୍ତୁ ବ୍ୟସ୍ତ ଦନ୍ତନେତୃଭ୍ୟମେବ ଚ ।

ସବ ଲୋକାଧିପତ୍ୟସ୍ତୁ ବେଦଶାସ୍ତ୍ରବଦର୍ଥ ଡ ॥ [ମନୁ ୧୨ ଅ]
ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ଜାଣନ୍ତି, ସେ ସୈନାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଆଧିପତ୍ୟ,
ଦନ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ନେତୃତ୍ବ, ରାଜ୍ୟଶାସନ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା ଏବଂ ସମସ୍ତ
ଲୋକ ଭିତରେ ଅଧିନାୟକତ୍ବ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଅ. ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏହିଭଳି ଦେବଙ୍କ ସ୍ଥିତିପ୍ରଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର
ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ହିଁ ବିଶୁଦ୍ଧଭାବରେ ବୈଦିକ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ବ୍ୟାସ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—
ବୃହସ୍ପତିଃ ସ୍ବରୂପଶ୍ରମଧର୍ମୀଃ ସର୍ବେ ନ ସ୍ୟାନ୍ ବାହୁଗାନାଂ ବିନାଶାତ୍ ।
ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ୟ ରମ୍ୟତାତ୍ ରକ୍ଷିତଃ ସମ୍ୟାତ୍ ବୈଦିକୋ ଧର୍ମଃ
ଚତୁର୍ଥନିଶ୍ଚାତ୍ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଧର୍ମ ମତ୍ [ଚ ଶାସ୍ତ୍ରମ୍]

ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଦିକ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଭିତରେ ନିର୍ଭର କରେ,
ସୁତରାଂ ବାହୁଗ୍ୟକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ଦ୍ବାରା ହିଁ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ରକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅତି
ପୁରାତନରେ ଏହିଭଳି ବାତସ୍ଥାନ, ସମଦର୍ଶୀ, ଚପସ୍ତ୍ରୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହିଁ
ଦେଶ କାଳାନୁସାରେ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଥିଲେ । ଜାତିବ୍ରାହ୍ମଣ,
ଜାତିସନ୍ଧିପୁ, ଜାତି ବୈଶ୍ୟ ଓ ଜାତିଶୁଦ୍ରମାନେ ସମ୍ବେଦନାଶୀଳ ଆଦେଶର
ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ଥିଲେ । ମହାଭାରତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ସ୍ବଧର୍ମନିରତା ବିପାଃ ଶସିୟା ସ୍ଥାନନୁକ୍ରମାଃ

ଶସିୟାନ୍ନଗତା ବୈଶ୍ୟାଃ ଶୂଦ୍ରା ବୈଶ୍ୟାନନୁକ୍ରମାଃ [ମ. ଶା.]
ମଧ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ ବାଲ୍ୟାକ ମଧ୍ୟ ଚାଙ୍କର ରାମାୟଣରେ ରାମରାଜ୍ୟର ପ୍ରଭୁପ
ଶସିୟାଦେବ ଲେଖିଛନ୍ତି—

କ୍ଷତ୍ରଂ ବ୍ରହ୍ମମୁଖଂ ଶୂଦ୍ରୀନ୍ ବୈଶ୍ୟାଃ କ୍ଷେତ୍ରମନୁକ୍ରମାଃ

ଶୁଦ୍ରାଃ ସ୍ବଧର୍ମନିରତାଃ ଶୀନ୍ ବର୍ଣ୍ଣାନୁମରଣିନଃ ।

(ବା' ଶା')

ସେଇ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଧର୍ମରେ ହିଁ ପ୍ରଜାମାନେ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର
ରକ୍ଷକ ଥିଲେ । କରତାହା ଦଣ୍ଡଧର ରଜା ସେବନପୁରେ ନ ଥିଲେ ।

ବୈଦିକ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ବା ଧର୍ମରାଜ୍ୟ

ସେ ସମୟର ଇତିହାସ କହୁଛି ଯେ—

ନ ବୈରାଜ୍ୟଂ ନ ରାଜାସୀନ୍ ନ ଦ୍ରଷ୍ଟେୟା ନ ଚ ଦାନ୍ତ୍ରୀକଃ
ଧର୍ମେଣୌବ ପ୍ରଜାଃ ସଦାଃ ରକ୍ଷନ୍ତି ସ୍ୱ ପରସ୍ପରମ୍ ।

ସେତେବେଳେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଥିଲା-ଆତ୍ମରାଜ୍ୟ ବା ସମସ୍ତ
ପ୍ରାଣୀଠାରେ ସମାନ ଭାବରେ ଆତ୍ମଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ସେତେବେଳୁ ମନୁ
ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ ସର୍ବଭୂତେଷୁ ହୃଦୀନାଂ ସର୍ବଭୂତାନ୍ତ ହୃଦୀନି ।

ସମଂ ପଶ୍ୟନ୍ମାନୁଯାଜା ସ୍ୱାରାଜ୍ୟମଧିଗତଃ । (ମନୁ)

ସେତେବେଳେ ନିଜର ଉଦର ପୂରଣ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେବା
ପଦାର୍ଥ ଛଡ଼ା ଲୋଭର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅଧିକାଧିକ ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା
ଲୋକକୁ ଦଣ୍ଡଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, ତାକୁ ଚୋର ବୋଲି କହା ଯାଉ
ଥିଲା । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ—

“ ଯାବଦ୍ ବିଭୃତ୍ତିଃ କଠରଂ ତାବତ୍ସ୍ୱର୍ଗଂ ହି ଦେହନାମ୍
ଅଧିକଂ ଯୋଃ ଭିମନେଧତ ସ ଫ୍ରେନୋ ଦଣ୍ଡି ମହତ୍ତ ।

(ଭା. ୭।୧୪୮)

ସେ ସମୟରେ କେହି ଚୋର ନ ଥିଲେ, କୃପଣ ନ ଥିଲେ, ରୋଗୀ
ନ ଥିଲେ, ଅଯାଜ୍ଞିକ ନ ଥିଲେ, ମୂର୍ଖ ନ ଥିଲେ କୁଳାଙ୍ଗାର ନ ଥିଲେ ଓ
କୁଳଟା ନ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ରାଜା (ଅଶ୍ୱପତି)
ବୈଷିଙ୍କର କୁଶଳ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ କହିଥିଲେ ଯେ—

“ ନ ମେ ସ୍ତେନୋ ଜନପଦେ ନ କଦର୍ଯ୍ୟୋ ନ ଚୂତୁରଃ
ନାନାହତାଗ୍ନି ନା ବିଦ୍ବାନ୍ ନ ସ୍ତୈଷ୍ଠ ସ୍ତୈରିଣି କୃତଃ ।

(ଛୁନ୍ଦୋଗ୍ୟ)

ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ରାଜ୍ୟରେ ଚୋର, କୃପଣ, ରୋଗୀ, ନାସ୍ତିକ, ମୂର୍ଖ
ଭ୍ରାତୃଆ ଓ କୁଳଟା କେହି ନାହାନ୍ତି । ସେଇ ଧାର୍ମିକ ଯୁଗରେ ଲୋଭ ମୋହ
ବିବର୍ଜିତ, ଜିଜ୍ଞାସୁ କ୍ରୋଧରହିତ, ସାଙ୍ଗବେଦବିହୀନ, ଧନବେଦଜ୍ଞ,
ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ରହସ୍ୟବେଦୀ, ନୀତିନିପୁଣ, ଶତ୍ରୁସ୍ତ୍ର-ରହସ୍ୟଜ୍ଞ,
ଅଭିଶାପ ଓ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦାନ-ସମର୍ଥ, ଚପସ୍ଥୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହିଁ

ରଜାମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ ଓ ସୁରକ୍ଷା ଥିଲେ, ଯେଉଁ କ୍ରାନ୍ତୀର ପ୍ରଭାବରେ ରଜାମାନେ ବିପଥରାମୀ ହେଉନଥିଲେ । ଶୁଦ୍ଧମତରେ ପୁରୋହିତର ଲକ୍ଷଣ ଏହିପରି ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଆଦର୍ଶ ବାହୁଣ ପୁରୋହିତ

ଜିତେନ୍ଦ୍ରସୋ ଜିତେନ୍ଦ୍ରସଃ ଲେଖିତମାତ୍ର ବିବହିତଃ
 ଶତଜାତୀୟ ସାଜନ୍ତୁ ବେଦବିଦ୍ୟାର୍ଥ ଧର୍ମବିତ୍
 ଯଜ୍ଞମନ୍ତ୍ରାନ୍ତା ରାଜାମାନଃ ଧର୍ମଜାତରତୋ ଭବତୁ
 ମତି ଶାସ୍ତ୍ର ବୁଦ୍ଧି ବିକାଶିତ ସମାଜ ସୁବିକାଶ
 ଶ୍ରୀବାଚସ୍ପତିଃ ପୁରୋହିତଃ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିଗ୍ରନ୍ଥମାତ୍ରାଃ ଶନ୍ତଃ
 ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ତଂ ଧର୍ମଜଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ବିଭୀଷତ୍ ତେଜସ୍ବି
 ଅନ୍ୟଥା ଶନ୍ତି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଉପାଦି ବିଧିସମ୍ପାଦନରତ ।
 ଶତ୍ରୁକ୍ଷାତ ଉଚ୍ଚାତାସାତଃ ପ୍ରଜାଭିଷ୍ଟ ନୃପତିଃ କୃତଃ । (ଶ୍ରୀ ମଂ)
 “ ପ୍ରଜାନାଃ ନୃପଃ ସ୍ୱାମୀ ରାଜଃ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁବୋହବଃ (ମ. ଗ୍ର.)

ଧାର୍ମିକ ରାଜ୍ୟଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସତ୍ତ୍ୱ

“ ଯେ ରଜାନପତା ଯସିନ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଧର୍ମତୋ ଗତଃ
 ସଦାକର୍ମ ବେଶତଃଶ୍ଚ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭବନ୍ତିମହିତ । ୧ ।
 ତଳେ ବାହୁଣନ୍ ବିଦ୍ୟାନ୍ ପଦକ୍ଷେପ୍ତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟଶ୍ରୀନ୍
 ଶନ୍ତିସ୍ୱାନ୍ ତଦ ରକ୍ଷାତ୍ ତ ବନ୍ଦଃ ଶତ୍ରୁମାରଗାନ୍
 ବିଶ୍ୱାନ୍ ବିହେନ ସମ୍ମାନାନ୍ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମାନାନ୍
 ଦ୍ରଷ୍ଟୁ ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ ବିନତାନ୍ ଶ୍ରୀନ୍ ସର୍ବବିଧି କର୍ମସୁ
 ଅସ୍ଥାତଶ୍ଚକ୍ଷୁଣ୍ଡିୟଂ କ୍ୱଂ ସ୍ୱତଃ ପୋରୁଷିକଂ ତଥା
 ପଞ୍ଚାଶନ୍ ବର୍ଷ ବୟସ ପ୍ରବଳଂ ମନସ୍ତଦ୍ଭବମ୍
 ସ୍ୱତାନ୍ ସତ୍ତ୍ୱସାମାପୋଜ୍ୟ ରାଜା କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସହାୟକାନ୍ । (ମ. ଗ୍ର. ଶା.)
 ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରବାସୀ ଓ ଜନପଦବାସୀ ସାହାକୁ ଧାର୍ମିକ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ବୃତ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥା * କରବାପାର୍ତ୍ତ ବିଶେଷଜ୍ଞ, ସେ ଧାର୍ମିକ ରାଜାର ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ।

* ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ବିଦ୍ୟାତ୍ ବୃତ୍ତ୍ୟପାୟାନ୍ ଯଥାବିଧି ।

ପ୍ରବ୍ରୁୟାତ୍ ଜିତରେଭ୍ୟଶ୍ଚ ସ୍ୱୟଂ ଚୈବ ତଥାଭବେତ୍ ॥ [ମତ୍ତ]

ଅର୍ଥାତ୍ ପାର୍ମିକ ରାଜା ନିଜର ରାଜ୍ୟଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାସ୍ବର ସହାୟକ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ଏହିଭଳି ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ବାଛି ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଯଦ୍ବିଧେ କି, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାନନ୍ଦର ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ, ବାଗ୍ମୀ, ଶୁଦ୍ଧବୃଦ୍ଧି, ବ୍ରାହ୍ମଣ, - ବୈଦ୍ୟ ରୁଚିଜଣ ଏବଂ ବଳିଷ୍ଠ, ଶସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଧୁରନ୍ଧର ଷଷ୍ଠିୟ ଅଠରଜଣ ଏବଂ ଧନାତ୍ୟ ବୈଶ୍ୟ ଏକୋଇଶିଜଣ ପୁଣି ସମସ୍ତଶିଳ୍ପ କର୍ମଦକ୍ଷ ବିମଳ ଓ ଶୁଦ୍ଧବୃଦ୍ଧି ଶୁଦ୍ଧ ଭିନ୍ନ ଜଣ ଏବଂ ୫୦ ବର୍ଷ ବୟସ, ବାଗ୍ମୀ, ଅସୁୟାରହତ, ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ଜଣେ ସୂତ୍ରଜାଣୀ ପୌରଣିକ ଥିବେ । ଏହିଭଳି ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାଛି ପାର୍ମିକ ରାଜ୍ୟଶାସନବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ଶାତାଯାଉଥିଲା ।

ଧାର୍ମିକ ରାଜ୍ୟରେ କୁଳ ସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କର ଗୌରବ ।

ଯଦି ନାର୍ଯ୍ୟସ୍ତୁ ପୂଜ୍ୟନ୍ତେ ରମନ୍ତେ ତପ ଦେବତାଃ ।

ଯଦୈତାସ୍ତୁ ନ ପୂଜ୍ୟନ୍ତେ ସର୍ବାସ୍ତ୍ରମାପଳାଃ କିମ୍ବାଃ ॥

ଶୋଚନ୍ତି ଯାମୟୋ ଯଦି ବିନଶ୍ୟତ୍ୟାଶୁ ଚକ୍ରକୁଳମ୍ ।

ଯାମୟୋ ଯାନି ଗେହାନି ପପନ୍ୟପ୍ରତିପୁଜିତାଃ ॥

ତାନି କୃତ୍ୟାହତାନା ବ ବିନଶ୍ୟନ୍ତି ସମନ୍ତତଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସମାଜରେ କୁଳସ୍ୱାମୀମାନେ ପୂଜିତା ହୁଅନ୍ତି, ସେଇ ସମାଜରେ ଦେବତାମାନେ ବିହାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କୁଳସ୍ୱାମୀମାନେ ଯେଉଁ ଗୃହରେ ବା ସମାଜରେ କାନ୍ଦନ୍ତି, ସେଇଗୃହ ବା ସମାଜ ଅଭିଭୂତ ପ୍ରୟୋଗରେ ଆହତ ହେଲାପରି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ଧାର୍ମିକ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ

କୃଷ୍ଣୋଽବସମାୟାତାନ୍ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱାହରିଜନାନ୍ କୃତାହ ।

ନୈବ କାର୍ଯ୍ୟାଶୁଚତଃ ଶଙ୍କା ପୁଣ୍ୟାନ୍ତେ ଭକ୍ତିସମୁତାଃ ।

ସତେ ବସ୍ତ୍ର ସମାଜ୍ଞେୟାଃ ଶ୍ଯପବୃଦ୍ୟା ନ ସଂସୟଃ ॥

(ନିମ୍ବାର୍କ ବ୍ରତନିର୍ଣ୍ଣୟ)

ମୁଁ ଛୋ ବା ପ୍ୟତ୍ୟଜୋ ବାପି ଷଷ୍ଠୋ ବାପି ମୁନଶ୍ଚର ।

ସ୍ଥାନ ଯୋନୌ ଯଦା ଜାତଃ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗ ଶ୍ରପଣ୍ୟତ ॥

ତସ୍ୟ ଜନ୍ମଭବେତ୍ତଦା ବିମଳେ ସକ୍ତୁ ଲେପୁନଃ । (ଚନ୍ଦ୍ରଶାସ୍ତ୍ର)

ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବଯାହାଦି ପାମିକ ଉପକାର ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ
ଯୋଗ କେଲିଥିବା ଚାନ୍ଦ୍ରାଳାଦି ହରଜନମାନେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।
ସେମାନେ ସେହିସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜ୍ଞାତ୍ୟ ପବିତ୍ର ।

(୧) ମୈତ୍ରସେଉ ବା ଚନ୍ଦ୍ରାଳସେଉ, ସେ ଯଦି ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗକୁ
ଦର୍ଶନକରେ, ସେ ଜନ୍ମାନୁରରେ ଉତ୍ତମ କୁଳରେ ଜାତହୁଏ । (୨)
ଆଉର ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି- ଯେକୌଣସି ଶିବ ନାଥ୍ୟ ଲଙ୍କାରୁପିଣମେବ ତ ।
ହୀୟା ବା ପ୍ୟଥ ବା ଶାନ୍ତାଃ ହୃଦୟେନ୍ଦ୍ରବ୍ୟାସିନଃ ତେ ଶିବ ପ୍ରାଦୁର୍ଯ୍ୟୁଷ୍ଟାନେ
ସର୍ବଦୁଃଖ ବିନାଶନଂ । (୩) ହନୁ-ସ୍ତୋ- (ପା. ୧୬ ଶ୍ଳୋ)
କଳ୍ପ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ- ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ଗତି ଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ବାଧୀନ ହିଂସାମାନ
ଏହିସବୁ ଖାଣ୍ଡିତ୍ୱ ଉପଶାନ୍ତ ପ୍ରତି ଭ୍ରମପ କରୁନାନ୍ତି ।

ବୈଦିକ ହିଂସାମାନର ବୈଜ୍ଞାନିକ ସ୍ୱରୂପ

ବାୟୁଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମୁଖମାସାତ୍ ବାୟୁରଜନଃ କୃତଃ ।

ଉଚ୍ଚତତ୍ତ୍ୱସାଧକ ବୈଶ୍ୟ ପଦ୍ଧତ୍ୟାଂ ଶୂନ୍ୟାଂଶଜାୟତ [ପୁରୁଷସୂକ]
ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ବିଷୟ ପୁରୁଷର ମୁଖ ବାହୁଣ, ବାହୁ ଶିବିୟ, ଉଚ୍ଚ ବା
ଉଚ୍ଚର * ବୈଶ୍ୟ ଏବଂ ପାଦ ଶୂନ୍ୟ ଅଟେ । ଚରକ କହନ୍ତିଯେ—
“ପୁରୁଷୋଽୟଂ ଲେକସନ୍ନିତଃ । ଯାବନ୍ମୋ ହି ମୁର୍ତ୍ତିମନ୍ତେ ଲେକେ
ସ୍ବାବବଶେଷାଃ ତାବନ୍ତଃ ପୁରୁଷେ, ଯାବନ୍ତଃ ସ୍ଫୁରନ୍ତେ ତାବନ୍ମୋ ଲେକେ ।
[ଚରକ]

ଅର୍ଥାତ୍ ପିଣ୍ଡ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମାନ । ଯାହା ଯାହା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଅଛି, ତାହା
ତାହା ପିଣ୍ଡରେ ଏବଂ ଯାହା ଯାହା ପିଣ୍ଡରେ ଅଛି, ତାହା ତାହା
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଅଛି ।

ଜାତି ଓ ବ୍ୟକ୍ତିର ରୂପ ମମାନ ଅଟେ । ଏହି ସଂସାରରେ ଯେଉଁ
ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶିବିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂନ୍ୟ ନାମରେ ଶିଷକ, ରକ୍ଷକ, ପୋଷକ
ଓ ସେବକ ଭାବେ ଜାତିର ମନୁଷ୍ୟ ଦେଖାଯାନ୍ତି, ସେଇପରି ପିଣ୍ଡ
(ଶରୀର) ରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାବେ କର୍ତ୍ତୃର ଭୂମିପ୍ରକାର ଗୁଣାବିଧି
ବିଦ୍ୟମାନ ଅଟେ । ମୁଖ ବାହୁ ଆଦି ଅଙ୍ଗରେ ମନୁଷ୍ୟର- ମୁଖ- ବ୍ରାହ୍ମଣ,

* ମଧ୍ୟ ପଦ୍ୟ ଯଦ୍ ବୈଶ୍ୟ (ଅ. ୧୦. ୧୯ । ୭ । ୭)

ବାହୁ ଶିବିନ୍ଦୁ, ଉଦର (ଗେଟ) ବୈଶ୍ୟ ଓ ମାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧିପତ୍ର । * ।

ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶତ୍ରୁପୁ ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୁଦ୍ର

ହୃଦୟକ ମାନବ ଶରୀରରେ ମୁଖ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ୱରୂପ, ବାହୁ ଶିବିନ୍ଦୁ ସ୍ୱରୂପ, ଉଦର (ଗେଟ) ବୈଶ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ମାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧି ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଶିବିନ୍ଦୁ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୁଦ୍ରର ଧର୍ମ ହେଉଛି— ସାଧାରଣ ଜନ, ବିଦ୍ୟା, ସଂସ୍କୃତି ଓ ସେବା । ପରତ୍ୟକ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପୂର୍ବ ପ୍ରକାର କର୍ମ ବିଭାଗ ଦେଖାଯାଏ । ପରତ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖ ହେଉଛି— ଜ୍ଞାନଗତ,

* ଉଦ୍ଭିଦରେ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ— ଅଳ୍ପ ବଚ୍ଚିକାଶୁ ବ୍ରାହ୍ମଣପ-
ରୁଷ୍ଟ ସୁଦୃଶ ଶିବିନ୍ଦୁ ବେଦବାରୁଦ୍ୟାଃ ତତ୍ତ୍ୱେକ ଶିବିନ୍ଦୁଃ ସୁଦୃଶ ।

ସ୍ୱେଦକରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଭେଦ— ଶୁଣିତା ବାହୁଗାତ୍ର ଯାହୁ ହୋୟ ଶିବିନ୍ଦୁଃ
କେଶେୟ ଓ ଶା ବୈଶ୍ୟାଶ୍ଚ ମଳମଳ ଭବାୟୁ ନେ—

ହେଉ ଶାହାସ୍ତ୍ରରେ ଜେୟାଃ ଏବଂ କେତେକ୍ଷୁମ୍ [ବାହୁ]
ଅଶ୍ରୁକରେ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ— ତେଜାକାଃ କପୋତାଶ୍ଚ ଦାୟା ରୋଦା ବକାଃ
ଶିବିନ୍ଦୁ ମୟୁରାଶ୍ଚ ହାସା ବୈଶ୍ୟା ଇନ୍ଦ୍ରପାଃ ।

କାଳ ପ୍ରାତଃ ଶୁଦ୍ରା ଏବଂ ମସି ବେଷ୍ମନମ୍ ॥

ପିଣ୍ଡବାନା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷା ରୁଦ୍ରାଃ ବେଦେନମ୍ [ଧ୍ୟାନ]

ପିଣ୍ଡକରେ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦ— ବ୍ରାହ୍ମଣୋଽଞ୍ଜଃ ହବି ଶିବିନ୍ଦୁଃ, ବୈଶ୍ୟଃ
ଅଳ୍ପ ବକ୍ତ୍ରକଃ । (ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ)

ଏବଂ ତଜା ବୃଷା ମେଷା ଅଜାଶୁ ମନ୍ତ୍ରପାଃ କଳାଃ

କାୟାନ୍ଧ ଧାତାବୋ ବୃଷାଃ ପିଣ୍ଡବାନା ଦେବଦେବତାଃ

ନଦା ପ୍ରାଣୀନି ଦାୟାଶି ଚକ୍ରବୋରଚକ୍ରପଦାଃ

କୌତବ୍ୟା ବେଦାଃ ପୁରାଣାନ୍ ରମାନ୍ୟା ନି ତତ୍ତ୍ୱେକ ଚ

ଚକ୍ଷୁର୍ଯା ପ୍ରବିଚକ୍ରାନ୍ତି ଗୁଣେନେ ବନଜନତଃ । [ବୈଶ୍ୟ ସଂ]

ଆୟୁର୍ବେଦେ ଚକ୍ରସ୍ତୁ ମୁଖ୍ୟାଃ ପ୍ରକୃତ୍ୟୁଃ ସୁଦୃଶ

ନେତ୍ରା ବାହୁଗାତ୍ର ଗୁଣେନେ ଶୈଷ୍ଟିକତା

ହୃଦୟ ପ୍ରାଣୀନି ସନ୍ତପ୍ୟକ ସ୍ୟାନ୍ଦ୍ୟକା ବୈଶ୍ୟା

[ମାନ୍ବର]

ଏହାର ଚେଷ୍ଟା, କର୍ତ୍ତୃତା, ନାସ୍ତିକା, କିମ୍ବା ଓ ତମ୍ଭେ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଜନନୀୟ ରହେ । ଦେଖିବାପାଇଁ ଆମି, ଶୁଣିବାପାଇଁ କାନ, ପୁରାଣ ଦୁର୍ଗମ ଶୁଦ୍ଧିବାପାଇଁ ଗାନ, ମଧୁର ଅମ୍ଳାଦିରସ ଶୁଣିବାପାଇଁ ଏବଂ କଥା କହିବାପାଇଁ ଏବଂ ଏବଂ କୋଳକା, କାଠିନ, ଅଗ୍ରା ଓ ଚରମ-ଭେଦାଦି ଜାଣିବାପାଇଁ ଚିତ୍ତେନ୍ଦ୍ରିୟର ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ମଧ୍ୟ-ଜନନୀୟ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତାବଳୀରେ ରହେନାହିଁ, ଏହି କାରଣରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଯାଏ ।

କେବଳ ସମୟରେ ମଧୁର ଆନନ୍ଦର ଅନ୍ୟ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ବହୁ-ଓ ଭୁବି ଦ୍ଵାରା ଆହାତ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନର ଆକର ଏହି ମାୟା (ମୁଖ) କୁ ବଳୁକ୍ତ ହୋଇ ଶୁଦ୍ଧିହୀନ । ଯଦି ଆତ୍ମିକୁ ଘୋଡ଼ାକଦିଆଯାଏ, ଗରବ ଗର୍ବିବାଦ ବଦ, ଯଦି ଜାନକୁ ଘୋଡ଼ାକ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ଶୁଣିବାର ବଦ, ଯଦି ମୁହଁକୁ ଘୋଡ଼ାକ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ କନ୍ଧବାର ବଦ ଏବଂ ଯଦି ଜାନକୁ ଘୋଡ଼ା କରାଯିଆଯାଏ ତେବେ ଶୁଣିବାର ବଦ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଶାସ ପ୍ରମୋଦ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବଦ ହୋଇଯାଏ । ଦାହାଦର ବୁଲିବା ସମୟରେ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ଗଲେକ ଦହାକୃତ କରିଥାନ୍ତି, ସେହିପରି ମୁହଁରେ ଯଦି ଲୁହ ଘୋଡ଼ାକଦିଆଯାଏ । ତେବେ ଜ୍ଞାନର କେବଳ ମୁହଁର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୁଏନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଗର୍ବମାନ ଠିକ୍ ଏହିଭଳି ଗାନ୍ଧରେ ଯାକପଡ଼େ, ଯେପରିକି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜନହସ ଓ ଲୋଭା-ହେତୁ ସମସ୍ତ ସମାଜ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ । ଆତ୍ମବିମୟ ଦେଖନ୍ତୁ ଯଦି- ପ୍ରାଚୀନ ଶତ୍ରୁର ମଧ୍ୟରେ ଭେଜନ ପ୍ରାବଣ କରାଏ ମୁଖ-ବାମ୍ଫି-ପୋଡ଼ା, ଦରମିତା, ବକୁତ ଅନ୍ତରକର ଭେଜନକୁ ଗନ୍ତନା କରେ- ମୁଖ, ଶରୀରର ଅନ୍ତରକର ବସ୍ତୁକୁ ବାହାର କରିଦିଏ- ମୁଖ, ଏବଂ ହିତକର ଦାୟକୁ ଯଦି କି- ଗାନ୍ଧ ଶତ୍ରୁର ଉପମୋଦି- ଶୁଦ୍ଧିର ନିର୍ମାଣ କରେ, ମୁହଁ । ଯଦି ମୁଖ ଭଲରୂପେ ଗାନ୍ଧଦାୟକୁ ଚଳେ- ମନେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଶକ୍ତି ଶିକ୍ଷିତ, ତା'ର ଫଳ କ'ଣ ହୁଏ? ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି, ମେସନ୍ ଶତ୍ରୁ ଶୁଣିରେ ପଡ଼ିଲେ ଯାଏ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରୀକର୍ମବା ମଧୁ ଆହାର ମଧ୍ୟ ବାନ୍ଧିହୋଇ ବାହାରିପଡ଼େ ।

(୧) ମୁଖର ବାମ୍ଫି ଏହି ଯଦି- ହିତକର ବସ୍ତୁକୁ ଶରୀରର ଉପମୋଦି

କରି-ଭିତରକୁ ଛୁଡ଼ିବା, ଯେତେ ଯଦି ମୁଖ ଲେଉଟ ହୁଏ ଏବଂ ନିଜେ ଖଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ନିଜ ଭିତରେ ହିଁ ରଖେ, ଲୋର ତଳକୁ ତାକୁ ଖସାଇ ଦିଏନାହିଁ, ତା'ହେଲେ ତଦ୍ୱାରା କେବଳ ମୁଖର ଦୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସାରା ଶରୀରର ଅନିଷ୍ଟ ନିହାଇଥାଏ । ଯଦି ମୁଖରେ ହିତ ଅଛି ତଦ୍ୱାରା ପରାମର୍ଶକରିବାର ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତେବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପରିଣାମ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମଣ ସଦୃଶ ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ହୁଏ, ତା'ଠାରେ ଯଦି ଲେଉଟ ଆବେଶର ଘରକରି ରହିବ, ତେବେ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିଯାଏ ।

ମୁଖ ହିଁ ପଡ଼ାଏ ଏବଂ ପଡ଼େ, ମୁଖର ଅଂଶ ମସ୍ତିଷ୍କ ହିଁ ବୁଝେ ଓ ମନେ ରଖେ । ଯଦି ମୁଖ ନ ରହେ, ତା'ହେଲେ ଫଳନ ଫଳନ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ମେନ୍ଦ୍ର କି ଶରୀରକୁ ଚାହିଁବାର ମଧ୍ୟ କଠିନ ହୁଏ । ଏହେତୁରୁ ଶରୀରକୁ ଗୋଟିକରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ମୁଖକୁ କାଟିଦେବାକୁ ହୁଏ ।

ଆଜିକାଲିର ଲୋକେ ପ୍ରଜ୍ଞାତୋଷରୁ ଏହି ମୁଖକୁ କାଟିଦେବାକୁ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏଥିଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଶରୀର ସ୍ୱଚ୍ଛ ଉଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଯିବ, ସମାଜ ମରିଯିବ, ତାହାର ଶରୀରକୁ ଚାହିଁବାର କଠିନ ହେବ, ଏହା ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଉକ୍ତ ବେଦ ମନ୍ତ୍ରରେ ମୁଖକୁ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲାଯାଇଛି । (୨) ଏବେ ବାହୁକୁ ଦେଖନ୍ତୁ- ବାହୁକୁ ଶସ୍ତ୍ରୀୟ କୁମାସାଏ, ଏହା ହେଉଛି- ଗରଭାଗ । ଯଦି ମୁଣ୍ଡଉପରେ ଠେଙ୍ଗା ପ୍ରହାର ଲାଗିବାକୁ ଦେହ ଉଦ୍ୟତ ହୁଏ, ତେବେ ତାକୁ ରୋକିବାପାଇଁ ଆଗ ବାହାରେ କିଏ ? ଏହାର ଉତ୍ତର ବାହୁ ବା ହାତ । ଯଦି ଅଙ୍ଗରୁ ଲୁହାଫିଟି ଖସିଯାଏ, ତେବେ ତାକୁ ଠିକ୍ କରେ କିଏ ? ସେଇ ବାହୁ । ତଦି ପାଦରେ କଣ୍ଟାପରିଯାଏ, ତା'କୁ ଚାହାରକରେ କିଏ ? ସେଇ ବାହୁ । ଯଦି ଶ୍ରେ ଉପରେ ଠେଙ୍ଗା ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ, ତେବେ ଉଦ୍ୟତ ହୁଏ କିଏ ? ସେଇ ବାହୁ । କେହିହେଲେ ମୁଖରେ, ଜଞ୍ଘରେ ବା ପାଦରେ ଲୁଠି ଚଳାଏ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ସାରା ଶରୀରର ରକ୍ଷାସ୍ଥର ବାହୁ ଉପରେ ହିଁ ରହେ । ଏହିଭଳି ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଶ୍ୟ ଶୁଦ୍ରମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷାସ୍ଥର ଶସ୍ତ୍ରୀୟ ଉପରେ ରହେ । ଯଦି ବାହୁ ବ୍ୟାୟାମକୁ ଛାଡ଼ି ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ମୁଣ୍ଡଉପରେ ଅନ୍ୟର ଜୁଡ଼ା ମାଡ଼ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଯାଏ । ଶସ୍ତ୍ରୀୟ

ଦୁର୍ବଳତାରେ ଫଳ ବାହୁଳ୍ୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶୁଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀକରଣକୁ ପଡେ ।

ଏହାକୁ କାରଣରୁ ହିଁ ଉକ୍ତ ବେଦ ମନ୍ତ୍ରରେ ବାହୁକୁ ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରାଯାଇଛି ।

(୩) ମୁଣ୍ଡ ବା ମୁଖ ବାହୁରୁ, ଅଟେ, ବାହୁ ବା ଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ ଅଟେ । ଏହାର ବାହୁରୁ ତ ହୋଇଗଲା । ଏହାର ଚଳଣି ଶେଷ, ଅଶ୍ରୁ ବା ଜଂଘା ବୈଶ୍ୟ ଅଟେ । “ଉରୁ ଚତୁର୍ଥାୟ ବୈଶ୍ୟଃ” (ପଞ୍ଜ: କା: ୩୫।୧୧) “ଅଥ ଚତୁର୍ଥାୟ ବୈଶ୍ୟଃ” (ଅଥ: ୧।୩।୭) ଏହା ହେଉଛି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାଗ । ଶ୍ରେଣୀର ଉପଯୋଗ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ପେଟରେ ଜମା ହୁଏ, ସମାଜର ଉପଯୋଗୀ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କଠାରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ରହେ । ଆସି ଉତ୍ତମ ଖାଦ୍ୟ ଦେଖିଲୁ, ହାତ ତାକୁ ଉଠାଇଲୁ, ମୁହଁ ତାକୁ ଚୋରାଇ ଗଳର ତଳକୁ ଖସାଇଲୁ । ଏବେ ସସବୁ ଜମାହେଲୁ କେଉଁଠାରେ ? ଏହାର ଉତ୍ତର ପେଟରେ ବା ମଧ୍ୟଭାଗରେ । ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ପାଳନ ଓ ଯୋଗ୍ୟତା କେନ୍ଦ୍ର ହେଉଛି- ଉଦର । ଯଦି ଉଦର ଖାଲି ହୋଇଯାଏ, ତେବେ ଆମି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠି, ମୁଣ୍ଡ ଘୁରୁ, ବାହୁରେ ଶକ୍ତି ରହେନାହିଁ, ଜଂଘା ଓ ପାଦ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇପଡ଼େ ଉଠେ ନାହିଁ । ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଦରିଦ୍ରତାରେ ସମସ୍ତ ସମାଜ ଅଧୋଗତ ପାତ୍ର ହୁଏ । ଯଦି ଉଦରଭାଗ ସଞ୍ଚିତ ଗୁଣକୁ କେବଳ ଆପଣା ପାଇଁ ରଖେ, ଏବେ ତେଣେ ପଡ଼ୁଥାଏ ନାହିଁ, ତାହେଲେ ନିଜ କୋଷ୍ଠରୁ ନିଜକୁ ଚାପିବିଦ ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । ସଂଗ୍ରହ ‘ଏ ତ୍ୟାଗ ଏହି ଦୁଇଟି ବୈଶ୍ୟର ଧର୍ମ । ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ଉଦର [ପେଟ] କୁ ଉକ୍ତ ବେଦମନ୍ତ୍ରରେ ବୈଶ୍ୟ ବୋଲାଯାଇଛି ।

(୪) ବୈଶ୍ୟର ଅଧୋଭାଗ ପାଦ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ଏହା ସେବା ଭାଗ । ସମସ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଭାଗ ପାଦ ଉପରେ ହିଁ ରହେ । ପାଦ ବ୍ୟତୀରେକେ ଉପରର ସସବୁ ଅଜ୍ଞ ବ୍ୟର୍ଥ । ପାଦ ଯଦି ଦୃଢ଼ ନ ଥାଏ, ତେବେ ଶ୍ରେଣୀର ପତନ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ।

ପାଦ ସ୍ବୟଂଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ । ଏହି କାରଣରୁ ମଣ୍ଡିତ ଭାଗ ତାକୁ ଯେପରି

ଭାବରେ ଲୋଭବାନ୍ ଶୁଣନ୍ତି, ସେ ସେଇପରି ଭାବରେ ତଳେ ସେ-ପଦ
ମନ୍ତ୍ରସ୍ଵର ଆଦେଶ ବ୍ୟତିରେକେ ନିଜର ଇଚ୍ଛାବ୍ୟାପାର ତଳେ, ତଳେ
ସେ ସ୍ଵୟଂ ଶ୍ରୀପତିବ, ସାରା ଶରୀରକୁ ମଧ୍ୟ ବାସାଇ ନିଜାଇବ ।

ପାଦ [ଶୃଙ୍ଖ] କୁ କୁମାରୀ ଗମନରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଯେଉଁଠି ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସ୍ଥାନ
ମୁଖର ଏକାଂଶରେ ସ୍ଥିତ ମନ୍ତ୍ରସ୍ଵର-ଧର୍ମ । ପାଦକୁ ଶୀତୋଷ୍ଣରୁ ରକ୍ଷା
କରିବାପାଇଁ ତହିଁରେ ଛୋଟା ପିନ୍ଧାଇବା ଏବଂ ସେଥିରେ କଣ୍ଠା ପଶିଲେ
ବାହାର କରିଦେବା ଏବଂ ତୈଲଭ୍ୟଙ୍ଗାଦି ଦ୍ରାବ୍ୟ ତାକୁ ବଳିବାନ୍
କରାବଦା ଏସବୁ ଯନ୍ତ୍ରିୟ ସ୍ଥାନସ୍ଥ ବାହୁର ଧର୍ମ । ଏବଂ ତାକୁ ପୋଷକ
ରୋଷ ଯୋଗାଇବା ବୈଶ୍ୟ ସ୍ଥାନସ୍ଥ ଉଦରର ଧର୍ମ ଅଟେ ।

ବେତୋଳ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମର-ଏହି ଦେଲ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର । ଏହି
ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ବସଷେଷ । ବୈଦିକକାଳ [ସୂକ୍ଷ୍ମ
ଆରମ୍ଭ] ରୁ ହିଁ ଶୁଣି ବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ- ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ କର୍ମ ମଧ୍ୟ
ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହିକଥା ଉକ୍ତ ବେଦମନ୍ତ୍ରରୁ ଟିକ୍ତ ହେଉଅଛି ।
(*) ଉକ୍ତ ବେଦମନ୍ତ୍ରର ଏହି ଅର୍ଥ ନୁହେଁ- ଚୈଦିକ ଯୁଗରେ ଉକ୍ତ
ବୈଦିକ କେବଳ ଥିଲା, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜାତି ବା ଉପଜାତି ନଥିଲା ।
ଅଥବା ସେଇ ସମୟରେ ବରଷ, ପୁରୁଷର, ମୁଖ, ବାହୁ, ଉରୁ, ପାଦ
ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ନ ଥିଲା । ଏହା ନୁହେଁ । ସେଇ ସମୟରେ
ମଧ୍ୟ ନିଷାଦ, ଶୂଦ୍ର ଆଦି ଅନ୍ୟଜାତି ଥିଲା । ଯେପରି କେବଳ ମୁଖ,
ବାହୁ, ଉରୁ, ପାଦ ଏହି ଶୁଣି ଅଙ୍ଗଦ୍ଵାରା ପ୍ରାଣୀର ପ୍ରାଣ ଧାରଣ ଅସମ୍ଭବ ।
ମଳମୁତ୍ର ଆଦି ତ୍ୟାଗ ନମନ୍ତେ ଯେପରି ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ୟ ଅଙ୍ଗ
(କୁଦ ଉପସ୍ଥ) ମଧ୍ୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁର ଆବଶ୍ୟକ, ସେଇପରି
ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ । ଯେପରି ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ୟ ଅଙ୍ଗଛଡ଼ା କୌଣସି ଶରୀର ଜୀବିତ
ରହିପାରେ ନାହିଁ, ସେଇପ୍ରକାରେ ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ୟଙ୍ଗାହୁ ଛଡ଼ା କୌଣସି ସମାଜ
ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣିକ- ଅସ୍ତ୍ରଶ୍ୟ ଜାତି ସମାଜର
ଅବଶ୍ୟକ ଓ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଅଟେ ।

ବେଦରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ସମସ୍ତ କଥା କୁହାଯାଇଛି । ଯେପରି ଶରୀର
ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କର ସୀମା, ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଅଧିକାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟ

ହେଉଛି- ଶିଶୁରଶେଷ । ସେଇ ଶିଶୁର ଶକ୍ତିରୁ ଯେଉଁ ସଭାବ
 ଶିଶୁର ପ୍ରଭବ ବା ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରଭବଗୁଣ
 ବୋଲାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲିଲେ ପୁରୁଷ ଜନ୍ମର ସ୍ୱଭାବ, କହିଲେ
 ଯେଉଁ ଗୁଣମାନେ ଉଦ୍ଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କୁ ମାନଙ୍କର
 କର୍ମବିଭାଗ ହୋଇଥାଏ ।

କର୍ମ-ସଭାବ ଶିଶୁର ଥିବା ବାସ୍ତବ ପ୍ରକାଶ । କର୍ମ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟର
 ବଚନ ଓ ମୁକ୍ତିର ପ୍ରାୟଶ କାରଣ । କର୍ମମୟୀ ଶିଶୁରୁପିଣୀ ପ୍ରକୃତ
 ଅଟେ ଭଗବତ୍ ଶକ୍ତି, ସୁତରାଂ ସମସ୍ତ କର୍ମପ୍ରକାଶ ଥିବା ଭଗବତ୍ ଶକ୍ତିର ଓ
 ଭଗବତ୍ ମହିମାର ପ୍ରକାଶ । ଏହି କର୍ମ ବିଜ୍ଞାନ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣାହମ ଧର୍ମର
 ପ୍ରାଣ ସ୍ୱରୂପ । ଏହା ମାନବ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳମୟ ପଥରେ ଅବସର
 ହେବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ । କର୍ମ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ପ୍ରକୃତ ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ
 ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାପାଇଁ ଏହି ବିଦ୍ୱଜ୍ଞାନମୟ ବିଦ୍ୱାନ୍ସ ଧର୍ମ ଥିବା ସମର୍ଥ
 ହୋଇଅଛି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ କୌଣସି ଜାତିରେ କୌଣସି
 ସଭାବୀତ ଏହାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ଗ୍ରହଣକରି କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇନାହିଁ ।
 ବାସ୍ତବ କଥା ଏହିପରି- ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା କର୍ମ କରେ, ତାହା ତା'ର
 ସ୍ୱଭାବଜାତ ନୁହେଁ । ତାହା ମୂଳତଃ ଅନାଦି ପ୍ରକୃତ ସମ୍ପନ୍ନ ଅନାଦି
 ମରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଲୀଳା । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ସେଇ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଥିବା
 ଗୋଟିଏ ଅବିମାନମୟ ଅଂଶମାତ୍ର । ସୁତରାଂ ଯାହାହାର ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର
 କର୍ମକୁ ବୁଝିକର୍ମ ରୂପେ ପରିଗଣିତକରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ସେଇଭଳି
 ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଲାଭ ଥିବା ମନୁଷ୍ୟଜାତି ପକ୍ଷରେ କଲ୍ୟାଣପ୍ରାପ୍ତିର ଏକମାତ୍ର
 ପଥ । ସେଇଭଳି ଜ୍ଞାନମୟ ସ୍ୱଭାବ ଯେଉଁମାନଙ୍କର, ସେଇମାନେ ଥିବା
 ଦାତ୍ତଶା । ଶମ, ଦମ, ତପସ୍ୟା, ଶୁଦ୍ଧି, କ୍ଷମା, ସରଳତା, ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ,
 ଏବଂ ଆତ୍ମିକ୍ୟବୋଧ, ଏହି ସମସ୍ତ ଥିବା ବାହୁଶର ସ୍ୱଭାବ ଜାତକର୍ମ ।
 ଏହିପରି ଯେଜଣ, ଯେଉଁ, କର୍ମଦକ୍ଷତା, ଯୁଦ୍ଧରେ ବା କବିତାର କର୍ମରେ
 ଯେଉଁ, ଦାନଶୀଳତା, ଶିଶୁର ଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁରୁରୁପେ କର୍ମନିୟୁତ
 ଶକ୍ତି- ଏହି ସବୁ ଶକ୍ତିସୂତ୍ର ସ୍ୱଭାବଜାତ କର୍ମ । ଏହିପରି କୃଷି ଦ୍ୱାରା
 ପ୍ରଚାର ଶିକ୍ଷାପ୍ରାଦତ ଗୋରୁମା ଓ ନିୟୁତଦ୍ୱାରା ରୂପେ ବାଣିଜ୍ୟ
 ଏହିସବୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସ୍ୱଭାବଜାତ କର୍ମ । ଏବଂ ଏହି ଶକ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରଭବ

ପଂକ୍ତରେ ଯୋଗଦେବା ଶକ୍ତିର * ସ୍ୱାଭାବିକତା କର୍ମ ।

ସ୍ୱାଭାବିକତା-କର୍ମର ମୂଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ଗଣନାକର ସଂଯୋଗ ତେଣିତାରେ, ତାହେଲେ ସେହି ସ୍ୱାଭାବିକ କର୍ମ ନିକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଆତ୍ମାତ୍ମମୁଖୀ ଶୁଦ୍ଧିପଦକୁ ବୃତ୍ତିରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ କର୍ମର ମୂଳରେ ଭଗବାନ ସଂଯୋଗ ଦର୍ଶନ ହିଁ କର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥାବଳୀର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଶସ୍ତ ଉପାୟ ।

ଜୀବର ଜନ୍ମରୂପରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି- ଆତ୍ମସାଧାରଣତା । ଏହା ହିଁ ପରମଧର୍ମ ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

“ଅତ୍ମସମକ ପରୋପକାରୀଃ ପରମଧର୍ମୋନାମଦର୍ଶନମ୍ ॥”

ଏହି ପରମଧର୍ମ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଶରୀରାତ୍ମମୁଖୀ ବିଶୁଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧିକୁ କରବା ହିଁ କର୍ମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯଦି ନାହିଁ, ଯଦି ଭୌତିକ ସୁଖପ୍ରାପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ହିଁ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୁଏ, ତାହେଲେ ସେଇ କର୍ମକୁ ଆସୁର କର୍ମବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନୁଷ୍ୟସମାଜ ଆସୁରକ ଭାବନା ଓ ନୀତିକୁ ନେଇ । ଏମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମ ବିଚାରର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆତ୍ମାତ୍ମମୁଖୀ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମ ବିଚାର ଛାଡ଼ି ପୃଥକରେ ଅବସର ନୋହେଉ ନା ।

ସାବ ଶୈଳ ମାନବ ଧର୍ମ

ସନ୍ତ୍ୟାଂ ଦୟାତମଃ ଶୌଚଂ ଶିଷ୍ୟେଷା ଶମୋ ଦମଃ ।

ଅହଂସା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ଚ ତ୍ୟାଗଃ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଆର୍ଜବମ୍ ॥

ମନ୍ଦ୍ରାସଃ ସମଦ୍ରୁନ୍ ସେବା ଗ୍ରାମ୍ୟେହୋପରମଃ ଶମିରଃ ।

ନୃଣାଂ ବିପର୍ଯ୍ୟୟେହେଷା ନୈନମମକମର୍ଶନମ୍ ॥

ଓଲ୍ଲାଦ୍ୟାଦେଃ ସବିଭାଗୋ ଭୃତରତ୍ନସ୍ତୁ ଯଥାର୍ଥତଃ ।

ଚେତ୍ସାତ୍ମତେଜତାବୁଦ୍ଧିଃ ସୁତରାଂ ନୃଷ୍ଠ ପାଣ୍ଡବ ॥

* ଏଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ପଦରେ ସମସ୍ତ ଅନାଥ ଜାତିକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ସେବାଂ ତୁ ବିବିଧାଂକୃତ୍ୱା ଶାଶ୍ୱତେଷୁ ପରିଶ୍ରମେଃ

ଶିଳ୍ପେଷୁ ବିବିଧେରେବ ଭୂତୟା ଲଭ୍ୟତେ ତତଃ

ସ୍ୱ ବସ୍ତ୍ରାଦନ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରୈର୍ଭୋଗା ବା ସା ଶୁଦ୍ଧସ୍ୟ ଜୀବକା (ମଃ ଗ୍ଳା)

ଶ୍ରବଣଂ ଜର୍ଜିତଂ ଶ୍ରୀଂ ସ୍ଵରାଂ ମହତାଂ ଗେତଃ ।
 ସେବେକ୍ୟାବନଚର୍ଯ୍ୟାସ୍ୟ ସଖ୍ୟମାହସମର୍ପଣମ୍ ॥
 ନୃଣାମୟଂ ପରୋ ଧର୍ମଃ ସବେଷାଂ ସମୁଦାହୃତଃ ।
 ତ୍ଵଂ ଶଙ୍କ୍ଷପଣବାନ୍ ରଜନ୍ ସବୀହା ଧେନୁଃ ୪୫ ॥

[ଭଗବାନ]

ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାର କରିବା, ନୀଳ ଦୁଃଖିପୁତ୍ର ଦୟା ପ୍ରକାଶ କରିବା, ବ୍ରତ ଉପବାସାଦି ଚରସ୍ୟା କରିବା, ସ୍ନାନାଦି ଦ୍ଵାରା ଶରୀରର ବାହ୍ୟମଳ ଏବଂ ସଦ୍ଭାବନା ଦ୍ଵାରା ଜ୍ଞାନ ଜ୍ୟୋତି ଅନ୍ତର୍ମଳ ବିଦୁର କରିବା, ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ସଫଳ କରିବା, ଆତତାପୀଭିନ୍ନ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ହିଂସା ନ କରିବା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମପତି ଦାନ, ଆତ୍ମଚନ୍ଦ୍ରନ, ସରଳତା, ମନ୍ଦୋଷ, ସମତର୍କି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ସେବା, ପ୍ରବୃତ୍ତିମୂଳକ କର୍ମରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ନିବୃତ୍ତି ହେବା, ସାଧରଣ ମନୁଷ୍ୟର ବୁଦ୍ଧି ବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ଭାଗ୍ୟବିପର୍ଯ୍ୟୟ, ଓ କର୍ମ ବିପର୍ଯ୍ୟୟକୁ ହେଷିବା, ମୌନିହୋଇ ରହିବା, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଚାର କରିବା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପଥୋଚିତ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ମାନଙ୍କୁ ବାଣିଜ୍ୟ, ସଂସ୍ଥ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କଠାରେ ବିଶେଷତଃ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମବୁଦ୍ଧି ଓ ଦେବତା ବୁଦ୍ଧି ରଖିବା, ଏବଂ ସମସ୍ତ ଆତ୍ମାର ଆଶ୍ରୟଭୂତ ପରମେଶ୍ଵରଙ୍କର ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ, ତାଙ୍କର ଗୁଣକର୍ମ ସ୍ମରଣ, ଶ୍ରବଣ କରିବା, ସେବା, ପୂଜନ, ନମସ୍କାର, ଦାସଭାବ, ସଖ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବା, ଏହି ଚିରଣି ଲକ୍ଷଣ ଯୁକ୍ତ ଧର୍ମ ସବସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ପରମ ଧର୍ମ ଅଟେ । ଏହି ଧର୍ମଚରଣ ଦ୍ଵାରା ସବୀହା ଭଗବାନ୍ ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଲୌକିକ ସୁଖ ସାଧନ ଓ ବିଧି ଧର୍ମ

ଆଧ୍ୟାତ୍ମଦେବତାଶ୍ରେୟ ଯତ୍ନକର୍ମ ବିଦ୍ବଦ୍ କୃତମ୍ ।
 ବାରୁ ପ୍ରାଣେନ ମନସା ଚକ୍ଷୁମଭ୍ୟଧୀୟତେ ॥
 ଅତିହୋଷଂ ଚତଃ ସର୍ବଂ ଦେବାନାଞ୍ଜନୁପାଳନମ୍ ।
 ଆତ୍ମଥଂ ବୈଶ୍ଵଦେବଞ୍ଚ ଲକ୍ଷ୍ମିମିତ୍ୟଭ୍ୟଧୀୟତେ ॥
 ସବସାଧାରଣାର୍ଥାୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତୟତ ଯଚ୍ଚିରମ୍ ।
 ବହ୍ନିଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟୟାପେକ୍ଷଂ କର୍ମ ଚକ୍ଷୁର୍ଭ୍ୟ ମୁତ୍ୟତେ ॥

ବାପିକୃଷ୍ଣ ଚଡ଼ାଗାଦ ଦେବତାୟନନାନ୍ତ ଚ ।
 ଅନ୍ନପ୍ରାଣ ମାତ୍ସ୍ୟଃ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ୟକ୍ଷୀନୁତେ ॥
 ବାଟଶାଲ୍ ପାଠଶାଲ୍ ମଠଂ ଶୀତେନିଳଂ ପ୍ରପାମ୍ ।
 ବାଟଂ ବାଟମିନ୍ଦ୍ରସଂ କୁଲ୍ୟାବାଟବୁଦ୍ଧାସ୍ତଥା ॥
 ମତ୍ୟଶାଲ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠଶାଲ୍ ପୁଷ୍ପକଶାଳିକାମ୍ ।
 ନୌକା ଯେଷୁ ଦେବତା କୁର୍ଯ୍ୟାଦ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣଂ ବଦନ୍ତି ତତ୍ ॥
 ବନ୍ଦେଦେବି ଯଦ୍ୟାନଂ ଦେବମିଦମ୍ବିନୀତେ ।
 ଶରଣାଗତସ୍ୟ ହାତଂ ଭୁବନାଞ୍ଜାପ୍ୟହଂସନମ୍ ॥
 ସଦାଧନଂ ଖୋପକ୍ଷେପଂ ସ୍ଵମର୍ଥଂଽଽ ସମର୍ପୟେତ୍ ।
 ପରସ୍ମୈ ତଦ୍ଵିଦ୍ଵାୟ ତଦ୍ଵିମିତି କଥ୍ୟତେ ॥
 ଭୂମିଂ ସୁବର୍ଣ୍ଣଂ ଗଂ ତପ୍ତମୁତ୍ରଂ ନଂ ପୁଷ୍ପକଂ ବୃହତ୍ ।
 ଔଷଧଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠନଂ ଦଦ୍ୟାଦ୍ ତଦ୍ଵିମିତି କଥ୍ୟତେ ॥

[ଗୀତା-ବିଜ୍ଞାନ ଭାଷ୍ୟ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦେବତାର ସନ୍ତୋଷ ନିମନ୍ତେ କାୟମନୋ ବାକ୍ୟରେ
 ବାଧ୍ୟ ପଦକ ଯେଉଁ ନିର୍ମାଣୁହୀନ କରାଯାଏ, ତାକୁ ଇଷ୍ଟ ବୋଲନ୍ତି ।
 ଅଗ୍ନିଶିଳ୍ପୀ, ତପସୀ, ସତ୍ୟ, ଦେବତା ପୂଜା, ଅତିଥିସକାର ଓ
 ବୈଶ୍ଵଦେବ ଯଜ୍ଞସବୁ କର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ଇଷ୍ଟ ବୋଲାଯାଏ । ସବସାଧାରଣ
 ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ କର୍ମ ପ୍ରେରଣାକରେ ଏବଂ ଯାହା ବହୁଧନ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ,
 ତାକୁ ପତ୍ନି କହନ୍ତି । ବାଟୀ, କଟ୍, ତଡ଼ାଗ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ନେ ନିର୍ମାଣ,
 ଦେବାଳୟ ନିର୍ମାଣ, ଅନ୍ନପ୍ରସାଦ ଓ ଆରାମ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପାଠଶାଳା,
 ବେଦବିଦ୍ୟାଳୟ, ମଠ (ଗୁରୁବାସ) ଶୀତ ଋତୁରେ ଅଗ୍ନିସେବନର
 ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଜଳଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ମାର୍ଗନିର୍ମାଣ, ବର୍ତ୍ତେ
 ନିର୍ମାଣ, କେନାଲ ନିର୍ମାଣ, ମାର୍ଗ ସମୀପରେ ଛୁଆପ୍ରଧାନ ଦୃଷ୍ଟିଶ୍ରେଷ୍ଠ,
 ବଜାର, ହାଟ, ଔଷଧାଳୟ, ପାଠାଗାର, ନୌକା, ଜାହାଜ, ସ୍ଥେନ
 (ଶଙ୍ଖ ପୋଲ) ଓ ଘାଟ (ଜଳାବତରଣ ମାର୍ଗ) ନିର୍ମାଣ ଏହିସବୁ
 କର୍ମକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ । ଶରଣାର୍ଥୀରକ୍ଷା, ପ୍ରଣିମାନଙ୍କର ଅର୍ହସା
 ଯାଧନ, ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାରଣରେ ଭୂମି ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର, ପୁଷ୍ପକ, ବୃହତ୍,
 ଔଷଧ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତ୍ର ଛଦାନ ଏହିସବୁ କର୍ମକୁ ଦତ୍ତ ବୋଲାଯାଏ ।

ଏହିସବୁ କର୍ମେ ମଧ୍ୟ ସାବଧାନ ମାନବ ଧର୍ମ ।

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସମୁଦ୍ରେତର ଲକ୍ଷଣ ଓ ମୂଲ୍ୟବଦ୍ଧ ।

ବହୁକାଳ ହେଲା ବେଦବର୍ତ୍ତୀର ଅଭିନବରୁ * (୧) ପ୍ରଜ୍ଞାପରାଧରୁ ଏବଂ ଅସୁର ସ୍ୱପର୍ଣ୍ଣାଦି ନାନାକାରରେ ବୈଦିକ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟଭୁକ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି । ଭାରତବର୍ଷରେ ଏବେ ଆଦର୍ଶ ଦେବ ଦ୍ୱାରୁ, ଦେବ ଶସିୟ, ଦେବ ବୈଶ୍ୟ ଓ ଦେବ ଦାସ ଶୁଦ୍ଧ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଏଠାରେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । କଳର ପ୍ରସ୍ତରରୁ * (୨) ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ରମର, ଅକ୍ରବ, ନୟନୟ ଅସୁର ବିଦାହ, ଲଢ଼ମେକାଲେ ପ୍ରତର୍ଜିତ ସଦୋଷ ଶିକ୍ଷା ପଛତ, ଶାସନ ନଦାଷ, ଆହାର ଦୋଷ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ତରା ଇତ୍ୟାଦି କାରଣରୁ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଆଜି ଅସୁରଭବାପନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

୧ * ଅବଦ୍ୟାସାତ ବେଦାନାମାଶ୍ରୟସ୍ୟ ଚ ବର୍ଜନାତ୍ ।

ଆଳସ୍ୟାଦନିଦୋଷାତ ମୂର୍ଖ୍ୟବିଧ୍ରାନ୍ କଥାସତ୍ । [ମତ୍]

୨ * “କଳବୈଭବ” (ଶା ଶ୍ରୀ ନବାସ ଶାସ୍ତ୍ରୀକୃତ-ତର୍ପଣ ଭାରତ)

କ୍ୱ ଗ୍ରାହଣଃ କ୍ୱ ଚ ନୃପଃ କ୍ୱ ଚ ବୈଶ୍ୟବାହିଃ ।

ଶୁଦ୍ରଃ କ୍ୱ ସଙ୍କରଗଣା କ୍ୱ ଚଥାପରେସି ।

ହା ! ସଙ୍କରେ ଜଗତ ପସ୍ତସ୍ତସ୍ତୁଷ୍ଟେ ।

ବର୍ଣ୍ଣାନୁକେ ଶିବ ! କଳା ବିନ୍ଦିତାସ୍ତୁଷ୍ଟେ ॥

ବର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା ମୁଖ୍ୟତଃ ବଚ ସମଗାୟ ।

ହା ! ବ୍ରାହ୍ମଣୀୟ ବୃଷଲେ ରସି ଚୂର୍ମି ଉଧୁ ॥

ଚନ୍ଦ୍ରଃ କ୍ୱଚିତ୍ ଶିବଶିବଃ କ୍ୱ ଚ ନାସ୍ତି ପାସମ୍ ।

ସବ୍ ବର୍ଣ୍ଣନିଜ ମୁଦୟଂ କ୍ୱଚିଦେବ ଶୁଦ୍ଧମ୍ ॥

ଦାସୀସୂତାନ୍ କୁଳଟାତନୁଜାଶ୍ଚକାଳାତ୍ ।

ଆର୍ୟ୍ୟକଂ ତସ୍ୟି ଭାବତାଶ୍ଚ ଜାତାଃ ॥

ଅଜ୍ଞାତସମ୍ବନ୍ଧମନ୍ତୋ ଦ୍ୱିଜବେଶ ଭୂଷମ୍ ।

ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଶୈତ୍ୱିକ ମୁଗନ୍ଧ ଚ ସାନ୍ତତେନ୍ଦ୍ରମ୍ ॥

ମଦ୍ୟଂ ପିବନ୍ତି ମଦୟନ୍ତି ଚ ବାରକନ୍ୟାଃ ।

ଶୈଳୁଷତାଃ ଦ୍ୟୁତୟସି ନଟନ୍ତି ଭୂୟଃ ॥

ଗାୟନ୍ତି କାମଗଦତଂ ଶିବ ବାତୟନ୍ତି ।

ବିପ୍ରା ମୁଖେନ ନଟନ୍ତି ବଚ ଚର୍ମଜଃ ॥

ଦନ୍ତ, ଦର୍ପ, ଦୁରନ୍ଧାର, କୋଧ, ପାରୁଷ୍ୟ ଓ ଅଜ୍ଞାନତା ଆସୁରଭାବ
ସବୁ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ଯୋଗୁଁ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଆଜି ସବୁସ୍ଥ ସବୁସ୍ଥ
ଜାତି, ଉପଜାତି, ଉପୋପଜାତି ସୃଷ୍ଟି ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଦଳଗତ
ଧାର୍ମିକ ମିଶ୍ରି ନିମନ୍ତେ ଶତ ଶତ ସମ୍ମାନ, ସମ୍ମାନ ସବୁସ୍ଥ ପ୍ରକାର ଦେବତା
ଉପାସନା ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱନିତ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ ଓ ବିଦେଶର ବିଷୟ
ବସ୍ତୁର ଗୋଟିଏ ଉଠିଛି । ଗୁଣ କର୍ମର ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ
ବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା * ଆଜି ଆଉ ତାହା ନାହିଁ । ଆଜି ଭାତ ବିକା,

କେବଳ ଶୁଦ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି ଦେଖି ମହେନ୍ଦ୍ରାଦି ।
କାବ୍ୟାଧିବାକ୍ୟ ନିବନ୍ଧାଃ ନିୟମାଦ୍ୟାଃ ॥
ବେଦାନ୍ତାଃ କୃତାନ୍ତ କୃତାନ୍ତ ଗୁରୁତାମ୍ ।
କେବାନ୍ତମଃ ଶିବ କଳାବଦନ୍ତ ପ୍ରମୁଖମ୍ ॥
ମୌଞ୍ଜା କୃତ କୃତ ଶିଖା ବିଦ୍ୟାଦି ପିତା ।
ଦଣ୍ଡ କୃତ କୃତ ଦେବ କୃତ କୃଷ୍ଣମେ ॥
କଳା କୃତ ଭୂବରାଜ ସମିତାଦିତଃ କୃତ ।
ଶିଖା ଶିଖା କୃତ ଗୁରୁ ରାଜାଦିତଃ ॥
ଶିଖା ଶିଖାଦିତଃ ଜପାଃ କୃତ କଥାସମ୍ପାଦ୍ୟ ।
ବେଦାନ୍ତାଃ ଶିଖାଦିତଃ କୃତ ବା ବିନିତଃ ॥
ପ୍ରାଣାଦିତଃ କୃତ ତତଃ କୃତ ପିତା ବାରି ।
ହା ହା ! ବଟିଷ୍ଠି କଳୋ କଳାଦିତଃ ॥
ହା ହା ! ନଟିଷ୍ଠି ବଟିଷ୍ଠି କୃତାଦିତଃ ॥
ନଟିଷ୍ଠି କୃତାଦିତଃ କୃତାଦିତଃ ॥
ଆପ୍ତିକାଃ କୃତ କେତନ କାରଣାଦିତଃ ।
କେତନ କେତନ ବଦନ୍ତା ବିଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥାମ୍ ॥
କେତନ କେତନ ନିକୃଷ୍ଟ ଶିଖାଦିତମ୍ ।
କାମାଗୋଜ୍ଜ୍ୱଳବତଃ ପ୍ରସର ବଟିନାମ୍ ॥
ହା ! ବୁଦ୍ଧଚର୍ୟାମୃତ କରପିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତମ୍ ।
ଶିଷ୍ଟେକ ଗର୍ବିତମତୋ ସତତ ସମିତେ ॥

* ଶୁଦ୍ଧ ସୃଷ୍ଟି ମତା ସୃଷ୍ଟି ଗୁଣ କର୍ମ ବିଭାଗେ । (ଗୀତା)

ରାତ୍ର ବିଳା, ନାସ ବିଳା, ରାତ୍ର ଶିୟା ! ସେଇର ଅର୍ଦ୍ଧାଞ୍ଚିଆ, ବର୍ଣ୍ଣରାଗ
 ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଧର୍ମଗୋସାଇଁ ପଦ ବାଚ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ
 ବକସୁତ୍ତି, ମାର୍ଜାରଲିଙ୍ଗୀ ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପାଣିପଥ ପିଇବାକୁ
 ଦେବନାହିଁ- କି ବାଟୁମାଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାବିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମନୁ
 ଲେଖିଥିଲେ, ସେଇ ଅମୃତ ପ୍ରଚାରକ ସୁଗୋହର, ପଣ୍ଡା ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ
 ପାଷଣ ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ହିଁ ଆଜି ଯନ୍ତ୍ରପାଳର ଗୁରୁ ଆଦାନ
 ଅଧିକାର କରି ବସିଛନ୍ତି । * ଅଧିକାର-ଧର୍ମଗାନ୍ଧ୍ୟାକୁ ପଞ୍ଚମହାପାତକ ଓ

ନ ଜନା [ଜାତ୍ୟ] ବସିଲେ ହୋତନ ଜନା ହୋତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

କନ୍ଧୁନା ବସିଲେ ହୋତ କନ୍ଧୁନାହୋତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ॥

[ବସଲସୁତ୍ତି-ବୌଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷାନ୍ତ]

କନ୍ଧୁନା ବସିଲେ ହୋଇ କନ୍ଧୁନା ହୋଇ ଶାସ୍ତିୟେ ।

କନ୍ଧୁନା ବଇସିଆ ହୋଇ ସୁଦୃଢ଼ା ହବଇ କନ୍ଧୁନା ॥

(ଜୈନାଗମ)

ଯୋନଧୀତ୍ୟ ଦ୍ଵିଜୋ ବେଦମନାସ କୁରୁତେ ଶ୍ରମନ୍ ।

ସ ଜୀବନ୍ତେବ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟ ମାଶୁଗଚ୍ଛନ୍ତି ସନ୍ଦୃଶ ॥ (ମନୁ)

ତପଃ ଶୁଚାଚ ଯୋନଶ୍ଚ ସୟଂ ବ୍ରାହ୍ମଣ କାରଣମ୍ ।

ତପଃ ଶୁଚାଭ୍ୟଂ ଯୋ ଧ୍ୟାନଃ ଜାତି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବ ସଃ ॥

ଦେବୋ ମୁନିର୍ଦ୍ଵିଜୋ ରାଜା ବୈଶ୍ୟଃ ଶୂଦ୍ରା ନିଧାବକଃ ।

ପଶୁମୈ ଶ୍ଵେତପୁଷ୍ପାଲୋ ବିପ୍ରା ଦଶ ବିଧାଃ ସୂଚାଃ ॥

(ଅଗ୍ନି ସୁତ)

* ଯଦିଓରେୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ— “ଯଥା ବା ଇହ ନିଧାୟା
 ବା ସେଲଗାଃ (ଶ୍ଵେତ) ବିଭବନ୍ତଂ ଧୃତୁଷଂ ଅରଣ୍ୟେ ବୃକ୍ଷାଃ ।
 ଗର୍ଭମନୁସ୍ୟ (ଗର୍ଭେ ପ୍ରସିପ୍ୟ) ବିଭୁ ମାଦାୟ ଦାବନ୍ତି । ଏବମେବ
 ଭୂକ୍ତିଜଃ ଯଜନାନଂ ଗର୍ଭମନୁସ୍ୟ ବିଭୁମାଦାୟ ଦାବନ୍ତି, ଯେ ଅନେକମ୍ବିଦୋ
 ହାଜୟନ୍ତି । ତଥା ବିବିଧା ଭୂକ୍ତିଜୋ ହେୟା ଉକ୍ତାଃ । ତେଷୁ ପ୍ରଥମସ୍ତେ
 ଯେ ଧନାଭିଳାଷୟା ଯାଜନା ଭବନ୍ତି ମିଚ୍ଛନ୍ତି । ଦ୍ଵିତୀୟାସ୍ତେ ଯେ ଭାବଂ
 ପ୍ରଦଶ୍ୟ ଅର୍ଥୀଭ୍ୟସ୍ୟ ଇତ୍ରଂ ନ କରିଷ୍ୟସି, ତତ୍ତ୍ଵିୟମ୍ବି ଇୟଂ ଆଦର୍ଶଃ

ଉପାଦାନ ସମ୍ଭବ ଆଜି ହିଁ ସମାଜର ନିଜକର୍ମ ରୂପରେ ପରିଚିତ
ହୋଇଅଛି * ।

ଆଗମିଷ୍ୟତ ଲଢ଼ି ପଢ଼ି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । କୃଷ୍ଣଦାସ ସେ ଅପରାଧୀ
ଭାବିକ ବୋଲୁ । ଏତାହାଶୟଃ ରାଜିରାୟଃ ଦେବାପ୍ରସେବ ବଦାନ୍ତଃ
କୃଷ୍ଣ, ପଥା ମରୁଷ୍ୟ ବାଲାନ । (ଗୀ. ବା. ୮।୧୧)

ପୁରୁଷମ ଚ ଶେଷସ୍ୟ ହିଂସାୟାସ୍ତଦରସ୍ୟ ଚ । ଆତ୍ମାକ୍ଷୟଃ ସମୃଦ୍ଧ୍ୟ
ବ୍ୟାଧୁରାସ୍ତଦସ୍ତଦସ୍ତ । ଯେ ବଳବ୍ରତନୋ ବିଦ୍ରା ଯେ ଚ ମାନାର
ଲଜନଃ । ନ ବାପି ପ୍ରୟତ୍ନେନ ବାହୁବେଶ୍ୟ ନାବସ୍ତେବ ।
ଦଶନ୍ତ ବ୍ୟବ୍ୟକ୍ତ୍ୟାନ ନରାମବଜାନତାମ୍ । ଭୟଂ ହୁତିଷ୍ଠ ବିପ୍ରେଷ୍ଠ
ପୋଦାକ୍ଷୁର ବାହୁବ୍ୟ । (ମନୁ)

ସାଧାରଣ ଭୟ ବୋଲୁଛନ୍ତି ଯେଉଁଠି ହିଂସା ପ୍ରାୟଶଃ । ପୂର୍ଣ୍ଣବେ
ବାହୁଶା ମୂର୍ଖା ତାନମାନାବକୈରପି । ଅପଜ୍ୟ ପଃ ପୂର୍ଣ୍ଣବେ ପୂର୍ଣ୍ଣା ପଃ
ବିରାଜନ୍ତଃ । ସୀତା ଚ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତି ହୃଦୟଂ ମରୁ ଭୟମ୍ ।

[ବା. ଉ. ମା.]

“ନରକା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସପ୍ତଶତ, ତାନକ ନ ବିଶ୍ୱେ ତାନ ।

କୁଟୁମ୍ବ ସହଚ ନରକେ ତଲ ସାଧୁଲକ୍ଷ୍ମେ ଯଜ୍ଞମାନ । [ଶ୍ଳୋକୀ ଦାସ]

“ଅମୃତମ ମନୀଷା ଦେବଲୋ ଶ୍ରୀମଦାନନ୍ଦଃ । ଧାବକଃ ପାତକ ଶ୍ରେବ
ଷତକତ ବାହୁଶାସମାଃ । (ବେ. ପ.)

“ଚକ୍ରପ୍ରକାନ୍ ଦେବଲକାନ୍ ମଂସବିଧୂଶ ସୁଥା ।

ବିପତ୍ତିନ ଚ ଜିବନ୍ତଃ ବର୍ଜନଃ ସ୍ୱର୍ଗବ୍ୟକ୍ତବ୍ୟସୋଃ । [ମନୁ]

* (ମହାପାତକ) ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ସୁରାପାନ ଯେପୁଁ ଗୁରୁଜନାଗମଃ ।

ମହାନ୍ତ ପାତକାନ୍ୟାୟଃ ସାଧୁଶ୍ରୀତି ତୈଷକ ॥

ଅନୁଚିତ ସମୁଦ୍ଧେଷ୍ଟ ରଜଗାମି ଚ ପୈଶ୍ବନମ୍ ।

ବ୍ରହ୍ମଶାଳ କଳବନ୍ଧ ସମାନ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟାୟା ॥

ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡତା ବେଦନା କୌଟସାନ୍ୟ ସୁଦୃଢ଼ଦୟଃ ।

ଗର୍ଭିତାଭିଷପୌର୍ବରୁ ସୁରାପାନସମାନ ଷଟ୍ ॥

ଶିଷେପ ସ୍ୟାପହରଣ ନରାକରଜୟ ଚ ।

ଭୂମିବ୍ରଜମଣୀନା ଚ ଗୁରୁ ସ୍ତେୟ ସମ ସୁଦୃଢ଼ ॥

* ବଜ୍ରଯାମୀ ବୌଦ୍ଧଲ୍ୟ ପଞ୍ଚମକାର ସେବ ବାମାଗୁରୁ ଦ୍ଵାହ୍ନିର ମଧ୍ୟ
ଆଜି ପୁଣ୍ୟାପୁଣ୍ୟ ବରୁର ଶ୍ରୀମତୀ ଆକାର ପାରଣ କରିଛୁ । ବ୍ରାହ୍ମଣର
ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷରୁ ଆମ ଆଠକୋଟି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନରେ ପରିଣତ ହୋଇ
ଭାରତର ସବୁନାଶର କାରଣ ରୂପେ ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି, ଭାରତଶାସ୍ତ୍ର
ବିଶାସ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛି, ଶତ ଶତ ଦେବ ମନ୍ଦିର କଟେଇ ଖାନାରେ ପରିଣତ
ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାୟ ଏକକୋଟି ଲୋକ ସେଥିଲୁଗି ଧନ ଜନ ବିପନ୍ନ, ଅନ୍ନ
ବହୁହୀନ ଶରଣାର୍ଥୀ ହୋଇଛନ୍ତି, ଧୀମାନେ ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି,
ପ୍ରାୟ କୋଟିଏ ଲୋକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛନ୍ତି । ଅଳ୍ପଦିନ ତଳେ
ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ସବୁର୍ଥ ଓ ହରିଜନମାନଙ୍କ ସ୍ଵର୍ଦ୍ଧସରେ ଧୂଳିସର
ଗୁଳରେ ୪୦ ଜଣ ମରିଛନ୍ତି, ପଞ୍ଚାଶଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରାମ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି, ଲକ୍ଷ
ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଘର ଗୁଡ଼ି ପଳାଇଛନ୍ତି । [ସଂସ୍କୃତ ସଂଖ୍ୟା-୪୯୧୯୫୭]

ରେତଃ ସେନଃ ସ୍ଵଯୋନିଷ୍ଠ କୁମ ସ୍ଵାଧିନ୍ୟଜାୟୁ ତ ।

ସଖ୍ୟଃ ପୁଷ୍ୟାତ ଶ୍ରୀଷ୍ଟୁରୁ ରୁଚନ୍ତ ସମଂ ବିଦୁଃ ॥

(ଉପପାତକ) ଗୋବଧୋଃ ଯାଜ୍ୟସ୍ତ୍ରାଜ୍ୟ ପାରଦାର୍ଯ୍ୟାଭିବିଦୁଃ ।

କନ୍ୟାୟା ଦୁଷଣଂ ଚୈବ କାର୍ଯ୍ୟଶ୍ୟଂ କ୍ରୁତଲୋପନମ୍ ॥

ସବାକରେ ଶ୍ଵଶ୍ରୀକାରଃ ମହାଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନମ୍ ।

ଇନ୍ଦନାର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡାଶାଂ ଦୁମାଶାମକପାତନମ୍ ॥

ତତ୍ତାଗାଗ୍ରମ ଦାଗ୍ରଶା ମେତ୍ୟସ୍ୟତ ବିବିଦୁଃ ।

ହଂସୋଷଧୀନାଂ ସ୍ତ୍ରୀମାବୋଃଭରୁରେ ମୂଳକର୍ମ ତ ॥

ଭୃତ୍ୟାଗୁଧ୍ୟାପନା ଦାନଂ ଅପଣ୍ୟାନାଂ ତ ବିବିଦୁଃ ।

ଅନପତ୍ତିୟା ଉତ୍ତାନାଂ ତ କୌଶିଲବ୍ୟସ୍ୟ ତ ନିୟା ॥

ଅସତ୍ ଶାସ୍ତ୍ରାଗ୍ରମନଂ ନାସ୍ତି କ୍ୟଂ ରୋପପାତକମ୍ ।

[ମନୁ]

* ବଜ୍ରଯାମୀ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ନମୁନା ଯଥା—

ବେଶ୍ୟାରହଂ ସୁରୁରହଂ ରହଂ ଦେବମନୋଭୁବଃ ।

ଏତତ୍ ରହସ୍ୟଂ ଦନ୍ତେ ଅନ୍ୟତ୍ କାଚମଶି ନିଦମ୍ ॥

[ଜଳପଟଳ ଦର୍ଶନ]

ଭଟ୍ଟ୍ୟାଭ୍ରଷ୍ୟ ବିନର୍ମ କ୍ରଃ ପେୟାପେୟ ବିବର୍ଜିତଃ ।

ଗନ୍ଧାଗନ୍ଧ୍ୟ ବିନର୍ମ କ୍ରଃ ଉବେଦ୍ ଯୋଗୀ ସମାହୃତଃ ॥ (ଜ୍ଞାନସିଦ୍ଧି)

ଦିନକୁ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦ୍ରାବିଡ଼, ଟ୍ରେଣ୍ଡ ଓ ନ୍ଟ୍ରେଣ୍ଡ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ
ବିଦ୍ରୋଧବଳି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଦାମ୍ଭିକ ମୁର୍ଖମାନେ ଆଜି

ବିଧାନକୁଳ ସ୍ବରୂପାଂ ଗୋପିକାଂ ବା ବିନୟିନୀଃ ।

ହୁଏ । କଲ୍ୟାଣୀ ଯେବେବେ ମିଳି ପାଏ ସ୍ବାତ୍ । (ଜାଣିବି)

ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ କୁହା ଯାଉଥିଲା ।

ଭବନସ୍ଥ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଶ୍ରୀମତୀ ॥

[ଶୁଭ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ]

ବାମାଗୁରା ମନ୍ତ୍ର- (ଗୁଣ୍ଡମାରିନ ଚନ୍ଦ୍ର ୭ ମ ପଟଳ)

“ମୁକତ” ମାତ୍ର ତଥାମତ୍ୟେ ମୁକ୍ତା ମୈଥୁନ ମେବତ ।

ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରମିତଂ ଦେବ ନିଦଂ ମୁକ୍ତିଦେବତା ॥

ପିଲାପିଲାମାନଙ୍କ ପିଲା ଯାକର ପତ୍ର ଲୁଚାଇ ।

ଏକତ୍ରାୟ ବୋ ପୀଢ଼ା ଯୁଗଳକୁ ନ ଦିଦ୍ୟନ୍ତି ॥

[ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଗ]

ମାତୃସେବା ନିଧି ପରିଚାଳନା ନିୟମାବଳୀ ୨୦୧୭

ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶାମାନ୍ୟ ଗଣିତା ଭବ ॥

[ଶ୍ରୀମଦ୍ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର]

ରଣସ୍ଥଳା ପୁଷ୍କରମଣ୍ଡଳ ଚାରିପଟେ ଦୁର୍ଗାଳୀନୀ, ଚମ୍ପିକାଈ ପ୍ରଭାଗଃ ସ୍ୟାତୁ
ରଜନୀ ମଥୁରାମତୀ ଅଗନ୍ଧାଃ ସୁକଳଶୀ ଶ୍ରେୟାଃ । [ଭୁବନୀମଳ ଚନ୍ଦ୍ର]

ବାମାୟଣମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ-ସ୍ଥା—

“ସୁ” ଉଗ୍ରଭୂତେ ରୁଚିନି ଭଗୋଦର ଭଗମାମିନି ଭଗବନ୍ତେ ଭଗବନ୍ତେ
ଭଗଯୋଗେନ, ଭଗନପାଦିନି, ସର୍ବଭଗବନ୍ତକରି ଭଗବନ୍ତେ ନିନ୍ଦ୍ୟକ୍ରିନ୍ନେ,
ଭଗବନ୍ତେ ପଦାଗି ଭଗନ ମେ ହ୍ୟାନୟ ବରଦେ ରେନେ ପୁରେନେ
ଭଗବନ୍ତେ କିନ୍ନୟନବ କେଦୟ ଦ୍ଵାବୟ ଅମୋଗେ ଭଗବନ୍ତେ କ୍ଷୁ
କ୍ଷୋଭୟ ସର୍ବସନ୍ନିନି ଭଗବନ୍ତେ ସୁ କ୍ଷୁ କ୍ଷୁ ମେ କ୍ଷୁ ମୋ
ବୁ ହେ କ୍ଷୁ ହେ କ୍ଷୁ କ୍ଷୁ ସର୍ବସନ୍ନି ଭଗନ ମେ ବନମାନୟ
ହୁଁ ହର ବେଁ ହୁଁ ଭଗମାମିନି ନିନ୍ଦ୍ୟ ଶାମଦକା ପ୍ରକୟାମି ନମଃ ।

[ମନ୍ତ୍ର ମହୋଦଧି ୧୨ ଭାଗ]

ସନ୍ଧ୍ୟାସି ବେଳେ ସାଜି ମଠ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା କୋଟି କୋଟି
ଟଙ୍କାର ସମଗ୍ର ବିଳାସ ବ୍ୟୟନରେ ବ୍ୟୟ କରୁଛନ୍ତି । * ବୈଷ୍ଣବ
ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ତଥେବ ।

ଘରୁଠଗୋଷ୍ଠୀ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ଘୋର ବ୍ୟୟରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ *
ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ନାମଯଜ୍ଞ କେବଳ ଦାୟିକତା ଓ ଆତ୍ମ ବଞ୍ଚନା ମାନ ।
* ମୋଟ କଥା ଏହିଯେ- କୌଣସିଠାରେ ଏବେ ଧର୍ମ ନାମରେ
ସବୁକୁନସ୍ଥିତ ଆତ୍ମସେବତାତ ମୂଞ୍ଚା ନାହିଁ । ଲୋକ ବଞ୍ଚନାନ୍ତର୍ଥ, କେବଳ
ଜିହ୍ଵା ଓ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟର ଭୁକ୍ତି ସାଧନାନ୍ତର୍ଥ ସବୁ ଧର୍ମ ନାମରେ ନାନା
ଅନ୍ୟସ୍ଥ ସବୁକି ମାଟି, ପାଣି, ପଥର ଓ କାଠର ମୂଞ୍ଚା ହିଁ ଭୁଲନ୍ତି ।

* ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ମାଣ୍ଡାନ୍ତ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ସମର୍ପଣ ଯୋଗୁଁ ମହାତ୍ମ ସମସ୍ତଙ୍କର

* ଜଟିଳତା ମୁଖୀ ଲୁପ୍ତତଳକଣ୍ୟ ବାଷ୍ପାୟାମ୍ବର ବହୁକୃତବେଶ୍ୟ ।

ପ୍ରଶଂସାଦି ନ ପ୍ରଶଂସାମୟ ଉଦରନିମିତ୍ତଂ ବିରତପଦବେଶ୍ୟ ॥ [ର, ପଞ୍ଚରାଜ]

* ବୈଷ୍ଣବ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ରତ୍ନସମ- ଯଥା—

କତଂ କୃତାବନଂ ପ୍ରଶଂସାଂ ବିକ୍ଷିପ୍ତବିନୟନମ୍ ।

ଆତ୍ମାନଂ ସ୍ଵାତ୍ମାନଂ ବିକ୍ଷିପ୍ତବିନୟନମ୍ ॥ (ମାଂ ଧଂ ସାଂ)

ମନୁଜ- ଅର୍ଜୁନ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଶାର ରୂପରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ଅଛିଯେ-

ଆତ୍ମାଆତ୍ମାଂ ବିଚିନ୍ତୟନ୍ତାଂ କା ଶଂକେ ସ୍ୟାତ୍ ଜନାନାମ୍ ।

ଆତ୍ମାଂ ବୈଷ୍ଣବ ରୂପେନ ଧର୍ମସ୍ତୁ ଶ୍ୟାମ୍ୟମଶୟମ୍ ।

“ନାମୁରମାତ୍ରେର ଶୋକ, ସ୍ଵକଷ୍ଟା ମେଦେର କୋଳ ॥

ବାବା ହରି ହରି ହରି ବୋଲି” ।

ନାମଯଜ୍ଞ ପ୍ରକୃତ ଭୁକ୍ତି, ତାହା ଆତ୍ମର ଯଜ୍ଞ—

ଯେ ସ୍ଵଧର୍ମଂ ପରୋକ୍ଷ୍ୟ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣଭିରାବେଶ୍ୟ ।

ଯେ ହରେର ଦେଶିଣ୍ୟ ପାପାଃ ଧର୍ମାର୍ଥଂ ଜନ୍ତୁ ଯଜ୍ଞରେଶ୍ୟ ॥

[ବିଷ୍ଣୁସୁରାଶ]

ମଜ୍ଜନ୍ତୁ ନାମଯଜ୍ଞେ ସ୍ତେଷ୍ଠେନାବିଧିପ୍ରବଳମ୍ ॥ [ଶୀତା]

* ଅପ୍ତ ଦେବୀ ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ବିବିଦଦବା ମନସି ଶାମ୍ ବାଳାତାଂ

କାଷ୍ଠ ଲେଖୁର୍ବୁ କ୍ଷୁଦ୍ରସ୍ୟାୟନ ଦେବତାଃ ॥

ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବସନ୍ତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଦେବାଳୟେ ପଶି ଗଣା ବସନ୍ତ ।

ସମାଜାଧିକାର, ଦୃଷ୍ଟିହୀନତା ଓ ଘୋର ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କରଣ ଉତ୍ପତ୍ତି
ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧିତରେ ବିଷମ ସ୍ୱାର୍ଥ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ଯାବାଳକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
ପଥା ତାକୁ ବଢ଼ାଇଛି-ସବୁ କି ବଢ଼ିଲା ବଢ଼ିଲା । * ଏହିଭଳି ସ୍ଥିତିରେ
ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ବ୍ୟବହାରରେ ବର୍ଣ୍ଣାନାମବେଦ୍ୟବେଦନନ ତ ।

ସ୍ୱଭାବେ ତ ଧ୍ୟାନେନ ଜାୟନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କରଃ ॥

ପଞ୍ଚ ଲୋକେ ପଞ୍ଚଧ୍ୟୁୟାଃ ଜାୟନ୍ତେ ବର୍ଣ୍ଣଦୂଷକାଃ ।

ରାଷ୍ଟ୍ରବର୍ଣ୍ଣେ ସହ ଉଦାତ୍ତଃ ଶ୍ରୀ ପରମବ ବିନଶ୍ୟକ ॥

ପଞ୍ଚସ୍ତ୍ରାୟ ଶୁଦ୍ର ଶୁଦ୍ରାୟ ନାସ୍ତି କାମାନ୍ତ ମଦି ଜମ୍ ।”

ବିନଶ୍ୟତାୟାଃ ତଲ୍ଲୟଂ ଦୂର୍ଭିକ୍ଷ ବ୍ୟାଧି ପାତିତମ୍ ॥ [ମନୁ]

ସତ୍ତ୍ୱ ଯନ୍ତ୍ର ନେତାରଃ ସତ୍ତ୍ୱ ପତ୍ତ୍ୱ ଉପାତନଃ ।

ସତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରାଥମ୍ୟ ମିତ୍ତନ୍ତ ଚତ୍ ଦୂତମାୟ ନଶ୍ୟତ ॥

ଅନାୟୁକା ବିନଶ୍ୟନ୍ତ ନଶ୍ୟନ୍ତ ବାଲନାୟକାଃ ।

ସ୍ୱାଭାବିକା ବିନଶ୍ୟନ୍ତ ନଶ୍ୟନ୍ତ ବାଲନାୟକାଃ ॥ [ଥୁଂ ବଂ ଶାଃ]

ଦୁଃଖର ବିଷୟସେ- ଆଜି ଆମର ଦେଶ ବିକଟ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କରଣ,

ସ୍ୱାଭାବିକା ଚାନ୍ଦ୍ର ନ ପଳା ଲଭନ୍ତେ ଯଥା ବଶାହାତ ଚର୍ଯ୍ୟବଦାନାତ୍ ॥

[ଅଶ୍ୱତ୍ଥ-ଜ୍ୟୋତି]

ଉତ୍ତମ ସମ୍ଭାଷଣ ବସ୍ତା ଦିଶାୟା ଧ୍ୟାନାବେଶ ।

ଦୃଷ୍ଟାୟା ପ୍ରଜ୍ଞା ପୂଜା ହୋମଯାଗା ଚତୁର୍ଥିକା ॥ [ଅଶ୍ୱତ୍ଥ-ଜ୍ୟୋତି]

* କଲିକତା ଠାରୁ ଶ୍ରୀରାମପୁର ପୋଲାର ମହୋଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ପଥର
ସ୍ଥାପନ କି ନିକଟକୁ ତା ୮ । ୪ । ୫୮ ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ଭାରତରେ
ପ୍ରତିବର୍ଷ ୩୦ ଠାରୁ ୩୫ ହଜାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟଙ୍କ ଗୋହତ୍ୟା ହେଉଛି । ସେ
ଲେଖିଛନ୍ତି ୧୯୫୩ ସମ୍ବତ୍ସରରେ ୨୦ ହଜାର ୧୯୫୪ ରେ ୨୭ ହଜାର
୧୯୫୫ ରେ ୨୩ ହଜାର ୧୯୫୬ ରେ ୧ ଲକ୍ଷ ୨୦ ହଜାର ମାଙ୍କଡ଼
ଭାରତରୁ ବିଦେଶକୁ ପଠାଯାଇଥିଲା । ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି
୧୯୫୭ ସମ୍ବତ୍ସରରେ ୧୨୫ ଶହେଜନରୁ ୨ ଲକ୍ଷ ୫୦ ହଜାର ମାଙ୍କଡ଼
ଭାରତରୁ ବିଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ଜର୍ଜିଆନାଙ୍କର ଗଣନା ନାହିଁ,
ଏହାର ନାମ କି ଭାରତ ସରକାର ?

୧୩ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଜନସଂଖ୍ୟା ଲବ୍ଧିର ଉପାୟ

ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସ୍ବାଧୀନତା, ସୁଖ, ନାଟିକ ବସ୍ତ୍ରାଳୋଚନା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟତା
ସଂଗ୍ରହତା, ଅନ୍ୟାନ୍ୟତା, ବହୁନାୟକତା, ସ୍ବିନାୟକତା ଓ ବାଚନାୟକତା
କଥାବଦ୍ଧତାରେ ବିଷୟ ଅସ୍ବାସ୍ୟମୟ ବସ୍ତ୍ରର ପାପ ପକ୍ଷରେ ଏକ
ପଶ୍ୟାନ୍ତର । କେବଳ ଆମର ଦେଶ କାହିଁକି, - ପୃଥିବୀରେ ଏବେ ଏହିପରି
କୌଣସି ଦେଶ ନାହିଁ, ଯହିଁରେ କି ପକ୍ଷମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ନିୟମରେ
ପ୍ରତି ଶାସ୍ତ୍ରାଳୋଚନା କରନ୍ତି । ମାନବିକ ଆୟୁଷ୍ୟ ଶ୍ରେୟାନ୍ତର । କେବଳ ଏହାର
ମୁକ୍ତିକାର କ'ଣ ? ଆଜି ଯେଉଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା
ଲବ୍ଧି ବାହାରିବା ପରେ ବାମ୍, ହାଲିଡେନ ବାମ୍,
ନାଲିଡେନ ବାମ୍, ରୋଗ ଉପାଦାନ ଲବ୍ଧି ବାମ୍, ବ୍ୟାକ୍ଟିରିଆସ,
ମୁକ୍ତିକାର, ପିପ୍ପଲ, ବାମ୍, ରୋଗାଳୋଚନା, ଦୋଷ ଓ ରୋଗର ରୂପ
ଉପାୟ ଯୁକ୍ତି ଧାରଣାର, ଜଳଜଳ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଯାହା ବୈଜ୍ଞାନିକ
ସୃଷ୍ଟି କରି, ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖକୁ ଦଳଦେଲ ମମତା ଭୂମିକାକୁ ମୁକ୍ତି
କରା କରାକୁ ଯାହା ନେଉଛି । ଏବଂ ତା ୨୦୩-ରେ ଉପର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି
ମୁଖ୍ୟ ମର୍ମ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ବ୍ୟବସ୍ଥାକାରୀ ଲବ୍ଧି ବାମ୍ ଯାହା
ଯୋଗ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଆଜି ୧୯୭୩ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ମାସିକାରୁ ୧୯୭୪ ଜୁଲାଇ
ମଧ୍ୟରେ ଲବ୍ଧିକାରୀ ନାହିଁ ନଥିବା ଶାନ୍ତି ମହାତ୍ମା ଲବ୍ଧିକାରୀ ସମ୍ଭାବନା
ବୋଲି ୧୯୭୭-୭୮ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଏକ ମହାତ୍ମା ଯାହା ଯାହାରେ
କୋଲି ମଧ୍ୟ ସେ ଯେଉଁ ଲବ୍ଧିକାରୀ ଲବ୍ଧିକରି । (କେନ୍ଦ୍ର ଉପ
ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସମ୍ଭାବନାରେ ଶାନ୍ତି ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେ ଏହା କହିଥିଲେ ।
୨୩ । ୩ । ୫୮ “ସମାଜ”) ଏହା ବାମ୍ ସଂସ୍କୃତି ଧର୍ମ ମୁକ୍ତିକାରୀ
ଜଗତକୁ ରୋଗାଳୋଚନା ଉପାୟ କ'ଣ ? ଏବେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଏକମାତ୍ର
ଉତ୍ତର ହେଉଛି- ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ସଂସ୍କୃତି ପାଳନ ଓ ରୋଗାଳୋଚନା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
ଅଥବା ତାର ସଂସ୍କୃତି ମନୁଷ୍ୟ ମାନବିକ ଧର୍ମାନ୍ତର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ମନୁ
ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ସାମାଜିକ ଧର୍ମ ପାଳନକାରୀ ।

ଯଥା- ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ମାସିକାରୁ ଲବ୍ଧିକାରୀ ମିଳିତ ନିଗ୍ରହ

ଏବଂ ସାମାଜିକ ଧର୍ମ ଲବ୍ଧିକାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାରୀ

ଅର୍ଥାତ୍ (୧) କାୟାମାନା ବାକ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତି ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ (୨) ସଂସ୍କୃତି ବ୍ୟବସ୍ଥା
(୩) ପରସ୍ପର ଅପମାନ କରାଯାଇ ପ୍ରକୃତି ଦମନ ବା ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ,

ଆଧୁନିକତାକୁ ଧର୍ମାବରଣ ହିଁ ଜଗତର ଜୀବନ ରକ୍ଷାର ଉପାୟ ୧୦୯

(୪) ଅନ୍ତର୍ଜାତ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ଆନୁଗତ୍ୟ (୫) ଏବଂ ସମସ୍ତ ଲେଖ୍ୟମାନଙ୍କର ନାମର ବା ଦମନ ଏହି ପାଖଟି ହେଉଛି- ବିଶ୍ୱମାନବର ଧର୍ମ ।

ଜୀବ ଜଗତର ଜୀବନରକ୍ଷାପାଇଁ ଏହି ଧର୍ମକୁ ହିଁ ଆଧୁନିକତାର ପରମାର୍ଥୀ ଆବେଦନା ରଖିବୁ । ଏବଂ ରେକ ଓ ବାଗ୍‌ଭଟ ପ୍ରଭୃତି ଆଧୁର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରରେ ଜଗତକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ତରଳ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

“ଅହିଂସା ପ୍ରାଣିନାଂ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାନାନାମ୍ ଭବିଷ୍ୟତମ୍, ବର୍ଣ୍ଣ-
ବଳବର୍ଦ୍ଧନାନାମ୍, ବିଦ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିଶାନାମ୍, ଲେଖନସୋ ନନ୍ଦନାନାମ୍,
ତ ସ୍ବାବସାଧାରୋ ହର୍ଷଶାନାମ୍, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟମୟାନାମ୍ ।

ବାଗ୍‌ଭଟ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ହିଂସାସ୍ତ୍ରସ୍ଥାନାନ୍ୟଆକାମଂ ପ୍ରେକ୍ଷନ୍ତ୍ୟଂ ପରୁଷାନୁଚିତ ।

ସଂଜ୍ଞାଲାପ ବ୍ୟାପାଦମଭ୍ୟାସଦ୍ବରା ବିପର୍ଯ୍ୟୟମ୍ ॥

ପାପଂ କର୍ମେତ ଦଶାଧା କାୟାବାଢ଼ଂ ମାନସେ ପ୍ରାଜେତ୍ । (ବା.ସ୍ମ. ୬।୧୧)

ଆତ୍ମର ମଧ୍ୟ ମସ୍ତକରେ—

ସୁଖାର୍ଥଃ ପ୍ରାଣିନାଂ ଯସ୍ମାତ୍ ମତାଃ ସଦାଃ ପ୍ରବୃତ୍ତୟଃ ।

ସୁଖଂ ତ ନ ବିନା ଧର୍ମାତ୍ ତସ୍ମାଦ୍ଧର୍ମପରେ ଭବେତ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ମାନବ ସମାଜର ଆହାର ବିନାଶକ ସଳଳ ପ୍ରକୃତି ସୁଖ ବା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟମୁଳକ ଅଟେ । ଯେଉଁ ସୁଖ ବା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟଲଭ ପର୍ମାବରଣ ବ୍ୟବହରେନେ ହୁଏନାହିଁ । ସୁଖର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଅଭିଳାଷୀ ପ୍ରେତତ୍ୟକ ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମପରାୟଣ ହେବା ଉଚିତ । ଧର୍ମାବରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ମହାତ୍ମାରତର ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଅନନ୍ୟାଧର୍ମଃ ସମସ୍ତେଷାଂ ବିଷମସ୍ତେଷାଂ ଶୃଙ୍ଗରଃ ।

ନରକାଶୟାତ୍ୟନ୍ତରକଃ ଧର୍ମଃ ଧର୍ମାନ୍ଧ୍ୟାବସ୍ଥିତିଃ ସ୍ମୃତଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ବର୍ଗର ଧର୍ମ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଏବଂ ଅସ୍ବର୍ଗର ଧର୍ମ ତାହାରୁ ଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଅଟେ । କୌଣସି ଧର୍ମ ଆତ୍ୟନ୍ତକ ନୁହେଁ, ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ହିଁ ଧର୍ମବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ ।

ଆଜି ପୃଥିବୀର ଅବସ୍ଥା ଯେପରି ଆଜାର ଧାରଣ କରିଛି- ତାକୁ ଏବେ ଧ୍ୟାନ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକରିବାପାଇଁ ସ୍ୱାର୍ଥସକୂଳ ସାପ୍ରଦାୟିକ

ଧର୍ମାଭିମାନ ଗୁଡ଼ି ସବୁଫ ଯାବତ୍ତୋମ ମାନବ ଧର୍ମର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତି
 ଆବଶ୍ୟକ । ଆଶା ଓ ଆଶ୍ୱସନାର ବିଷୟ ଏହି ଯେ- ସେଇ ମାନବଧର୍ମ
 ପ୍ରବୃତ୍ତି କରିବାପାଇଁ ଏବେ କରୁଣାମୟ ବିଶ୍ୱନାଥ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର
 ପ୍ରେରଣା ଆସିଛି । ବିଶ୍ୱଧର୍ମର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥାନ ଭାରତ ଏବେ ଆପଣାକୁ
 ସାମ୍ରାଜ୍ୟାତ୍ମକ ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛି । ଆଜି
 ବିଶ୍ୱନେତା ବିଶ୍ୱନାଥନର ଅଭୟଦାତା, ଭାରତବର୍ଷର ଅଗ୍ର ଜନ୍ମା,
 ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁ ମୁଖିମାନ ଆୟୁର୍ବେଦ ଚିର
 ଦକ୍ଷାୟମାନ ହୋଇ ସାରା ପୃଥିବୀକୁ ମନୁକ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଧର୍ମ ହିଁ
 ପଞ୍ଚଶୀଳିନୀ ନାମରେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଏହି ପୃଥ୍ୱୀଭୂମିର ଜଗତରୁ
 ବୈଭବ ପୁଣି ଏଠାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି କରିବାପାଇଁ ବିଶ୍ୱଧର୍ମ ସମ୍ମେଳନକୁ
 ଏଠାକୁ ଆନ୍ତାନ କରିଛନ୍ତି । ଆଜି ଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟ ମରତ୍ୟୁନ୍ମୁଖ ବୈଜ୍ଞାନିକ
 ଜଗତ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଉଦ୍ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ବିପ୍ଳବ ବିପ୍ଳାବିତ ନେତ୍ରର ଭାଗ୍ୟୟ
 ଦକ୍ଷ୍ୟ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରହିଛି । ଭାଗ୍ୟୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଖରେ
 ଉପଦେଶ ୧ ନିରହୀକରଣ ୨ ନିରାଭି ୩ ଦୁର୍ନୀତି ନିବାରଣ ୪ ବିଶ୍ୱମୈତ୍ରୀ
 ପ୍ରିୟମ ୫ * ସଦାବସ୍ଥାନ ଏହି ପଞ୍ଚଶୀଳି ନୀତି ବା ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଧର୍ମାଚରଣ
 ଛଡା ଏବେ ପୃଥିବୀକୁ ବଞ୍ଚାଇବାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ବୋଲି
 ସମସ୍ତେ ବୁଝିଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱବନ୍ଧୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁ ନୂଆଁ ବିଜ୍ଞାନରେ
 ଅବୁଝିତ ହୋଇଥିବା ବିଶ୍ୱଧର୍ମ ସମ୍ମିଳନର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନରେ
 ଗୁପ୍ତବେଦ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ଯେ * ଶୀତଳଯୁଦ୍ଧ ସମଗ୍ର ମାନବଜାତିର
 ମନକୁ ହିଂସା ଓ ଦୁଃଖ ଦ୍ୱାରା ବିଚାକ୍ଷ କରିଦେଉଛି । ଏ ପଥ ଅବଲମ୍ବନ
 ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ
 କହିଛନ୍ତି ଯେ- ଆଜି ଗ୍ରହଜଗତ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ତେଣାଦେବା
 ଫଳରେ ପୃଥିବୀର ଗର୍ଭ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବଦଳିଯିବାରେ ଲାଗିଛି । ମନୁଷ୍ୟ
 ହାତରେ ଆଜି ଯେଉଁ ନୂତନ ଶକ୍ତି ପଡ଼ିଛି, ତାହାର ବ୍ୟବହାର
 ମାନବଜାତିର ମଙ୍ଗଳ କିମ୍ବା ଧ୍ୱଂସ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେବ, ତାହା କେହି
 କହିପାରିବ ନାହିଁ । ଯଦି ଶୀତଳ ଯୁଦ୍ଧର ଧାରା ଏହିପରି ଭବନର ରୂଲେ
 ଗାଡ଼ିଲେ ପୃଥିବୀକୁ ଧ୍ୱଂସମୁଖରୁ ରକ୍ଷାକରିବା କଷ୍ଟକର ହେବ । ସେ
 କହିଛନ୍ତି ଯେ ଥର ୧ କ୍ରିଷ୍ଣାଳୀ ଶେପଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ତାହାକୁ

* ଶୀତଳ ଯୁଦ୍ଧ (ମନ୍ତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ)

ସେହିଭଳି ଆମେବା ଓ ପ୍ରତିଦ୍ବନ୍ଦ୍ବ କରିବା ଆମେବ ସମସ୍ତ ସେବନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଦିନିକାର ଏଥୁ ଗୁଡ଼ି ଶାନ୍ତି ଓ ବନ୍ଧୁତାର ପଥ ଯାହା ହେଉ ସୁଅଟି ପଥରେ ଅନ୍ୟ ଗଲ ନାହିଁ । ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧ ପରିସାର କରି ବନ୍ଧୁ ହୋଇ ପାରିବ ପଥ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ପାରିବ । କୃଷକ ଲୋକର ନିବୋଧନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ଯଦି ସୁଅଟି ସମାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗକୁ କରି ଦିଏ ତାହେଲେ ପରିସାର କିପରି ଉଦ୍ଭାବନା ହେବ ତାହା କେହି କହୁନା କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ମୁଁ ଆଗମାନକୁ ଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କହିବା ନାହିଁ ଏହା ମୋର ଚିନ୍ତାର ବାହାରେ । ଧର୍ମ ହେଉ, ଶାନ୍ତି ହେଉ, କଳା ଅନ୍ୟ ଏବଂ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ହେଉ ତାହା ପ୍ରଭୃତ କରି କୌଣସି ଲାଭ ବହନ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ନିଜ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଛି । କେବଳ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ଲୋକଉପକାର କରିଥାଏ ।

ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ପ୍ରାଚୀନ ନେହେରୁକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ବରାଜ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଲନ କରୁନାହାନ୍ତି । ଆମେ ମୁଖ୍ୟତଃ ସମସ୍ତେ ‘ବ୍ୟବସାୟ କୁହୁମ୍ବକ’ ନବୋଦ୍ୟ ଗୋଟିଆ । କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ପରିସାରରେ ରହିବାର ମାତ୍ରରେ ବଞ୍ଚିଯା କରୁନାହିଁ । ଆମେ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ପ୍ରଗତି ଓ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଥାଉ । ଏଥିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ ଆମର ମନ ଦ୍ବିଧା ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ମାତ୍ରବାକ୍ୟ ଗାଉଛି ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଭଲକାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଲାଗିଛି । ଏ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ବାରା ଆମେ ଭଲ ଫଳ ଲାଭର ଆଶା ନାହିଁ । ବହୁତା ଦ୍ବାରା ଉତ୍ତର, କେବଳ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ବାରା ସୁଅଟି ପ୍ରଗତି ହୋଇପାରିବ । ସେହି ସମ୍ବଳନର ସ୍ବପ୍ନର ଉତ୍ତର ସ୍ବାଧୀନତା ତାଙ୍କୁ ଅଭିପ୍ରାୟରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ବୃଦ୍ଧିବାନ ଜଗତରୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତକୁ ସୁଦୃଢ଼ ଓ ମନ ନ ଫେରିଲେ ମାନବ ସମାଜର ଉଦ୍ଭାବନା ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ସେ କହିଲେ ଯେ ଯେଉଁ ସବୁ ମାତ୍ର ନିୟମ ଫାଳନ ଦ୍ବାରା ଲୋକମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ ସାଧନ କରନ୍ତି ତାହା ହିଁ ଧର୍ମ । ବିଜ୍ଞାନର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଶ୍ଳେଷଣରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ନ ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାକୁ ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଉ ପାରିବ

ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ବିଜ୍ଞାନର ବିଶ୍ୱରସର ଯାହା ଉଦ୍ଧୃତ ପାରିବ ଓ ଯାହା ବିଜ୍ଞାନର ବିଶ୍ୱାସୀ ହୁଏ, ଆମକୁ ସେହିଭଳି ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ସୁନନ୍ଦୀକ ଧର୍ମର ବିକାଶ କରାବାକୁ ମଡ଼ିବ ।

ଉତ୍କଳର ରାଧାକୃଷ୍ଣନ କହଲେ ଯେ ଅଜ୍ଞର ଧୂଆଁ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଭୁର ଉଦ୍ଭାବନ ଭବରେ ଗଢ଼ିଅଛି । ତେଣୁ ଆମର ପୂର୍ବାବଧିମାନେ ଉତ୍କଳର ସେହି ସବୁ ଧୂଆଁରାସ୍ୟ ଉଦ୍ଭାବନ କଣ ନାହାନ୍ତି ଆମକୁ ସେଥିପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାବାକୁ ମଡ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବିବର୍ତ୍ତନର ଯାହା ମଣିଷମଣ୍ଡଳରେ ମହତ୍ତ୍ୱ ନାହିଁ ଏବଂ ମାନବର ସମସ୍ତ ବୃଦ୍ଧି ବିରକ୍ଷଣତା ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଦାମ ହୋଇ ରହୁଛି । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମର ବୃଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧି ବିଶ୍ୱଜନନ ଭାବରେ ଉନ୍ନତ କରା କରା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଧର୍ମର ଉଦ୍ଭାବନ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେ କହଲେ ଯେ ଯେତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମର ବୃଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରଭୁରୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ବଦାନତାର ପ୍ରଭୁରୁ ଉଦ୍ଭାବନ ହେବ, ତାହା ସାଧନ କରାଯିବର ସମ୍ଭାବନା ହେବା ଧର୍ମର ଲକ୍ଷଣ ।

ମନୁଷ୍ୟମଣ୍ଡଳ ଯେ କହଲେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ସମସ୍ତର ଗୋଷଣା କରା, ଜାତି ଓ ବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭଜ ନାହିଁ ମନେ ନ କରା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ ଦିବନ ଦିବ୍ୟମାନେ ଲାଭ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ହେବା ସମ୍ଭବ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋକ୍ଷଣ କରି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକର ତାହେଲେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ମାନବଜାତି ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ମନୁଷ୍ୟ କରାଯିବ ହୋଇ ସେ ବୋଧହୁଏ କରାଯିବ ।

ବିଶ୍ୱଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ହୋଇଛି ବିଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା

ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ସହଯୋଗ ପ୍ରତିଷ୍ଠା

ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ, ତା ୧୮/୧୧— ବିଶ୍ୱଧର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ଦୃଢ଼ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅଧିବେଶନ ଆଜି ଶେଷ ହେଲା । ଏ ଅଧିବେଶନରେ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଦୁଇଶହଯାଏ ପଚାଶରୁ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ୧୭ ଦିନରେ ରାମଲୀଳା ମଇଦାନରେ ଅଧିବେଶନ ଉଦ୍ଭାବିତ ହେଲା । ତା ପରେ ଲାଲକଲରେ ଆନୁରୋଧ ସହାୟକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇ କେତେକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେଲା ।

ଆଜି ଶେଷ ଧନର ଆଧୁନିକତାରେ କଂପ୍ରେସ ସଂପ୍ରତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୁ, ଏନ୍, ଦେବର ଭାଷଣ ଦେଇ କହିଲେ ଯେ- ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସବୁ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ମହାନ ସତ୍ୟକୁ ଜଂସାଧାରଣକ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଦିଗରେ ସବୁ ଧର୍ମର ପ୍ରୟତ୍ନର ଗଣ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଉଚିତ । ଆଜିର ଆବିଷ୍କାରରେ ରୁଷିଆ, ଆମେରିକା, ବ୍ରିଟେନ୍, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ନ୍ୟୁଜିଲ୍ୟାଣ୍ଡ, ସୁଇଜରଲ୍ୟାଣ୍ଡ, ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ, ଗୋଲ୍ୟାଣ୍ଡ, ସ୍ୱିଡିଜ, ଜାପାନ, ଫ୍ରାନ୍ସ, ପାକିସ୍ତାନ ଓ ହଙ୍ଗେରୀର ପ୍ରତିନିଧିଗଣ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ ।

ଏ ଆବିଷ୍କାରରେ ସହାୟତାଦେୟ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବର କୁଳାପାଲଟୁ ଯେ- ମାନବସମାଜର ନିରାଶ୍ରୟ ରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବହୁଳ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ବାଦ ବିବାଦ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୌନ ଓ ଭାବୁକତା ଯେପରି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ସେ ଦିଗରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ହେବ । [ପୁ, ପି, ପି, ଟି] ୨୦ । ୧୧ । (୫୭ ପମାଜ)

ଏହିପରି “ଦାନବମାନଙ୍କ ଲୋକମାନଙ୍କ” ଏହି ଯୁଗଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ନିରାଶ୍ରୟ, ନିରୁପାୟ, ଅନ୍ୟାୟର ଜର୍ଜରିତ, ଦାନବମାନଙ୍କ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମା ବିନୋବାଜୀର ଭୂତାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ସବୁ ସମ୍ଭବତା ଓ ସାଫଳତା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିଛି । ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ- “କ୍ୟାପକ ଧର୍ମ ତ ଲୋକସତ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତିର ପ୍ରାଣୀର ସହୃଦ ରହିବ ହିଁ ରହିବ । କାରଣକ-ଧର୍ମାଦିତ୍ୱ ବ୍ୟତିରକ୍ତ ମାନବତା ଏବଂ ସତ୍ୟତାତ୍ୱ ବ୍ୟତିରେକେ ସତ୍ୟତାତ୍ୱ ବା ହେବ କିପରି ? ସେ କହିଛନ୍ତି- “ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଗାଁ ର ସବୁ ଜମିକୁ ଏକତ୍ର କରି ସମ୍ପତ୍ତି ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲେ ହିଁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଶାନ୍ତ ସମ୍ପର୍କର ମହାଧାନ ହୋଇପାରିବ ।” [ମାଡୁଭୁମି] ୧୩-୯-୫୭

ଭଗବାନ୍ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣର କଠୋର ତପସ୍ୟା ଜଗତକୁ ଅଭୟଦାନ କରୁ । ଏହି ସମସ୍ତ ଜଗତ ଏକ ମନରେ ଏକ ପ୍ରାଣରେ ଏକ କଣ୍ଠରେ ଚିରଦିନ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରୁ ଯେ ।

“ଏତଦେକ ପ୍ରସ୍ତାବ ସକାଶାଦଗ୍ର ଜନ୍ମନଃ

ସ୍ୱଂ ସ୍ୱଂ ଚରନ୍ତଂ ଶିକ୍ଷେରନ୍ ପୃଥ୍ୱ୍ୟାଂ ସଦମାନବାଃ”

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ, ଫାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ

ଜୟ ସନାତନ ବୈଦିକ ଧର୍ମର ଜୟ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଶର ପରିସ୍ଥିତି ଓ ବିଷୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ହେତୁରୁ ଧର୍ମାଧର୍ମର ବିଚାର ଏଠାରେ ଶୁଦ୍ଧ ଲମ୍ବା ଯୋଜନା, ପାଠକମାନେ ଯୋଗ୍ୟତା ସମା କରିବେ । ଏହି ପ୍ରକାର ଉପସ୍ଥାପନରେ ଏତକ ମାତ୍ର ବ୍ୟବସାୟ ଯେ- ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ବେଦାନ୍ତମୌ ହି ନିବର୍ତ୍ତେ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦରୁ ହି ଧର୍ମର ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ତେବେ ବେଦ କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଯେ—

“ଆତ୍ମାଗମସ୍ତାବଦ୍‌ବେଦଃ, ଯଃ କର୍ଣ୍ଣିତଃ ବେଦାର୍ଥୋଦବେଶ୍ୟଃ ପଶ୍ୟନ୍ତିଃ ପ୍ରଣୀତଃ ଲୋକାନ୍ତରାଃ ପ୍ରବୁଝଃ ଶାସ୍ତ୍ରବାଦଃ ସ ତ ଆତ୍ମାଗମଃ । ଗସ୍ତାତମିନ ସ୍ୟାମି ଧର୍ମଃ ଗନ୍ତବ୍ୟଃ ଗୈର୍ଭୁଜଂ ବଚଃ ଶ୍ରୋତବ୍ୟ ମନୁ- ବ୍ୟାବହାରିକଂ ତ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଭ୍ରମ, ପ୍ରମାଦ ପ୍ରଭାରମାନଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତାର୍ଥ ସ୍ୱରୂପମାନଙ୍କର ଉପଦେଶ ହି ବେଦ । ତାହା ହି ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରୋତବ୍ୟ ଓ ଅନୁକର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆଉରି ମନୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଏକାଂଶି ବେଦବଚନଂ ଯଂ ବ୍ୟବସ୍ୟେତ୍ ଦିନୋକ୍ତମଃ

ସ ବିଚ୍ଛେଦ୍ୟଃ ପରୋଧର୍ମଃ ନାଜ୍ଞାନାନ୍ତରାଧିକାରୋଃ ॥

ହିନ୍ଦୋ ରାଜାନ୍ୟଥୋବଦ୍ୟଃ ଧର୍ମଃ ଶୈବଂ ସ୍ୱରାଷିତମ୍

ବିଷ୍ଣୁନା ତ ଶିଶୁନା ସମାଦେୟାନାମ ବଦତଃ ॥ (ମନୁ)

ନିଗତ୍ୟକ୍ତେ ଅର୍ଥକାମୋ ଧର୍ମସ୍ୟ ପରିପତ୍ନିନୋ

ଧର୍ମଂ ଗୁପ୍ୟାଦୃଷାଦର୍କଂ ଲୋକ ବିର୍ବୁଧୁମେବ ତ ॥ (ମନୁ)

ଏହିସବୁ ପ୍ରମାଣରୁ ସ୍ପଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତିକ ଧର୍ମାଧର୍ମମାନ ତ୍ୟାଗକରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ୍ରୁ ବେଳେ ପ୍ରାଣର ନିମନ୍ତେ ସଂଗ୍ରହ ହି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନୀୟ ।

ସଂଘଶକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ବେଦର ଉପଦେଶ

ଯଥା-ସଦ୍‌ବ୍ୟୁତ୍ପାଦନାୟ ନରାବେଶଂ କୃତ୍ୱାମି ବଃ

ଅନ୍ୟା ଅନ୍ୟ ମଉଦୟିତ ବାସ୍ତବ୍ୟ ଜାତମିବାଦ୍ୟା ॥

(ଯଥା ୩ କାଣ୍ଡ ୩୦ ପୁରୁ)

ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ମନୁଷ୍ୟଗଣ ଭୂମନାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକର ହୃଦୟ (ବୁଦ୍ଧି)

ସମାନ ହେଉ, ମନ ଉନ୍ନତ ବଢ଼ିଯାଉ । ଏବଂ ଭୂମିମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶତ୍ରୁତା ନ ରହି । ଭୂମିମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ନେହ ସହିତ ବ୍ୟବହାର କର । ଯେପରି ଗାଈ ଆମଣାର ଲୁଆଁ ବାହୁଣୀ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ କରେ, ସେହିପରି ଭୂମିମାନେ ଅନ୍ୟ ଭୂମିରେ ସ୍ନେହ କର ।

“...ଭୂକ୍ତିର ପିନ୍ଧୁ ଯୁଗେ ମାମା ଭବନ୍ତୁ ସମନାଥ

ଜାୟାମତେନି ମଧୁମଞ୍ଜୁ ବାତଂ ବଦନ୍ତୁ ଶତ ବାମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯୁଗ ପିତାଙ୍କ ଅନୁକୂଳ କର୍ମ ଆଚରଣ କର । ମାତା ସହିତ ଯୁଗର ଉତ୍ତମଭାବ ରହ, ଧର୍ମ ପତ୍ନୀ ପତି ସହିତ ମଧୁମଞ୍ଜୁ ବାଣୀ ବ୍ୟବହାର କର ।

ମା ଭାଗା ଭ୍ରାତୃତ୍ଵେ ଦିଷନ୍ ମାତୃମାର ମୁତ ସ୍ତ୍ରୀ

ସମ୍ୟକ୍ ମକୃତା ଭୂତା ବାତଂ ବଦତ ଭବନ୍ତୁ ॥

(ଅଥବା ୩୩୦)

ଅର୍ଥାତ୍ ଭାଇ ଭାଇତ୍ଵ, ଭଉଣୀ ଭଉଣୀତ୍ଵ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରଖନା, ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ କର । କଲ୍ୟାଣ ଦାୟକ ବୃତ୍ତିରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କର ।

ସମାଜ ପ୍ରତା ସନ୍ନ ବୋ ଅନ୍ନଭାଗେ

ସମାଜନ ଯୋଗ୍ୟ, ସନ୍ନ ବୋଗୁନକ୍ତି ॥

ସମ୍ୟକ୍ସୋତ୍ତମିଂ ମପର୍ଯ୍ୟତ

ଅଗ୍ନି ନାଭିମିବାଭିତେ ॥ (ଅଥବାବେଦ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂମିମାନଙ୍କର ପାନପୁଷ୍ଟିକୁ ଏକ ହେଉ । ଭୂମିମାନଙ୍କର ଆନ୍ନବିଭାଗ ଏକ ରୂପରେ ହେଉ । ଭୂମିମାନଙ୍କୁ ଏକ ରକ୍ତରେ ମୁଁ ଯୋଗ କରୁଛି ଭୂମିମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଳିମିଶି ଏକଜୁଟ ହୋଇ ଅଗ୍ନି (ବ୍ରହ୍ମ) ଉପାସନାକର । ଯେପରି ଶଗଡ଼ର ନାଭିର (ଭୂମ୍ବର) ଚାରିଆଡ଼େ ଅର ରହିଥାଏ ।

ସଂଗ୍ରହ୍ୟଂ ସଂବଦ୍ୟଂ ସଂକୋପନଂ ଯଜ୍ଞାନତାମ୍

ଦେବାଗ୍ରାଣଂ ଯଥାୟତ୍ ସଂଜାତାନାଂ ଉପାସତେ ॥

(ଉତ୍କଳବେଦ ୧ । ୧୯୧ । ୧୨)

ଭୂମିମାନେ ମିଳିମିଶି ଯାଅ, ଉତ୍ତମ କଥାବାର୍ତ୍ତା କର । ଭୂମର ମନକୁ ନିର୍ମଳକର, ଯେପରି ପୂର୍ବର ଜ୍ଞାନଲେଖମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରୁଥିଲେ, ସେହିପ୍ରକାରେ ଭୂମିମାନେ କର ।

ସମାନୋ ମନ୍ତଃ ସମିତଃ ସମାଜା ସମାନ ମନଃ ସହଗତ୍ତମସ୍ତାନୁ

ସମାନଂ ମହମତ୍ତମତ୍ତୟୁବଃ ସମାନେନ ବୋ ହୃଦସା ଜୁହୋମି ॥

(ଋଗ୍‌ବିଦ୍-୧୦ । ୧୯୧ । ୩)

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂମିମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସମାନ ହେଉ । ଭୂମିମାନଙ୍କର ସବୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଯୋଗ୍ୟ ହେଉ । ଭୂମିମାନଙ୍କର ମନ ସମାନ (ପସ୍ତାତର ହୃଦ) ହେଉ, ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଭୂମିମାନଙ୍କ ସମାନ ବିଭିନ୍ନରେ ମୁଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛି ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ତଃସ୍ତରୀ ଏକ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଛି ।

ସମାନ ବ ଆକୃତଃ ସମାଜା ହୃଦୟାନୁ ବଃ

ସମାନମତୁ ବୋ ମନଃ ସଥାବଃସୁ ସହାସର୍ତ୍ତ ॥

(ଋ, ୧୦ । ୧୯୧ । ୩)

ଭୂମର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସମାନ ହେଉ, ଭୂମିମାନଙ୍କର ହୃଦୟ (ବୁଦ୍ଧି) ସମାନ ହେଉ । ଭୂମିମାନଙ୍କର ମନ ସମାନ ହେଉ, ଯେପରି ଭୂମିମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ଏକତା ଆସିବ, ସେହିପରି ଆଚରଣ କର ।

ଏହିଯେ ଆତ୍ମୋପମ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ସବୁସ୍ଥ ସମାନ ଜ୍ଞାନ, ଏହି ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହିଁ ମାନବର ଧର୍ମ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ସାମ୍ୟବାଦ ଏହି ଭ୍ରମେଲ୍ଲକ ନୁହେଁ, ଏହା ଅର୍ଥକାମମୂଳକ ଓ ଅତି ଭୟାନକ । କେବଳ ପ୍ରଜ୍ଞପରାଧରୁ ଏହି ସାମ୍ୟବାଦ ଉଦ୍‌ଭୂତ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ * । ଏହାଭଳ ସାମ୍ୟବାଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅସମ୍ଭବ ।

* କେନ୍ଦ୍ର ଜଣେ କାଳରହସ୍ୟଜ୍ଞ ଶ୍ରୀକୁ କବି କଳୟୁଗର ସାମ୍ୟବାଦିନୀ କୌଣସି କୁଳଟାର ଉଲ୍ଲେଖପରି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

“ବୁଦ୍ଧି ବ ସବମପରଂ ନ ହି କିଞ୍ଚିଦସ୍ତ୍ରି

ଚୟାନ୍ତମେ ସଖି ପରପର ଭେଦବୁଦ୍ଧିଃ ॥

ଜାରେ ତଥା ନିଜପତ୍ନୀ ଚ ସମାରତମ୍ବେ

ମୁଦାଃ କମର୍ଥମସଞ୍ଚାଃ କଦର୍ଥୟନ୍ତି ॥

“ସଂସାର ଶକ୍ତି କଳୋପାସନା”

ସଂସାରବାନ୍ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ ପରମ୍ପରା ମୁଖାନ୍ତଃ ॥ [ଗ. ଗ.]
ମହାଭାରତରେ ବହୁତ ମଧ୍ୟ ଏହିକଥା କହିଛନ୍ତି-ଯଥା—

“ନ ବୈ କଳା ଜାତୁ ରେନ୍ଦ୍ର ଧର୍ମମ୍
ନ ବୈ ସୁଖଂ ପ୍ରାପ୍ତବନ୍ତୀଂ ଭିକ୍ଷାଃ
ନ ବୈ ଭିକ୍ଷା ଗୌରବମପୁରୁଷନ୍
ନ ବୈ ଭିକ୍ଷାଃ ପଶ୍ୟନ୍ତେ ଶୃଙ୍ଖଳାଃ ॥
ନ ବୈ ନିର୍ଦ୍ଦୋଃ ହୃଦତେ ପଥ୍ୟମୁକ୍ତମ୍
ନିର୍ଦ୍ଦୋଃ କଳାରେ ନୈ ବତେଷାମ୍ ॥
ଭିକ୍ଷାମାଂ ବୈ ମନୁଜେନ୍ଦ୍ର ପରାୟଣମ୍
ନ ବିଦ୍ୟତେ କଷ୍ଟଦନ୍ୟତ୍ ପ୍ରଶାଂଶାତ୍ ॥

ଏହି ସବୁ ଉପଦେଶାନୁସାରେ ଶକ୍ତି ସମ୍ପଦ ନିମନ୍ତେ ହିଁ, ବର୍ତ୍ତମାନ
ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଂଗଠନ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହିସବୁରେ ସଂଗଠନ ନାହିଁ ଯେ-
ସମସ୍ତ ସମାଜ, ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ, ସିକ୍ଷା, ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଏହି ପାଞ୍ଚ
ପକାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଏକ ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ଓ ଅହିଂସାରୁ ଫଳ ଆଣନ୍ତୁ ।
ଏହିସବୁ ଯଦି ସଂଗଠନ ହୁଏ, ତା ହେଲେ ସାଧୁ ପୁଣ୍ୟରେ
ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସାଧ୍ୟ ଏକ ଅବସ୍ଥାରୁ ଅଧିକ ହୋଇଯାଏ । ଯାହାକି
ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ଧାରୁଣ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମସ୍ତ ପୁଣ୍ୟର ଜନସଂଖ୍ୟାର
ଅଧେ ଭାଗରୁ ଅଧିକ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ପକାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ
ହିନ୍ଦୁ ବୋଲିବା କାଳି ଏହି ଯେ—

ଓଁ କାର ମୂଳମନାତ୍ୟଃ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଦୁର୍ଭାଗେଃ
ଗୋଭିକ୍ଷା ଭାରତରୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥିତିସମୁଦ୍ଧେ ॥

[ମାଧବ ଦତ୍ତବିଜୟ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ପାଞ୍ଚ ପକାର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ଓଁ କାର,
ଏସମସ୍ତେ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି, ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି,
ଏସମସ୍ତେ ଭାରତରୁ ଶିଷ୍ୟ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ କର୍ମର ବିଶ୍ୱାସୀ । ଅତିଏକ ଏହି
ସମସ୍ତେ ହିନ୍ଦୁ ପଦବାର୍ଥ । ଭଗବାନ୍ ପରମେଶ୍ୱର ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ।

ହୃଦୟମାନର ସଦ୍‌ବୃତ୍ତିର ଉଦୟ ହେଉ । ଏହାହିଁ ଶେଷ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ସବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖିନଃ ସବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟଃ

ସବେ ଭଦ୍ରାଣି ପଶନ୍ତୁ ନ କଷ୍ଟିତ୍ ଦୁଃଖଭାବ୍ ଭବନ୍ତୁ ॥

ଜନପଦଧ୍ଵଂସକର ରୋଗର ପ୍ରତିକାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆୟୁର୍ବେଦ

ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ବିରୁଦ୍ଧୋଷପି ଖଟୁଚ୍ଛେଦେ ଜନପଦୋଦ୍‌ଧ୍ଵଂସ କରେଷୁ ଶ୍ଵବେଷୁ ଭେଷ
ଜନେ ଉପପଦ୍ୟମାନାନାଂ ଅଭ୍ୟୁଂ ଭବନ୍ତି ରୋଗଭ୍ୟଃ । (ଚା. ବି. ୩।୧୨)
ଅର୍ଥାତ୍ ଜନପଦ ଧ୍ଵଂସକାରକ ବାୟୁ, ଜଳ, ଦେଶ ଓ କାଳ ଏହି
ଭାବେ ପଦାର୍ଥ ଦୂଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଔଷଧ ଉପଚାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା
କରାଯାଏ, ତେବେ ରୋଗଭ୍ୟ ରହେ ନାହିଁ ।

ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

ବାତାକ୍ତଳଂ ଜଳାଦେହଶଂ ଦେଶାତ୍‌କାଳଂ ସ୍ଵଭାବତଃ
ବିଦ୍ୟାଦ୍‌ସ୍ତ୍ରୁତଂ ଯଦ୍‌ଭାବିତ୍ ଗନ୍ତାୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍‌ସର୍ବତଃ ॥
ଚକ୍ଷୁର୍ଘୃତଂ ଦୃଷ୍ଟେଷୁ କାଳାନ୍ତେଷୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗତଃ
ଭେଷଜେନାପପାଦ୍ୟନ୍ତେ ନ ଭବନ୍ତ୍ୟାତ୍ମସ୍ତବଂ ॥
ପେଷାଂ ନ ମୃତ୍ୟୁ ସାମାନ୍ୟଂ ସାମାନ୍ୟଂ ନତ କର୍ମଣାମ୍
କର୍ମ ପଞ୍ଚବ୍ୟଂ ତେଷାଂ ଭେଷଜଂ ପରମୁତ୍ତମତଃ ॥
ରସାୟନାନାଂ ବିଧିବିଚାରୋପପାଦ୍ୟାଃ ପ୍ରାୟୋଗେ
ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତେ ଦେହବୃଦ୍ଧିଶ୍ଚ ଭେଷଜେଃ ପ୍ରାୟୋଗଃ ॥
ସତ୍ୟଂ ଭୂତେ ଦୟା ଦାନଂ ବଳସ୍ତଥା ଦେବତାଜନୟଂ
ସଦ୍‌ବୃତ୍ତିଃ । ତୁ ବୃଦ୍ଧିଶ୍ଚ ପ୍ରଶମୋ ଶୁଦ୍ଧିଃ ସୁନୟନଃ ॥
ହୃତଂ ଜନପଦାନାଞ୍ଚ ଶିବାନାମୁପସେବନମ୍
ସେବନଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ତଥୈବ ବ୍ରହ୍ମବିରାଗମ୍ ॥
ସକଥା ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରାଣାଂ ମହର୍ଷୀଣାଂ ଚିତ୍ତାମ୍ବନାମ୍
ଧାର୍ମିକେଃ ସାଞ୍ଜିକେ ନିତ୍ୟଂ ସଦାସ୍ୟା ବୃଦ୍ଧସମ୍ବିତଃ ॥
ଇତ୍ୟେତଦ୍ ଭେଷଜଂ ଗୋକ୍ତ ମୟୂଷଃ ପ୍ରତିପାଳନମ୍
ଯେତାନ୍ନିୟତୋ ମୃତ୍ୟୁଃସ୍ତସ୍ମିନ୍ କାଳେ ସୁଦାରୁଣେ ॥

[ଚ. ବି. ଅ ୧୭ । ୨୩]

ଅର୍ଥାତ୍ ଜନପଦ ଧୂସର ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୂଷିତ ବାୟୁ, ଦୂଷିତଜଳ, ଦୂଷିତ ଦେଶ ଓ ଦୂଷିତ କାଳ (ରତ୍ନବିପର୍ଯ୍ୟୟାଦି) ପ୍ରମାଣ କାରୀ ଅଟେ । ବାୟୁବିଦ୍ୟା ଠାରୁ ଜଳବିଦ୍ୟା, ଜଳବିଦ୍ୟା ଠାରୁ ଦେଶ ବା ନିବାସସ୍ଥାନ ଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ତାହାରୁ କାଳବିଦ୍ୟା ଗୁରୁତର ଓ ଅପରହାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ଯେବେ ଉପଯୁକ୍ତ ଔଷଧ ଉପରୁ କରାଯାଏ, ତେବେ ଉକ୍ତ ବାୟୁଆଦି ଗୁରୁପଦାର୍ଥ ଦୂଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣିମାନେ ରେଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାତ୍ୟ ଓ କର୍ମ-ଅସାଧାରଣ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେହି ସମୟରେ ଶହର ଶୋଧନାର୍ଥେ ପଞ୍ଚକର୍ମ ଚିକିତ୍ସା ହେବୁ ଔଷଧ । ସେଇ ସମୟରେ ଚରକ ସୂତ୍ରୋକ୍ତ କଥିତ ରସାୟନ ସେବନ ଏବଂ ମୂତ୍ରରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଥିବା ଔଷଧ ଧାରଣ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଅଟେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାଭ୍ରାତ୍ୟ, ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୟା * ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଦାନ, ବେଶଶାସନାଦିର୍ଥ ଆତ୍ମାହାର୍ତ୍ତ, ଜ୍ଞାନଲେଖମାନଙ୍କର ପୂଜା, ଶାହୀୟ ସ୍ୱରୂପ ଗାଳନ, ସନ୍ତୋଷ, ମନ୍ଦଜପ, ଆରାଧ୍ୟା ପ୍ରଭାଦେଶରେ ନିବାସ, କୁହରୀ ପାଳନ, ଦୁଷ୍ଟଙ୍କ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବାସ, ଜିହେନ୍ଦ୍ରୀୟ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କ ସବୁର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା ପ୍ରତିଦିନ ଧାର୍ମିକ, ସାହିକ, ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧ ଓ ମାନସୀୟ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ, ଏହି ସବୁ ଧର୍ମାନୁହୀନ ସେଇ ଜନପଦଧୂସର ଦାରୁଣ କାଳରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଧୁରଣକ ଭିତରୁ ଅଟେ ।

“ଧର୍ମ ଏବଂ ଅତୋହନ୍ତ ଧର୍ମୀ ରକ୍ଷିତ ରକ୍ଷିତଃ”

ଚେରକାଳ ସଦାଋର ରମାୟନ-ପଥ—

“ସତ୍ୟବାଦନମନ୍ଦେଧ୍ୟ ନବୃତ୍ତଂ ମଦ୍ୟମୈଥିନୀତ୍ ।

ଅହଂସକ ମନାଦୃଷ୍ଟ ପ୍ରଶନ୍ତଂ ପ୍ରିୟବାଦନମ୍ ॥

ଦେବ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣାଦ୍ୟାଂ ଗୁରୁକୃତାନ୍ତନେରତମ୍ ।

ଆନୁଶାସ୍ୟମରଂ ନିତ୍ୟଂ ନିତ୍ୟଂ କାରୁଣ୍ୟ ବେଦନମ୍ ॥

ସମକାରରାଶ୍ଚର୍ୟଂ ନିତ୍ୟଂ କ୍ଷୀର କୃତାଶିନମ୍ ।

ଦେଶକାଳ ପ୍ରମାଣଜ୍ଞଂ ଯୁକ୍ତିଜ୍ଞମନ୍ଦଂ କୃତମ୍ ॥

ଶାସ୍ତ୍ରାବିରମସ୍ତଦ୍ଦର୍ଶନଧ୍ୟାତୁପ୍ରବଶେନ୍ନିନ୍ଦ୍ୟମ୍ ।
 ଉପାସିତାରଂ ବୃଦ୍ଧାନାମାସ୍ତି କାନାଂ କୃତାହନାମ୍ ॥
 ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରପରଂ ବିଦ୍ୟାଳୟଂ ନିତ୍ୟରସାୟନମ୍ ॥ (ଚରକ)
 ଘର୍ତ୍ତମାୟୁଃ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦୋମେଧାଂ ଆଗରାଗ୍ୟଂ ତରୁଣଂ ବୟଃ ।
 ଦେହେନ୍ନିନ୍ଦ୍ୟବଳଂ କାନ୍ତଂ ନରୋ ବିନୋତ୍ ରସାୟନାତ ॥
 [ଭାବ ପ୍ରକାଶ]

ନକେବଳଂ ଘର୍ତ୍ତମିଦ୍ରାୟୁରଶ୍ଚରତ ।
 ରସାୟନଂ ଯୋ ବିଧିବନ୍ଧୁଷେବତେ ॥
 ଗତଂ ସ ଦେବର୍ଷିନିଷେବିତାଂ ଶୁଭ୍ରମ୍ ।
 ପ୍ରପଦ୍ୟତେ ବ୍ରହ୍ମ ତଥୈବଶ୍ଚରମ୍ ॥ [ଚରକ]
 ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରଣୀ ଚର୍ଯ୍ୟା ଚିତ୍ତଜ୍ଞାଃ ପାଶ୍ୟବର୍ତ୍ତନଃ ।
 ବୁଦ୍ଧିରସ୍ମନ୍ନତାର୍ଥେଷ୍ଠ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣଂ ରସାୟନମ୍ ।
 ତାନଂ ଶୀଳଂ ଦୟା ସତ୍ୟଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ କୃତଜ୍ଞତା ।
 ରସାୟନାନି ମୈତ୍ରୀ ଚ ପଞ୍ଚାୟୁବୁଦ୍ଧିକୃତଗଣଃ ॥
 [ରସବେଦ ସମୁଦୟ]

ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟବାଦତା, ଜ୍ଞୋଧ୍ୟାନତା, ମଦ୍ୟ ଓ ମୈଥୁନରୁ ନିବୃତ୍ତି
 ଅହଂସା, ପରିଶ୍ରମଶୀଳତା, ଶାନ୍ତପ୍ରିୟତା, ତ୍ରିସୂକାଦିତା, ଜପ ଓ
 ସ୍ନାନ ଶୌଚ ପରାୟଣତା, ଧୀରତା, ଦାନଶୀଳତା, ତପଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟା,
 ଦେବତା, ଚୋରୁ * ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଆଶୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସେବା,
 ଅକ୍ରୂରତା, ଦୟାଶୀଳତା, ଯଥାର୍ଥମୟରେ ଜାତରଣ ଓ ନିଦ୍ରାଭ୍ୟାସ,
 ନିତ୍ୟ ଶୀର ଓ ଘୃତର ଅଭ୍ୟାସ, ଦେଶ ଓ କାଳ ଅନୁସାରେ ପଥ୍ୟ ମେବନ,
 ଓ ଔଷଧ ଯୋଗ ସାମର୍ଯ୍ୟ, ଅହଂକାରତ୍ୟାଗ, ସଦାବୁରପାଳନ,
 ଆତ୍ମଚିନ୍ତନ, ଆତ୍ମିକତା, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟତା, ଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ସହିତ ସଙ୍ଗ ଓ
 ଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା ଏହି ସବୁ ସଦାବୁର ନିତ୍ୟରସାୟନ ଅଟେ । ଅର୍ଥାତ୍

* ଆନନ୍ଦର ସମ୍ବାଦସେ- ଚା ୨୩ । ୪ । ୫୮ ରେ ଭାରତର ସ୍ୱପ୍ନିମ
 କୋର୍ଟରାୟ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି ଯେ- ସବୁ ବୟସର ଗୋଟିଏ ବଳଦ, ମୈତ୍ରୀ,
 ପୋତ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ବାହୁଗୁଡ଼ିକ ହୃଦୟ ସୁରୁରୁ ନିଷେଧ ।

[ସମାଜ ୨୫ । ୪ । ୫୮]

ଏହି ମନ୍ତ୍ର ନିତ୍ୟକର୍ମ ରୂପରେ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ବିନା ରୋଗାୟୁନ ଔଷଧ ସେବନରେ ମଧ୍ୟ ରୋଗାୟୁନ ଫଳଲାଭ ହୋଇଥାଏ ।

(ରୋକ) ବାଉଡ଼େ କହିଛନ୍ତି ଯେ- ରୋଗାୟୁନ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଦର୍ଦ୍ଦାୟୁ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ମେଧା, ଆଶ୍ରେତ୍ୟ, ହିର ଯୌବନ ଦେହ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଳ ଓ କାନ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ । ଏହି ମନ୍ତ୍ର ରୋଗାୟୁନ ଅଭ୍ୟାସର ଚରମ ଫଳ ସମ୍ଭବେ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ଯଥାବିଧି ରୋଗାୟୁନ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ପୁରୁଷ ଯେ- କେବଳ ଦର୍ଦ୍ଦାୟୁ ଲାଭ କରେ, ତାହା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦେବତା ଓ ରୁଷିମାନଙ୍କର ପରୀକ୍ଷାମରେ ସେହି ଶକ୍ତି ହୁଏ, ରୋଗାୟୁନ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଷର ମଧ୍ୟ ମେଲ ସଦୃଶ ଲାଭ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ବ୍ୟୟ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମସାରୁପ୍ୟକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭକରେ ।

ଆମର ଧର୍ମ ନିରପେକ୍ଷ ଶୁଣ୍ଢର ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମସ୍ୟା
 ଶୁଣ୍ଢାୟୁ ମତି ବଦ୍ୟାର ପରମବ୍ରହ୍ମ, ମହାମତି ଶୃଙ୍ଖଳା ଟାଙ୍କର ଅର୍ଥ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ସୁଖସ୍ୟ ମୂଳଂ ଧର୍ମଃ । ୨ । ଧର୍ମସ୍ୟ ମୂଳମର୍ଥଃ । ୨ । ଅର୍ଥସ୍ୟ ମୂଳଂ ରାଜ୍ୟଂ । ୩ । ରାଜ୍ୟସ୍ୟ ମୂଳମିନ୍ଦ୍ରିୟଜୟଃ । ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜୟସ୍ୟ ମୂଳଂ ବିନୟଃ । ୫ । ବିନୟସ୍ୟ ମୂଳଂ ବୃତ୍ତାପସଂହାର । ୬ । ବୃତ୍ତାପସଂହାରାଦ୍ୱା ବଞ୍ଚନମ୍ । ୭ । ବଞ୍ଚନେନ ଆତ୍ମାନଂ ସମ୍ପାଦୟେତ୍ । ୮ । ସମ୍ପାଦିତାତ୍ମା ଜିତାତ୍ମା ଉଚ୍ୟତ୍ । ୯ । ଜିତାତ୍ମା ସର୍ବାର୍ଥଃ ସଫଳେତ୍ । ୧୦ । ଅର୍ଥ ସଫଳଃ ପ୍ରକୃତି ସପତଂ କରେତ୍ । ୧୧ । ପ୍ରକୃତି ସଫଳା ହ୍ୟନାୟୁକ ମତିରାଜ୍ୟଂ ନୟେତ୍ । ୧୨ । ହୃଦିକୋପଃ ସର୍ବକୋପେତ୍ସ୍ୟା ଗର୍ଭାତ୍ । ୧୩ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଖ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ମୂଳ ଅଟେ ଧର୍ମ । ଧର୍ମର ମୂଳ ଅଟେ ଅର୍ଥ । ଅର୍ଥର ମୂଳ ଅଟେ ରାଜ୍ୟ ବା ଶକ୍ତି । ଶକ୍ତିର ମୂଳ ଅଟେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜୟର ମୂଳ ବିନୟ ବା ମର୍କ୍ଷିଷା ଓ ସର୍କ୍ଷିଷାର ମୂଳ ଶୂନ୍ୟବୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ସେବା । ଶୂନ୍ୟବୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ସେବାର ଫଳ ବଞ୍ଚନଲାଭ । ବଞ୍ଚନ ଲାଭ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ । ଆତ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସମ୍ପାଦ୍ୱା ପୁରୁଷ ଜିତାତ୍ମା ହୁଏ । ଜିତାତ୍ମା ପୁରୁଷ ସର୍ବାର୍ଥ-

ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ରହେ । ଅର୍ଥ ସଫଳ ହୁଏନିତ ପ୍ରଜା ସଫଳକୁ (ଗତିକ, ସେନା, ମିତ୍ର ଆଦି ସଫଳକୁ) ଉଦ୍ଧାତନ କରେ । ସୁଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରଜାସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ନେତାରହୃତ ରାଜା— ମଧ୍ୟ ସୁପରିଚ୍ଛିନ୍ନ କରାଯାଇ ପାରେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରଜ୍ଞାବାନ ବା ଆତ୍ମ ବିବିଧାର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାଶପାତ୍ର ବଳବାନ ଅଟେ । ପ୍ରଜା ଶୁଳ୍ବର ସେ ଫେରର କନ୍ଦଳିନୀ ଯେ— ସ୍ଵଧର୍ମେ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ଆନନ୍ଦ୍ୟାୟ ଚ । ତଥା ଅତ୍ୟନ୍ତେ ଲୋକେ ସଜଗତ ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ । ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଵଧର୍ମାଚରଣ ଦୁଃଖ ମୋକ୍ଷର ସାଧନ । ସ୍ଵଧର୍ମକୁ ଲାଭନ କରିବୁ ଓ ସଜଗତା, ବର୍ଣ୍ଣ ସଜଗତା ଉଦ୍ଧାତନ ହୁଏ । ସେଥିଲି ପ୍ରଜାମାନେ ଉଦ୍ଧାତନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେହି ଉପଦେଶ ଦେଖାଇଲେ ସେ ବିଶଦ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ସମସ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ତତ୍ତ୍ଵାନ୍ ସ୍ଵଧର୍ମେ ଲୁଚାନ୍ତାଂ ରାଜା ନ ବ୍ୟତିଷ୍ଠେତ୍

ସ୍ଵଧର୍ମେ ସଦାଧିନା ହି ଶ୍ରେଷ୍ଠେ ଚେତ ନ ନୟତି ॥

ବ୍ୟବସ୍ଥିତାର୍ଥମର୍ଥାଦଃ କୃତବର୍ଣ୍ଣାଃ ମସ୍ତିତଃ

ଯଥା ହି ଚକ୍ଷିତୋ ଲୋକଃ ପ୍ରସାଦିନଃ ନ ସଂଦତଃ ॥

ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶକରରେ ଏହା କଥା କୁହାଯାଇଛି ଯେ— ୧ମ ଶ୍ଳୋକ ଅର୍ଥ ସହଜ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖର (ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ଅସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟର) ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ ସହଜ ଶରୀରର ଏବଂ ଶରୀର ସହଜ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସମସ୍ତ ଦିଗକୁ ଅଟେ । ପ୍ରତ୍ୟେ ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସରକାର କିମ୍ବା ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରତିନିଧି ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ ପାମିନ ହୁଏ, ତାହେଲେ ପ୍ରଜାମାନ ତା'ର ଅନୁଗାମିନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ରାଷ୍ଟ୍ରର କର୍ତ୍ତୃଧାରମାନ ସେବେ ଧର୍ମ ନିରାପଣ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ପ୍ରଜାମାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଵଧର୍ମ ଧର୍ମକୁ ଅବସର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଥିରେ ଶାସ୍ତ୍ରର ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ରାଜ୍ଞି ଧର୍ମିନି ଧର୍ମିଷ୍ଠାଃ ପାତ୍ରୋ ପାତ୍ରାଃ ସମେ ସମାଃ

ରାଜାନମନୁବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ଯଥା ରାଜା ତଥା ପ୍ରଜାଃ ॥

ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ଉପବାଦ କହିଛନ୍ତି—

ଯଦ୍ ଯଦାଚରତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ରବେତସେ କଂଠଃ

ସ ଯଦ୍ ପ୍ରମାଣଂ କୁରୁତେ ଲେନସ୍ତଦନୁବର୍ତ୍ତତେ ॥

ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ— ଆଜି ଧର୍ମନିରାପଣ ଆମର ଭାରତ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସେହି

ଦଶ ଦିଶୁ । ନାନାଧର୍ମ ସକୂଳ ଭାରତ ଆଜି ନାନା କାରଣରୁ
ଆତ୍ମାକୁ ଧର୍ମବିରୋଧୀ ରକ୍ତ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବା ଯୋଗୁ
ଭାରତୀୟ ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱଧର୍ମର ଗଣ୍ଡିଭେଦ କର ଚିରାଚର
ସ. ପ୍ର. ବିଧି ନିଷେଧ ଲଙ୍ଘନ କରିଛନ୍ତି । ସାବଧାନ ମାନବ ଧର୍ମ-
ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଏବଂ ନେତ୍ର କଥାରେ ନିରାଶ । ଏଥି ପରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ
ଘରରେ ଯାହା ଟିକିଏ ଜାଣି-ନାଣି ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ଥିଲା, ନାହା ଏବେ
ପ୍ରାୟ ଉପାସିଲା । ଅଭ୍ୟାସ ଭୋଜନ, ଅପେକ୍ଷା ପାନ, ଅନ୍ୟାୟମାନ,
ଅନ୍ୟାୟକରଣ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଏବେ ପାପ କର୍ମ ବୋଲି ଅନ୍ୟାୟ ପ୍ରଜା
ନୟନାନ୍ତର । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ବାହ୍ୟ ଅନୁକରଣ ଜନତ ଅଭବ
ବୁଦ୍ଧି ଓ ଉଚ୍ଚତ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଯାହା ମୋହରେ ପଡ଼ି ଏବେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ
ପ୍ରଜା ଧର୍ମତ୍ୟାଗ ଉତ୍କଳ ମୋହ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅର୍ଥବ୍ୟବସ୍ଥା
ବେଶ୍ୟାର ବୈନାୟକି ହିଁ ପ୍ରାଚୀନ ଲୋକର ଚିନ୍ତା । ତାହା ଯୋଗୁଁ
ଏବଂ ଉଚ୍ଚତ ପାଦବୁଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ କାହାରିହେଲେ ଏବେ ମାନସିକ ହ୍ରାସ
ନାହିଁ । ଧର୍ମ ଦରଦ୍ୱାର ସମସ୍ୟା, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷର ବିଷାସମସ୍ୟା, ଭାରତ
ବିଭାଗସମସ୍ୟା, ଶୃଙ୍ଖଳାଶୃଙ୍ଖଳା ସମସ୍ୟା, ଶରଣାର୍ଥୀ ସମସ୍ୟା, ବୃକ୍ଷଭାଗ
ସମସ୍ୟା, ଦୁର୍ଗତି, ବୁଦ୍ଧିବୃଦ୍ଧି ସମସ୍ୟା, ଭୂତାନ ସମସ୍ୟା, ପ୍ରଜାବୁଦ୍ଧି ଓ
ଭାରତୀୟ ସମସ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ନେଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଏବେ ଅଶାନ୍ତ,
ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଦୁଃଖରେ ଆତ୍ମ ଜଳିଛି । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ଞାନବହୁଳ, ଅର୍ଥକାମ
ପ୍ରାପ୍ତି ଭୌତିକବିଜ୍ଞାନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଆଜି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ବୃଦ୍ଧି
କରିଛି । ସେଥିଲାଗି ଆଜି ସବୁଆଡ଼େ ପ୍ରଜାସାଧାରଣର ଘୃଣାପୂର୍ବ
ଅଯୋଗ, ଅତ୍ୟାୟୋଗ, ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ, ବୁଦ୍ଧିର ଅଯୋଗ, ଅତିଯୋଗ,
ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ଏବଂ ଏତଦନ୍ୟାୟକ ପରିଣାମର ଅନିୟା, ଅତିଯୋଗ,
ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରର ଶାନ୍ତର ଓ ମାନସିକ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କାରଣ
ହୋଇ ଉଠିଛି ।

(୧) ଭୌତିକ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ଦ୍ଵିତୀୟ ବିଜ୍ଞାନର ଚେମ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ଦୃଷ୍ଟି- ନାମିନ କାହ୍ନାବ
ବିଶ୍ଵମାନ୍ୟର ପ୍ରାୟସ୍କ ସମ୍ଭାଷା । ଏହାର ଉପକରଣ ସାମର୍ଥ୍ୟ-
ଦମ୍ୟ, ମାସ, ମଧ୍ୟ, ମୈଥବ ଓ ମୁଦ୍ରା । ଏହିପରି ବିଶ୍ଵମାନ୍ୟର

ଅନ୍ୟ ସମ୍ଭାଗପାଇଁ ଏବଂ ଏକ ଯନ୍ତ୍ର ବିଷୟ ସମ୍ଭାଗଜାତ ଲୋକର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ଚିନ୍ତାଧାରା ପଦାର୍ଥର ଉତ୍ସାହ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଶିଳ୍ପକଳାର ଉନ୍ନତି ଆବଶ୍ୟକ । ଏହିସବୁ ଉନ୍ନତ ସାଧନ ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥ ସାଗର । ଯେଉଁଠି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଯେତେ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ଆବଶ୍ୟକ । ସେଇ ବ୍ୟାପାର କୌଶଳରେ ଅନ୍ୟର ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରିବାକୁହେଲେ ନଳ କାରଖାନାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆବଶ୍ୟକ । ଫେରେ ଯେଇ କଳକାରଖାନା ଜନତ ପାତ୍ରକୁ * ସହାୟତା ପାଇଁ ମେନାବଳ, ପୁରୋଗମରଣ ଓ ଶସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ ଆବଶ୍ୟକ । ଏବଂ ଯେଉଁ ସବୁ ପାପକର୍ମକୁ ଯୋଡ଼ାଇ ରଖି ଶୁଣି କୌଶଳରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ରକ୍ତ ଶୋଷଣ କରିବାକୁ ଯେତେ ବୁଦ୍ଧି, ଅବଶ୍ୟକ, ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଚଳଷ୍ଟାୟ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କ ନାମ ଧରି ଆତ୍ମତ ରକ୍ଷାୟ ବଳିତା କୌଶଳରେ ଓ ବୈଶ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିର ପ୍ରୟୋଗରେ ସମାଜତନ୍ତ୍ର, ରାଷ୍ଟ୍ରତନ୍ତ୍ର, ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଓ ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରସାର ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ୟଥା ଏହି କଳକାରଖାନା ବ୍ୟବସାୟରେ ସ୍ଵାର୍ଥପୂର୍ବକ ହୋଇପାରେ ନା । ତଥାପି ଏହିସବୁ ଲୌକିକ ଉନ୍ନତିର ପରିଣାମ ଫଳ ନେତୃତ୍ବ ନେତୃତ୍ବର ବିରାଟ । ଏଥିଲଗି ହିଁ ଆଜି ସଂସାରରେ ଅସାଧୁ, କଳହ, ଯୁଦ୍ଧ, ଯେମିତି ଓ ଦୁର୍ଘଟର ବିରାଟିକା ସବୁଆନ୍ତର ବଢ଼ିଛି ।

ଏହି ଅଧ୍ୟାୟିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗୋଗୋର ଜନ୍ମଭୂମି ପାଣ୍ଡିଚର ଭୂମି । ଏବେ ସେହି ଦେଶରୁ ହିଁ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣପାଇଁ, ଏହାର ଅବଶ୍ୟକତା ପରିଣାମ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଦୁଃଖିକା ପାଇଁ ସେଠାରେ ଅନେକ ବିଦ୍ଵାନ ଉତ୍ତମ ହୋଇ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

କର୍ମନ ନିବାସୀ ଏଡ଼ାଲ୍ ଜନ୍ମ ନାମକ ଜଣେ ବିଦ୍ଵାନ “ବିଜ୍ଞାନ ଓ ନେତୃତ୍ବ”

* କଳ କାରଖାନା ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଏବଂ ଗୁରୁତ୍ବର ଧାରକ ଖନିଜ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ପାଦନ ପରିସାଧରେ ବାହାରକରି ନେବା ଏବଂ ଅଧିକ ଉପସାଧାୟକ ପାଇଁ ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କୁ ନିଜେ କରିବା ଏହି ସବୁ ପାପକର୍ମ କେବଳ ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି । (୧୦୪ ପୃଷ୍ଠାର ଟିପ୍ପଣୀ ଦେଖ) ଏବଂ ଏହି କଳକାରଖାନାର ପରିଣତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁରୋଗାମ ବିଦ୍ଵାନମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ୭୭ ପୃଷ୍ଠାର ଦେଖ ।

କିନ୍ତୁ ତାହା ଏକ ଉଚ୍ଚ ଲେବେଲ୍-ସ୍ତରର ଅନୁକୂଳ ହିଁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରକାଶିତ ଓପେନସ୍ତର, ସେଥିରେ ସେ ଆସ୍ଥା ବା ଦୃଢ଼ତା କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଘାତା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ଦେଖିବା ଆମ ନିଜର ମୁଣ୍ଡକୁ ହେଲେ । ସେ ଲେବେଲ୍‌ସ୍ତର ହେଉ —

(୧) ପାତ୍ର ଯିଏ ଯେ । ଯଦି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ପାତ୍ର ନ ଥାଏ, ତେବେ ତାହା ମଧ୍ୟ ରାଜା ନାହିଁ । ସଦା ମାନସକୁ ଧ୍ୟାନରେ ନିବସିତ କରିବା, ଗୁରୁମାନ, କର୍ତ୍ତା, ଶେଷ, ଅନୁମୋଦନ ଓ କୋପ ଆଦିର ଲକ୍ଷଣର ପରିଚାୟ ହେଉଥିବାର ପ୍ରତିପାଦ ।

(୨) ମନୁଷ୍ୟର ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମର କର୍ତ୍ତା । ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମ ନାନାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ନିଜକୁ ଜାଣି, ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଦୃଷ୍ଟି କରି ଏବଂ ତାହାର ଶେଷ ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକୁ ପ୍ରକାଶିତ କରିଛନ୍ତି ।

(୩) ଦୃଢ଼ତାରେ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଦେବର ଗୁରୁର ପାତ୍ର । ସାମାନ୍ୟତାରେ ବାହ୍ୟ ଏବଂ ଆତ୍ମିକ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଯଦି ଶେଷର ଧର୍ମ ଏକଦମ ବଳ ଦେଖାଯାଏ, ତେବେ ମୋହର ମରମହର ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ।

(୪) ଆମର ନିଜର ଉପାଦାନ କର୍ତ୍ତା ଆମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟ ? ଆମର ଜୀବନ ମୋହର ପ୍ରୟୋଗ କର୍ତ୍ତା ଏବଂ ପରଲୋକ କର୍ତ୍ତା ? ଏହିକଥା କେବେ କେହି ବିଚାର କରୁଛନ୍ତି ?

(୫) ଜଳ, ଖେଳିବା ଓ ବାସନା ଶୁଦ୍ଧିକୁ ଉତ୍ତମ ନେଇଛି । ନୂତନ ନୂତନ ଆବିଷ୍କାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚ ପାଲଟ କରିଦେଇଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଦେବ, ଦେବ ଉଦ୍‌ବେଗ ଏବଂ ବଢ଼ିଯାଇଛି ଯେ, ଏହାକୁ ଆମେ ଗୁରୁ ଜନନ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଲେ ଅଭିମତ କରିପାରୁ । ବାସନା ବ୍ୟାପାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ଆଜି ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୃଷ୍ଠି ବଢ଼ିଛି, ଯାହାକି, ଆଜି ମନୁଷ୍ୟ କେବେ ହୋଇନଥିଲା । କେପାସି ଲେନ ରେଲ, ସାଲେଲ, ମୋଟର ଏବଂ ଜାହାଜ ଦ୍ୱାରା ଶହରକୁ ଶହର, ପାହାଡ଼କୁ ପାହାଡ଼ ଏବଂ ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଡେଇଁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଏହା ଯାନ ସେହିଠାରେ ଲାମ ଦିଏନାହିଁ ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟାପାରରେ ଚଳି ଉଠିଛନ୍ତି ।

ଏପରି କୌଣସି ବେପାରୀ ନାହିଁ ଯେ କି ସେଗାଁ ବା ଦୁବଳ ହୁଏ ।
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟପାତ୍ରା ପୁଅବଢ଼େ ନରକର ସ୍ଥାନ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ।

(୭) ଆଜି ଅନେକ ଇମଜୀବ କୋଇଲି ପ୍ରଭୃତି ଖର୍ଚ୍ଚମାନଙ୍କର ବିଷୟ
ବାସ୍ତବ, କଳକାରଖାନାର ଧୂଆଁ, ଏବଂ ଯାହାକି ମିଳିତ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର
ନିର୍ମାଣର ଆବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ ଓ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟପାତ୍ରାକୁ ବଳିଦେଇ ବସିବନ୍ତି ।
କିନ୍ତୁ ଆଲୋକ ଦୃଷ୍ଟି ଗଣ୍ଡକୁ ଦୁବଳ କରିଦେଇଛି ।

ଏହିଭଳି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଦ୍ବାନ୍ ମାନଙ୍କର ଭୌତିକ ଚିନ୍ତନ
ପ୍ରତି ଗୁରୁପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖି ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଗାନ୍ଧୀ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ “ନବଜନ୍ମ”
ପତ୍ରିକାରେ ତା ୨୧। ୧୦। ୧୯୨୮ ରେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ- “ପୃଷ୍ଠି ମ
ଦେଶର ଭୌତିକ ଉନ୍ନତ ବାସ୍ତବ ଯାହାକି ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଅଛି,
ସେଇ ସମୟ ଏବେ କ୍ୟାନ୍ସ ବୋଲି ସେ ଦେଶର ଲୋକେ ବୁଝିନେଲି ।
ସେମାନେ ଏବେ ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଶକ୍ତି ମଣ୍ଡଳକୁ ଧିଁ ପସନ୍ଦ ନକରିବାର
ଲାଗିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ନାସ୍ତିକତା ଏବେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ୍ର ।
ସେ ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଏବେ ଶିଶୁର, ଜବ, ଧର୍ମ
ମୟରେ (ସାଧାରଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚଳିଲାନ) ବିପ୍ଳବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତପ୍ରୟୋଗ କରି
ଅର୍ଥକାମ କରୁଥିବା ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତରେ ନୂତନ ଆଲୋକ ବିସ୍ତାର
କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମର ଧର୍ମ ନିରାପେକ୍ଷ ଭାବେ ବୁଝି
ଏବେ ବୁଦ୍ଧି ଦୋଷରୁ ସେଇ ପାପଗର୍ଭ ଆଡ଼କୁ ଧାନ୍ତି ।

(୨) ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ଓ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ

ଜନଗଣନା ଦ୍ବିସାବରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମର ଖଣ୍ଡିତ
ଭାରତର ଜନସଂଖ୍ୟା ୩୭ କୋଟି ଏବଂ ଗ୍ରାମ ମୁଖ୍ୟ ୭ ଲକ୍ଷ ।
ଭାରତବର୍ଷରେ ଶତକରୁ ୯୨ ନାଗରିକ ଦଳ ଦରିଦ୍ର ଅଭାବପ୍ରସ୍ତ ।
ଏଥିରେ ୩୦ କୋଟି ଲୋକ ନିରକ୍ଷର ମୁଣ୍ଡ । ସରକାରୀ ହସ୍ପୋଟାଲ୍‌ରୁ
ଜଣାଯାଏ ଯେ- ଏବେକରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୨୫ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଶିଶୁବେଗରେ
ପୀଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିରୁ ୫ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ମରନ୍ତି । ଏହିପରି ମ୍ୟାଲେରିଆ
ଜ୍ବରରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୧୦ କୋଟି ଲୋକ ପୀଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିରୁ
୧୦ ଲକ୍ଷରୁ ଅଧିକ ଲୋକ ମରନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ କୃଷ୍ଣବେଶିମାନଙ୍କର
ସଂଖ୍ୟା ୧୦ ଲକ୍ଷ, ଏ ବାଦେ କ୍ୟାନ୍ସର ପ୍ରଭୃତି ରୋଗେ ମରୁଥିବା

ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ । ଏହାର ପରେ ବିପୁଳ ବସନ୍ତୀ ବେଳରେ, ନୂଆ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁଣ୍ଡା ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ରୋଗରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହିପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ମରିଥାନ୍ତି । ଶିଶୁ ମୃତ୍ୟୁ, ଦୂର୍ଘଟଣା ଜନିତ ଆପତ୍ତିଭର ସଙ୍ଗୀ ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ଲୋକ ବଳ ବର୍ଦ୍ଧନେ ନିରୁପାଦ ଓ ନିଷ୍ପ୍ରଭ । ଆମ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ୪୫ ଲୋକ ଗ୍ରାମରେ ବାସ କରନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କାରଣ

- (୧) ଦୂରଘାତା, ପରମ୍ପରାତ୍ମକ ଦୁର୍ଘଟଣାପ୍ରତି ନିରାକାର ।
- (୨) ଆନର୍ମାଲ ଖୁଦ, ଆନର୍ମାଲ ବଡ଼ ଆଲ୍ଲାଭାବ ।
- (୩) ସ୍ୱାଧୀନ ପାନ ନିୟମ ନିର୍ମାଳ ଜଳର ଅଭାବ ।
- (୪) ପେଟେ ପିଣ୍ଡାଶ୍ମୀର ମଳମୁତ୍ର ବ୍ୟାଧି ନିବାରଣ ଦୁର୍ଘଟଣାପ୍ରତି ।
- (୫) ସହଜ ଓ ଜଳନିଷ୍କାସନର ଅଭାବ ।
- (୬) ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କୀୟ ନିୟମ ଗ୍ରହଣ ନାହିଁ ।
- (୭) ଉନ୍ନତ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ ଅଭାବ ।

ସବୁଆଡ଼ାରୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନିର କାରଣ

(କ) ହୋଟଲ ଭେଜନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

କେନ୍ଦ୍ର ଜାତି ଅନୁଭବ କେନ୍ଦ୍ର ଆମଦେଶର ହୋଟଲ ଭେଜନର ମହତ୍ତ୍ୱମ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକରି ଠିକ୍ କରନ୍ତି । —

“ସବୁଆଡ଼ାରୁ ରୋଗାଣୁ ନିବାରଣ ହୋଟଲ ପ୍ରଥମ

ତରୁ ପ୍ରକୋପମାୟ ପୋକ୍ତ ବସ୍ତୁସାହିତ ସେବନମ୍ ॥

ସମସ୍ତେ ଏହା ଜାଣନ୍ତି ଯେ- ହୋଟଲ ପ୍ରଥମ ଆମଦେଶର ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଜାତିଭେଦ ନାହିଁ, ଖାଦ୍ୟାଳାଦ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ନାହିଁ, ଏହି ପ୍ରଥମ ସେ ଦେଶର । ଇଂରେଜମାନେ ଏଠାକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବ ଏହିଦେଶରେ ଭାତ ବକିବାର ପ୍ରଥମ ନିୟମ, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ମଠ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ପବିତ୍ର ଆଳତାନ ବେଳାର ଦ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଏବେ କାଳର ପ୍ରଗତିରୁ ଆମଦେଶର ପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧ ଏହିସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନିକର ଭେଜନ ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ଏଥିଲାଗି ମାଛ, ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି ଅସାଧୁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ବଢ଼ିଲା । ଏବେ ଆମଦେଶର ଆଧୁନିକ ଧର୍ମ ଓ ଦରଦୃଶ୍ୟମାନଙ୍କର

କାରଣ ହୋଇଥିଲା, ମେଇଫର ଏବଂ ଆମେରିକାରେ ଚୁକ୍ତ ସତ୍ୟାନ୍ତର କରଣ ହୋଇଅଛି । ଆମେରିକାରେ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଆଜିକାଲି ଚୁକ୍ତା ପିଇବାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଚୁକ୍ତାଗତୀ ଯେ- ଚୁକ୍ତା ଅନ୍ୟାୟ ଭଲ କି ମନ୍ଦ ଏହି ବିବେକ ମଧ୍ୟ କାହାର ଏବଂ ନାହିଁ । ଚୁକ୍ତା ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ କପରି ରୋଗ ପ୍ରସାର ହୁଏ ଏବଂ ଦରିଦ୍ରତା ଓ ଦୁର୍ବଳତା କପରି ବଢ଼େ, ତା'ର ହସ୍ତାନ୍ତ ନେହିଁ ଦେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏହି ଚୁକ୍ତା ପିଇବାର ମୌଳିକ ନେବଳ ସେଇମାନଙ୍କୁ ଖରାପ କରେନାହିଁ, ସେଇମାନଙ୍କୁ ଯୋଗୁଁ ହିଁ ଏହି ଦେଶରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶିଶୁ ଅକାଳରେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

ତେଣୁ ଗୁଣିଲ ଏହିକଥା ସମସ୍ତ ଗୁଣିପାରିବେ ଯେ- ଏହି ଚୁକ୍ତା ଦ୍ୱାରା ରୋଗ କପରି ସବୁଆଡ଼େ ହୁଏ, ଦରିଦ୍ରତା ଓ ଦୁର୍ବଳତା କପରି ବଢ଼େ, ଏବଂ ଲୋକ କପରି ଏହି ଦୁର୍ବଳତା ସହ ଅଧିକାଂଶ ମନେ । ମନେକରି ଯେ- ଯଦି ପାଖ ପଡ଼ିଣା ଘରେ କେହି ଚୁକ୍ତା ପିଇଥାଏ, ଏବଂ ଥରେ ଅନ୍ୟ ତା'ର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବରାଣ୍ଡାରେ କାହାକୁ ଚୁକ୍ତାକୁ ମିଳିଥାଏ, ତାହାଲୋକେ ମେଫର ସେ ଆପଣା ଘରେ ଚୁକ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗେ । ତା'ର ପରେ ଚୁକ୍ତାର ମଜା ତାକୁ ଏହିପରି ଧରିନେଇ ଯେ- ସେ ଚୁକ୍ତା ନ ପିଇଲେ ଆଉ ରହିପାରେ ନାହିଁ, ଅତିଥି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଚୁକ୍ତା ପିଇବା ଓ ପିଆଇବା ତା'ର ଅନ୍ତରାତ୍ମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ସାଧାରଣ ଗୃହସ୍ଥର ପ୍ରତି ମାସରେ ୪ ୧୫ କି. ଟୁ କମ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ ନାହିଁ । ବଡ଼-ବଡ଼ ବାବୁମାନଙ୍କର ତ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତି ମାସରେ ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା ଉଡ଼ିଯାଏ । ସା'ର ମାସରେ ଚୁକ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ ଶହେ ଟଙ୍କା ନ ହେଲା- ସେ କି ବାବୁ? ଏହି ଚୁକ୍ତା ପାଇଁ ସହରର ଆଖପାଖ ୧୦ । ୧୨ ମିଲର ଦୁଧ ଚୁକ୍ତାଟିକୁ ଚାଲିଯାଏ । ତେବେ ଆଉ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଏହି ଦେବପୁରୀ, ପିତୁଗୁରୀ, ଅତିଥି ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ରୋଗୀର ପଥ୍ୟତା ଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା କେଉଁଠାରୁ? ଏବଂ ଦୁଧ ଅଭାବରେ ଦହି, ଲୁହଣୀ, ଚଣ୍ଡା ଓ ଘିଅ ବାହାରକୁ କାହାଠାରୁ? ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ସବୁଆଡ଼େ ଚୁକ୍ତା ଦୋକାନ ଯେତେକ ଯେତେକ ବଢ଼ୁଛି,

ସେତିକି ସେତିକି ଯୁଦ୍ଧାଦିର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ * ହିଂସାମୂଳକ ମାଂସ ଓ ଉନ୍ମତ୍ତପ୍ରଭ ଭଜସ ଓ ତାମସ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଢ଼ିଛି । ବିଶୁଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ଓ ଔଷଧର ଅଭାବରୁ ଜନସାଧାରଣର କୁର୍ଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଦ୍ଵିତୀୟିକ ବିଚାରଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଶୁଷ୍କିକର ଔଷଧ ଓ ଖାଦ୍ୟ ମିଳିପାରୁ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଭୋକ ପ୍ରାଣୀ ବାବୁମାନେ ସମୟ ସମୟରେ ଚୁର୍ଣ୍ଣମୂର୍ଦ୍ଧା ପାଇଁ ଦୁଃଖ ଦେଖିବା ଏଣିକି ଦେଶକୁ ଭସାଇଦେବୁ ବୋଲି ବକ୍ତୃତାଦେଇ ଲୋକଙ୍କ ଆଖିର ଧୂଳିପକାଇ ଯାଉଛନ୍ତି- କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଦେଶର ଏବେ ହୋଇଛି କ'ଣ ? ରୂହା ହୋଟଲ ଯୋଗୁଁ ଏବେ ଗଦାଆଡ଼—

“ଦୃଢ଼ ନ ଶୁଣୁତେ କର୍ଣ୍ଣେ ଦୟା କାନ୍ତି ନ ଦଶ୍ୟନ୍ତେ
ମୁଗ୍ଧସ୍ୟ ଦୁଃସ୍ଵପ୍ନଃ କା ବାଞ୍ଛା ତତଂ ଶନ୍ଦସ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଂ”

ରୂହା ପାନ ଓ ହୋଟଲ ଲୋକନ ରୋଗବ୍ୟାପ୍ତିର କାରଣ

ରୂହା ହୋଟଲକୁ ଗଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ରୂହା ଯେପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରବାର ନିୟମ, ତାକୁ ସେଇପରି ଭାବରେ ହୋଟଲବାଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ନାହିଁ । ଅଧିକ ସମୟ ଦିଆଇ ଦିଏ । ଅନେକ ଛୁଳିରେ ରୂହା ଓ ପାଣି ଏକାଠି ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ସିଝାଯାଏ, ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ସେଥିରୁ ଅଧି ଅଧି ଗୁଣିନେଇ ତହିଁରେ ଟିକିଏ ଦୁଧ ଚିନି ମିଶାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ପିଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଏହିଭଳି ଭାବରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରୂହା ବିଶେଷ ଅନିଷ୍ଟ କରେ । ଏହିଭଳି ରୂହା ଦିନମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକ ଧର କନ୍ୟା ଦୀର୍ଘକାଳ ପିଇଲେ ଆମାଶୟ ସ୍ଵଳୁପତ ହୋଇ ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅମ୍ଳପିତ୍ତ ଓ ଅବିଦ୍ୟା ଆଦି ରୋଗ ଜନ୍ମେ, କିଛିଦିନ ପରେ ହାତ ପାଦ ଥର ଏବଂ ମୁଖ ବରଷୁ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାବଦ୍ଧ

* ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାର ଉପଦେଶୁଁ ରୁଶିକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ରାଷ୍ଟ୍ରର ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ- “ଅହଂ ସା ଲକ୍ଷଣୋ ଧର୍ମଃ । ୫୭୧ । ପରଶସର ମନ୍ତ୍ରୀ ସୁଶସରଂ ମନ୍ୟନ୍ତେ ପାତୁଃ । ୫୭୨ । ମାଂସ ଭକ୍ଷଣମ୍ ଅଧୁକଂ ସିଦ୍ଧେଷାମ୍ । ୫୭୩ କୃମିଶକ୍ତଂ ମୁଷ୍ଟଭଜନଂ ଶସରଂ ପୁଣ୍ୟପାତଜନ୍ତୁ ହେଭୁଃ । ୫୭୪ । ଜନ୍ତୁକ୍ତଂ ମରଣେଷୁ ଦୁଃଖନେବ । ୫୭୫ । ତପସା ସ୍ଵର୍ଗମାଗ୍ନୋତ୍ତ । ୫୭୬ । ମନାୟୁକ୍ରୟଂ ତପୋ ବିବର୍ଦ୍ଧିତ । ୫୭୭ । ତସ୍ମାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟମିଚ୍ଛିରବତ୍ । ୫୭୮ ।

ହୋଟଲବାଲ ଚୁଡ଼ା ପିଆ ସରକାରରେ ଦେଇପବୁ ଅର୍ଥା ପାସ ଥୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବାଲ୍‌କିରେ ରଖାଯାଇଥିବା ପାଣ୍ଡରେ ଥରେ ବୁଡ଼ାଇଦେଇ ଶୁଣି ଏ ମେଳାକନାରେ ତାକୁ ପୋଛୁଦେଇ ସେଥିରେ ଅନ୍ୟମାନକୁ ଚୁଡ଼ା ଦିଏ । ଚୁଡ଼ାପିଆ ସରକାର ପରେ ଯେଉଁ ବାଲ୍‌କିରେ ଥରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଇ କନାରେ ପୋଛୁ ଅନ୍ୟମାନକୁ ସେଥିରେ ଚୁଡ଼ା ପରିବେଷଣ କରେ । ଏହିପରି ସାବୁଦିନ ରାତି ଏହା କାମ ଚାଲିଥାଏ । ଚୁଡ଼ା ହୋଟଲ ତ ସମସ୍ତଙ୍କପାଇଁ ଅବାଚିତ୍‌ ଦ୍ଵାର, ଏଥିରେ ଜାତି ବିଚାର ନାହିଁ, ହୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ବିଚାର ନାହିଁ, ରେଣୁ ଖରୋଟ ବିଚାର ନାହିଁ । ଏଥିରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆସନ ଓ ପାନ ପାସ ସମାନ । ଏହିପରି କାବଜ୍ଞରେ ସଂସ୍କୃତ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ସ୍ଵପର୍ଗ ଯେ ଦେଇପରି ଛୁଲରେ ଝୁଣ୍ଡିବନ, ଗୋ ଏଠାରେ ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାସ ।

ଆମୁର୍ଥ ପୁଣିକୁ ରୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାର ଏମିତିର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯଥା—

“ପ୍ରାକ୍ତାନ୍ ଗାୟତ୍ରୀଗାତ୍ ନିଶ୍ଵାସାତ୍ ପରସ୍ତେନାତ୍ ।

ସମଶାୟାସନକ୍ତିବ ବହୁମାଲ୍ୟାନ୍ତୁଲ୍ଲମୋତ୍ ॥

ବହୁଜନଶ୍ଚ ଗୋଷ୍ଠଶ୍ଚ ନେମାଭିଷାଦ ଏବ ଚ

ଔଷଧଗିଚ୍ଛା ସେବାଶ୍ଚ ସନ୍ଧ୍ୟାମନ୍ତ୍ର ନିବନ୍ଧନମ୍ ॥ [ସଂ ୩୦ ୫ ପୃ

ଆଜ୍ଞକାଲି ଭାରତର ମହାଆଡ଼ି ମୟୂରବତ ବ୍ୟାପିବାର ଗୋଟିଏ କାଶୋ-
ନେଉଛି— ଏହି ଚୁଡ଼ା ହୋଟଲ । ଅଭିଷ୍ଟ-ଚୁଡ଼ାର ମହିମା ଦିଦିଗନ୍ତୁ ଯେ-
ଅନେକ ଲୋକ ସକାଳୁ ଟିକିଏ ଚାହା ନପିଇଲେ ଗେଜ୍ଜୁ ଉଠନ୍ତୁ ନାହିଁ ।
କାହାରି କାହାରି ଚାହା ନପିଇଲେ ଆଦର୍ଶ ଶୋଧା ସମା ହୁଏନାହିଁ ।
କାହାରି କାହାରି କାମକରିବା ପାଇଁ ପୂର୍ତ୍ତି ଆସି ନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକ
ଚାହା ନପିଇଲେ ମଲ୍‌ପରି ପଡ଼ି ରହନ୍ତି । ଚାହା ହୋଟଲ ଆମଦେଶରେ
ନିଖାଲ୍‌ନିହା ଦିନଠାରୁ ଚାଷୀ ମୁଲିଆମଧ୍ୟ ମେମାନଙ୍କର ବାସୀପଣାକ
ମାତ୍ର ଆପାଉ ଓ ମୂର୍ତ୍ତିପ୍ରଭୃତି ଜଳଣିଆ ଖାଇବାର ଅଭ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକଦେଖି,
ଅନେକ ମୁଲିଆ ସକାଳୁ ଚାହା ଟିକିଏ ଖାଇ କାମରେ ଲାଗି
ଭୋକିବେଳେ ଫେରେ ହୋଟଲକୁ ଯାଇ ଆଉ ଟିକିଏ ଚାହା ପିଇ
ଭୋକିଲେ ପେଟରେ କାମରେ ଲାଗନ୍ତି । ଏଥିଦ୍ଵାରା ମେମାନଙ୍କର ଅତି
ମରିଯାଏ । ଶରୀର ଦିନକୁ ଦିନ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଶୀଘ୍ର ହୋଇ ଷଡ଼ଭେଗର

କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇପଡ଼ିବ । ଚଳିତକର ତାହା ଅଭ୍ୟାସ ବଢ଼ିବା ଯୋଗୁଁ କୌଣସିଠାରେ ଏବେ ଭଲ ଦୁଧଟିକିଏ ମିଳୁନାହିଁ । ସବୁଆଡ଼େ ପାଣିରେ ଟିକିଏ ଦୁଧ ମିଶାଇ ବଜାନ୍ତିହେଉଛି । ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ଓ କର୍ଯ୍ୟସ୍ୱ ହେତୁରୁ ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୟହେବ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ଅବଶ୍ୟ ଆମର ସରକାର କ୍ଷୟହେବର ପ୍ରତିକାର ନେଇ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅବୁଦ୍ଧ ଅବୁଦ୍ଧ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି । ଏବଂ ଟିକିଏ ଦାୟିତାଲ ଖୋଲୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କ୍ଷୟହେବର କାରଣ କ'ଣ ? ଏବଂ ତା'ର ପ୍ରତିକାରର ପ୍ରକୃତ ଉପାୟ କଣ ? ତାହା ଅସ୍ପଷ୍ଟବଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବରୁ କିମ୍ବା ବିଦେଶୀ ସଭ୍ୟତାର ମୋହରୁ ବୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି । ସରକାର ଯଦି ଏହା ଭଲରୂପେ ବୁଝୁଥାନ୍ତେ, ତାହେଲେ ମଦ, ଅପିମ, ଗଞ୍ଜାଲ ଓ ଭଜା ଅଭ୍ୟାସ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯେପରି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଛି ସେଇପରି ଏହି ମିଠାବସର ଅଭ୍ୟାସ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଯତ୍ନ କରାଯାଇଥାନ୍ତା ।

ନବଭାରତ ଟାଇମ୍‌ସ୍ ତା ୨୧ । ୧୨ । ୫୭ ରେ ପ୍ରକାଶିତ ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏଯେ- ଭାରତରେ ଚାନ୍ଦା ଉତ୍ପାଦନର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୭ ଲକ୍ଷ ୭୪ ହଜାର ୭୨୧ ଏକର ଭୂମି, ଉତ୍ପାଦନ ଆୟ- ୫- କୋଟି ୮୭ ଲକ୍ଷ ୭୪ ହଜାର ପାଉଣ୍ଡ । ଏହାର ପରେ ଦେଖନ୍ତୁ—

(୫) ତମାଖୁ ସେବନ, ଧୂମ୍ରପାନ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ବିଜ୍ଞାନୀଙ୍କ ପୁର ପୁଷ୍ଟବାନ୍ ପଦ୍ମଯୋଗିନ୍

ଧରଣୀତଳେ ସାରଭୂତ କିମ୍ବଦ୍ଧି ॥

ଚତୁର୍ଭୁଜୀ ଚୈତନ୍ୟବୋତତ୍ତ୍ୱ ବିଶ୍ୱସ୍ତ

ତମାଖୁସ୍ତମାଖୁସ୍ତମାଖୁସ୍ତମାଖୁ ॥ (ପୃ. ୧୦ ଙ)

ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାରେ ତମାଖୁକୁ ଧୁଆଁପତ୍ର ଓ ନାସପତ୍ର ବୋଲନ୍ତି । ଏହାକୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ କଳଞ୍ଜ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ଏକପ୍ରକାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟହାନକର ବସ୍ତୁ । ଏହାର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଗୁଣ ଉପଲବ୍ଧ କରି ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- “ ନ କଳଞ୍ଜଂ ଭକ୍ଷୟେତ୍ ” ଅର୍ଥାତ୍ ତମାଖୁ ସେବନ ନିଷିଦ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ଆଜି କାଳର ପ୍ରଭାବରୁ ଆଦ୍ୟାତ୍ମଣୀ ଚଣ୍ଡାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କର ଅତି ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ରୂପରେ ବହୁହୋଇ

ନାନାରୂପରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିଦାଉଛି । କେହି ଜଣେ ତମକୁ ରହିବ ଗାଈଛନ୍ତି ଯେ-

“କୃତ୍ତି ଛୁଂକା କୃତ୍ତି ଛୁଂକା କୃତ୍ତି ଛୁଂକା କୃତ୍ତି ଛୁଂକା କୃତ୍ତି ଛୁଂକା
ତମାକୁ ନିରାଶୁ ବ୍ୟାଃ ଜଳେ ସି ପଥଗା ଯଥା ॥

ଆଉଜଣେ ତମାକୁ ଭଲ ଏହାର ମହିମା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟାଂଜାନ୍ତ ଗାରିତ ପ୍ରୋପ ଲେଖି ତାକୁ ତମାକୁ ପ୍ରବରଣ ବୋଲି ନାମ ଦେଇ ପ୍ରକାଶକରୁଛନ୍ତି । ପାଠକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ବିନୋଦାର୍ଥରେ ତାହା ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା ।

ତମାକୁ ପ୍ରବରଣ

‘ହଁ ଅଥବା ଶ୍ରୀମାତାପୁରସ୍କାମୀ, କବେଳ ରୁଧିଃ
ଅଲରାଲରା ଜୟଃ, ସମ୍ଭବମ୍ ସଜଃ, ମୁଖକୁଲଗନ୍ଧଃ ଦଳାଦଳ କରୁଣେ
ବିନୟାଗା ॥

ଧ୍ୟାନମ୍- କଟୁକିନ୍ଦାପ୍ରଗଳ୍ଭା ତାମ୍ ଶ୍ୟାମାରୁଣି କଳେବରମ୍
ପଟୁଭୂମି ସମୁଦ୍ରଂ ନାୟସତ୍ ସଦା ଭଜେ ॥

ସାଧୁରୂପଃ- ଘୋରଦବଃ ସଦନକେଷୁ ନୟନରୂପେଃ ବର୍ତ୍ତତ
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋ ନମଃ ।
ସାମାନ୍ୟ ଜନ ଶୁଦ୍ଧ ପିକ୍ତାରମ୍ ଦୟାତ୍ମ ୧୪
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋନମଃ ॥
ବଡ଼ ମୃଦୁତା ହରିତା ବ୍ୟାଂଜା ଯଃ ସତ୍ତ୍ୱରାଜମ୍
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋନମଃ ॥
ବଡ଼ାଲ ନିଶାନ୍ତାନ୍ତ ସ୍ୱକ୍ତାରମ୍ ବିଭୂତିଃ
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋ ନମଃ ॥
ଯୋ ଶ୍ରୀନନ୍ଦ ମିଶ୍ରାୟାଂ ବିଜୟା ଯୋଗମାମୁନିତ
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋନମଃ ॥
ମୁଖବିକ୍ରାନ୍ତରାଜ ଯଃ କର୍ତ୍ତାଭ୍ୟା ପାରଜଃ
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋନମଃ ॥
ତାମ୍ବୁଲ ଶୁଦ୍ଧାରମ୍ ଯଃ ସଦାଚରଣ ନୃପମ୍
ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମସ୍ତାୟି ନମୋନମଃ ॥

ଗୁଡ଼ାଖୁଡ଼େନ ଯୋ ଦେବଃ ସବଦନ୍ତ ବଦଂତିଃ

ନମସ୍ତସ୍ମୈ ନମସ୍ତସ୍ମୈ ନମସ୍ତସ୍ମୈ ନମୋନମଃ ॥

ଯଃ ପ୍ରଭାତେ ଚୂର୍ଣ୍ଣଯୋଗାତ୍ ମଳଭାଣ୍ଡସ୍ୟ ଶୂଳକଃ

ନମସ୍ତସ୍ମୈ ନମସ୍ତସ୍ମୈ ନମସ୍ତସ୍ମୈ ନମୋନମଃ ॥

[ପଲହୁତି] ସାଧୁପ୍ରୋକ୍ତମିଦଂ ପ୍ରୋକ୍ତଂ ପ୍ରାତରହାୟ ଯାପେତ୍

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟଶ୍ଚ ଭବେନ୍ନିତ୍ୟଂ ଜ୍ଞାନେ ନରକମାପ୍ନୁୟାତ୍ ॥

ଇତିଶ୍ରୀ ଅସାର ପୁରାଣ ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡ ତମାଶ୍ରୁତବର୍ଣ୍ଣନଃ

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଃ ॥

ଏସବୁ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତମାଶ୍ରୁତ ମହିମାର ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିଲା । ଏବେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ତାହା ଆଉରି ଅନେକ ଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଇଛି । ଏମନ୍ତକ- ଏବଂ ତାହା ଭାରତର ବହୁତ ରୂପରେ (୧) ଭାରତମାତା ଗୁଡ଼ାଖୁ (୨) ଗାନ୍ଧୀ ବଡ଼ (୩) ନେହରୁପତ୍ନୀ (୪) ସୁଭାଷ ଡୋଲାନାମରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ବକ୍ତୃତ କରି ଧନ ଫବନ ବପନ କରବା ଦିଗରେ ଲାଗିଛି । ଭାରତର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଏକର ଭୂମି ଏକ ନାସପସର ବିଷୟକୁ ଗୁଞ୍ଜିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତକରି ରଖାଯାଇଛି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଭାରତର କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ଏହି ନାସପସର ବର୍ତ୍ତା, ସିଗ୍ରେଟର ଧୂଆଁରେ ଉଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଉଛି । ସେହିଦିନ ଜଣେ ବଞ୍ଚୀୟ ପତ୍ରିକାକର ଲେଖା ମନେପଡ଼ୁଛି ଯେ—

“ସର୍ବସମ୍ମତା ବସୁମତା ଇଦଂ ନ ସହତେ ଦ୍ରବ୍ୟମ୍

ସିଗ୍ରେଟେ ଯେବନଞ୍ଜେବ ଅଲବାଟ୍ ପେ ସନାତନା ॥

ବାସୁବଳେ ଗୁଡ଼ା ଅଭାସର ଏହା ବହୁତ ଦୂରକୁ ଯାଇଛି ଏହି ତମାଶ୍ରୁତ ବିଷ ଭାରତର ପ୍ରାଣକୁ ଜଳି ରଖି କରଦେଇଛି । ଏହି ତମାଶ୍ରୁତ ସଜନସ୍ତକାରେ ବ୍ୟବହାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବିନଷ୍ଟ ହାନିକାରକ । ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତିକ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଆରପ୍ରାୟ ନିମ୍ନରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ହୃଦ୍ରୋଗ ଓ କ୍ୟାନସର ରୋଗର କାରଣ ଧୂମପାନ

(୧) ଅତ୍ୟଧିକ ବର୍ତ୍ତା ଓ ସିଗ୍ରେଟର ଧୂମପାନ କଲେ ହୃଦ୍ରୋଗ ଓ କ୍ୟାନସର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ ବୋଲି ବ୍ରିଟିସ ମେଡିକଲ ଜର୍ନଲର ପ୍ରକାଶିତ ଏକ ରିପୋର୍ଟରୁ ଏବଂ ଅମେରିକନ କ୍ୟାନସର ସୋସାଇଟିର

ନେପାଟରୁ ଜଣାଯାଏ । [ସଂ ଆ]

(୨) ନାମର ଦୁର୍ଗୁଣ- ଡାକ୍ତର ରସ ସାନ୍ତବ ପେଣ୍ଡାକର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ନାସ ସୁସିଦ୍ଧା ଲେକର ଶୁଣ ପ୍ରଶ୍ନାସ ବାଟରୁ ହୋଇଯାଏ, ଏବଂ ତା'ର କଣ୍ଠ ସ୍ବର କିନ୍ତୁ ନ ଯାଇ ଚାହେନାହିଁ ।

(୩) ଜର୍ମଲ ଆମ୍ ଦେଲ୍ଥ ନାମକ ପିକାଟର ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ନାସ ସୁସିଦ୍ଧା ଦ୍ବାରା ରକ୍ତ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରିବାର ଶକ୍ତି ବିଲୁଲ୍ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ଦୁର୍ଗୁଣକୁ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇନେତ୍ର, ସ୍ବର କିନ୍ତୁ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ନାମର ଅର୍ଶାୟନ ଜାତହୁଏ । ପୁରୁଷ ଖାଲି ମଧ୍ୟ କିନ୍ତୁ ରସାୟାନଶକ୍ତି କରିଥାଏ ।

(୪) ଡାକ୍ତର ଷ୍ଟ୍ରି-ନେସନ କହନ୍ତି ଯେ- ତମାଖୁ ସେବନ କଲେ ଦୁର୍ଗୁଣ ବହୁତ ଲଳ ନିର୍ମଳ ବାହାରିଯାଏ । ସେଥିଲ୍ଲି ପରମିଦ୍ବାରା ଭଲହୁଏ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ପେଟର ବାମ୍ବୁ ଜଳନ୍ତି ।

(୫) ଡାକ୍ତର ଏବରକାମ୍ପି-କହନ୍ତି ଯେ- ସକଳପ୍ରକାର ମଦ୍ୟ, ଚାହା, ଓ କାର୍ବୋ ଜରୁର ପରିତ୍ୟଜ କରିବା ଉଚିତ୍ । ତା' ସହିତ ଦୁର୍ଗୁଣବର୍ଦ୍ଧନ ଶ୍ୟମୟ ତମାଖୁ ସେବନ ମଧ୍ୟ ବର୍ଜନ କରିବା ଉଚିତ୍ ।

(୬) ଆଉକିଣ୍ଟେ ଆମରକାର ଡାକ୍ତର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ଅନ୍ୟାୟ ତମାଖୁ ସେବନ କଲେ, ଦୁର୍ଗୁଣାୟ, ଦୁର୍ବଳତା, ଦୁର୍ଗୁଣ, ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକାର ଓ ସ୍ବରଶ କ୍ଳେର ଦୁର୍ବଳତା ଜାତ ହୋଇଥାଏ ।

[ତମାଖୁ ମେ ହାନୁ]

(୭) ସିନେମା ଓ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ

ସିନେମାକୁ ଆମର ଦେଶଭାଷାରେ ସବାକ୍ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର କୋଲ୍ଲଗାଏ । ଏହା ଆମଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବିଦ୍ୟାଠାରୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଏକପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞାନିକ ନାଟ୍ୟକଳା । ଏହା ଯଦି ସୁପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ତା'ଦ୍ବାରା ଏହାକୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଓ କାମ ଏହି ତିନି ସାଧନର ମାର୍ଗ ଦୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ଆମଦେଶର ନାଟ୍ୟକଳାର ଗୁରୁ ମହାକବି କାଳୀଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

“ନାଟ୍ୟ ଉଲ୍ଲସବେର୍ଜନସ୍ୟ ବହୁଧାତ୍ୟେକଂ ସମାଗ୍ରଜମ୍”

ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭିନ୍ନ ଛବିବିଶିଷ୍ଟ ମାନବ ସମାଜକୁ ସମାଗ୍ରଜାନ ବା ସେବା

କରିବାପାଇଁ ନାଟ୍ୟ କଳାହିଁ ଏକମାତ୍ର ସାଧନ । ଆଉର ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି ଯେ- “ସିବର୍ଗ ସାଧନଂ ନାଟ୍ୟମ୍” । ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟ୍ୟକଳା ସିବର୍ଗ ସାଧକ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ସିନେମା ନାମର ଯେଉଁ ବଡ଼ଦଣ୍ଡା ବୈଜ୍ଞାନିକ ନାଟ୍ୟକଳା ଆମତେଷକୁ ଆସିଛି, ଏହା ଆମଦେଶରେ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, ଓ ସ୍ୱସ୍ଥ୍ୟଶୋଷଣୀ ଏକ ପ୍ରକାର ଆୟୁଷ୍ୟ ମାୟାବୋଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହା ଏବେ ଚାନ୍ଦା, ବର୍ତ୍ତା, ସିଗରେଟ୍ ଓ ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ଭୁଲ୍ ଆମନଗର ବହୁବ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିଛି । ଏହାର ମୋହରେ ପଡ଼ି ବ୍ୟାଧିମାନେ ପଥରୁଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି । ବିନୟ, ଲଜ୍ଜା, ଶିଷ୍ଟତା ଓ ସତାରୁର ସେମାନେ ଗୁଡ଼ିବଦ୍ଧଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଓ ଧୂଳିରେ ଅବାଧ ମିଳନ ପ୍ରବୃତ୍ତି, ଟୋପି, ବ୍ୟଭିଚାର, ବିଳାସିତା, ବିଶ୍ୱାସଯାଚକତା, ପଞ୍ଚମୂଳା ବ୍ୟବହାର ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ବଢ଼ିଛି । ସାମଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଛି । କୁଳଜାର ମନୋଭାବ କୁଳଧାର୍ମିକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଛି । ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଗଲକ ଚନ୍ଦ୍ର-ଦେଖିବାର ଓହ୍ଲି ବଢ଼ିବାକୁ ରୂପୀ ଅବସୋଗ ଓ ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ଅନ୍ତରାୟ ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଲ୍ଲଭକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିଦେଉଛି । ସେଥିଲାଗି ଅଳ୍ପ ବୟସର ଚନ୍ଦ୍ରା ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଛି, ଏବଂ ଏଥିଲାଗି ଟୀ ଓ ଶୁଭ୍ରତ ସମ୍ପାଦକ ଗୋଟିଏ ସବୁଆଡ଼େ ଡେଇଁଛି । ଅଧିକକ, ଏଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ଏବେ ଅର୍ଥକାମ କଳ୍ପିତ ବିଲଗ୍ନ ବ୍ୟାପାରର ଗୁ*ରେ ପଡ଼ି ଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟ ଓ ବୁଦ୍ଧିଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ନରକ ଆଡ଼କୁ ଡେଇଁବାର ଦେଖାଯାଉଛି । ଏହି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଆମର ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତର ଆନର୍ଶରକ୍ଷା କରିବାର, ଧର୍ମ ରକ୍ଷାକରିବାରେ ଯେପରି ଅନୁକୂଳ ଦେଏ, ସେଇପରି ସବୁ ଏହାର ସ୍ୱରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟଥା ରୂପମୁଖ୍ୟ ପରଜାର ଯେଉଁ ଘଣା ଦେଏ, ତାହାହିଁ ସମସ୍ତ ଗୋଟକରିବାକୁ ମଡ଼ିବ । ଏଥିସମ୍ବନ୍ଧେ ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଉକ୍ତିଟି ସମସ୍ତେ ମନେରଖିବାକୁ ହେବନି—

“ଶରୀରବିଃ ମହତ୍ତ୍ୱମନୁବ ପଞ୍ଚ

ମଞ୍ଜୁଲମା ୩୫ ହସ୍ତାଗତ ବଦ୍ଧାଃ ॥

କୁରଙ୍ଗମାତଙ୍ଗ ପତଙ୍ଗ ମିନ-

ଭୁକ୍ତାଃ ନରଃ ପଞ୍ଚଭରତଃ କମ୍ ।
 ଦୋଷେଣ ଶାନ୍ତୋ ବସନ୍ତଃ କୃଷ୍ଣପର୍ବବିଶାଦପି
 ବିଷଂ ନିହନ୍ତି ଶ୍ରେୟାରଂ ବ୍ରହ୍ମାରଂ ଚକ୍ଷୁଷାପ୍ୟୟମ୍ ॥
 (ବିବେକ ଚୂଡ଼ାମଣି)

ଜୟତୁ ଜୟତୁ ରମ୍ୟଭରତଭୂମିରେଖା ।
 ଜୟତୁ ଜୟତୁ ନେତା ଧର୍ମରଥାଧିପତିଃ ॥
 ଜୟତୁ ଜୟତୁ ବଞ୍ଚିତ ଭରତେ ସବିଭକ୍ତଃ ।
 ଜୟତୁ ଚ ଚଳଚର ଦର୍ଶୟନ୍ତ୍ରମାର୍ଗମ୍ ॥
 (ପଂ ଦେବୀନାଥଶାସ୍ତ୍ରୀ ଡ.ବି.)

(୭) ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ପୂର୍ବକାଳର ଖୁଳି, ଚଳନ, ଟିଆ, ପିଆ, ଆଖିର ବ୍ୟବହାର ଆଦି ଯେପରି ବଡ଼ ମାନ ସମୟରେ ବଢ଼ିବା ଅନୁର ହୋଇ ଯାଇଛି, ସେଭଳି ଖାଇବାରପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ବଦଳି ଯାଇଛି । ପୂର୍ବକାଳର ସାଧାରଣ ଲୋକେ କଂସା, ପିଞ୍ଜଳ, ତନ୍ଦା, ରକ୍ତ ଓ ଖସରର ପାତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏବେ ଯେଉଁ ଆମେ ଦୃଷ୍ଟି ନଥା ଦେଖିବ ସେ, ସେଇସବୁ ପାତ୍ରର ବ୍ୟବହାରରେ ଆଉ ପ୍ରାଧାନ୍ୟହୀନ । ଏବେ ସବୁ ଆମେ ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଇଛି । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହିଯେ-ଏହା ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର, ସଫେଦ, ଉତ୍ସାହ ଓ ଶକ୍ତି । ଯେତେକ ଆମର ସମାଜ କରନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଭଲକରି, ସେତେକ ଆମକୁ ଆଉଁରି ଦେଇ କରବାପାଇଁ ଆମର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିକାଶକ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଯାଇଛି । ଆମର ଅନେକ ବର୍ଷର ଏହା ଅନୁଭବ ସିଦ୍ଧି କଥା ଯେ ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ର ଯୋଗୁଁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କଂସା, ପିଞ୍ଜଳ ଓ ତନ୍ଦା ପାତ୍ରଠାରୁ ଅନ୍ୟନ୍ତ ମହତ୍ତର ଏବଂ ତନ୍ଦା ଶୀଘ୍ରକ୍ଷୀ ଯାଏ । ପିତଳ ଆଦି ପାତ୍ର ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ବ୍ୟବହାର କରବା ପରେ ଯଦି ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ତାହା ଯୋଡ଼ା ଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ର ଯୋଡ଼ା ଯାଇପାରେ ନାହିଁ କି ବକା ଯାଇପାରେ ନାହିଁ । ଦିଶାୟ କଥା ଏହିପରି ଲବଣ ଓ ଅମ୍ଳବ୍ୟବହାର ସଂଯୋଗରେ ଏହି ପାତ୍ରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଖୁଲୁଣୀ ପରି ଶବ୍ଦ ଛୁଦୁ ହୋଇଯାଏ । ତାକୁ ଝାଳିବାର

ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ଧ ରୁକ୍ମିଣୀ ଟଙ୍କାକର କିନ୍ତୁ ଏକ ପାତ୍ରକୁ ମୂଲ୍ୟରେ ବସନ୍ତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଁ ମାନଙ୍କରେ ତ ପ୍ରାୟ ଏହା ବିକା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏହି ପାତ୍ରରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପାକ କଲେ ମଧ୍ୟ ଟଙ୍କାଏ ଅପାଦ୍ୟାନତାରେ ତାହା ପୋଡ଼ିଯିବାର ଭୟ ରହେ । ଏହାର ପରେ ଏହି ପାତ୍ରରେ ପାକକରାଯାଇଥିବା ଅନ୍ନବ୍ୟଞ୍ଜନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି କରିଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଲୁହାରିରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଟ୍ରାକ୍ସନ-ପ୍ରତିକାର ଗୋଟିଏ ପଦ୍ଧତିରେ ଡାକ୍ତର ବିଷ୍ଣୁର ନିଜର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶକରି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-
 (୧) ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଧ୍ୱରେ ୨ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନିକରିପାରେ ।
 (୨) ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ରରେ ୧୫ । ୨୦ ମିନଟ ପାତ୍ରକୁ ଘୁଟାଇ ସେଇପାଣି ନିର୍ମଳ କାଚ ପାତ୍ରରେ ରଖିଲେ ତାର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ତମ୍ବା ଆଦି ଧାତୁ ପାତ୍ରରେ ଘୁଟାଯାଇ ଥିବା ପାତ୍ର ସେଇଭଳି ଶୀତଳରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ରଖିଲେ ତାହା ସ୍ୱଚ୍ଛ ରହେ ।

(୩) ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ରର ଚେମୋଥୁ ଜଳରେ ମିଶିଯାଏ ।

(୪) ଏଲମୋନିୟମ ପାତ୍ରରେ ଲବଣ ଓ ଅମ୍ଳସଂଯୁକ୍ତ ତରଳ ଗୁଡ଼ିକରେ ଏହାର ପରମାଣୁ ସେଥିରେ ମିଶି ବୃକ୍ଷ୍ୟ ଗରାପ କରେ । ଏହି ପାତ୍ରରେ ଏହାଭିନ୍ନ ଅଧିକତମ ଖାଇଲେ ଉତ୍ତରେଇ ହୁଏ, ବାନ୍ତିମାଡ଼େ, ଅନ୍ତରେ ଦା, ହୋଇ ସଂଗ୍ରହଣୀ ରୋଗ ଜନ୍ମ ପାରେ । ଏଥିହାରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ରକ୍ତ ବିକାର ଓ ଅନ୍ୟ ବିକାର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରେ । ଏଥିହାରୁ ମଧ୍ୟ ମନହୋଇଯିବା ତ ସାଧାରଣ କଥା । କାହାର ରକ୍ତ ହାତା ହେବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଏ । ଏହା ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍‌କୁ ଦୁଷ୍ଟ କରି କରେ ।

ଏ ବିଷୟରେ ଡାକ୍ତର ନେର୍ ଏ. ଗେନସ୍ ଏବଂ ଆମେରିକାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ସଭାପତି ଡାକ୍ତର ଡବ୍ଲିଉ. ଏସ ବୈଲର୍ ର ପ୍ରଭୁତ ଆପାଣ୍ଡର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକଟନ କରିଛନ୍ତି । * (ବିଶ୍ୱ.ମିତ୍ର)

ଏବେ ଏହାହିଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ-ଏହି ସବୁ ରୋଗଦୂର୍ଗର କାରଣ କଳାପକୁ ଆମର ସରକାର ଆଗେ ବନ୍ଦ ନକରି ରୋଗଗାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

* ଫଟିକ ପାତ୍ରରେ ସବୁକୁ ଏଲମୋନିୟମ ବୋଲନ୍ତି ।

(୮) ବୈଦ୍ୟ ଭାବର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କାଳରେ ଆମର ଦେଶ ବା ସମାଜ ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନେତୃତ୍ୱରେ ଲାଭକ୍ଷମତ ହୋଇ ସୁସ୍ଥ ଓ ସୁବଳ ହେବ, ଯଥା (୧) ଧନ ବା ସାମ୍ବଳ, (୨) ଜ୍ଞାନ ବା ବେଦବିଦ୍, ଦ୍ରାହ୍ମଣ (୩) ଦକ୍ଷପଣ ଇତ୍ୟାଦି । [୪] ପ୍ରକାଶ ପେଟା ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟ, ଏହି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗୁଣାବଳୀ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ ଧନକଃ ଶ୍ରୋତ୍ରୀୟୋ ରଜା ନୟ ବୈଦ୍ୟସୁ ମହତଃ,

ପଞ୍ଚ ପଦ ନ ବଦନ୍ତି ତେ ଭଦ୍ର ବାସୋ ନ କାୟଦେବତ୍ ”

ସେ ସମୟେ ସବୁ କୁଳ ସମୂହ ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କୁ ହିଁ ଉତ୍ତମତମ ପୁରୁଷ ଗଣିଥା କରଇ ବୈଦ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା, * କିନ୍ତୁ ଆଜି କାଳର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ତାହା ସବୁ ବଦଳି ଯାଇଛି, ଆଜି ଦେଶର କା ଛାମରେ ନେତା ହେବାପାଇଁ ଯେପରି କୌଣସି ପ୍ରକାର କୁଳ ଶାଳି ଯୋଗ୍ୟତାର ନିଦର୍ଶନ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ, ଯେଉଁଠି ମଧ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟୟ ବା କୁଳ ଶାଳିର ଛାୟାଜନ ହୁଏନାହିଁ ସାଧାରଣତଃ ବଞ୍ଚିବାର କୌଣସି ଉପାୟ ନମିଳିଲେ ଯେପରି ସ୍ତ୍ରୀ ମାନେ ବେଶ୍ୟା ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ପରି ଅନେକ ଛାତ୍ରପାତ୍ର ପୁରୁଷ ମାନେ ବୈଦ୍ୟ, କବିରାଜ, ଓ ଭାବର ବେଶ ଧରି ବେଶ୍ୟା ଭଳି ଲୋକ ଉପକାର କରବା ପାଇଁ ବାହାରି ଥାନ୍ତି, ଏହି ଉଦ୍ଭୟକରଣ ଥିବାରୁ ବିଦ୍ୟା ଆମର ହୃଦୟମାନୁଷ୍ଠାନ ଗୁଣରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ “ ଶୋଶି ” ବେଶ । ଶୋଲ ଯାଇପାରଇ, କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ଏହିପରି ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଜି କୁଳଜନା ମାନଙ୍କର ଦାନା ବନାର ଅଧିକ, କିନ୍ତୁ ଏହି କୁଳଜା ମାନଙ୍କର ସୌଭାଗ୍ୟ ଛେତର ସମା ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଜଣେ ଭବତ ବନ୍ଧୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବୈଦ୍ୟ ମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ କଥା ସେତେବେଳେ ଜଣେଥିଲେ ଯେ-ଯେଉଁ ଦେଶର ପ୍ରଜା ମାନେ ପ୍ରାଣର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ, ସେ ଦେଶର ବୈଦ୍ୟ, ବେଶ୍ୟା, ବନଶ୍ରୀ ଘୃତ (ଭାଲଜା) ଚାକିଲ (ଡକ୍ଟର) ଓ ବେଦର (ଦେଶ ସମାଜର ନେତା) ଏହି ବକାଶଦି ମଞ୍ଚକର ବାହୁଲ୍ୟ ଫଳପ୍ରସ୍ତୁତ କଲି ମୂଗର ବହୁଳ ବିସ୍ତାର । ଯଦି ଏହି ସବୁ

* ସୁଶ୍ରୁତ, ଚରକ, ଓ କାଶ୍ୟପ ସହିତାର ଶିଷ୍ୟୋପନୟ ଆଧାର ଦେଶ

ପଦାର୍ଥ ସେଠାରେ ଲୁଗୁଆ ମିଳେ, ତା ଦେଲେ ତ ଆଉ ପାତାଳ କେତେ ଦୂରରେ ଅଛି, ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟ ଉଠାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଆମ ଗୁଣନୀତି ଗୋଟିଏ ଯେପରି ବଦଳି ପ୍ରକାର ଦଳବଦ୍ଧି, ଆମେ ସେଠାରେ ଯେପରି ବଦଳି ପ୍ରକାର ବଦଳିତ ଦେବ ସ୍ୱର୍ଗ ଚରମ ଅନର୍ଥର କାରଣ ଦୋଇ ଉଠିଛି, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଚଳିଯା ସେଠାରେ ପରସ୍ପର ବିବେଚନା ବଦଳି ପ୍ରକାର ବୈଦ୍ୟ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସାଧାରଣର ମନରେ ଭ୍ରମ ଉତ୍ପାଦନ କରି ଚଳିଯା ସଙ୍କରତା ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବଦଳିବାରେ ଲାଗିଛି, ଏହାଦେ ଗ୍ରାମସାଧନ ପୁରୋହିତ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କର, ପାଣି, ବାବାଳା ଲୁଗା, ସାମ, ଫଳ, ଜାତିପୁଣି, ଶତାଳୁଣି, ପାନ ଦୋକାନୀ, ଅନୁଗୁଳ ରକ୍ତଲବ୍ଧର ନେତାଳୀ ବାବା ଏମନ୍ତକ ଭୂମିପ୍ରାଳର ପୁନା ଆକର୍ଷଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ସମସ୍ତ ଏବେ ଆମଦେଶର ବୈଦ୍ୟ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ଏବେ ଗ୍ରାମ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନୁଗୁଳର ଲକ୍ଷମନ ଦାସ ବାବାଙ୍କର ତେଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ସବୁ ଲୁଗୁଆ ବୈଦ୍ୟ । ଏମାନେ ଦେଶ ୨, ଗ୍ରାମେ ୨, ଗୃହେ ୨, ବୁଲି କିଏ କୁମାର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାକୁ ଚାହିଁ, କିଏ ବନ୍ଧୁ ଲେଖାଇନଇ ଲୁଗୁଆ ଖିଣ୍ଟ ଦେଇ ଆସି, ଏହି ଭଳି ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧି ଅଗୋଷ୍ଠ ଦେଶରେ ବୈଦ୍ୟର ଅଭାବକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ଏ ସମୟରେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉତ୍ତରୀ ପ୍ରାଚୀର ଆଖ ପାଖ ପ୍ରସାଦ ଓ ଉପରି ଆସୁଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କର ବରଜ ସରିତ ଭେଟ ଦେଇ ଯେଠାରେ କେତେକ କଥା କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ ତାକୁ ଶୁଣିଲେ ଯେ—କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି, କ’ଣ ସେ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଜଣେ ଦେଲେ ବୈଦ୍ୟ ବା ଡାକ୍ତର ନାହାନ୍ତି ? ଅଥଚ ସେଠାରେ ବହୁତ ଲୋକ ଶରୀରବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି ? ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ—ଏହା କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ନୁହେଁ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏହି ଯେ—ଏ ଦେଶରେ ଏତେ ବୈଦ୍ୟ ଏତେ ଡାକ୍ତର ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେତେ ଲୋକ ଶରୀର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚି ପାରୁଛନ୍ତି, ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହିକି ଯେଉଁ

ଦେଶରେ ନୂତନ ବୈଦ୍ୟ ବୈଦ୍ୟ ଓ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି, ସେ ଦେଶର ଲୋକ ସେମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ଔଷଧ ବିଜ୍ଞାନର ମୋଡ଼ରେ ପଡ଼ି ନିର୍ଧନ, ବୃଦ୍ଧୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୁଃଖ । ଅମଦେଶରେ ସେଇ ବୃଦ୍ଧି ବ୍ୟୟରୁ ବୃଦ୍ଧି ଓ ପାନ ବୃଦ୍ଧିର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ- ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବୈଦ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଓ ଏମାନଙ୍କର ଔଷଧ ବିଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି । ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀ କମ୍ବୋନୀ ଅଛି ଯେ-ଶ୍ରେଣୀର ୮ ଗୋଟିର କରୁତ ଦେଶର ଗଜା ବଳ-ମା ଓ ୧୦ ଗୋଟିର ଚାକର ନିଜର ଚିକିତ୍ସା ମାନି ମାତ୍ର ନାମକ ନିଜର ଗୁରୁତ୍ବ ବୈଦ୍ୟକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣକରି ଚାକର ରଜ୍ୟାନ୍ତ ବାଗଦାଦକୁ ଡିକାଇ ନେଉଥିଲେ । ମାତ୍ର ଗଜାକୁ ଦାନ୍ତର ବୋରୁ ମୁକ୍ତି କରି ଚାକର ସଂସ୍ଥାରେ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରଦତ୍ତ ଲାଭକଲେ । ଦିନେ ମାତ୍ର ବୁଲିବାପାଇଁ ବଜାରକୁ ଯାଇ ଥିଲେ । ମାର୍ଗରେ ସେ ଦେଖିଲେ ସେ, ଜଣେ ବୁଲି ବାମ ଔଷଧ ବୋଧାୟ ନିଜର ଚିକିତ୍ସା ପମାର ଦେଇ ନିଜରେ ଏହି ଦେଶ କେତେ ଖୁବ୍ବ ମୁକ୍ତି ମୁକ୍ତି ଥୋଇ ଔଷଧ ବିକ୍ରୟ । ସେ ସମୟରେ ସେ ଯୋଡ଼ିଏ ଔଷଧ ଡବା ହାତରେ ଧରି ତା'ର ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନାକରି କହୁଥିଲେ ଯେ-ଏହି ଔଷଧ, ନିରାକାର, ଦିନେ ବା ବୁଲିବନିରୁଜା କର, କଞ୍ଚୁକ, ପାକକର, ଦୁଃଖନିର୍ମୂଳ, ଲୋଚ୍ଚୁକ୍ଷି, ଟାଲପାଏଞ୍ ଆଦି ଜ୍ୟୁ, ଅର୍ଶବୋଧାୟକ ବ୍ୟଥା, ଶୁକ୍ର, କଟିଶୁଳ, ମେହ, ଅର୍ଶ, ବନ୍ଧୁକ, ଯକ୍ଷ୍ମାକାଶ; କଞ୍ଚୁକାଦି କରାଦି ମନ୍ତ୍ରବ୍ୟର ସକଳ ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକ ଲାଭକାରୀ ଅଟେ । ମାତ୍ର ତ ସେ ଦେଶର ଭାଷା ବୁଝିପାରୁନଥିଲେ । ସାଙ୍ଗରେଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରି ତାର ମତଲବ ବୁଝି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ । ସେ କହିଲେ- ଏହି ଲୋକଟା ଅତି ବଳିଷ୍ଠ ରହସ୍ୟ ଫୁଟିଛି ଦେଲେ ଯେ- ଏହି ଆରବ ଦେଶର ରଜା ବଡ଼ ମୂର୍ଖ । ସାଙ୍ଗରେ ଥିବାଲୋକେ ପଚାରିଲେ କିପରି ? ମାତ୍ର କହିଲେ ଯେ- ଏହିପରି ଗର୍ବବଦ୍ୟା ବିଶାରଦ ବୈଦ୍ୟ ନିଜ ଦେଶରେ ଥାଉ ? ଦୂଆରେ ସେ ଏତେ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ଲୋକଙ୍କ ଦୂରତେରେ ଆପଣାର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ମୋଡ଼େ ଡିକାଇଲେ କାହିଁକି ? ଏହିଭଳି ଯୋଗ୍ୟ ହାକିମର ଚିକିତ୍ସା କରାଗଲେ ନାହିଁ; ଯେକି ଗୋଟିଏ ଔଷଧରେ ଦୁନିଆଁର ସମସ୍ତରୋଗ ଉଡ଼ାଇ ଦେବବୋଲି କହୁଛି, ପଦ ଏହା ମିଥ୍ୟା, ତା'ହାଲେ ଏହିଭଳି ଠକମାନକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ନଦେଇ

ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଧନନିବନ ଚପଳ କରା ଯାଉଛି କାହିଁକି ? ଏହା କ'ଣ
ମୁଜାର ମୁଖତା ଓ ଅବବେଳତାର ପ୍ରମାଣ ନୁହେଁ ?

(ଚବକାବୁଲ ଇତିବତ୍ତା)

ଆମର ପରକାରଙ୍କର ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ୧୯୩୨ ଲକ୍ଷ ଟ୍ରାମ ଓ
୩୭ କୋଟି ଜନତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆମର ଶରକରେ ଏଲେକ୍ଟ୍ରିଆନ୍ ଡାକ୍ତର
ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଜାର, ରେଳଷ୍ଟାର୍ଟ ବୋର୍ଡ଼ ଓ ଡାକମ୍ ୫୦ ପ୍ରଭୃତି
ମଜାର ଏବଂ ଆନ୍ତରଜାତୀୟ ୭୦ ଷାଠିଏ ମଜାର ଅଛନ୍ତି, ଏହିପରି
ସମସ୍ୟା- ୧୧୨ ମଜାର (ମ ଆ ଜୁ-୧୯୫୭) ।
ଆମ୍ଭ ଆମର ୭୧୨ ଜଣର ଜଣେ ଲେଖାଏ ଡାକ୍ତର ଅଛନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଗେଜେଟ୍‌ସ୍‌ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ୍, ହେଲେଣ୍ଡ, ଇଉଜିଲଣ୍ଡ, ସ୍ୱିଜରଲଣ୍ଡ
ଓ ପର୍ଯ୍ୟୁମ ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରତି ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଜଣର ଏବଂ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରାୟ
ପ୍ରତି ଆଠଶହ ଜଣର ଜଣେ ଲେଖାଏ ଡାକ୍ତର ଅଛନ୍ତି ।

ଇଣ୍ଡୋନେସିଆରେ ପ୍ରତି ୭୧ ମଜାର ଗୋଟିଏ ଜଣେ ଡାକ୍ତର,
ନାଉରୁଆରେ ପ୍ରତି ୫୮ ମଜାରରେ ଜଣେ, ବେଲଜିଆନରେ
୧ ଲକ୍ଷବେଶୋରେ ପ୍ରତି ୨୯ ମଜାରରେ ଜଣେ ଲେଖାଏ ଡାକ୍ତର
ଅଛନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ମଝିମଝି ଶରକ ପ୍ରଭୃତି କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଦେଶର
ହୀନ । ଶରକ, ଆଲ୍‌ଜେରିଆ, ସିନିଲ, ଲେବନ, ନିଜା-ଆ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶର
ପ୍ରତି ୨ ମଜାର ଜଣେ ଜଣେ ଲେଖାଏ ଡାକ୍ତର ଅଛନ୍ତି । (ସମାଜ)

[୨୫-୪-୫୮]

ଏହି ମଧ୍ୟର ଦେଶମାନେ ଡାକ୍ତର ମେମବର ପଦ୍ଧତିକାର
ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଡାକ୍ତର ଶିକ୍ଷା କରୁନାହାଁ । ଦେମାନେ ବନ୍ଦୁଗୀ ଔଷଧ
କ'ଣା ଦଲ୍‌ବ୍‌ବା ଏକତ୍ର ମାତ୍ର । ଟଙ୍କା ବେଜଗାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
କି ସେମାନେ ନଦେ ଟଙ୍କା ବର୍ଦ୍ଧନ ଡାକ୍ତର ଶିକ୍ଷା ପାଇଥାନ୍ତି ।

* ଶରକର ପ୍ରଜାମାନ ଦିକ୍ଷାରେ ଉଣା ଅଧିକ ମାତ୍ରମଜାର ଦେଖା
ଅଛନ୍ତି । ଶରକାଣି ଆସିବାକୁ ଏହି ପ୍ରକାର ଆଉର ବଢ଼ିଯାଇଛି ।

(ଅଶ୍ରୁଜ୍ୟୋତି ଜାନୁଆରୀ ୧୯୫୮)

ଏବେ ଦେଶର ଚଉଦତା ଓ କଲକାରଖାନାର ବାହୁଲ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସବୁଆଡ଼େ
ଏହି ଦିଶା ଦେଖିଛି । (ଏହା ୧୯୫୯ ପ୍ରାୟ ଶେଷ ଧାର୍ତ୍ତିର ଡିପ୍‌ଲୋମା)

ଆଜ୍ଞା ଆମର ଶାସ୍ତ୍ର ଦେଶ ଯେ-ଯାର M.B.B.S. ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ କରିବା ପାଇଁ ୧୦ ଡିଗ୍ରୀର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ ମାସିକ ବେତନ ନ'ହେଉ ଟଙ୍କା, ସେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଯୁକ୍ତ ଦେଇ ଲୋକଙ୍କର କି ଉପକାର କରିବ ? କଥା କଥାକେ ନ'ଆ ? ଇନ୍‌ଟେଲିଜେନ୍ସ, କଥା କଥାକେ ଆର୍ମିଟର, ଷ୍ଟେସନ୍ କୋମ୍ର ଏବଂ ଏଲେକ୍ଟ୍ରିକ ପ୍ରଭୃତି ଯନ୍ତ୍ରର ରେକର୍ଡ ନ ଦେଖାଇ ସେ ଆମା କିପରି ରହିବ ? ସାଲୁନିଆ ଏଡ୍‌ମେନ୍-ସପ୍ରେମ ମୁଜ୍‌ନ ଫୁଲ୍‌ବ୍ରେଡ୍ ନୌଦ୍ୟର ଲୋକ ସେବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଯେପରି, ତାଙ୍କରର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୋଳ ବୁଝିବାକୁ ଯେବା । ସ୍ୱାଗତୀ ମନ୍ତ୍ର ବା ବଞ୍ଚୁ ସମାଜ ରତ୍ନ ବା ଧୂସ ପାଲପାଉ, କୌଶଳୀ ପ୍ରଜା ରାଜର ଟଙ୍କା ଜମା କରିବା କି ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ଚଳଣୀ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଉତ୍ତମୁକ୍ତର ବାଳ୍ ମାର୍କିଟିକ୍ ପ୍ରଧାନ ଚଳଣୀ ବ୍ୟବସାୟ-ଅଧୀନିକ । ଏହା ଜନତାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ବା ଲୋକୋପକାର ଶ୍ରମଣା ସ୍ୱଳ୍ପକରୁଛି । * ଲେଖକ ଜଣେ କବି ଅପୁଷ୍ପବନ୍ଧୁ ଶତ୍ରୁ ଏହି ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଧୂଳୁକୁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-
 “ରାଧାଗୋ ବଞ୍ଚିତା” ନ ତ ମରୁତସ୍ୟୋ ବୈଦ୍ୟକରସ୍ୟ ।

* ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଆଗରାଧ୍ୟ ବିଷୟରେ ଖଟୁ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ସୂଚକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ-ସାମାନ୍ୟ ଲୋକରେ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରତ୍ୟାଗ କରି ବୈଦ୍ୟ ଓ ତାଙ୍କୁ ମୋନେ ସମାଜର ଅନ୍ଧତା କରିଥାନ୍ତି । ଦେଶକୁ ଯେ-ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରଣା ଅଧିକ ଶ୍ରେୟନ କରି ଆପଣା ଗରିଷ୍ଠ ଦାୟା ନିରାଜନ କରି ଆତ୍ମସ୍ଥ ମୋଲଗଲ, ତାକୁ ବୈଦ୍ୟ ବା ତାଙ୍କର ଔଷଧ ଦେଇ ତା'ର କଷ୍ଟ ଦୂର କଲ । ଏପରିପ୍ରେକ୍ଷରେ ଠିକ ପଦ୍ଧତି ଏହିଯେ-ତାକୁ ଉପନାମ କରାଇବା ଉଚିତ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଲୋକ ପଦାର୍ଥ ସେବନ ପାଇଁ ମନା କରିବା ଉଚିତ ।

ଡାକ୍ତର ମାନଙ୍କର ନୈତିକ ପତନ ବିଷୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଧିକ ଜିଜ୍ଞାସୁ, ସେମାନେ ଟାଇମସ୍ ଆଫ୍ ଇଣ୍ଡିଆ ପତ୍ରିକାରେ ହିକାଣିର ଗୁଜୁଲ୍‌ସ ପ୍ରଦେଶର ଦେଶଭକ୍ତ ଲବଧିପ୍ରଭାକ୍ଷ ଡାକ୍ତର ସୁମନ୍ତ ମେହତାଙ୍କର ଏବଂ ଶ୍ରୀରାମସ୍ ମେହତାଙ୍କ କାଉନସିଲ୍‌ର ସପ୍ତମ ଡାକ୍ତର ସିଂ ଏସ୍ ପଟେଲଙ୍କର ଆଉପ୍ରାୟ ଦେଖନ୍ତୁ । (ପ. ଆ. ୧୯୫୮ ମାର୍ଚ୍ଚ ସଂଖ୍ୟା

ନ ଶ୍ରେଣୀଗାଂ ଚକ୍ରାବଗତି ରସି ନନା ବସୁଭୁଗ୍ୟାଃ ॥
 ତଥାପ୍ୟା ଯେ ବୈଦ୍ୟା ଇତି ତରଳସୁନ୍ଦରା ଜନ୍ମନନାନ୍ ॥
 ଅସନ୍ ମୁଖ୍ୟାଞ୍ଜିତ୍ୟାନବ ବସୁ ହରନ୍ତେ ଗନ୍ତବ୍ୟାନ୍ ॥ (ଶୁ. ର. ଗ)

(୯) ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ଓ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ

ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ରେଣ ନିବାରଣାର୍ଥେ ହିତକର ଔଷଧ କ'ଣ ? ଏହାପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ତ କ ଲେଖିଛନ୍ତିଯେ—

ଯଥା ଦେଶସ୍ୟ ଯୋ ଜନ୍ତୁ ସ୍ବଜ୍ଞାନସ୍ୟୋଷ୍ୟଂହନମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍— ଯେଉଁ ଦେଶର ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ, ସେ ଦେଶର ଜଳ ବାୟୁର ଉତ୍ପନ୍ନ ଔଷଧ ତା'ର ପକ୍ଷରେ ହିତକର ଅଟେ ।

ଯୋଥାହୁଏ, ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ପ୍ରାଚୀନସ୍ମର ଉତ୍ପନ୍ନ ଔଷଧ ଲିଙ୍ଗିତର ଏବଂ ଲିଙ୍ଗିତର ଉତ୍ପନ୍ନ ଔଷଧ ପ୍ରାଚୀନସ୍ମର ବ୍ୟବହାର ନଦେବା ପାଇଁ ସେଠାର ବଡ଼ ୨ ତାଲୁକ ପଦ୍ଧତି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାଚୀନସ୍ମର ଲିଙ୍ଗିତର ଦୂରତା ୨୫ । ୩୦ ମୈଲ ମାତ୍ର । ତଥାପି ପ୍ରାଚୀନସ୍ମର ଗ୍ରାମନେଟ (ଜଳ-ବାୟୁ) ଲିଙ୍ଗିତ ପକ୍ଷରେ ଏବଂ ଲିଙ୍ଗିତର ଜଳ-ବାୟୁ ପ୍ରାଚୀନସ୍ମର ପକ୍ଷରେ ଅତୁଳ କ୍ରମେ ବୋଲି ସେଠାର ପ୍ରମୁଖ ତାଲୁକ ମାନଙ୍କର ମତ । କିନ୍ତୁ ଆମର ଗ୍ରାମ୍ୟସ୍ମର ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣରେ ଯଜ୍ଞର ୨ ମୈଲ ଦୂରରେ ଥିବା ଲିଙ୍ଗିତ, ଆମେରିକା, ଜର୍ମାନୀ ଆଦି ଦେଶର ଔଷଧ ମତୁ ଅତୁଳ ବୋଲି ସେଠାର ଭାରତ ଦିବିତୀ ଲିଙ୍ଗିତର ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରସ୍ତର କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଠାରେ ପରସ୍ପରାୟ ନେତୃ ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ଉକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସିବୁନି ତାହା ମାନ ନେଉଛନ୍ତି । କଥାରେ ଆଉ— “ ବିନାଶ ନାଶକ ବିପତ୍ତର ବୃଦ୍ଧିଃ ” । ଅର୍ଥାତ୍ ଯା'ର ବିନାଶକାଳ ଉପସ୍ଥିତି ହୁଏ, ତା'ର ଭଲ ମତ ବିଚାର ରହେନାହିଁ । ସେ ଅତୁଳ ନେପାଳୀବାସୀଙ୍କର ଭକ୍ତ ହୋଇପଡ଼େ ।

ଏକ ପ୍ରମୁଖର ଯେଉଁ ନିଉସ୍ତମାକ ନିଜର ଜାତି ଧର୍ମ, ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ବାବସାଧକ କରୁଥିବା ବିଦେଶୀଭୂଷା, ବିଦେଶୀଭୂଷା, ବିଦେଶୀ ଆଶୁର ବ୍ୟବହାର, ବିଦେଶୀ ଅଳ୍ପ ବୟ ଆଦି ବ୍ରାହ୍ମ୍ୟ ଏବଂ ବଧୂର୍ମ ମର୍ମ ବର୍ଜ୍ୟସ୍ମର ବୋଲି ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଘୋଷଣା କରାଯାଇ ଏବଂ ମୈତ୍ରଦେଶରୁ

ପ୍ରତ୍ୟାଗତବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିନାସଫଳରେ ବିନା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନପ୍ରଦାନକୁ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲା; ଆଜି ସେଇ ନିୟମ ସମାଜ ପ୍ରଜ୍ଞାବାସରୁ ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ବ୍ୟବକ ଭାଷା ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନତାର ନାମଧର ସବୁତୋମୁଖୀ ପରାଧୀନତାର ଚକ୍ରର ଗର୍ଭରେ ପଶି ଯାଇଛି । ଶିଳା ଓ ସ୍ୱପର୍ଚ୍ଚ ଗୋଷ୍ଠରୁ ଧର୍ମକୁ ଅଧର୍ମ, ଅଧର୍ମକୁ ଧର୍ମବୋଲି କପଟେ ଭବନରହିଲୁ ଏବେ ହସ୍ତଶ କରିଛି । ଆପାତ-ରାମ୍ୟକୁ କିନ୍ତୁ ପରିଣାମ ରାସ୍ତାବଦ୍ଧ ଏବଂ ଅଧିକାଂଶରେ ମତ୍ୟ ମାଂସ ଯେତେବେଳେ ଘଟିତ ଓ ଅପବିତ୍ର ବିଷୟଗଣୀ (ଏଲ୍ ଫିଲ୍) ଔଷଧକୁ ଗୋଧୂଳିକରଣ କରି ଏବଂ ସେଇ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ଆହୁରି ବହୁଭେଦ ଜନକ ଲେଖିଲନ୍ (ଯାହାକି କୁହ, ଯନ୍ତ୍ରା, ବସନ୍ତ, କଲେରା ଆଦି ମହାମାରୀ ରୋଗମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠ, ମଳ ଓ ଗୋରେ ବଳ ଖୋସୁଥିବା ପ୍ରସ୍ତୁତ) ତାକୁ ଅବିପରୀତ ନ୍ୟାୟରେ ସେଇ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାପନ ଚାପି ଦୁଇ ଦେଶରେ ପ୍ରବଳ କରାଇ ନିଜର ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଓ ମନକୁ ବିକାଶ ଦୁର୍ଲଭ ରୋଗରେ ସେଥିରୁପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେନେଇଛି । ଅସ୍ତରକୁ ହିତବୋଧି, ମନେନେଇଛି । ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱଦେଶୀ ସ୍ୱଚ୍ଛପତ୍ର ଅନୁକୂଳ ଗୋଷ୍ଠରେ ଆବେଶକରଣ ଅବଶ୍ୟକ ବିଦେଶୀ ବିଷକୁ ମୃତ୍ୟୁମୁଖୀବନ ସବେଶ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅବଶ୍ୟକ ଔଷଧର ପରୀକ୍ଷା ସମ୍ପନ୍ନେ ବାଗ୍ଦତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ଶମସ୍ତଦ୍ରବ୍ୟାଧିଂ ଯୋଗ୍ୟମନ୍ୟ ମୁଦରମ୍ବେତ୍ ।

ନାମ୍ୟା ବିଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ଶମସ୍ତଦ୍ରବ୍ୟା ନ କୋପୟେତ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଔଷଧ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟାଧିକୁ ଶାନ୍ତକରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟାଧି ଉତ୍ପାଦନ କରେ, ତାହା ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧ ନୁହେଁ । ସେଇ ହେଉଛି- ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧ ଯାହା ରୋଗ ଶାନ୍ତ କରେ ଅଥଚ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗ ପ୍ରସବ କରେନାହିଁ । ଆମେମାନେ ଏହି କପଟି ଧରି ପରୀକ୍ଷାକଲେ ବୁଝିପାରିବା ଯେ- ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ଗୁଡ଼ିକ ବିଶୁଦ୍ଧ ଔଷଧ ନୁହେଁ ।

ବିଦେଶୀ ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧର ଅବଶ୍ୟକତା ସମ୍ବନ୍ଧେ

ସେଠାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତ ।

(୧) ଆମେରିକାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଡାକ୍ତର ପ୍ରୋଫ୍. କ୍ଲାର୍କ କହନ୍ତି ଯେ—

ଡାକ୍ତରମାନେ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଲଭକରିବାକୁ ଯାଇ ଡିଲଟା ବସ୍ତ୍ର ଧାନ କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଏହିପରି ହଜାର ହଜାର ମୟୂରିର ପ୍ରାଣ ନିଅନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ କି କିଛି ଔଷଧ ନ ଦେଇ ହୃଦ୍ୱତ୍ତ ଉପରେ ଗୁଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ଆରୋଗ୍ୟ ମିଳିଥାଆନ୍ତା । ବାସ୍ତବରେ ଆମେ ଯାହାକୁ ଔଷଧ ବୋଲି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭା ପ୍ରାଣଯାଚକ ବସ୍ତ୍ର । ଔଷଧର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାତ୍ରା ଦେବିର ପାଶକୁ ଦୁବଳ କରିଥାଏ ।

(୨) ଡାକ୍ତର ଗୁଣ୍ଡେନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତୁ ଯେ- ଦୁଆଁ ଡାକ୍ତର ବୁଦ୍ଧି ଯେ- ମୋର ପାଖରେ ଚିକିତ୍ସକ ରୋଗର ୨୦ କୋଡ଼ିଏ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ୩୦ ଡେରି ବର୍ଷ ଚିକିତ୍ସା କରିବା ପରେ ସେ ବୁଦ୍ଧି ଯେ- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଔଷଧରେ ୨୦ କୋଡ଼ିଏ ପ୍ରକାର ରୋଗ ଜାତହୁଏ ।

(୩) ପ୍ରୋଃ ପେନ କହନ୍ତୁ ଯେ- “ରୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଡାକ୍ତର ଔଷଧ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକରେ, ଯାହାକି ସ୍ୱୟଂ ରୋଗେ କାରଣ କରିଥାଏ । ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କେବଳ ରୋଗ ଉତ୍ଥାପନ କରିଥାଏ । ଆମେ ଏକ ନୂଆ ରୋଗ ଆଣି କରି ଆଗରେ ଥିବା ରୋଗକୁ ଭଲ କରାଉଛୁ ।

(୪) ଡାକ୍ତର ଏନ୍ସ ଡାକ୍ତର ଚିକିତ୍ସାରେ ବହୁତ ରୋଗୀ ମରିଯିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁକୁ ଚିରି ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ- ତା’ର ଉତର ଭାଗରେ ଏହିପରି, ଅନେକ ରୋଗର ଉପାଦାନ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଲା, ଯାହା କି ଔଷଧ ସେବନ ବ୍ୟବହାରରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ହୋଇପାରେ ନା । ଏହି କାରଣରୁ ସେ ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର ଗୁଡ଼ିଦେଇ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା କଲେ । ସେଇଦିନ ତା’ର ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଶବ୍ଦ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

(୫) ଡାକ୍ତର ହୋମ୍ସ କହନ୍ତୁ ଯେ- ଡାକ୍ତର ଔଷଧ ଆଦି ଚିକିତ୍ସାର କରିବା ପାଇଁ ଦୁଆରେ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଖାଲି କରାଯାଉଛି ଏବଂ ଦୁଆରେ ବନସ୍ପତିମାନଙ୍କର ସତ୍ୟାନାଶ କରା ଯାଉଛି । ଯଦି ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଔଷଧ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମିଳି ଦିଆଯାଏ, ତା’ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବହୁତ ଉପକାର ହୋଇପାରେ ।

(୬) ଡାକ୍ତର ପେଟିକ ଲେଣିଉନ୍ତ ଯେ- ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଉପରେ କହିଲେ ଔଷଧମାନଙ୍କର ବ୍ୟର୍ଥତା ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ।

(୬) ଡାକ୍ତର ବୋଲ୍ସକ ଯେ କି, ଓଷଧିମାନଙ୍କର ଲବ୍ଧିଲାପ ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି ଯେ- ଓଷଧିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାତ୍ରା ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଉପରେ ଏକ ଅନ୍ତପ୍ରୟୋଗ ଏବଂ ଅନୁଭବମାତ୍ର ।

(୮) ଡାକ୍ତର ସର ଜାନଗୁଡ଼-ଯେ କି ପ୍ରକୃତ ଏବଂ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କାରରେ ଉଚ୍ଚତମାଂଶରେ ଲେଖକ ଯୁକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଛନ୍ତି- ସେ କହନ୍ତି ଯେ- ଯୁଦ୍ଧ, ମହାମାରୀ, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ଆଦି କାରଣରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେଲୋକ ମରିଛନ୍ତି, ତାହାରୁ କେତେଗୁଣ ଅଧିକ ଲୋକ ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ବାରା ମୁକ୍ତ ହେବାରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ।

(୯) ପ୍ରୋଫେସର ବାଟର ହାଉସ୍ କହନ୍ତି ଯେ- ଶିକ୍ଷିତ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏହି ଅଶିକ୍ଷିତ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କ ଉପରେ ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ବାସ, ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର କି ଚିକିତ୍ସା କେବଳ ଅନୁଭବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଛି । ସବୁ ଦେଶରେ ସବୁଜାଲରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀରୁ ବ୍ୟବସାୟ ଗମସ୍ତ କରି ବ୍ୟବସାୟ- ଅପେକ୍ଷା କେତେଗୁଣ ଅଧିକ ଦଳିବା କାମ କରୁଛନ୍ତି ।

(୧୦) ଡାକ୍ତର ଜନ୍‌ସନ ଯେ କି, ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଏକ ବିଶ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ- ସେ କହନ୍ତି ଯେ- ଆପଣାର ବହୁତ ଦିନର ଅନୁଭବ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ମୁଁ ଏହି କଥା କହୁଛି ଯେ- ପଦ ସମ୍ବଳରେ ଡାକ୍ତର ଏବଂ ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ଆଦି ବିକ୍ରେତା କେନ୍ଦ୍ର ନ ଥାଆନ୍ତା, ନା ଘରଲୋ ଆକାଶ ଅପେକ୍ଷା ବହୁତ ବେଗ ଉଶାହେଲ ଥାଆନ୍ତା ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବହୁତ କମି ଯାଇ ଥାଆନ୍ତା ।

(୧୧) ପେରିସର ଡାକ୍ତର ଲେଗୋଲ୍ କହନ୍ତି ଯେ- ଏସମୟରେ ଆମେ ବଡ଼ ଭୁଲ୍‌କରୁଛେ । ପଦ ଆମେ ସାମାଜ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ଦେବାର କଥା, ତା' ହେତୁ ଆମର ମାର୍ଗ ବଦଳାଇ ଦେବା ଉଚିତ ।

(୧୨) ପ୍ରୋଫେସର ମାଡ଼ ସାହେବଙ୍କର ମତ ଯେ- ସମସ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ବିଜ୍ଞାନ ଅଧିକ ଅନିଶ୍ଚିତ ।

(୧୩) ଏଡ଼ିନ ବୋଗେ ମେଡ଼ିକଲ କଲେଜର ପ୍ରୋଫେସର ହେଉଛନ୍ତି କହନ୍ତି ଯେ- ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସା ଗାୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ କଥାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଶ୍ରୀଳୋକ କରା ଯାଇଛି, ସେଥିରୁ ଶତକରୁ ୧୯ ମିଥ୍ୟା ଏବଂ ଏହାର ପିତାନ୍ତ ସାହେବନ ।

(୧୪) ସର ରାଜସିନ କହୁଛନ୍ତି-ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ବ୍ୟବହାରରେ ସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କର ଆତ୍ମ ବହୁତ କମ ହୋଇଗଲାଣି ।

(୧୫) ପ୍ରାନ୍ତର ପ୍ରମୁଖ ଶାସ୍ତ୍ରବେଦ ମୈତ୍ରେୟ କହନ୍ତି ଯେ- ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ଦିଅନ୍ତୁରେ ଫସାରରେ କାହାକୁ କିଛି ଜ୍ଞାନାନ୍ତର । ରୋଗ ଦୂର କରିବାରେ ବହୁତ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତରୁ ମିଳିଥାଏ ।

(୧୬) ଡାକ୍ତର ଓସଲର, ଯେ କି, କେତେଟି ବୃକ୍ଷବିଦ୍ୟାଳୟର ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟାପକ, ସେ ତାଙ୍କର ଏକ ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ ଆମେରିକନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- “ସେ ହେଉଛି- ସବୁଠାରୁ ଉତ୍ତମ ଚିକିତ୍ସକ, ଯେ କି, ଔଷଧମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ବୁଝେ ।

(୧୭) ଡାକ୍ତର ଟାଇଲ୍‌ସ୍‌ଙ୍କର ମତ ଯେ- ସଫାରରେ ଚଳି ଚାଲୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗରେ ମରନ୍ତି ।

(୧୮) ନ୍ୟୁୟାର୍କର ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଡାକ୍ତରୀ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଡାକ୍ତର ଆଷ୍ଟିନଗିଟ୍ଟ, ଏମ୍. ଡି. ଏଲ୍. ଏଲ୍. ଡି. ମହାଶୟ ତାଙ୍କର ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ- ରୋଗ ଓ ଆବେଶର ବ୍ୟାଧିମାଳା କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ।

(୧୯) ସେଠାରୁ ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ମତ ଏହି ଯେ- ରୋଗ ଓ ଚିକିତ୍ସା ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆମମାନଙ୍କର ଜୌଣ୍ଡି ନିଶ୍ଚିତ ଯିବାକୁ ନାହିଁ । ଶରୀର ଉପରେ ଔଷଧର ପ୍ରଭାବ କ’ଣ ଓ କପରି ? ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆମମାନଙ୍କର କିଛିହେଲେ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । [ଉପବାସ ଚିକିତ୍ସା]

ଉପରେ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା, ଏସବୁ ଅନେକୋକ୍ତି ଯେଉଁର ପ୍ରମୁଖ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ମତ । ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଇଂରେଜ ସମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନିମ୍ନରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।

(୨୦) ନିଲଣ୍ଡର ପ୍ରମୁଖ ଡାକ୍ତର ରବିନ୍ଦ୍ର କହନ୍ତି ଯେ- ଅନ୍ଧକାରର ଔଷଧ ଗୁଣବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରାୟତଃ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତର ଏକ ବିଲକ୍ଷଣ ସମିଶ୍ରଣ ଉପରେ ଅବଲମ୍ବିତ ।

(୨୧) ଡାକ୍ତର କପର କହନ୍ତି ଯେ- ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧ ଉପରେ ଯାହା ଯେତକି ବିଶ୍ୱାସ, ତାକୁ ସେତକି ଅଜ୍ଞାନ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

(୨୨) ଡାକ୍ତର ଅବରନ କହନ୍ତି ଯେ- ଡାକ୍ତରୀ ସଂଖ୍ୟାର ବୃଦ୍ଧି

ଅନୁପାତରେ ଶ୍ରେଣୀ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ି ଯାଉଛି ।

(୨୩) ଲଘୁତା ରୋଗକୁ କଠିନ କରି ଦେଖାଇବା ପରେ ଶ୍ରେଣୀରେ କିଛି ଯେ- ଆଜି ନାଲିର ଡାକ୍ତରୀ ଡିସ୍କ୍ ଚିକିତ୍ସା ବଡ଼ ବଡ଼ ମୋଟେପଟେ ପସରେ ବଡ଼ ଲକ୍ଷ୍ମୀର ବିଷୟ ହେବା ଉଚିତ । ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ କହିପାରେ ଯେ- ବିନା ଚିକିତ୍ସାରେ ଶ୍ରେଣୀର ଅବସ୍ଥା ଅନେକାନ୍ତର ଭଲ ହୋଇଥାଏ ।

(୨୪) ମୋଟେପଟେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କହନ୍ତି ଯେ- ବିଜ୍ଞାନର ନାମ ଧରି, ଆଜିକାଲି ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଲୋକେ ପ୍ରାୟତଃ ଓ ଶ୍ରେଣୀର ବାସ୍ତବିକ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏକତମ ଅନୁଭବ । ଦଶର ନିଜ ଡାକ୍ତରୀ ଡିସ୍କ୍ ଡେଖିମାନଙ୍କ ପସରେ ହାନିକାରକ ।

(୨୫) ଡାକ୍ତରୀ ଡିସ୍କ୍ ଲୋକରେ ଥିବା ପ୍ରକାର ପାଇଥିଲେ ଯେ- ଆଜିକାଲି ପାକୁ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ବୋଲନ୍ତି, ତା' ନାମ ମାତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ । ତାହା ଏକ ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପନାର ଏବଂ ଆଜିର ଅଭିପ୍ରାୟର ଭିତ୍ତିର ଅଟେ ।

(୨୬) ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସାରେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ମରବାର ଦେଖି ଡାକ୍ତରୀ ଗ୍ରାଙ୍କ କହିଥିଲେ ଯେ- ଡାକ୍ତରୀ ମାନଙ୍କୁ ସରକାର ଡାକ୍ତରୀ ଦେଖି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ, ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀକୁ ବଦଳାଇବା । ଅଥବା ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷାପାଇଁ କୌଣସି ନୂଆ ଉପାୟ ବାହାର କରନ୍ତୁ । (ଉପନାସ ଚିକିତ୍ସା)

ଡାକ୍ତରୀ ଟୀକା ଓ ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ ବହୁଶ୍ରେଣୀ ଜନକ

(୨୭) ଡାକ୍ତରୀ ଡିସ୍କ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେ- ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଟୀକାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଉପଦେଶଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସାର । ଅନେକ ବାଳକଙ୍କୁ ଟୀକା ଦେବାପରେ ସେମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଉପଦେଶର ଲକ୍ଷଣ ସବୁ ଫଳି ଯାଇଥାଏ । ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁର ମଧୁସ୍ୟ ଟୀକା ନେବା ପରେ ଅପସ୍ମାର, ଶ୍ୱାସରୋଗ, ଶ୍ୱାସରୋଗ, ପକ୍ଷୀକାଶ ଓ ଯୋଷାପକ୍ଷୀର ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ଡାକ୍ତରୀ ସମସ୍ତ ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ ଚିକିତ୍ସାରେ ପରିଣାମ ଶରୀରର ରକ୍ତକୁ ବିଷାକ୍ତ କରି ବହୁବ୍ୟୟ ଶ୍ରେଣୀ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥାଏ । (ବିଜ୍ଞାନ-ପ୍ରସ୍ତାବ)

30989

(୨୮) ପ୍ରୟାଗ-ବିଜ୍ଞାନ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ରାମଦାସ ଗୌଡ଼ ଏମ୍. ଏ. ମହାଶୟ ତାଙ୍କର “ଏଲ୍‌ମେଣ୍ଟାରି ଚିକିତ୍ସାର ଅବିଜ୍ଞାନତା” ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଆଇନ ବଳରେ ସବୁଠାରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ଏବଂ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ହାନିକର ଯେଉଁ ଉପରୁ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି, ସେ ହେଉଛି ବସନ୍ତ ସେତର ଟୀକା । ଏହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଗଣରେ ନିତାନ୍ତ ଅପବିତ୍ର ଓ ଗର୍ହଣୀୟ ।

ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀର ଧୂସନେଇ ଦେହରେ ଟୀକା ଦିଆଯାଏ, ସେଇ ଧୂସ ସହିତ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବିଷ ଦେହରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ଏହା ବହୁବେଗଜନକ, ନିଷ୍ଠୁର, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାନିକର । ଭାରତରେ ସେ ଟୀକାର ନିରର୍ଥକତା ପ୍ରମାଣିତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—୧୯୨୭ ସମ୍ଭବରେ ଜାଗନ୍ନାଥରେ ବସନ୍ତ ସେତ ବଡ଼ ଜୋରରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ଏକଲକ୍ଷ ଜୋଡ଼ିଏ ହଜାର ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ସେତରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ସେଥିରୁ ଏକଲକ୍ଷ ମଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଡାଢ଼ି ଓ (ହୃଦ୍‌ନାଦିଦ ହଜାର) ଲୋକଙ୍କୁ ଟୀକା ଦିଆଯାଇ ଥିଲା, କେବଳ ୪ ଚାରି ହଜାର ଲୋକ ବଳି ଟୀକାରେ ଥିଲେ । ଜାଗନ୍ନାଥ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରିନ୍ସ ବିହାର୍ ୧୮ ଅଠର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରନ୍ତର ଅନୁଗମାନ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଧୀନସ୍ଥ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟକୁ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ—“ଦେଶରେ ବ୍ୟାପିଥିବା ଅସଂଖ୍ୟ ତର୍କିବେତର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାରଣ-ଟୀକା । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବସନ୍ତ ସେତର କାରଣ ଓ ଚିକିତ୍ସା ବିଧି କିଛି ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ଗାଈର ଫୁନରେ ଜଳିବା ବିଷ୍ଟାଚର ପୂର୍ବଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଦୁଃଖପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶାଥିଲା, ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତାରଣା ହୋଇ ଜଣାଗଲା” । ଏହି ସତ୍ୟାବୁଦ୍ଧିମାନର ଆଧାର ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଜାଗନ୍ନାଥ ଟୀକା ଉଠାଇ ଦିଆଗଲା । ତା’ରପରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ବସନ୍ତ ଫୋଟକା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ପୂର୍ବର ବିଷ ଗ୍ରସ୍ତମାଳା ଓ ଉପଦ୍ରବ ସେତ ଜାତକରେ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଶରୀରରେ ଏହି ବିଷ ନଥାଏ, ଟୀକାଦ୍ୱାରା ତହିଁରେ ତାକୁ ପ୍ରବେଶ କରା ଯାଇଥାଏ ।

ତା’ର ପରେ ସେ କହିଛନ୍ତି—ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଏକଲ ହଜାର ଟୀକା କେବଳ ପ୍ରତାରଣା ଓ ମିଥ୍ୟାପ୍ରଚାର ମାତ୍ର । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶବାସୀଙ୍କର

ଏହି ଦୁଇଟି ପୂର୍ବ, ଗୁଡ଼ିକ ଓ ବିଷୟକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବା ଉପକ୍ରମ ଚଳିଥିବା ପ୍ରକ୍ରେମ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦ୍ଵାରା ହେଲା । ଏହା ପଣ୍ଡାଜୀ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଓ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ନମୁନା”

ଏହି ପର ଟୀକାର ନିଶ୍ଚଳତା ଓ ବିଶ୍ଵାସନୀୟତା ପ୍ରକାଶ ପ୍ରମାଣ କଲବନ୍ଧର ଥିଲା ଯୁକ୍ତା ସେଥିପ୍ରତି ଭ୍ରମରୂପ ନ କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ନାମରେ ନବରଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତି ଟୀକା ବିଷୟ ପ୍ରସ୍ତାବର ଲକ୍ଷ ଥାଇଥାଏ । ପ୍ରଥମ ଥର ଟୀକା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ନମାନ୍ତବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ୫୦ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜରମାନା ଏବଂ ଦ୍ଵିତୀୟ ଥର ନମାନ୍ତବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ୬ ମାସ ଜେଲ ଏବଂ ଏକ ତୃତୀୟ ଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜରମାନା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ଓ ଜରମାନା ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡ ବିଧିର ଗ୍ରହଣ ଘଟିଲା । ଏହା ୧୮୮୦ ସମ୍ବତ୍ସର ଏକ—୧୫୩୮ । ଏହାକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକତା ଏବଂ ବୋଲି ଯାଏ । (ପ୍ରମୁଖ—ବିଜ୍ଞାନ)

(୨୪) ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ବାବୁ ଡାକ୍ତର ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅମରନା ପାଠକ ଏମ. ବି. ବି. ଏ. ମହାଶୟ ଡାକ୍ତର ଆନୁରାଗ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଧୁନିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଜ୍ଞାନର ଭୂମିକାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପ୍ରକାର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ— “ଆଜିକାଲିର ଏକାଧାରୀ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ପ୍ରକୃତ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦାର୍ଥରୁ ପ୍ରତିକୃତ ହେଲା । ଫଳସ୍ଵରୂପ ଚିନ୍ତାଧାରା ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ— ସୋମ୍ୟାନିକର ଲାଗୁ ନୁହେଁ ତଦେବ ନିତ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନ ସୋମ୍ୟାନିକ ଗୋ ବାହାର କରିବା, ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୋମ୍ୟାନିକ ଗୋ ବଦ କରିବା ଲାଗି । ଏହା ଲାଗୁ ପୂର୍ବରୁ ପାଇଁ ସୋମ୍ୟାନିକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ବିଷୟକୁ ଚିନ୍ତାଧାରା ଲାଗୁ ନେଇ ୨୦ (ଦଶଭାଗ) ଶତକ ମାତ୍ରରେ ବଦଳିଥିଲା । ଏହାକୁ ସୋମ୍ୟାନିକ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ହୋଇ ପରମ ଆମକୁ ଉପଯୋଗୀ ଡାକ୍ତର ମାନେ ଏହି ଲକ୍ଷ ଚିନ୍ତା କରି ସୋମ୍ୟାନିକକୁ ମାନିବା ପୂର୍ବରୁ ତାକୁ ଯମାଳୟକୁ ସୋମ୍ୟାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଦେଖିଥିଲା । (ପ୍ର. ଗୁ. ବି ପରିଷଦ୍) ”

(୩୦) ଜର୍ମନ୍ ଦେଶର ବିଶ୍ଵବିଖ୍ୟାତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାନୋନ ଡାକ୍ତର ଅର୍ବିନନ୍ ଆର୍ ମେଡ଼ସନ ଯୁଗରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ— “ଏକାଧାରୀ ଉପ ପ୍ରକାଶରେ କୌଣସି ଶକ୍ତି ସୋମ୍ୟାନିକ ପ୍ରାୟ ଦୃଶ୍ୟମାନ । ସେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରକଳ ଉପାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀରେ ଦେଖି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବେ

ମାତ୍ର । ତା'ର ମରେ ସେଇ ଜଣି ରୋଗ ପୁଅଟିର ଅତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବେଗରେ
ମୁନିଷିତ ହୁଏ [ସଂ ୨୯] ।

(୩୧) ଡାକ୍ତର ଉପସ୍ଥାନ କିନାକର ଘାତକ ପରିଗାମ ସମ୍ବନ୍ଧେ-
ଶ୍ରୀ ଆର. ଶା. ଜୁମ୍ବାଲ ଶା. ଆଇ. ଏମ୍. ଏସ୍. ଆଧୁନିକତାବ୍ୟାପି
ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- କିନାକର ସେବନ କରିବା ବାବଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକ ଶ୍ରେଣିର
ଏହି ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ । ପଥା— ଦୁଃଖୀ [ଉପଲବ୍ଧ]
ବାନ୍ଧୁ, କ୍ଷେମାତ [କାନରେ ଶବ୍ଦ] ଶିରଃ ଶଳ, ଦାୟିତ୍ୱ, ମୃଦୁବଳ,
ନାପା ତଥା ଗର୍ଭାଶୟରୁ ଚକ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ, ଦୃଷ୍ଟି ଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ଶୀତଳିତ,
ତମ୍ବିରେ କମ୍ପୁ, ଅନିଦ୍ରା ଓ ଅନୁରାଗ । ସହ ମାତାତ୍ୱ୍ୟ ହୁଏ, ତାହେଲେ
ଉପଲବ୍ଧ ଲକ୍ଷଣ ନୂଆ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଳାମ, ପ୍ରବାହକା, ସଦାଗବାଦ,
ଜଡ଼ତା, ପାଣ୍ଡୁ, ତନ୍ତ୍ରୀ, ନାଡ଼ୀ ଏବଂ ଦୃଢ଼ତା ଶୀତଳା ଶ୍ରେଣୀର
ଅବସ୍ଥାକା ଏମନ୍ତ କି ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ ।

କିନାକର ଲେଖକସ୍ତ୍ର ଶୀଘ୍ର ହେଉ ନା ବିଳମ୍ବରେ ହେଉ
ଶୋଷ, ବିଦ୍ୟା, ତଥା [ପତନ] ଓ ଧନୁତାତ ଉନ୍ନାଦନ କରିପାରେ, ।
[ସଂ ଆ. ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ୧୯୫୫]

(୩୨) ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ୟାବି ଶାଳଗ୍ରାମ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ଶାରଦାବର୍ଣ୍ଣନା
ଏବଂ ବରବର ବରୁଣବା ମୟା ଶୋଭାର ଅନ୍ୟତମ କାରଣ କିନାକର
ପ୍ରସ୍ତୁତର ଦୁର୍ଗନ୍ଧାମ ଅଟେ । [ଆ. ମ.]

(୩୩) ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରାବେଶାର୍ଥରେ ଆକାଳ ଦିଆଯାଉଥିବା ବା ଫା. ଜି.
ଟୀକା ମନ୍ତବ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜଗୋପାଳ'ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ମହୋଦୟ- ରୁପାକର
ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟକୁ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମେଡ଼ିକଲେ କଲେଜ ଡାକ୍ତର ଡକ୍ଟର ଜି.
ମାଲକଙ୍କର ମତ ଉଦ୍ଧାର କରି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ମୃତବସ୍ତୁ ଶ୍ରେଣିର
ନିଶାଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଫା. ଜି. ଟୀକା କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ-
ଜନକ ସଫଳତା ଦେଖାଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଆଉଁଶ ଫଳପ୍ରଦ
ଅନୁସନ୍ଧାନ ଆବଶ୍ୟକ । [ସଂ ଆ. ଜନ ୧୯୫୫]

(୩୪) ଶ୍ରୀ ପ୍ରମୋଦେଇ ଜର୍ନଲର ପ୍ରକାଶିତ “ଏହି ବାସ୍ତବିକ
ଓପିନିୟନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାବଧାନ” ଏହି ଶୀର୍ଷକ ଲେଖାର ଅନୁବାଦ
ଏହିପରି- ଆମର ଶରୀରରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାକୃତିକ ରୋଗ ପ୍ରକୋପ ଶକ୍ତି ଅଛି,

ଚାନ୍ଦା ଆମମାନଙ୍କୁ ଶେଷମାନଙ୍କର ଆକ୍ରମଣରୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରୟତ୍ନ କରିଥାଏ । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ଭୋଗର ପ୍ରତିକାର ଏକ ଉନ୍ନତ ନିମନ୍ତେ ଏକିସେଣ୍ଟିକ୍ ଏବଂ ଏକିବାୟୁଟିକ୍ ଔଷଧମାନଙ୍କର ଆବିଷ୍କାର କରିଛି । କିନ୍ତୁ ତୁଳନାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବିଭିନ୍ନ କଲେ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, ଏକିସେଣ୍ଟିକ୍ ଔଷଧମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଏକିବାୟୁଟିକ୍ ଔଷଧ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଅଟେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପେନସିଲେନ” ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ଅନିଷ୍ଟକାର ଏବଂ “କ୍ଲୋରେମ ଫେନୋଲ” ମଦ୍ୟାମଳ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଔଷଧ । ଉକ୍ତ ଏକିବାୟୁଟିକ୍ ଔଷଧ ଲୁହନ ଯେତେବେଳେ ଗ୍ଳେନ- କଠାଣ୍ଡ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରେ, ତେବେ ତା’ର ଉପକ୍ରମ- ସେଇ ମାନବ- ଶରୀରର ପ୍ରାକୃତିକ ରୋଗ ପ୍ରତିକାର ଶକ୍ତିକୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ନୁହେଁ ନା ବ୍ୟତିତେଜେ ତଳାଳରେ ନଷ୍ଟ କରିଦିଏ ଏବଂ ହୋରା ଶରୀରର ଏହିଭଳି ଔଷଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ଯେ- ତା’ର ପ୍ରତିରୋଧ ପ୍ରାୟ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ମଧୁ ଔଷଧମାନଙ୍କର ମରୁତାରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଏହା ହୁଏ ଯେ- ଶରୀରର ରୋଗ ପ୍ରତିରୋଧକ ଶକ୍ତି ଏହାର ପ୍ରଭାବରେ ଚିତ୍ତବନ ପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

[ସଂ ଆଂ ଏସିଡିଲ ୧୯୫୭]

ସାରଳଥା ଏହି ଯେ- ଏଲେପ୍ୟାସ୍ ଔଷଧ ମଧୁ ତାତ୍କାଳିକ ଫଳପ୍ରଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁବେଳେ ଜନକ ବିଶେଷତଃ ଶାରୀରିକ ପ୍ରକୃତି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ । ଗୁରୁତର ଧନ ସମ୍ପଦ ଲୁହ୍ନି କରି ନେବାପାଇଁ ଯେ ଦେଶର ଔଷଧ- କମ୍ପାନୀମାନେ ପ୍ରତି ବ୍ୟାପାରେ ନୁହାଁ ୨ ବେରେ ଔଷଧର ବିଜ୍ଞପନ ପ୍ରଭୃତି କରି ମୁଦ୍ ପ୍ରମୁଦ ଔଷଧର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗୋଟାଇଦେଇ ନବାବେଶ୍ୱର ଔଷଧର ଅବ୍ୟର୍ଥତାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଚମତ୍ତେ-ଶାଳି ପ୍ରମେୟ କଥାନ୍ତି । ଦେଖନ୍ତୁ ଯେ- ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏମ. ବ. ୭୯୩, ଏମ. ବ. ୭୭୦ ପିବାଜୋଲ, ମଲ୍‌ଫାନୋଲ୍‌ମାଇଡ୍, ସେମେଟିନିଲ୍, ସଲ୍‌ଫାଗୋନେଡିନ, ସଲ୍‌ଫାଥୋଜୋଲ, ସେନସିଲେନ, ସେମେଟିନାଲିନିନ୍, ଟେରମାଇସିନ୍ ଆଗୋମାଇନିନ୍, କ୍ଲୋଷେମାଇନିନ୍, ମି. ଏ. ଏସପି. ଏବଂ ବ. ପି. କ. ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଉଦାହରଣ ରୂପେ ଏଠାରେ ରଖାଯାଇପାରେ ।

ମଲ୍‌ଫା ଔଷଧ ନେତ୍ରନ ମଧ୍ୟରେ ସାଧାରଣ ସର୍ବି ସ୍ତରରେ

ଆଜ୍ଞା ଉପନୀତ କରେ । କିନ୍ତୁ ରୋଗୀ ଉପରେ ଏହାର ବିଷାକ୍ତ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହେବା ପରେ ଯେଉଁ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତାହା ତିନି ବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଉପଶମ ହୁଏ ନାହିଁ । ପେନସିଲେନ୍ ଆସୋସୁରେସିଲ, ଏଣ୍ଟ୍ରାଜିନଜି, ଏବଂ ଇଷ୍ଟ୍ରୋଜିନ ଏହି ସବୁ ଔଷଧମାନଙ୍କର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାର ନିଃଶେଷ ରହସ୍ୟ ଏବେ ମଧ୍ୟ ରୁପ୍ତ । ରୋଗରୁ ସେତେ ଉପଶମ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଶରୀର ମଧ୍ୟର ଏହିସବୁ ବିଷାକ୍ତ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୁଏ, ତାହା ହିଁ ଘଟି ଉପସ୍ଥାପନ ।

ଜନବର୍ଧ ତଳେ କୋର୍ଟିସୋନ ନାମକ ଔଷଧର ଆବିଷ୍କାର ଦ୍ଵାରା ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଜଗତରେ ଏକ ତମକ ପ୍ରସ୍ତ ନୂତନ ଯୁଗର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ସେଇ ଯୁଗର ତାହା ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ଔଷଧ ବୋଲି ଲୋକେ ମାନୁଥିଲେ । ଯେଥିଦ୍ଵାରା ହଜାର ହଜାର ଲୋକେ ଅକର୍ମୀ ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିଲେ । କାହାରି କିନ୍ତୁ ଲାଭ ହେଲାନାହିଁ, ବାସ୍ତବରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ହାନି ହେଲା । ଖେତରେ କୋର୍ଟିସୋନର ଭିତର ରହସ୍ୟ ଫୁଟିଗଲା ଏବଂ ତା'ର ନିର୍ମାତାମାନଙ୍କର ଏବଂ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନଙ୍କର ସମାପ୍ରାର୍ଥନା ପତ୍ତ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ମଜାର ଲୋକଙ୍କର ପାଠାନ୍ତନକୁ ସମାପ୍ରାର୍ଥନା ଦ୍ଵାରା ସେମାନେ ପରିଚାଳି ନାହିଁ ନେଇଗଲେ । ଏବେ ସେଇ କୋର୍ଟିସୋନ ଔଷଧର ଆଉ ଦେଖାଦାନାହିଁ । ଏହାର ପରେ ଶ୍ଵେତେନ୍ଦ୍ରୋମାଲ୍‌ସିନର ବିଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ହେଲା । ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ଵାରା ଶରୀରର ୧୦ ଲୋକ ସପ୍ତରାତ୍ରେ ପଡ଼ିଲେ । ତା'ର ପରେ ବ୍ରିଟେନ ଚିକିତ୍ସା ଅନୁସନ୍ଧାନ ପରିଷଦ୍ ଦ୍ଵାରା ତା'ର ଅନିଷ୍ଟକାରୀତା ଓ ବ୍ୟର୍ଥତା ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ।

ତା'ର ପରେ ଆମିଲ୍ କ୍ଲୋରୋମାଲ୍‌ସିନ । ଏହା ଔଷଧ ବିଜ୍ଞାନର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମୟ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗକୁ ନେଇ ଆମିଲ୍ । ଏହି ଔଷଧ ଟାଇଫାଇଡ୍ ଜ୍ଵରକୁ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଓଲ୍ଲାଇଦେଏ । ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଆମିବୁଜା ରୁଲିଲା । ଅନେକ ରୋଗୀଉପରେ ଏହାର ଉପସ୍ଥାପନ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଦେଖାଗଲା । ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଶରୀରର ଶ୍ଵେତାଶୁକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଏ । ଏହାର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଓଲ୍ଲାଇଦିବା ପରେ ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅନ୍ୟରୋଗ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ ।

ଏହିଭଳି ଶତ ଶତ ଘେରୁ ପ୍ରାଣ ଏ ମଧ୍ୟ ନେଇଯାଇଛି ।

ଏହିଭଳି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲର ମୋହରେ ପକାଇ ବିବେଚନା କମ୍ପାନୀମାନେ ଭାରତର ପ୍ରାଣ ଓ ଧନ ଲୁଟିକିରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । (ସ. ଆ.)

ଏଲ୍ଲେପ୍ୟାଥ୍ ଔଷଧ ମାନଙ୍କର ଅବଶୁଦ୍ଧତାର କାରଣ ପ୍ରଥମେ ଦେଖନ୍ତୁ ଯେ— ଆଧୁନିକ ଏଲ୍ଲେପ୍ୟାଥ୍ ଔଷଧ ବଜ୍ଜିନ ଜବାଣୁ ବାଦ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗ୍ରେନ ଜବାଣୁସଂସମଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି ସେଠାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନଙ୍କର ପିତାନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଶରୀରରେ ଜବାଣୁ ସଂସମଗର କାରଣ କ'ଣ ? ତାହା ସେମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲୋଚନା କରିନାହାନ୍ତି । ଏହି ଜବାଣୁ ବାଦ ଜେବଲ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ ପରିହରୁହେ । ଏହା ପୃଥିବୀର ଆବଶ୍ୟକ ବେଦରେ ପୁରାଣ ମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ଆଧୁନିକରେ ବିଷଦ୍ରବ୍ୟରେ ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ଜବାଣୁ ବାଦର ପ୍ରଥମ ଆବିଷ୍କାର ହେଉଛି— ମହର୍ଷି କଣ୍ଠ ଶୁକ୍ଳ ଯଜୁର୍ବିଦ୍ କାଣ୍ଡସଂହିତାର ପ୍ରସ୍ତାବନାରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ “କଣ୍ଠାଃ ଶ୍ୱେତାପ୍ତାଦକାଃ କୃମୟଃ——————ଅସ୍ୟ ଗ୍ରେହ ଜଳସ୍ୟ ସଂଶୋଧନମ୍ ଆବଶ୍ୟକେ ବା କଣ୍ଠେନ ମହର୍ଷିଣା କୃତୋ ଭବେତ୍ । ଇଚ୍ଛେଦଦର୍ପଂ ତସ୍ୟ ରୂପେଃ ପୂଜାର୍ଥଂ କଣ୍ଠେତି ନାମ ତସ୍ମୈ ଶ୍ୱେତାମାଜାୟ ଶ୍ୱେତକୃନ୍ତିତ୍ୱେନା ବା ଦତ୍ତମିତି ଚର୍ଚ୍ଚୟିତୁଂ ଶକ୍ୟତେ ”

ଅର୍ଥାତ୍ କଣ୍ଠର ଅର୍ଥ-ଗ୍ରେହ ଉତ୍ପାଦକ ଜବାଣୁ । ଏହି ଜବାଣୁ ମାନଙ୍କର ଆବିଷ୍କାର ଅଟନ୍ତି-ମହର୍ଷିକଣ୍ଠ । ଅତଏବ ସେଇ ରୂପିକର ପକ୍ତାର ବା ପୃଷ୍ଠରସାପାଇଁ କଣ୍ଠ ନାମରେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଛି । କଣ୍ଠଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ ସହିତାକୁ କାଣ୍ଡସଂହିତା ବୋଲାଯାଏ । ଅଥବା ବେଦରେ ମଧ୍ୟ “ ଶର୍ବତଂ କଣ୍ଠଂ ନାଶୟ ପୃଷ୍ଠିପର୍ଯ୍ୟ ସହସ୍ରତ ” ଏହିମନ୍ତ୍ରରେ କଣ୍ଠର ଅର୍ଥ ଜବାଣୁ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । (ଅଥବାବେଦ ୨।୨।୨୫।୫।୩) ମହର୍ଷିକଣ୍ଠ ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟଙ୍କର ଶିଷ୍ୟଅଟନ୍ତି । ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟରୂପି ସେତାୟୁଗରେ ଥିଲେ ବୋଲି ଜନକ ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟ ସମ୍ବାଦରୁ ଜଣାଯାଏ । ଆଦିତ୍ୟ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ—

ବୋଧାୟନ ପିତୃଭାଜ ପ୍ରଶିଷ୍ୟଭାବ୍ ବୃହସ୍ପତିଃ

ଶିଷ୍ୟଭାବ୍ ଯାଜ୍ଞବଲକ୍ୟସ୍ୟ କଣ୍ଠୋଽଭୁତ୍ ମହତୋମହାନ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବୋଧାୟନଙ୍କର ସୁଖ, ବୃନ୍ଦସ୍ୱଚ୍ଛଙ୍କର ପ୍ରଣିତ୍ୟ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ-
ଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଦେବୁରୁ ନିଶ୍ଚୟମନ୍ତ୍ରୀ ସଦାଧିକ ଅଟନ୍ତି । କଣ୍ଠଦ୍ୱି ଜବାୟୁ
ବାଦର ପ୍ରଥମ ଆଦେଶ ।

ବେଦରେ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଓ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଜବାୟୁମାନକୁ ଭୂତ, ପ୍ରେତ,
ନିଶାନ, ରକ୍ଷା, ଶ୍ମଶ୍ରୁ, ଓ ଜୁର ଆଦି ନାମରେ ଅଭିନିତ କରାଯାଇଛି ।
ନୃଦ୍ୟୁପାଦ୍ୟ ନିଶିରଃ ଶ୍ମଶ୍ରୁକଃ ନବଲେଚନଃ ବୋଲି ଜୁରର ମୁଖି
ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇଛି । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଶୁକ୍ଷଣାଦି
ଯଦି ସାମାନ୍ୟରେ ବିଚିତ୍ର ଧରଣର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜୀବଶାକ୍ତର ଶ୍ରେଣୀ
ଲୋକାୟୁ ନୀତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଉପଲବ୍ଧ କରାଯାଇଛି । ମହାଭାରତରେ
ଲେଖାଅଛି—

ଉଦକେ ବହବଃ ପ୍ରାଣାଃ ମୁଥାବ୍ୟାଂ ଚ ଫଳକପ୍ତୁ ଚ
ସ୍ତମ୍ଭସାଧନ ଭୂତାନ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚମଧ୍ୟାନ୍ତ କାଳଚକ୍ର
ପଶ୍ୟନ୍ତ୍ୟସି ନିମାଂତନ ଯେଷାଂ ସ୍ୟାନ୍ତ୍ୟନ୍ତପର୍ଯ୍ୟୟଃ ।

(ମ. ଭୂ. ଗା. ୧୫ । ୭)

ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳରେ, ପୁଥୁନରେ ଓ ଫଳସୁଷ୍ପାତରେ ମୁଥାବସୁ
ଯମାନ୍ତ୍ୟ ନିଷାୟୁ ପରିବ୍ୟାପି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ।

ମାଲେଶ୍ୱରୀ ଆଦି ବିଷମ ଜୁରମାନଙ୍କର କାରଣ ଜବାୟୁ ବୋଲି
ଚରକ ସ୍ୱତ୍ୱତାରେ ଲେଖାଅଛି । ଯଥା—

କାମ ଶୋକ ଭୟ କ୍ଳେଶଃ ଚରାକ୍ରାନ୍ତସ୍ୟ ଯୋ ଜୁରଃ
ମୋହନଶୋକା ଜ୍ୱରା ଶ୍ୱେତଃ ଯଦୁ ଭୂତାନ୍ତ୍ୟେନଃ ॥

ଏହିପରି ଯଦୁବେଶର କାରଣ ଖଟାଶୁ ବୋଲି ଚରକ କହିଛନ୍ତି । ଯଥା—

ବ୍ୟାଧ୍ୟାନ୍ତମାନ୍ତଶନଂ ଚିତ୍ତାରୁଷାନ୍ତ ପ୍ରମିତାଶନମ୍
ବାତାତପ୍ୟେ ଭୃଷ୍ଣ ଶୋକଃ କୁଷଠାନଂ ପ୍ରକାରତଃ ॥
କପ ଶୋଷିତ ଶୁଖିଶାଂ ମଳାନାଂ ଭୂତବର୍ତ୍ତନମ୍
କାଳଭୂତପାପପାତଶ୍ଚ ବିଷୟାଃ ସପ୍ତହେତବଃ ॥

(ଚ. ସୁ. ୧୭ ଅ)

ଏହିପରି କୁଷ୍ଠବେଶ କୃତ୍ତିର କାରଣ ଜବାୟୁ ବୋଲି ଚରକରେ
ଲେଖାଅଛି ଯଥା—

“ସାଧ୍ୟାନାମସି (କୁଷ୍ଠାନାମ୍) ହ୍ୟୁପେଷମାଶାନାମ୍ ଏଷା
 ଉତ୍ତମାଂସ ଶୋଷିତ ଲସୀକା କୋଥଲୈଦସ୍ୟନ୍ତେଦକାଃ
 କୃମୟଃ ଅଭିମୁଚ୍ଛନ୍ତି । ତେ ଭଷୟନ୍ତସ୍ତୁ ଗାଞ୍ଜନ୍ ଦୋଷାନ୍
 ପୁନର୍ବିଷୟନ୍ତଃ ଇମାନ୍ ଉପଦ୍ରବାନ୍ ପୃଥକ୍ ୨ ଉପାଦୟନ୍ତି
 (ଚ. ନି. ୫ ଅ)

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ସୁଶ୍ରୁତ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା ହିଁ ଲେଖିଛନ୍ତି- ଯଥା—ସଦୀତି
 କୁଷ୍ଠାନ୍ ସବାତାନ୍, ସପିତ୍ତନ୍, ସଶ୍ଳେଷାଣି ସକୃମୀଣି ଭବନ୍ତି । (ସୁ. ନି. ୫ ଅ)
 ସୁଶ୍ରୁତ କଟାଶୁ ସହମଣଜାତ ରୋଗମାନଙ୍କୁ ଔପସର୍ଗିକ ରୋଧ କହନ୍ତି ।

ଯଥା— ପ୍ରସଙ୍ଗାତ୍ ଗାନ୍ଧସ୍ତଶାତ୍ ନିଃଶ୍ଳାସାତ୍ ସହଭେଜନାତ୍ ।
 ସହଶୟସାସନାଚ୍ଚେବ ବହୁମାଲ୍ୟାନୁଲେପନାତ୍ ।
 କୁଷ୍ଠଂ ଜ୍ୱରଶ୍ଚ ଶୋଷଶ୍ଚ ନେତ୍ରାଭ୍ୟନ୍ତ ଏବ ଚ ।
 ଔପସର୍ଗିକ ରୋଗାଶ୍ଚ ସହମନ୍ତ ନରାଭ୍ୟନ୍ତ । (ସୁ. ନି. ୫ ଅ)

ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ବାଗ୍ବତ ଓ ସୁଶ୍ରୁତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯଥା—

ରକ୍ତବାହୁସିରସ୍ଥାନା ରକ୍ତନା ଜନ୍ତବ୍ୟାଶୟଃ ।
 ରକ୍ତାଧିହାନଜାନ୍ ପ୍ରାୟା ବିକାରାନ୍ ଜନୟନ୍ତି ତେ ॥
 (ସୁ. ଉ. ୫୪)

ସହ ତେ କୁଷ୍ଠୈକକମୀଣଃ ସୌମ୍ନାତ୍ କେଶତଦର୍ଶନଃ ॥
 (ବାଗ୍ବତ ଉ. ୧୪)

ଅଗ୍ନିଂ ଭିନ୍ନମର୍ଯ୍ୟାଦଂ ଶତଂ ବା ଯଦି ବା ଶତମ୍ ହ୍ୟପ୍ୟୁଃ ॥
 (ସୁ. ଉ. ୭ ଅ ୫)

ହାସାବହାରଣି ହି ମହାବର୍ଯ୍ୟାଣି ରକ୍ଷାମି ମାଂସ-
 ଶୋଷିତ ପ୍ରିୟଭାତ୍ ସତଜନମିତ୍ ୭ ଗୁଣିନମୁପସର୍ଗନ୍ତି ।
 (ସୁ. ସ୍ୱ. ୧୯ ଅ)

ମହାକୋପସର୍ପଣାତ୍ ଦ୍ରବଣେ କୃମୟଃ ପଚନ୍ତି (ସୁ. ସ୍ୱ. ୫ ଅ)
 ଏହିପରି ଅନେକପ୍ରକାର କଟାଶୁ ସ୍ବସର୍ଗ ବୃଦ୍ଧେ ଆଗନ୍ତୁକ ରୋଗେ
 ନିମିତ୍ତ କାରଣ ବୋଲି ଅପୁନର୍ବଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।
 କିନ୍ତୁ କଟାଶୁ ସହମଣ ରୋଗମାନଙ୍କର ମୂଳ କାରଣ ବୋଲି କୌଣସିଠାରେ
 ଲେଖା ନାହିଁ । ଏହି କଟାଶୁ ସ୍ବସର୍ଗଜାତ ରୋଗମାନଙ୍କର କାରଣ-ପ୍ରକାରସ୍ୟ

ଏହା ଚରକ ଗାୟତ୍ରୀ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖାଅଛି ଯଥା—

ସେ ନୁତନବ୍ୟାଧିଗ୍ନୀ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣ ସମ୍ଭବଃ

ନୂଆମାଗନ୍ତବ୍ୟୋ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣ ପ୍ରଜ୍ଞାଚେତ୍ସପରାୟଣ । (୧ ଶାଃ ୧ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବାଣୁ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣ, ବ୍ୟାଧିନାଶକ, ଅତିସମ୍ଭବ, ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାହାରଣ ସମ୍ଭବ ସମସ୍ତ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣକାରୀ ପ୍ରଜ୍ଞାପରାୟଣ ।

ପ୍ରଜ୍ଞାପରାୟଣ ବା ବୃଦ୍ଧି ତୋତ୍ତେ ଲୋକ ଅମର କର୍ମରେ ଲାଗୁ ହୁଏ, କବଚିନୀ ଆଦି ଅମର ଆଚରଣ କରେ । ସେଥି ଯୋଗୁଁ ତା'ର ସ୍ୱଳ୍ପ ସ୍ୱପ୍ନ, କାଳେ ଶରୀର ଧାନ୍ୟମାନେ ବେଶେ ନୋରପଡ଼ନ୍ତି । ସ୍ୱପ୍ନର ଶେଷବଦ୍ଧ ଧାନ୍ୟ ଦୈନିକ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଟି ଶେର ଝି ଖଟାଣୁ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣ ଶେଷ ରୂପରେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇ ଉଠେ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

କୌତବେନ ନ ନିଶା ନ ସିନ୍ଧୁ ନ ବ୍ୟଗ୍ରଃ ।

ନ କୁଟିଳଃ କୁଟୁ ମରୁତଃ ସମିକ୍ଷୁରଃ ମାନବଃ ॥

ନ ଶ୍ରେୟମନୁବର୍ତ୍ତନ୍ତି ନୂଆମାନଃ କୁଟୁମିନୀ ।

ନ ସ୍ତୁତ୍ୟେବମିତି ଲେଖା ନିହାସି କୁଟୁମିନୀ ॥

ପ୍ରଜ୍ଞାପରାୟଣ ସ୍ୱପ୍ନରେ ବ୍ୟାଧି କର୍ମର ଅନୁରୋଧ ।

ନିଶାବେଶେନ କୁଟିଳା ଦେବାନ୍ ନ ସିନ୍ଧୁ ନ ଚ ବ୍ୟଗ୍ରାନ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ସେବନକାରୀ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣେ ।

କୂଟୁମିନୀ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାପରାୟଣ ନୋ ସପେକ୍ ॥

ଦେବାଦିନୀ ମପତ୍ୟକ୍ତିନୀନାଃ ସ୍ୱପ୍ନହାରଣକରମ୍ ।

ତେ ଚ ଦେବତ୍ୟା ବିଶେଷସ୍ତୁ ମହମାତ୍ମଜ୍ଞମାନ୍ୟକ ॥

(୧ ଶାଃ ୨ ଅ)

ଏହି ସମ୍ଭବତଃ ଗାୟତ୍ରୀ ଏହି ଯେ- ଅମ୍ଭର ପ୍ରଭୃତିର ସ୍ୱପ୍ନହାରଣ ନିଜର ସୁଖ ସନ୍ତୋଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଦୁଷ୍ଟଦୃଷ୍ଟି, ଗର୍ବାଦି ପଶୁ ମତ୍ୟ, ଏବଂ ମୁଖରେ ନେପଥ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ହତ୍ୟା କରନ୍ତି, ସେଇ ହିଂସିତ ପ୍ରାଣୀମାନେହି ନୈସର୍ଗିକ ନିପୁଣତର ଭୂତ ଦେବ ପିଣ୍ଡାଦିକ ରୂପରେ, ହେଗଜନକ ଜୀବାଣୁ ରୂପରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ହିଂସକ ବା ଘାତକ ହୁଅନ୍ତି । ଉଗ୍ରବାନ୍ ଗୀତାର ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା

କହୁଛନ୍ତି ସେ—

ସେ ଯଥା ମାଂ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଚାଁ ପ୍ରତିବେଶନାମୟମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମାକୁ ସେ ହାସା କରେ, ସେ ଆତ୍ମାହାସା ହିଁସିକ ହୁଏ । ମନୁସ୍ୟ ଜୀବନ୍ତାସକ ମାଂମଗ୍ନାମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ସେ—

ମାଂମ ଲକ୍ଷ୍ୟୁ ତା ମୁନ ପଥ୍ୟମାମମିହାତ୍ୟକମ୍ ।

ଇତି ମା ସମା ମାସକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରବଦନ୍ତି ମନ୍ୟୁଷ୍ୟେ ॥ (ମନୁ ୫-୩୫)

ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯା'ର ମାଂସ ଖାଉଛି, ସେ ପରଜାତିର ମୋତେ ଖାଇବ । ଏହା ହିଁ ମାଂସ ପତର ଅର୍ଥ ।

ଏହାକୁ ପ୍ରମାଣରୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ସେ— ମନୁଷ୍ୟ ଦୁର୍ବଳପାତକୀର ଫଳ ରୂପରେ ହିଁ ଆକାଶର ଚକ୍ରପାତକୁ ଭେଦ କରେ । ଖବର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଲୋକର ମୂଳକାରଣ ହୁଏ । ତାହା ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ର ।

ଯଦି ଜବାମୁ ଚୋରର ମୂଳକାରଣ ହୁଏ, ତା'ପରେ ଜବାମୁ ତ ପ୍ରାୟ ସବୁର ଅବସ୍ଥିତି ଓ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶରୀରର ସମସ୍ତ କେତା ସେମାନଙ୍କର ହସ୍ତର, ଚେରର ସମସ୍ତ ଚକ୍ରର ଦେହନାଶକୁ କାହିଁକି ? ଦିଗନ୍ତରେ ଯେଉଁ ସେଇ ଲୋକମାନେ ସମସ୍ତ ଲୋକର ଦିଗନ୍ତର ଓ ତା'ର ମଜାଦି ଶାସ୍ତ୍ରାଳମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନ ଚେରର ଲାଗଣ କରନ୍ତି ? ସଦା ଚୋର, ଯେଉଁମାନେ ବଳବାନ୍ ଶରୀରରେ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର ବଳ ବୁଦ୍ଧି ହିଁସାନ୍ କି, ସେ ଲୋକ ଉତ୍ସାହର ବିଷ ଉତ୍ସାହର କହାଯାଉ ନାହିଁ । ତା'ପରେ ତ ସେମାନେ ଅନ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି ସେ—
 ଯେଉଁ ସେ ଶରୀରର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେବର ଲୋକର ସମତା, ତାହା ଶରୀରର ନୋଷ ଓ ଦୃଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସମତାକୁ ହିଁ ଜାଣି ଲୋକମାନେ । ସମତାକୁ ଦିଶିଥିବା ଶରୀରରେ ଲୋକମାନେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ତା'ର ଦେହକୁ ଉପସ୍ଥଳ ସେବର ଅନ୍ତରକୁ ମୋତର ସେମାନଙ୍କେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଶରୀର ଯଦି ଅନ୍ତରର ଦେହର ଦେହକୁ ଦୃଷ୍ଟି ବା ଗାତ୍ରବିଷମ୍ୟ-ହୀନ ହୋଇଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେଇଭଳି ସେବରେ ପ୍ରବଳ ଶକ୍ତିର ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ପାଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ନିଜର ବଣ ବୁଦ୍ଧି କରେ, ଏବଂ ଶରୀର ବିଦାତକ ବିଷ ଉତ୍ସାହର କରି, ବାତାବି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କରି ସେଇ ଉତ୍ସାହର କରିଥାଏ । ସୁତରାଂ ଲୋକର ଲୋକମାନଙ୍କୁ

ପାଷାନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର କାରଣ ବୋଲିଯାଇ ନପାରେ । କିନ୍ତୁ ଅଧର୍ମୀଚରଣ, ବା ଅନୁଗତ ଆହାର ବହାରଦ୍ୱାରା ବିଷମତା ପ୍ରାପ୍ତ ଶରୀରସ୍ଥ ବାଚାନ୍ତ ଧାତୁମାନେ ହିଁ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କର ସାକ୍ଷୀ ମୁକଦ୍ଦାର । ଜୀବାଣୁମାନଙ୍କୁ ପରମ୍ପରାରେ ଶ୍ରେଣୀର କାରଣ ବୋଲିଯାଇପାରେ । ଏହା ହିଁ ଶ୍ରେଣୀର କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆପୂର୍ବଦେବ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ।

ଏହାର ସପକ୍ଷରେ ଆମେରିକାର ପୁରସ୍ତିତ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସକ (୧) ବର୍ଣ୍ଣର ମେକ ମେନଡ (୨) ଜି. ହେର. କେଲଗ (୩) ଲେସନେଲ ଫାଇନଲ୍ଡ୍ରୋପ୍ୟାଥର ଲେଖନ ଏମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଏମାନେ ଜୀବାଣୁରୁ ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି ମାନନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଶିଳ୍ପର ଡାକର ଷ୍ଟିନଲିଲିଫ, ହେରାବେନ ଜାମିନ ଆଦି ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସକ ବର୍ଗ ମଧ୍ୟ ଜୀବାଣୁ ବାଦର ବିରୋଧୀ । ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ଶ୍ରେଣୀର କାରଣ ଜୀବାଣୁ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ନାନାବିଧ ଅନୁଗତ ସେବନ ହେତୁ ଶରୀରରେ ଏକାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ଦୁର୍ବଳ ପଦାର୍ଥ ହିଁ ଶ୍ରେଣୀର କାରଣ ଅଟେ ।

ପ୍ରକାଶ ଅନ୍ତ୍ର ଯେ- ଜଣେ ପୁରସ୍କୃତ ପ୍ରାଣୀପକ୍ଷର ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଜୀବାଣୁ ବାଦର ବିରୁଦ୍ଧରେ କରତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିଜ ଉକ୍ତିର ପଥାର୍ଥତା ପ୍ରମାଣିତ କରିବାପାଇଁ, ଏକ ରୂପମାନଙ୍କର ବିରୋଧ ଜଳାଇବା ପାଇଁ କଲେସର ଫଟାଣୁକୁ ପାଣିରେ ମିଶାଇ ନିଜେପିଇ ଦେଇଥିଲେ । ଉଦାହରଣର କଲେସର ହେଲାନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଥରେ ମାଃ ଉତ୍ତେଜ ଆସିଲା ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଜୀବାଣୁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା ବୁଝିବାକୁହେବ । ଆଦିଏବ ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷେପତଃ ଏଲେପ୍ୟାଥକ ଔଷଧ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏକକି ବୋଲିଯାଇପାରେ ଯେ- ଦେହ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ମନ ଓ ଆତ୍ମାର ଉପରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଆବେଶ୍ୟର ମୂଳ ତରୁ ରହିଛି, ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଲେପ୍ୟାଥକ ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ଶ୍ରେଣୀର ନିମିତ୍ତ କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟି ଜୀବାଣୁମାନଙ୍କୁ ମାନି ସେମାନଙ୍କର ସଂକ୍ରମଣ ଚକ୍ର ରୂପକୁ ଦର୍ଶିବଇଦେବା ହିଁ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲି ବୁଝିଛି । ସେଇ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ସେ ସମସ୍ତ ଔଷଧ ଓ ଇଞ୍ଜେକ୍ସନ୍ ଆବିଷ୍କାର କରିଛି ।

ଏଠାରେ କେହି କେହି ପଚାରି ପାରିବେ ଯେ- ଯେତେବେଳେ ସ୍ବେଚ୍ଛାସ୍ତ୍ରୀ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟନକର ଅବସରକାଳ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମ୍ବଳ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରାଯାଉଛି, ସେତେବେଳେ ସେଇ ନିମିତ୍ତ କାରଣ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟନକୁ ମାତ୍ର ଚଳୁଥିବା ସ୍ବେଚ୍ଛାମାନକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଏବେ ଯେଉଁ ସବୁ ଔଷଧ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଅଛି, ସେଇଗୁଡ଼ିକୁ ଅବଶ୍ୟକ ବୋଲିବ କାହିଁକି ?

ଏହାର ଉତ୍ତର ଏହି ଯେ- ନିମିତ୍ତ କାରଣ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଯେ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ ନଷ୍ଟହେବ, ଏହିପରି କିଛି ନିୟମ ନାହିଁ । କୁମ୍ଭକାରର ମୁଣ୍ଡରେ କୁମ୍ଭ ନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରଦାସକୁ ମାରିଦେଲେ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଉପାଦାନ କାରଣ ଓ ଅସମର୍ଥତା କାରଣ ସାତ କାର୍ଯ୍ୟର ସମ୍ବଳ ନିର୍ବାସିତା, ନିମିତ୍ତ କାରଣ ସମ୍ବଳ ନୁହେଁ ।

ଯଦି ବୋଲି, ବର୍ତ୍ତି ଓ ତେଲ ନଷ୍ଟହେଲେ ଯେପରି ଗଣ ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ସେଇପରି ମ୍ୟାଲଭିୟା ଜ୍ୱରର ନିମିତ୍ତ କାରଣ ଲେଖାକୁ କ୍ରିନାଇନ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗରେ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ମ୍ୟାଲଭିୟାଜ୍ୱରର କି ନଷ୍ଟ ହେବାର ତେଣୁ ଶର ଗୁଣରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦେଖାଯାଇଥାଏ, ତା'ହେଲେ ଯେପରି ଗୁଣରେ କ୍ରିନାଇନ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗ ଅବଶ୍ୟକ ହେବ କାହିଁକି ?

ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ- କ୍ରିନାଇନ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତିର ଔଷଧ । ଏହାକି ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗ ଦୋଷ ଦୂଷ୍ୟ ଦୂରର ମୂଳକ ନୁହେଁ । ଆଶୁ ପ୍ରାଣନାଶକ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ହିଁ ଏହାକୁ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ଥାଏ । ଗାହରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଅଳପାଳ୍ପସୁ ସ୍ବେଚ୍ଛାସ୍ତ୍ରୀ ନେକେତ୍ କ୍ଷୁଦ୍ରମ୍ ଭିଷକ୍ ।

ପ୍ରତ୍ୟାଗାରବତ୍ତଃ ଶୀଘ୍ରଂ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ପ୍ରତିଦିନଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଦ୍ଧଦାତ୍ତ ସମୟରେ ଯେପରି ଭୁରନ୍ତ ତା'ର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ହୁଏ, ସେଇପରି ପ୍ରାଣ ସଙ୍କଟଜନକ ରୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ସ୍ବେଚ୍ଛାସ୍ତ୍ରୀ ଦୋଷ ଦୂଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବିକୃତିର ମୂଳ କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କରି ସେପରି ଗୁଣରେ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତିର ଔଷଧ ହିଁ ପ୍ରୟୋଗ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରୋଗର ମୂଳକାରଣ, ରୋଗର ପ୍ରକୃତି ଓ ଦେଶ କାଳର ଅବସ୍ଥା ପରୀକ୍ଷା ନ କରି ମ୍ୟାଲଭିୟା ଜ୍ୱର ବୋଲିବା

ମାତ୍ର ତା'ର ଶତାଶୁକୁ ମାରବା ପାଇଁ ସେହି ଆସିବୁଜା କୁନାଇନ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି । ତହାର ସେଇ କୁରଟା ଚଢ଼ାଳରେ ଦେଉଳିଲ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପଛେ ପଛେ ଗୋଟାଏ ପ୍ରତିଫିୟା ବାହାରଦ୍ୱାର ଦେଖାଯାଉଛି । କୁନାଇନର ଅତି ଭଲଟି ତଳୁଣି ବାତପ୍ରକୃତି ଶରୀରରେ ଔଷଧ, ବର୍ଣ୍ଣନାତ, ଅନିଦ୍ରା ଆଦି ଉପଦ୍ରବ ଜାତ କରୁଛି ଏବଂ ତା'ର ଉତ୍ସାହ ଓ ଶେଷତା ପିଠି ପ୍ରକୃତ ଶରୀରରେ ଦାନ୍ତ, ଚୂଷା, ଓ ପାଣ୍ଡୁରା ଇତ୍ୟାଦି ଉପସର୍ଗ ଜଳାଇବାର ଦେଖାଯାଉଛି । ପୁଣି ଯେଇ ଔଷଧର ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ମରୁଥିବା କବାୟମାନଙ୍କର ବ୍ୟସ୍ତସର୍ଗରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୋଗ ଉତ୍ସାହ ହେବାର ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଏବଂ ଉପସ୍ଥାପିତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କରେ କୁନାଇନ ସେବନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପ୍ରକାରେ ଶରୀର ଗୋପନ ଆଶ୍ରୟମୁଖ (ସୁତରାଳ , ନିଷ୍ପ୍ରମୋହି ଦର୍ବକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶରୀରର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଛି । ସୁତରାଂ ଏହିଭଳି ବ୍ୟାଧିବିପତ୍ତିକ ଉଚ୍ଚ ଔଷଧକୁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ କର ଚଢ଼ାଳରେ ଫଳରେ ଆଶାରେ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାଟା ହେଉଛି- ଔଷଧିଜୀବନ, ଅନ୍ତ ଚିକିତ୍ସା । ଏହାକୁ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣନାଶକ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲିଯାଏ ।

ଏହି କାରଣରୁ ହିଁ ପାଣ୍ଡୁରା ଦେଶର ପ୍ରାଣିକ ଚିକିତ୍ସାକମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧକୁ ପ୍ରାଣନାଶକ ବ୍ୟବହାର ଦର୍ଶନ କରିପାରୁ ।

କିନ୍ତୁ ଆମର ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଔଷଧ ସବୁ ଗୋଟିଏ ନାଶକ ଦେଶଲମ୍ବ୍ୟ ଉଚ୍ଚ କୁରଟ, ଚାନ୍ଦା ସବୁ ପୌଷ୍ଟି, ରୋଗୀ, ସୁସ୍ଥତାରେ ମଧ୍ୟ ଦର୍ବକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେବନୀୟ ଅଟେ । ଏହା ଉଚ୍ଚମରେ ଫଳପ୍ରଦ ଦେଶଲମ୍ବ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଦୃଢ଼, ବଳବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ପ୍ରତିଫିୟାର ରକ୍ଷିତ ଅଟେ । ଏହାଦେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପର୍କ ଓ ଉଚ୍ଚତର ଦେଶନାଶାର୍ଥ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଧୂପ, ହୋମ, ଔଷଧ୍ୟମଞ୍ଜ, ସତାରୁର ପାଳନ, ଦେବପୂଜନାଦି କର୍ମ କୁଳିନ ହିଁ ବିବ୍ୟ ଔଷଧ ଅଟେ । ଏହାସବୁ ବସ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାବଳରେ ପରେ ଆମେ କହିବୁ ।

ଏହି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଆମମାନଙ୍କର ଦୂର୍ଭାଗ୍ୟର ବସ୍ତୁ ଏହି ଯେ— ଏବେ ଏହି ଆପାତରମଣୀୟ ବିଦେଶୀ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରସାର ନିମନ୍ତେ ଆମର ଭାରତ ସରକାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାରେ ୨୦ ଅନୁଦ

* କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ବମ୍ବେ ସରକାର ଏହିଭଳି ଅନିଚ୍ଛୁନାଶ୍ଚ ବିଦେଶୀ ଔଷଧ ପ୍ରାୟେ ଗ୍ରାମେ ବାଣିଜ୍ୟ ଲାଞ୍ଜିଆ ବୈଦ୍ୟଙ୍କର ଦାନା ମାରିବା ପାଇଁ ମାସିକ ଆ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କମାଉନ୍ସର ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଆଉଟ୍ ଏକ ବରଷ କଥା ଯେ- କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଶ୍ରୀ ଗଜକୁମାର ଅନୁଚକୋର ୧୯୫୪- ଅଗଷ୍ଟ ୭ ତାରିଖ ରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ସମ୍ବନ୍ଧି ଯାନ୍ତ୍ରକାର ପେଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ସୂଚକାଳାର ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିବାକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କର ଶ୍ରାବଣରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ- “ଖଲ ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟରେ ଦେଉଁଦିନ ଠାରୁ ଆମେ ଆମର ଶ୍ରାବଣ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟବାଚୀ ହେଲୁ , ଯେଉଁ ଦିନଠାରୁ ହିଁ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତୁଡ଼ିର ପରମାୟୁ ୨୭ ବର୍ଷରୁ ବଢ଼ି ୩୨ ବର୍ଷ ହୋଇଯାଇଛି । ଏହାର କାରଣ- କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରାଳୟର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଯୋଜନା” । ଏହାର ଉପରେ ଏହି ପ୍ରୋପଗଣ୍ଡା ମୁଗରେ ଆମର ଆଉ ଟୀକା ଟିପ୍ପଣୀ ଅନାବଶ୍ୟକ । ଫେରି ଆଉଟ୍ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ୟାପାର ଯେ- ୩୭ କୋଟି ଜନତା ଓ ୭ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମ ବିଶିଷ୍ଟ ଏହି ଦେଶରେ ଆମେରିକାର ଆର୍ଥିକ ସହାୟ୍ୟ ନେଇ କେତେଗୁଡ଼ି ଗ୍ରାମରେ ମାତ୍ର ଡା. ଡି. ଡି. ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ ବାବୁ ୭ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଏବେ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରାଳୟ ବଢ଼ାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଏହି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର ନିମନ୍ତେ, ଏହି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନା ନିମନ୍ତେ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରାଳୟ କେବଳ ଧନ୍ୟବାଦର କାର୍ଯ୍ୟ ନୋବଲପ୍ରାଇଜର ମଧ୍ୟ ଅଧିକାରୀ ବୋଲି ବଶିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଦୃଢ଼ିଲେଖି । ଶୁଣାଯାଉଛି ଯେ- ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥେତି ଗ୍ରାସାବଶେଷ କେବଳ ଚିକିତ୍ସାକୋଟି ଟଙ୍କା ଏହି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ବିଭାଗରେ ବ୍ୟୟ କରିବାପାଇଁ ଆମର ସରକାର ନିଷ୍ପତ୍ତ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଏକ କୋଟି ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ବିଦେଶୀ ଆୟୁର୍ବେଦ ଚିକିତ୍ସାର ଉନ୍ନତ କଲେ ରଖାଯାଇଛି । ଧନ୍ୟ ! ଆୟୁର୍ବେଦ ! ଧନ୍ୟ ! ଆମର ସ୍ବାସ୍ଥୀନତା ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ଔଷଧ ଓ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ

ଆୟୁର୍ବେଦ ଅଥବା ବେଦର ଉପବେଦ ବୋଲି ତରଳ ସ୍ବରୂପ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି । ପରନ୍ତୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ଏହା ସମସ୍ତ ବେଦର ହିଁ ଅନ୍ତରାଳ ସ୍ବରୂପ । କାରଣ କି, ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ

ଜାଲରେ ବେଦର ବସ୍ତ୍ର ନଥିଲା । ଏକମାତ୍ର ବେଦ ଥିଲା । * ପରବର୍ତ୍ତୀ
 ଜାଲରେ ଲେଖକର ବୁଦ୍ଧି ମାତ୍ର ଦେଖି ବ୍ୟାସଦେବ ବେଦକୁ ଗୁଣିଗୁଣି
 ବସ୍ତ୍ର କରି ବେଦବ୍ୟାସ ଉପାଧି ଲାଭ କଲେ । ସୁତରାଂ ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ଯେବେ ଯେ-
 ଆଧୁନିକତା ଦେଖିବୁ ସମସ୍ତ ବେଦର ସାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟା । ଯେଉଁ
 ମନୁ ତଳ, ଯୋଗ ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ର ବେଦରୁ ନିର୍ଗତ, ସୁଖି ଜୀବର ସମସ୍ତ ଜୀବନ
 ତତ୍ତ୍ୱ ଯେଉଁସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରତିମାତ୍ରା ତତ୍ତ୍ୱ, ସେଇସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ
 ଆଧୁନିକତାର ବସ୍ତ୍ର ତିଆରି ଅଟେ । ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରବଣ- ଆଧୁନିକତା
 ନିଜର ଚରମ ସୁଖର ଆଦି ବୁଦ୍ଧି ଗୁଣିଗୁଣି ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ
 କରା ଏହା ବେଳେ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏ ମାନ୍ୟତା ବ୍ୟାଧିର ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର,
 ତାହା ସମ୍ପାଦନାର ଉପାୟ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଏହା ନୁହେଁ, କଳା, ମନୋ ଆଦି
 ସ୍ୱାଭାବିକ ବ୍ୟାଧିମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାର ପଥ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ ।
 ମାନବଜୀବନ ଯେଉଁସବୁ ଚରମାନଙ୍କର ମାନ୍ୟତା ରଖିବ ସ୍ୱାଭାବିକ, *
 ସେଇସବୁ ଚରମ ଆତ୍ମିକ ଶକ୍ତିର ଚରମ, ବହୁସ୍ୱ ଚରମ, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଏ
 ଆତ୍ମ ଚରମ ତାହା ମୂଳ, ଯେଉଁ ଗୁଣର ପ୍ରାଣ ପରମାତ୍ମାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି
 ଶିଳ ପତଳେ ଜୀବକୁ ଗଠିତ କରି ତାହା ସ୍ୱପ୍ନ ରୂପରେ
 (ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପତଳ, ଅମର, ଅମର, ଅମର, ଅମର ସୁରୋଚ୍ଚିତ ରୂପରେ)
 ଅବସ୍ଥାନ ରୂପ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାଭାବିକତା ପଥପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ନିଆଧୁନିକତାର
 ଚରମଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଆଦିଏ ମହାମୁନି ଚରମ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭୁର ଉପାସନାରେ ଆଧୁନିକତାର
 ସ୍ୱରୂପ ପରିଚୟ ଦେଇ ସମ୍ପ୍ରଦାନ ଏହା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ପଦ୍ମାସି ଚରମାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥ ନିତ୍ୟ କୃତତ୍ତ୍ୱ । [ଚ.-ପି. ପ୍ରା]
 ଅର୍ଥାତ୍ ଶେଷି ଚିକିତ୍ସା ଓ ସ୍ୱପ୍ନାଦି ସମ୍ପର୍କ ଏହି ପ୍ରାଣବିଜ୍ଞାନ-

୧ * ଶରୀରରୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦି ସମୋପାୟାଦି ଜୀବତମ୍ । (ଚ. ପୃ. ୧ ଅ)

୨ ଜୀବବା ବୃକ୍ଷର ନା ଫଳଃ- ପାଶବିକତାବେଦନା ପାଶବିକତା
 ପଦାସିବଃ ।

୩ ଏକ ଏକ ସ୍ୱରୂପବଦଃ ପ୍ରାଣବଃ ସବବାଦଃ ପୁଃ ।

ଏକୋ ନାସ୍ତସ୍ମିନ୍ନୋ ନାନ୍ୟଃ ଏକୋଽଗ୍ନିର୍ବିଶ୍ୱେ ଏବ ତ ॥

[ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ୧ । ୧୫]

ଶାୟିତର ଘାତା ଲେଖାଯାଇଛି, ତାହାହିଁ ପୁଅଟାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଚକ୍ରା ଶାୟିତଙ୍କରେ ଲେଖାଅଛି । ଘାତା ଏହାର ନାହିଁ, ତାହା ପୁଅଟାର କୌଣସି ଚକ୍ରା ଶାୟିତ ନାହିଁ ।

ଏହି କଥାମଧ୍ୟ ଏବେ ପ୍ରାଣ୍ୟ ଓ ପାଣ୍ଡାହ୍ୟ ଦେଶର ଐତିହାସିକ-ମାନେ ନାନାଦି ଯୁକ୍ତି ଓ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣକର ଯାଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଅଟାରେ ପ୍ରଚଳିତ ସକଳ ପ୍ରକାର ଚକ୍ରା ଚକ୍ରନର ଜନକ ଅଟେ—ଆୟୁବେଦ । *

* ଲୋକମାନଙ୍କ ବହୁବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ରବଣଗୋଚାରୀ ମହାଶୟ ଲେଖି-ଛନ୍ତି ଯେ—“ଆୟୁବେଦ ହିଁ ସମସ୍ତ ଚକ୍ରା ପ୍ରକାରର ଜନକ ଅଟେ । ଆଧୁନିକ ଏଲିମ୍ୟାଣ୍ଟ ଚକ୍ରା ପଦ୍ଧତିର ଜନ୍ମ ଆୟୁବେଦରୁ ହିଁ ହୋଇଅଛି । ଏଲିମ୍ୟାଣ୍ଟ ଚକ୍ରାଟିର ନୂତନରୂପେ ଏହା ବୁଝିବା ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରମ ଯେ- ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ନିର୍ମାଣ ଆୟୁବେଦରୁ ହୋଇ-ନାହିଁ ବୋଲି ।

ଆଜି ସବୁଆଡ଼େ ଏହା ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ—ଆୟୁବେଦ ସହିତ ବିମାତା ପ୍ରତି କରାଯିବାର ଦୁର୍ବାବହାର ଘଟୁଛି । ଆୟୁବେଦର ଜନ୍ମରୁମି ଶରତ ବର୍ଷରେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖ ଓ ଅପମାନର କଥା । ଆମେମାନେ ଏହି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟକୁ ଭୁଲିଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଯେ- ଆୟୁବେଦର ଚକ୍ରା ପଦ୍ଧତି ଶରତରୁ ସୁନାନ, ମସଲମତଶ, ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣଆଦି ଦ୍ୱାରା ଆହୁରି ସମ୍ମାନପାଇ ରହି-ଯାଇଥିଲା ଏବଂ କାଳ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଚକ୍ର ଚା'ର ପରେ ଆମର ସେଇ ଆୟୁବେଦ ଉପରେ ଚକ୍ରନର ମୁଦ୍ରା ଲଗାଇ ଆଧୁନିକ ଚକ୍ରାର ରୂପଦେଇଗଲା । ଆମେ ଆମର ପଥାନ୍ତରକୁ ଚକ୍ରା ପରିବାରଣ ସମର୍ଥ ହେଲୁନାହିଁ । ଏବଂ ବ୍ରିଟିସ ଶାସନ କାଳରେ ଆୟୁବେଦକୁ ଦମନ-କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଶାସକ ପ୍ରଦତ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସୌଶ୍ରବ୍ୟର କଥା ଆୟୁବେଦରୁ ଲଭି ଘାତକ ଚକ୍ରା ପଦ୍ଧତି ଆୟୁବେଦ ନିଜ ଦେଶରେ ଆଦର ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧା-ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆହୁରି ରୂପରେ ବୃଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି । (ଜୟ ଆୟୁବେଦ-ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୫୪)

ବେଦ ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ଆଧୁନିକ
ମହାସାଗର ପାଞ୍ଜିରରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା—

[୧] ବୃକ୍ଷାୟୁର୍ବେଦ [୨] ଗବାୟୁର୍ବେଦ [୩] ଗଜାୟୁର୍ବେଦ [୪] ଅଶ୍ୱାୟୁ-
ର୍ବେଦ ଓ [୫] ମନୁୟୁର୍ବେଦ, ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ନରାୟୁର୍ବେଦର ଅଳ୍ପ ଆଠଟି ।
[୧] କୌମାରଭୂଷ୍ୟ (Treatment of Childrens diseases,
* (୨) କାୟ ଚିକିତ୍ସା (Medicine) (୩) ଶଲ୍ୟତନ୍ତ୍ର (Surgery)
(୪) ଶାଳକ୍ୟତନ୍ତ୍ର (Minor operations) (୫) ଭୂତବିଦ୍ୟା
(Spells and incantation) (୬) ବିଷତନ୍ତ୍ର (Toxicology)
(୭) ଅଗଦତନ୍ତ୍ର (Preventive Medicine) ଏବଂ (୮) ରସାୟନ
ତନ୍ତ୍ର (Rejuvenation)” କେହି କେହି ଅଗଦତନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ବେଦେନ୍ଦ୍ର
ଅନ୍ତର୍ଭାବ ଦ୍ୱୀକାର କରି ବାଞ୍ଛକରଣ ତନ୍ତ୍ରକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଛୁପେ ମୋଠାରେ
ଗଣନା କରନ୍ତି । ଉପରୋକ୍ତ ଆଠ ଅଙ୍ଗରେ ପ୍ରତିପାଦିତ ବିଷୟମାନଙ୍କର
ସଂକ୍ଷେପରେ ପରିଚୟ ଏହି ଯେ—

(୧) କୌମାରଭୂଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର- ଏଥିରେ ଗର୍ଭ ହାସନ ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି
ଚର୍ତ୍ତକୁ ରକ୍ଷାକରିବା, ଗର୍ଭର ଉପଦ୍ରବ ଏବଂ ତା’ର ବିକାରକୁ ବିଚ୍ଛିଦ୍ଧିବା,
ଗର୍ଭିଣୀର କେଉଁ କେଉଁ ମାସରେ କି କି ବିକାର ହୁଏ ଏବଂ ତା’ର
ଚିକିତ୍ସା କି କି ପ୍ରକାରେ କରାଯାଏ, ସାଧାରଣତଃ କେଉଁ କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ
ଗର୍ଭିଣୀକୁ କି କି ବସ୍ତୁରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ରଖିବା ଉଚିତ ଏବଂ ତା’ର କି କି
ଅଭିଳାଷ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ, ପ୍ରସବ ହିସ୍ତା [ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମାଇବା
ଦ୍ୱାରା] ଶିଶୁ ଜନ୍ମଗତବା ପରେ ପ୍ରସୂତା ଓ ଶିଶୁର ପରୀକ୍ଷା ଓ
ଲମ୍ବାୟାସୀନ ମାତା ବା ବାହର ଶରୀର ପରୀକ୍ଷା, ଶରୀର ଦୋଷ, ଶରୀର
ଶୁଦ୍ଧିର ଉପାୟ, ଦୁର୍ବଳ ଶରୀରପାନ ଜନକ ଶିଶୁବେଗର ଚିକିତ୍ସା ଓ
ପ୍ରତାବେଶ ପ୍ରଣୟନ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

(୨) କାୟ ଚିକିତ୍ସା- ଏଥିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦେହସମ୍ବନ୍ଧୀ ବିକାର ଜ୍ୱର,
ଅତିସାର, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ରାଜସମ୍ଭା, ଉନ୍ମାଦ, ଅପମ୍ଭାର, କୁସ୍, ପ୍ରମେହ,
ଆଦି ନିଦାନ, ଲକ୍ଷଣ, ଉପଦ୍ରବ, ସାଧ୍ୟାସାଧ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ଓ ଚିକିତ୍ସା
ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

* କୌମାର ଭୂଷ୍ୟମଣ୍ଡାନାଂ ଚକ୍ରାଗାମାଦ୍ୟମୁତ୍ୟତେ
ଆଧୁନିକେଷ୍ୟ ମହତୋ ଦେବାନାମିବ ହବ୍ୟପଃ ॥ [କା. ସ. ବି. ୩ ଅ]

(୩) ଶଲ୍ୟତନ୍ତ୍ର- ଏଥିରେ ବହୁବିଧ ଯନ୍ତ୍ର, ଶସ୍ତ୍ର, ନାନାପ୍ରକାର ଯାତ୍ର (ଏମିତି) ପ୍ରଭୃତି । ଅଗ୍ନି (କାଷ୍ଠିକ ଆଦି) ଦ୍ଵାରା ବୃକ୍ଷକୁ ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଶସ୍ତ୍ରର ମଧ୍ୟରେ ନିଗୁଡ଼ା ଭାବରେ ଥିବା ଶଲ୍ୟକୁ ବାହାର କରିବା, କୌଣସି କାରଣରୁ ଶସ୍ତ୍ରରମଧ୍ୟରେ ମୁବେଶି କରିଥିବା ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବାହ୍ୟବସ୍ତୁ ଅର୍ଥାତ୍ କଣ୍ଡା, କାଠି, ଲୁହା, ଲେମ୍, ଧୂଳି, ହାତୁଡ଼ି, ପଥର, ସୀସା ଆଦିକୁ ତଥା ଭିତରେ ରହିଥିବା ପୁରୁଷ ନିକାଲି ବାହାରକରିବା ମୁତ୍ତ ଗର୍ଭକୁ ଉଦ୍ଧାରକରିବା, ଏବଂ ଶିତ ବିଷତ ଅଙ୍ଗର ସଂଯୋଜନ ଓ ଉଗ୍ରାଶ୍ମର ମଲ୍ଲାନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । *

(୪) ଶଲ୍ୟକ୍ୟତନ୍ତ୍ର- ଏଥିରେ ବେକର ଉପର ଭାଗରେ ଥିବା ଆଖି, କାନ, ନାକ, ଦାନ୍ତ, ମସ୍ତକ ଆଦିର ବିକାର, ଏବଂ ସେଇ ସମସ୍ତର ଚିକିତ୍ସାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ନାନାବିଧ ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ଶଲ୍ୟା, ଅଞ୍ଜନ, ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ, ଗଣ୍ଡୁପ, ଓ ଶଲ୍ୟାଦ୍ଵାରା ଦାହବିଧି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

(*) ଭୂତବିଦ୍ୟା- ଏଥିରେ ଦେବତା, ଅସୁର, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଯକ୍ଷ, ରକ୍ଷ, ପିତୃତ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଦେତାଳ, ଡାକିନୀ ଆଦି ଅନେକ ପ୍ରକାର

* “ ଅଧ୍ୟାପକ ଭଲ୍ଲସନ୍ କହିଛନ୍ତି ଯେ—ପ୍ରଚୀନ ହିନ୍ଦୁଜାତି ରୋଗ-ନିଦାନ, ସାଧାରଣ ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ଖୁବ୍ ଚିକିତ୍ସାରେ ବହୁତ ଉଲ୍ଲିଖ କରାଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ମାନବର ନିଦାନ ଶାସ୍ତ୍ର ବହୁତ ଦୃଷ୍ଟିଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ” । ଭଲ୍ଲସନ୍ ହସ୍ତର ସାହେବ କହିଛନ୍ତି ଯେ—ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରର ସକଳ ବିଭାଗର ଓଷଧି ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଜାଣିଥିଲେ । ଶରୀରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ତଥା ନାଡ଼ୀ, ପେଶୀ, ସ୍ନାୟୁ ଆଦିର ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନ ସେମାନଙ୍କର ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଧାତୁ, ଉଦ୍ଭିଦ ତଥା ଜବଜଗତର ଅନେକ ଓଷଧି ସଂଗ୍ରହର ବିବରଣ ମିଳେ । ଯଦ୍ବିଷ୍ଟ କି ପାଣ୍ଡୁରୋଷ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର ବେଦମାନେ ବହୁତ ଶିକ୍ଷା ପାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ରାଜର ଗବର୍ଣ୍ଣର ଲର୍ଡ୍ ଏମୁଥିଲା ସାହେବ ୧୯୦୫ ସାଲ-ଫିବୃୟାରୀ ମାସରେ ଲେକ୍ଚରରେ କହି ଥିଲେ ଯେ—ଭାରତରୁ ହିଁ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟା ଆରବ ଦେଶକୁ ଏବଂ ଆରବରୁ ଯୁରୋପକୁ ଯାଇଥିଲା । ଏମନ୍ତ କି ବସନ୍ତ ରୋଗଦୂର କରିବାପାଇଁ ଏବଂ ପ୍ରେଶ ବିଷ ନାଶପାଇଁ ଫେର୍ଡିନାଣ୍ଡ ଟାକାଆଦି ବିଆୟାସ, ସେରାଶିଆ ହିନ୍ଦୁଜାତିଠାରୁ ହିଁ ଯୁରୋପୀୟ ଲୋକେ ପାଇଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ବେବର କହିଛନ୍ତି ଯେ—ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ପଶୁଚିକିତ୍ସାର ବିଶେଷଜ୍ଞନ

ଦେବଯୋନ ଏବଂ ବାୟୁଶୟ ଶରୀରାଶ୍ରୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆହାନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଲକ୍ଷଣ, ତାକୁ ଦୂରନବିବାଦ ଉପାୟ-ଜପ, ହୋମ, ଦାନ, ବଳ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

(୬) ଅଗତତନ୍ତ୍ର- ଏଥିରେ ସର୍ପ, ବୃକ୍ଷିକ, କୁକ୍କୁର, ଶୃଗାଳ ଆଦି ଜନ୍ତୁର ଦାଶନ ଆଦି ଜନିତ ବିଷବିକାରର ଲକ୍ଷଣ, ଚିକିତ୍ସା, ସ୍ଥାବର, ଜଙ୍ଗମ ବିଷଭେଦ ନିରୂପଣ, ସଂଯୋଗ ବିଷର ପରିଚୟ, ଦେଶକାଳ ବିଶେଷରେ ବିଷର ପ୍ରକୋପ, ତଥା ନକ୍ଷତ୍ର ବିଶେଷରେ ସର୍ପ ଦଣ୍ଡବ୍ୟକ୍ତିର ବର୍ଜନୀୟତା ମଲ୍ଲପ୍ରୟୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

(୭) ବାଳକ ଶ ଚନ୍ଦ୍ର- ଏଥିରେ ଶୀତବର୍ମ, ଦୁଷ୍ଟିତବର୍ମ, ନୟନସକ, ରଶ୍ମିକ୍ତ ଶ୍ଵାନ ପୁରୁଷର ଚିକିତ୍ସା ଏବଂ ଧୀମାନଙ୍କର ରଜୋଦୋଷ ଓ ବନ୍ଧାବଦୋଷର ଚିକିତ୍ସା ନିରୂପିତ ହୋଇଅଛି ।

(୮) ଉପାୟନ ପଦ୍ଧ- ଏଥିରେ ଆୟୁ, ବଳ ଓ ମେଧାବର୍ଦ୍ଧକ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ହାରକ ନାନାବିଧ ଉପାୟନ ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କରଥିଲା । କାରଣକ-ପଶୁମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ନାମ- ସେମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଡାକ୍ତର ରେଲି ସାହେବ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠ ହୋଇ ବଡ଼ପ୍ରଶଂସା ସହିତ କହିଛନ୍ତି ଯେ- ପ୍ରାଚୀନସ୍ଵରାଜ ବାସିଙ୍କର ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ସେମାନେ ଶୟ-ଚିକିତ୍ସାରେ ବିଶେଷ ନିପୁଣଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ୧୨୭ ପ୍ରକାର ଶୟ ସେମାନେ ଶରୀର ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶୟ ବ୍ୟବହାର ସହିତ ନାନାପ୍ରକାର ଔଷଧ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପ୍ରୟୋଗ କରୁ ଥିଲେ । ବେବର ସାହେବ କହୁଛନ୍ତି ଯେ-ଶୟ ଚିକିତ୍ସାରେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ-କରିପାରିଥିଲେ । ଏବଂ ଏବିଷୟରେ ପାଣ୍ଡାଋଷ ଲେକେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ ବିଷୟ ଶିଖିପାରିବେ । ଯେପରିକି ଚକ୍ରତ କାନ ବା ଜାକକୁ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଭାବରେ ନୂତନରେ ଗଢ଼ିବାର ଚିକିତ୍ସା ପାଣ୍ଡାଋଷ ଚିକିତ୍ସକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିଲେ । ମିଥ୍ୟ ମ୍ୟାନଙ୍କ କହୁଛନ୍ତି ଯେ- ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଶୟ ଚିକିତ୍ସାର ଯନ୍ତ୍ର ଆଦି ଏହିପରି ଉତ୍କମ ଓ ସୁସ୍ଥଥିଲା ଯେ-ଯାହା ଦ୍ଵାରା କି ଗୋଟାଏ ବାଳକୁ ମଧ୍ୟ ସିଧା ଲମ୍ବାରେ ଚିରଯାଇପାରିବ । (ଆର୍ଯ୍ୟ. ଗୌରବ)

- (୬) ଶରୀରର ବସ୍ତ୍ର-ଦିନିକରେ ବଉଳ-ବାଲି, ଯୌବନ, ବାଉଁଶ୍ୟ
 (୮) ଶରୀରର ସମ୍ପାଦନ- " " " " ଉଷ୍ମ, ମଧ୍ୟ ଓ ଅଧୋଘାତ,
 (୯) ଶରୀରର ଗୁଡ଼ା- " " " " ଶିରୋଗୁଡ଼ା, ଉଦରଗୁଡ଼ା, ଉଦରଗୁଡ଼ା
 (୧୦) ଶରୀରର ସଂକଳ୍ପ " " " " ତନୁ ତନୁ ଶକ୍ତି
 (୧୧) ଶରୀରର ଗୁପ୍ତ ଅଙ୍ଗ " " " " ସ୍ୟବଦ୍ଧ ବ ବା ସି କୋଣାକାର
 (୧୨) ଶରୀରର ସଂସ୍କୃତ ଦେବତା " " " " ବାୟୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୋମ
 (୧୩) ଶରୀରର ସିଦ୍ଧା- " " " " ବିଷୟ, ଆତ୍ମାନ, ଓ ବିଷୟ
 ଅଥବା- " " " " ଆକର୍ଷଣ, ବିକର୍ଷଣ, ଓ ଚଳନ-

ତାରପରେ ଦେଖନ୍ତୁ-ଶରୀରର ଶ୍ରେଣୀ—

- (୧୪) ଶରୀରର ଶ୍ରେଣୀ-ଦିନିକରେ ବଉଳ-ଶାଶ୍ୱତିକ, ମାନସିକ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକ
 ଅଥବା- " " " " ବାତଜ, ପିତ୍ତଜ, ଓ କଫଜ,

ଅଥବା " " " " ଆତ୍ମନିରୀକ, ଆଗନ୍ତୁକ, ଓ ମାନସିକ

- ୧୫ ଶ୍ରେଣୀର କାରଣ " " " " (୧) କାଳ [୨] ବୃଦ୍ଧି ଓ [୩] ବିଷୟ
 ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରାଳ, ଅନ୍ତରାଳ
 କମ୍ପା ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ।

[୧୬] ଶ୍ରେଣୀର ମାର୍ଗ- " " " " ଶାଖା- ମର୍ମାସ୍ଥି ସନ୍ଧି, ଓ କୋଷ୍ଠ

[୧୭] ଶ୍ରେଣୀର ଦାନଶାସ୍ତ୍ର " " " " ହେତୁ, ଲକ୍ଷଣ, ଓ ଚିକିତ୍ସାସ୍ତ୍ର

[୧୮] ଶ୍ରେଣୀର ଚିକିତ୍ସକ- " " " " ହେତୁବେଶୀ, ସିଦ୍ଧିସାଧକ, ପ୍ରାଣୀ-
 ଭସର ।

[୧୯] ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ଯ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ଦେଖ " " " " ଆନନ୍ଦ, ମଧ୍ୟ, ଓ ଜାତୀୟ

[୨୦] ଶ୍ରେଣୀର ଶ୍ଯ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ କାଳ- " " " " ବର୍ଷା ଶରତ, ଓ ବସନ୍ତ

" " " " ଅଥବା " " " " ପୂର୍ବ, ମଧ୍ୟ ଓ ମାୟାନ୍ତ

" " " " " " " " ପୂର୍ବରାସି, ମଧ୍ୟରାସି, ଓ ଶେଷରାସି

" " " " " " " " ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ, ଓ ବାଉଁଶ୍ୟ

[୨୧] ଶ୍ରେଣୀର ବାହାଦ ଦୋଷର ଗତି- " " " " ଶ୍ଯ, ବୃଦ୍ଧି ଓ ସମ-
 ଏହାରପରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଯେ—

[୨୨] ଶ୍ରେଣୀର ଚିକିତ୍ସା-ଦିନିକରେ ବଉଳ-ବୃଦ୍ଧି, କର୍ଷଣ, ଓ ଆତ୍ମାପନ

[୨୩] ଶ୍ରେଣୀର ଔଷଧ- " " " " ବିଷୟ, ପାଥୀବ, ଓ ଜଳୀୟ

ଅଥବା-	”	”	ଜାତମ, ପାଣ୍ଡିବ, ଓ ଭିଦ୍ଭବ
ଅଥବା-	”	”	ନୈରୂପିପସ୍ବର, ବ୍ୟାଧିପିପସ୍ବର ଓ ଭିଦ୍ଭବ ବିପସ୍ବର
କମ୍ବା	”	”	ହେତୁ ବିପସ୍ବରାଧିକାରୀ, ବ୍ୟାଧି ବିପସ୍ବରାଧିକାରୀ, ଓ ଭିଦ୍ଭବ ବିପସ୍ବରାଧିକାରୀ
ଅଥବା-	”	”	ଦୈବବ୍ୟପାଶ୍ରୟ, ଯୁକ୍ତିବ୍ୟପାଶ୍ରୟ ଓ ସ୍ବଚ୍ଛାବିଜୟ

ଏହାର ପରେ ଦେଖନ୍ତୁ- ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ତଳେ ଲିଖିତ ହେଉଛି ।

[କ] ବାତପିତ୍ତ ଦିଧାତୁର ସମତା- ସ୍ବଳଗଣର [ବୈଶ୍ଵାନର]
ପୁରୁଷର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ [ଖ] କାମାନ୍ତ୍ରୀ ଦିଧାତୁର ସମତା- ସ୍ବଳଗଣର
[ତୈଳସ] ପୁରୁଷର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ [ଗ] ଏବଂ ଜ୍ଞାନକର୍ମ ରମ ଦିଧାତୁର ସମତା-
କାରୀ ଶରୀର [ଗ୍ରୀଷ୍ମ] ପୁରୁଷର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଅଟେ ।

ଏହି ସମୁଦାୟର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।

ଏହିସବୁ ବିଷୟ ଏଠାରେ କହିବାର ଚାହୁଁ ଏହି ଯେ- ଆୟୁର୍ବେଦର
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଶିଶୁବିଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମବିଜ୍ଞାନରୁ ହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଅଟେ । ପ୍ରକଟ
ଏହାର ଔଷଧ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚଦେଶିକ, ସାବକାଳିକ, ସର୍ବବ୍ୟାପକ,
ବ୍ରହ୍ମ ବିଜ୍ଞାନ ଭୂଲ୍ୟ ଅଟେ । ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ସୂଚା ଅଟେ । ଏହା
ଶିବୋପାସକ ବିଜ୍ଞାନ ସିନା, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ ପରି ଏହା ଏକ
ଦେଶି, ଶବ୍ଦୋପାସକ ବିଜ୍ଞାନ ବୁଝନ୍ତୁ ।

ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ

ଚରକ ସଂହିତାରେ ଚିକିତ୍ସା ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଯାୟଃ ଶିଶୁରା ଜାତୁନେ ଶରୀରେ ଧାତବଃ ସମାଃ

ସା ଚିକିତ୍ସା ବିକାଶିତା କର୍ମତଦ୍ଭିଜ୍ଞା ମତଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଶିଶୁଦ୍ଧାର ସ୍ବଳଗଣର ଧାତୁ-ବାତ-ମିତ୍ର ଓ ଜମ୍ବ,
ସୁକ୍ଷ୍ମଗଣର ବା ମନର ଧାତୁ ସବୁ- ରଜ ଓ ତମ ଏବଂ କାରଣ ଶରୀର
ବା ଆତ୍ମାର ଧାତୁ, ଜ୍ଞାନ, ଲଜ୍ଜା ଓ ଶିଶୁ ଏମାନଙ୍କର ସମତା ରହିବ

ହୁଏ, ସେଇ ଚିନ୍ତାର ନାମ-ଚିନ୍ତା । ଏବଂ ତାହା କି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଏଠାରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଯେ- ଏହିପରି ଶେଷରୁ ଆରମ୍ଭଯାଏ ପାମ୍ୟ
ଏ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର କାରଣ କ'ଣ ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଚରଣ କହିଛନ୍ତି—

“ସେଷାମେବ ହି ଭବ୍ୟାତଃ ସମିତ୍ ସଂଜନୟେତ୍ ନୃଣାମ୍ ।

ଚେଷାମେବ ଚିତ୍ତଂ ବ୍ୟାପୀତ୍ ଚିତ୍ତାନ୍ ସମୁଦୟେତ୍ ॥

[ଗ. ସୁ. ୨୫ ଅ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସବୁ ଚିନ୍ତାଧାରାଙ୍କର ସମ୍ପଦ୍ ନୋହ ବ୍ୟାପରହିତ
ସ୍ବସ୍ତ ସ୍ବରୂପକୁ ଉଦ୍ଘାଟନ କରେ, ସେହିପରି ଚିନ୍ତାଧାରାଙ୍କର ଅସମ୍ପଦ୍
ଯୋଗ ହିଁ ଚିନ୍ତା ବ୍ୟାପନକୁ କଲ୍ୟାଣୀୟ ।

ଆତ୍ମବ୍ୟବହାର ସାରିଯିବାକୁ ଏହି ଯେ- ସେଗ, ସେଗ ଓ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ
ଏମନ୍ତ ସବୁ ଉଦ୍ଘାଟନର ଗତି । ଏହି ସ୍ଥାବର ଜଗତୀୟ ସମସ୍ତ
କୌଣସିକର, ସମସ୍ତ ସିଂହ ବୃକ୍ଷାଣ୍ଡ ଏକମାତ୍ର ସିଂହାଣ୍ଡକୁ ବୁଝାନ୍ତି ବା
ପ୍ରାଣେନ୍ତି ପ୍ରକାଶ ମାତ୍ର । ଏହି ଯେ- ବହୁରାଜାଗୁଡ଼ିକ ମୁର୍ଖ୍ୟ, ତନ୍ତ୍ର,
ଚରଣ- ଏହାହିଁ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଗୁଡ଼ିକ- ପିତ୍ତ, କଫ ଓ ବାତ ।
ଏହି ତଳ ପଦାର୍ଥରୁ ହିଁ ସଂସ୍କୃତିସୂତ୍ର ଆବୃତ୍ତ । ସରଳେଷୁମୋରୁଟ ଏବଂ
ଜ୍ଞାନ ଲକ୍ଷଣ ଓ ସିଂହାଣ୍ଡ ଅଟେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ଜହ୍ନ,
ବାଣ, ଓ ଉନ୍ ବା ଚର୍ମେନ୍ଦ୍ରୁ ସହର ସମସ୍ତ ଏହି ଯେ- ରୂପ, ଶବ୍ଦ,
ରସ, ଗନ୍ଧ ଓ ତୃଣାଣ୍ଡ ଏବଂ ଏହିପରି ଗୁଣମାନଙ୍କର ଆଧାର ଏହି ଯେ-
ପଞ୍ଚମହାଭୂତ ବା ଭୌତିକ ପଦାର୍ଥ ବର୍ଗ, ଏହି ସମୁଦାୟକୁ ଯେ ମନ,
ବୁଦ୍ଧି, ଅହଂକାର ଓ ଚିତ୍ତ ରୂପ ଅନ୍ତଃକରଣର ପାହାଘରେ ଦେଖିବୁ,
ନାଶୁବୁ ଓ ଭୋଗ କରୁବୁ, ମେଘ ସମୃଦ୍ଧ ଲୁଗାଢ଼ା, ଏହି ସମସ୍ତ ହିଁ
ବିଶ୍ବବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରାଣସମୁଦ୍ରର ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ତରଙ୍ଗାବଳି ମାତ୍ର । ଅଳ୍ପବଳ
ଆତ୍ମା ସ୍ବପ୍ନର ପ୍ରାଣର ସ୍ବରୂପ ପରିଚୟ ଦେଇ ଏହା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଅଗ୍ନିଃ ସୋମୋବାୟୁଃ ସରଃ ଭୃକ୍ଷସଃ ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟାଣି

ଭୂତାତ୍ମାଲକ୍ଷପ୍ରାଣାଃ ॥ [ସୁ. ୧୮. ୩ ଅ]

ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ପ୍ରାଣଶାନ୍ତ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ନୃଣାଂ ବାହ୍ୟପ୍ରାଣ ବୁଝାନ୍ତି ତଃ ।

ପାରସ୍ପରିକସଂସନ୍ଧି ଶାନ୍ତରଂ ପାଞ୍ଚ ଭୌତିକମ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ପାଞ୍ଚକୋଟିକ ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରର ମୂଳ ପଦାର୍ଥ ବାତ ପିତ୍ତ ଓ କଫରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ, ଏବଂ ରସ, ରକ୍ତ, ମାଂସ ମେଦ, ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜା, ଓ ଗର୍ଭରୂପ ସାତ୍ୟାକୁ ଏବଂ ବହା, ମୂତ ସ୍ନେହାଦି ମଳକୁ ଆୟୁର୍ବେଦ ରକ୍ତିସ୍ଥାପନା ଅନ୍ତଃ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅନୁକୂଳ ଆହାରବିହାର ରୂପ ପାଞ୍ଚକୋଟିକ ବାହ୍ୟପ୍ରାଣ ଶକ୍ତିର ହିଁ ଗୁଣଯୁକ୍ତ ନିହାର ପାଞ୍ଚକୋଟିକ ଶରୀରକୁ ଧାରଣ କରଥାଏ ।

ସୁତରାଂ ବୁଦ୍ଧିବାକୁ ନନ୍ଦବ ଯେ- ପିତ୍ତ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅଭିନି ପଦାର୍ଥ । ଏହି ଉଭୟ ଶକ୍ତିର ମଧ୍ୟମ୍ ଯୋଗ ଆଶ୍ରେଣ୍ୟ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଏବଂ ଅସମ୍ୟକ୍ ଯୋଗ ବିକାର ବା ଦୋଷର କାରଣ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହା ହିଁ ପ୍ରାଣ ବଜ୍ରାନ । ଏହାର ପ୍ରକାଶର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚରକ ସାହିତ୍ୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଧର୍ମାର୍ଥ ନାସିକାମାର୍ଥମ୍ ଆୟୁର୍ବେଦୋ ମହାସିଦ୍ଧଃ ।

ପ୍ରକାଶିତୋ ଧର୍ମପତ୍ରେ ରକ୍ତଦ୍ୱୟଃ ସ୍ଥାନମନ୍ତରମ୍ ॥

(ଚ. ଚ. ୧ ଅ-୫୭)

ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମପରମ୍ପରା ମହାସିଦ୍ଧାନ୍ତେ ଅନ୍ତର ବ୍ରହ୍ମପଦ ପ୍ରାପ୍ତି କଳ୍ପାରେ ଏହି ଧର୍ମ ପ୍ରଧାନ ଆୟୁର୍ବେଦ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏହା ଧନ କିମ୍ବା କାମୋପଶ୍ରେଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇନାହିଁ । ତାରପରେ ସେ କହିଛନ୍ତି—

ନାର୍ଥାର୍ଥ ନାସିକାମାର୍ଥମ୍ ଅଥ ଭୂତଦେବ୍ୟା ଗତି

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଶ୍ଚି କିନ୍ତାୟାଂ ସ ସଦ୍‌ମତବର୍ତ୍ତତେ ॥ [ଚ. ଚ. ୧ ଅ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଧନାର୍ଜନ ଓ କାମୋପଶ୍ରେଣ ଇତ୍ୟାଦି ପରିହାର କରି ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଦୟାରାଶି ଯେ ଚିକିତ୍ସା କର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ, ସେ ସଦ୍‌ବ୍ୟାଧିଶାୟୀ ସୁନ୍ଦ୍ର ଅଟେ । ଆଉଟି ମଧ୍ୟସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ବୁଦ୍ଧତେ ଯେ ତୁ ବୁଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥଂ ଚିକିତ୍ସା ସୁଖ୍ୟବିନ୍ଦସ୍ୱମ୍ ।

ତେ ହିତ୍ୱା କାଞ୍ଚନଂ ରାଶିଂ ପାଂଶୁରାଶିଃ ପାତୟତେ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଆଶ୍ରେଣ୍ୟ ଦାନଛକରେ ନିଜର ଜବକା ନିବାରଣ କରିବାପାଇଁ ଏହି ଚିକିତ୍ସାକୁ ଯେ ବଜାରରେ ବିକଳ, ସେ ଧର୍ମରୂପୀ କାଞ୍ଚନରାଶିକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଧୂଳି ସମୂହକୁ ସଂଗ୍ରହ କରେ ।

ଏସବୁ ଉକ୍ତିକୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଧର୍ମସିନା, ଧନ ଉପାର୍ଜନ ନୁହେଁ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଏହି ଆଦର୍ଶ ଧାର୍ମିକ ଚିକିତ୍ସାର ପ୍ରସାରନମନ୍ତେ ହିଁ ମନୁ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ମଧ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଦୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାନଙ୍କୁ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ମନୁସ୍ମୃତିରେ ଲେଖା ଅଛିଯେ—

“ ଚିକିତ୍ସକାନ୍ ଦେବଲକ୍ଷାନ୍ ମାଂସ ବିଷୟିଣ୍ଡୁଆ

ବିପକ୍ଷେନ ଚ ଜୀବନ୍ତଃ ବର୍ଜ୍ୟାଃସ୍ୱାହାବ୍ୟକବ୍ୟବୋଃ ,

ଅର୍ଥାତ୍ ଚିକିତ୍ସାଦୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନ, ପୂଜାବିଦ୍ୟୁଦ୍ଵିଜ୍ଞାନ, ମତ୍ସ୍ୟମାଂସ ବିଷୟୀ ଓ ବେପାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାନଙ୍କୁ ଦେବମାନଙ୍କ ଓ ପିତୃ ଯଜ୍ଞରେ ବର୍ଜନ କରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହିଭଳି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦେବତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଫଳମୂଳାଦି ବ୍ୟବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏବଂ ପିତୃ ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି କବ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ଶ୍ରେୟନ ନିମନ୍ତେ ବରଣ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ।

ମାୟାଙ୍କ ଚିକିତ୍ସକ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦତ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା- ଯଥା—

“ ଚିକିତ୍ସକାନାଂ ସବେଷାଂ ମିଥ୍ୟାପ୍ରଚିତାଂ ଦମଃ

ଅମାନ୍ତସ୍ତସ୍ମୃ ପ୍ରଥମୋ ମାନ୍ତୁଷେଷଃ ତୁ ମଧ୍ୟମଃ । (ମନୁ ୯ ଅ-୨୮୪

ଭୃଷତ୍ ମିଥ୍ୟାଚରନ୍ ଦନ୍ତ୍ୟ ଶ୍ରୀର୍ଯିଷ୍ଠ ପ୍ରଥମଂ ଦମମ୍

ମାନ୍ତୁସେ ମଧ୍ୟମଂ ଶ୍ରେୟନ୍ ପୁ ରୁଷେଷେଷମଂ ଦମମ୍ ॥

(ଯାଜୁରବଲ୍‌କ୍ୟ ୨ ଅ ୨୪୭)

ଏବାଚେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷାର ଅଧିକାରୀ ନରୂପଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କାଶ୍ୟପ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ବ୍ରାହ୍ମଣ ଷଷ୍ଠିୟ-ବେଶ୍ୟଶୁଦ୍ରୈଃ ଆୟୁର୍ବେଦୋଽଧ୍ୟୟନ୍ତଃ । ତସ୍ମି ଅର୍ଥ ପରଜ୍ଞାନାର୍ଥଂ ପୁଣ୍ୟାର୍ଥଂ ଚ ଆତ୍ମନଃ ପ୍ରଜାତୁରୁଦାର୍ଥଂ ବ୍ରାହ୍ମଣୈଃ, ପ୍ରଜାପ ରକ୍ଷଣାର୍ଥଂ ଷଷ୍ଠିୟୈଃ, ଦୃଶ୍ୟାର୍ଥଂ ବୈଶ୍ୟୈଃ, ଶୁଣ୍ଢାଧ୍ୟାୟମିତରୈଃ, ଧର୍ମାର୍ଥଂ ଚ ସର୍ବୈଃ ॥ [କା. ସା. ବ. ସ୍ଥା.]

ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଷଷ୍ଠିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର ଏସମସ୍ତେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପରମାର୍ଥ ଚତୁର୍ପରି ଜ୍ଞାନ ନିମନ୍ତେ,

ଧର୍ମସତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ରର ନିମନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବେ । ପ୍ରଜାସରକ୍ଷଣ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ, ବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ବୈଶ୍ୟମାନେ, ଲୋକସେବାକ୍ଷେତ୍ର ଶୁଦ୍ଧିମାନେ ଏବଂ ଧର୍ମାର୍ଥରେ ସମସ୍ତେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷାକରିବାକୁ ନନ୍ଦବ ।

ଏହାଦେ କିଭଳି ଧାର୍ମିକ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ କପରି ଧର୍ମପରାୟଣ ଶିଷ୍ୟ କି କି ଧର୍ମାନୁଶାସନକୁ ମାନି କପରି ଭାବରେ ଆୟୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷାକରିବାକୁ ହେବ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଶିଷ୍ୟୋପନୟନାୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମନ୍ଦିତ କାଶ୍ୟପ, ଚରକ ଓ ସୁଶ୍ରୁତ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଆୟୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷାର୍ଥରେ କି କି ଗୁଣ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ସେଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ କାଶ୍ୟପଙ୍କର ଅନୁଶାସନ ଏହି ଯେ—

“ଶାନ୍ତିଃ- ଦାକ୍ଷୟ- ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟମ୍- ଆନୁକୁଲ୍ୟମ୍- ଶୌଚମ୍”
କୁଳେ ଜନ୍ମ, ଧର୍ମ- ସତ୍ୟ- ଅହଂସା-ସାମ୍ୟ- କଲ୍ୟାଣ- ଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନସ୍ଥିତି
ବନ୍ଧବେଶ- ପାଟକମ୍, ଯଥୋକ୍ତ କାରିଗ୍ରମ୍, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟମ୍, ଅନୁଶ୍ରବଣଃ,
ଲୋଭହର୍ଷା- ବିବର୍ଜନମ୍, ଇତି । ଅବିଚାରନ୍ୟଥା ଦୋଷଃ ସ ବର୍ଜ୍ୟଃ ।

ଆୟୁର୍ବେଦର ଉପଦେଷ୍ଟା ଗୁରୁର ଲକ୍ଷଣ

“ଧର୍ମ- ଜ୍ଞାନ- ବିଜ୍ଞାନ- ବ୍ରହ୍ମାମୋହ ପ୍ରତିପତ୍ତି- କୁଶଳଃ, ଗୁଣସମୀକ୍ଷଃ,
ସୌମ୍ୟବର୍ଣନଃ, ଶୁଭଃ, ଶିଷ୍ୟାନ୍ତତର୍ଣୀ, ଚ ଉପଦେଷ୍ଟା, ଉଷନ୍ନବାୟୁ
ବ୍ୟାଖ୍ୟାନକୁଶଳଃ, ଶୀର୍ଷ ଗଜଜ୍ଞାନବିଜ୍ଞାନଃ, କଲ୍ୟଃ, ଅନନ୍ୟକର୍ମୀ,
ଅବ୍ୟାଦୃଷ୍ଟଃ, ଶିଷ୍ୟଗୁଣାନୁବିଚାରଃ । ଅବିଚାରନ୍ୟଥା ବର୍ଜ୍ୟଃ ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ପ୍ରତି ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ

“ସୌମ୍ୟେନ ଅନୁକୁଳେନ, ଧାର୍ମିକେଣ, କିଚେଦ୍ଵିଦେଶ, ଆହୃତାଧ୍ୟାୟିନା
ଚ ଭବିତବ୍ୟମ୍ । ସର୍ବଜବେଦିନା, ସମାନଦୁଃଖେନ, ଦେଶକାଳଜ୍ଞେନ,
ଧୃମମତା, ଚ ଭବିତବ୍ୟମ୍ । ଲୋଭ, କ୍ଷେପ- ମୋହ- ହର୍ଷା- ପ୍ରଦାସ-
ବୈର- ମଦ୍ୟ- ମାଂସ- ସ୍ତ୍ରୀଲୋଭା ନିବର୍ତ୍ତନବ୍ୟମ୍ ଇତ୍ୟାଦି ।

(କା. ସ୍ତ. ବ. ସ୍ଥାନ)

ଏହି ଲୋ ଧର୍ମିକ ଶିଷ୍ୟଦାନ ବଧୁ । ଏହାର ପରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଧାର୍ମିକ ଚିକିତ୍ସା । ଚରକ ସହିତାରେ ତିନି ପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା ଲେଖାଯାଇଛି—
ଯଥା-- (୧) ଦୈବବ୍ୟମାଣ୍ଡୁ (୨) ସତ୍ତ୍ୱାବଜନୁ ଓ (୩) ସୁକ୍ତିବ୍ୟମାଣ୍ଡୁ,

(୧) ଦୈବବ୍ୟପାଶ୍ରୟ ଚିକିତ୍ସା

ଦୈବ୍ୟୁଂ ଦୈବଶକ୍ତେନ କର୍ମଯତ୍ ସୌଦତେହକମ୍
ହେତୁସ୍ତୁତସିତାଲେନ ସେବାନାମୁମଲଭ୍ୟତେ ॥

ନ ହି କର୍ମ ମତ୍ତତ୍ କଷ୍ଟତ୍ ପାଳଂ ପସ୍ୟ ନ ଭୁକ୍ୟତେ
ତ୍ରିସ୍ତୁବାଃ କର୍ମଜା ଯେତାଃ ପ୍ରଶମଂ ପାନ୍ତି ଚତୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ,

(ଚ. ଗା. ୧-୧୧୭-୧୭)

ଆସୁଦେତୋକ୍ତ ଦୈବବ୍ୟପାଶ୍ରୟ ଚିକିତ୍ସାର ଅର୍ଥ ଏହିପରି—

ଦୈବବିକଳର ଅପର ନାମ ଅଦୃଷ୍ଟ ବା ଭାଗ୍ୟ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ମରୁଣ୍ୟ
ଯେଉଁ ପାପ ବା ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ କରୁଥାଏ, ତାହା ହିଁ ତାର ଭାଗ୍ୟ, ଅଦୃଷ୍ଟ
ବା ଦୈବନାମରେ ବ୍ୟପବ୍ୟୁତ୍ତୁଏ । ପ୍ରତିକୂଳ ଦୈବକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦୁଃଖ
ବା ହେତୁ ଏବଂ ଅନୁକୂଳ ଦୈବ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ସୁଖ ବା ଆୟୋଗ୍ୟ ଲାଭ
ହୋଇଥାଏ । ଲଳିତ ନାଟ୍ୟର ଅନୁକୂଳ ଦୁଃଖ ଶୁଭ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ଦୈବକ୍ଷେତ୍ରରେ
ପରିଣତ ହୋଇ ଦୈବ୍ୟକ୍ତିର ଓ ଜାତପଦକ ଆବେଶ୍ୟ ଓ ଯେଗର
କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ପାପ ପକ୍ଷରୁଯେଉଁ ଯେଉଁ, ୨ ଧର୍ମୀକରଣ ଦ୍ଵାରା
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ସେଇ ୧ ଧର୍ମୀକରଣକୁ ଦୈବବ୍ୟପାଶ୍ରୟ ଚିକିତ୍ସା
ବୋଲନ୍ତି । ପାପାରୁଗରଃ ପ୍ରାଣୀନ ନିନ୍ଦାମାନଙ୍କର ଦର୍ଶନମ୍ପର ଧର୍ମକର୍ମ,
ନିଷାଦ୍ଵରବସ୍ତୁ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତସ୍ଥାନ, ନିସର୍ବସ ଉପାସନା, ପ୍ରାଣାୟାମଅଭ୍ୟାସ,
ମନ୍ତ୍ରଜପ, ସନ୍ନାତନ, ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାନ, ହୋମଆଦି ନିନ୍ଦା, ଶର୍ମଭଙ୍ଗନ, ଏମାନୁ
ଦୈବବ୍ୟପାଶ୍ରୟ ଓ ପଶ୍ଚାଦନ୍ତକୁ ଚିକିତ୍ସାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପକ୍ଷେ ।
ଆଧୁନିକ ପଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୈବଜନକମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଆବିଷ୍କୃତ ଜଳଚିକିତ୍ସା,

(୧) * ଦୈବମନ୍ତ୍ରସ୍ତୁଂ ଚତୁର୍ବ୍ୟପାଶ୍ରୟମ । ତତ୍ତ ମତ୍ ଅଦୃଷ୍ଟ-
ଜନନେନ ବ୍ୟାଧି ପ୍ରକଟକଂ ମତ୍ତାଦି । ଯଦି ବା ଦୈବଶକ୍ତେନ ଦେବା
ଲଭ୍ୟନ୍ତେ, ତାନ୍ ଆଶ୍ରିବ୍ୟସତ୍ ଜନକସ୍ତେନ ଚତୁର୍ଯ୍ୟା- ମନ୍ତ୍ରାଦ୍ୟୋ ନ
ଦେବପ୍ରଜାବାଦ୍ ବ୍ୟାଧିବିଦଃ, ବଲ୍ୟପଦ୍ମାଦିପ୍ରୀତାଶ୍ଚ ଦେବା ଏବଂ
ପ୍ରଜାବାଦ୍ ବ୍ୟାଧିନ୍ ହନ୍ତି । (ଚ. ସ୍ଵ. ୧୧ । ୫୪ ଚନ୍ଦ୍ରପାଣି ଟୀକା)

(୨) ସତ୍ତ୍ଵାବଜୟଃ ସୁନଃ ଅହ୍ନତେନ୍ଦ୍ରାୟର୍ଷିର୍ଭୋ ମନୋଜଗନ୍ନଃ ।

(ଚ. ସ୍ଵ. ୧୧ । ୫୪)

(୩) ସୁକ୍ତ ବ୍ୟପାଶ୍ରୟଂ ଧୂନଃ ଆହାରିତ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଣାଂ ଯୋଜନା ।

(ଚ. ସ୍ଵ. ୧୧ । ୫୪)

ମୂର୍ତ୍ତିକାଚକିଣ୍ଡା, ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିଚକିଣ୍ଡା, ବର୍ଣ୍ଣଚକିଣ୍ଡା, ବିଦୁ'ରଚକିଣ୍ଡା, ମେଘେରଜମଚକିଣ୍ଡା, ହିମନଟିଜମଚକିଣ୍ଡା, ଶ୍ମାସବ୍ୟାପ୍ତାମ ଚକିଣ୍ଡା, ଦନ୍ତନଚକିଣ୍ଡା ଏ ସବୁ ଦୈବବ୍ୟପାଶ୍ରୟ ଚକିଣ୍ଡା ବା ସରାବଜୟ ଚକିଣ୍ଡାର ପ୍ରକାର ଭେଦବୋଲିକୁହିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଚକିଣ୍ଡାର ବିଶଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ମଲ୍ଲନ ଶ୍ବର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିକଳ୍ପସୁମ ଚୂର୍ଣ୍ଣାୟ ସଫଳରେ ପରିଣିଷ୍ଠ ଶ୍ରବନ୍ତୁ କେତେକ ଅଂଶ ଉଦ୍ଧାର କରି ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

(୧) ସର୍ବୋପାସନା ବା ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଚକିଣ୍ଡା

ଆଦିକାଳ ଜଷ୍ଟରକୃଷ୍ଣ ମାଦିତ୍ୟାୟ ସାଧୁସ୍ବଚ୍ଚେ,

ପ୍ରଜାପତି ଚ ଚନ୍ଦ୍ରୋଽଽ ଧ୍ୟାତବ୍ୟଂ ଗପ୍ତ ଚେଜୟମ୍ । (ବ୍ରହ୍ମସୁରା)

ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲମ୍ବରେ ସମଗ୍ର ଜଗତ ସୂର୍ଯ୍ୟକଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରଜାପତି କାଳରେ ସେଇ ସଂସ୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚେଜରେ ଶ୍ବି ବଲ୍ଲନ ହୋଇଯାଏ । ଆମମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି, ପ୍ରିତି ଓ ବିନାଶର କାରଣ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ସେ ହେତୁ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ସାଧକ ଏହି ଶରୀରର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ପୁରକାଳରେ ଆମଦେଶର ରାଷିମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ବିଷୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନା କରି ଆବ୍ୟାହତ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଫର୍ଦ୍ଦ ଗାବନ ଲାଭ କରିପାରିଥିଲେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—“ରାଷିନ୍ଦ୍ରା ଫର୍ଦ୍ଦସନ୍ଧ୍ୟାନ୍ନାତ୍ ଫର୍ଦ୍ଦ ମାୟୁରବାମ୍ବୁବନ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ରାଷିମାନେ ବିକାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନା କରି ଫର୍ଦ୍ଦଆୟୁ ଲାଭକରିଥିଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କରଣକୁ ମଣେ ବୋଲାଯାଏ । ମଣିଷ ଶରୀର ଅର୍ଥ ହେଉଛି “ମିୟୁନ୍ତେ ସୁଦ୍ଧ କୁମୟଃ ଅସ୍ମିନ୍ନିତି ମରତଃ” ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ କରଣର ସମ୍ପର୍କରେ ସନ୍ଧ୍ୟାମଳ ରେଗର କାରଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜବାଶୁ ସମୁଦ୍ର ବନସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ଅଥବା ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ଏହିକଥା ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଉଦ୍ୟନ୍ନାବିତ୍ୟଃ କୁମୀନ୍ତନ୍ତୁ ନିମୋଚନ ହନ୍ତୁ ରଶ୍ମିନ୍ତଃ

[ଅଥବା କାଂ ୨୮୨୧]

ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦୟମାନସୂର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ରଶ୍ମି ଦ୍ବାରା ରୋଗ ଜନକ କୁମୀନକୁ ବିନାଶ କରନ୍ତି । ପାଣ୍ଡୁରାଷି ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିର ରୋଗ ନାଶିନୀ ଶକ୍ତି ପରୀକ୍ଷା କରି ଏହାର ମହତ୍ତ୍ବା ଦେଖିବା କରୁଛନ୍ତି ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ତାତ୍ତ୍ୱର ଲୁଚିକୁନ କହନ୍ତି ଯେ- “ଯେ କୌଣସି ପୁରୁଷର ଗୁଣାବଳୀ ବ୍ୟାପ୍ତ ନିୟମପୂ ପଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରହି, ବିଶେଷ ପକତାପୂର୍ଣ୍ଣ । ସ୍ୱଚ୍ଛାସ, ଚିତ୍ତବାନ୍, ଚଳଚ୍ଚେତ୍ସାଶୀ, ଭବସ୍ୱପ୍ନହୀନ, ଅସ୍ଥିଷ୍ଠ, ଅସ୍ଥିସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ କୁହାଯିବ ଯେ ଚର୍ମପତ୍ତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରହି, ମୁକ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଓଷଧ ଅଟେ । ଆମେହିଁଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ତାତ୍ତ୍ୱର ଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତି କରୁନଥିବା ପୂର୍ଣ୍ଣରହି, ଯେଉଁ ନାହିଁକି ଶକ୍ତି ପରୀକ୍ଷାକର ଯୋଗ୍ୟ ଓ ଯୋଗ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଚର୍ମର ଅବସ୍ଥାପୂ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଯେଉଁଠାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣର ଆଲୋକ ମାଏନାହିଁ, ସେଠାରୁ ହିଁ ହାତର ଓ ବୈଦ୍ୟମାନେ ଯାଆନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣରାଲୋକ କୃତ୍ତା ଚିନ୍ତାକାରମୟ ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ କହନ୍ତି, ସେଥିରୁ ହିଁ ତାଙ୍କର ଓ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପକରଣ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହିପରି କାରଣରୁ ଘଟି କହନ୍ତି ଯେ- “ଆରୋଗ୍ୟ ଗ୍ରହଣକର” । ଅର୍ଥାତ୍ ଆରୋଗ୍ୟାଶୀ ସୁସ୍ଥ ସର୍ବ ପ୍ରକାର ନିରାପଦ କରାଯିବ । ଏହି ପ୍ରକାରାପଦା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ମାନ, ମନ୍ଦ୍ର କପ ଓ ଚାନ୍ଦାମୁଖ ସବୁ ଉପସ୍ଥାପନ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଆରୋଗ୍ୟାଶୀ ହିଁ ଗୁଣରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହେବ ବ୍ୟାପାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଚଳନ୍ତା ।

ପ୍ରାଣିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଚକ୍ରା

(୧) ଶରୀରର ଶକ୍ତି ଓ ଆରୋଗ୍ୟର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକର ମାତ୍ରାପତ୍ରର ଚରଣ ଏହିପରି କହିଛନ୍ତି ଯେ—

ପ୍ରାଣିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରକାରୀ ପ୍ରକାରୀ ମାନସ ଏବଂ

ଓଡ଼ିଆ ଶୁଦ୍ଧଭାଷାରେ ବେଦାନ୍ତା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ [ଡ. ଶା. ୧ ଅ]

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରକାରୀ ଏବଂ ମାନସ ପ୍ରକାରୀ କେବଳ ସ୍ୱଳ୍ପ ପ୍ରକାର ବେଦାନ୍ତର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ମାନସ ପ୍ରକାର ମନର ବାହ୍ୟ କପସ୍ତ ପ୍ରକାର ମାତ୍ରାପତ୍ର କିନ୍ତୁ ଶରୀରର ମନର ସ୍ୱଚ୍ଛାସ ପ୍ରକାର ହିଁ ଯେଉଁ ଓ ଆରୋଗ୍ୟର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ବିଷୟ ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ— ପ୍ରାଣିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବା ଲକ୍ଷ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସବେଳୁ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପକ ହେଉଛି ଏବଂ ମାନସର ଚା'ର ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପର୍କ ହୋଇ ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ମାନସର ନିଜ ନିଜ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଏବଂ

ଚାନ୍ଦ୍ରା ମାଣିକ ସନ୍ତୋଷ ବୋଲି ଦର୍ଶିବାକୁ ହେବ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାଥଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ବସ୍ତ୍ର ସହିତ ଏହି ସନ୍ତୋଷ ଯଦି ସମ୍ପର୍କ ପୋଷାଏ, ତା'ହେଲେ ଚାନ୍ଦ୍ରା ଆଶ୍ୱେଷାର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଚାନ୍ଦ୍ରା ଯଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ, ଅବଶୋକ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମିଥ୍ୟାସନ୍ତୋଷ ଦ୍ୱୟ, ତେବେ ଚାନ୍ଦ୍ରା ଚରଣଜନକ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପରି ମନର ମଧ୍ୟ ନିଜ ବସ୍ତ୍ର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କପ୍ରାପ୍ତ ଆଶ୍ୱେଷାର ଏକ ଅନୁପାତ, ଅନ୍ୟପାତ ଓ ମିଥ୍ୟାସନ୍ତୋଷ ହେତୁର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଦେହରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମନରେ ଦୁଃଖ ଗର୍ଭର ନାମ ନେବା ଏକ ଦୁଃଖଗର୍ଭର ନାମ ପାରେଣ୍ୟ । ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗର୍ଭ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଧାନ । ଏହେତୁରୁ ଭଗବାନ ଶୀତାରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖର କାରଣ ବସ୍ତ୍ର ଗର୍ଭ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥ ହେ “ମାତ୍ରା ଗର୍ଭାୟ କୌନ୍ତେୟ ଶୀତୋଷ୍ଣ ଦୁଃଖଦୁଃଖଂ” “ଦେବ ସପ୍ତର୍ଷିଜା ହେବା ଦୁଃଖ ଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ନେ” । ବାହ୍ୟ ଗର୍ଭରୁ ସକ୍ଷାତ୍ ବାହ୍ୟାତ୍ମକ ମହାସୁଖେ” ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ଦୁଃଖ ଦୁଃଖର କାରଣ ବସ୍ତ୍ର ସପ୍ତର୍ଷିକୁ ଦୃଢ଼ ଆତ୍ମସ୍ଥ ହେବାପାଇଁ ସେ ଯଜ୍ଞକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଗର୍ଭ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଶରୀରର ଦୁଃଖର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଅନ୍ୟ ଦେହରେ ସମ୍ପର୍କିତ ହୋଇ ହେତୁ ଭବିଷ୍ୟତ କରିଥାଏ । ଅତଏବ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ପ୍ରସନ୍ନାତ୍ ଗାତ୍ର ମାତ୍ରାତ୍ ନିଃସ୍ୱାସତ୍ ସହ ଶ୍ଳେଷନାତ୍
ସହଜାତ୍ ସହଜାତେବ ବହୁମାଳ୍ୟାତୁଲେପନାତ୍
କୁର୍ଷ୍ଣ କୁରୁଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠ ଗୋଷ୍ଠାଦିଷ୍ଠ ଏବଂ ତ

ଔଷଧଗିତ ଗୋଷ୍ଠାଶ୍ଚ ସମାପନ୍ତ ନିଶ୍ଚୟମ୍ । (ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ୨୪ ଅ)
ଅର୍ଥାତ୍ ସହବାସ, ଦେହଗର୍ଭ, ନିଃସ୍ୱାସ, ସହଶ୍ଳେଷନ, ଏକତ୍ରାୟାଗେ ଶୟନ, ଗୋଷ୍ଠର ବସ୍ତ୍ର, ମାଳ୍ୟ ଓ ଅନୁଲେପନର ବ୍ୟବହାର ଏହିସବୁ ନାଚିବାରୁ କୁଷ୍ଠ, ଶାଳପାତ୍ରଜ୍ୱର, ବ୍ୟାଧିମୋକ୍ଷା, ଆଦିଜ୍ୱର, ପକ୍ୱା, ନେତ୍ର ଶ୍ୱେତ, ଓ ପ୍ରମେହ ଆଦି ରୋଗ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ସମ୍ପର୍କିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଉପାନତୋ ଚ ବାସନ୍ତ ଧୂଳି ମନିଷ୍ୟଧାରୟେତ୍

ଉପବତ ମଳଂ କାର୍ତ୍ତ୍ୱା ଗୁଳଂ କରକମେବକ । [ମନୁ ୪ ଅ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟଲୋକର ବ୍ୟବହାର, ପାଣ୍ଡୋଇ, ଲୁଗା, ପେଟା,

ଅଳଙ୍କାର ମାଳା ଓ କମଣ୍ଡଳୁ ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଦୃଷ୍ଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବେଦନ ମଧ୍ୟ ଭାବମିଶ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି—

ଜନଗୁନ ସୁଧାର୍ଥୀନାଂ ପାପିପାଷାଣି ସ୍ବେଷିତ୍ସାମ୍
କୁଳକୁଟାଦି ଶୁନୋ ଦୃଷ୍ଟି ଶ୍ରେଜନେ ନୈବ ଶୋଭନା (ଭାବପ୍ରକାଶ)
ମନୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ରୁଣ୍ଡାଳସ୍ତୁ ବରାହସ୍ତୁ କୁଳକୁଟଃଶ୍ଚା ତଥୈବ ଚ
ରଜଃସ୍ତୁଳା ଚ ସଖ୍ୟସ୍ତୁ ନେତ୍ରମରୁଣ୍ଡଶ୍ଚାଦା ଦ୍ବିଜାନ
ଅର୍ଥାତ୍ ଗାନ, ଘାନ, ସୁଧାଚୁର, ପାପୀ, ପାତଶ୍ରୀ, ଶୋଣୀ କୁଳକୁଟ,
କୁଳକୁର, ରୁଣ୍ଡାଳ ଓ ରଜଃସ୍ତୁଳା ଏମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧ ଆଲୋଚନା
କରିବା ଦ୍ବିଜାନ୍ତ ମତରେ ନିଷିଦ୍ଧ ।

ଏହିପରି ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ପୂର୍ଣ୍ଣର ଉତ୍ତମତା ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡର ଲେଖିଛନ୍ତି—ଯଥା—

ପିଲୁମାତୁ ସୁହୃଦ୍ ବୈଦ୍ୟ ପାଳକୃତ୍ ସବହ୍ନିଶାମ୍

ସାରସସ୍ୟ ଚକୋରାୟ ନବାନାଂ ଦୃଷ୍ଟି ଚୁତ୍ତମା

ଅର୍ଥାତ୍ ପିତା, ମାତା, ମିତ୍ର, ବୈଦ୍ୟ, ପାତକ, ହଂସ, ମୟୂର,
ସାରସ ଓ ତତୋର ଏହି ନଅଟିର ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର କାଳରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଏହିପରି ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦୃଷ୍ଟିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଆହାରୀୟ ରସପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ
ବାଣୀପୂର୍ଣ୍ଣର ଶୁଭଶୁଭ ପରିମାମ ଜାଣିପାଞ୍ଚ, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଓ ଆୟୁର୍ବେଦ
ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଆଜିକାଲି ଆମଦେଶରେ ଯେଉଁସବୁ ବ୍ୟଭିଚାର, ଅଭ୍ୟାସର,
ବିକଟ ସାହାମକ ସ୍ବେଚ୍ଛାସ୍ତ୍ର ସଦୃଶ ବୃଦ୍ଧିପାଇଛି— ଏହାର କାରଣ
ପୂର୍ଣ୍ଣଦୋଷ-କୁଣ୍ଡିତ ଉପନ୍ୟାସ ପାଠ, ଅପାର ଅନାବଶ୍ୟକ ସମ୍ବାଦ
ପତ୍ର ପାଠ, ନିରନ୍ତର ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଦର୍ଶନ, ହୋଟେଲମାନଙ୍କରେ, ମୋଟରରେ,
ବେସରେ, ଟ୍ରେନ ଆଦିରେ ବହୁତ ସ୍ବରୁଷମାନଙ୍କ ସହିତ ଉପବେଶନ,
ମିଳନ, ଗୋଚନ ଏବଂ ଯେମାନଙ୍କର ବିକୃତଭାବ ଗ୍ରହଣ, ନଗରମାନଙ୍କର
ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାୟୁ ଓ ଦୁଷ୍ଟଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଜି ଦେଶରେ ବହୁବିଧ ଅନୁଚୟ
ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ରୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଏବଂ ବାହ୍ୟ ଓ ଆନ୍ତର
ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତିକୁ ବିକୃତ କରିଛି । ସଭାଦି ଗୁଣ ଭେଦରେ ବା ପ୍ରକୃତି
ଭେଦରେ ବିଭିନ୍ନ ଶାରୀରିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରବାହର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ୨ ପ୍ରକାର

ହୋଇଥାଏ । ସକାଳୁ ବହୁତ ସ୍ୱର୍ଗ ଯୋଗରେ ଶେଷର ଆଧୁନିକ
ଆବିଷ୍କାର ବେଳେ ଏହି ବିକଳାୟ ବହୁତ ଯୋଗରେ ତାହା ହାସ
ହୋଇଥାଏ ।

ବେଦରେ ବହୁତ ଚିକିତ୍ସାକୁ ଆକାଶର ଚିକିତ୍ସା ବୋଲାଯାଏ । *

ବୁଦ୍ଧିବାନ ଲୋକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଆକାଶର ଲୋକମାନେ ହିଁ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରାଣୀ ବା ଆକାଶର ଉଷ୍ଣ

କଣ୍ଠର ସମାନ ଲୋକମାନେ ପ୍ରାଣ ଉଦ୍ଘାତକ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ଘାତକ । [ବୁ. ୧୩୩୮୧]

ଆକାଶର ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଉପ । ଯେଉଁଠି ଯେଉଁ ଅନ୍ୟ

ପ୍ରାଣୀ ଉଦ୍ଘାତକ, ସେଇ ଅନ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧିଯାଏ । ଶେଷର ମୂଳ୍ୟକୁ ଉପ

ପ୍ରାଣମୟ ଅଟେ । କାରଣ କି ଆମମାନଙ୍କର ଜାତୀୟତାରେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରାଣୀ

ରୂପରେ ସୃଷ୍ଟିରହିଛି । ଯେଉଁଠି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଘାତକ କରାଯାଏ

ପ୍ରାଣୀକ କିମ୍ବା ପ୍ରାଣୀର ଉପ ଶୁଦ୍ଧିରେ ପରିଣତ କରେ । ସେହି

କ୍ଷେତ୍ର, ରକ୍ତର ମାତ୍ର, ମାମୁର ମେଢ଼, ମେଢ଼ରୁ ଅଧି, ଅଧିରୁ ମଜା

ଏବଂ ମଜାରୁ ଶୁଦ୍ଧି ଓ ଶୁଦ୍ଧିର ଅନ୍ତିମାୟୀ ଉଦ୍ଘାତକ ପ୍ରାଣୀମାନେ

ଉଦ୍ଘାତକ ହୋଇଥାଏ । ପ୍ରାଣୀ ଆମମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରାଳ ଓ ବ୍ୟବସାୟକୁ

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ ଯେଉଁଠି ଶୁଦ୍ଧିରେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ପ୍ରାଣୀକ । ବ୍ୟବସାୟ

ପ୍ରାଣୀକକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଏବଂ ଅନ୍ତରାଳ ପ୍ରାଣୀକକୁ ପ୍ରାଣୀ ବୋଲାଯାଏ ।

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଓ ଶୁଦ୍ଧି ଲୋକ ଏବଂ ପ୍ରାଣୀ ଓ ଶୁଦ୍ଧି ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରାଳ

ହୁଏ । ଏହି ଲୋକର ମୂଳ ଓ ଶୁଦ୍ଧି ବାହୁ ବାହାଣୀର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାଳର

ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀକ ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ଏହି ପ୍ରାଣୀକକୁ କାହାରେ

ଓ ଲୋକରେ ପ୍ରାଣୀକ କରାଯାଏ, ତାକୁ ଅନ୍ତରାଳ ବାହାଣୀକ ଓ

ଅନ୍ତରାଳକୁ କରାଯାଏ । ଅନ୍ତରାଳ ଅନ୍ତରାଳ ଏହି ଶୁଦ୍ଧି ପ୍ରାଣୀକ ପ୍ରାଣୀକ

ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରାଳକୁ ପ୍ରାଣୀକ ବୋଲାଯାଏ । ଯଦିଓ ପ୍ରାଣୀକର

ଅନ୍ତରାଳକୁ ପ୍ରାଣୀକ ବାହାଣୀକ ଉଦ୍ଘାତକ ହୋଇଅଛି । ସମସ୍ତରୁ

କିମ୍ବା ପ୍ରାଣୀକ ଓ ଅନ୍ତରାଳ ବାହାଣୀକ ପ୍ରାଣୀକର ଅନ୍ତରାଳ

ଆବିଷ୍କାରୀ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରାଣୀକ । ପ୍ରାଣୀକର ପ୍ରାଣୀକ ଏହିପରି

* ବେଦରେ * ପ୍ରାଣୀ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—

(୧) ଚିକିତ୍ସା (୨) ଆକାଶର (୩) ଆକାଶର (୪) ମାୟା ।

ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ପ୍ରାଣାୟାମାଦି ସୁଚକ୍ତନ ସର୍ବଭୋଗସମ୍ପାଦନାବଦ୍

ଅପୁକ୍ତାଭ୍ୟାସ ଯୋଗେନ ସର୍ବଭୋଗସମ୍ପାଦନାବଦ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାଣାୟାମ ଯୋଗ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ସମସ୍ତ ଭୋଗ ନଷ୍ଟହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଅବଧୂର କଲେ ବହୁତ ଭୋଗ ଜାତହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ସବୁରୁର ଉପସଦୃଶ ଅନୁସାରେ ପ୍ରାଣାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କରିବ୍ୟ । ପ୍ରାଣାୟାମ ଚକିତ୍ରା ଆଙ୍ଗୀରମୀ ଚକିତ୍ରାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ । ଏହାକୁ ସଭାବଜୟ ଚକିତ୍ରା ବୋଲାଯାଇ ପାରେ ।

ଯଥାବିଧି ଯୋଗାସନ ଓ ପ୍ରାଣାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ଵାରା ଯେ କେବଳ ବୈଦୁକ୍ତକ ଆଚରଣ୍ୟ ଲଭନ୍ତୁ, ତାହା ନୁହେଁ । ଏହିସବୁ ତ୍ରିସାଧ୍ୟାସ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରାଣସଂଯମୀ ପୁରୁଷ ଆଚାରୀର ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି, ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି, ମନଶକ୍ତି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଶକ୍ତିକୁ ସଂଯତ ଭାବରେ ରଖି ଏକ ଅନିମୟ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସମ୍ବଳ ଦେଇ ଲଭିକରିଥାଏ । ସେ ଆଚାରୀର ଅକ୍ଷୟ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ଦୃଷ୍ଟିଦ୍ଵାରା, ବାଣୀଦ୍ଵାରା, ଅଙ୍ଗୁଳିଦ୍ଵାରା ଏବଂ ପୃଷ୍ଠକାର ଦ୍ଵାରା ଅନ୍ୟ ଶରୀରରେ ସଂଚାଳନ କରି ରୁଗ୍‌ଶରୀରକୁ ଆଚରଣ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପାଦି କରନ୍ଥାଏ । ଏହାକୁ ଶାଖିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଚକିତ୍ରା ବୋଲାଯାଏ । ଅଥବା ବେଦରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଅୟଂ ମେ ହସ୍ତୋ ଭଗବାନ୍ ଅୟଂ ମେ ଭଗବତ୍ପରଃ

ଅୟଂ ମେ ବିଶ୍ଵ ଭେଷଜୋଽୟଂ ଶିବାନ୍‌ନର୍ତ୍ତନଃ । ୬ ।

ହସ୍ତାଭ୍ୟାଂ ଦଶଶାଖାଭ୍ୟାଂ କହ୍ନା ବାଚଃ ପୁରୋଗା

ଅନାମୟୂର୍ହାଭ୍ୟାଂ ହସ୍ତାଭ୍ୟାଂ ତାଭ୍ୟାଂ ଭାବୁ ମୁଖାମୟି ।

(ଅଥବା ୩୧୩୭)

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ମୋର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହସ୍ତ ଅଧିକ ଗୁଣକାରୀ ଅଟେ । ଏହି ମୋର ହାତ ସଜ୍ଜଳ ଭୋଗର ଔଷଧ ଅଟେ । ଏହି ହାତର ଶିର୍ଷ ଆଚରଣ୍ୟପ୍ରଦ । ମୁଁ ଡେରମାନ୍ତି କାବାଣୀ ଓ ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଚରଣ୍ୟପ୍ରଦ ଦୁଇ ହାତରେ ତୁମକୁ ଶୁଣି କରୁଛି ।

ଏହିପରି ଭଗବଦ୍‌ରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଅଜାଦତା ଲୋମ୍ବେ ଲୋମ୍ବେ ଜାତୀୟତା ପବଣି ।

ଯମ୍ଭୁ ସବଦ୍ବାଦାନୁନୁମିତ୍ତ ବଦ୍ବାଦୀ ତେ ॥

(ରାବବେଦ ୧୦୧୭ଶ୍ଳୋକ)

ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଆଧୁବେଦରେ ଶରୀରର ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯାହା ପ୍ରତିଅଙ୍ଗ ପ୍ରତିଲେପ ଏବଂ ପ୍ରତିଂଶ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଥିବା ଯନ୍ତ୍ରର ବିଷୟ ବୁଝିବାର କରୁଛି । ଏହାର ପ୍ରତିଶ୍ରୋତାବଦ୍ଧର ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି—

ଯା ତେ ତନ୍ କାତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ନା ନିଶାସେ ଯା ତ ଚରଣି

ଯା ତ ମନସି ସତତା ଶିବା ତା କୁରୁ ମେଳମୀଃ

(ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ୨)

ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ପ୍ରାଣ ! ବଚନ, କର୍ମ, ଚେତ୍ସୁ ଓ ମନ ଏମାନୁ ତୁମର ଶରୀର ଅଟେ । ଏ ସମୁଦାୟକୁ ତୁମେ ମେଳିତ କରି ଏବଂ ମୋହରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ବୁଦ୍ଧକୁ ଯାଆନାହିଁ ।

ଏହିସବୁ ବେଦ ମନ୍ତ୍ରର ଯାହାକିଆ ଏହି ଯେ- ତଣ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦ୍ବାରା ଏବଂ ବଚନ, କର୍ମ, ଚେତ୍ସୁ ଓ ମନ ଦ୍ବାରା ସ୍ବଶରୀରର ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଶକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଶରୀରର ସମ୍ପର୍କ କରିଯାଇଥାଏ । ଅତଏବ ଏହି ସବୁ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ପ୍ରାଣିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍-ଶକ୍ତିର ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ବିଜ୍ଞାନସମାବଦ୍ଧ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଚିକିତ୍ସାର ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବିଧାନ ତଥା ଶାସ୍ତ୍ରାଳୟ ଅପାମାର୍ଜନ-ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଶୀତଳା ପ୍ରୟୋଗ ଆଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଆଧୁବେଦ ମେସେରିଜମ ଚିକିତ୍ସା ଓ ହିପନେଟିଜମ ଚିକିତ୍ସା ମଧ୍ୟ ଏହି ଚିକିତ୍ସାର ଭେଦ ଅଟେ । ଆଧୁବେଦକୁ ମଝି ରହି ଔଷଧ ଧାରଣ ଏବଂ ତନ୍ତ୍ରାଳୋଚନା କବଚ ଧାରଣ ଏହି ପ୍ରାଣିକ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଚିକିତ୍ସାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ ।

ଆଧୁବେଦୀ ବା ସତ୍ତ୍ବାବଳୟ ଚିକିତ୍ସା

ନ ତପ୍ୟା ରୋଗା ନ ଜରା ନ ମୃତ୍ୟୁଃ, ପ୍ରାକୃତ୍ୟା ଯୋଗାର୍ଗମୟା ଶରୀରମ୍ ।

ଅଥବା ଶରୀର ଅର୍ଥ ହେଉଛି- ଅତୀକ୍ଷଣ, ପ୍ରତିପକ୍ଷ, ପ୍ରତିରୁଦ୍ଧ, ଶୋଣି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଧୁବେଦୀ ଚିକିତ୍ସାର ଅର୍ଥ ଯୌଗିକ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲି ଏଠାରେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ତରଳ ସହିତାରେ ଯୋଗର ପରିଚୟ ଲେଖାଅଛିଯେ- ଯୋଗରେ ଓ ମୋକ୍ଷରେ ସକଳ ପ୍ରକାର କ୍ଳେଶର ନିବୃତ୍ତି ହୁଏ । କ୍ଳେଶର ନିବୃତ୍ତି ନିବୃତ୍ତିର ନାମ ମୋକ୍ଷ । ଏହି ମୋକ୍ଷର ପ୍ରୟୋଗକ ଅଟେ ଯୋଗା

ଆତ୍ମା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନର ସହିତ ଶକାଦି ବିଷୟମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ବା ସଂଯୋଗରୁ ସୁଖ କିମ୍ବା ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତି ହୋଇଥାଏ । ମନ ଯଦି ଚିତ୍ତଜ୍ଞାନ ବଳରେ ଆତ୍ମସ୍ଥି ହୋଇ ସ୍ଥିରତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ତା' ହେଲେ ମନ, ବଚନ ଓ ଶରୀର ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକୃତିର ଅଭାବରୁ ସୁଖ ଏବଂ ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତି ହୁଏନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେଇ ସମାହିତଚିତ୍ତ ପୁରୁଷ ବଢ଼ିଲୁକୁ ଲଭକରେ ଏବଂ ଆତ୍ମାତ୍ମା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ହୋଇ କର୍ମ ଫଳର ଭୋକ୍ତା ହୁଏନାହିଁ । ଶରୀରଧାରୀ ପୁରୁଷର ଏହିପରି ଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନକୁ ଯୋଗ ବୋଲି ଯୋଗଜ୍ଞ ଭୂଷି ମାନେ କହିଛନ୍ତି ଏହାହିଁ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ବା ଆରୋଗ୍ୟ ।

ବ୍ରତ ଉପବାସ ଚିକିତ୍ସା

ଆମମାନଙ୍କର ସୁଖ ଦୁଃଖାନୁଭୂତିର କାରଣ ନେଉଛି ମନ । ଏହିମନ-ଅପଥ୍ୟ ଆହାର ବିହାର ଜନିତ ରୋଗମାନଙ୍କର ଏବଂ ଜନ୍ମାନୁଗତ ପାଗକର୍ମ ଜାତ ରୋଗମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ କାରଣ ଅଟେ । ତରଳ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ରଜସ୍ଵମୋଦ୍ୟାନ୍ତ ମନଃ ପଶ୍ୟତଂ ସତ୍ତ୍ଵସଞ୍ଜକମ୍,

ଶରୀରସ୍ୟ ସମୁତ୍ପତ୍ତୌ ବିକାରଶାସ୍ତ୍ର କାରଣମ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ରୋଜୋଦ୍ୟା ଓ ତମୋଗୁଣ କଳ୍ପଣିତ ସତ୍ତ୍ଵସଞ୍ଜକ ମନ ଶରୀରର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ କିକାରମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ ଅଟେ । ମନ ଅନୁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଗୁଣୋପ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ ବୋଲିଯାଇଛି ଯେ—

“ଅନ୍ନମଶିତଂ ସେଷା ବିଧିପୁତେ ତସ୍ୟ ପଃ ପୁବିଷ୍ଣୋ ଧାତୁଃ ।

ତତ୍ତ୍ଵସ୍ଵରୂପଂ ଭବତି ଯୋ ମଧ୍ୟମସ୍ତନ୍ମାଂସଂ ଯୋଃଶିଃ ତନ୍ମନଃ ॥

(ଗୁ. ୧ ଖ ୧ ମନ୍ଦ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋଜନ କରାଯାଇଥିବା ଅନ୍ନ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଏ । ତା'ର ପୁଲ୍ଲଭାଗ ଶରୀରର ଧାରକ ମଳରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ମଧ୍ୟମ ଭାଗ ମାଂସ ରୂପରେ ଏବଂ ସ୍ପିଷ୍ଠଭାଗ ମନରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ସେଇ ଉପନିଷଦରେ ଯେଉଁ ବୋଲିଯାଇଛି— “ଅନ୍ନମୟଂହି ସୌମ୍ୟମନଃ ଆପୋମୟଃ ପ୍ରାଣଃ ତେଜୋମୟୀ ବାକ୍ ।” (ଗୁ. ୧ ଖ ୩ ମନ୍ଦ) ଅର୍ଥାତ୍ ମନ- ଅନ୍ନମୟ, ପ୍ରାଣ- ଜଳମୟ ଏବଂ ବାଣୀ ତେଜୋମୟୀ ଅଟେ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ମନ ଅନ୍ନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯଦି ଅନ୍ନ ଆହାର ବଦଳି କେବଳ ପ୍ରାଣରାଶିପେଁ ଜଳପାନ ଏବଂ ଶାସ୍ତୋକ୍ତ

ନିୟମାନୁସାରେ ବାୟୁ ଉପଶା ବା ପ୍ରାଣାୟାମ କରି ରୋଗ ନିବୃତ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପବାସ କରାଯାଏ, ତା' ହେଲେ ତଦ୍ବାରା ଅପଥ୍ୟ ଆହାର ବିହାର ଜାତ ମମ୍ବୁ ରୋଗ ଏବଂ ଜନ୍ମାନ୍ତରାୟ ଦୃଶ୍ୟ ଜାତ ସମସ୍ତ ଦୂର୍ଲ୍ଲଭ ରୋଗକୁ ଜୟ କରାଯାଇପାରେ । ଏହାଛଡ଼ା ସାଲ୍ମିପାତକ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସାରେ ବୋଲୁଥାଇଛି—

ସାସ୍ତ୍ରାନ୍ତରା ଦଶାହଂବା ହାବଶାନ୍ନମଥାପିବା ।

ଲୀଘନୀ ସାଲ୍ମିପାତକସୁ କୁର୍ମୀତା ରୋଗା ଦର୍ଶନାତ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ସାଲ୍ମିପାତକ ରୋଗମାନଙ୍କରେ ସାତଦିନ, ଦଶଦିନ ବାରଦିନ ଏମନ୍ତକ ଆରୋଗ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୀଘନ କରବାକୁ ହେବ । ଏହାପରି ମଧ୍ୟ ଆୟୁର୍ବ୍ୟାୟ ନିବୃତ୍ତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୃଦ୍ ମାନଙ୍କର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏକାଦଶୀ, ଅମାବାସ୍ୟା, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଅଶ୍ୱିନୀ, ସପ୍ତମୀ, ରବିବାର ସତ୍ତ୍ୱଜୟନ୍ତୀ, ଶିବରାତ୍ରି ଆଦି ବ୍ରତକାଳବାସ ଛଡ଼ା ୫୫୦ ପ୍ରକାର ବ୍ରତ ବିଧାନ ଲେଖାଯାଇଛି । ଏବାଦେ ପାରେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନିମନ୍ତେ ପବନ, ସାନ୍ତପନ, କୃତ୍ତି, ଅତିକୃତ୍ତି, ବୃହ୍ନକୃତ୍ତି ଓ ଚୂଡ଼ାୟୁଗାଦି କଠୋର ଉପବାସ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଉପନିଷଦ ବିଆଯାଇଛି । ଏହି ସମସ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମନନାନ୍ତରାୟ ପୂର୍ବକ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ ।

କେବଳ ହୃଦ୍ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦୁହେଁ, ପୁରୁଷରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଧର୍ମ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ମତ ଅଛି, ସେଥିରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟିତା କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ରତ ଉପବାସ ପାଳନର ଆଜ୍ଞା ଦିଆ ଯାଇଛି । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ନିୟମରେ ବ୍ରତକାଳବାସ କଲେ ମନ ବିଷୟରୁ ନିବୃତ୍ତି ହୋଇ ଆୟୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହି ମନକୁ ଆୟୁଷ୍ଟ କରିବାର ନାମ ହିଁ ଯୋଗ ଏବଂ ଏହାର ନାମ ହିଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ଡିତି । ବ୍ରତକାଳବାସାଦିର ଆରୋଗ୍ୟ, ମହାସକ୍ତି, ସଦ୍ଗୁରୁର ଅନୁକମ୍ପା, ମହାଶୟର ଆଲୋଚନା ଓ ଅନୁଶୀଳନ ଏବଂ ସବିଧ ବହୁଳବନା ବାସ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ଡିତି ଲାଭ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ଡିତି ଲାଭକଲେ ଶାଶ୍ୱତକ, ମାନସିକ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବନ ସକଳ ପ୍ରକାର ରୋଗର ନିଷେଧରେ ନିବୃତ୍ତି ହୁଏ, ଚୂଡ଼ାୟୁ ମହାପ୍ରାଣରେ ଲାଭ ହୁଏ । ଅତଏବ ସକଳ ପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସା ଠାରୁ ଏହି ଆୟୁର୍ବେଦୀ ଚିକିତ୍ସା ହେଷ୍ଟ ଅଟେ । ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଏହାକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲୁଥାଇପାରେ ।

ଏହି ଚକ୍ରାନ୍ତା ହେଉଛି- ସମାର ସେଗର ନିବର୍ତ୍ତକ । ଅତଏବ ବୋଲିଯାଇଛି
ନ ତପ୍ୟହେଗ ନ ଜଗ ନନ୍ଦୁତ୍ୟଃ ।

ପ୍ରାସାଦ୍ୟ ଯୋଗାଶ୍ରମୟଂ ଶରୀରମ୍ ॥

ଜପ, ପିନ୍ଧା, ହୋମ ଆଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ବନବିଧାନ ଆଦିବର୍ଗୀ ଚକ୍ରାନ୍ତର
ଅଞ୍ଜ ଅଟେ । ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚରକଙ୍କର ଉକ୍ତି ଏହି ଯେ—

“ମନ୍ତବ୍ୟଃ କର୍ମସୁଖାନୁବନ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଂ ବିଷୟଂ ବିଶଦାଚରୁଚିଃ,

ଜ୍ଞାନଂ ତପସ୍ତପ୍ତବିଦ୍ୟା ଚ ଯୋଗେ ଯସ୍ୟାସ୍ତ ତନ୍ମାନୁପତନ୍ତି ରୋଗାଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଯା'ର ମନ, ବଚନ ଓ କର୍ମ ଆଶ୍ରେତ୍ୟର ଅନୁକୂଳ, ଯା'ର
ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧି ନିର୍ମଳ, ସୁଦ୍ଧି “ସର୍ବଭୂତେଷୁ ଶୂନ୍ୟାନଂ
ସର୍ବଭୂତାନି ସୁମୁନି” ଏହିସ୍ୱର ଯା'ର ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେ
ଯୋଗାତ୍ମକ ସୁହୃଦ୍, ତାକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଦେଶ ଆଶ୍ରମଣ କରନାହିଁ ।

ମନୁ ଚକ୍ରାନ୍ତା

ଶତରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ- ଏହି ଚରଣର ଜଗତ ପମୋମୁକ୍ତର
ବାଞ୍ଛାପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି, ଶିଳ୍ପ ଓ ଫଳସ୍ୱ ବାନ୍ଧ୍ୟତାକୁ ଛାଡ଼ି
କରଥାଆନ୍ତି । ବାଣୀ ତେଜୋମୟୀ ମହାଶକ୍ତି ଅଟେ ଏବଂ ବାଣୀଦ୍ୱାରା ହିଁ
ମନୁଷ୍ୟ ଜନର କର୍ମ ସୃଷ୍ଟିକରେ, ରକ୍ଷାକରେ ଓ ନାଶକରେ । ଆତ୍ମା ଏ
ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି ଓ ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତି ବାଣୀ ଦ୍ୱାରାହିଁ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥାଏ । ଶୁଦ୍ଧରେ
ଲେଖାଅଛି ଯେ- ସୃଷ୍ଟିର ପୁରବ ଜ୍ଞାନମୟ ପରମେଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାନବଳେ
“ଏକୋହଂବସ୍ତସ୍ୟାମ୍” ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଏକ ଅନେକ ହେବି । ଏହି ଯେ
ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା- ଏହା ଜ୍ଞାନଶକ୍ତିର ବାଣୀରୂପ ସ୍ତମ୍ଭନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ
କିଛି ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଇଚ୍ଛା କରିବା ଓ ବାଣୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଏକ କଥା ।
ପରମେଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାକଲେ- ଏହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି, ପରମେଶ୍ୱର ପୁର
କର୍ତ୍ତା କେତେ ଶୁଦ୍ଧ ଏ ଶକ୍ତି ଉଦ୍‌ଭବ କଲେ । ଏହିଶକ୍ତି ହେଉଛି-
ଅସରସ୍ୱକ । ଅତଏବ ଏହି ଅକ୍ଷର ପ୍ରକାଶକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅକ୍ଷର ବ୍ରହ୍ମ
ବା ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମ ବୋଲିଯାଏ । ଶୁଦ୍ଧରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

“ଯଥୋର୍ଣ୍ଣନାଭଃ ସ୍ୱଜ୍ଜ୍ୱଳେ ଶୁଦ୍ଧଜ୍ୱଳେ ଚ, ଯଥା ପୃଥିବ୍ୟାମୋକ୍ଷଧୟଃ ସମ୍ଭବନ୍ତି
ଯଥା ସତଃ ପୁରୁଷାନ୍ତ କେଶବଲମ୍ବାନ, ତଥାକ୍ଷରାନ୍ତ-ସମ୍ଭବଂ ଶବ୍ଦମ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ମେସର ବୁଦ୍ଧିଆଣି ତା'ର ନାବରୁ ଡ଼ାକା ବାହାର କରି ଜାଲ ଲାଞ୍ଜି କରି ଏକ ଲକ୍ଷାଧାର ଘର ଜାଲକୁ ଉତ୍ତମଦାର କରି ନିଏ । ଏକ ମେସର ଯଥାକାଳରେ ଗ୍ରହରେ ଓହସ ସଜଳ ଉତ୍ତୁରୁ ହିଞ୍ଜି ଏକ ମେସର ପ୍ରାୟତଃ ସ୍ୱରୁଷର କେଶ ଓ ଶ୍ୱେତ ମଜଳ ଉତ୍ତୁରୁ ହୁଏ, ଯେଉଁଠି ଅକ୍ଷର ବୁଦ୍ଧିଆଣି ଏହି ପରି ଜଗତର ଉତ୍ତୁରୁ ବଦାଳିଥାଏ । ଏହି କଥା ମଧ୍ୟ ସୁସଜ୍ଜମାନମାନଙ୍କର ଧର୍ମରୁ କୁରବର ଲେଖାଅଛି ଯେ- “ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରେ ଯଦି କହିଲେ “କି” ଅର୍ଥାତ୍ “ସେହି” ଏହା ମଧ୍ୟ ଜଣିବା ମାନବ ମନରୁ ଉତ୍ତୁରୁ ହେଲା । ଏହିପରି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ରୁ ଓଲଟି ଡେଇଁମଧ୍ୟ ଆଉ ବି ବାଲବେଳରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ- ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଚେତନାତ୍ମକ ପ୍ରଥମ ପଦାର୍ଥ ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ହେଲା, ବେଶ୍ ତାହାର ଆଦେଶ ମାନବ ସବୁପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ଅନ୍ତରା ମନୁ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

“ବାଚ୍ୟାର୍ଥୀ ନୟନାଃ ମଦେ ବାଞ୍ଛୁକା ବାର୍ତ୍ତବ୍ୟମୃତାଃ

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଜଗତର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ବାଚ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ, ବାଚ୍ୟରୁ ବିକଶିତ, ସୁତରାଂ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବାଞ୍ଛୁକ ଅଟେ । ଅନିବାର୍ଯ୍ୟତାକୁ ନାମ ଓ ପଦ ବୋଲିଥାଏ । ଏହି ପଦ ବାହାକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାକୁ ପଦାର୍ଥ ବୋଲନ୍ତି । ପଦ ଓ ପଦାର୍ଥ ଆଦରୁ ଅଟେ ।

ପଦ୍ୟମୁତକୁ ବାଚ୍ୟ ବୋଲିଥାଏ ଏବଂ ବାଚ୍ୟଦ୍ୱାରା ଓ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରକାଶ ନିହା ପାଏବ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଜଗତର ଲୀନ ବଳର ବାଚ୍ୟର ଉପାଦାନ ବାଚ୍ୟ । ଗୁପ୍ତରେ ବସୁର ଧର୍ମ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧ ମତ-ବାଦ ପ୍ରକାଶର କାରଣହେଉଛି- ବାଚ୍ୟ ଏବଂ ଜାତି ଜାତି ମଧ୍ୟରେ, ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମ ଓ ବିରୋଧର କାରଣ ହେଉଛି- ବାଚ୍ୟ । ବାଚ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ମିତ୍ର ହୁଏ, ମିତ୍ର ବିପ୍ତରେ ଆତ୍ମରେ କରେ । ବାଚ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ନିଜ ଶତ୍ରୁ ହୁଏ, ଶତ୍ରୁ ନିଜର ନୋଇ ଉଠେ । ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଚ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସବଳ ହୋଇଥାଏ, ସବଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ବାଚ୍ୟଦ୍ୱାରା ବିପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ସତ୍ୟ ବାଚ୍ୟର ଜ୍ୟୋତିରେ ବାଚ୍ୟର ଜାଲର ଓ ବିଶ୍ୱାସୀର ସଜଳପ୍ରକାର ଆତ୍ମ୍ୟଦୟା ପାଏବ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ମିଥ୍ୟା ବାଚ୍ୟର କରେକଳାଟର ପଥରୁ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜାତି ଓ

ଦେଶ ସୋତଳଗାମୀ ହୁଏ । ଅନ୍ତର ବ୍ରହ୍ମନିଷ୍ଠ ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିମାନଙ୍କର
ମନ୍ତ୍ର ବାଗ୍‌ଜ୍ୟୋତିର ମନ୍ତ୍ରିମା ବର ଓ ଅଭିଶାପ ରୂପରେ ଭବିଷ୍ୟତ
ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବାର ଭୂର ଭୂର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପୁରୁଷମାନଙ୍କରେ ଶୁଣିବାକୁ
ମିଳେ । ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟ ଅନ୍ତର ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରକାଶ ଅନ୍ତରାତ୍ମକ ଏବଂ ସମସ୍ତ
ବୈଦିକ ଅନ୍ତର ମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । ସେତେବେଳେ ବୋଲିଯାଇଛି ଯେ--

ଅମନ୍ତ ମମରା ନାସ୍ତି ନାସ୍ତି ମୁକମନୋଽସ୍ୟମ୍,

ଅଯୋଗ୍ୟଃ ପୁରୁଷୋ ନ ସ୍ତି ଯୋଜକସ୍ତସ୍ତ ଦୁର୍ଯ୍ୟଧନଃ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହିପରି କିଛି ଅନ୍ତର ନାହିଁ, ଯାହା କି ମନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ ।
ଏହିପରି କିଛି ମୁକକା ନାହିଁ, ଯାହାକି ଔଷଧ ନୁହେଁ ଏବଂ ଏହିପରି
କେହି ଅମନ୍ତୁଷ୍ୟ ନାହିଁ, ଯେ କି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଯୋଗ୍ୟନୁହେଁ ।
କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରକୁ ମନ୍ତ୍ର ରୂପରେ, ମୁକକାକୁ ଔଷଧ ରୂପରେ ଏବଂ ଅଯୋଗ୍ୟ
ପୁରୁଷକୁ ଉପମୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ କରିବା ପୁରୁଷ ହିଁ ଦୁର୍ଯ୍ୟଧନ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ--ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ତର ମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ । ମନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦର
ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ--“ମନନାତ୍ ମାତୁନେ ଇତି ମନ୍ତ୍ରଃ” ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର
ଅର୍ଥକୁ ମନନ ବା ଚିନ୍ତନ କଲେ ମନର ଅନ୍ୟାୟକୁ ଦୂର ହୁଏ, ମନ
ଏକାଗ୍ର ହୁଏ, ତା’ର ନାମ ମନ୍ତ୍ର । ଯାର କଥାଟା ଏହି ଯେ--ଯାହା
ଯାହା ଶିକ୍ଷାମୂଳକ, ଶୁଦ୍ଧ ଉଦ୍‌ଦେଶ୍ୟାତ୍ମକ ଅନ୍ତର ତା’ର ନାମ ମନ୍ତ୍ର । ସାମ୍ବନ୍ଧ
ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷଣର ବ୍ରହ୍ମବାଚକ ଅ-ଉ-ମ ଏହି ତିନିଟି ଶବ୍ଦର
ହେଉଛି ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଏହି ମୂଳ ମନ୍ତ୍ରରୁ କିଛିନ୍ତ ଦେବତାର ଗାତକ
ଅ-କ-ବ-ଟ-ତ-ପ-ଂ ଆଦି ମାନ ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଗର ଆନୁଗତ୍ୟ ପଞ୍ଚାଶତ୍
ମାତୃକା ଅନ୍ତର ରୂପ ସୂଚକ୍ ସୂଚକ୍ ମନ୍ତ୍ର ନିର୍ଗତ ହୋଇଛି । (*) ଏହି
ମାତୃକ ମୂଳ ଅନ୍ତର ସ୍ୱରୂପ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ଯୋଗରେ ହିଁ ବହୁବିଧ ଚୈଦିକ,
ଚାନ୍ଦିକ, ଯୌଗିକ ଓ ଲୌକିକ ମନ୍ତ୍ର ସବୁ କଲ୍ପିତ ହୋଇଅଛି ।

(*) ଅକାଶର ବାୟୁନିବେଶ ମ୍ୟାଦାନାରସ୍ତୁ ପିତାମହଃ

ଇକାର ଉଦ୍ୟତେ କାମୋ ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ଚକାର ଉଦ୍ୟତେ

ଉକାରଃ ଶକରଃ ପ୍ରେକ୍ତ ଲଳାରଶ୍ଚାପିରକ୍ଷଣେ

ରୁନାରେ ଦେବମାତା ସ୍ୟାତ୍ ରୁନାରେ ଦତ୍ତଜପ୍ରସୁଃ ଇନ୍ଦ୍ରାଦି

ପଞ୍ଚ-ଶତ୍ ମାତୃକା ଅନ୍ତରର ଅର୍ଥ ଏକାକ୍ଷର କୋଷରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ

ମନୁ ଦ୍ବାରା ରୋଗ ପ୍ରଶମନାଦି ଅଭୀଷ୍ଟ ସାଧନ

ମନୁ ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗରେ ସମସ୍ତ ରୋଗ ପ୍ରଶମନ, ବର୍ଣ୍ଣୀକରଣ, ମେହନ, ପ୍ରହର, ଉଚ୍ଚ ଚନ୍ଦ୍ର, ବସନ୍ତରାତ୍ରୀ ଓ ଶମ୍ଭୁମାରଣାଦି କର୍ମ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ଯମ ନିୟମ ଆଧୁନିକ ସମାଜ ଆବଶ୍ୟକୀ, ସତ୍ୟବାଦ୍, ଧାର୍ମିକ ଜଡ଼େଇପାରି ପୁରୁଷ ଆବଶ୍ୟକ । ଅଳ୍ପସ୍ବ ରୁଧି ଦ୍ବାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ମନୁ ବସନ୍ତରାତ୍ରୀ ଧଳପ୍ରସ୍ବ ଜୋଇପାରେ ।

ରୋଗ ପ୍ରଶମନାର୍ଥେ— ଶକ୍ତିପ୍ରୟୋଗ, ଅଥବା ବେଦୋକ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ନୂତନ ମନୁ ପ୍ରୟୋଗ, ଅସାମାଜିକ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା ପ୍ରୟୋଗାଦିର ପଳ ଶ୍ରାବଣର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭବ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏହିମନ୍ତ୍ର ଶକ୍ତିପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚାଦି ଶ୍ରାବଣର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାକୃତ ଶ୍ରାବଣରେ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ କ- ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଶ୍ରାବଣ ମେଘର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷରର ଅର୍ଥ ଅଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଅକ୍ଷରରେ ଅର୍ଥ ବାସ୍ତବରେ, ଆକାର ଓ ଅର୍ଥ-ବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ଲକ୍ଷର ଅର୍ଥ- କାମ, ଲକ୍ଷର ଅର୍ଥ-ଲକ୍ଷୀ ଲକ୍ଷାଦି, ଏହିପରି ଲ-ରେଖା ଆଦି ପ୍ରାକୃତ ଶ୍ରାବଣର ଅକ୍ଷର A, B, C, D, ଲକ୍ଷାଦିରେ ଏବଂ ଆଲଫ, ବେ, ଗେ, ଡେ, ଟେ, ଲକ୍ଷାଦି ଆରମ୍ଭ ଅକ୍ଷର ମାନଙ୍କରେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାକୃତ ଶ୍ରାବଣର ଅକ୍ଷର ଅକ୍ଷର ଏବଂ ତା'ର ନାମ ବା ଧ୍ବନି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । ଏହି ଅକ୍ଷରର ଅକ୍ଷର ଓ ଧ୍ବନିର ଅକ୍ଷର ହେତୁ ଆଜି ଲ-ରେଖାମାନେ ସକଳ ଦିଗରେ ଉନ୍ନତ ଲାଭ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଅନୁଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିନାହିଁ । ଲ-ରେଖାମାନେ “ଭୁମ୍ବେ” ବୋଲିବା ସ୍ଥଳରେ ଟୁମ୍ବେ, “ସାତା” ବୋଲିବା ସ୍ଥଳରେ ପଡ଼ା ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ମନେ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣର ଏବଂ ଉଚ୍ଚାରଣ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଲେଖନର ସାମାନ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଲ-ରେଖାମାନେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି “କମ୍” ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ସେଇ “କମ୍” ଲେଖିବା ବେଳେ ସି. ଓ. ଏମ ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି । ଏହିପରି ଓପ୍ପାଟର ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ ଉପଲବ୍ଧ, ଏ. ଟି. ଇ. ଆର ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି ।

ଏହିପରି କାରଣରୁ ସମ୍ଭୂତ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବ ଶ୍ରଦ୍ଧାନ୍ତ ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ପ୍ରାକୃତ ଶ୍ରଦ୍ଧାମାନଙ୍କରେ ଏବଂ ତା'ର ମୂଳୀଭୂତ ଅକ୍ଷର ମାନଙ୍କରେ ମନ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଇ ପାରେନାହିଁ । ତଥାପି ଶ୍ରେଣପ୍ରଣୟନାର୍ଥେ- ଯେ କୌଣସି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶୋକ୍ତି ପ୍ରତିପାଦନ କାର୍ଯ୍ୟସାଧକ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ତାକୁହିଁ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଇ ପାରେ ।

ଏହି ମାନ୍ବିକ ଚିକିତ୍ସାକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲାଯାଏ । ଉଁରେଳ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଏହାକୁ ଆଶିଷକ ନିପନଟିଳମ୍ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲାଯାଇ ପାରେ ।

ତୈଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା

ଯଜ୍ଞଶବ୍ଦ ଯଜ ଧାତୁର ନିଷ୍ପନ୍ନ ଅଟେ । ଯଜ ଧାତୁର ଅର୍ଥ- ଦେବପୂଜା, ସଜ୍ଜନକରଣ ଓ ଦାନ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଅଗ୍ନିର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପ୍ରାଣପତି ଦେବଦେବ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ରୂପ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଚରାଚର ଜଗତକୁ ନିଷ୍ପାଞ୍ଚିବୁଦ୍ଧିରେ ପୂଜା ବା ସତ୍ତ୍ୱକାର କରାଯାଏ, ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ସହିତ ଆପାଣର ପ୍ରାଣର ଅଭିଧାନ ବୋଧ ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଏ, ଏବଂ ଯହିଁରେ ଜଗତ୍ ପ୍ରାଣର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ନିମନ୍ତେ କାମ୍ବ ମନୋବାକ୍ୟରେ ଆପଣାର ସବୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରାଯାଏ, ତାକୁ ଯଜ୍ଞ ବୋଲନ୍ତି । ଏହି ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି ଓ ସ୍ଥିତିର ମୂଳ କାରଣ- ଯଜ୍ଞ ଏବଂ ଏହି ଯଜ୍ଞହିଁ ବୈଦିକ ଧର୍ମର ପ୍ରାଣ ଅଟେ । ଏହି ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏକ ବିରାଟ ଯଜ୍ଞଶାଳ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଜଗତ ଓ ବାହ୍ୟଜଗତ ଯଜ୍ଞମୟ । ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରାଣରୂପୀ ଆତ୍ମଦେବତାର ପୂଜା, ଆତ୍ମର ପ୍ରାଣ ସହିତ ବାହ୍ୟ ପ୍ରାଣର ମିଳନ ଓ ପ୍ରାଣର ପରସ୍ପର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ରୂପ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ହିଁ ଏହି ଜଗତ୍ ଯଜ୍ଞର ସ୍ୱରୂପ । ଏହି ବିଶ୍ୱଯଜ୍ଞର ସମସ୍ତ କାରଣ କରୁଣାମୟ ପରମ ପୁରୁଷ ଚରଂବ୍ରହ୍ମ । ଉପବାନ୍ ଶିବରେ କହିଛନ୍ତି ଯେ—

ଅହଂବ୍ରହ୍ମରହଂଯଜ୍ଞଃ ସ୍ୱଧାତ୍ମମନ୍ତମୌଷଧମ୍ ।

ମନ୍ତୋହତମନ୍ତ ମେବାଜ୍ୟମହମଗ୍ନି ରହଂବ୍ରହ୍ମମ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ଅର୍ଜୁନ ! ମୁଁ ଅନ୍ତର୍ଯଜ୍ଞ ଓ ବହିର୍ଯଜ୍ଞସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ସ୍ୱଧାତ୍ମ ପିତୃଯଜ୍ଞ, ମୁଁ ଯଜ୍ଞର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଔଷଧ, ମୁଁ ମନ୍ତ୍ର, ମୁଁ ହବି, ମୁଁ ଅଗ୍ନି ଏବଂ ମୁଁ କେବଳ ହବନସି ମୁଁ ଅଟେ ।

ଉପବାନଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ- ଆୟୁଜ୍ଞାନ ରୂପ ଅଗ୍ନିରେ କର୍ମମୟ ଜଗତକୁ ଆହୁତି ଦେଇ ଆପଣାର ଅନ୍ତର୍ବାସୀ ସଦୃଶ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରି ଆତ୍ମାରାମ, ପୂର୍ଣ୍ଣକାମ ହେବା ହିଁ ଏହି ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞର ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଯଜ୍ଞ ସଦ୍‌ବୀର୍ଥ ସାଧକ ଏବଂ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଉପକରଣାଦି ଯେତେବେଳେ ଏହା ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ନାନା ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରଣାଳ ଅଗ୍ନିଦେବତାକୁ ହିଁ ଉପାସନା କରାଯାଏ । ଏହେତୁରୁ ଯଜ୍ଞକୁ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ଓ ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ ବୋଲାଯାଏ ।

ଅଥବା ବେଦରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଅଗ୍ନିରୁମ୍ୟା ମୋଷଧୀ ଷ୍ପର୍ଶିମାପୋ ବିଭ୍ରତ୍ୟଗ୍ନି ରେଣୁ

ଅଗ୍ନିରନ୍ତଃସ୍ତୁ ନୁନଷସ୍ତୁ ଗୋଷ୍ପନ୍ଦେଷ୍ପର୍ଣ୍ଣୟଃ । ୧୯

ଅଗ୍ନିଦିବ ଆତପତ୍ୟଗଗ୍ନର୍ଦେବସ୍ୟୋ ବନ୍ତରନ୍ଧମ୍

ଅଗ୍ନିଂ ମର୍ତ୍ତ୍ୟାସ ଇନ୍ଦରେ ହବ୍ୟବାହଂ ଦୃତପ୍ରିୟମ୍ । ୨୦ (ଅଥବା ୧୨।୧।୧)

ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି, ଔଷଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି, ମେଦରୂପରେ ପରିଣତ ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି, ପାଚାଣ (ଚେନକ ପଥର) ରେ ଅଗ୍ନି, ଗୋରୁ, ଘୋଡ଼ା ଆଦି ପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନି ଏବଂ ଆକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପରେ ପ୍ରକାଶମାନ ଅଗ୍ନି—ଏହିପରି ଅନେକ ରୂପର ଅଗ୍ନି ଦେବତା ସଦୃଶ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଟନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଏହି ହବ୍ୟବାହ, ଦୃତପ୍ରିୟ ଅଗ୍ନି ଦେବତାଙ୍କୁ ଆଶେଷ୍ୟ ପ୍ରାଣ୍ତି ଓ ଦୁଃଶ ନିବୃତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ହବନ କରନ୍ତି ।

ବୈଜୟନ୍ତୀ ଚଉରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥା ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ପୃଥିବ୍ୟାଂ ଦେବତା ବହ୍ନିରନ୍ତରିଷେ ଚ ମାତୃତଃ,

ସି ଦିବେ ଦେବତା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତି ବେଦବିବଦା ଜଗୁଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂଲୋକରେ ଦେବତା, ଅଗ୍ନି, ଆନରଣ ବା ବାୟୁଲୋକରେ ଦେବତା ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଏବଂ ଦ୍ୟୁଲୋକରେ ଦେବତା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।

ଏହି ଜଗତରେ ସମସ୍ତେ ଜ୍ଞାନରେ ବା ଅଜ୍ଞାନରେ ସଦୃଶ ପ୍ରାଣରୂପୀ ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କୁ ହିଁ ଉପାସନା କରି ଥାଆନ୍ତି । ଆମର ଦେଶର ପୁରାଣ-ମାନଙ୍କରେ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଲୌକିକ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଭାବ ବର୍ଣ୍ଣିତ

ହୋଇଅଛି, ସେ ମନସ୍ତୁର୍ଣ୍ଣ ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କର ଉପାସନାର ଫଳ । ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କୁ ଉପାସନା କରି ସକଳ ପ୍ରକାର ସୈଦ୍ଧି ଓ ମଣ୍ଡାୟିର ଅଧିକାରୀ ଦେବାର ଦେଖାଯାଏ ।

ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେବତା ଶବ୍ଦର ଏହିପରି ଅର୍ଥ ଲେଖାଯାଇଛି ଯେ—
 “ମନ୍ତ୍ରାର୍ଥେ ଦେବତା” ଅର୍ଥାତ୍ ମନ୍ତ୍ରର ଯାହା ଅର୍ଥାନ୍ତରୁ, ତାର ନାମ ଦେବତା । ଅନ୍ତରୁ ଗୁଣ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରାଣମାନ । ସ୍ୱପ୍ନା ସେଇ ଭଳି ମନ୍ତ୍ର କୋଟି କୋଟି ବାର ଆଦୃଷ୍ଟି କଲେ ମଧ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶକୁ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନେକରି ଯେ— ସମସ୍ତ ଦେବର ମୂଳମନ୍ତ୍ର-ସ୍ୱପ୍ନାବଳୀ ଓ କାର, ଏହି ଓ କାର ମନ୍ତ୍ରର ଦେବତା ଅଟନ୍ତି-ଅର୍ଥ । * ଯଦି ଓ କାର ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ ମାତ୍ରେ ଅନ୍ତରାତ୍ମ୍ୟ ସବୁର ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଦ୍ରୁତପ୍ରଭାବ ଅଗ୍ନିର ଅନ୍ତରୁ ଓ କାର ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଯେପରି ସ୍ଥଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶର ଫଳ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ନିଜେ ଦେବର ଲାଭକରି ଦେବମୁକ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ । “ଦେବୋତ୍ତମା ଦେବଂ ଯଜେତ୍” ।

ଭଗବାନ୍ ଶିବରେ କହାଯାଇ ଯେ—ପ୍ରକୃତି ହେଉଥିବା ଦେବମୁକ୍ତା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଯଜ୍ଞରେ ସାଦିକା ଦେବାନ୍ ମନ୍ତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ, ପ୍ରୋତାନ୍ ଦୁରଗୋଷ୍ଠିର ଯଜ୍ଞରେ ତାମସା ଜନାଃ

ଅର୍ଥାତ୍ ସାଦିକ ସୁରୁତମାନେ ପ୍ରକାଶମୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ନିୟମିତ ଭାବରେ ଦେବଯଜ୍ଞ କରନ୍ତି । ଯଜ୍ଞସିଦ୍ଧି ସୁରୁତମାନେ ସୁରୁତମାନେ ରୁପ ଯଥାବଦ୍ ଏବଂ ସ୍ୱାଧୀୟରୂପେ ଶେଷବକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ନିୟମିତ ଦେବତା ମନ୍ତ୍ରରୂପେ ଉପାସନା କରନ୍ତି ଏବଂ ତାମସିକ ସୁରୁତମାନେ ଶୌଚିକ ଶବ୍ଦର ଓ ଶୌଚିକ ଜନ୍ମ ବାସ୍ତବକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଦୂରୋପାସନା ଏବଂ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ ଓ ପିତୃଦାନାବ ରୂପ ପ୍ରେତୋପାସନା କରି ଆଆନ୍ତି ।

ଏହି ଚକ୍ରସମାକଳ୍ପରେ, ଅଜିତେନ୍ଦ୍ର, ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାପରାୟଣ ସୁରୁତମାନେ କାମଦାନୀୟ ଦୁର୍ଗରେ ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବ୍ୟସ୍ତି ସମୟ ପିଣ୍ଡ ଦୁର୍ଗାସ୍ତ୍ରରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ପ୍ରାଣଶକ୍ତିକୁ ବାସ୍ତବ୍ୟ କରି

* ଓ କାରଣ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଃ ଆୟୁର୍ଯଜ୍ଞଃ ଅଗ୍ନିର୍ଦେବତା ସବକର୍ମାରମ୍ଭେ ଚକ୍ରୋତଃ । (ବୈଦିକସାଧ୍ୟା)

ରକ୍ତବ୍ୟାପନ, ରୁମିନମ୍, ଅଭିବୃଦ୍ଧି, ଅନାବୃଦ୍ଧି, ଗ୍ରହଣେ ଗୁଣ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଦୁର୍ବଳ, ମହାମାରୀ ଆଦି ସମ୍ଭାବନା ଶେଷ ସମ୍ଭବତଃ ସୃଷ୍ଟିକରି ଥାଆନ୍ତି ।

ଏହି ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ବୈଦ୍ୟବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରର ସମତା ବ୍ୟାପନ ଦ୍ୱାରା ଧାର୍ଯ୍ୟମାନ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତଙ୍କର କରବାହିଁ ବୈଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞର ଉପକରଣ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—ଯଶ ଚନ୍ଦ୍ରପ୍ରକାର । ଯଥା—ବୈଦ୍ୟବ୍ୟାକ୍ତିନୋ ମିତ୍ର କଳ ମୋ ମିତ୍ରସ୍ୟୋ ମିତ୍ରଃ । (ବ୍ରା ୧୧ । ୨୭ । ୭)

ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଦ୍ୟ, ତାଙ୍କ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାରେ ଯଜ୍ଞସ୍ତ୍ରୀ । ବୈଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞରେ ଦ୍ରାହ୍ମଣ, ଶମିତ୍ୱ ଓ ବୈଦ୍ୟ ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରଜାତିର ଅବତାର ରହେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଯେ ପୌରାଣିକ ଯଜ୍ଞ ସାବ୍ୟସନୀ ଅଟେ । ଏହି ଯଜ୍ଞରେ ଶୁଭର ଓ ନିଷାଦର ମଧ୍ୟ ସଦ୍‌ଯୋଗିତାରର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଏହିପରି ବୈଦ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର କାରଣ ଏହି ଯେ—ବୈଦ୍ୟ ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନିମୟ । ବେଦଜ୍ଞ ଆଜନ୍ମ ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ଅଗ୍ନି ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଦେହମାନେ ବେଦାର୍ଥ ଜାଣନ୍ତି ଏବଂ ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକୁଳରେ ବେଦୋକ୍ତ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି, ଯେଉଁ ଯମନିୟମାଦି ସମ୍ପନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣଜାତିର କର୍ମୀ ବୃହତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବୈଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଇ ଥାଏ କାରଣ କି, ଅନ୍ଧଧର୍ମର ରୂପ ଜପଯଜ୍ଞ ଯେମିତି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସାମେୟ, ସେମିତି ବହିର୍ଜ୍ଞାନ ରୂପ ପ୍ରାଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମଧ୍ୟ ଚତୁର୍ଜ୍ଞାନ ସାମେୟ ଅଟେ । ଏହାଛଡ଼ା ଶୁଦ୍ଧବେଦ, ଶୁଦ୍ଧ ଉପବେଦ, ଶ୍ରୀ ବେଦୋକ୍ତ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଧର୍ମାଦି, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ନ୍ୟାୟ ଓ ମିମାଂସା ଏହି ଅଷ୍ଟାଦଶ ବିଦ୍ୟାବିଦ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତିର ଓ ସମସ୍ତେରେ ବୈଦ୍ୟକଯଶ ଅବୃଦ୍ଧିର ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଉଦ୍‌ଗାତା, ହୋତା ଓ ବ୍ରହ୍ମା ଏହି ଚାରି ଋଷିକ ନଥାଇ ବୈଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ନାହିଁ । ଏହିମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୟେ ଯଜ୍ଞବେଦାଧ୍ୟାୟୀ, ତାଙ୍କର ନାମ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଯେ ସାମବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ତାଙ୍କର ନାମ-ଉଦ୍‌ଗାତା, ଯେ ଋଷବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ତାଙ୍କର ନାମ ହୋତା ଏବଂ ଯେ ଅଥବବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ତାଙ୍କର ନାମ ବ୍ରହ୍ମା ଅଟେ । ଧ୍ୟେବେଦ ନେଇ ନୋଟରୁ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟବେଦ ନେଇ, ଏହି ଜାଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟାକର ଆଧାର ପାଇବାରୁ ପୋଷ୍ୟ । ବ୍ରହ୍ମା ନଥାଇ ଚୌଶିମି ଧ୍ୟେକର୍ମ କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ହେଉଛି ଲେଖାଅଛି ଯେ—“ଅଥବା ବୈ ବ୍ରହ୍ମା ଭବତି” ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ
 ଅଥବାବେଦ କଥା ତା’ର ଉପବେଦସ୍ତ୍ରୋତ ଆଧୁବେଦ ଜାଣନ୍ତି, ତାକୁ
 ‘ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର’ ଆଦାନ ଦେବା ଏହି କଥା ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀମଦାଗ୍ୟ
 ଉପନିଷଦ୍ରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—ଭେଦକୁରା ନବା ଏସ ଯଜ୍ଞଃ ।
 ଯଜ୍ଞ ସଦ୍ ବଦ୍ଧୁର୍ଭା ଭବତି । (ଶ୍ରୀମଦାଗ୍ୟ ୭।୧୭। ୧୮) ବୈଦ୍ୟବିଦ୍ଵର
 ଯୌଗିକ-ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜଣାଯାଏ ଯେ—“ବିଦ୍ୟାଂ
 ଜାତଭାବୋଽସ୍ୟେ ଇତି ବୈଦ୍ୟଃ” । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟା ଜାଣନ୍ତି,
 ତାଙ୍କର ନାମ ‘ବୈଦ୍ୟ’ । ଅର୍ଥାତ୍ ବିଦ୍ୟାବତ୍ ‘ବୈଦ୍ୟ’ହିଁ ଯଜ୍ଞରେ
 ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଆଦାନ ପାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ । ଏହିବେଳେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କରେ
 ‘ଲେଖାଅଛି’ ଯେ—ଯଜ୍ଞେପିତୃଣ୍ୟେ ଜନତାନ୍ତେ କଳ୍ପତେ ଯଜିତ୍ଵାଂ
 ବିଦ୍ଵାନ୍ତେ ଦୋଷା ଭବନ୍ତି ।”

ଯଜ୍ଞବେଦ ଜାଣୁଥିବା ବ୍ରହ୍ମାଧ୍ୟାତ୍ମରେ “ପ୍ରଥମେ ଦୈବ୍ୟୋଦ୍ଭବକ୍
 ଏହା ମନ୍ତ୍ରବେଦ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦି ବୈଦ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝା ଯାଇଛି । ତୁମ୍ଭ
 ଜଣେ ଅର୍ଥେ ଏହା ଯେ—ତୁମ୍ଭ ଦେଶେ ତା’ ଦ୍ଵାରା ନିମୟିତ ନାଶପୂର୍ଣ୍ଣ
 ଭବିଷ୍ୟଦ୍ଵ୍ୟବେଦ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଶ୍ରେଣୀନାଶକ, ତାଙ୍କର ନାମ ବ୍ରହ୍ମା ।
 ତୁମ୍ଭ ବା ବୈଦ୍ୟଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତିରେହିଁ ବୈଦ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠିତ
 ହେଉଥାଏ । ପୁଣିବେଳେ ଲେଖାଅଛି ଯେ—“ଅଥ ବୈଦ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ
 ‘ପ୍ରଥମେ ଆମୟନ୍ତି ନ କଲ୍ପିତସ୍ତ ପ୍ରଜାପତିଃ ଯେହିଁ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ,
 ତାହା ସଦ୍ ସ୍ଵାଧୀନ କାରଣ ହୋଇଥିଲା । ଏହାପରେ ଦେଶ, କାଳ, ଋତୁ
 ଏବଂ ଶ୍ରୀମଦାଗ୍ୟର ନିଶ୍ଚିତ୍ଵାବେଶ୍ଵରୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ
 ଯେହିଁ ଯଜ୍ଞ କରାଯାଏ, ତାହା ବିପରିତ ଫଳପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଇ ପାରେ ।

ଆମେ ଏଥିରୁ କହିବା ଯେ— ଜନମତ ସ୍ଵାଧୀନ ସଂସ୍କାରକ
 ନିଶ୍ଚୟନାମକର ମୂଳ କାରଣ ଅଧର୍ମ । ଯେଉଁ ଅଧର୍ମ ଯୋଗୁ ପ୍ରକୃତରେ
 ତୁମ୍ଭା ଶକ୍ତିର ବିରାଡ଼ ହେଉଅଛି ନାହିଁ ସମ୍ଭାବନା, ତୋହୁ ସନ୍ତାନକୁ ମୁଣ୍ଡି
 ଲାଗିଥାଏ ଏବଂ ଋତୁ ପରିମାନଙ୍କରୁ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସଂସ୍କାରକ ବ୍ୟାଧି
 ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେସବୁ ଦ୍ଵାର୍ତ୍ତାବେଶ୍ଵର ଲେଖା ଅଛି ଯେ—

ବୈଦିକ୍ୟ ଯଜ୍ଞା ବା ଏତେ ଋତୁ ସମସ୍ତ

ବ୍ୟାଧିମ୍ଭୂତେ ପଶୁଧ୍ଵଂ ଋତୁସମସ୍ତ ପ୍ରୟନ୍ୟତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁରୁ ପଦ୍ମନାବର ବ୍ୟୟନାତ ହୁଏ । ଏ ନିମିତ୍ତରୁ
ସେଇ ସମୟରେ ଗୈରଜ୍ୟ ପଞ୍ଜସରୁ ଅନୁସୂଚି ହୋଇଥାଏ । ଏହି
ଗୈରଜ୍ୟ ପଞ୍ଜ ସେହିମାନେ ଅନୁସୂଚି କରନ୍ତି, ଯେମାନଙ୍କୁ ଗୁରୁକୁ
ବୋଲିଯାଏ । ଗୁରୁକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ--“ଗୁରୁ ପଦ୍ମନାବ
ଗୁରୁକୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଗୁରୁବ୍ୟାପକ ସମୟରେ ସେହିମାନେ ପଞ୍ଜସୂଚନ
କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନାମ-- ଗୁରୁକୁ ।

ପଞ୍ଜସନ ଗୁରୁରେ ଆଜ୍ଞାଶିରୁ ଯିଲା ୨ ହଜାର ବାୟୁମୁକ୍ତ ରହେ । ଗୁରୁ
ଗେହରେ ଆଜ୍ଞାଶି ଧୁବ ଧୂଆ ଓ ବରଷା ଯୁକ୍ତ ହେଇ ଯେହ । ଶୁଣା,
ଗରମ, ଘର ଓ ହାଲୁକା, ବାୟୁ ଆକାଶରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।
ଗୁରୁ ପରବର୍ତ୍ତନ ଅନୁସାରେ ଗଠାୟମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି, ବୃଦ୍ଧି ଓ ବନାଶ
ଘଟିଥାଏ । ଏହି କାରଣରୁହିଁ ଗୁରୁରେ ଅନୁସାରେ ଆହାର ବ୍ୟାସର
ବଦଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଅମ୍ଳା, କଲେର, ଚାକଡ଼ିଆ,
ଚାକଡ଼ାଏଡ଼ କ୍ଷୁଦ୍ର, ମ୍ୟାଲେଇଆ ଓ ମୋମିଆ, କାହୁ, କରୁ, ଆଦି
ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ, ଶରତ ଋତୁରେ ପିଠୁରୁ, ଲେପିଡ଼, ଓ ଶାକସିଦ୍ଧି-ଶ୍ରେଣୀ
ଦ୍ୱେତମ ଋତୁରେ ପଦ୍ମ, କାସ ଓ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଦେହର, ବସନ୍ତ ଋତୁରେ
ମିଳମିଳା ଓ ମୟୂରୀକାର ଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଫଣ୍ଡୁଆକାର କ୍ଷୁଦ୍ର
କୋପୁବତ୍ତରା, ଦାହ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧା ଆଦି ଜନ୍ମିଥାଏ । ଏହିଭାବେ ଅନୁକୂଳ
ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳ ମୁଷ୍ଟି ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁପଦ୍ମନାବରେ
ବହୁଳ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ଯୋଗରେ ଗୈରଜ୍ୟ ପଞ୍ଜ କରାଯାଇଥାଏ ।
ଏହି ଗୈରଜ୍ୟ ପଞ୍ଜର ପ୍ରଥମ ଆବିଷ୍କାର ମହର୍ଷି କଣ୍ଠି ।

କୀଶାଶୁ ବନାଶ ନିମନ୍ତେ ପଞ୍ଜରକିଣ୍ଡା

ଗୈରଜ୍ୟ ରୋଗୀରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି ଯେ--

ଉନ୍ନତପ୍ତ ପ୍ରକୃତଲକ୍ଷ ନାଭିକୁଳଂହି ଲେଖକମ୍ ।

ତେ ଗୈରଜନାମାଂ ବାମୀଣି ହରନ୍ତି ବଳବନ୍ତ୍ୟସି

ପ୍ରକୃତ୍ୟ ଗୁମାନାଦୌ ପଶ୍ଚାତ୍ କୁମାର ଗଜହ୍ନିକମ୍ ।

ଏହିପରି ଦେଶବ୍ୟାପୀ ବିଷମ ଜ୍ୱର ମ୍ୟାଲେରିଆ ଆଦିର ଚିକିତ୍ସା
ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଧ୍ୟ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି--

ଭକ୍ତ୍ୟାମାତ୍ମଃ ପିତୃଶ୍ଚିତ୍ ଗୁରୁଣାଂ ପୂଜନେନ ଚ
 ଜପହାମ ପ୍ରତୀନେନ ଦେବାନାଂ ଶ୍ରବଣେନ ଚ
 ଲୁପ୍ତଃ କ୍ଷମାୟାଂ ଶୀଘ୍ରଂ ସାଧୁନାଂ ଦର୍ଶନେନ ଚ । (ଚରଣ-୭ ୩ ଅ)
 ବସ୍ତ୍ରଂ ସହସ୍ରମୁଖାନ୍ ଚନ୍ଦ୍ରଚରଣେ ବସୁନ୍
 ସୁବଲ୍ଲମସଦ୍‌ପ୍ରେମ ଲୁପ୍ତଂ ପଦାନ୍ ବ୍ୟସୋଦତ । (ଚରଣ)
 ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ଲେଖ ମୋହାଦି ଆତ୍ମଭ୍ରାତା ଜାତ ଉନ୍ମାଦାଦି
 ସ୍ଥେରେ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେ କହିଛନ୍ତି--

ପୁନଃ ବହୁପଦାର୍ଥାଶ୍ଚ ମନ୍ତ୍ରାଞ୍ଜନ ଶ୍ୟାଂ ପ୍ରଥା
 ଶାନ୍ତି କର୍ମେଷୁ ହୋମାଶ୍ଚ ଜପସ୍ତୃତ୍ୟୟନାଂ ଚ ।
 ବେତୋକ୍ତାନ୍ ନିୟମାଶ୍ଚାପି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତା ବା ଚରେତ୍
 ଭୂତାନାମୟଂ ନେବମୀଶ୍ଵରଂ ଜତେଃ ପ୍ରଭୁନ୍ ।
 ସୁନୟନ୍ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ ନିତ୍ୟଂ ନୟନ୍ନନ୍ଦାତଳଂ ଭୟମ୍
 ହୃଦୟେ ପ୍ରମଥା ନାମ ଚକ୍ଷା ଲୋକେନ ଚ ଶ୍ରୀ ଯେ
 ଦେଶଂ ପୁନଃ ଚ କୃତ୍ବାଣ ଉନ୍ମାଦେକ୍ୟଃ ପ୍ରମୁତ୍ୟତେ
 ବଳକର୍ମିଣଃକେ ନୃସିଂହେ ସେଷାଗତଧାରଣାଃ
 ସତ୍ୟାଭିର ଚପୋଞ୍ଜନ ପ୍ରତୀନ ନୟମ ବୁଦ୍ଧିଃ
 ଦେବ ଗୁହ୍ୟକ ପ୍ରାଣାଂ ଗୁରୁଣାଂ ପୂଜନେନ ଚ

ଆତ୍ମାୟ ପ୍ରଣାମ ଯାତ୍ର ପିତୃଶ୍ଚିତ୍ ଯେ ପ୍ରଥା । (ଚରଣ ୭ ୧ ଅ)

ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ଉତ୍ସରେ ଉପର ଲିଖିତ ସବୁକି ଶ୍ଳୋକମାନଙ୍କର
 ଅନୁବାଦ ଏଠାରେ ଦିଆଯାଇ ଚାଲିଲା ନାହିଁ । ପାଠକମାନେ ଡିକିଏ
 ଓମ୍ ଫୁଲାର କଣ ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝିନେବେ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟିତ ସମ୍ବଦାୟ
 ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ମାନଙ୍କର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଦେ--ଅଧର୍ମ ପ୍ରକୃପିତ ରୁଦ୍ଧ
 ଶକ୍ତି ଶକ୍ତିର ଉତ୍ତରେ ଜଳ, ସ୍ଥଳ ଓ ଅନ୍ତରିକ୍ଷରେ * ପ୍ରାଣପାତଳ ବିକ୍ରମ
 ସେତର କାରଣ ସମୁଦକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ । ଯଦି ବେତୋକ୍ତ ଛୁଦ୍ଧାଧ୍ୟାୟ
 ଆଦି ମନ୍ତ୍ରରେ ମେଇ ମହାଶକ୍ତିର ସ୍ତୁତି, ପୂଜା ଓ ଯୋଗ ଆଦି ସାଂଘିକ
 କର୍ମ କରାଯାଏ, ତାହେଲେ ସେଇ ରୁଦ୍ଧଶକ୍ତି ଶିବଶକ୍ତି ରୂପ ଧାରଣ
 କରି ଜଗତର ଜନ୍ମାଣ ବିଧାନ କରିଥାଏ ।

* ନମୋସ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧଭ୍ୟୋ ଯେ ପୃଥିବ୍ୟାଂ ଯେହେନ୍ନଶ୍ଵରୋ ଯେ ଦିବି
 ଯେଷାମଲ୍ଲଂ ବାସୋ ବର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ତବଃ । ଇତ୍ୟାଦି । (ପଞ୍ଚବଦ ରୁଦ୍ରାଧ୍ୟାୟ)

ରୂପଦେବତାର ପରଚୟ

ମନ୍ତ୍ରଣି ଚରକ ଆଗନ୍ତୁକ ଦେଶମାନଙ୍କର ଗାନ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁ ମୂଳା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି । ଯଜୁର୍ବେଦ ରୂପଧ୍ୟାୟରେ ରୁଦ୍ରାୟ ଆଦି ବୈଦ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଅଥର୍ବଶିର ଉପନିଷଦରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ--

“ପୋତୋ ରୂପୋଽପୋୟୁ ଅନ୍ତ ଯଃ ଶ୍ରେୟଶୀରୂପ ଆବଦେଶ

ଯ ଇମା ବନ୍ଧା ଭୁବନାନ୍ତ ଚକ୍ଷୁଃସେ ଇମୈ ରୂପାୟ ନମୋଽୟୁଗ୍ନୟେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ଜଳରେ ଓଷଧ ଓ ଲିଙ୍ଗମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବସ୍ଥ ଏବଂ ଏହି ଅଗ୍ନିର ବଶ୍ୱବୃଦ୍ଧାନ୍ତ ଯା'ର କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ, ସେଇ ରୂପକୁ ନମସ୍କାର ।

ବୈଦିକ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରର ଭର୍ତ୍ତାମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଚେନକୁ ଅଭିହିତ କରା ଯାଇଛି, ମୁଖିକ ଉପନିଷଦରେ “ନ ତତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଽସ୍ତତ ନ ଚନ୍ଦ୍ର-ଚାରକଂ ନେମାଃ କୃତ୍ୟନ୍ତୋ ଶ୍ଚାନ୍ତ କୃତ୍ୟାୟ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଃ । ତତ୍ସମବ ଶନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟତ ସର୍ବଂ, ତସ୍ୟାସ୍ତସା ସର୍ବମିଦଂ ବସ୍ତତ” ବୋଲି ଯେଉଁ ଚେନକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରା ଯାଇଛି ଏବଂ ଚୈତ୍ରିସ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ “ଶ୍ୱଷାସ୍ତାଦ୍ ବାୟୁଃ ପବନତ ଶ୍ୱଷାଦେତ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ । ଶ୍ୱଷାସ୍ତାଦଗ୍ନିଃସ୍ତେଜଃସ୍ତ ମୃତ୍ୟୁର୍ଯାବତ ପଞ୍ଚମଃ ବୋଲି ଯେଉଁ ଚେନର ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଗୀତାର “କିଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ତସ୍ୟ ଉଚ୍ଚେଦ୍ ଯୁଗପଦୁର୍ଭୟତା, ଯଦିକ୍ଷଃ ସଦୃଶୀ ସା ସ୍ୟାଦ୍ ଶ୍ୱପସ୍ତସ୍ୟ ମହାତ୍ମନଃ ବୋଲି ଯେଉଁ ଚେନର ଅନ୍ତର୍ଗତମୟତା ଶାନ୍ତିର ହୋଇ ଅଛି ଏବଂ ଯେଉଁ ଚେନକୁ ଦିବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱର ସନ୍ତର୍ଜନ କରି ମହାନର ଧାରଣା ଶକ୍ତିସ୍ତୁତି ପ୍ରଦତ୍ତଥିଲେ “ଆତ୍ମାହମେ କୋ ଭବାନୁଗ୍ରହଃ” ଏବଂ ଜମିନର କ୍ୟାଶ୍ଚ ଯାଦେବ ନିର୍ବଳନ୍ତ ସମାୟ ଗମ୍ୟ ଯେଉଁ ଚିତାକାଶ ରୂପ ଚେନକୁ କଳ୍ପନା ତତ୍ତ୍ୱରେ ଦେଖି ଆପଣାର ଶ୍ୱାସ ବିହ୍ୱଳ ଅନାଟରଣର ଆବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ, ସେଇ ଅନାଦି, ଅନନ୍ତ, ଅଚଳ, ଅନ୍ତଃଗତମୟ ସର୍ବପ୍ରକାଶକ, ସର୍ବଭାଗିନୀ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ, ମହାକାଳ ବହୁ ଯିଁ ରୂପ । ଏହି ରୂପକୁ ମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଧାନ ଦେବତା । ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ତବ୍ଧ କାଳରେ, ଯଦ୍ ଦେଶରେ, ଦେବତା, ଅସୁର, ଯକ୍ଷ, ଗନ୍ଧର୍ବ ଓ କଳ୍ପସଦୃଶ ମନେ ନାନା ରୂପରେ ନାନା

ପ୍ରକାରେ ଭାଗ୍ୟବାନ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ଚରଚର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ରୂପକରହିଁ ପ୍ରକାଶ । ଏହି ଦିଗ୍, ଲେଖ, କାଳ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଗ୍ରହ; ଉପଗ୍ରହ, ରୂପକ ଗର୍ଭରେହିଁ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାକୁ ମନକ ପଞ୍ଜରେ ପ୍ରଥମ ଦିଗ୍‌ଦିଗ କାଳ ସ୍ବରୂପ ରୂପରୂପ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ମୁଁ ଏହି ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଥିନାହିଁ ଭବନା ପରନ୍ତର ଦେବ କର୍ମୀରୂପାନ କରପାଇ ଥାଏ ଏବଂ ଜଗତର ପିତୃମାତୃ ଶକ୍ତିର ଲିଙ୍ଗ ବା ଚିହ୍ନ ରୂପରେ ଏହି ଅଲିଙ୍ଗ ବ୍ରହ୍ମ ରୂପକରହିଁ ଲିଙ୍ଗ-ମୂର୍ତ୍ତି ସଦୃଶ ଭାଗ୍ୟବାନ ହୋଇଥାଏ । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଦକ୍ଷଙ୍କର ରୂପାପାସନା, ସେବାୟତରେ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କର ଲିଙ୍ଗପୂଜା ଦ୍ଵାପର ଯୁଗରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପାଣ୍ଡୁପତ୍ନୀ ଭାଗ୍ୟରୂପାନ ଏବଂ ଗୋପୀମାନଙ୍କର କାତ୍ୟାୟନା ବ୍ରଜାରୂପାନ ଏବଂ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ରୂପ ରୂପାଶୀ ବା ମହାକାଳ ମହାକାଳୀ ବା ଶିବଶକ୍ତି ପୂଜା ଯେ ଏ ଯୁଗରେ ସନାତନ ଓ ଯାଜ୍ଞଜ୍ଞାନ ଏ ବିଷୟରେ ଏଠାରେ ଆଜି ଅଧିକ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ ନ କରି ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ଆମ ଦେଶର ଶୂଦ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ଘରେ ଘରେ ଶିଶୁଶି ପୂଜା ଏବଂ ଶ୍ରୀମେ ଶ୍ରୀମେ ଠାକୁରାଣୀ ପୂଜାକରି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ରୂପକର ନାମ ଓ ରୂପ ଅନନ୍ତ । ସେହି ମଧ୍ୟରେ ଚାକାର ଗୋଟିଏ ନାମ ହେଉଛି:- ପଶୁପତି । ଏହି ପଶୁପତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଆମଦାର କାମ ହୋଧାତ ପଶୁ ଭରତୁ ବଳଦେବୀ ନ ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମାୟତ୍ୟ ଲିଙ୍ଗ ନ କରିବା ଯାଏ-ପୂଜା ଗୋଟାଏ ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏ ସେହିରୁ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମିନ ଓ ବହ୍ୟର୍ଯ୍ୟାମିନର ସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ବାହ୍ୟ ପୂଜାରେ ମଧ୍ୟ ପଶୁ-ବଳ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ । ଏ ବିଷୟରେ ଏଠାରେ ଆଉ ଅଧିକ ଲେଖିବା ଅସ୍ଥାବରଣୀକ ।

ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ସାଙ୍ଗଦେଖିକ

ପୃଥିବୀର ଇତିହାସ ଯାଦୁକଲେ ଜଣା ଯାଏ ଯେ--ଆଫ୍ରିକା--ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ଦେଖିଲେ, ଉତ୍ତର ଆଫ୍ରିକାରେ, ଯୁରୋପର ଗ୍ରୀସ ଦେଶରେ, ଇଫିସିସ ଦେଶରେ, ଇଂଲଣ୍ଡ ରେମ ନଗରେ ଲିଙ୍ଗର ଗୋର୍ଖଦେଶରେ, ଆୟୁର୍ବିଶ୍ଵରେ, ସଫଳେଶ୍ଵରେ, ଏବଂ ଫ୍ରାନ୍ସ, ନରୱେ, ସ୍ଵିଡିନ, ଖ୍ୟାମ ଦେଶ, ଆରବ, ମଳକା, ସରବବର୍ଷର ପୂର୍ବ ଦୀପସୂତ୍ତି, ଫିଜିସିୟା, ଜାପାନ, ସିଙ୍ଗାପୁର, ଆସ୍ତ୍ରାଲିଆ, ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ, ସାଲବେରସିଆ,

ଓନସିଂଘ, ଆମରକା, ଦକ୍ଷିଣ ଆମରକା ଏବଂ ପୁନାବଟେଡ଼ ସ୍ଥେଟରେ ପୂର୍ବକାଳରେ ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏବଂ ଅନ୍ୟାପି ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ସେଇ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ଅନୁସୂଚି ହେବାର ଦେଖା ଯାଉଛି ।

K. Sudhoff ମହାଶୟ ଏବଂ J. Jolly ମହାଶୟ ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ--ଆସିଷ୍ଟାୟା, ବେକୋନୟା, ଗ୍ରୀଷ, ସୋମ, ମିଶର ଓ ପୁରସପାୟ ଚ୍ୟୁଟନ ଜାତିମଧ୍ୟରେ ଆମର ଆଧୁନିକତାରେ ଦେଖିବା ଭୂତ ପ୍ରେତ ଆଦିର ପ୍ରତୀକପତ୍ର ରେଗର କାରଣ ନିରାଳୀ ମାନା ଯାଇଛି; ସେହି ପରି ଉଲ୍ଲିଖିତ ଜାତି ମାନଙ୍କର ପ୍ରାଚୀନ ବିଶ୍ୱାସରେ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଦେବତାର ପ୍ରତୀକପ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ପାପକୁମଧ୍ୟ ରେଗର କାରଣ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ରେଗଶାନ୍ତ ପାଇଁ ଆଧୁନିକତାରେ ବହୁଳ ଅନୁକରଣ କରି ପ୍ରଗତି ପଶୁବଳ, ମନ୍ତ୍ରପାଠ, କବଚ ପାରିଶ, ମାର୍ଜନ, ଯନ୍ତ୍ରପାରିଶ, ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଆଦିକ୍ଷିତ, ଜଳପାନ ଓ ଧୂଆନ୍ତପ୍ରସାଦ ଦ୍ୱାରା ରେଗାପସାରଣ କରାଯାଉ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଉପାସନା ମନ୍ତ୍ରରାଜ୍ୟ, ଚକ୍ରହାଳୟ ଥିଲା ଏବଂ ଧର୍ମ ଯାଜକ ପୁରୋହିତ ମାନେ ଛିଂ ଚକ୍ରହାଳୟ ଥିଲେ ।

(କା. ପ. ଉପପାଦ୍ୟାୟ ।)

ଇନ୍ଦ୍ର ପାତସୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ କେନ୍ଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ରେଗ ଶାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଅଧିକ ଦେବତା ଉପାସନା; ଅଗ୍ନିପୂଜା, ଗୋ ପୂଜା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉପାସନା ଏବଂ ହୋମୀୟ ଦେବତା ମିତ୍ର ଓ ବନ୍ଧୁଶାସନଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତର ଆମରକାର ରେଡ଼ ଇନ୍ଦ୍ର ମୂଳ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବକାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ଣ୍ଣଶାନ୍ତ ମାନ୍ବିକ ଚକ୍ରହାଳ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଗ୍ରୀ. ଗ୍ରୀ. ବିଶ୍ୱ ମହାଶୟ ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆର୍ଯ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ କେନ୍ଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଭୂମିକାର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦେବମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକତାରେ ଲିଙ୍ଗ ଶିବୋଷ ବାଦମୂଳକ ଚକ୍ରହାଳ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ।

ଅନ୍ୟାପି ଆମଦେଶର ପାନ୍ଥାପଥୀ ଜାତିକରି ନବରାମଧ୍ୟରେ ବସନ୍ତକୁ ଭୂତାଦିଷ୍ଟ କୃତ ବୋଲି ମାନି ଦ୍ୱାରା ଶାନ୍ତ ନିମନ୍ତେ ଅପମାର୍ଜନ ଓ ବଳଦାନ ଆଦି ମାନ୍ବିକ ଉପାସନା ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାଣୀତାରେ

ସହମଣ ଆଦି ନିଆଁ କରାଯାଇ ତା'ର ସୁପ୍ତ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରା-
ଯାଇଛି । ଏହି ଜାତିର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଶିବଶକ୍ତି ପୂଜା କରନ୍ତି ।
ଏହିସବୁ ପ୍ରମାଣରୁ ବୁଝାଯାଏ ଯେ - ଆଧୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞଚିକିତ୍ସା
ସମ୍ଭାବନା ଓ ସାବିତ୍ରୀମାନ ଅଟେ ।

ଯଜ୍ଞାରୋଗରେ ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା

ଅପବିତ୍ରତାରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ -

“ମୁଷ୍ଟାମି ଭାବଦତ୍ତା ଜାବତାୟ କମଜାତ ଯଜ୍ଞାଦୁର୍ଭଗବତ୍ସ୍ୱାଦୁ
ପ୍ରାଦୁ ଜଗାତ ସଦ୍ୟେତଦେନ ତମା ଭଦ୍ରାଶୀ ପ୍ରମୁକ ମେନମ୍” ।

[ମଥବ. କା. ୩ ଅ. ୩ ପୃ. ୧୯ ମନ୍ତ୍ର ୧]

ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ! ତୁମକୁ ସୁଖ ସହିତ ଚରକାଳ ବଞ୍ଚିବା
ପାଇଁ ଗୁପ୍ତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତ ଉପାୟ ଶେଷରୁ ଆମେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଆହୁତ
ଦ୍ୱାର ମୁକ୍ତ କରୁଛୁ । ଯେଉଁ ରୋଗରେ ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଗ୍ରସ୍ତ, ବାୟୁ
ଦେବତା ଓ ଅଗ୍ନି, ଦେବତା ମୋହି ରୋଗରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବେ ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ--ବ୍ୟକ୍ତ ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତ ସମସ୍ତ ସଂଜ୍ଞା
ଆଧାରରେ ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସାଦ୍ୱାରା ନିର୍ମୂଳ ହୋଇଥାଏ । ଅତଏବ ଯଜ୍ଞ
ରୋଗ ଚିକିତ୍ସାରେ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ପ୍ରମୁକ୍ତସ୍ତା ଉଷ୍ଣାଦେୟା ଗଜପତ୍ୟା ପୁରୁଷେତଃ

ତାଂ ବେଦବିହୀନାମିଧିମାଦେଶ୍ୟାଣୀଂ ପ୍ରୋକ୍ତେତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞରୁଦ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଉକ୍ତସମ୍ଭା
ପେଶକୁ ନିବାରଣ କରାଯାଇ ଥିଲା, ଆଗରଣ୍ୟାଣୀ ପୁରୁଷ ସେଇ ବେଦ-
ବିହୀନ ଯଜ୍ଞକୁ ଅନୁସ୍ଥାନ କରନ୍ତେ ।

ଏହିପରି ଧ୍ୟାନ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

ସିଦ୍ଧେଃ ମିତିନେ ସ୍ତ୍ରୀବେ ନାସାସାଃ ହୃଦ ତାମ୍ୟତ,

କାୟସ୍ତେଶ୍ୟୋନ୍ମୁଦତାଂ ଧ୍ୟାନଂ ବୈଦ୍ୟଃ ପ୍ରସଂଜୟେତ୍ ।

ଭୈଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଧୁନିକ ମତ

୧ । ପାଣ୍ଡୁାଞ୍ଜ୍ୟ ବେଦବିହୀନ ମେଦ୍‌ସମ୍ବଳ ଯାହାକି ଲେଖିଛନ୍ତି
ଯେ--ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଯୋଗଯାଗ ଓ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗର ମଧ୍ୟ
ଭୈଷଜ୍ୟହୋମ କରାଯାଉଥିଲା । (କା. ପା.)

୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିବାସୀ ଡାକ୍ତର କୁନ୍ଦନଲଲ ଡି. ଡି. ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏମ୍. ଆର୍. ଏ. ଏସ୍ ମହାଶୟ ପ୍ରାୟ ୪୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋମ ଡାକ୍ତର ପଦ୍ମାବତୀର ଚିକିତ୍ସାକର ଦକ୍ଷତା ଶ୍ରେଣୀକୁ ନିରୀକ୍ଷା କରିଥିବାର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆମ୍ଭ ।

୩ । ନବବନ ପଦ୍ମିନୀ ସୀତାବତୀ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ- ମୁଁ କେତେ ବର୍ଷ ଚିକିତ୍ସାତ ଅନୁଭବରୁ ନିଶ୍ଚୟ କରିଛି ଯେ ଯେଉଁ ମହାବେଗ ଭିତ୍ତିକ ସେବନ ଦ୍ଵାରା ଦୁଇ ଦୁଇ ନାହିଁ, ସେଇ ସବୁ ବେଗ ବେଦୋକ୍ତ ଯଜ୍ଞକୁହୀନ ଦ୍ଵାରା ଦୁଇ ଯୋଗ୍ୟ । (କଲ୍ୟାଣ)

୪ । ମାନସ ଚିକିତ୍ସକ ଡାକ୍ତର ଦୁର୍ଗାଶଙ୍କର ନାଗର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ--ମୟୁ କପର୍ଦ୍ଦୀ, ଶତାବଶୀ, ଶାଳବର୍ଣ୍ଣୀ, ଗୋଲପେଲୁ, ବାଣେଲଚନା, ଅଗର, ସୀରକାନୋଲା, ଗୋବର, ବାଦାମ, କାପଡ଼, ପୁରୁଣୀ, ଗୋଠନାକୁଡ଼ୀୟନ, ଅଜଗତା, ବାସଙ୍ଗ, ଗହୀ, ଦେବତାନ୍ତ, ତରରଚାନ୍ତ, ଜଟାମାଂସୀ, ପିଣ୍ଡା, ଦାଆ, ଲବଙ୍ଗ, ଉଦିଡ଼ା ଏବଂ ଅସକା ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ମହାନିଶାବତୀ ଆଣି ଏ ସମ୍ବନ୍ଧାୟକ ସମାନ ପରିମାଣ ଗୁରୁଗୁଳ ଓ ଦେଶୀ ଚର୍ମର କୁଙ୍କୁମ ଯେତେ ମିଶାଯାଇପାରେ ତହିଁରେ ଯୋଗ କରିବା । ଏସବୁ ଏକାଠେ ଚକଟା ହୋଇ ପରି ଚିନି ଓ ଦିଅ ମିଶାଇ ଏଥିଦ୍ଵାରା ହୋମ କଲେ ପଶୁଗୁଣ ବନଶ୍ଚୁ ହୁଏ । ଏହା ତାଙ୍କର ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ପରୀକ୍ଷିତ ପ୍ରୟୋଗ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଯଜ୍ଞକୁହୀନର ତାତ୍କାଳିକ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି କରିଛନ୍ତି । କେଉଁସବୁର କି ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୋଷରୁ ଜାତହୁଏ, ତାର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ କିପରି ବିଧିରେ କେଉଁ ମନ୍ତ୍ରରେ ହବନକରିବାକୁ ହୁଏ, ତା'ର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ଗ୍ରନ୍ଥବିରୁଦ୍ଧ ଚିକିତ୍ସାବେଦ, ଭାର୍ଗବସ୍ତୁ ଓ ଶାତାତପୀୟ କର୍ମବିତାକ, ବରପିତାବଲୋକ ମହାଶ୍ଵେତ ଓ ବଜ୍ରାକ୍ଷର ମୁଦ୍ରାତ ଶାନ୍ତି ସ୍ଵସ୍ଥ୍ୟଦୁନ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଲେଖା ଯାଇଛି ।

ହବନ ଓ ଧୂପନ ଚିକିତ୍ସା ସନାତନ ଓ ସାବଧୌମ

ପୂର୍ବକାଳରେ ବେଦୋକ୍ତ ହବନ ଚିକିତ୍ସାହିଁ ସର୍ବସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ଭାବରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କେବଳ ଘୋଷାମୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ନୁହେଁ,

ରହେଲେ, ଅନାବୁଝି ଶାନ୍ତି ଓ ଶନ୍ତି ଚଳିଥିବା ସକଳ ପ୍ରକାର ଅସୁସ୍ଥ
 ଶିଶୁ ନିମନ୍ତେ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇ, ଗୋମେ ଗୋମେ, କୁମ୍ଭମେଳା ଆଦି ସାବଜମାନ
 ସମାଗମ ପ୍ରକାଶନକ୍ଷେତ୍ରରେ, ମାତ୍ର ମାତ୍ର, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଅବକ୍ତିକୁ
 ଶୁଦ୍ଧରେ ପଞ୍ଜୀକୃତକର୍ମ କରୁ ଯାଉ ଥିଲେ । ଏମନ୍ତ ନରବଞ୍ଚନା ଗ୍ରୀଷ୍ମ
 ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବାଷ୍ପିକ ପଞ୍ଜୀକୃତକର୍ମ କଥା ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିବାର ଦେଖା
 ଯାଏ । ବେତ ପତନପାତନ ସ୍ବରୂପ ଦ୍ରୁମପତ୍ତ, ଚର୍ପଣରୂପ ପିତ୍ତପତ୍ତ
 ଚିତ୍ତମରୂପ ଦେବପତ୍ତ, ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ଆକାଶ ପ୍ରତାନ ରୂପ ଭୂତପତ୍ତ
 ଓ ଅଭିଷେକ ସହକାର ରୂପ ନୟନ ଏହି ପତ୍ତପତ୍ତ ସେବାକର ଦ୍ରୁମପତ୍ତ ଓ
 ଶିଶୁ ମାନଙ୍କର ନିତ୍ୟକର୍ମ ଥିଲେ । ଚାନ୍ଦିକାଙ୍କ କାମୀ ଦ୍ରୁମପତ୍ତମାନେ ସେ
 କାଳରେ ପତ୍ତ ଚଳିଥିବା ହିଁ ପ୍ରକାଶିତ ଥିଲେ ।

ଆୟୁବେଦୀୟ ଯୁକ୍ତି ବ୍ୟାପାଶ୍ରୟ ଚିକିତ୍ସା

ଓଁ ଯୋ ଦେବୋଽସତୀ ଯୋଗ୍ୟୁ ଯୋ ଚିତ୍ତାବନମାବବେଶ

ଯୋ ଓଷଧୀୟ ଯୋ ବନସ୍ପତ୍ୟ ଚିତ୍ତା ନିଦବାୟୁ ନମୋନମଃ ।

(ଉଦ୍‌ବେଦ)

ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧ ଶରୀର ପ୍ରାଣପିତ୍ତ ଆଦି ଧାତୁମାନଙ୍କର
 କ୍ଷୟ ଦୁର୍ବଳ ହେଉ ବଳର ସମୁଦ୍ଧକୁ ନୁହେଁ ତା'ର ପ୍ରତିକାର ନିମନ୍ତେ
 ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଔଷଧ, ଅଳ୍ପ ଓ କ୍ଷୀରର ବ୍ୟବହାର କରିବାର ନାମ--ଯୁକ୍ତି
 ବ୍ୟାପାଶ୍ରୟ ଚିକିତ୍ସା । ଏହି ଚିକିତ୍ସା ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିରୂପମୁଖୀ ଦେବା ଉଚିତ
 ବୋଲି ଉପିମାନଙ୍କର ମତ । କାରଣ କ ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟର ଗୁଣବିଧି
 ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିରୂପୀନ । ତେଣୁ ସ୍ବେଦଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବଟ, ଅଶ୍ଳଥୁ, ଭୂଲସୀ,
 ଅଶାମାର୍ଜ, ଅରଣ୍ଡ, ନେଳି ପ୍ରଭୃତି ଔଷଧ ବନସ୍ପତ୍ୟମାନଙ୍କର ପୂଜା
 ଆରାଧନା ଶାନ୍ତିରେ କେଶା ଯାଇଛି । ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ବନୋଷଧି ସଂଗ୍ରହ
 କାଳରେ ଓଷଧର ପ୍ରାଣିନା, ଉପାଟନମୟ ଏବଂ ଉପୋଷଧି ନିର୍ମାଣ
 କାଳରେ “ଅଦୋଷଦି ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଏବଂ ଔଷଧ ସେବନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ
 “ଅଭ୍ୟାସନନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ” ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣକରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ସ୍ବେଦନ
 କାଳରେ ଓ କର୍ମୀରନ୍ତରେ ବସ୍ତୁକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ

ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । *

Medical Jurisprudence ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଡାକ୍ତର ରୟାନ୍
(Dr. Ryan) ଲେଖିଛନ୍ତି—

All medicine is derived from God and without his will it cannot exist or be practised. Hence the healing art, if disunited from religion, would be impious. Illness requires us to implore the Deity for assistance and relief. The seeds of the art, the wonderful cures, and the power of remedies are in the hand of God. He has beneficially supplied various remedies and pronounced with our tongues the fate, life and death of a man. When we see the dignity of medicine what reverence is due to God ? None put the impious doubt the truth and none but fools dare to deny it.

* ଭୂତାପସାରଣ ମନ୍ତ୍ର—

ଓଁ ନବସନ୍ତ ହି ଭୂତାନି ଦାନ୍ତ୍ୟୁନ କାମତଦୁମେ
ଅପହାମନ୍ତ ଚସ୍ତାନ ପ୍ରଜାର୍ଥଂ ପାଟ୍ୟରେ ଦୁମଃ ।
ଓଁ ବେତାଳାଶ୍ଚ ପିଶାଚୁଶ୍ଚ ରାକ୍ଷସାଶ୍ଚ ସର୍ବପୁଞ୍ଜଃ
ସେ ଭୂତାସ୍ତେଷାମସର୍ବନ୍ତୁ ବୁଧାଦୟାଂ ଶିବାଞ୍ଜୟା
ଓଷଧି ଉତ୍ସାହନ ମନ୍ତ୍ର—

ଓଁ ଯେନଜ୍ଞଂ ଖନତେ ବ୍ରହ୍ମାୟେନେନେ । ଯେନ କେଶବଃ
ଜେନାହଂ ଭାଂ ଶନିଷ୍ୟାମି ମନ୍ତ୍ର ପୁତେନ ପାଣିନା ।
ସେବନ କାଳରେ ଔଷଧର ଅଭିମନ୍ତ୍ରଣ-ଯଥା--
ଅରୁଚାନନ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦ ନାମୋଚ୍ଚାରଣ ଶୁଦ୍ଧିତାଃ
ନଶ୍ୟନ୍ତୁ ସକଳାବେଗାଃ ସନ୍ତ୍ୟଂ ସନ୍ତ୍ୟଂ ବଦାମ୍ୟହମ୍ ।

ପାରଦାହର ସାମୋଧନ ମନ୍ତ୍ର--

ଓଁ ଅଦୋରେଶ୍ଵେୟଃ ଅଦୋରେଶ୍ଵେୟଃ ଘୋରଂ ଘୋରତରେଭ୍ୟଃ
ସବତଃ ଶବଂସବେଭ୍ୟଃ ସବୀନୁରେଶ୍ଵେୟ ନମସ୍ତେଷୁ ହୁତୁରୁପେଭ୍ୟଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଔଷଧମାନଙ୍କୁ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଦାନ କରୁ । ଔଷଧର ସତ୍ତ୍ୱ ବା ପ୍ରୟୋଗ ଯୋଗ୍ୟତା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ହିଁ ଇଚ୍ଛାଧୀନ । ଅତଏବ ଦେଉଁ ଶକ୍ତିଯୋଗ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ସନ୍ତାନ ପାଶୁ ଓ କୁମର, ବାହା ନାସ୍ତିକର ନିନ୍ଦାସ ମାତ୍ର । ଐଶ୍ୱର୍ୟକ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ବୈଦ୍ୟର ଏବଂ ରୋଗୀଙ୍କୁ ପାଇଁ ରୋଗର ଭଗବତ୍ ପ୍ରାର୍ଥନା ଆବଶ୍ୟକ । କାରଣ- ଚକିତ୍ସା ଜ୍ଞେନର ନିୟୁତ ରହସ୍ୟ, ଚକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ଚ୍ୟୁତ୍ୱକାରୀ ଦେବ ନିଦୁତି ଏବଂ ଔଷଧର ରୋଗ ସହରଣ ଶକ୍ତି ଏହି ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଦୈବାୟତ୍ତ (ଦକ୍ଷାୟତ୍ତ ନୁହେଁ) । ରୋଗ ପ୍ରତିକାରର ଉପାୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପରମେଶ୍ୱର ହିଁ ତତ୍ତ୍ୱାବଳୀ ଆମମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଆମମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ହିଁ ସେ ରୋଗିମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଧାରକ ଲବନ ମହାବୀ ବ୍ୟକ୍ତି କରିଥାଆନ୍ତି । ଔଷଧର ମହିମା ଯଦ୍ୟତ୍ତେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆମମାନଙ୍କର କେତେ ନା କେତେ ଭକ୍ତି ପ୍ରକାର ଉଦୟ ହୁଏ ? ପାଶୁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ୟ କେହି ଏହିସବୁ ବିଷୟର ସନ୍ଧ୍ୟାକାରେ ପରିହୀନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଡ଼ବୃକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିର ସନ୍ଧ୍ୟା ଅପଳାପ ବ୍ୟୟରେ କେହି ପାହାସୀ ହେବା ସମ୍ଭବତର ନୁହେଁ । (ବୈଦ୍ୟକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଦ୍ଧାର)

ଏହି ଦୁର୍ଲ୍ଲବ୍ୟପାଶୁର ଚକିତ୍ସା - ରୋଗବିଜ୍ଞାନ ବା ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ ଏବଂ ଅବିଜ୍ଞାନ ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ ଭେଦରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ । ପଥ୍ୟ-*

(କ) ୧ ଦେଉଁ ବିପଦର ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ (ଆହାର ବିହୀନ)

୨ ବ୍ୟାଧି ବିପଦର ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ "

୩ ଦେଉଁ ବ୍ୟାଧି ବିପଦର ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ । "

(ଖ) ୧ ଦେଉଁ ବିପଦର ଔଷଧ- ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ

୨ ବ୍ୟାଧି ବିପଦର ଔଷଧ- ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ

୩ ଦେଉଁ ବ୍ୟାଧି ବିପଦର ଔଷଧ- ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ,

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହିପରି- ରୋଗର ଦେଉଁ କ'ଣ ? ଏବଂ ତାହା

* ଦେଉଁ ବ୍ୟାଧି ବିପଦର ବିପଦର ଔଷଧ

ଔଷଧୀୟ ବିପଦର ଔଷଧୀୟ ଔଷଧୀୟ

ବିପଦର ଔଷଧୀୟ ବ୍ୟାଧି ସହ ପାଶୁମାନଙ୍କୁ

(ମାଧବନଦାନ)

କେତେ ପ୍ରକାର ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ନାନା କଲେଜିଆ--

କାଲକର୍ତ୍ତା ନିୟୁଆନାଂ ସେ ଗୋମିଥ୍ୟାନନ୍ତର

ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟାଶାଂ ବ୍ୟାପୀନାଂ କ୍ରିତ୍ୟା ନେତୁମ୍ଭବତଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୀତଳାଶୁ ଶେରୁମ କାଳର ଅନ୍ୟାୟ, ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ,
ଓ ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପଞ୍ଚକର୍ମୀୟ ସୁମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜ
ବସ୍ତୁ ସମ୍ପଦ ସମ୍ପର୍କର ଅନ୍ୟାୟ, ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ, ଓ ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ଏବଂ
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ଯୋଗ ଓ ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ଏହି ନିଜପ୍ରକାର
ମେତୁରୁ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ଓ ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ସମ୍ପଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ବାହ୍ୟ ଓ ଆନ୍ତର ଦେହରେ ରୋଗର ହେତୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ହୁଏ ।

ରୋଗର ବାହ୍ୟ ହେତୁକୁ ଦ୍ୱିଜନ ବୋଲିଥାଏ * ଏହା ମଧ୍ୟ ନିଜ
ଓ ଆନ୍ତରିକ ଦେହରେ ଦୁଇସ୍ଥାନରେ ବସନ୍ତି ଅଟେ । ଶରୀରର ଦୋଷ,
ଧାତୁ ଓ ମଳର ଯତ୍ନ ବା ଦୃଷ୍ଟି କାରକ ଅପଥ୍ୟ ଆହାର ବଦାର ମେତୁରୁ
ପେତ୍ତିସର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ, ତାକୁ ନିଜ ବା ସ୍ୱସମ୍ପାଦିତ ରୋଗମେତୁ
(Acquired) ବୋଲନ୍ତି ଏଂ କାରୁ ପାପାସ ଆଦର ଆଗାତ,
ଭୁକ୍ତବେଶ, ମଦ୍ୟାଶୁ ବସ୍ତ୍ରସମ୍ପର୍କ, ଶୟନ, ବସବାସ ସମ୍ପର୍କ, ଅଗ୍ନିଦାହ
ଅଗ୍ନିର ଆଦି କର୍ମା କାମ, ନୌୟ, ଲେଉ, ମୋଡ଼, ଭୟ, ଉଦ୍‌ବେଶ
ଆଦି ନିଜ ବାହ୍ୟହେତୁକୁ ଆନ୍ତରିକ ରୋଗମେତୁ (External)
ବୋଲିଥାଏ । ପେତ୍ତି ମେତୁରୁ ପେତ୍ତି ଶୁଣ କ୍ରିୟା ପୋଗରେ ପେତ୍ତି
ମରଣର ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ବା ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ତହିଁ
ବସନ୍ତ ଶୁଣ କ୍ରିୟାବଶିଷ୍ଟ ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ତାହା ଶାନ୍ତ
ହୋଇଥାଏ । * ଏହାର ଯୁକ୍ତିରେ ଧାତୁ ପାମ୍ୟକାରକ ଓ ରୋଗକାରକ
ଚିକିତ୍ସାକୁ ମେତୁ ବସନ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲନ୍ତି । ଏହାର ଉଦାହରଣ

* ପେନାହାର ବଦାବେଶ ରୋଗାଶାମ୍ଭବତ୍ତ୍ୱା ଉଦ୍‌ବେଶ

କ୍ଷୟା ଦୃଷ୍ଟିଶ୍ଚ ଦୋଷାଶାଂ ନିଦାନଂ ହି କରୁନ୍ୟତେ (ବକସେନ)

ନିଦାନାର୍ଥକରେ ରୋଗା ରୋଗସ୍ୟ ଧ୍ୟୁପଜାୟତେ

ତେ ପଞ୍ଚ କେବଳା ରୋଗାଃ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭୂର୍ଥକାଃ

କର୍ମାସି ରୋଗା ରୋଗସ୍ୟ ହେତୁ ଭୂର୍ଭା ଶାମ୍ୟତ

ନ ପ୍ରଶମ୍ୟତ ଶୁଦ୍ଧ୍ୟନ୍ତେ ହେତୁ କୁରୁତେସ୍ଥିତ (ମାନା)

ଏହିମେ-- ଶୀତ ପ୍ରଧାନ ଜ୍ୱର ସହି ଦୂରକରବା ପାଇଁ ଶୁଣି
ପାଚନ ଏବଂ ରୁଚି, ସ୍ଥିର, ଶୀତଦୁର୍ଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ରୋଗରେ ଲଘୁ,
ରକ୍ତ ଏବଂ ଉଷ୍ଣ ତିଷ୍ଠ, ଏବଂ ସନ୍ତର୍ପଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ରୋଗରେ ଅତର୍କଣ;
ଏବଂ ଅପର୍କଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟାଧିର ମନ୍ତର୍ପଣ ଚିକିତ୍ସା, ଏସବୁ ଔଷଧ
ତ୍ରୟ । * ରୋଗମାନଙ୍କର ହେତୁ ନାଶକାରୀ ହେବାଲାଗି ଏହାକୁ
ହେତୁ ବିପରୀତ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲି ଯାଏ । * ରୋଗମାନଙ୍କର ହେତୁ ନିରୂପଣ
ବା ନିଦାନ ବା କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାପାର । କାରଣ କି, ମଧୁକାଠ ଟୀକାରେ
ଲେଖାଅଛି ଯେ--

ଏକା ହେତୁ ରନେକସ୍ୟ ତଥାହେକସ୍ୟ ଏକ ହି

ବ୍ୟାଧ୍ୟହେକସ୍ୟ ବହୁବୋ ବହୁନାଂ ବହୁବୃଥା ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅହରହର ଅର୍ଥେ ବହୁର ଉପଯୋଗ୍ୟ
ହେତୁରୁ ଅନେକ ରୋଗ ଜନ୍ମିଥାଏ, ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର
ବସ୍ତୁ ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ଯେପରି- ମୃତ୍ତିକା ଭାଷଣ
କଲେ ପାଣି ରୋଗ ଏବଂ ମୃତ୍ତିକା ଭାଷଣ କଲେ ଛଦ୍ମିରୋଗ ଜନ୍ମେ ।
ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଆହାର ବିହାର ଦୋଷ, ଦେଶକାଳ ଦୋଷ, ବଂଶଗତ-
ଦୋଷ; ପ୍ରହରଦୋଷ, ସଂସର୍ଗଦୋଷ ଆଦି ବହୁବିଧ ହେତୁରୁ ଏକପ୍ରକାର
ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଉପନିବୃତ୍ତି ବହୁବିଧ ହେତୁରୁ
ବହୁପ୍ରକାର ବ୍ୟାଧି ଜନ୍ମିବାର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ।

* ଚକ୍ରଦ୍ରୁଷ୍ଟିକବିହା ବହୁବିଧସଂସେବଣାତ୍

ତୋଷ୍ୟାତ୍ମନଳାନାଂ ହି ବୃଦ୍ଧିଃ କ୍ରାନ୍ତିଶ୍ଚରାଗେଃ ।

ଚକ୍ରଦ୍ରୁଷ୍ଟାସ କବିହୀନ ବହାର ପରିସେବଣାତ୍

ତୋଷ୍ୟାତ୍ମ ନଳାନାଂ ହି ହ୍ରାସୋ ନଗଦିନୋନ୍ମୋହଃ ॥

ଚକ୍ର ହି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାହାର ବିହାସତ ନିଷେବଣାତ୍

ଚକ୍ର ପ୍ରାପ୍ୟ ନରଃ ଶୀଘ୍ର ଚକ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧପ୍ରାପ୍ତଃ ॥ (ଶ୍ରୀବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ)

ପ୍ରଶାମ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳାଃ ପ୍ରସୋଦେହେକ୍ତୁ ବ୍ୟପାଦୃପ୍ତେଃ

ମାନସୋଜ୍ଜନବିଜ୍ଞାନ ଚୈର୍ଯ୍ୟମ୍ବୁଜ ସମାଧୁତଃ । (ଚରକ)

* ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଔଷଧ ବୋଲିଯାଇଛି ଯଥା-

ପଥ୍ୟସତରତାତ୍ତ୍ୱମ୍ୟକମୌଷ୍ୟ ନିଷେବଣେଃ ।

ପଥ୍ୟସତରତାତ୍ତ୍ୱସ୍ୟ କମୌଷ୍ୟ ନିଷେବଣେଃ (ବୈ, ଜ୍ଞ)

ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ହିଁ ଅନେନସ୍ଥଳରେ ସେତେନାମ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
ନିରାକାରରେ ନାହିଁ । ସେତେ ଅସଂଖ୍ୟ ଦେବା ଯୋଗୁଁ ସବୁ ସେତେ
ନାମ ଶାସ୍ତ୍ରର କୁହାଯାଇ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଉକ୍ତ ଅନୁକ୍ରମ ସମସ୍ତ ସେତେ
ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧେ ପୁଣ୍ୟରୁକର ଉପଦେଶ ଏହିସଦ—

ନାସ୍ତି ସେତନା ବିନାସଦାସିର୍ଯ୍ୟ । ଉପାଦେଷଣଃ

ଅନୁକ୍ରମସି ତୋଷାଶାଂ ଲକ୍ଷେ ବ୍ୟାଧି ମୁକ୍ତାବେତ୍ (ସୁ.ସୁ. ୩୩୧)

ଅର୍ଥାତ୍ ଦୋଷବିଷମ୍ୟ ବ୍ୟବହାରକ କୌଣସି ସେତା ହୁଏନାହିଁ ।
ଅତଏବ ଅନୁକ୍ରମ ସେତମାନଙ୍କୁ ଦୋଷମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଚିକିତ୍ସା
କର । (ଏହାହିଁ ଦ୍ଵାମିତ୍ର ପ୍ୟାଥକ ଲକ୍ଷଣିକ ଚିକିତ୍ସାର ଗଜ) ଚରକ
ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି—

ବିକାର ନାମାକୁଶଳଃ ଚକ୍ରସ୍ଥାୟୀତ୍ ଦୋଚନ

ନନ୍ଦ ସଦ୍‌ବିକାରାଶାଂ ନାମତୋଷ୍ଠି ଧୁ ବାସ୍ତିତଃ (ଚ.ସୁ. ୧୮ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଦୋଷମାନଙ୍କର ସବୁ ବୃଦ୍ଧିର ଲକ୍ଷଣ ସମିଷ୍ଟ ହିଁ ସେତା
ଯୁକ୍ତବା ବିକାରର ନାମ ଜଣାନଗଲେ ଲକ୍ଷଣ ଦେବାର କାରଣ ନାହିଁ ।
ଆଧୁବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦେହର ବିପରୀତ ଚିକିତ୍ସାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲାଯାଏ
କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଜ୍ଞାବ ଗହନ । ବିମଳ ବିସ୍ମୟ ବୃଦ୍ଧିମାନ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ
ଏହି ଚିକିତ୍ସାର ରହସ୍ୟ ଭେଦକରିବା ଅସମ୍ଭବ ଦୁରୂପ । କାରଣ ଏହି ଚିକିତ୍ସାରେ
ଆତ୍ମ୍ୟନ୍ତର ଦେହର ବାତ ପିତ୍ତ-କଫର ସବୁ ବୃଦ୍ଧିରୁପ ୭୩ ପ୍ରକାର ଭେଦ
ଅନୁସାରେ ବାହ୍ୟଦେହରୁତ ଷଟ୍ ରସାତ୍ମକ ଔଷଧ ଓ ଆହାର ମଧ୍ୟ
୭୩ ପ୍ରକାର ରସଭେଦରେ କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ପଡ଼େ * ଏବଂ ଶୀଘ୍ର
ହୋଇ ଥିବା ଦୋଷଧାତୁ ମଳକୁ ବୃଦ୍ଧିତ କରିବାପାଇଁ ପୁଣି ପ୍ରବୃଦ୍ଧ
ହୋଇଥିବା ଦୋଷଧାତୁ ମଳକୁ କର୍ଷଣ କରି † ପଥାପାନାଦିପିତ

* ଏହା ହିଷ୍ଠସ୍ଥି ବ୍ୟାଧ୍ୟାତା ରସାନାଂରସ ଚନ୍ଦ୍ରକିଃ

ଦୋଷଭେଦେ ହିଷ୍ଠସ୍ଥି ପ୍ରୟୋକ୍ତବ୍ୟା ବିଚକ୍ଷଣିଃ ।

(ସୁ. ଉ. ଚ. ୭୩ ଅ)

† କର୍ଷୟେତ୍ ବୃଦ୍ଧୟେତାପି ଦୋଷଧାତୁମଳାନ୍ ଭଜେ

ତାବତ୍ ପାବତ୍ ଅବେଶେଷାତ୍ ଏତତ୍ ସାମ୍ୟସ୍ୟଲକ୍ଷଣମ୍ ।

କରିବା ପାଇଁ ପଞ୍ଚ କର୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । * । ସନ୍ତର୍ପଣ, ଅପତର୍ପଣ, ସମେନ ଓ ସାଶୋଧନ ବ୍ୟାଧିକୁ * ବୁଝି ଦେଶ, କାଳ, ବଳ, ସାମ୍ୟ ଓ ପ୍ରକୃତ ପରିସ୍ଥିତିର ତାହା ପ୍ରମୁଖ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଏହିମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଶୁଣି ସଫଳତାପ୍ରାପ୍ତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ଅତି ଦୁର୍ଗମ ବୋଲିବାକୁ ହେବ ଏହାର ପରେ ।

ବ୍ୟାଧି ଗ୍ରହଣର ଚିକିତ୍ସା

ସ୍ୱେଚ୍ଛାର ବିରୋଧ ଔଷଧ ପ୍ରମୁଖ କରିବାଟାକୁ ବ୍ୟାଧି ବିମୁକ୍ତ କିଛି କୋଲ୍ ପାଏ । ଯେପରି କି, - ବିଷାକ୍ତରେ ଶିଘ୍ର, ହେମହ-
ରେଗରେ ନିଳା, କୃଷ୍ଣ ରେଗରେ ଖଇର, ଅତିସାର ରେଗରେ ଅକାନିକା ଲତାଦି ଏବଂ ଚିକିତ୍ସାରେ ଦୋଷ, ଦୃଷ୍ୟ ଏବଂ ଔଷଧର ଯେ ଗୁଣ ବିରୁଦ୍ଧ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ସତ୍ୟମାନୁଷ୍ଠାନ ଚିକିତ୍ସା ଓ ମୁକ୍ତି ଆଦି ଶ୍ରେଣୀରେ ହିଁ ବ ବଢ଼ା କରାଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଜ୍ଞାନରେ ରୋଗର ଅବସ୍ଥା ନ ବୁଝି ବ୍ୟାଧି ଗ୍ରହଣ ଔଷଧ ପ୍ରମୁଖ କଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଉତ୍ତମ ହୋଇଥାଏ । ଯେପରିକି— ଅମଳୁରେ ଜ୍ୱର ଔଷଧ ଏବଂ ଆମାହାରରେ ପ୍ରମୁଦ ଔଷଧ ପ୍ରମୁଖ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସାଧନ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁ ଦୋଷ, ଦୃଷ୍ୟ, ସାମ୍ୟ, ହେମହରେ ଗ୍ରହ ଚିକିତ୍ସାରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ନ ହୁଏନାହିଁ ବୋଲି ରସ-
ବୈଦ୍ୟମାନେ କହନ୍ତି । ସେମାନେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ -

“ନ ଦୋଷାଣାଂ ନ ଦୃଷ୍ୟାଣାଂ ନ ରୋଗାଣାଂ ପଶ୍ୟମ୍

ନ ଦେଶସ୍ୟ ନ କାଳସ୍ୟ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ସେ ଚିକିତ୍ସିତେ ।

ପାରଦେ ଯାତସ୍ତା ଶକ୍ତି ରୋଗ ନିର୍ମୂଳନତମା

ତାବନ୍ତା ନୈବ ରୋଗଃ ସ୍ୟ ବାଚସ୍ପତିଃ କପୋତଭବାଃ ।

* ପ୍ରଥମଂ ବଳଂ ପଶ୍ଚାତ୍ ବିରେକଶ୍ଚାନ୍ତରାସନମ୍

ଏକାନ୍ତ ପଞ୍ଚକର୍ମାଣି ନିରୁଦ୍ଧା ନାବନ୍ତ ଚିକିତ୍ସା । (ଗୁରୁପ୍ରକାଶ)

ଦୋଷାଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କପ୍ୟନ୍ତୁ କିଂ ଲଂଘନପାତନେଃ

ସେ ତ୍ୱ ସଂଶାଧନେଃ ହେଃ ନ ତେଷାଂ ପୁନରୁଦ୍ଧବଃ । (ଚରକ)

ନ ଶୋଧୟତ୍ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାନ୍ ସମାନ୍ନୋଽପି ସୁତପ୍ତି

ସମୀକ୍ଷୟତ୍ ଚ ହିତାନ୍ ଚତୁର୍ଥଶତମୁଦ୍ୟତେ । (ଭିଷ୍କ)

ନୌପ୍ୟାମାଦାଦନ୍ତଃ ନ ଦେବଃ କେଶବାହୁ ପରଃ
 ନ ବୈଦ୍ୟାଦପନ୍ନଃ ବନ୍ଧୁଃ ନ ଦାନାହ ଅପନ୍ନଃ ବଧୃଃ ।
 ପ୍ରସାନ୍ଧା ବଦା ଭବେତ୍ ସେନା ପଥ୍ୟ ନାସ୍ତି ଚିକିତ୍ସାତ୍
 ରସସନ୍ନା ଉକ୍ତ ଚଂ ସେନଂ ନରକୁଞ୍ଜରବାଜନାମ୍ ।
 ଗାର୍ଦ୍ଦଧି ଧନ୍ତା ଶରୀର ମଦ୍ୟାଦେବ ପଞ୍ଚରମ୍
 ପାରଦଃ କସ୍ତୁରପୁଷ୍ପାହ ସର୍ବଭୋଗକୁଳାନୁକୃତ୍ ।
 ଅନୁଭବତା ହ ବର୍ତ୍ତନ୍ତି ଉତ୍ତମା ଯୋଗବାହନ
 ମନ୍ତ୍ରତ୍ୱ ଶୁଦ୍ଧାପତେ ପାରମେ ସେନପାରଦଃ ।
 ନସର୍ବମାନକଷ୍ଟ ବିଦ୍ୟାହସ୍ତଂ ସୁଧାମୟମ୍
 ସେନେତଃ ସ୍ୟା ସଦା ଦେହେ ସେନା ଶାସ୍ତ୍ର କଳ୍ପତେ !
 ଶୁଦ୍ଧତ୍ୱ ମହାଶକ୍ତିଂ ପଦ୍ ବିଦନ୍ତି ପାରଦଃ
 ଚନ୍ଦ୍ରବଦନ୍ତ ସୁତାୟଂ ସେନାନ୍ ଦୋଷସଂସ୍କାରାନ୍ ।
 (ର. ର. ବ.)

ମୋଟ କଥା ଏହିପରି-- ବର୍ତ୍ତମାନ ଚିକିତ୍ସକମାନେ ହେତୁବ୍ୟାଧି
 ବିଚାର କରି ଯେପରି ବାତ ଶୋଥରେ ବାତ ଓ ଶୋଥ ନାଶକ
 ଦ୍ରବ୍ୟମୂଳର କ୍ୱାଥାଦି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ଏହି ରସ ଚିକିତ୍ସାରେ ସେଇପରି
 ବିଚାରର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବନାହିଁ । ରସ ଅନୁପାନ ବିଶେଷ
 ଯୋଗରେ ହେତୁ ଓ ବ୍ୟାଧି ଉଭୟର ବିଚାରରେ କାର୍ଯ୍ୟକରିଥାଏ ।
 ଅସଲ ଚିକିତ୍ସାର ଏଠାରେ ମୂଳ ସୂତ୍ର ଏହିପରି--ସୁଶ୍ରୁତ ଲେଖିଛନ୍ତି--
 ସଂଶ୍ଳେଷତଃ ଶ୍ୱେତାୟୋଗଃ ନିଦାନ ପରି ବର୍ଜନମ୍ ।

ଏହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ଡକ୍ଟର ଲେଖିଛନ୍ତି--

“ନିଦାନାଂ ଦୋଷକାରକ ହେତୁନାଂ ବ୍ୟାଧିକାରକ ହେତୁନାଂ
 ଚ ସଂଶ୍ଳେଷତଃ ବର୍ଜନମ୍ । (ସୁ.ଭ. ୧।୨୫)

ଅର୍ଥାତ୍ ଦୋଷକାରକ ଓ ବ୍ୟାଧିକାରକ ହେତୁମାନଙ୍କର ବର୍ଜନ
 ସଂଶ୍ଳେଷତଃ ଚିକିତ୍ସା ।

ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଦୋଷ ପ୍ରକୋପକ ବାହ୍ୟହେତୁ ଏବଂ ଶରୀର
 ପ୍ରକୋପକ ବାହ୍ୟହେତୁ ଏକ ପକାର ନୁହେଁ । ସୁତରାଂ କେବଳାନ୍ତରୁ

ବିପଦର କେଣା ଦ୍ଵାରା ପଳଳ ଶେଷରେ ବ୍ୟାଧି ନିବୃତ୍ତି ହୋଇ
ନ ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ବ୍ୟାଧିର ଦାହ୍ୟତ୍ଵକୁ ନିରୁପଣ କରି ବ୍ୟାଧି
ବିପଦର ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯଦି ପ୍ରକୃପିତ ଆନୁରୋଧ ଓ
ଓ ବିପଦର ବ୍ୟାଧି ଉଦୟୁର୍ଦ୍ଧ୍ବ ବଳବାନ୍ ଦେଖା ଯାନ୍ତି, ସେପରି
ସ୍ଥଳରେ ଯୋଗ ଓ ବ୍ୟାଧି-ଉଦୟର ବିପଦର ଚିକିତ୍ସା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ
ଶେଷରେ । ଏଥିପାଇଁ ପଞ୍ଚମୀ ପୂଜକ ରହି ଚିକିତ୍ସା ହିଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ରାଗ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୋଲୋମାଲତ୍ୟା--

ପାଚନା ଯେନା ସ୍ଵେଦନା ବସନଞ୍ଜ ବରେନନମ୍
ଏତାନ ପଞ୍ଚକର୍ମୀଣି ଜାତବ୍ୟାନି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେଃ
ପଞ୍ଚକର୍ମ ପୁରା କୃତ୍ଵା ପଶ୍ଚାତ୍ ପଳଳ ଦେହନାମ୍
ପୋଜନସ୍ତେ ରସା ବିଦ୍ୟା ଶିଦ୍ଧା ଶିଦ୍ଧି ମହାପୁରା (ର.ର.ଶ)
ସାମାନ୍ୟନା ସାମାନ୍ୟ ନିତାନନ୍ଦ୍ୟ କିନ୍ତୁ ନମ ।
ଏତାବତ୍ ଉପକା କାର୍ଯ୍ୟ ରେଶେ ସ୍ଵେଦନା ଯଥାବ୍ୟାପିତା [ର.ର.ଶା.୦]

୧) ଯେଉଁ ବିପଦର ଅର୍ଥକାରୀ ଔଷଧ ଓ ମଥ୍ୟ-ଯଥା-ବ୍ୟାଧିର
ଦେହୁ ଭୂତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଗୁଣିତ୍ଵା ଥାଏ, ସେଇ
ସବୁ ଗୁଣିତ୍ଵା ସ୍ଵଳ୍ପ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରୟୋଗ ଯଦି ସେଇ ବ୍ୟାଧିକୁ
ପ୍ରଶମନ କରେ, ତାହେଲେ ତାକୁ ଯେଉଁ ବିପଦର ଅର୍ଥକାରୀ ଔଷଧ
ଓ ମଥ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାୟକୁ ଅଧର୍ମ ଆଚରଣ ‘ଓଠି
ହାତକୁ ପ୍ରତିହୀନା ଦାହ, ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡକୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଦାହ
ଶତକୁ ଶାନ୍ତଦାହ ନିପାତ କରିବାକୁ ହୁଏ, ଏହି ଦେହୁ ବିପଦର
ଅର୍ଥକାରୀ ଚିକିତ୍ସାଟି ମଧ୍ୟ ତହିଁ । ଯେଉଁକି-- ପିତ୍ତ ଜାତ ବ୍ରଣ
ଶୋଥରେ ପିତ୍ତ କର ଉଷ୍ଣ ପ୍ରଲପ୍ତ ଏବଂ ବାତଜ ଉନ୍ମାଦ ରୋଗରେ
ବାତବର୍ଦ୍ଧକ ଗୁଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଚିକିତ୍ସାର ମର୍ମ ଦେଉଛି
“ଯେପାକୁ ତେପା” ।

୨) ବ୍ୟାଧି ବିପଦର ଅର୍ଥକାରୀ ଔଷଧ ଓ ମଥ୍ୟ--ଯଥା-ଯେଉଁ
ବ୍ୟାଧିର ଯାହା ଲକ୍ଷଣ, ସେଇ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଯେଉଁ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗ
ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେଇ ଔଷଧକୁ ସେଇ ବ୍ୟାଧିର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରୟୋଗ

କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତୀରୁ ରକ୍ଷା କରାଳୁ । ଯେପରି ବାନ୍ତି ରୋଗରେ ବାନ୍ତିରା ରକ ମଦନଫଳ (ପିଟ ଆମଳ)ର ପ୍ରୟୋଗ, ପ୍ରବାହିକା ରୋଗରେ ଏକାନ୍ତ ତୈଳ (ଜିଓଲିନ)ର ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ପିତ୍ତଜ ରୂପ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଆଦି ରୋଗରେ ଶିଠୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଦୁଦୁର, ତମ୍ବା, ପାଗ, ଗଛକ ଓ ମହୁରାଦି ଯୋଗରେ ଦହିର ସ୍ୱାଦକ୍ଷେତ୍ରର ରସ ପ୍ରୟୋଗ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଚିନ୍ତାଟି ଆଧୁନିକ ଡୋମିନିଓପ୍ୟାଥି ଚିକିତ୍ସାର ନିଜ ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ ।

କ) ହେତୁ ଓ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତୀର ଅର୍ଥକାରୀ ଔଷଧ ଓ ଚର୍ଯ୍ୟ । ଯେଉଁ ଔଷଧ ଓ ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ହେତୁ ଭୂତ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣନିୟା ଯୁକ୍ତ ଏବଂ ବ୍ୟାଧିର ଲକ୍ଷଣ ସବୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ, ସେଇ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗରେ ସେଇଭଳି ବ୍ୟାଧିର ନିରାକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ହେତୁବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତୀର ଅର୍ଥକାରୀ ଚିକିତ୍ସା କହନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ୍ୟ କ୍ରମରେ ତୁଳସି ଗୁଣିତେଲ ବା ନଡ଼ିଆ ତେଲ ମଲମର ପ୍ରଲେପ, ମଦ୍ୟ-ପାନକରତ ମଦ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗରେ ପରିମିତ ମାତ୍ରାରେ ମଦ୍ୟପାନ, ଏବଂ ଜଳମୟ ବିକାର ନାଶାର୍ଥରେ ସ୍ଥାବର ବିଷ, ଏହିପରି ସ୍ଥାବର ବିଷବିକାର ନାଶାର୍ଥରେ ଜଳମୟ ବିଷର ପ୍ରୟୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା- ଏହି ସବୁ ହେତୁ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତୀର ଅର୍ଥକାରୀ ଚିକିତ୍ସା ଅଟେ । ଆଧୁନିକ ଏଲେମ୍ୟାଥି ଚିକିତ୍ସାକୁ ଏହି ହେତୁ ବ୍ୟାଧି ବିପତ୍ତୀର ଅର୍ଥକାରୀ ଚିକିତ୍ସା କିମ୍ବା ହେତୁ ବିପତ୍ତୀର ଚିକିତ୍ସାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି କୁହିବାକୁ ହେବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ସକଳପ୍ରକାର ଚିକିତ୍ସାପଦ୍ଧତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସାର ଏକ ଏକ କଳା ମାତ୍ର । ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷାରୁ ଉତ୍ତୁଳ ହେବା ରୋଗମାନଙ୍କର ପ୍ରତିକାର ବିରୁଦ୍ଧ ଛଡ଼ା ଆତ୍ମା, ମନ ଓ ଶରୀର ସହିତ ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ବିଶ୍ୱପ୍ରକୃତିର କି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ? ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲଭିବ ପଛା କଣ ? ତାହା ଆଧୁନିକ ବ୍ୟତିବିକ୍ରମ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖି ନାହିଁ କି ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ । କାରଣ କି, ପ୍ରକୃତସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ଐତିହାସିକ ବିଜ୍ଞାନର ବିରୁଦ୍ଧ ସୀମାର ବହୁଭୂତ । ଯେଉଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲଭକଲେ ପୁରୁଷ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ପଦ୍ୟବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ, ସେଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲଭନ୍ତି

ଆୟୁବେଦର ଚେମ ଲେଖ । ଅତଏବ ଆୟୁର୍ବିଦ୍ ସ୍ବସ୍ଥ ସ୍ବସ୍ଥପର
ଲେଖା ଏହିପରି ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ସମଦୋଷଃ ସମଶ୍ଳେଷଃ ସମଧାତୁ ମଳକିୟଃ

ସୁସନ୍ନାମେହି ପୁମନାଃ ସ୍ବସ୍ଥ ଇତି ଯାୟତେ ।

ବିଦେଶରେ ଆୟୁବେଦ ଚିକିତ୍ସାର ଗୌରବ

୧ । ଆମେରିକାର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଏଲେମ୍ୟାଥ୍‌ଜ ଡାକ୍ତର ଜର୍ଜ କ୍ଲାର୍କ
ଏମ. ଡି କହିଛନ୍ତି ଯେ—

ପଦ ଡାକ୍ତରୀ ବିଷୟମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କ କହିଥିବା ଶିକ୍ଷା
ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟେକ କରାଯାଆନ୍ତା, ତା’ ଦେଲେ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତିଦିନରେ
କବର ଖୋଳିବା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ କାମମିଳିବା ଦୁର୍ଘଟ ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ
ପୁରୁଣା ଗୋଷ୍ଠିମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ କମି ଯା’ନ୍ତା ।

୨ । ଆଉଜଣେ ଆମେରିକାର ନାଗରିକ ଡାକ୍ତର ଆଲେକ୍ସ
ଜେଣ୍ଡରମାର୍କି—ଯେ କି ଏଲେମ୍ୟାଥ୍ ଚିକିତ୍ସାର ଦୁଷ୍ଟବିଶାସ ଶ୍ରେଣୀର
ଆୟୁବେଦ ଚିକିତ୍ସାରେ ସ୍ବସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେ କହନ୍ତି ଯେ,
“ମୁଁ ଯେଉଁଆଡ଼େ ଯାଉଛି, ସେଇଆଡ଼େ ଆୟୁବେଦର ଉଚ୍ଛ୍ବେଷ୍ଟତା ପ୍ରଚାର
କରୁଛି—ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ବିଜ୍ଞାନ ବିପଦରେ
ଲୀନରବର୍ଷର ଅଧିକାଂଶ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତମଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି କିପରି
ସଦୃଶ ଅନଭିଜ୍ଞ ଏହିକଥା ଦେଖି ମୋତେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଓ କଷ୍ଟ
ବୋଧ ହେଉଛି । ଏହିପରି ପ୍ରମୋଦ ହେଉଛି ଯେ—ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ
ବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋକରୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଂସାରର ଜନତା ହେଉ ହେଲେପରି
ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ପଦ୍ଧତିର ମିଥ୍ୟା ମତାଜାଳରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଅନ୍ଧଭୂତ ହୋଇ ମୋହ ନିଦାରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଲେଖମାତ୍ର ଏହି
ଅନ୍ଧଭୂତ ନାହିଁ ଯେ—ଆୟୁବେଦ ରୂପରେ ଭାରତବର୍ଷର ହସ୍ତଗତ
ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ, ଯାହାକି ହଜାର ୨ ବର୍ଷର ଅଭ୍ୟାସ
ଦ୍ବାରା ପଣ୍ଡିତ ଓ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ଏଲେମ୍ୟାଥ୍‌ର ଦୁଷ୍ଟିତ,
ପଳି ଓ ଉପକର ବିଧାନରୁ ଅଧିକାଂଶରେ ଅଭୁଲମୟ ଉଚ୍ଛ୍ବେଷ୍ଟତାକୁ
ପ୍ରାୟ ହୋଇଛି ।” (ବନ୍ଧବାସୀ ପ୍ରକାଶିତ ଚରକ ଭୂମିକାରୁ ଉଦ୍ଧୃତ)

୩ । ଆୟୁର୍ବେଦ ଚକ୍ର ଜାପାନର ୭୯ ବର୍ଷୀୟ ଶ୍ରୀମତୀ ଚକ୍ରାବତୀ
କର୍ମ ଓଶାପା ସ୍ୱରୂପ ବର୍ଷକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ କଲିକତାର “ଗଡ଼ିଆ
ଶିବସ୍ତ୍ରୁ” ମଠରେ ଆୟୋଜିତ ଏକ ସଭାରେ କହିଥିଲେ ଯେ-
“ଜାପାନରେ କେତେ କାଳ ପୂର୍ବପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା
ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଜାପାନରେ ତା’ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନାହିଁ ।
୨୧ ବର୍ଷ ଅବସ୍ଥାରେ ମୋର ଯତ୍ନାଶ୍ରେୟ ହୋଇଥିଲା; ଅନେକ ଚିକିତ୍ସା
କରିବା ପରେ ମୁଁ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସାରେ ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲି ।
ସେବଦିନଠାରୁ ମୁଁ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ମନନ କଲି ।
ତା’ରପରେ ମୁଁ ଜାପାନରେ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ପଦ୍ଧତିର ପୁନରୁଦ୍ଧାର
ବିଷୟରେ ଏକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ଗ୍ରହଣ କଲି । ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଆୟୁର୍ବେଦ ପଦ୍ଧତିରେ ଚିକିତ୍ସାକରି ବେନିଫିସ, ଯକ୍ଷ୍ମା, ଶ୍ୱାସ, ବାତଶ୍ରେୟ,
ପାୟୋର୍ରା ଆଦି ଶତ ଶତ ଜଟିଳ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେୟମୁକ୍ତ କରିଛି ।
ଏହା ଶ୍ରୀମତୀ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ । ସେହିକାରଣରୁ ମୁଁ ଆଜି ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ
ଆସିବା ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ଗୌରବ ଅନୁରବ କରୁଛି । (ଜୟ ଆୟୁର୍ବେଦ)

ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ସ୍ୱସ୍ଥ ବୃତ୍ତ

ସମସ୍ତେ ଏହା ଜାଣନ୍ତିଯେ--ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶରୀରଥାତ୍ମ ପୁରୁଷର
ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ଅଟେ । ଯଥା— ଦର୍ଶନ, ଶ୍ରବଣ, ସ୍ପର୍ଶ, ରସନ
ଓ ଗନ୍ଧନ । ଏ ଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ବସ୍ତୁ, କର୍ମ, ନାସିକା, ଜହ୍ନା ଓ
ଚର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଉପକରଣ ଦ୍ରବ୍ୟ-ଯଥାକ୍ରମେ
ଜ୍ୟୋତି, ଆକାଶ, ପୃଥିବୀ, ଜଳ ଓ ବାୟୁ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଶ୍ରେଣୀ
ବିଷୟ ଯଥାକ୍ରମେ ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ରସ ଓ ଗନ୍ଧ । ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-
ମାନେ ମନର ଅନୁବର୍ତ୍ତି ହୋଇ ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ କହିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ।
ମନ କର୍ମପୁରୁଷର ସର୍ବଦା ଅନୁବର୍ତ୍ତି ହୋଇ ରହେ । କର୍ମପୁରୁଷ, ମନ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥ ବା ବିଷୟର ଏକ ଯୋଗ ହେଲେ ସେଇ
ବିଷୟ ବୋଧର ଉଦୟ ହୁଏ । ମନ, ମନର ବିଷୟ, ବୁଦ୍ଧି ଓ କର୍ମ
ପୁରୁଷ ବା ଭୂତାତ୍ମା, ଏହି କେତୋଟି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦ୍ରବ୍ୟଗଣ । ଏହି
ଗଣଙ୍କୁ ଶୁଣୁଶୁଣ ବା ନିତାନ୍ତରିତ ପ୍ରକୃତିର ହେତୁ । କର୍ମ ପୁରୁଷର
ସମସ୍ତ କ୍ରିୟା ଦ୍ରବ୍ୟାଶ୍ରୀତ ଅଟେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଡ଼ିକ ପଞ୍ଚମହାଭୂତର

କଲାର, ଏହା ଅନୁମାନ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତି କରାଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁମଧ୍ୟରେ ଚେତନା-କଷ୍ଟରେ, ଆତ୍ମା-କର୍ମରେ, ପୃଥିବୀ-କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜନା ଜନ୍ମରେ ଓ ବାୟୁ-କର୍ମରେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପରେ ଉପସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲାଘୁ ଯେଉଁ ମହାବୃତ୍ତରେ ନିମିତ୍ତ, ଫଳ ଲାଭର ଗାଁର ସ୍ଵାଭାବିକ ହୋଇଥାଏ । ପୁରୁଷ ଯେଉଁ ମହାବୃତ୍ତର ବୃଦ୍ଧ ବସୟରେ ଗାଁର ଅନୁକୃତି ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ବସୟର ଅନ୍ତରାଳ, ଅନ୍ତ-ସେବା ଓ ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ହୋଇ ମନ ଓ ଲାଘୁ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ସମୟରେ ବୃଦ୍ଧ ନଷ୍ଟ ହୁଏ, ଏବଂ ଯେଉଁ ବସୟର ଯଥା ଯୋଗ ହୋଇ ମନ ଓ ଲାଘୁ ପ୍ରକୃତିର ମୋଲ ରହେ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧି ବଢ଼େ । ମନର ବସୟ ହେଉଛି ଚିନ୍ତା । ଏହି ପ୍ରକାର ମନ ମନ ଓ ବୃଦ୍ଧିର ଯଥାଯୋଗ, ଶୁଦ୍ଧଯୋଗ, ଅତିଯୋଗ ଓ ମିଥ୍ୟା-ଯୋଗ ପ୍ରକୃତି ଓ ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଯାତ୍ରା-ଦ୍ଵାରା ଲାଘୁ ଓ ମନ ଅନୁପ୍ରାଣ ହୋଇ ପ୍ରକୃତିର ରହେ, ଯେ ବସୟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଉଚିତ । ଚେତନା କହିଛନ୍ତି ଯେ-

ଯେଉଁ ସବୁ ଶକ୍ତିର ବସୟ ଅସାଧ୍ୟ ବା ଅସମ୍ଭବ, ସେଇସବୁ ବସୟ ପ୍ରକାରେ କିଛି ସାଧ୍ୟ ବା ପଥ୍ୟ ବସୟର ସବୁଦିନ ଅନୁପ୍ରାଣ କରନ୍ତି । ବିବେକର ସମ୍ଭବ ଚେତନା, କାଳ ଓ ଆତ୍ମାର ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଆତ୍ମା ହୃଦୟର ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁଦିନ ସକଳ ବସୟରେ ମନକୁ ପ୍ରତି ଗତି ସହଜାପ୍ୟ ଅନୁପ୍ରାଣ କରନ୍ତି । ଏଥି ଦ୍ଵାରା ଆତ୍ମାବ୍ୟାପ୍ତ ଲାଘୁ ସହଜ ଲାଘୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ହୋଇଥାଏ । ଆତ୍ମାଶାନ୍ତି ଓ ଆତ୍ମାଶାନ୍ତି ପ୍ରକୃତି ଦେବତା, ବାହ୍ୟ, ଗୋପ, ବୃଦ୍ଧ, ପିତା, ଶୁଭ୍ର ଓ ଆତ୍ମାଶାନ୍ତିକୁ ନିଜ ଅନ୍ତରାଳ କରନ୍ତି । ଅଶ୍ଵିନ ପୂଜା କରନ୍ତି, ପ୍ରକୃତି ଓ ପୃଥିବୀକୁ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନକାଳେ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟକାଳେ ନିଜ ନିଜ ଜାତି ଧର୍ମ ଅନୁସାରେ ସନ୍ଧ୍ୟାଭୋଗନା ବା ଭୋଗର ଭୋଗନା କରନ୍ତି, ଜଳଦ୍ଵାରା ଆତ୍ମାମନ କରନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଆତ୍ମା ଲାଘୁମାନଙ୍କରେ ଯେପରି ମୈଳା ନ ରହେ ଏବଂ ପାଦ ଦୁଇଟି ଯେପରି ସବୁଦିନ ନିର୍ମଳ ରହେ, ସେହିପରି ସାଧ୍ୟାନ ହେବ । ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚଦିନରେ ଥରେ କେଶ, ଶୁଣ୍ଠି (ଦାଢ଼ି) ଲେମ୍ଫ ଓ ନଖ ହେଉନ କରନ୍ତି, ଶୋଇହେବ, ସବୁଦିନ

ଅଧିକ ବୟସ ପରିଚାଳନା କରିବ, ପ୍ରସଙ୍ଗର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶେଷ, ମୁରବୀଦ୍ବୟ
 ଧାରଣା କରିବ । ସମ୍ବନ୍ଧର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶେଷ ଶେଷର ଶେଷ କରିବ ।
 ପ୍ରତିଦିନ ମଧ୍ୟରାତ୍ରି, କାହିଁକି ଓ ପାଦର ଶେଷ ମଧ୍ୟରାତ୍ରି କରିବ ।
 ଆଧୁନିକତ୍ବର ସମ୍ବନ୍ଧରେ କରିବ । ଆଧୁନିକତ୍ବର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
 କରିବ ଓ ମଧ୍ୟରାତ୍ରି କରିବ । ବିଶେଷତା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରାତ୍ରି ଦେବ, ପ୍ରତିଦିନ
 ଜପ, ଶୋଧ, ପଞ୍ଜି, ଦାନ ଓ ନିମନ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଶେଷର ବାବଦ
 କରିବ । ଅଧିକାଂଶର ପୂଜା କରିବ, ପିତୃତ୍ବକୁ ପିତୃତ୍ବ କରିବ ।
 ମଧ୍ୟ ଅନୁସନ୍ଧାନର ଦିନ, ପରିମିତ ଓ ମଧ୍ୟରାତ୍ରିର ବାକ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ
 କରିବ । ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଓ ଧର୍ମରେ ଦେବ । ଦେଖି କାରଣରୁ କାରଣ
 କିଛି ଉଲ୍ଲେଖ ନୋହୁଏ, ସେଇ କାରଣ ପ୍ରତି ଶେଷ କରିବ ।
 କିନ୍ତୁ ସେଇ କାରଣର ପ୍ରତି ପ୍ରତି ଶେଷ କରିବ ନାହିଁ । (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିଦିନ,
 ଉଦ୍ୟମ ଓ ପରିଶ୍ରମ ରୁଚିବା ହିଁ ଲୋକର ଉଲ୍ଲେଖ ଦୃଶ୍ୟ, ଅତ୍ୟନ୍ତ କାରଣ
 ଉଲ୍ଲେଖ ପ୍ରତି ଶେଷ ନକରି ତା'ର ପ୍ରତିଦିନ, ଉଦ୍ୟମ, ଓ ପରିଶ୍ରମ
 ପ୍ରତି ଶେଷ ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧିକ ପ୍ରତିଦିନ, ଅଧିକ ଉଦ୍ୟମ
 ଓ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଦ୍ୟମର ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ
 ସାଧନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ-
 କାର୍ଯ୍ୟ, ଉଦ୍ୟମ, ଦିନ, ସମ୍ବନ୍ଧରେ, ଧର୍ମ ଓ ଆଧିକ ଦେବ ।
 ବିନୟ, ବୁଦ୍ଧି ଓ ବିଦ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଖି ମାନବର ଉଦ୍ୟମ ଅଧିକ ଏବଂ
 ଦେଖି ମାନବ ବସ୍ତୁତ୍ବର ସିଦ୍ଧି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ସେମାନଙ୍କର ଉପାସନା
 କରିବ । ଛାତ୍ର, ଦଣ୍ଡ, ଉତ୍ସାହ ଓ ଉପାଦାନ (କୃତ୍ତି ବା ପାତ୍ର)
 ଧାରଣା କରିବ । ଗମନ ସମୟରେ ଆଗକୁ ଅନ୍ତରାତ୍ରି ରୁଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
 ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ରୁଚିବ । ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମହତ୍ତ୍ବର କରିବ । କୁହୁତ ମେଳା
 ବସ୍ତୁ, ଅସ୍ତ୍ର, କଳ୍ପନ, ଅପବିତ୍ର, କେଶ, ତପ୍ତ, ଅଳିଆଗତା, ପାଉଁଶ ଓ
 ଶପଥ ରଦ୍ଦ ନକରି ଦେଇ ଯିବ ନାହିଁ । ବଳି ଦିଆଯାଇଥିବା ସ୍ଥାନ
 ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବୋଧ ନ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀମ ପରିତ୍ୟାଗ
 କରିବ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ପରିଶ୍ରମ କରିବ ନାହିଁ ଯଦ୍ବାର ଶେଷର କାରଣ
 ହୋଇପଡ଼େ । ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ପ୍ରତି ବଳିଦାନ ପ୍ରଦାନ କରିବ । ଧର୍ମ
 ପ୍ରତି ଅନୁନୟ ଓ ଶୁଦ୍ଧତା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରାତ୍ରି ପ୍ରଦାନ କରିବ । ଦିଗ୍ବିଜୟନକ

ପ୍ରତି ଅନୁରୋଧ କରିବ । ସତ୍ୟସତ୍ୟ ହେବ । ସାମ, ଦାନ, ଭୋଗ ଓ
ଦୟା ଏହି ଚାରୁ ଉପାୟ ମଧ୍ୟରୁ ଯାମ ଉପାୟକୁ ପ୍ରଧାନ ଭାବରେ
ଅବଲମ୍ବନ କରିବ । ପରର କଳକର୍ଣ୍ଣ ଦାନ୍ୟ ଶୁଣିଲେ ସହିଷ୍ଣୁତା
ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବ । କିନ୍ତୁ ନିଜେ କଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ ହେବନାହିଁ । ଭଲଭୁଣ ଦେଖିଲେ
ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରିବ । ଅଥବା ଦୋଷପରିତ୍ୟାଗ କରି ଶୁଣି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
କରିବ । ଘର ଦେହର କାନ୍ଦୁଣ ପରିହାର କରିବ । ଅପରାଧ କରିବନାହିଁ
ଏବଂ ପରସ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାୟୀ ଅଭିଳାଷ କରିବ ନାହିଁ ।
ପର ଶ୍ରୀକାନ୍ତର ହେବ ନାହିଁ, ଚାରି ଭଜା କରିବ ନାହିଁ । ପାପ କରିବ
ନାହିଁ । ଅପକାରୀ ମଧ୍ୟ ଅପକାର କରିବନାହିଁ । ପରର ଦୋଷ କହିବ
ନାହିଁ । ପରର ଉଦ୍‌ବେଗ ପ୍ରକାଶ କରିବ ନାହିଁ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କର୍ମା ସଜ-
ବଦ୍‌ବିଷ୍ଣୁ ପୁରୁଷ ସହିତ ବାସ କରିବ ନାହିଁ । ଉନ୍ନତ, ପତିତ, ଭ୍ରାତୃହନ୍ତା,
ନୀଚ ଓ ଦୁଷ୍ଟବଲ୍ଲକମାନଙ୍କ ସହିତ ବାସ କରିବ ନାହିଁ । ଦୁଷ୍ଟ ଯାନ
ଆବେଶଣ କରିବନାହିଁ । କଷ୍ଟକର ଆସନରେ ବସିବନାହିଁ । ଅନାୟାସ,
ଉପାଧାନ ଯାନ (ଶେଜମୂରଳା ନଥାଇ) ଅପ୍ରଶସ୍ତ ବସନ ଶୟନରେ
ଶୋଇବ ନାହିଁ । ଦୁର୍ଗମ ପର୍ବତମାନଙ୍କରେ ଚଢ଼ଉଣ କରିବ ନାହିଁ ।
ବୃକ୍ଷାଗ୍ରୋହଣ କରିବ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚନିସ୍ତାତ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବନାହିଁ ।
ବରଜୋଳ ଗଛର ଛାଇରେ ବସିବ ନାହିଁ, ଅଗ୍ନିପ୍ରାତ ସ୍ନାନର ସମୀପରେ
ସଞ୍ଚରଣ କରିବ ନାହିଁ, ଝିଲରେ ହାସ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ, ଲୋକ ସମ୍ମୁଖରେ
ସଶିଳ ଅଧୋବାୟୁ ଡ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ । ମୁଖକୁ ଅସବୃତ୍ତଭାବରେ
ଭଣି ଜୁମ୍ବା (ହାଇ) ଶବ୍ଦସ୍ତ୍ର (ଛୁଙ୍କ) କିମ୍ବା ହାସ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ ।
ବାରମ୍ବାର ନାକକୁ ମଝିବ ନାହିଁ । ଦାନ୍ତ ଉପାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ନଖରେ
ନଖକୁ ଘସିବନାହିଁ । ଶରୀର ଅସ୍ଥିମାନଙ୍କୁ ଅଭିଘାତ କରିବନାହିଁ ।
ଭୂମିରେ ଲେଖିବ ନାହିଁ । ଦୃଷ୍ଟ ବା ଭୃଷ୍ଟ ଶୁଣାଇବ ନାହିଁ । ପାଦାଦର
ପ୍ରହାର ହାତ ଲେଖୁ (ତେଜାଳ)କୁ ଚୁର୍ଣ୍ଣ କରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ଧ ମାନଙ୍କୁ
କୁଣ୍ଡିତଭାବରେ ସଙ୍କୁଚିତ ବା ପ୍ରସାରିତ କରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ
ନାହିଁ । ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ଜ୍ୟୋତିଃ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ବା ଅପରସ୍ତ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର,
ପ୍ରତି ଦୁଷ୍ଟିପାତ କରିବନାହିଁ । ଶବ ଦେଖି ହୁଙ୍କାର କରିବ ନାହିଁ ।
ପୂର୍ବମୟ ବୃକ୍ଷ, ଶୁଖାନବୃକ୍ଷ ଓ ଗୁଣ୍ଡୀୟ ପତକାଦର ଗୁଣ୍ଡାକୁ ଏବଂ ଶୁଣ୍ଠ

ଓ ମୂଲ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥାପନକର ଗୁଣକୁ ଲଂଘନ (ହେଲିକା) କରିବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଆଧୁନିକ ଚକ୍ରାଳାସର ଗୁଣକୁ ମଧ୍ୟ ମାଡ଼ିଯିବ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦେବାଳୟରେ, ବନ୍ଧୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଗଛ ତଳରେ, ଚତୁର୍ଥରେ (ଦୋବାଟୀରେ) ଉପବନରେ ଶୁଣାନରେ ଓ ବ୍ୟବସାୟରେ ରହିବ ନାହିଁ । ଶୂନ୍ୟବୃତ୍ତରେ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଏକାକୀ ପ୍ରବେଶ କରିବ ନାହିଁ । ପାପାବୁରୁଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ପାପୀ ମିତ୍ର ଓ ଭୃଷ୍ୟକୁ ସବଦା ନିକଟରେ ରଖିବ ନାହିଁ । ଉତ୍ତମ ଲୋକ ସହିତ ବସନ୍ତ କରିବ ନାହିଁ । ନିକୃଷ୍ଟ ଲୋକକୁ ଉପାସନା କରିବ ନାହିଁ । କୃଷିକ ପ୍ରକୃତିର ଅନୁସରଣ କରିବ ନାହିଁ । ଅନାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିବ ନାହିଁ । କାହାର ହେଲେ ଭୟ ଉପାଦାନ କରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ଧସାହାସ, ଅନ୍ଧନିଦ୍ରା, ଅନ୍ଧଜାଗରଣ, ଅନ୍ଧସ୍ଥାନ, ଅନ୍ଧପାନ ଓ ଅନ୍ଧସ୍ପର୍ଶନ କରିବ ନାହିଁ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଜାତ ହୋଇ ଅଧିକ ଶଶି ସେବିବ ନାହିଁ । ସର୍ପ, ବ୍ୟାଘ୍ରାଦି ଜନ୍ତୁ ଓ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ଜନ୍ତୁର ନିକଟକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ପୂର୍ବଦିଗର ଦେବ, ପ୍ରବଳ ଆଦର୍ଶ, ହିମପ୍ରପାତ ଓ ପ୍ରଶର ପତନ ପରିହାର କରିବ । ଜଳହ କରିବ ନାହିଁ । ଅସମାହିତ ଓ ଅସମ୍ମାନିତ (ଏକାକୀ) ହୋଇ ଅଗ୍ନି ଉପାସନା କରେ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚିଷ୍ଠ ମୁଖହୋଇ ଅଗ୍ନିକୁ ଗର୍ଜ କରିବ ନାହିଁ । ପାତର ଅନ୍ଧାସ୍ତରରେ ଅଗ୍ନିକୁ ଗୁଲନ କରି ଆହାର ସାମଗ୍ରୀ ଉତ୍ତପ୍ତ କରିବ ନାହିଁ । ଶ୍ରମ ଓ ଦମ୍ଭ (ହାଲ) ଦୂର ନ ହେବାଯାଏ ସ୍ଥାନ କରିବ ନାହିଁ । ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ (ଲଙ୍ଘନା) ହୋଇ ସ୍ଥାନ କରିବ ନାହିଁ । ସ୍ଥାନପରେ ପାଲଟା ଲୁଗାରେ ମସ୍ତକ ପୋଛିବ ନାହିଁ ଓ କେଶର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ ଧରି ଟାଣିବ ନାହିଁ । ସ୍ଥାନପରେ ଯେଉଁ ଗାମୁଛାର ଦେହ ଓ ମସ୍ତକ ମାର୍ଜନ କରାଯାଇ ଥିବ, ସେଇ ଗାମୁଛାକୁ ଦେହରେ ଧରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ସେଇ ପାଲଟା ଡୋରା ଲୁଗାକୁ ପିନ୍ଧିବ ନାହିଁ । ରହ, ଘୃତ, ପୂଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ, ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ପୁଷ୍ପକୁ ଗର୍ଜନ କରି ବାହାରକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ପୂଜ୍ୟ ଗୁରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ମାନଙ୍କୁ ବାମ ଭାଗରେ ଏବଂ ଅପୂଜ୍ୟ ଶବ ଶୁଖାଳାଦି ଅମାଙ୍ଗଳିକ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ରଖି ଯାସା କରିବ ନାହିଁ । ହାତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଧାରଣ ନକରି ସ୍ଥାନ ନ କରି ଗତିରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ବସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ ନକରି, ଜପନକରି, ହସ୍ତାମ ନ କରି, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ନିବେଦନ ନ କରି,

ଶିଳ୍ପ, ଶୁଦ୍ଧ, ଅବିଷ୍ଟ ଓ ମୂଳମୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦାନ ନ କରି ଭୁବନାତ୍ମକ
 ନ ଚଳେ ପରମ ଗନ୍ତ ଦୃଷ୍ୟ ଓ ମାୟାପରିଧାନ ନ କରି, ଗାମି, ଗାୟ
 ଓ ମୁଖ ପ୍ରକାଶନ ନ କରି, ଗନ୍ଧିତଦ୍ୱାରା ମୁଖ ସାଜିବା ନ କରି, ଉଦ୍ଧୃତ
 ମୁଖ ହୋଇ ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ହୋଇ ସ୍ଥେନନ
 କରିବା ନାହିଁ । ବହୁଜନ, ପରିଷ୍ଟ, ଅସ୍ଥିତ ପରିବେଷକର ଅନ୍ତ
 ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଶ୍ଯୁତ ପରିବେଷକର ମର୍ମପତ୍ତ ହୋଇ ଅନ୍ତ
 ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଅଜାଳବତ୍, ଅସ୍ଥାନବତ୍, ଅସ୍ଥିତ ସ୍ଥେନନ
 ଗାମରେ ଅପରିଚିତ ଜନମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ ।
 ପ୍ରଥମେ ଅଶ୍ୱକୁ ନବେଇ ପୋଷଣ ଜଳଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପକୁ ପୋଷିତ ଓ
 ଅଭ୍ୟାସିତ ନ କରି ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଉପସ୍ଥିତ ଅଳ୍ପ ଭଲ
 ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ ତାକୁ ନିନ୍ଦା କରି କ୍ଷୋଦ୍ର ବୋଲି କହି ସ୍ଥେନନ
 କରିବା ନାହିଁ । କହୁ କୁଣ୍ଡିତ ଅଳ୍ପ ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଶିଳ୍ପ
 ଅଳ୍ପ ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଶୁଣ, ବାସି ଅଳ୍ପ ଦନ୍ତ; ମନ୍ତ୍ର; କନ୍ତ; ଉତ୍ତା
 (ରଜା ରାମାଦିନା) ପ୍ରବଚ ଓ ଗୁରୁ ଭଲ ଅଳ୍ପ ଅନ୍ୟ ବହୁତ କଥା
 ଅବଶେଷ ନ ରଖି ସ୍ଥେନନ କରିବା ନାହିଁ । ଗୁଣରେ ଦଳି ସ୍ଥେନନ
 କରିବା ନାହିଁ । ଦବସରେ ଶିଳ୍ପ ଓ ଶର ମିଶି ଶିଳ୍ପବା କେବଳ ଛତୁଆ
 ଖାଇ ରହିବା ନାହିଁ । ଗୁଣର ଛତୁଆ ଖାଇବା ନାହିଁ । ସ୍ଥେନନର ପରେ
 ଛତୁଆ ଖାଇବା ନାହିଁ । ଅନେକ ଛତୁଆ ଖାଇ ସମୟରେ ଖାଇବା
 ନାହିଁ । ଦଳ ଓଳ ଛତୁଆ ଖାଇବା ନାହିଁ । ଜଳଯୋଗ ନ କରି
 ଛତୁଆ ଖାଇବା ନାହିଁ । ଦଳ ଦ୍ୱାରା ଚାଷ ନ କରି ସ୍ଥେନନ କରିବା
 ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ଧକୁ ବନ୍ଦ ପ୍ରାୟରେ ରଖି ଛାଙ୍କିବା ନାହିଁ; ଖାଇବା ନାହିଁ
 କମ୍ପା ଖାଇବା ନାହିଁ । ମଳ ଓ ମୂତ ଆଦର ବେଶ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ
 ତାକୁ ବନ୍ଦ କରି ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନାହିଁ । ଦିବା ଆମିବା ଗାଟରେ
 ପ୍ରସାଦ କରିବା ନାହିଁ । ଜନବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ; ସ୍ଥେନନ କାଳରେ
 ଏବଂ ଜପ ହୋମ ଅଧ୍ୟୟନ ବଳ ଓ ମଙ୍ଗଳକାରୀ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ
 କଥ ଓ ଶୋର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ନାହିଁ । ଶ୍ୱକୁ ଅବଶ କରିବା ନାହିଁ,
 ଅତି ବଶ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ କରିବା ନାହିଁ । ଗୋପନୟ ପରମର୍ଶ ଶୁଣାଇବା
 ନାହିଁ । ଶ୍ୱକୁ ଅଧିକାରିଣୀ କରାଇବା ନାହିଁ । ରଜସ୍ୱଳା;

ଆକାଶ; ଅବଗତା; ଅପ୍ରସନ୍ନା; ଅନବଚିତ ରୂପ
 ଅନବଚିତାଗୁଣ; ଅନବଚିତ ସେବା; ଅବସା; ବିରାଜା ଓ ଅନ୍ୟ
 କାମାଧୀ ଗମନ କରିବ ନାହିଁ । ପଶ୍ୟା ଗମନ କରିବ ନାହିଁ ।
 ଶରୀର ଜାତିର ଶରୀର ଓ ଅନ୍ୟ ଯୋଗରେ (ପଶୁପାଦରେ) ଗମନ
 କରିବ ନାହିଁ । ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଗମନ (ଗୁରୁ)ରେ ଗମନ କରିବ ନାହିଁ ।
 ବଡ଼ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଦେବଦୃଷ୍ଟମାନଙ୍କର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରରେ
 (ଦୋହାବର୍ତ୍ତରେ) ଶୃଙ୍ଗରେ, ବର୍ତ୍ତରେ, ବ୍ୟସ୍ତରେ, ଜଳରେ
 ଶିଖାଳୟରେ ଶୁଦ୍ଧ, ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଦେବତାର ମନ୍ଦିରରେ
 ପ୍ରସାଦକାଳରେ ଓ ପ୍ରାଣାଳୟରେ ଧୀ ଗମନ କରିବ ନାହିଁ । ନିଶିତ
 ଶେଷରେ (ପଶୁପା, ଅସୁମୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଶିଖା, ଅମାବାସ୍ୟା ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ)
 ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରରେ ଶିଖା ସେବନ ନ କରି ଲଜ୍ଜା ନଥାଇ ଦୂର ନ ଥାଇ
 ଶରୀର ଶେଷରେ ଅବଶେଷରେ ପରେ ଧୀ ଗମନ କରିବ ନାହିଁ ।
 ଶରୀର ଶେଷରେ ରହି ମୁଖ ଓ ମଳ ବେଶରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଏବଂ
 ଶମ, ବ୍ୟାଧାନ, ଉପବାସ ଓ କାନ୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଅବଶେଷ ହୋଇ କନ୍ୟା
 ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଧୀ ସମର୍ପଣ କରିବ ନାହିଁ । ପାପ ଓ ଗୁଣମାନଙ୍କର
 ହୋଇ କରିବ ନାହିଁ । ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ହୋଇ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର କର୍ମ, ବୈଦ୍ୟ ପୂଜା
 (ବଡ଼ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ପୂଜା) ପୂଜ୍ୟ ପୂଜା ଓ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବ ନାହିଁ ।
 ଅଳାକାଶୁଷ୍ଟ, ମେଘ ଗର୍ଜନ, ପ୍ରାଣାସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର, ଓ ଭୂମିକମ୍ପ ସମୟରେ
 ମନ୍ଦ୍ରାସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରାଳୟରେ, ଉଲ୍ଲ୍ଲାସାତ ସମୟରେ, ପୃଥିବୀର କାଳରେ
 ନିଷ୍ଠୁରାସ୍ତ୍ର ହେଉ, ପ୍ରସନ୍ନରେ ଓ ପ୍ରାଣାଳୟରେ, ଶୁଦ୍ଧହୃଦୟରେ
 ଶୁଦ୍ଧମୁଖରେ ପ୍ରଥମେ ଶୁଦ୍ଧ ନକରି ଆଦି ଦୂରବେଶରେ ବିକୃତ ଲେଖନ,
 ଦୁଷ୍ଟ, ଶୀତ ବା ଅବଶେଷରେ ପଦେଶ୍ୱର ନଥାଇ ଅଧ୍ୟୟନ
 କରିବ ନାହିଁ । ବହୁଲେକ ମିଳିତ ହୋଇ ବହୁସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ନିୟମ ଭଙ୍ଗ
 କରିବ ନାହିଁ । ବସି କାଳରେ ଅବଶେଷ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରମୋଦ କରିବ ନାହିଁ ।
 ପ୍ରାଣାଳୟରେ ଆହାର, ଅଧ୍ୟୟନ, ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ନଦୀ ସେବନ କରିବ
 ନାହିଁ । ବାଳକ, ବୃଦ୍ଧ, ଲବ୍ଧ, ମୂର୍ଖ, ବେଶୀ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବ୍ୟକ୍ତି
 ସହିତ ମିଶ୍ର କରିବ ନାହିଁ । ମନ୍ଦାପାନ, କୁଆଳେ ଓ ବେଶ୍ୟାସଙ୍ଗ
 କରିବ ନାହିଁ । ଗୋପନେ କଥା ହେବା କରିବ ନାହିଁ । କାହାକୁ

ଅବମାନନା କରିବ ନାହିଁ । ଅହଂମାନ ବା ଗର୍ବ ହେବ ନାହିଁ ।
 ଅକର୍ମଣ୍ୟ, ଅଳସ, ପ୍ରତିକୂଳ (ବିରୋଧୀ) ଓ ଅସୂୟାପରପୁଣହେବନାହିଁ ।
 ଅପବାଦ ଦେବନାହିଁ । ଜ୍ଞାନ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କରିବ ନାହିଁ ।
 ଗୋରୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟାହୀନ କରବ ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୃଦ୍ଧ,
 ଗୁରୁ, ସଜ୍ଜା ଓ କୌଣସି ଦଳକୁ ରାହୁନା କରିବ ନାହିଁ ଏବଂ
 ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ବହୁତ କଥା କହିବ ନାହିଁ । ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ,
 ଅନୁରକ୍ତମାନଙ୍କୁ, ସାହାଯ୍ୟକାରୀମାନଙ୍କୁ ଓ ରତ୍ନସଞ୍ଜମାନଙ୍କୁ କଷ୍ଟ
 ସମୟରେ ନିକାଲି ଦେବନାହିଁ । ଚଞ୍ଚଳ କିମ୍ବା ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହେବନାହିଁ ।
 ଭୟମାନଙ୍କୁ ଠିକ୍ ସମୟରେ ବେତନ ଦେବ । ସୁଜନକୁ ଅବିଶ୍ୱାସ
 କରିବ ନାହିଁ । ମିଳମିଶି ନିଜ ପରିବାର ସହିତ ରହିବ । ଏକାକୀ
 ସୁଖସ୍ଥେର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ନାହିଁ । ଦୁଃଖଜନକ ଆଚରଣ ଓ
 ସେବା କରିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବ ନାହିଁ ।
 ପତେ ପଦେ ଶୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ବିକାର କରି ଚଳିବ । ସବୁକାଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣ୍ଡ
 ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଅତିବାହିତ କରିବ ନାହିଁ ।
 ଅପରାଧୀର ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତି ନିର୍ଭର କରିବ ନାହିଁ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର
 ବଶୀଭୂତ ହେବ ନାହିଁ । ଚଞ୍ଚଳ ମନକୁ ଆଉଁଶି ଆଧୁନ ଚଞ୍ଚଳ କରିବ
 ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧି ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଆଧୁନ ଭାବରସ୍ଥ କରିବ ନାହିଁ ।
 ଅତ୍ୟନ୍ତ ଘର୍ବ ସୂତ୍ରୀ ହେବନାହିଁ । କ୍ଷୋଧ ଓ ହର୍ଷ ହେବା ମାତ୍ରେ
 ଚିତ୍ତନ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଗୋକର ବଶୀଭୂତ ହେବନାହିଁ ।
 କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦ ହେଲେ ହର୍ଷରେ ଫୁଲିଯିବ ନାହିଁ । ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦ
 ନ ହେଲେ ଘେନିତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ନିରନ୍ତର ପ୍ରକୃତର
 ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବ । କାରଣର ସେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା ଅଛି, ତାହା ସୁନିଶ୍ଚିତ
 ବୋଲି ଜାଣିବ, ନିଜର ଭାଗ୍ୟୋନ୍ନତିର କାରଣ ନିଜେ ବୋଲି ବୁଝି
 ସବଦା ଉଦ୍ୟମଶୀଳ ହେବ । ଯାହା କରିବାର ଥିଲା, ତାହା କରଯାଇଛି,
 ଆଉ କିଛି କରିବାର ନାହିଁ । ଏହି ପରି ଭାବ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।
 ନିଜର ପୌରୁଷ ବା ବିଦମ ଗୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । କାହାର ଅପବାଦ ବା ଗାଳୀ
 ସୂରଣ କରିବ ନାହିଁ । ଶୁଦ୍ଧ ପୂତ ହୋଇ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ ଦୃଢ଼, ଅକ୍ଷୟ, ଶେ
 (ସମ୍ପଦ) କୁଣ ଓ ସୋରିଷ ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିର ହୋମ କରିବ । ହୋମ

ଶେଷରେ ଆୟୁକୁ ଏହିପରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବ ଯେ—“ଓଷ୍ଠ ମୋର ଶରୀରରୁ ଉପଗତ ହେଉନା, ବାୟୁ ମୋର ପ୍ରାଣାଧୀନ କରୁ । ବସ୍ତୁ ମୋର ବଳାଧୀନ କରନ୍ତୁ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମୋର ବାସୀଧୀନ କରନ୍ତୁ । ମାଳିନ୍ୟ ନଳ ମୋର ଶରୀରରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଉ । ଆମାଶୟସେବ ମନ୍ଦ ପାଠ କରି ଜଳସ୍ପର୍ଶ କରିବ । ଦୁଇ ପ୍ରହରେ ମସ୍ତକର ସକଳ ଦ୍ୱାରରେ ଶରୀର, ହୃଦୟ ଓ ମସ୍ତକରେ ଜଳସମ୍ପାଦନ କରିବ । କୃତ୍ତିକା ଅବଳମ୍ବନ କରିବ, ସଦା ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଲବ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିବ । ଯଥାଶକ୍ତି ଦାନ କରିବ, ସକଳ ପ୍ରାଣୀମାନେ ମୋହିତ୍ୱଦାନା କରିବ । କାହାକୁ ହିଂସା କରିବ ନାହିଁ ତଦାକ୍ତ ହେବ । ହସ୍ତ ଚିତ୍ତହୋଇ ରହିବ । ଆସକ୍ତି ପରିହାର କରିବ । ସଦା ଶାନ୍ତମନା ହୋଇ ରହିବ । (ଚ. ସ୍ୱ. ୮୩) ତା’ର ପରେ ସେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ଗୁରୁମାନ ପୁରୁଷ ଶାଶ୍ୱତ, ମଳ, ମୁତ୍ର, ଅସ୍ୟାବାୟୁ, ବାୟୁ, ଛ୍ୱେଦ, ଉଦ୍ଗାର, ସ୍ତମ୍ଭ, ଭୃଶ, ଅଶ୍ମ, ନିଦ୍ରା, କୃମି ଏବଂ ଶୂଳକନ୍ୟ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଭାମତ୍ତ ବେଗ କଦାପି ଧାରଣ କରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନୁଗତ ସାନ୍ନୟନ ବେଗ, ମନୋବେଗ, ବାକ୍ୟବେଗ, କର୍ମବେଗ, କର୍ମବେଗ ଏବଂ ହୋଷ, ଲୋଭ; ଭୟ; ଶୋକ ଓ ଅଭିମାନର ବେଗ ଧାରଣ କରିବ ଏବଂ ନିର୍ଭୀକତା; ପରଶ୍ରୀକାତରତା; ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଅନୁଗତର ବେଗ ସଦରଣ କରିବ । ସ୍ତମ୍ଭ; ଶୈର୍ଯ୍ୟ ଓ ହିଂସାଦିର ବେଗଧାରଣ କରିବ । କର୍ମଣ ଅଭ୍ୟାସ ଶାନ୍ତି ସୂଚକ; ମିଥ୍ୟା ଓ ଅପଥ ବାକ୍ୟର ବେଗ ଉତ୍ପତ୍ତ ହେବା ମାତ୍ରେ ତାକୁ ସଦରଣ କରିବ ଏବଂ ପରର ପୀଡ଼ାଦାୟକ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରକୃତି ଜନ୍ମିଲେ ତା’ର ବେଗ ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରିବ । (ଚ. ସ୍ୱ.)

ଏହି ସବୁ ସ୍ୱସ୍ଥକୃତ୍ତି ଉପନେଶ ଦେବାପରେ ଚରକ କହିଛନ୍ତି—

ସ୍ୱସ୍ଥକୃତ୍ତିଂ ଯଥାଦିଷ୍ଟଂ ପଃ ସମ୍ୟକ୍ ଅନୁଷ୍ଠେତ୍

ସ ସମାଶତମବ୍ୟାଧିଃ ସୁସ୍ଥଃ ନ ବିସୃଜ୍ୟତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଆୟୁବେଦୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ସ୍ୱସ୍ଥ କୃତ୍ତି ଉପ-ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଛି; ସେହି ସମସ୍ତ ଯଥା-ନିୟମରେ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରେ; ସେ ଜୀବେଇ ହୋଇ ଶାନ୍ତମନୁଷ୍ଠର ପରମାୟୁ ବଢ଼େ ।

ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷାର ସରଳ ନିୟମ

ନିତ୍ୟହୃଦାହାରବିହାର ଯେନ ସମୀକ୍ଷ୍ୟକାରୀ କଷ୍ଟବୃତ୍ତପ୍ରକାଃ

ଦାତା ସମଃ ସତ୍ୟମତଃ ସମାବାନ୍ଧ୍ୟାବତ୍ତାପନସ୍ୟ ଚ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରାଗଃ ।

(୧) ଦୈନିକ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାମୀ ପୁରୁଷ ପ୍ରାତଃ ସୃର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ୧୫ ଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବେ (ବ୍ରାହ୍ମ : ସୂର୍ଯ୍ୟରେ) ଉଠିବା ଉଚିତ ।

(୨) ମଳମୟ ନିବାରଣାର୍ଥେ ଝାଡ଼ାପିବା ପୂର୍ବେ ଏକ ବା ଦୁଇଗ୍ଲାସ ଅଗାପାଣି ପିଇବା ଉଚିତ ।

(୩) ଆରୋଗ୍ୟ ରକ୍ଷାକ୍ଷମତା ପ୍ରସ୍ତୁତରେ ଖୋଲପବନରେ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(୪) ଦାନ୍ତକୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ନିୟତାନ୍ତରା, ବାବୁଲ ଆଦି ପିଣ୍ଡ, କିମ୍ବା କଷ୍ଟପୂରଣପୂର୍ବକ ଦାନ୍ତକାଠିରେ ଦାନ୍ତ ଘଷିବା ଆବଶ୍ୟକ । !

(୫) ଚର୍ମରୋଗରୁ ରକ୍ଷାପାଇବା ପାଇଁ ଶୀତଋତୁରେ ଯୋଗ୍ୟତେଲ ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ରସିତେଲ ପ୍ରତିଦିନ କିମ୍ବା ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଦୁଇଥର ଦେହରେ ମାଲିସ କରିବା ଉଚିତ । ପାଦରେ ତେଲ ମାଲିସ କଲେ ଯାଦବତା ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏବଂ କାନରେ ତେଲ ପକାଇଲେ କାନର ରୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(୬) ଓଜ ଓ ବଳକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ଶୀତଳ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

(୭) ଆତ୍ମବଳ ବୃଦ୍ଧିନିମନ୍ତେ ନିଜ ଧର୍ମାନୁସାରେ ପ୍ରତିଦିନ ନିୟମିତ ସମୟରେ ଯୋଗକୁ ଶିଖି ଉପାସନା କରିବା ଉଚିତ ।

(୮) କ୍ଷୁଧା ଲାଗିଲେ ପାତ୍ରିକ, ଲଘୁ, ପୁଷ୍ଟିକର, ସଜ, ସିଂଗଧ, ଆଦାନ ପ୍ରସନ୍ନ ମନରେ, ଶାନ୍ତି ସହିତ ଧୀରେ ଶ୍ରେଣୀକ୍ଷେପ କେଜନ କରିବା ଉଚିତ ।

(୯) ଅଗ୍ନିପ୍ରସ୍ଥାନାର୍ଥେ କେଜନ ପୂର୍ବେ ସୌରବ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସହିତ ଖଣ୍ଡି ଏ ଅଥା ଶ୍ରେଣୀକ୍ଷେପ କରାଯିବା ଉଚିତ ।

(୧୦) ପେଟର ବିକାର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ନିୟମିତ ସମୟରେ କେଜନ କରି କିଛି ସମୟ ଟିପ୍ପଲି ବାମ ପାଶ୍ଵ ଦେଇ ଶେଜରେ ବିଶ୍ରାମ ନେବା ଉଚିତ ।

(୧୧) ଶାଈର୍ଯ୍ୟବା ଅନ୍ତର ପରିଚାଳନାମନ୍ତ୍ର ଅନ୍ତର ଜଳ ବାହାରି ପାନକରବା ଉଚିତ ।

(୧୨) ଶ୍ରେଣୀମନ୍ତ୍ରର କୁଳକରି ସେଇ ଓଡ଼ା ହାତକୁ ଲଗାଇଲେ ମୁହଁର କାନ୍ଥ ଓ ନେତ୍ରର ଜ୍ୟୋତି ବନ୍ଦ ।

(୧୩) ଶ୍ରେଣୀମନ୍ତ୍ର ପୂର୍ବ ମୁଖଦ୍ୱାରା କରନ୍ତ ମୁଖଦ୍ୱାର ଦ୍ୱୟ ନାହିଁ ।

(୧୪) ବାଧ୍ୟ, ସନ୍ଧ୍ୟା, ବଜାର ମିଠାଇ ଏବଂ ଆଇନ୍ଦ୍ରୀମ୍ଭାଦି ପେଟରେ ବିକାର ଉତ୍ପାଦନ କରେ; ଅତଏବ ସେ ସବୁ ଖାଦ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

(୧୫) ଋତୁ ଅନୁସାରେ ଶାସ୍ତ୍ର ଉପଦେଶ ଅନୁଲ ଆହାର ବିହାର ସେବନ କରିବା ଉଚିତ ।

(୧୬) ଶୀତଋତୁରେ ଜଠାଗ୍ନି ପ୍ରବୃଦ୍ଧ ହୁଏ । ଅତଏବ ଦୁଧ; ଦିଅ ପ୍ରଭୃତି ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ।

(୧୭) ଶ୍ରୀଷ୍ଟ ଋତୁରେ; ଲେଞ୍ଜୁ; ଚନ୍ଦ୍ରାଳୀ; କମଳା; ମାତୁଳଜା; ଆମ୍ବ; ଧନିଆଁ ଓ ପୋଦିନା ଆଦି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଏବଂ ଶୀତଳ ଜଳରେ ସ୍ନାନ ଓ ଚନ୍ଦନଲେପନ କଲେ କଲେବ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେନାହିଁ ।

(୧୮) ବର୍ଷାଋତୁରେ ଜଠାଗ୍ନି ମନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ଅତଏବ ସେ ସମୟରେ ଲଘୁଗ୍ରହଣ ଏବଂ ପ୍ରାୟଶାଂସି ପିଇବା ଉଚିତ ।

(୧୯) ଆଶ୍ୱିନ ଓ ଚୈତ୍ରମାସରେ ବିରୋଚନ କରକ ପେଟକୁ ସଫା କରାଯିବା ଉଚିତ । ସେପରି କଲେ ଋତୁପରିବର୍ତ୍ତନ ଜନିତ କୌଣସି ବିକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।

(୨୦) ଥଣ୍ଡା ପାଣିରେ ହାତ ଓ ପାଦକୁ ଧୋଇ ପୋଛି ଖୋଇଲେ ସୁଖନିଦ୍ରାହୁଏ ଏବଂ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷର ଲଘୁ ରହେନାହିଁ ।

(୨୧) ସବୁଝରର ମୂଳ ପେଟର ବିକାର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପକ୍ଷରେ ଏକଦିନ (ଅମାବାସ୍ୟା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତଥ୍ୟରେ) ଉପବାସ କରିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଭଦାୟକ ।

(୨୨) ଚରଣାୟା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଘର୍ବଜୀବନ ନିମନ୍ତେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗ୍ରହଣ, ସୁଖନିଦ୍ରା ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ।

ଦିନଚର୍ଯ୍ୟାଂ ରାତିଚର୍ଯ୍ୟାଂ ଚନ୍ଦ୍ରଚର୍ଯ୍ୟାଂ ପଦଆଦିତାମ୍
ଆଚରନ୍ ପୁରୁଷଃ ସ୍ଵସ୍ଥଃ ସତା ତ୍ବୟତ୍ ନାନ୍ୟଥା ।

ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନରେ ଶରୀର ରକ୍ଷାର ସାଧାରଣ ନିୟମ

୧ । ସକାଳ ପାଞ୍ଚ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଶେଯରୁ ଉଠିବ ।

୨ । ଶେଯରୁ ଉଠି ପରିସ୍କାର ବାଳିଆ ମାଟିରେ ଦାନ୍ତ ଧୋଇବ ।
ତା'ରପରେ ଥଣ୍ଡା ପାଣିରେ ଭଲ ଗ୍ରୀବରେ କୁଳୁକୁଳୁ କରିବ ।

୩ । ଦାନ୍ତ ଧସିବା ପରେ ଏକଗ୍ଲାସ୍ କାଫୀ ଯେତେ ପେଟରେ
ଧରିବ, ସେତେ ଗ୍ଲାସ୍ ଥଣ୍ଡା ଜଳ ପିଇବ ।

୪ । ମଳ ପ୍ରମୁତ୍ତର ବେଳେ କେବଳେକିଲି ଧାରଣ କରିବ ନାହିଁ ।

୫ । ଦୁଇବେଳା ଅନ୍ତରଃ ଏକ ଘଣ୍ଟା ଖୋଲି ଜାଗାରେ ନିମ୍ନଳ
ବାୟୁରେ ବୁଲିବ ।

୬ । ସମୁଦାୟ ଦିନର ଗୋଟିଏ ଡାକରି ଡିଆର କରି ତଦନୁ-
ଯାୟି ଲେଖା, ପଢ଼ା, ଖେଳବା, ବୁଲିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ।

୭ । ଚାନ୍ଦା ଶରୀରର ଅପକାଶ, ଚାନ୍ଦା କେବେହେଲେ ଖାଇବ
ନାହିଁ ।

୮ । ପ୍ରତିଦିନ ଦିନରେ ଦୁଇଥର ସ୍ନାନ କରିବ ।

୯ । ଦେହ ଖରାପ ହେଲେ ସ୍ନାନକୁ ଭୟ କରିବ ନାହିଁ । ବରଂ
ଦେହ ଖରାପ ହେଲେ ସାନର ମାତାଟିକିଏ ବଢ଼ାଇବ ।

୧୦ । ଉପବାସ କଲେ ଦେହର ଅନେକ ରୋଗ ପ୍ରକୃତ୍ୟାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ
ନଥିଲେ ଗୋଟିଏ ବେଳା ମୋଟେ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ,
ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଖାଇବ ।

୧୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ସମୟରେ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇଲେ, ତାର ବଦଳରେ
ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜଳ ପିଇବ ।

୧୨ । ଯେ କୌଣସି ରୋଗରେ ଔଷଧ ପରି ମଧ୍ୟ, ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ
ଜଳ ପିଇବ ।

୧୩ । କେବେ ହେଲେ ଘରୁ ବାହାରେ ବାହାରି ଖାଇବ ନାହିଁ ।

ଶୀତ ନିମନ୍ତେ ଦେହକୁ ଘୋଷେଇ କରି ଶୋଇବ କିନ୍ତୁ ଝଲକା ବନ୍ଦ କରିବ ନାହିଁ ।

୧୪ । ଚନ୍ଦ୍ର ନା ଚନ୍ଦ୍ରା ସମୟରେ ଶୋଇବ ।

୧୫ । ପାହା ଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଖାଇବା ସମୟରେ ଭଲ ଭାବରେ ଚୋବାଇ ଖାଇବ ।

୧୬ । ରୋଗ ହେଲେ ଔଷଧ ପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁ ନିୟମ କୁହା ଯାଇଛି ତା'କୁ ମାନି ଚଳିବ ।

୧୭ । କୁସଙ୍ଗ କରିବ ନାହିଁ । କୁକଥା କହିବ ନାହିଁ, କୁଳାର୍ଥ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ । ଏସବୁ କଲେ ଦେହ ଏବଂ ମନ ଖରାପ ହୁଏ ।

୧୮ । ଯେତେ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେତାଥିବ, ସେତେ ସମୟ କୌଣସି ହେଲେ ଦରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବ । ନଚେତ୍ ପଡ଼ିବ, କେତେବେଳେ ହେଲେ ଆଳସ୍ୟରେ ଦିନ କଟାଇବ ନାହିଁ ।

୧୯ । ପରର ହିଂସା କରିବ ନାହିଁ । କାହା ସଙ୍ଗେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରିବ ନାହିଁ । ଏଥିଦ୍ୱାରା ମନ ସଙ୍ଗେ ଦେହ ମଧ୍ୟ ଖରାପ ହୁଏ ।

୨୦ । ସବଦା ଆନନ୍ଦରେ ରହିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

୨୧ । ଦୁଃଖ କଷ୍ଟକୁ କେବେହେଲେ ପ୍ରଶ୍ନସ୍ୱ ଦେବନାହିଁ ।

୨୨ । ରୋଗ ହେଲେ କେବେହେଲେ ରୋଗ ବିଷୟ ଭାବିବ ନାହିଁ । ଭାବନା ଦ୍ୱାରା ରୋଗ ବଢ଼ିଯାଏ ଏବଂ କମିବା ପାଇଁ ବହୁତ ସମୟ ଲାଗେ ।

୨୩ । ଯେତେ ଦୂର ସମ୍ଭବ ନିଜଉପରେ ନିର୍ଭର ରଖିବ । ନିଜର ଶକ୍ତିକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ।

୨୪ । ଯେତେ ଦୂର ପାରିବ, ଅଭାବକୁ କମାଇବ ।

୨୫ । ପରୁ ଓ ଖରାପ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବ ନାହିଁ ।

୨୬ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯିବ କିନ୍ତୁ ତା'ର ଫଳାଫଳ ଭଗବାନଙ୍କ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନିର୍ଭର କରିବ ।

୨୭ । ଶୋଇବା ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ ଦିନର କାର୍ଯ୍ୟର ହିସାବ ଲେଖିବ । ତା'ପରେ ଭଗବାନ ଚିନ୍ତା କରିବ । ତା'ହେଲେ ସୁଖରେ ନିଦ୍ରାହେବ ।

(୧୮) ଗର, ଚନ୍ଦ୍ରା, ମିଥ୍ୟା, ପାମକାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଦୂର କର ।

(୧୯) ଦୁର୍ଘଟିତା ମନକୁ ଆତ୍ମବାମାନେ ଦୂର କରାଗଲେ ଚେଷ୍ଟା କରିବ ।

(୨୦) ପରସ୍ପାର ମୋହାକ ସିନ୍ଧବ । ଘରଦାର ଜନସ ପ୍ରଭୃତି ସଦତା ପରସ୍ପାର ରହିବ ।

(୨୧) ଗୋଟିଏ ଦେଲେ ନିଜର ଶକ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବ । ବିନାଶର କୋଡ଼ଏ ପଡ଼ିଥାଏ, ମୁଁ ନିଜକୁ ବିନା ନିଜ ଦେଉଛି ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଜପକରିବ ।

(୨୨) ଲେଖା, ପଢ଼ା କରିବା ପାଇଁ, ଶୁଦ୍ଧର ସିନେମା ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିବା ପାଇଁ ଶୁଦ୍ଧ ଆନନ୍ଦ ରହିବ ନାହିଁ ।

(୨୩) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର ପରିସ୍ଥା କରିବାପରେ ଅଗ୍ରାଜଳରେ ପରିସ୍ଥା ହାର ପରିସ୍ଥାର କରିବ ।

(୨୪) ଖୁବ୍ ମୋଟା ଲୁଗା ପିନ୍ଧିବ ନାହିଁ । ଯେତେ ଦୂର ପାରିବ, ଖୋଲ ପାଦ ଏବଂ ଖୋଲ ଦେହରେ ରହିବ ।

(୨୫) ସ୍ୱାମୀ କର୍ମବାର ଅନ୍ତରଃ ଏକ ଦୟା ମରେ ଖାଇବ । ଖାଇବା ପରେ ଅନ୍ତରଃ ତଳ ଦୟା ପରେ ସ୍ୱାମୀ କରିବ ।

ଏହି ସମସ୍ତ କର୍ମମ ଗୁଡ଼ିକ ମାନି ରଖିଲେ ସହଜରେ ଶେଷ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିୟମରୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହୋଇ ପାଠି, ପଞ୍ଚନର ଦୋଷରୁ ଯଦି କୌଣସି ଶେଷ ହୋଇଥାଏ; ତାହା ମଧ୍ୟ ମଙ୍ଗେ ମଙ୍ଗେ କରିଥାଏ । ଏହି କଥା କେବେକେଲେ ଭୁଲ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ରହିଲେ ଜୀବନ ସୁଖମୟ ହୁଏ । ଅନେକ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟକରି ହୁଏ । ବାପ, ମା, ଆର୍ତ୍ତବ, ସ୍ୱଜନ ଓ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ସମସ୍ତେ ସୁଖୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସଦୃଶଦେଶାବଳୀ

୧ । ହସ୍ତ ପାଦ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା କମ୍ପା ରକ୍ଷା କର୍ତ୍ତୃ ପ୍ରଭୃତି ଜନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ କାର୍ଯ୍ୟ କମ୍ପା ଅନୁଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କମ୍ପା ଅନିୟମିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରନାହିଁ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଅନୁସାରେ କର୍ମ ନକରି ସେମାନଙ୍କୁ ଅକର୍ମୀ କରି ରଖନାହିଁ ।

୨ । ମନକୁ ଚଢ଼େଇ କିମ୍ବା ଉଦାମ କରନାହିଁ, ମନୋଯୋଗ ନକରି କୌଣସି କାମ କରନାହିଁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ନିୟମରେ କରି ଏବଂ ଶକ୍ତି, ଦେହ, ଉତ୍ସ, କର୍ମ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଦୁଷ୍ଟ ମନୋବୃତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦମନ କର ।

୩ । ଶରୀରକୁ ନିର୍ମଳ ରଖ । ନାକ, ଜାନ, ଆଖି, ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ଓ ଲଙ୍ଗକୁ ସଂସ୍କୃତା ପରିସ୍କାର ରଖ । ସେଥିରେ ସେପରି ମୈଳା ନ ରହେ, ସେପରି ସାବଧାନ ହୁଅ । ହାତ ଓ ମୁହଁକୁ ସମାରଖ ।

୪ । ମାସିକଦନ୍ତର ଅନ୍ତର ମୈତ୍ରି ହୁଅ । ନିର୍ମଳ ଲୁଗା ପିନ୍ଧ ଏବଂ ଆଙ୍ଗୁଳି ମାତଳର ନାହିଁ ଗୁଡ଼ିକୁ କଟାଇଦିଅ ।

୫ । ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ନାନକର, ପ୍ରତିଦିନ ପିନ୍ଧେଇ ଶୁଦ୍ଧରେ ବାନ୍ଧ ଦମ୍ପି, ଆଖିରେ ଅଞ୍ଜନ ଲଗାଅ । ମୁକରେ ଓ ପାଦରେ ପ୍ରତିଦିନ ଚୈଳ ମର୍ଦ୍ଦନ କର । କାନରେ ତେଲ ପକାଅ ।

୬ । ଯେଉଁ ଶୁଦ୍ଧରେ ସେପରି ଲୁଗା ମିଥବା ଉଚିତ, ସେପରି ଲୁଗାମିତ୍ତ । ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଛ, ତାହା ସେପରି ସୁତେଣୀ, ସାଧା-ସିଧା ପମର ଓ ଭଲ ରଙ୍ଗ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରାବ ଶିଖୁତା ଓ ସୌଜନ୍ୟର ପରିଚୟ ମିଳେ, ସେପରି ଲୁଗା ପିନ୍ଧ ।

୭ । ମନରେ ସବଦା ଦୟା ରଖ । କାହାରିକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ଦିଅ ନାହିଁ ।

୮ । ଏପରିଭାବେ ଧନ ସଂରକ୍ଷଣ କର, ସେପରିକି କାହାରି ମନରେ କଷ୍ଟ ନହୁଏ । ମନକୁ ଶରାମ କର ନାହିଁ, ସ୍ୱାଧୀନ ରଖ । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ମନୋନିଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଆରମ୍ଭ କର, ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମରେ ଯାହା ଫଳ ମିଳେ ସେଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅ । ମନର କଳ୍ପାବସ୍ଥାରେ ଫଳ ମିଳନାହିଁ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧି କାହା ଅଧୀର ହୁଅ ନାହିଁ ।

୯ । ନିଜଠାରେ ବିରାଗ ରଖି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଓ ନିର୍ଭୟହୁଅ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ ହୁଅ ନାହିଁ । ବ୍ରତରେ ବିଚାର କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ କର । ଧର୍ମରେ ଗୁରୁ ରଖ, ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ ଦୟା ରଖ, ନାସ୍ତିକ ହୁଅନାହିଁ ଓ ଗର୍ବ କରନାହିଁ ।

୧୦ । ଶାନ୍ତଦୃଷ୍ଟି; ଗୁଣ ଗୁଣ କର, କୋପକୁ ପଶ୍ୟକ ଏବଂ କଳହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନାହିଁ ।

୧୧ । ହୃଦୟ ପରିଷ୍କାର ପରାଧୀନ ଆତ୍ମାପାଇଁ କରବାକୁ ଦେଖା କରନାହିଁ । ପରସ୍ପରି ଉପରେ କୁଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନାହିଁ । ପରର ଧନ ଦେଖି ଈର୍ଷ୍ୟା କରନାହିଁ । କାହାକୁ ଚାହୁଁ କିମ୍ବା ପରିହାସ କର ନାହିଁ, ଯାତ୍ରା କର୍ମ କରନାହିଁ ।

୧୨ । ଅଧର୍ମୀ, ଦେଶଦ୍ରୋହୀ, କୁଆଡ଼େଇ; ଗୁଳିଦେଇ ନବ ପ୍ରକୃତ ଓ ଦୁର୍ଗୁର ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କର ।

୧୩ । ମଳ, ମୂତ୍ର, ଘୋର, ଶୋଷ, ନିଦ, ଛିନ୍ନ, ଅସାଧାରଣ, କାସ, ଶ୍ୱାସ, ହାଲ, ଲୁହ, ବାନ୍ତି ଓ ବର୍ଷ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର ଆସିବାର ବେଳକୁ ବଳପୂର୍ବକ ବେଗ ଦିଅନାହିଁ ।

୧୪ । ପ୍ରତିଦିନ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଓ ଠିକ୍ ମାତ୍ରରେ ସାଧାସିଧା ଭୋଜନ କର । ଭୋଜନ ସମୟରେ ଗର, ଆମ୍ଳ, ମଧୁର, ଲୁଣି ଓ ଗରମ-ମସଲ ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣେ ଖାଅ । ସକାଳରେ ବସି ପେଟରେ ଅସୁଖ ନ ହେବା ଭଳି ଭୋଜନ କର ।

୧୫ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ଶୁଅ ଏବଂ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଉଠ ।

୧୬ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ମଳ ମୁତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରବାର ଆବଶ୍ୟକ ରଖ ।

୧୭ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପୁର ବଢ଼ାସ କରନାହିଁ କିମ୍ବା ଅବଶ୍ୟାସ ରଖ ନାହିଁ ।

୧୮ । ଲଜିଳା ହୋଇ ସ୍ନାନ କିମ୍ବା ନିଦ୍ରା କରନାହିଁ । ରତ୍ନସ୍ୟ କଥା କହନାହିଁ ।

୧୯ । ସମସ୍ତଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଯୋଗ୍ୟ ମଣ୍ଡପର ନିର୍ମଳ ସ୍ଥାନରେ ମଳ ମୁତ୍ର, ଛେପ ଝୋଟ ଓ ଅଳିଆ ଅସ୍ବର ପକାଇ ଖରାପ କରନାହିଁ ।

୨୦ । ପତ୍ରିତ, ପୂଜ୍ୟ ଓ ବଡ଼ଲୋକ ସହିତ ବବାଦ କରନାହିଁ ।

୨୧ । ମୁଖ, ଘେରୀ, କୋର୍ପୀ ଓ ପାଗଲ ସହିତ ଜବାବ ସବାଲ କରନାହିଁ ।

୨୨ । ଜାଳକୁ ଜଳି କର୍ମକର, ବୃଥାରେ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରନାହିଁ
ଏବଂ ନିଜର ନିୟମକୁ ସବଦା ପାଳନ କର ।

୨୩ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଓ ସାୟଂକାଳରେ ଶେଜନ, ନିଦ୍ରା, ଘୃି
ସନ୍ଧ୍ୟାବାନ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ଏସବୁ କାମ ନକର ନିଶ୍ଚୟ ଧ୍ୟାନକର ।

୨୪ । ଅପରଚର; ମାୟାବ; ମୂର୍ଖ ବୈଦ୍ୟର ଔଷଧ ଖାଆନାହିଁ ।
ବୃଥା ଶୁଣା ନକର ମୂର୍ଖର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମାନ ଚଳନାହିଁ ଏବଂ ବିନାବେଶରେ
କିଛି ଔଷଧ ଖାଆନାହିଁ ।

୨୫ । ବସନ ଓ ଖରାପ ଜାଗାରେ ଶୁଆ ବସା କରନାହିଁ । କୌଣସି
ସମୟରେ ଟନ ଟନ କରି ଜୋରରେ ହସନାହିଁ ।

୨୬ । ଭୋଜନ ପରେ ହାତକୁ ଉତ୍ତମ ଭୂସେ ଧୋଇ ନିର୍ମଳ
ଅଳ୍ପ ଛିଟେ ସବୁଦିନ ଆର୍ତ୍ତି ଦୁଇଟାକୁ ପୋଛ ।

୨୭ । ଏକାନ୍ତରେ ଶାନ୍ତରେ ମୌନହୋଇ ବସି ଭୋଜନ କର ।
ଭୋଜନ ସମୟରେ ଅଶ୍ରୁଜଳ ପିଅ ।

୨୮ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ସମୟରେ ଖାଲ ପାଣି ପିଅନାହିଁ । ବଡ଼ ଭୃଷାହେବା
ସମୟରେ ପାଣି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପିଅ ।

୨୯ । ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୃଢ଼ତା, ହୃଦୟରେ ସହିଷ୍ଣୁତା, ମନରେ
ପ୍ରସନ୍ନତା ଓ ଶରୀରରେ ନିର୍ମଳତା ରଖ । ସବଦା ସତ୍ତ୍ୱସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ
କାଳଯାପନ କର ।

୩୦ । ରୋଗ ସମୟରେ ମନରେ ଚିନ୍ତା ଓ ବିରୁଦ୍ଧ ରଖନାହିଁ । ସବଦା
ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଏହି ବିଶ୍ୱାସ ରଖଯେ- ତୁମେ କେବଳ ନିର୍ବିକାର ନିରଞ୍ଜନ
ସକ୍ତିଦାନର ପରମ୍ପରା । ରୋଗ ଶୋକ ଏ ସବୁ କାନ୍ତନିକ ଓ ମିଥ୍ୟା । ଏହି
ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସହିଁ ଆରୋଗ୍ୟର ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଏହାକୁ କଦାପି ଭୁଲିବାକୁ
ହେବନାହିଁ ।

ସାବଜନୀନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଆରୋଗ୍ୟନିମନ୍ତେ ଭୈଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ

ଗୋପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଲେଖାଅଛିଯେ--

ଭୈଷଜ୍ୟ ଯଜ୍ଞ ବା ଏବେ, ଯଜ୍ଞାତ୍ମୀସ୍ୟାନ୍ତରପୁରୁଷ ଋତୁସନ୍ଧ୍ୟୁ
ହୃଦୟନ୍ତେ । ଋତୁସନ୍ଧ୍ୟୁବୈ ବ୍ୟାଧିର୍ଜୟତେ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହସମ୍ପାଦନରେ ବ୍ୟୟ ଜାତ ହୁଏ । ଏଥିପାଇଁ ସେଇ ସବୁ ବ୍ୟୟର ନିର୍ବାହଣାର୍ଥେ ଗୃହସମ୍ପାଦନରେ ଯତ୍ନ କରାଯାଇ ଥାଏ । ଯେଉଁ ବ୍ୟୟ ଯେଉଁ ଋତୁରେ ହୁଏ, ସେଇ ଋତୁରେ ତାର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ନ କରାଯାଏ । ଏଥି ଦ୍ଵାରା ବାୟୁ ଗୁଣି ଓ ବ୍ୟୟ ଶାନ୍ତି ହୋଇ ଥାଏ । ବ୍ୟୟ ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ସବୁ ଔଷଧ ଦିଆଯାଏ, ପ୍ରାୟ ସେକମନ୍ତ ଔଷଧ ହିଁ ସେଗୁଣାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଯତ୍ନରେ ଦେବନ କରାଯାଇଥାଏ । ଋତୁ ବ୍ୟାପକ ସମୟରେ ଯଜ୍ଞକୁଶଳ କରବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଋତୁକୁ ବୋଲି ଯାଏ ।

ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନସ ହିଁ ଏହା ଜାଣନ୍ତି ଯେ- ସୂକ୍ଷ୍ମହୁଁ ସୁକ୍ଷ୍ମର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ । ସୁକ୍ଷ୍ମବ୍ୟକ୍ତି ନିଆଁରେ ଜାଳଦେଲେ ତାହା ସେଇ ସୂକ୍ଷ୍ମତାରେ ହିଁ ଚରିତ ହୁଏ । ଜାଳଦେବା ଦ୍ଵାରା କୌଣସି ସ୍ଥେ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୁକ୍ଷ୍ମବ୍ୟକ୍ତି ସୂକ୍ଷ୍ମବ୍ୟକ୍ତି ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଅଟେ । ଯଦି ତୋଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁନାକୁ ଫାଟାଗ କରି ଦୈନିକ ଦୁଇଥର ତାକୁ ୪୦ ଘନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେବନ କରାଯାଏ, ତଦ୍ଵାରା କୌଣସି ଉପକାର ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେଇ ସୁନାକୁ ଯଦି ଇମ୍ବୁ କରି ତାହାରୁ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରାରେ ସେତକ ଦିନ ସେବନ କରାଯାଏ, ତାହା ସେଲେ ଅଗ୍ନି, ବଳ, ସୂକ୍ଷ୍ମ ତତ୍ତ୍ଵ ଓ କାନ୍ତି ଦୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଏହାପରେ ୧୦ ପୁଣି ଅଳ୍ପ ଇମ୍ବୁତାରୁ ଶତପୁଣି, ଶତପୁଣି ତାରୁ ଯଦି ସୁକ୍ଷ୍ମ ପୁଣି ଅଳ୍ପ ଇମ୍ବୁ ଅଧିକ ପଲିତ ହୋଇଥାଏ । ଲଙ୍କାପରିଚକୁ ସୁପିଲେ କିଛି ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ କୁଟି ଗୁଣିକରି ଦେଲେ କିମ୍ବା ତାକୁ ନିଆଁରେ ପକାଇ ନୋଡ଼ିଦେଲେ ତାହାର ଗୁଣ ଧର୍ମ ଗୁରୁଆଡ଼େ ଖେଳେଇ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ତାହା ତାହାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତବା ଲୋକର ଛୁଙ୍କ ଓ କାସ ଉଠେ । ଏହାର କାରଣ ଏହି ଯେ--ପୋଡ଼ିଦେବା ଦ୍ଵାରା ଦ୍ରବ୍ୟଟି ତାହା ସୁକ୍ଷ୍ମ ରୂପ ତାହା କରି ଶକ୍ତିମୟ ପରମାତ୍ମା ରୂପ ପାରଣ କରେ । ସୁକ୍ଷ୍ମ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥେ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୋଧୁମାନଙ୍କୁ ମରିବା ପାଇଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଔଷଧକୁ ପ୍ରୟୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥାଆଦି ସମ୍ପାଦନ ସେବାମାନଙ୍କର ଜିନାଶୁ ଏବଂ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଯେ- ଯଦି ୧୫ ଘନର ଝରାଣ ଗୋଟିଏ ମେଟରେ ରଖାଯାଏ ତାହେଲେ

ସେଥିପାଇଁ ଏକ ଇଚ୍ଛା ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ । ଆସନ୍ତୁ ଏବଂ ୧୦୦ ଶହେ କୋଟି ଜୀବାତୁକୁ ଏକାଠି କରି ନିକଟରେ ପଦ ଚୋଲି କରାଯାଏ, ତାହେଲେ ସେଇ ସମୁଦାୟର ଡେଜନ ଗୋଟିଏ ଚୁଡ଼ାଲର ଡେଜନରୁ ଅଧିକ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହିପରି ସୂକ୍ଷ୍ମଜୀବାତୁମାନଙ୍କୁ ଘୂଳ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗରେ ମାରିବାଦ ଦୂରର କଥା, ତା'ର ସମ୍ପର୍କ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ଦବନ ଓ ଧୂପନ ଦ୍ୱାରା ଔଷଧମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମସ୍ୱର ଶ୍ୱାସ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବଡ଼ ସହଜରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉ କୋଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବାତୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଡ଼ ସହଜରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ । ଏ ହେତୁକୁ ହବନ ଓ ଧୂପନ ଚକ୍ରାନ୍ତା ଜୀବାତୁ ନାଶ କରିବା ପାଇଁ ସବୋଳଙ୍କୁ ଉପାୟ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ଉତୁଭେଦରେ ଯଜ୍ଞସାଇଁ ସମିଧ

ବସନ୍ତରେ ଶମୀ, ଶ୍ରୀହରେ ଉଷଧ, ବର୍ଷାରେ ବେଲ ଓ ପଲ୍ଲଶ, ଶରତ୍ କାଳରେ ଜଗ୍ଘ ବା ଆମ୍ବ, ହେମନ୍ତରେ ଝିର, ଶିଶିର ଋତୁରେ ତିନିରି ଓ ବଟର ସମିଧ ପ୍ରଣୟ ଅଟେ ।

ଉତୁ ଭେଦରେ ହୋମ ଯୋଗ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ତାର ମାତ୍ରା

(କ) ବସନ୍ତ ଋତୁରେ

ତାଳୀଶ ପତ୍ର ୨ ଭାଗ, ଚେଜପତ୍ର ୨ ଭାଗ, ଦ୍ରାକ୍ଷା ୫ ଭାଗ, ଲୁନଜୋଲାର ସଦ୍ରାକ୍ଷ ୧ ଭାଗ, ଶିତଳା ମରିଚ ୨ ଭାଗ, ଗଜଶୁଣ୍ଠୀ ୨ ଭାଗ, ଦେବଦାରୁ ୫ ଭାଗ, ଗୁଜୁରୀ ୫ ଭାଗ, ଅଗରୁ ୨ ଭାଗ, ଚରରପାଦ ୨ ଭାଗ, ସୈନ୍ଧବ ୨ ଭାଗ, କୁଳୁମ୍ବ ୧ ଭାଗରୁ ୨ ଅଂଶ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିବ ୨ ଭାଗ, ଗୁରୁଗୁଳ ୫ ଭାଗ, ଚନ୍ଦନ (ଗଣ୍ଡିତ, ରକ୍ତ, ପୀତ) ୨ ଭାଗ, ଜାଇଫଣୀ ୧ ଭାଗରୁ ୨ ଅଂଶ, ଯାଇଁଫଳ ୨ ଭାଗ, ସଜଳସ ୫ ଭାଗ, ପୁଷ୍କରମୂଳ ୫ ଭାଗ, ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ୩ ଭାଗ, ଏକଅଙ୍ଗୀ ୨ ଭାଗ, ଗୁଡ଼ଲୁକ ୨ ଭାଗ, ତିନିରିଗୁଳ ୫ ଭାଗ, ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ ୧ ଭାଗ, ଚରାଇତା ୨ ଭାଗ, ଉର୍ଗୀରବେଣା ୨ ଭାଗ, ଗୋଖରୁ ୨ ଭାଗ, ଶଗ୍ରୁ ୧ ଭାଗ, ଗାଈ ଦିଅ ୧୦ ଭାଗ ।

(ଖ) ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ

ଶାଳପତ୍ରୀ ୧ ଭାଗ, ବରଜ ୨ ଭାଗ, କେଶୁର୍ଦ୍ଦୀ ୨୫ ଭାଗ,
 ଶିରକୋକି ୫ ଭାଗ, ନାଗରମୋଥା ୨ ଭାଗ, ପୀତବରଦ ୨ ଭାଗ, ଶୈଳଜ
 ୨ ଭାଗ, କଟକ ୨ ଭାଗ, ଚୋବରା ୨ ଭାଗ, ଉର୍ଣ୍ଣାବେଗା ୨ ଭାଗ;
 ଗୁଳୁଗୀ ୨ ଭାଗ; ସଜଳସ ୨ ଭାଗ, ଗୁଡ଼ୁରୁକ ୨ ଭାଗ, ଲବଙ୍ଗ ୨ ଭାଗ;
 ଗୋଲପତ୍ର ୫ ଭାଗ; ଚନ୍ଦନ ୫ ଭାଗ; ଚରୁର ୨ ଭାଗ, ପୁଷାଗ ୫ ଭାଗ;
 ତାଳିଶପତ୍ର ୨ ଭାଗ; ପଦ୍ମକାନ୍ତ ୨ ଭାଗ; ତାରୁମଳୟ ୨ ଭାଗ; ବଳ୍ମ-
 ଚନ୍ଦନ ୨ ଭାଗ; ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ୨ ଭାଗ; ଶୈଳଜ ୨ ଭାଗ; କୁକୁମ ୧ ଭାଗ;
 ଅଞ୍ଜଳି, ଜଟାମାଂସୀ ୨ ଭାଗ; ଅଳାଇତ ୨ ଭାଗ; ଖଣ୍ଡ ୧୫ ଭାଗ ଓ
 ଗାଈ ଦିଅ ୧୦ ଭାଗ ।

(ଗ) ବର୍ଷା ଋତୁରେ

କୃଷ୍ଣ ଅଗରୁ ୧ ୨ ଭାଗ; ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ୨ ଭାଗ; ସଜଳସ ୨ ଭାଗ;
 ତରୁପାତ ୨ ଭାଗ; ନଦବତାରୁ ୫ ଭାଗ; ଗୁରୁଗୁଳ ୫ ଭାଗ; ସାମ୍ରାଣୀ
 ୫ ଭାଗ; ଜାଲପଳ ୨ ଭାଗ; ତେଜ-ସ ୨ ଭାଗ; ଚନ୍ଦ୍ରଶୁଣୀ ୨ ଭାଗ;
 ବେଲ ୨ ଭାଗ; ଗୁଳୁଗୀ ୨ ଭାଗ; ଭୂକର୍ମାମୟୀ ୩ ଭାଗ; ବଡ଼ଜ ୨ ଭାଗ
 ଜଟାମାଂସୀ ୫ ଭାଗ; ଗୁରୁଗୁଳ ୧ ଭାଗ; ବର ୫ ଭାଗ; ଚନ୍ଦନଗୁଣ୍ଡ ୫
 ଭାଗ; ନାଗେଶ୍ୱର ୨ ଭାଗ; ଚରାକତା ୨ ଭାଗ; ଦ୍ରାକ୍ଷା ୫ ଭାଗ
 ମୋଚରସ ୨ ଭାଗ; ନମସ୍ତ ୫ ଭାଗ; ଦିଅ ୧୦ ଭାଗ ଓ ଖଣ୍ଡ ୧୫ ଭାଗ ।

(ଘ) ଶରଦୃତୁରେ

ଚନ୍ଦନଗୁଣ୍ଡ ୫ ଭାଗ; ପୀତବରଦ ୨ ଭାଗ; ଗୁରୁଗୁଳ ୫ ଭାଗ;
 ନାଗେଶ୍ୱର ୨ ଭାଗ; ଅଳାଇତ ୨ ଭାଗ; ଗୁଳୁଗୀ ୨ ଭାଗ; ଶିରକୋକି
 ୫ ଭାଗ; ଉର୍ଣ୍ଣାବେଗା ୫ ଭାଗ; ଚିନି ୨ ଭାଗ; ମୋଚରସ ୨ ଭାଗ,
 କପୁରପତ୍ର ୫ ଭାଗ, ପାପଡ଼ା ୨ ଭାଗ, ଅଗରୁ ୨ ଭାଗ, ବୁଝୁଆଣୀ
 ୨ ଭାଗ; ଇନ୍ଦ୍ରଯବ ୨ ଭାଗ; ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା ୨ ଭାଗ; ଶିତଳାମରୀଚ ୨ ଭାଗ,
 ଜାଲପଳ ୨ ଭାଗ; ତେଜସ ୨ ଭାଗ; ଚରାକତା ୨ ଭାଗ; କୁକୁମ ୧
 ଭାଗର ଷ୍ଟୋର, ଦ୍ରାକ୍ଷା ୨ ଭାଗ; କୁରୁବେଲ ୫ ଭାଗ, ତାଳମଞ୍ଜନା ୨
 ଭାଗ; ଶସକପୁର ୨ ଭାଗ; ଲିଆ ୨ ଭାଗ, ଚେଣୁର୍ଦ୍ଦୀ ୨ ଭାଗ; ଦିଅ
 ୧୦ ଭାଗ ଓ ଖଣ୍ଡ ୧୫ ଭାଗ ।

(ଝ) ହେମନ୍ତ ଋତୁରେ

କୁଡ଼ି ଯୁଗ, ତାଳମୂଳୀ ଯୁଗ; ଶଙ୍ଖାବର ଯୁଗ; ପାପଡ଼ା ଯୁଗ,
କର୍ପୁର ଯୁଗ, କସ୍ତୁରୀ ଯୁଗ; ଗୁଳୁଚି ଯୁଗ; ପଟୋଳପତ୍ର ଯୁଗ;
ଗୁଡ଼ିଚା ଯୁଗ; ବୃହତ୍ସାହି ଯୁଗ; ସୌପ ଯୁଗ, ଦ୍ରାକ୍ଷା ଯୁଗ,
ଗୁରୁଗୁଳ ଯୁଗ; ଆଖୋରୋଷ ଯୁଗ; ସୁଷୁରମୂଳ ଯୁଗ; ଦ୍ରାକ୍ଷା
ଯୁଗ; ଗୋଷର ଯୁଗ, ବାଲତୁଳ ମଞ୍ଜୀ ୧ ଯୁଗ, ବାବାମ ଯୁଗ,
ଯାତିମତ୍ତ ଯୁଗ, ସୁଷୁ ଯୁଗ, ଜାଲପତ୍ର ଯୁଗ; ରକ୍ତଚନ୍ଦନ
ଯୁଗ, ଚାଲିଶପତ୍ର ଯୁଗ, ଖଣ୍ଡ ୫ ଯୁଗ ଓ ଦିଅ ୧୦ ଯୁଗ ।

(ଚ) ଶିଶିର ଋତୁରେ

ଆଖରୋଷ ଯୁଗ; ଗନ୍ଧଗୁଣ୍ଡୀ ଯୁଗ, ବଡ଼ଜ ଯୁଗ; ଅଳାବର
ଯୁଗ; ଯାତିମତ୍ତ ଯୁଗ; ମୋରରା ଯୁଗ; ଗୁଳୁଚି ଯୁଗ; ଦ୍ରାକ୍ଷା
ଯୁଗ; ରେଣୁକା ଯୁଗ, ସୁଷୁ ଯୁଗ; ଚେଜପତ୍ର ଯୁଗ, ଚନ୍ଦନ
ଯୁଗ; ଶରଳତା ଯୁଗ; ଦ୍ରାକ୍ଷା ଯୁଗ; ଭୂଲସିମଞ୍ଜୀ ଯୁଗ; ଗୁରୁଗୁଳ
ଯୁଗ; କ୍ଷୀରକୋକିଳ ଯୁଗ; କଳତାଗୁଣ୍ଡୀ ଯୁଗ; ଶତାବରା ଯୁଗ
ଦାରୁଡ଼ଳୟା ଯୁଗ; ଶଙ୍ଖସୁଷୁ ୧ ଯୁଗ; ପତୁଳାଠ ଯୁଗ; ବାଲତୁଳ
ମଞ୍ଜୀ ୧ ଯୁଗ; ଜଟାମଂସୀ ଯୁଗ; ଭୂଜପତ୍ର ୧ ଯୁଗ; ସଜଳସ ୫ ଯୁଗ;
ଗୁଆ ୧ ଯୁଗ; ଦିଅ ୧୧ ଯୁଗ ଓ ଖଣ୍ଡ ୧୫ ଯୁଗ ।

ଅଭ୍ୟାସରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ

ଗାନ୍ଧର୍ବିଅ ଅଭ୍ୟାସରେ ମୈତ୍ରୀର୍ବିଅ କମ୍ବା ଛେକି ଦିଅ । ଏହା ନ
ମିଳିଲେ ସୁଶିତେଲରେ ହୋମ କରିବ ।

ଆପତ୍ତକାଳୀନ ହୋମ

ଉପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ ୧୧ ମାସରେ ଆପତ୍ତକାଳୀନ ହୋମ ସମ୍ବନ୍ଧେ
ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟଙ୍କର ମତ ଏହି ଯେ - ଆପତ୍ତକାଳୀନ ହୋମରେ ଦିଅ ଦ୍ରବ୍ୟ
ନମିଳିଲେ ଧାନ କଂବା ଯବଧାନରେ ହୋମ କରିବ । ଏହା ନମିଳିଲେ
ଉପରେକ୍ତ ଓଷଧି ଦ୍ଵାରା; ଓଷଧିର ଅଭାବରେ ବଡ଼ ଉଷଧି କାଠ ଦ୍ଵାରା-

ଏହାର ଅଭାବରେ ଜଳ ଏବଂ ଜଳର ଅବେଶର ଅପଣାର ଛଦ୍ମା ଓ
ବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ହୋମ କରିବ । ଉନ୍ନତବେଦରେ ଋଷି ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରିଛନ୍ତି ଯେ--

“ନ ହ ମେ ଅସ୍ତ୍ୟଧନା ନ ସ୍ତୁତ୍ୱବନନ୍ତଃ

ଅଗ୍ନି ଚାକ୍ଷୁକ ଉତ୍ତମିତେ ।; (ଉନ୍ନତବେଦ--ଫା. ୧୦. ୨୧. ୧୨୦)

ଅର୍ଥାତ୍ ହେ ଅଗ୍ନିଦେବ ! ମୋର ପାଖରେ ଯିଏ ଅ ଉତ୍ତମ କରିବାର
ରକ ଗାନ୍ଧି ନାହିଁ । ଗଛ କାଟି ସମିଧ ଆଣିବା ପାଇଁ କୁରୁତାଡ଼ା ନାହିଁ ।
ଅତଏବ ମୁଁ ପାମାଳକୁ ଆଣିଛି, ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କର ।

ହୁଅମେ ଅଗ୍ନିକୁ ଚନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍ପାଦି ଦ୍ୱାରା ମୂଳା କରି ଚଳ ଲିଖିତ
ଅଗ୍ନି ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର କାବା ପୂର୍ବ୍ୟ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ଶେଷ ଆଠଥର
ବିଭିନ୍ନ ରେଖରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଓଷଧି ଯୋଗରେ ହୋମ କରିବ ।

ଅଗ୍ନି ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର

ଓଁ ଭୂର୍ଭୁବଃସ୍ୱଃ ମହାଜ୍ୱାଳାୟ ଶତ୍ରୁହଃ । ଅଗ୍ନିଦେବାୟ ଧୀମହି,
ଚନ୍ନଃ ଅଗ୍ନିଃ ଶ୍ରେୟାୟତ୍ ।

ଏହି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ବିଭିନ୍ନ ନବ୍ୟପଦାର୍ଥ ସହିତ ପଲ୍ଲବ କାଠରେ
ହୋମ କଲେ ବହୁବେଳେ ଲଭହୁଏ । ପଲ୍ଲବ ଫୁଲରେ ହୋମ କଲେ
ସକଳ ଅଭିଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗାୟତ୍ରୀ

ଓଁ ଭୂର୍ଭୁବଃସ୍ୱଃ ଭାସ୍ୱରାୟ ଶତ୍ରୁହଃ ସବାନଗାୟ ଧୀମହି ଚନ୍ନଃ
ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ପ୍ରାଚ୍ନୋଦୟାତ୍ । ଏହା ସମସ୍ତ ରେଖରେ ହୋମାଗ ଯୋଗ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ।

ସମସ୍ତ ରେଖେ ହବନ ଗାମତ୍ରୀ

ଅଗ୍ନିଃ, ଚନ୍ଦ୍ରପାତ, ଦେବଦାରୁ; ଚନ୍ଦନ; ରକ୍ତଚନ୍ଦନ; ଗୁଣଗୁଳ;
ଜାଇଫନ; କରନ୍ଦ; ଶରଳତା; ପିଣ୍ଡୁରନ୍ତା; ଏହି ଦଶ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମାନ
ଭାଗରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଏଥି ସହିତ ବିଶେଷ ରେଖର ବିଶେଷ ଓଷଧି ସବୁ
ଏକତ୍ର ମିଶାଇବାକୁ ହେବ । ମିଳିତ ସମସ୍ତ ଓଷଧିର ଦଣ୍ଡର ଖଣ୍ଡ ଏବଂ
ଦଣ୍ଡର ଯିଏ ମିଶାଇବାକୁ ହେବ ।

ବିଶେଷ ରେଗରେ ବିଶେଷ ହବନ ସାମଗ୍ରୀ

୧ । ଶୀତକୁରେ-ପଟୋଳପତ୍ର; ମୁଆ, କଟୁଙ୍ଗ, ନିମଗୁଳ; ଗୁଳଦୀ, କେରୁଆଁ ଗୁଳ, ଗିଲ ନିମ୍ବଫଳ ।

୨ । ଦାହକୁରେ-କାନ୍ଥପତ୍ର, ପଟୋଳପତ୍ର; ନିମ୍ବମଞ୍ଜୀ; କୁରୁବେଲ; ବାୟାମାଣା; କଳାଜାଗ; ସୁଶୁବ୍ଧିଆ; ଅଳାଇର ।

୩ । କାସରେଗେ- ସାଂପତ୍ତ; ପାନ; ହଳଦ; ତାଳମୂଳ; ରେମ; ବାହାଡ଼ା ।

୪ । ଅତିସାର ରେଗେ-ଜୀବ, ଶୁଦ୍ଧାୟକ; ଅଜମୋଦା, ବେଲଗୁଣ୍ଡା; ଚନ୍ଦ୍ରପାତ୍ର; ଅବସି; ଶୁଣ୍ଠୀ; ଗୁରୁକାନ୍ତ ।

୫ । ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତାଳିଗତ୍ର; ତେଜପତ୍ର; ପୋଦିନା; ସୁନାଗୁଳ୍ମ; ହରିଡ଼ା; ନାଗେଶ୍ଵର; କଳାଜାଗ; ଜିରା ।

୬ । ବାନ୍ତିରେଗେ--ବଡ଼ଜ, ପିପ୍ପଳୀ; ପିପ୍ପଳୀମୂଳ; ଗୁଳମେଣ୍ଡା; ତିଳୁଡ଼ି; ଲେମ୍ବୁମୂଳ; ଆମ୍ବ କୋଇଲ; ପ୍ରସୂୟା ।

୭ । ଅର୍ଶରେଗେ- ନାଗେଶ୍ଵର; ପୁରୁଷକଫଳ; ଦୁଗ୍ଧଲଗ୍ନ, ଦାରୁକଳୟ, ନିମ୍ବମଞ୍ଜୀ; ମୂଳାମଞ୍ଜୀ, ଜାଇପତ୍ରୀ, ପଦ୍ମକେଶର, ତିଳୁ ଗଫଳ ।

୮ । ପିତ୍ତପ୍ରକୋପେ-ଧନିଆଁ, ସୌପ, ଗୋଲପଫଳ, ଅଁଳା; ଉଶିର; ବଣା; ଆମ୍ବମଞ୍ଜୀ ।

୯ । ପ୍ଳୀହାରେଗେ ରାଜ; ପିପ୍ପଳୀମୂଳ, ଶ୍ଵେତପୁରୁଣୀ, କଲଗୁମୂଳ; କୁଣ୍ଡିଲୁଣିନା, ଶିମୁଳୀଫଳ, ଜାମଗୁଳ, ଅପାମାରଜ ।

୧୦ । ବସନ୍ତରେଗେ-ମଞ୍ଜୀଷ୍ଠଚେର; ନିମଗୁଳ; ହଳଦ; ଶୀର-କୋଳୀ; ଜାଇପତ୍ରୀ; ବାଉଁଶଚେର; ଖେରଗୁଳ; ଫାମ୍ପୁଣିଆ ।

୧୧ । ସର୍ଦ୍ଦିରେଗେ--ଦୁବ, ଆମ୍ବମଞ୍ଜୀ, ସଉପ; ବାହାଡ଼ାମଞ୍ଜୀ, ଧନିଆଁ ।

୧୨ । ପ୍ରମେହେ—ତାଳମଶାନା, ତାଳମୂଳୀ, ବଡ଼ ଗୋଖର; ବାଇତୁଳ ମଞ୍ଜୀ, ଗୁଆ, ବାବଲ ଫଳ, ଶତାବରୀ, ଗୁଜୁରୁତି ।

୧୩ । ପ୍ରଦରେ—ପଦ୍ମମାତ୍ରି; ଉନ୍ନତ ଫୁଲ, ଅଗୋକ ଗୁଳି,
ଲେପ; ପଦ୍ମନେଶର; ମାନୁଷ୍ୟ; ଅର୍ହନ୍ତଗୁଳି; କୁରୁବଳି ।

୧୪ । ବାତରେରେ—ଦିକୁଆଁସ ମୂଳ; ଶ୍ଵେତ; ସଜନାଗୁଳି;
ମେଥୀ, ପୁରୁଣୀ, ତେଜପତ୍ର ।

୧୫ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ଦ୍ୟ—ଶତାବଜା; ବାହା; ବ୍ରହ୍ମଦଣ୍ଡ; ଭୃଗୁ-
କଦମ୍ବ, ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ, ମଶ୍ୱକପର୍ଣ୍ଣୀ; ବର, ପେଡ଼ପେଡ଼କା ।

୧୬ । ବିଷନିବାରଣେ--ବଶିଷ୍ଠକନ୍ୟା ମଞ୍ଜି; ଅଗ୍ରମାର୍ଗ; ଗୋ-
କାକୁଡ଼ି, ଗିଳମଞ୍ଜି; ଦାରୁମଳୟ, ସୁଶୁପ୍ତଶିଆ, କପାମଞ୍ଜି; ରକ୍ତଚନ୍ଦନ ।

୧୭ । ରକ୍ତବିକାରେ -କୁରୁବେଳ; ସୁଗନ୍ଧ; (ତେରମାରୁ)
କେରୁଆଁ ଗୁଳି; ବାପଜା; କୋଳସୁଆ; ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା; କଟୁମ୍ବ; ଶ୍ଵେତ ।

୧୮ । ଚର୍ମରେରେ--ଶିଳାମରତ; ତୋପଚନ୍ଦନ; ନିମ୍ବଫୁଲ,
ଜୁଇପତ୍ର, ଦାରୁମଳୟ; କର୍ପୁର; ମେଥ; ପଦ୍ମକାଠ ।

୧୯ । ମସ୍ତିସ୍କ ରୋଗେ--ବରକୋକିଳପ; ବଉଳ ଗୁଳି; ଉପସ୍ଥ
ପତ୍ର; ଚନ୍ଦ୍ରଲୀ ରସ; କାକଜଂଘା (ତ୍ରୋଟକାରନ୍ତ) ବଟଫଳ; ଶୀଠକୋଳ;
ଗୁଳୁରୀ ।

୨୦ । ବାଳରେରେ ଅବୁଝା; କଳହାଶୁଙ୍ଘୀ, ମୂଆ, ପିପ୍ପଳୀ,
ଧନିଆଁ; ଧାତୁମୟୁଳ; ପାଠିମଞ୍ଜୁ ।

୨୧ । ଗର୍ଭପୋଷଣେ--ସୌପ; ଧନିଆ; ଗୋଲ୍ଲଫୁଲ;
ଉଣିରବେଗା; ଆୟୁମଞ୍ଜି; ଦାଷା; କନ୍ଦୁପବ ।

୨୨ । କ୍ଷୟରେରେ--ଲୁଣିଲୁଣିକା; ଜବନ୍ତୀ; ଜଟାମାଂସୀ;
ଗୁଳୁରୀ; ଜାଇପତ୍ର; ଶାଳପତ୍ରୀ; କୃଷ୍ଣପତ୍ରୀ; ଅଁଳା ।

ହୋମ ଶେଷରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କ ନିକଟରେ ଗ୍ରାଥନା

ହୁତାଂ ମେଧାଂ ଯଶଃ ପ୍ରଜ୍ଞାଂ ବିଦ୍ୟାଂ ପୁଷ୍ଟିଂ ଶ୍ରୀପୁଂବଳମ୍
ତେଜୋପୁଷ୍ପମାଗ୍ନୋଽଂ ଦେହଂ ମେ ଦ୍ରବ୍ୟବାହନ ।

କାଶ୍ୟପ ସଂହିତାର ଧୂପକଳ୍ପ

୧ କୌମାର ଧୂପ

୨ ଦଶାଙ୍ଗ ଧୂପ

୩ ଶ୍ରୀ ଧୂପ

୪ ଅପସାର ଗ୍ରହାପନ୍ଥ ଧୂପ	୫ ମୋହ ଧୂପ	୬ ବ୍ରହ୍ମାନ୍ତ ଧୂପ
୭ ମାତେଶ୍ୱର ଧୂପ	୮ ବାୟୁଶ ଧୂପ	୯ ପୁଣ୍ୟ ଧୂପ
୧୦ ଭଦ୍ରାକାର ଧୂପ	୧୧ ଚତୁରଙ୍ଗ ଧୂପ	୧୨ ରକ୍ଷାନ୍ତ ଧୂପ
୧୩ ରକ୍ଷାନ୍ତ ଧୂପ	୧୪ ନନ୍ଦନ ଧୂପ	୧୫ ଶିଶୁନ ଧୂପ
୧୬ ପ୍ରେତ ନିବାରଣ ଧୂପ	୧୭ କର୍ମ ଧୂପ	୧୮ ବ୍ରାହ୍ମ ଧୂପ
୧୯ ପ୍ରତି ଧୂପ	୨୦ ଆଶ୍ୱିନ ଧୂପ	

ଧୂପନ ସମୟରେ ପ୍ରୟୁକ୍ତମନ୍ତ୍ର ଯଥା:--

ଅଗ୍ନିସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ; ବ୍ରହ୍ମାୟା ଧୂପୟତୁ, ଶିବସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ବସବସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ରୁଦ୍ରସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ଆଦିତ୍ୟସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ମରୁତସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ସାଧସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ଦେବାରୁରବାସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ବିଶ୍ୱେଦେବୀ ଧୂପୟତୁ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣିୟା ଧୂପୟତୁ ପୃଥ୍ୱୀୟା ଧୂପୟତୁ, ଦ୍ୟୌସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ; ଅନ୍ତରିକ୍ଷଂଭା ଧୂପୟତୁ, ଦିଗ୍ଧସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ବିଶ୍ୱାଂଭାପତୟା ଧୂପୟତୁ, ଦେବୀରାପସ୍ତୁ । ଧୂପୟତୁ, ଶିବସ୍ତୁ । ପବନାନୋ ଧୂପୟତୁ, ମିତ୍ରସ୍ତୁ । ସବିତାସ୍ତୁ, ଯୌଧ୍ୟା ଧୂପୟତୁ, ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ତୁ । ସୋମ ଧୂପୟତୁ, ନକ୍ଷତ୍ରାଣି ଭୃ ଘୃଜାଭାୟ ଧୂପୟତୁ, ନକ୍ଷତ୍ରାଣାଂଭା ଦେବତାଃ ସୁମନସେ ଧୂପୟତୁ, ଅନ୍ତରାକ୍ଷୀଣି ଭା ଶାନ୍ତୟେ ଧୂପୟତୁ । ଋତବସ୍ତୁ । ପୁଣ୍ୟାୟ କର୍ମଣି ଧୂପୟତୁ, ସମ୍ବତ୍ସରସ୍ତୁ । ପୁଣେ ବ୍ରହ୍ମବିଶ୍ୱେ ବାଳାୟ ଧୂପୟତୁ, ପ୍ରଜାପତିସ୍ତୁ । ସୁପ୍ରଜାଭାୟ ଧୂପୟତୁ, ଅଗ୍ନି ନୌଭା-ରେବ୍ୟାୟ ଦାଦାୟୁଷ୍ମାୟ ସହସେ ଶ୍ରେୟସେ ଧୂପୟତାମ୍ । ମାତସ୍ତେୟାୟ ହା ଧୂପୟତୁ; ପିତୃସ୍ତୁ । ତନୋରଜ୍ଜେତାୟ ସ୍ୱଧୟୌ ଧୂପୟତୁ, କୁମାରସ୍ତୁ । କୌମାରୟ ବସବ ଧୂପୟତୁ; ଶାଶସ୍ତୁ । ଯୌବନାୟ ଧୂପୟତୁ, ବିଶାଖସ୍ତୁ । ମଧ୍ୟାୟ ବୟସେ ଧୂପୟତୁ, କୌଶମେଧସ୍ତୁ । ଜରସେ ଧୂପୟତୁ, ସବେଭା ଦେବା ବିବ୍ୟାୟ ପାମ୍ନେ ଧୂପୟତୁ, ସବେଭା ରବିୟୌ ବ୍ରହ୍ମବିଶ୍ୱାୟ ଧୂପୟତୁ, ସବ୍ୟାସ୍ତୁ । ନଦ୍ୟଃ ସୁଗୀତାୟ ଧୂପୟତୁ, ସବେଭା ପବିତ୍ରାଃ ସ୍ତୌର୍ଯ୍ୟୟ ଧୂପୟତୁ; ସବ୍ୟାସ୍ତୁ । ଔଷଧୟୌ ଅନ୍ନାଦ୍ୟାୟ ଧୂପୟତୁ; ସବେଭା ବନମୃତୟଃ ସୁବ୍ରତାନାଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ୍ୟାୟ ଧୂପୟତୁ; ସବେଭା ପଶବଃ ଶକ୍ତିୟ ଶାନ୍ତିୟ ଧୂପୟତୁ । ସତ୍ୟେନ ଭା ଧୂପୟାନ୍ୟତେନ ଭା ଧୂପୟା

ମୃତ ସତ୍ୟାନ୍ୟାଂ ଛା ପୁରସ୍କାମି ନମୋ ଦେବେନ୍ଦ୍ରୋଽଂ କଞ୍ଚ ଜପେତ୍ ।
ଇତି ହ ସ୍ମାତ୍ତ ଭଗବାନ୍ କଣ୍ଠପଃ । ଇତି ପୁନେ କରୁଃ(କାଣ୍ଡପ ସହଚା)

ଦେବ ପୂଜାର୍ଥେ ଧୂପ

୧ ଉଦ୍ଧୃତଧୂପ--ଶକ୍ତି, ଦିଅ; ମହା; ଗୁରୁଗୁଳ; ଅଗରୁ ଓ ଚନ୍ଦନ ।

୨ ଶୋକଶାନ୍ତଧୂପ--କୁଡ଼ା; ଧରିତା, ଶୁକ୍ର, ଜଟାମାଂସୀ, ଗୁରୁଗୁଳ
ସରଳକାଠ, ତେନ୍ଦୁକା, ଚେଳମଝି, ଚନ୍ଦନ, କୁରୁବେଳ, ଅଗରୁ,
ସଜଳସ, ମୁଆ, ନଟୀ, ଜଞ୍ଜ ଓ ଶୈଳଜ ।

୩ ଦଶାନ୍ତଧୂପ--ମୁଆ, ଚନ୍ଦନଗୁଣ୍ଡ, ଗୁରୁଗୁଳ; ଅଗରୁ; ଶୈଳଜ;
ଦେବତାରୁ, ସଜଳସ, ସୋରଷ, ଦିଅ ଓ ମହୁ ।

ଆୟୁବେଦୋକ୍ତ କେତେଗୋଟି ଧୂପ

୨୩ । ଅପସ୍ମାର ନାଶକ ଧୂପ ମନ୍ୟୁସ୍ୟହାତ, ବସ, ହିଙ୍ଗୁ,
ରସୁଣ, ସାପକାଞ୍ଚ ଓ ଚନ୍ଦନ ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯିଅ ସହିତ ବାଟି ଧୂପ ଦେଲେ
ଅପସ୍ମାର ନଷ୍ଟ ହୁଏ । (ବ.ର.)

୨୪ । ନିମ୍ବାଦି ଧୂପ--ନିମପତ୍ର, ବର, ହିଙ୍ଗୁ, ସାପକାଞ୍ଚ ଓ
ସୋରଷ ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଧୂପ ଲୁଗାରେଇ ଡାକିଲେ ଉପଦ୍ରବ ଓ ଉନ୍ମାଦ
ଲୋଗ ହରଣ କରେ । (ର.ର.)

୨୫ । ଅଶ୍ମାଶ୍ମ ଧୂପ--ଗୁରୁଗୁଳ, ନିମପତ୍ର, ବର, କୁଡ଼ା,
ହରିତକ, ଶ୍ୱେତସୋରଷ ଓ ପବଧାନ ଏହି ଆଠଟି ଦ୍ରବ୍ୟର ଧୂପଗ୍ରହଣ-
କଲେ ସକଳ ପ୍ରକାର ବସମଜ୍ଜର ପ୍ରଣିତ ହୁଏ ।

୨୬ । ଅପରାଜିତା ଧୂପ--ଗୁରୁଗୁଳ, ଧନ୍ୟନ୍ତରୀୟା ତୃଣ, ବର,
ସଜଳସ, ନିମପତ୍ର, ଅଗରୁ ଓ ଦେବତାରୁ, ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଧୂପ ସକଳ
ପ୍ରକାର ପୁରୁଷନ ଜ୍ୱର ନାଶକ ।

୨୭ । ଅଜାଦିଧୂପ--ଛେଳିଘୁଲ, ଛେଳିରୁମ, ବର, କୁଡ଼ା,
ଗୁରୁଗୁଳ, ନିମପତ୍ର ଓ ମହୁ ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଧୂପ ବସମଜ୍ଜର ନାଶକ ।

୨୮ । ଅଶ୍ମଗନ୍ଧାଦି ଧୂପ--ଅହନ୍ତମୂଳ, ବେରୁନିଆଁ, ଡେଙ୍ଗା-
ଭେଙ୍ଗା ଓ ପିପର୍ଲୀ ଏହିସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଧୂପ ଅଶ୍ମର ବେଦନା ପ୍ରଶମନ
କରେ ।

୨୯ । ମାହେଶ୍ୱର ଧୂପ—ହେଁଳ, ଦେବଦାରୁ, ସଲେକାଠି, ଶାନ୍ତିଆ, ଗୋରୁହାଡ଼, ଧନ୍ୟାନ୍ତି ଘାସ, ଛଡ଼ାବେଲ ପତ୍ର, କଟୁକା, ଖୋବ ସୋରିଷ, ନମପତ୍ର, ମୟୂରପୁଷ୍ପ, ସାପକାତି, ବିରଡ଼ି ବିଷ୍ଣୁ, ଗୋରୁ ଶିଙ୍ଗ, ପଟ୍ଟାଫଳ, ଭେଜ, ଡ଼େଙ୍ଗାଭେଜ, ବର, କପାମଞ୍ଜି, ତସୁ, ଛେକଲେନ୍ଦ୍ରୀ, ଚିଲିଆ ବିଷ୍ଣୁ (ଏ ହାଞ୍ଜଳାନ୍ତ ଏସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏକାଠେ କୁଟି ହେଲି ମୂତରେ ବାଟି ଶୁଖାଇବ । ମାଟି ପାତ୍ରରେ ନିଆଁ ରଖି ତା' ଉପରେ ଉପରେକ୍ତ ସବୁଦ୍ରବ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ପକାଇ ଧୂପ ଦେଲେ ଶୁକ୍ରାକ୍ଷୟ, ଦ୍ରାହକ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ପ୍ରକାର ବିଷମଜ୍ୱର ନଷ୍ଟହୁଏ । ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଏହି ଧୂପ ଦିଆଯାଏ, ସେ ଗୃହରେ ସାତ; ପିଣ୍ଡାତ ରକ୍ଷମାଦିର ରକ୍ଷା ରହେ ନାହିଁ । ଧୂପ ନେବା ସମୟରେ ତଳ ଲାଗିତ ମନ୍ତ୍ର ବୋଦ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବେ ଯଥା--ଓଁ ନମୋ ଭଗବତେ ଶୁଭ୍ରାୟ ଉମାପତୟେ ସମନ୍ନାୟ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର ଜତିମନ୍ଦେଶ୍ୱରାୟନନ୍ଦୟେତ୍ ।

୩୦ । ଛାଗଲେମାଦି ଧୂପ--ହେଳହେମ; ଭଲୁରୁମ; ହିଙ୍କକାଠି ଉଲ୍ଲୁକ ପତ୍ରୀ, ହିଙ୍ଗ (ଏ ହେଳମୂଳ ଏହି ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଧୂଆଁ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ପ୍ରବଳଦ୍ରବ୍ୟ ବିକାର ଶାନ୍ତ ହୁଏ ।

୩୧ । ଫିରିଙ୍ଗହର ଧୂପ--ପାଦ ଦୁଇତୋଳା, ଗନ୍ଧକ ୨ ତୋଳା ଏକାଠେ ମିଶାଇ କଞ୍ଚଳୀ କରିବ, ଏହା ସହିତ ଦୁଇତୋଳା ବିଡ଼ଙ୍ଗଚୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶାଇ ସାତଗୋଟି ବଟିକା କରିବ । ପ୍ରତିଦିନ ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ୨ ବଟିକା ନିଆଁରେ ପକାଇ ତାର ଧୂଆଁ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ ସାତଦିନରେ ଫିରିଙ୍ଗ ରୋଗ ନଷ୍ଟହୁଏ । (ପା. ମୃ. ଯୋ)

୩୩ । ଗୁରୁଅଁଳ କ୍ୱରହର ଧୂପ--ଖଣ୍ଡିଏ ଚୁଆଁ କନାକୁ ଭୁଜାରାଜ ରସରେ ଆଦା କରି ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ତହିଁରେ ଗୁରୁଗୁଳ ୨୫ ତୋଳା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲୁକ ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ ପକ୍ଷନେଇ ଏକାଠେ ମିଶାଇ କୁଟି କନାରେ ବାନ୍ଧି ଶନିବାର ଦିନ ତାକୁ ଅଗ୍ନିରେ ପକାଇ ତାର ଧୂଆଁ ଦେଲେ ଦି ଦିନ ଛଡ଼ା ପାଳଙ୍କୁର ଛୁଡ଼ିଯାଏ ।

୩୩ । ଆମ୍ବ ବଉଳ ପୁଲର ଧୂପ--ଘରେ ଆମ୍ବ ବଉଳର ଧୂଆଁ ଦେଲେ ମଞ୍ଜା ରହନ୍ତ ନାହିଁ ।

୩୪ । ତମାଣୁ ପତ୍ରର ଧୂପ—ତମାଣୁ ପତ୍ର ଅଥବା ନାଶପତ୍ର ମଝିହାର ପତ୍ର) ଧୂଆଁ ମଶାମାରିବାରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଉପାୟ ।

୩୫ । ଧୂସୁର ଧୂପ—ଦୁର୍ଗା ପଞ୍ଚାଙ୍ଗକୁ ନିଆଁରେ ପକାଇ ତାର ଧୂଆଁ ପିଇଲେ ଶ୍ମାସ ଶୀଘ୍ର ଶାନ୍ତ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନ ରୋଗର ଶାନ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଧୂପ ପ୍ରୟୋଗ ଯୋଗ, ତନ୍ମ ଓ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଉପଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ରୋଗ ପ୍ରଣାମନାର୍ଥେ ଧୂପ ପ୍ରୟୋଗ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ

ଅଗ୍ନିରେ ଓଷଧ ନିଷେପ କରି ତା'ର ଧୂଆଁ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ବିବିଧ ରୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ପ୍ରାନ୍ତସର ବିଜ୍ଞାନବେଦୀ ଅଧ୍ୟାପକ ଟିଲବର୍ଥ କହନ୍ତି ଯେ—ଫେକାଳ ଶିଳିଙ୍ଗର ବାୟୁକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରେ । ଏଥିଦ୍ୱାରା କ୍ଷୟ, ବସନ୍ତ, ବସନ୍ତୀ ଆଦିରୋଗ ଛୁରନ୍ତ ନଷ୍ଟହୁଏ । ଡାକ୍ତର ଏମ. ଟେଲଟ୍ କହନ୍ତି ଯେ—ଦ୍ୱାଷ୍ଟା ଆଦି ପଳର ଧୂଆଁ ଟାକପ୍ରାଏଡ ରୋଗର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ୩୦ ମିନିଟରେ ଅନ୍ୟ ରୋଗର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ୯୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ନଷ୍ଟ କରିଥାଏ । ମେଡିସର ସେନେଟରୀ କମିଶ୍ନର ଡାକ୍ତର କର୍ନଲ କିଙ୍ଗ ଆଇ. ଏମ. ଏସ୍. ତାଙ୍କର କଲେଜର ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ-ମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ—ଘିଅ, ଗୁଡ଼ାଳ ଓ ଚୁକୁମର ଧୂଆଁ ରୋଗ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ନାଶକରେ । ପ୍ରାନ୍ତସର ଡାକ୍ତର ହେମ୍‌କିନ କହନ୍ତି ଯେ—ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରକୃତିର ଘିଅ, ରୋଗ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷମାନଙ୍କୁ ମାରକ । (ବି. ସ.)

ଏହାବଦ୍ଧ ଆୟୁ, ଆରୋଗ୍ୟ ଓ ବଳଦାୟକ-ସୂର୍ଯ୍ୟଶେଣି ରସାୟନ; ଜଳୀୟ ରସାୟନ, ଚକ୍ରାତ୍ମକରସାୟନ ଓ ପଞ୍ଚଗବ୍ୟ ରସାୟନର ଉପଯୋଗ ବ୍ୟୁ ମହାକୃତ ରସାୟନ ରହସ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ଆୟୁ ଓ ଆରୋଗ୍ୟପ୍ରଦ ଆହାର

ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ -

“ହିତାଭିର୍ଜ୍ଜହ୍ନସ୍ତାନ୍ତି ଓ ମନ୍ତରାଗ୍ନିଂ ମମାହୁତଃ

ଅନ୍ନପାନସମିତ୍ ଓ ନା ମାତା କାଳୋ ବିରୁଦ୍ଧମ୍ ॥

ଅହରାଶିଃ ସଦା ପଥ୍ୟାନ୍ୟନ୍ତରାଗି ଜହୋତି ଯଃ
 ଦିବସେ ଦିବସେ ବ୍ରହ୍ମ ଜପତ୍ୟଥ ଦଦାତି ତ ॥
 ନଚଂ ନିଃଶ୍ରେୟସେ ଯୁକ୍ତଂ ସାମ୍ୟଜ୍ଞଂ ପାନଭୋଜନେ
 ଭଜନ୍ତେ ନାମୟାଃ କେଚିତ୍ ଭବିନୋଽପ୍ୟନ୍ତରାଦୃତେ
 ଧର୍ତ୍ତି ଶତଂ ସନ୍ନିପାଶି ଶାଶିଶାଂ ହୃତଭୋଜନଃ
 ଜାତ୍ୟନାତୁରେ ଜନ୍ତୁ ଜିତାମ୍ବା ସମ୍ପତଃ ସଚାମ୍ (ବ. ସୁ. ୨୭)
 ନ ଶାନ୍ତାନ୍ୟାପ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନାତ୍ ଆହାରାନୁପଯୋଜୟେତ୍
 ପରାସ୍ୟ ହୃତମଶ୍ନୀୟାତ୍ ଦେହୋଦ୍ୟାତ୍ତାବସମ୍ଭବଃ । (ବ. ସୁ. ୨୮)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଅନ୍ୟମନସଃ ନ ହୋଇ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ
 ଉପଯୁକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ଉପଯୁକ୍ତ କାଳରେ ହୃତକର ଅନ୍ନପାନରୂପ ସମିଧ
 ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଦିନ ଅନ୍ତର୍ଗ୍ଗ (କୋଷ୍ଠାଶିଃ)କୁ ଆହୃତ ଦିଏ, ପଥ୍ୟ
 ଦ୍ଵାବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର ଅଗ୍ନିରେ ହୋମକରେ, ପ୍ରତିଦିନ ନିଃଶ୍ଵାସ ପ୍ରଶ୍ଵାସ
 ରୂପରେ ହଂ-ସଃ, ସୋଫଳଂ ଏହି ଅଜପା ବ୍ରହ୍ମନସ୍ତ ଜପକରେ,
 ଦାନକରେ, ଯେଇ ହୃତକର ଅନ୍ନପାନ ସେବା କଳ୍ପାଣ୍ଡାଭିନବେଶୀ
 ଅହରାଶି ପୁରୁଷକୁ ଅବକାଶର ଅଭାବରୁ କୌଣସି ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ
 କରେ ନାହିଁ । ସେଇ ମାରୋଗ ଜିତେନ୍ଦ୍ରସ୍ତ ପୁରୁଷ ଶତସମ୍ଭବର ପରମାୟୁ
 ଭୋଗକରେ ଏବଂ ସାମ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପୂଜିତ ହୁଏ । ଏହି ଦେହ ଆହାର
 ସମୃଦ୍ଧ । ସେ ହେତୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଲଳସାର ବଶୀଭୂତ ନ ହୋଇ ଗୁଣ ଦୋଷ
 ନ ବୁଝି ଆହାର ଉପଯୋଗ କରିବ ନାହିଁ । ପରାସାପୁଷ୍କ ହୃତକର
 ଆହାର ହିଁ ଭୋଜନ କରିବ ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ସୁଶ୍ରୁତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ--

ସାୟଂ ପ୍ରାତର୍ମନ୍ତ୍ରଧ୍ୟାନଶାନଂ ଶ୍ରୁତ୍ଵେନ୍ଦିବତଂ
 ନାନ୍ତରା ଭୋଜନଂ କୁର୍ଯ୍ୟାଦଗ୍ନିହୋତ୍ରସମୋ ବଧଃ ।

(ସୁ. ଉ. ୬୪ ଅ)

ଯେପରି ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଓ ଅପରାହ୍ନରେ ବାହ୍ୟ ଅଗ୍ନିରେ ହୋମ
 କରିବ ବୋଲି ବୈଦିକ ବିଧାନ ଅଛି, ସେଇପରି ମନ୍ତ୍ରଧ୍ୟାନକର
 ଅନ୍ତରଗ୍ନିରେ ଅନ୍ନପାନରୂପ ଆହୃତ ବ୍ରତାନ (ଭୋଜନ) ପୂର୍ବାହ୍ନରେ ଓ
 ସାୟାହ୍ନରେ ଦୁଇ ଥର ହେବା ଉଚିତ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ର ସମାନ୍ତେହିଁ

କଠାବନ୍ଧିରେ ଆବୃତ୍ତ ପ୍ରତାପ କରବାର ନିୟମ । ଅତଏବ ଏହି ଚୈତନ୍ୟ ନିୟମ ଲଘନ କରି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେୟନ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ, - ଆଜ୍ଞା ଆହାରର ପରିଣାମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶ୍ରୀମଦାଶ୍ରମ ଉପନିଷଦରେ ଏହିକଥା ଲେଖା ଅଛିଯେ--

“ଅନ୍ନମଣିତଂ ସେଷା ବ୍ୟାଧିବୃତ୍ତେ, ତସ୍ୟ ଯୋ ପୁଷ୍ପବ୍ୟୋ ଧାତୁଃ ପୁରୁ ଶୁଦ୍ଧଂ ଭବତି, ଯୋ ମଧ୍ୟମଃ ପ୍ରକ୍ଳାଂସଃ, ଯୋଽଗ୍ନିବୃ ପ୍ରଜୁନ୍ୟଃ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ମନ୍ତ୍ରଣ୍ୟ ଯେଉଁ ଅନ୍ନ ଆହାର କଲେ, ତାର ଶୁଳ୍ ଅଂଶ ମଳ, ମଧ୍ୟମ ଅଂଶ ମାଂସ ଏବଂ ସ୍ୱଳ୍ ଅଂଶ ମନୁଷ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ପାନ କରୁଥିବା ଜଳର ପରିଣାମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସେଥିରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ -

“ଆଗଃ ପିତ୍ତାଗ୍ନିସ୍ତସ୍ୟା ବ୍ୟାଧିବୃତ୍ତେ । ତାମାଂ ଯଃ ପୁଷ୍ପବ୍ୟୋ ଧାତୁଃ ପୁରୁ ଶୁଦ୍ଧଂ ଭବତି, ଯୋ ମଧ୍ୟମଃ ପ୍ରକ୍ଳାଂସଃ, ଯୋଽଗ୍ନିବୃ ମ ପ୍ରାଣଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପାଣି ପିଆଯାଏ, ତାର ଶୁଳ୍ ଅଂଶ ମୂତ୍ର, ମଧ୍ୟମ ଅଂଶ ରକ୍ତ ଏବଂ ସ୍ୱଳ୍ ଅଂଶ ପ୍ରାଣକୁ ଗୋଷ୍ଠୀ କରୁଥାଏ ।

ଏହିପରି ପାଣିର ତେଜୋମୁକ୍ତ ବୃକ୍ତ ଚୈତ୍ତ୍ୱ ଆହାରର ପରିଣାମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତହିଁରେ ଲେଖାଅଛି--

“ତେଜୋଽଗ୍ନିତଂ ସେଷା ବ୍ୟାଧିବୃତ୍ତେ । ତସ୍ୟ ଯୋ ପୁଷ୍ପବ୍ୟୋ ଧାତୁଃ ଚିତ୍ତଃ ଅସ୍ଥିଭବତି, ଯୋ ମଧ୍ୟମଃ ସ ମଜ୍ଜା, ଯୋଽଗ୍ନିବୃ ସା ବାନ୍ ।”

“ଅନ୍ନମୟଂ ହି ଗୌମ୍ୟ ମନଃ, ଆଗୋମୟଃ ପ୍ରାଣଃ ତେଜୋମୟଃ ବାସିତି । ଶ୍ରୀମଦାଶ୍ରମ ଉପନିଷଦ ୪ (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ) । ଅର୍ଥାତ୍ ବୃକ୍ତଚୈତ୍ତ୍ୱ ଆବୃତ୍ତ ବୃକ୍ତଶୁଳ୍ ଆହାରର ଶୁଳ୍ ଅଂଶ ଅସ୍ଥି ରୂପରେ, ମଧ୍ୟମ ଅଂଶ ମଜ୍ଜାରୂପରେ ଏବଂ ସ୍ୱଳ୍ ଅଂଶ ବାସୀରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ତାର ପୁଷ୍ଟି ପାଉନ କରେ । ଅତଏବ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧାୟତ୍ତ ସାର କଥା ଏହିଯେ-- ମନ- ଅନ୍ନମୟ, ଜଳ ପାନମୟ ଏବଂ ବାସୀ-ତେଜୋମୟ ଅଟେ ।

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍‌ଗୋବିନ୍ଦା-ର ପାଣିଜାଦି ପ୍ରକୃତି ବା ଗୁଣଗୋଳରେ ତଳି ପ୍ରକାର ଆହାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛି । ଯଥା--

“ଆୟୁସଲ୍ଲବକାବେଶ୍ୟ ମୁଖ ପ୍ରୀତିବଚର୍ଚ୍ଚନାଃ
 ରସ୍ୟଃ ସ୍ନିହ୍ୟା ସ୍ଥିରା ହୃଦ୍ୟା ଆହାରାସୋକ୍ତକ ପ୍ରିୟାଃ ॥
 କର୍ମୁଲ୍ଲବକାନ୍ୟସ୍ତୁ ଶାନ୍ତ୍ୟା ଶୁଷ୍କବିହୀନଃ
 ଆହାର ରଜସସେଷା ଦୁଃଖ ଶୋକାମୟା ପ୍ରତାଃ ॥
 ଯାତାୟାମା ଗତରସା ଗୁଳ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟବସାୟା

ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ମସିରୁମେଧ୍ୟାଂ ଶ୍ରେୟନଂ ତାମସ ପ୍ରିୟମ୍ ॥ (କୀର୍ତ୍ତୀ

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଆହାର, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ସ୍ନିହ୍ୟା (ହୃଦୟକୁ) ସ୍ଥିର ରୁଚିପ୍ରଦ ଏବଂ ମନୋହର ଏବଂ ଯାହା ଖାଇଲେ ଆୟୁ, ସାଜ୍ଜିକରୁଛି, ଶାନ୍ତରକ ବଳ, କର୍ମସୁବଳ, ଆବେଶ୍ୟ, ଶାନ୍ତରକ ଓ ମାନସିକ ସୁଖ ଓ ପ୍ରସନ୍ନତା ବଢ଼େ, ଏହିଭଳି ଆହାର ସାଜ୍ଜିକ ପୁରୁଷର ପ୍ରିୟ ଅଟେ । ଯେଉଁ ଆହାର କଟୁ, ଅମ୍ଳ ଓ ଲବଣରସ ବହୁଳ, ଅତିଉଷ୍ଣ, ଅତି ଶାନ୍ତ, ରୁଷ ଓ ଦାହ ଜନକ, ତାହା ରଜସ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରିୟ ଅଟେ । ରଜସ ଆହାର-ଦୁଃଖ, ଶୋକ ଓ ରୋଗ ଜନ୍ମାଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଆହାର ପାନବିହୀନରେ ଏକପ୍ରକାର ଅନ୍ଧତା ହୋଇଥାଏ, ଯାହା ରସହୀନ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧ, ବାସୀ, ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ, ବୁଦ୍ଧିନାଶକ, ସେଇଭଳି ଆହାର ତାମସ ଲୋକର ପ୍ରିୟ ଅଟେ ।

ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରକୃତିଭେଦରେ ଏହିପରି ଆହାର ପ୍ରିୟତେଲେ ମଧ୍ୟ ଆୟୁବେଦର ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଦେଶ କାଳଭେଦରେ ଏହାର ସଂଶୋଧନ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । କାରଣକ--ତରଳ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ -

“ମହାରସାଭ୍ୟାସୋ ବଳକରଣା” (ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ) “ଏକରସାଭ୍ୟାସୋ ତୌବଲ୍ୟକରଣା” (ଶ୍ରେଷ୍ଠଃ) ‘ତ, ସମ୍ବ, ୨:୫୪୦”

ଅର୍ଥାତ୍ ବଳକାରକ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧୁରତା ଛ’ରସ ଯୁକ୍ତ ଶ୍ରେୟ ଅଟେ । ଦୁର୍ବଳକର ପଦାର୍ଥ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ କୌଣସି ଶୋଷିତ ରସର ଅଭ୍ୟାସ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । ଏହିପରି ଗୁରୁଭେଦ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ସକଳପ୍ରକାର ଅଳ୍ପ ପଥ୍ୟ ଓ ଅପଥ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ବସନ୍ତରେ କଫପ୍ରକୃତିକ ହୋଇଥାଏ, ସୁତରାଂ ସେଇ ସମୟରେ କଟୁ, ଉଷ୍ଣ ଓ ରୁଷ ଶ୍ରେୟ ଉଚିତ, ବର୍ଷାଋତୁରେ ବାୟୁର

ପ୍ରକୋପ ହୁଏ, ସୁତରାଂ ସେ ସମୟରେ ମଧୁର, ଅମ୍ଳ ଓ ଲବଣ ରସଯୁକ୍ତ ଭୋଜନ ଏବଂ ଶୀତ ଓ ଗରମ କାଳରେ ମଧୁର ଶୀତଳ ଭୋଜନ ହିତକର ଅଟେ । ଅଧିକ- ଭୋଜନାଦିେ ସଦାପଥ୍ୟ ଲବଣାଦି 'କ ଉଷଣମ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋଜନ ଆଦିର ଅଦା ଓ ଲୁଣ ଖାଇବା ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପଥ୍ୟ ଅଟେ । ଦୃଢ଼ପକ୍ୱ ଅଳ୍ପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମାସ୍ୟ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଅସ୍ୱାଦୁ ହୁଏନାହିଁ । ଏହିପରି ଆରୁର ମୋରବା ଆଦି ବର୍ଷ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବୃତ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ । ଏହିପରି ଦେଶ ଭେଦରେ ମଧ୍ୟ ପଥ୍ୟ ଅପଥ୍ୟ ନୋଇ ଥାଏ ଓ ଅପଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଥ୍ୟ ହୋଇ ଥାଏ । ମାତ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶରେ କଟ୍, ଅମ୍ଳ ଓ ଲବଣ ପ୍ରଧାନ ଭୋଜନ ପଥ୍ୟ । ଏହା ମାତ୍ରାଜା ପକ୍ଷରେ ରଜୋଗୁଣ ବର୍ଦ୍ଧକ ହୁଏ । ଆଜିକାଲି ମାଛ, ମାଂସ, ପିଆଜ, ରସୁଣ, ମଦ୍ୟାଦି ଉତ୍ତେଜକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଗରମ ମସଲା ଯୁକ୍ତ ଭୋଜନ ସର୍ବସ୍ଥ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ସୁତରାଂ ସାର୍ବଜନିକ ଅସାର୍ବଜନିକ ଭୋଜନର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସ୍ଥିର କରିବାପାଇଁ, ସ୍ୱଚ୍ଛବ, ପ୍ରକୃତି, ଦେଶ, କାଳ, 'ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି ଏବଂ ଆତ୍ମମାନ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଲିଖିତ ଆରୋଗ୍ୟ ବିଭାଜକ ଆହାର ।

୧ । ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସ୍ୱେଦ, ଠକାମୀ, ବିଶ୍ୱାସଦାତକତା, ପରସ୍ପାଦହରଣାଦି ଅନ୍ୟାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କୁଳମିତ୍ତାସ ଉପାଜ୍ଞିତ, ତାହା ଅସାର୍ବଜନିକ । ସେଇଭଳି ଅଳ୍ପ ଖାଇଲେ ବୁଦ୍ଧି ଓ ମନ କଳ୍ପସିତ ହୁଏ, ଭାବ ଦୃଷ୍ଟିତ ହୁଏ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟର ପଚନ ହୁଏ ।

୨ । ମେଞ୍ଚ, ପଡେ, ଚଣ୍ଡାଳ, କୃପଣ, ବେଶ୍ୟା, ନାସ୍ତିକ; ଦୁର୍ଭରାସ; ଜ.ଆରୋଚ, ଶିକାରୀ; ନୟୁ ସକ; କୁଳଟା; ଭାତୁଆ, ମିଛସାଶୀ, ଅନ୍ୟାୟ ପକ୍ଷନେବା ଓକିଲ; ଅତ୍ୟାରୁସ ରଜା; ଲକ୍ଷ୍ମୀଆ ରଜକର୍ମରୁଣ; ପ୍ରେତୋଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭୋଜୀ, ପ୍ରେତଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦାନଗ୍ରାହୀ; ମାତ୍ରାହୀନ, ଅନ୍ୟାୟରେ ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ସଂସାମକ ରୋଗପୀଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଳ୍ପ ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିଷେଧ ।

୩ । ଅନ୍ୟାୟୋପାଜ୍ଞିତ ଧନରେ ସଂଗୃହୀତ, ଅପବିତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ଅପବିତ୍ର ରୁକ୍ଷିଆ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ, ଅପବିତ୍ର ଭାବ ପ୍ରେରିତ, ଅପବିତ୍ର ପାତ୍ର

ସ୍ଥିତି ଏବଂ କେଶ, କୃମି, (ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି) ଦୂଷିତ ଏବଂ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଓ ବାସୀ ଅନ୍ଧ ଭୋଜନ କରିବା ବିଷୟ ।

୪ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ମନପର୍ତ୍ତ ନକରି ଅନ୍ଧଗ୍ରହଣ କରିବା ନିଷେଧ ।

୫ । ମୁଣ୍ଡରେ ପାଗବାନ୍ଧ; ଝୋଲୁଣା ପିନ୍ଧି ଏବଂ ଜୁଳାମାଡ଼ ଭୋଜନ କରିବା ନିଷେଧ ।

ଦକ୍ଷିଣାଦିକୁ ମୁହଁକରି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ଚଣ୍ଡାଳ, ଦୃଷ୍ଟ; ରଜସ୍ୱଳା; ନୟୁଁସକ; ଷ୍ଟ୍ରୀଭୂର; କୁକୁଡ଼ି; କୁକୁଡ଼ା ଓ ଦୁସ୍ତୁର ଆଦିର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ବସି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ।

୬ । ପ୍ରାନ୍ତକାଳରେ, ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ; ଦିନ ଦୁଇପହରରେ ଏବଂ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି ସମୟରେ ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଛଦ୍ଧଣ କାଳରେ; ଆତ୍ମୀୟ ଲୋକର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ମାରିବା ପରେ; ଏବଂ ସ୍ୱେଦ; ଦକ୍ଷିଣ ସମ୍ବାଦୀ ଏବଂ ଧର୍ମ; ଗୋରୁ, ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଦିର ଉପରେ ସଙ୍କଟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ସମ୍ବାଦପାଇଁ ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ।

୭ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଆସନରେ ଗୋଡ଼ଲମ୍ବାଇ ପାଦଉପରେ ପାଦ ଲଦି ଶୋଇ ଶୋଇ ଠିଆ ଠିଆରେ ଶୁଳି, ଚୋରରେ ବସି, ପାଣିଭିତରେ ବସି ଭୋଜନ କରିବା ନିଷେଧ । କମ୍ବଳ ଆସନରେ ବସି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ବିନା ଆସନରେ ତଳେ ବସି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ।

୮ । ଅନ୍ଧକୁ ଗୁପ୍ତା କାଗଜରେ ଏଲ୍ୟୁମିନୟମ ପାତ୍ରରେ ବା ଲୋହ ପାତ୍ରରେ ବା ଉଚ୍ଛାପାତ୍ରରେ ବାଡ଼ି ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ ।

୯ । ଭୋଜନ ସମୟରେ ଅନ୍ଧକୁ ନିଦା କରିବ ନାହିଁ । ହୋଧରେ ମୁଖ ଚକ୍ରଚକରି ଅନ୍ୟକୁ ଗାଳିଦେବ ନାହିଁ ଏବଂ ମନରେ ଯେପରି ଖରାପ ଚିନ୍ତା ନ ଆସେ, ସେଥିପ୍ରତି ସାବଧାନ ହେବ ।

୧୦ । ଭୋଜନ ଶେଷରେ କିଛି ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅନ୍ଧ ସୁଦ୍ଧା ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୁଡ଼ିଦେବ ।

୧୧ । ଶ୍ଯା ସହିତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କାହାର ସହିତ ଏକ ପାତ୍ରରେ ଭୋଜନ କରିବ ନାହିଁ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅନ୍ଧ କାହାକୁ ଦେବନାହିଁ ।

୧୨ । ଚନ୍ଦ୍ରାଶିଳ, ସାପନା ପୁରୁଷ, ପ୍ୟାଜ ଇତ୍ୟୁଗ ଆଦି ଉତ୍ତେଜକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବ ନାହିଁ ।

୧୪ । ଦୁଧ; ପରିତପାଣି; ମହ; ଅଶ୍ବରସ; ଦିଅ; ତମ୍ବା ଏବଂ
ଲେନ୍ଦୁ ଆଦି ଅମୃତସ; ତମ୍ବା, କଂସା ଓ ଶିଞ୍ଜଳ ପାତ୍ରରେ ରଖି ଖାଇବ
ନାହିଁ ।

ସ୍ଵରାବତଃ ହୃତକର ପଦାର୍ଥ

ରଜଧାନର ଚୁଡ଼ଳ; ଖଠି କାଧାନର ଚୁଡ଼ଳ; ଯବଧାନ; ଗହମ;
ମୁଗ; ମଗର; ହରିଡ଼ (କାନ୍ଦୁଲ); ମଧୁର ରସ ।

ହୈନ୍ଦବ, ଡାକମ୍ବ; ଅଳା; ଦ୍ରାଘା ବା ଅବରୁ; ଖଜର; ପାଲସା;
ଶୀରକୋଳ; ମାଛୁଡ଼ିଙ୍ଗ;

ବଥୁଆ ଶାଗ, ଜବନ୍ଧୀ ଶାଗ; ପୋଲ ଶାଗ; ପଟୋଳ; ଡିଲୁଅ,
କଳା ବାହୁଣିଆ; ଶମ୍ବର ମାଂସ; ଜିଆଦ ମାଂସ ।

ତରିତର ପତ୍ରୀ; ଲଦା ପତ୍ରୀ; ବେହମାଳ; ନିର୍ମଳ ଜଳ, ଗାଈଦୁଧ;
ଗାଈ ମିଥ; ଶୁଣିତେଲ; ମିଶ୍ରା । ଏସବୁ ସ୍ଵରାବତଃ ପଥ୍ୟ ।

ସଂଯୋଗ ଚରୁର ପଦାର୍ଥ

ଦୁଧ ଓ ବେଲ; ଦୁଧ ଓ ଲେନ୍ଦୁ; ଦୁଧ ଓ ଲୁଗ; ଦୁଧ ଓ କୋଳଥ;
ଦୁଧ ଓ ଦହା; ଦୁଧ ଓ ତେଲ; ଦୁଧ ଓ ଜାମି; ଦୁଧ ଓ ଶୁଣ୍ଠିଶାଗ ।

ଦୁଧ ଓ ମୂଳା; ଦୁଧ ଓ ମାଛ; ଦୁଧ ଓ ଛତୁଆ; ଦହା ଓ କଦଳୀ;
ଦହା ଓ ଗରମଦବ୍ୟ; ମହ ଓ ଗରମଜଳ; ମହ ଓ ମାଛ; ମହ ଓ ଗରମ
ପଦାର୍ଥ; ମହ ଓ ବର୍ଷାପାଣି । ଏସବୁ ପରସ୍ପର ଚରୁର ଓ ଅପଥ୍ୟ ଏବଂ
ମହ ଓ ମୂଳା; ମହ ଓ ଶୀର; ମାଛ ଓ ଚୁଡ଼; ଦୁଧ ଓ ବାରମାଂସ ।
ଆଶ୍ଵେନୀପୁର ଆହାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ--

“ସାମ୍ୟସେବା ଜିହ୍ଵାସଂ ନିଷ୍ଠା ରୂପି ଜିହ୍ଵାସଂ

ଜଞ୍ଜିଷ୍ଠା ମିତସ୍ତସ୍ତଃ ମୁଖଂ ଜବନ୍ଧନାମପଂ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ସାମ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସେବନକରେ, ଜିହ୍ଵାକୁ
ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରେ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ସବଦା ସଂଯତ କରାଗେ, ଆହାର ଜଞ୍ଜି
ହେବାପରେ ଶ୍ଵେଜନକରେ, ଅଧିକ ନିଦ୍ରାକୁ ତ୍ୟାଗ ନାହିଁ, ସେ ଜୀବେ
ହୋଇ ସୁଖରେ ଜୀବନ ଯାତନ କରେ ।

ସଦାରେ ସାମ୍ୟପଦର ଅର୍ଥ ଚରକ ଏହିପରିଲେଖିଛନ୍ତି -

ଯଥା--“ସାମ୍ୟଂ ନାମନ୍ତରଂ ଯଦ୍‌ଯାତତ୍ୟେନ ଉପସେବ୍ୟମାନ ମୁପଗତେ ।” (ଚ. ଚ. ଅ. ୮)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଆହାର ବିହାର ନିରନ୍ତର ଉପଯୋଗ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରେ; ତାହା ତା’ର ପକ୍ଷରେ ସାମ୍ୟ ବା ହିତକର ଅଟେ ।

ସୁଶ୍ରୁତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ -

“ସାମ୍ୟାନି ତୁ ଦେଶଜାଲଜାତ୍ୟାଂଶୁ ରୋଗ ବ୍ୟାଧ୍ୟାମୋଦକଦିବାସ୍ତୁ ରସପ୍ରଭୃତିଃ ପ୍ରକୃତିବିରୁଦ୍ଧାନ୍ୟପି ଯାନି ଅବାଧକସ୍ୟାଂ ଲବନ୍ତି ।”

(ସୁ. ସ୍. ୩୫ ଅ.)

ଅର୍ଥାତ୍ ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ସବୁ ଦେଶ, କାଳ, ଜାତି, ଋତୁ, ରୋଗ, ବ୍ୟାଧୀମାନ, ଜଳ, ଦିବାନିଦ୍ରା, ମଧୁରାଦିରସ ଓ ଶୀତୋଷ୍ଣାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ପୀଡ଼ା ଦାୟକ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଇ ସବୁ ସେଇ, ପ୍ରକୃତିର ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସାମ୍ୟ ବା ହିତକର ଅଟେ । ଚରକ ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯଥା--

ଔଷଧ୍ୟାତ୍ ଯସ୍ୟ ଯତ୍ ସାମ୍ୟଂ ଦେଶସ୍ୟ ସ୍ବରୂପସ୍ୟ ଚ
ଅପଥ୍ୟମପି ନୈକାନ୍ତତ୍ ତତ୍ ତ୍ୟଜନ୍ ଲଭତେ ସୁଖମ୍ ।

(ଚ. ଚ. ୩. ଅ.)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ସ୍ବରୂପ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଆହାର ବିହାର ଯୋଗ୍ୟ ବା ସାମ୍ୟ, ତାହା ଅପଥ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏକବାର ବର୍ଜନୀୟ ନୁହେଁ କାରଣକ--ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଆହାର ବିହାରକୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ସୁଖ ଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଏହାର ଆଗରେ ଦେଶ ଓ ଜାତିସାମ୍ୟ ଯମ୍ବଜେ ସେ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା । * (୧୮୮ ସ୍ବସ୍ତର ଓଷ୍ଠପୀ ନେତ୍ର)

। * । ବାଲ୍ମୀକୀଃ ପଞ୍ଚବାସ୍ତୀନାଃ ଶୂଳକା ଯବନାଃ ଶଳାଃ

ମାଂସ-ଗୋଧୂମ ମାତୃକା ଶତ୍ରୁ ବୈଶ୍ଣାବରେତନାଃ ॥

ଶୀର ସାମ୍ୟାଦୁଆ ପାତ୍ୟାଃ ମନ୍ଥ୍ୟସାମ୍ୟାନ୍ତୁ ସୈନ୍ଦବାଃ

ଅଂଶୁକା ବର୍ତ୍ତକାନାନ୍ତୁ ତୈଳାନ୍ତୁ ସାମ୍ୟମୁଚ୍ୟତେ ॥

ସାମ୍ୟ ବା ହୃଦୟର ଆହ୍ୱାନ

ସକଳପ୍ରକାର ଧାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟ ଧାର (ଶ୍ରେଷ୍ଠଧାନ) ଯବଧାନ, ଗହମ ଏବଂ ରହୁରୁଡ଼ି, ସାନ୍ତାପିତାଠି ପ୍ରଭୃତି ରକ୍ତଶାଳୀ ଧାର୍ଯ୍ୟର (ଗୁଡ଼ଳ) ମୁଗ, ହରଡ଼ (କାନ୍ଦୁଲ) ଓ ମସୁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । (ଉଷୁନାଗୁଡ଼ଳର ଅନ୍ଧାରୁ ଅରୁଆଗୁଡ଼ଳର ଅନ୍ଧ ଏବଂ ମଣ୍ଡିଶଳା ହେବା ଅନ୍ଧାରୁ ମଧ୍ୟସୂକ୍ତ (ସୋଶା) ଅନ୍ଧ ଅଧିକ ବଳକାରକ ଅଟେ । ଏକ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଧାନର ଗୁଡ଼ଳ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ପାଚିଲା ଆମ୍ବ, ପାଚିଲା ମରିସ, ତାଳ, ପାଚିଲାବେଳ; ପାଚିଲା କଦଳୀ, ଦାଣା, ଅଁଳା, ଜାମି; ନଡ଼ିଆ, ଖଜର, ଶୀରକୋଳ, କମଳା; ଅମୃତମଣ୍ଡା ଓ ମାଲୁଳଙ୍କ ଫଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ।

ପତ୍ରଶାକ ମଧ୍ୟରେ ପାଳଙ୍ଗ, ଲେଉଟିଆ; କୋଶଳା; ମୂଳା; ଝୁଣୁଝୁଣିଆଁ; ପୋଇ, ପୋଦିନା; ମଟରବଣାର ଶାଗ; ଯୋଲବଣାର ଶାଗ; ଓ ଶଜନାର ଶାଗ ହୃଦୟର । ପକ୍ଷଶାକ ମଧ୍ୟରେ ବାଇଗଣ, କଲ କଶାନ୍ତ, ଜହ୍ନ; ଲେଣ୍ଡି; ଲିଳିତ; ଶଜନାହୁରି, ଅମୃତମଣ୍ଡା; ଓ କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଏବଂ ମୂଳ ବା କନ୍ଦଶାକ ମଧ୍ୟରେ ଆଳୁ ଶାଗ; କନ୍ଦମୂଳ; ଝିଲୁଅ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । ଘୃତ ଓ ଶୀର ମଧ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧରୁ ଶିର ଓ ଘିଅ, ଲବଣ ମଧ୍ୟରେ ସେବିବ; ଚିକ୍ନଶାକ ମଧ୍ୟରେ ପଟୋଳ ଓ ଜଳସ୍ତ; ମଧୁର ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶାକର; କଣ୍ଡାୟ ଦ୍ରବ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଗୁଆ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ । ନୂଆଁ ଗମି ନୂଆଁ ଶୋଲବଣା ଏବଂ ନୂଆଁ ବର ମଧ୍ୟ ଅଟେ ।

ଶାକ ମୂଳଫଳଂ ସାମ୍ୟଂ ବିଦ୍ୟାନ୍ନଳୟ ବାସିନାମ୍

ସାମ୍ୟଂ ଦର୍ଶି ଶତଃ ପେୟା ମହୁ ଶ୍ଳୋତ୍ତର ପଶ୍ଚିମେ ॥ ୧

ମଧ୍ୟବର୍ଣ୍ଣେ ଭବେତ୍ ସାମ୍ୟଂ ଯବ ଗୋଧୂମ ଗୋରସାଃ ।

ବାହ୍ୟାକାୟ ଦେଶର ଆଧୁନିକ ନାମ--ବହ୍ୟାକ (ବଳଶବୁଣାର) ମଝିବ (ପାଞ୍ଚ,କାକୁଲ) ଯବନ (ସୁନାନ) ଶକ (ପୁରୁଷପଠାରୁ ଚିକିତ୍ସ, ତାନ୍ତ୍ର, କନ୍ଧାର,) ଗୀନ, ଶୁଳ୍କିକ (ପଶ୍ଚିମୋତ୍ତର ଦେଶ, ପ୍ରାଚ୍ୟ (ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଆସାମ ଓ ବର୍ମାଦି ଦେଶ)

ସାତକଥା ଏହିପରି--ନେତ୍ରୀ ସମସ୍ତ ଆହାର ବିହାର ଶରୀରର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ବାଟ ପିନ୍ଧି ଓ କଠର ଏବଂ ଜ୍ୱରାଦି ରୋଗମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ଲୟୁ ଆଦି ଗୁଣ ସହିତ ବିରୁଦ୍ଧ କଲେ ବିଷୟତ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ସମୟ ଆହାର ବିହାରକୁ ସାମ୍ୟବୋଧ ସାମ୍ୟଜ୍ଞ ପଦ୍ଧତି ମାନେ କହିଛନ୍ତି । ଏହି କଥା ଚଳେ ସହଚାର ସୁବିଧାନ ଶ୍ୱେତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ-

“ଦୋଷାଣା ମାନସ୍ତାନାଞ୍ଚ ବିପରୀତାଂ ଗୁଣାଂ ଗୁଣିଃ

ସାମ୍ୟମିଚ୍ଛନ୍ତି ସାମ୍ୟଜ୍ଞଃ ଚେଷ୍ଟିତଂ ଦୃତ୍ୟମେବ ଚ ।

(ଚରକ)

ଆୟୁର୍ବେଦତାନ୍ତ୍ର ହିତକର ପଦାର୍ଥ ବିଭାଗ

୧-ଜୀବନୀୟ, ୨ ବୃନ୍ଦଶୀୟ, ୩ ସନ୍ତାନୀୟ, ୪-ଘୃତମୟ, ୫-ବଲ୍ଲ, ୬ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ୭ କଣ୍ଠ୍ୟ, ୮ ଦୃଢ୍ୟ, ୯-ତୃପ୍ତିକର, ୧୦-ପ୍ରତ୍ୟାଜନନ, ୧୧ ଶୁଦ୍ଧଜନନ, ୧୨-ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟଶୋଧନ ୧୩-ସ୍ୱେଦୋପସନ୍ଧାଗୀ, ୧୪-ହ୍ରମହର, ୧୫ ଶୋଣିତାସ୍ଥାପନ, ୧୬ ସଞ୍ଜାସ୍ଥାପନ, ୧୭-ପ୍ରଜାସ୍ଥାପନ, ୧୮ ବୟଃ-ସ୍ଥାପନ । (ଚ. ୪ ଅ)

ଏଥିମଧ୍ୟରେ ଜୀବନୀୟ ତତ୍ତ୍ୱ-ଦୁଧରେ, ଦୁଧସରରେ, ନଦୁଶୀରେ, ଲେନ୍ୟରେ, କମଳାରେ ଗାଜରରେ ଏବଂ ପ୍ୟାଜରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଗହେ । ଏହା ଶରୀରର ପ୍ରସନ୍ନତା ଏବଂ ଓଜୋଧାତୁ ବୃଦ୍ଧିକରେ, ଜ୍ଞାନତନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବଳଦିଏ, ଶରୀରକୁ ଦୃଢ଼ ପୁଷ୍ଟ କରେ, ଘୃତଜୀବନ, ସୃତି, କାନ୍ତି, ମେଧା, ବାକ୍ଶକ୍ତି ଓ ସ୍ଥିର ଯୌବନ ପ୍ରଦାନ କରେ । ପାଣ୍ଡୁର୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକମତରେ ଖାଦ୍ୟପ୍ରାଣ ଭିତ୍ତିମିନ୍ ଏ ଏବଂ ବିର ଏହା ହିଁ ଗୁଣ ।

ଏହିପରି ଯାହା ଶୋଣିତାସ୍ଥାପନ, ତାହା ରକ୍ତକୁ ବିଶୁଦ୍ଧ କରେ, ସବୁଦିନ ବଳବୃଦ୍ଧିକରେ ଏବଂ କାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରେ । ପାଣ୍ଡୁର୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତରେ ଏହା ଖାଦ୍ୟପ୍ରାଣ ଭିତ୍ତିମିନ୍ ‘ସୀ’ର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।

ଏହିପରି ବୃନ୍ଦଶୀୟ ପଦାର୍ଥ ବର୍ଗ ଶରୀରକୁ ପୁଷ୍ଟ କରେ । ପାଣ୍ଡୁର୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତରେ ଏହି ସବୁରେ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରାଣ-ଭିତ୍ତିମିନ୍ ‘ଢୀ’ର ଗୁଣ ଗହେ ।

ଅସାମ୍ୟ ବା ଅଦ୍ଭୁତ ଆହାର

ଯଦ୍ଭକ୍ଷତ୍ ଗୋଷମାସାଦ୍ୟ ନ ନିର୍ଦ୍ଦ ୫ କାୟୁତଃ

ଆହାରକାତ ଚତୁର୍ଥଂ ଅଦ୍ଭୁତାମ୍ବୋନାମତ୍ୟନ୍ତେ ॥

ଯଦାପି ଦେଶଜାଲାଗ୍ନି ମାଦାସାମ୍ୟାଂ କ ବିଦ୍ଧଃ

ସଂସ୍କାରତୋ ବର୍ଯ୍ୟକଣ୍ଠ କୋଷ୍ଠାବସ୍ଥାପନମିତି ॥

ପରିହାସେପୟ ରାତ୍ର୍ୟାଂ ପାକାତ୍ ସନ୍ଧ୍ୟାଭାଗତାପି ଚ

ବିରୁଦ୍ଧଂ ତତ୍ତ୍ଵ ନ ହିତଂ ଦୁର୍ଭସମଦ୍ଭସ୍ୟସ୍ତସତ୍ ॥ [ସୁଶ୍ରୁତ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାକି ଅହାର ଶରୀରର ବାତାଦିଦୋଷକୁ ପ୍ରାୟଶଃ ଶରୀରରୁ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଇ ସମସ୍ତ ଆହାର ଅଦ୍ଭୁତକର ଅଟେ । ଏବଂ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଆହାର ଆନୁପ ଜାତଲାଭ ଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧ, ଶୀତ ବର୍ଷାଦି କାଳର ବିରୁଦ୍ଧ, ସମ ବିଷମାଦି ଅଗ୍ନି ବିରୁଦ୍ଧ ପରିମାଣ ବିରୁଦ୍ଧ, (ତୁଳ୍ଲପରିମାଣ ଦିଅ ଓ ମହ) ସାମ୍ୟବିରୁଦ୍ଧ, ବାତାଦିଦୋଷ ବିରୁଦ୍ଧ, ସଂସ୍କାର ବିରୁଦ୍ଧ (ଦଶଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିମ୍ବା ପାଞ୍ଚଲେ ରଜା ପିବା ଦିଅ) ଶତୋଷ୍ଠ ବର୍ଯ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ, ମୃଦୁଫଳକୋଷ୍ଠବିରୁଦ୍ଧ, ଧୃବସ୍ଥାବିରୁଦ୍ଧ, ହିମବିରୁଦ୍ଧ, ପରିହାର ବିରୁଦ୍ଧ, ସଦାଶୁଦ୍ଧ ବିରୁଦ୍ଧ, ପାକବିରୁଦ୍ଧ, ମନୋବିରୁଦ୍ଧ ଓ ବିଧି ବିରୁଦ୍ଧ (ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରେ ଭୋଜନ) ସେଇ ସମସ୍ତ ଆହାର ଅଦ୍ଭୁତ କଲ ଅଟେ । ବିରୁଦ୍ଧାହାରର ଅବଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି—

କ୍ଳେବ୍ୟାନ୍ୟାଂଶସପି ଚକୋଦଗ୍ଧାମ୍

ବିଶ୍ଳୋଷକୋନ୍ମାଦଭରଦଗ୍ଧାମ୍

ମୁକ୍ତମିଦାଧୁନ ଗଲତ୍ରହାଣାମ୍

ପାଣ୍ଡୁମୟସ୍ୟାମ ବିଷସ୍ୟ ତୈଳ ॥

କଳାସ କୁଣ୍ଠପ୍ରହଣୀ ଗଦାନାମ୍

ଶୋଷାସ୍ତ ପିତ୍ତକ୍ଳର ପୀନସାନାମ୍

ସନ୍ତାନଦୋଷସ୍ୟ ତଥୈବ ମୃତ୍ୟୋଃ

ବିରୁଦ୍ଧମନ୍ନଂ ପ୍ରବଦନ୍ତି ହେରୁମ୍ ॥ (ଚରକ)

ଅର୍ଥାତ୍ ବରୁଣାମ୍ବୁ. ଭୋଜନ କଲେ ନଷ୍ଟାବଦ୍ଧତା, ଅନ୍ଧତା, ବିସର୍ପ, ଜଳୋଦର, ବିଷ୍ଟାଚଳ, ଉନ୍ମାଦ. ଉଦ୍‌ଭୟ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ମଦ. ଆହାର, ଗଳଗ୍ରହ, ପାଣ୍ଡୁ ରୋଗ ଆନନ୍ଦସ (ବସୁନ୍ଧା ଅଳସକ, ବଳମ୍ବିକା) ବଳାତ; କଳାସ, କୁସ୍ତ, ଶୁକ୍ରା. ଷୟନରୁ. ରକ୍ତପିତ୍ତ. କୃମି, ପୀନସ ସନ୍ତାନବଂଶ ଓ ମୃତ୍ୟୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ରୋଗର ତାହା କାରଣ ହୋଇ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱେଦ ପାନ ଓ ବ୍ୟାୟାମ ଦ୍ୱାରା ବଳିଷ୍ଠ ଶାସ୍ତ୍ରାଗିନୀ; ଯୁବକ ପିତାମହ, ଶରଣ ଅଭ୍ୟାସୀ ପକ୍ଷର ଏବଂ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରରେ ବରୁଣାହାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାଏ । ଅଳ୍ପଏବଂ ଲେଖାଅଛି--

ସାଧୁରୋତ୍ତମୟା ବାପି ସାଧୁରୋତ୍ତମୟା ଚ
ସ୍ୱେଦବ୍ୟାୟାମବଳେ । ବରୁଣଂ ବଳ୍ୟଂ ଭବେତ୍ ।

ପାନ ଭୋଜନ ବାଧୁ

୧ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବେ ଏକ ଗ୍ରାସ ପ୍ରାୟାଜନ ବା ଉଷ୍ମଜଳ ପାନକଲେ କୋଷ୍ଠ ପ୍ରସ୍ଥାର ହୁଏ । ପୁରାତନ କୋଷ୍ଠବନ୍ଧ ରୋଗୀମାନେ ଏହା ଅଭ୍ୟାସ ଉତ୍ତମ ଫଳ ଦିଏ । ଏଥିଦ୍ୱାରା ଅର୍ଶ, ଶୋଥ; ଗ୍ରାସ; କୃମି; କଂସ୍ତ ଓ ମୁତ୍ରାତ୍ୟାଦିରୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ--

ଭୋଜନେ ନ ପିବେତ୍ କିନ୍ତୁ ଦିନାନ୍ତେ ଚ ପିବେତ୍ ପୟଃ ।

ନିଶାନ୍ତେ ଚ ପିବେତ୍ ବାରି ବୈଦ୍ୟସ୍ୟ କଂ ପ୍ରୟୋଜନମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋଜନ ଶେଷରେ ଘୋଳ (ଚନ୍ଦ୍ରା) ଦିବସ ଶେଷରେ ଦୁଧ ଏବଂ ରାତ୍ରି ଶେଷରେ ଜଳପାନ କଲେ ବୈଦ୍ୟକୁ ଡାକିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚାନ୍ଦା ଖାଇବାର ଅଭ୍ୟାସ; ସେମାନେ ତା'ର ବଦଳରେ ଅଳ୍ପ ଉଷ୍ମଜଳରେ ଲେମ୍ବୁରସ ମିଶାଇ ପାନକଲେ ଅଧିକ ଉପକାର ପାଇବେ । ବାତ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ସେବ୍ୟ ଔଷଧ ଅଟେ ।

୨ । ସ୍ୱେଦ ଲାଗିବା ପରେ ହଜାର କାର୍ଯ୍ୟଶୁଦ୍ଧି ଭୋଜନ କରିବା ଉଚିତ । ତା'ହା ନ କଲେ ବଳଶୀତ ହୋଇଯାଏ । ଭବ ମିଶ୍ର କହନ୍ତି--

“ପାମ ମଧ୍ୟେ ନ ଭୋକ୍ତବ୍ୟଂ ପାମ ପୁରଂ ନ ଲଂଘୟେତ୍”

ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହର ପରେ; ଦ୍ଵିତୀୟ ପ୍ରହର ମଧ୍ୟରେ ଭୋଜନ କରିବା ଉଚିତ । ଆମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଦଳ ନ' ଦେଖା ଠାରୁ ଏଗାର ଦେଖା ଭିତରେ ଭୋଜନର ପ୍ରଶସ୍ତ କାଳ । କିନ୍ତୁ ସେଗାଁ ଓ ଶିଶୁ ପକ୍ଷରେ ଏହି ନିୟମ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନୀୟ ନୁହେଁ । ଶରୀରେ ମଧ୍ୟ ନ' ଦେଖା ଠାରୁ ଏଗାର ଦେଖା ମଧ୍ୟରେ ଭୋଜନ କରିବା ଉଚିତ ।

୩ । ଭୋଜନ ହେବା ସମୟରେ ଖାଇଲେ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ବିସ୍ମୃତିକାଦି ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ ।

୪ । ଗୁରୁତର ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କିମ୍ବା ମାନସିକ ପରିଶ୍ରମ ଅଥବା ଉତ୍ତେଜନାର ପରେ ଅଶାନ୍ତ ମନରେ ଆହାର କଲେ ଭୁକ୍ତବ୍ୟ ସହଜରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ୫ ।

୬ । ଭୋଜନର ଅବ୍ୟବହାର ପ୍ରତି ପଞ୍ଚାଙ୍ଗ ଦୋଷ ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇ ହାତ, ଦୁଇପାଦ ଓ ମୁଖ ପ୍ରକାଳନ କରି ଭୋଜନ କରିବା ଉଚିତ ।

୭ । ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ନିବେଦନ ନ କରି ଖାଦ୍ୟଗ୍ରହଣ କରିବା ନିଷେଧ । ଯଦି ଭଗବାନଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୂପେ ଖାଦ୍ୟଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ; ତା'ହେଲେ ସ୍ଵତଃ-ମନରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଉଦ୍ଘେଷ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଅଳ୍ପ ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ହୋଇଥାଏ ।

୮ । ପରସ୍ପର ସଂଯୋଗ ବିରୁଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏକତ୍ର ଆହାର କରିବା ନିଷେଧ । ଗୁଡ଼; ଦୁଧ ଓ କ୍ଷୀର ସହିତ ମାଛ; ଉଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ ଦହି, ବା ମହୁ- ଦହି, ଚନ୍ନା ଓ ବେଲଫଳ ସହିତ କଦଳୀ; ସମାନଭାଗରେ ମିଶା ହୋଇଥିବା ଘିଅ ଓ ମହୁ; ମାଂସ ସହିତ ଘୋରଷ ତେଲ; ମୁଲା ବା ଗୁଡ଼ ସହିତ ଦୁଧ; ଖେଚୁଡ଼ି ସହିତ କ୍ଷୀର- ଏବଂ ଲୁଣ ମିଶା କ୍ଷୀର ଏସବୁ ସଂଯୋଗ ବିରୁଦ୍ଧ ଭୋଜନ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟବିଘାତକ । ଅଗ୍ନିପକ୍ୱ ଅଳ୍ପ-

† ମାସୟାପ୍ୟଭ୍ୟବହୃତଂ ପଥ୍ୟଂ ଶୂନ୍ୟଂ ନ ଜୀର୍ଯତି

ଚନ୍ଦ୍ରାଶୋକ ଉପୁଦ୍ଧୋପ ଦୁଃଖ ସ୍ଵପ୍ନ ପ୍ରକାଶକୈଃ । (ଚ. ବି.-୨୮)

କ୍ଷୀୟାଉପୁଦ୍ଧୋପପରମୁଦେନ ଲୁବ୍ଧେନ ରୁଗ୍ଧେନ୍ୟନପୀଡ଼ିତେନ ପ୍ରଦେଷ ଯୁକ୍ତେନ ଚ ସେବ୍ୟମାନମନ୍ୟଂ ନ ସମ୍ୟକ୍ ପରିପାକମେତ ।

(ସ୍ଵ. ସ୍ଵ. ୪, ଅ)

ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ଫେରେ ଉଷ୍ମକରି ଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପିତ୍ତପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ଉଷ୍ମଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଇବା ଏକବାର ଅନୁଚିତ ।

୧ । କିଛି କମ ମାତ୍ରାରେ ଖାଇବା ଉଚିତ ସିନା, ଅଧିକ ଖାଇବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଶାୟରେ ଲେଖାଅଛି—

ଦ୍ୱିଶ୍ୱଗ୍ ପରୁଷେଦନ୍ନେଃ କୋଘୈର୍ଭାଗ୍ ପ୍ରତ୍ୟହସ୍ୱତ୍
ପବନ ପ୍ରବଳାର୍ଥାୟ ଶେଷଶ୍ୱଗ୍ ପରିହାସକତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ପେଟକୁ ଚାରିପାଖରେ କଳ୍ପନା କରି ତା'ର ଦୁଇପାଖ ଅଳ୍ପ ଦ୍ୱାର ପୂରଣ କରେ । ଚୂଡ଼ାୟ ଢେର ଜଳରେ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥପାଖ ପବନର ଗୋରତି ନିମନ୍ତେ ଖାଲ ଝିଲିବ । ଆମଦେଶର ଗୁଡାମାନେ କହନ୍ତି— ଅଳପ ଅଳପ ଖାଇବ, କଳପ କଳପ ଜିଇବ ।

୧୦ । ଆହାର ପ୍ରବେଶ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଚକ୍ର କରିବାର ପ୍ରଥା ଅଛି ତାହା ଅତିଉତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଜଳ ଗନ୍ତୁଷ୍ପ-ଅଗ୍ନିର ଉଦ୍‌ଘୀପକ, ଅପରନ୍ତୁ ଆହାର ପ୍ରବେଶ ଯଦି କଣ୍ଠ ନାଲୀ ଶୁଷ୍କହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଜଳଗନ୍ତୁଷ୍ପ ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଆଦ୍ର କରି ନେବାକୁ ହୁଏ । ଏହା ଉତ୍ତମ ପ୍ରଥା । ପ୍ରଥମେ ହିଁ କଠିନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆହାର କରିବା କଦାପି ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

୧୧ । ଶୁକ୍ରଦ୍ରବ୍ୟ ଲଳାର ସହିତ ଭଲରୂପେ ନ ମିଶିଲେ ପରିପାକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହେତୁରୁ ଭଲରୂପେ ଚର୍ବଣ କରି ଆହାର କରିବା ଉଚିତ ।

୧୨ । ତୃଷା ସମୟରେ ଭୋଜନ ଏବଂ କ୍ଷୁଧା ସମୟରେ ଜଳପାନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତୃଷା ସମୟରେ ଜଳପାନ ନ କରି ଭୋଜନକଲେ ଗୁଳ୍ମରୋଗ ହୁଏ । ଏହିପରି କ୍ଷୁଧା ସମୟରେ ଭୋଜନ ନ କରି ଜଳପାନ କଲେ ଜଳୋଦର ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ ।

୧୩ । ଭୋଜନ ମଧ୍ୟରେ ତୃଷା ହେଲେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ପାଣି ପିଇବ । ଅଧିକ ଜଳ ପିଇଲେ ଆହାର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଏକବାର ଜଳ ପାନ ନ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେଇ ଦୋଷ ହିଁ ହୁଏ । ଅତଏବ ଅଗ୍ନିଦୀପ୍ତି ନିମନ୍ତେ ବାରମ୍ବାର ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜଳପାନ କରିବା ଉଚିତ ।

୧୪ । ଏକାନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତେ ସେଜନ କରିବା ଉଚିତ । ଏବଂ ଆହାର ଖର୍ଚ୍ଚ ନ ଦେବା ଯାଏ ଚନ୍ଦ୍ରା, ହର୍ଷ୍ୟା, ହେଷ ଓ ଚଳଦାନୁ ନିବୃତ୍ତି ଦେବା ଉଚିତ ।

୧୫ । ଆହାର କରିବାର ସ୍ଥାନ ନିର୍ମଳ ଓ ପବିତ୍ର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେଜନ ସମୟରେ ଘୃଣା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେଜନ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ନୁହେଁ ।

୧୬ । ଏକ ପକାର ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅଦଳ ବଦଳ କରି ସେଜନ କରିବା ଉଚିତ । ସବୁଦିନ ମଧ୍ୟ ଅମାତ୍ୟ ଚିତ୍ତେ ସୁକ୍ତ ସେଜନ ପ୍ରସ୍ତେ । ଏକରସ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ଶରୀର ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଯାଏ ।

୧୭ । ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ଜବରଦସ୍ତି କରି ନିଜେ ଜେନେ ଖାଇବ ନାହିଁ ଏବଂ କାହାକୁ ନିଜର କରି ଖାଇବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବ ନାହିଁ ।

୧୮ । ସେଜନର ପାରମ୍ପରିକ ମାତ୍ରା କଠିନୀ କିମ୍ବା ଜାଳୁଡ଼ା ଖାଇବା ନିଷେଧ । ସେଜନର ଆରମ୍ଭରେ ମଧୁର ବସ ମଧ୍ୟରେ ଅମ୍ଳ-ଲବଣ ଏବଂ ଶେଷରେ କଟୁ, ତିକ୍ତ, କଷାୟ ରସ ଖାଇବା ଉଚିତ । ଗୋଟି, ଖାଲି ଶରୀର, ନିମ୍ନାଳ, ଦୁଃଖ ଆଦି ଖାଇବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟି ଡାକି, ମଧ୍ୟରେ ଶରୀର ଚରକାଣ୍ଡ, ପରେ ଦୁଃଖ ଆଦି ଚରକପଦାର୍ଥ ଖାଇବା ଉଚିତ । ସେଜନ ଶେଷରେ ଚୁରୁ ବା ଚାନ୍ଦା ଖାଇବା ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସାଧ୍ୟ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଆବଶ୍ୟକ ଉପାଦେୟ ଅଟେ ।

୧୯ । ସେଜନ କରିବାର ଏକଦିନୀ ଭିତରେ ଥିବା ସହବାସ, ବୈଦ୍ୟ-ନୁମତ୍ତ, ଯୋଡ଼ାସବାର, ଧାର୍ମିକା, ଯୁଦ୍ଧଜୟବା, ଅଧିକ କଥା କହିବା ପରିବା, ବହୁଳ ଯମିବା ପାଣିପିଇବା, ଏବଂ ଦିବସରେ ଅଧିକ ସମୟ ଶୋଇବା ନିଷେଧ ।

ଆହୁର୍ଯ୍ୟ ସୁଶୁଚ୍ଚ ଲେଖିଛନ୍ତି

ଶତ୍ରୁ ଶତ୍ରୁମିତ୍ରଭେଦ ଶତପଥଗାମୀ ଚ ବାମନାୟୀ ଚ;

ଅବକତମୁଖସୁଖୀ ଖଗେନ୍ଦ୍ର ସୋହରୁକ୍ ସୋହରୁକ୍ ସୋହରୁକ୍

ଅନ୍ଧାରକା ଅବସ୍ଥିତି ତ ପାବକା ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳିନୀ
ମନସିତାନ୍ ସସୁରରନ୍ତ୍ରାନ୍ ଭୁକ୍ତା ଚପ୍ୟାନ୍ କର୍ମାନ୍ ।
ଶର୍ଯ୍ୟାନ୍ତସ୍ତୁ ପୁନନ୍ୟା ତ ଚ୍ୟବନ୍ତା ଶତ ମଧ୍ୟାନ୍ତା
ଶ୍ରେୟନାନ୍ତସ୍ତୁ ସୁବନ୍ତ୍ୟା ଚକ୍ଷୁସ୍ୟ ନ ନିଶାନ୍ତା ।

ମନସ୍ୟର ସ୍ବାଭାବିକ ଆହାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ
ଏହି ପୃଥ୍ବୀରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଆହାର ନିକଟରେ ଚାରିପଟେ
ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା--୧ ଚୂଷାକାରୀ ୨ ମାଂସା-
ହାରୀ ୩ ଧୂଳିକାରୀ ୪ ମାଂସା-
ହାରୀ ୫ ଧୂଳିକାରୀ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଗୋରୁ, ମେଘ, ଧାଞ୍ଜ, ଘୋଡ଼ା,
ଓଟ ଗଣ ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ତୁମାନେ ଫଳ, ପତ୍ର, ଚାଷ, ଚୂଷା, କଣ୍ଡା ଏ
ଭେଦପ୍ରା ଆଦି ଖାଇ ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି । ଏହି ଏହି ସବୁ ଜନ୍ତୁ
ଭୂଶାହାରୀ ଅଟନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ ଆମ୍ବ, ଜାମି ବଦଳି, ଦାଣା, ଗୁଡ଼ଳ,
ଗହମ, ଚଣା, ମୁଗ ଆଦି ଧାନ୍ୟ ଏବଂ ଆଳୁ, କଳମୁଳ ଆଦି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ
ବଞ୍ଚନ୍ତି, ତାକୁ ଫଳାହାରୀ ଜନ୍ତୁ ବୋଲନ୍ତି । ମାଙ୍କଡ଼ ବଞ୍ଚମନୁଷ୍ୟ
(ଗଣିକା) ଆଦି ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନେ ଅନ୍ୟ
ଜନ୍ତୁକୁ ମାରି ତା'ର ରକ୍ତମାଂସ ଖାଇ ଆସ୍ତାସ୍ତର ଜୀବନ ଧାରଣ କରନ୍ତି ।
ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦି, ବାଘ, ବଳିୟାକୁଳ୍ୟ (୩) ବଲେଇ
ଆଦିକୁ ଗଣନା କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ ଦାମ, ପତ୍ର, ଫଳ, ରକ୍ତ, ମାଂସ
ଆଦି ଯାହାମିଳେ, ସବୁ ଖେବାଇ ଖାଇ ଯାଏ, ତାକୁ ସର୍ବାହାରୀ ଜନ୍ତୁ
ବୋଲନ୍ତି । ଗୁରୁ ସର୍ବାହାରୀ ଜନ୍ତୁ ଅଟେ । ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହିଯେ--
ଏହି ଗୁରୁପ୍ରକାର ଯନ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ବଭାବତଃ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର
ଅନ୍ତର୍ଗତ ?

ଦନ୍ତଭେଦ ଦ୍ବାରା ଜନ୍ତୁର ଆହାର ଭେଦ ନିରୂପଣ

ଏହି ସବୁ ଜନ୍ତୁମାନେ ସ୍ବଭାବ ଅନୁସାରେ ଯାହା ୨ ଆହାର କରନ୍ତି
ତାହା ପ୍ରଥମେ ଦାନ୍ତରେ ଚୋବା ହୁଏ ଏବଂ ଦାନ୍ତ ମୂଳରୁ ବାହାରିବା ଏକ
ପ୍ରକାର ରସ ସହଜ ମିଶି ତା' ପାକସ୍ଥଳୀରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ତା'ପରେ
ଆହାରର ସାର ଅଂଶ ଦେହରେ ମିଶେ, ଅସାର ଅଂଶ ମଳରୂପରେ
ବାହାରି ପଡ଼େ । ଅତଏବ ପ୍ରଥମେ ଏହି ସବୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ
ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ସମସ୍ତେ ଏହା ଜାଣନ୍ତିଯେ, ସବୁ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଏକ ପ୍ରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଗଣତରେ ସମାନ ରହେନାହିଁ । ଆହାର ଭେଦରେ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତରେ ଏହିପରି ବଲ୍ଲକ୍ଷଣ ତା ଦେଖାଯାଏ ଯେ-କୁଣ୍ଡମାନ ଲୋକ ଯେ କୌଣସି ମଲ୍ଲ ଜନ୍ମର ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଦାନ୍ତସବୁ ଦେଖି ସେ ଜନ୍ମ କି ଧରଣର ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ, ତାହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ ସହଜରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିପାରେ ।

ମନ୍ୟୁସ୍ୟର ୩୨ ଦାନ୍ତ ସମ୍ଭବେ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ-

ଯଥା--ଦଶନା ରୂଚକାନି ସ୍ୟୁଷ୍ଟିଭୂର୍ବ । ତେ ଭବନ୍ତି ହ

ଛେଦନା ଶୋଧନା ଦ୍ୟୁଗ୍ରାଃ ପେଷଣାସ୍ତେ ଚ ସଖ୍ୟୟା ।

ଅଷ୍ଟୌ ଚଘ୍ନାବଶ୍ଟାଷ୍ଟୌ ହ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାଦଶ ସ୍ବଭାଃ ।

ଦନ୍ତାନାଂ ପତନଂ ଜନ୍ମ ଧୂଳଃ ପାତେ ଭ୍ରମନ୍ତବଃ ।

(ସୁଶ୍ରୁତ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଦାନ୍ତକୁ ରୂଚକାସ୍ତି ବୋଲିଥାଏ । ସେ ସବୁ ଗୁରୁସକାର । ୧ ଛେଦନ, ୨ ଶୋଧନ, ୩ ଦ୍ୟୁଗ୍ର ଏବଂ ୪ ପେଷଣ । ଉପରେ ଓ ତଳେ ଦୁଇପାଟିରେ ସାମନାରେ ଯେଉଁ ଗୁରୁ ଗୁରୁ ଦାନ୍ତ ରହେ, ତାହା ଛେଦନ ଦନ୍ତ । ଛେଦନ ଦନ୍ତର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ବରେ ତଳେ ଉପରେ ଯେଉଁ ଏକ ଏକ ଦାନ୍ତରହେ, ତାହା ଶୋଧନ ଦନ୍ତ । ଶୋଧନ ଦାନ୍ତର ଦୁଇ ପାଖରେ ଥିବା ଦୁଇ ଦୁଇ ଦାନ୍ତର ନାମ ଦ୍ୟୁଗ୍ର ଏବଂ ତା'ର ପରେ ଥିବା ତିନି ତିନି ଦାନ୍ତ ପେଷଣ ଅଟେ । ତଳେ ଉପରେ-ଛେଦନ ଦନ୍ତ ୮, ଶୋଧନ ଦନ୍ତ ୪, ଦ୍ୟୁଗ୍ର ଦନ୍ତ ୮, ପେଷଣ ଦନ୍ତ ୧୨ ଏହିପରି ୩୨ ଦାନ୍ତ । ଏକବାର ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଯିବା ପରେ ଫେରେ ଅରେମାତ୍ର ଉଠେ, କିନ୍ତୁ ଫେରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଆଉ ଉଠେ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତରୀ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଛେଦନ ଦନ୍ତକୁ ଇଂରୀଜି, ଶୋଧନ ଦନ୍ତକୁ କଫାଜନ, ଦ୍ୟୁଗ୍ର ଦନ୍ତକୁ ବାଇକ୍ସ ଏବଂ ପେଷଣ ଦନ୍ତକୁ ପିଡ୍ସ ଓ ମୌଲରଜ କହନ୍ତି ।

ଛେଦନ ଦନ୍ତ ଦାତୁଆ ରହେ । ଏହା ଗୋରୁ, ମୈଁ ଶୀ ପ୍ରଭୃତି ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ବଡ଼ ୨ ହୋଇ ଉଠେ । କିନ୍ତୁ ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ବହୁତ ଛୋଟ ହୋଇଥାଏ ।

ଶୋଧନଦଳ—ଏହା କୁକୁର, ବଲେଇ, ବାଘ ଆଦି ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ରହଣି । ତାହା ଅନ୍ୟଦାନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ଏପରି ବଡ଼ ହୋଇ ଉଠେ ଯେ-ମୁଁ, ବୁଦ୍ଧିବା ପାଇଁ ମୋର ଦାନ୍ତର ସାମନାରେ ଉପର ଧାଡ଼ିରେ ଅବକାଶ ରହିଥାଏ । ଏହି ଦାନ୍ତ ମୁନିଆଁ ଓ ଅନ୍ୟ ବାଙ୍କରଦେ, ସାହା ଦାସ ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁ ଆପଣାର ଶିକାରକୁ ଧରି ଓ ଭଡ଼ି ରଖେ ଏବଂ ଯେବେ ସେ ଇଚ୍ଛା କରେ ମାଂସ ଖଦୁକୁ ଭଣି ଖାଏ । ତୃଣାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଏହିଦଳ ଦାନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କାହାର ଏହି ଦାନ୍ତ ବହୁତ ବଡ଼ ହୋଇ ମୁହଁର ଭିତର ଆଡ଼ୁ ବାହାରକୁ ଉଠି ଥାଏ । ଯେପରିକି ହାତୀ ଓ ବଣ ବାଘଦଳ ଦାନ୍ତ ଦେଖା ଯାଏ । ଏହି କାହାରକି ଉଠି ଥିବା ଶୋଧନ ଦାନ୍ତ ସେଇ ସବୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଶରୀର ଆନ୍ଦୋଳନ କରାବାର ପ୍ରୟୋଗର ହୋଇଥାଏ । ଫଳାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଛେଦନ ଦଳ ଅପେକ୍ଷା ଶୋଧନ ଦଳ ଟିକିଏ ବଡ଼ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଆଖି ଚାହିଁବା ଏବଂ ଆପଣାର ଶରୀରକୁ ଡରାଇବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇଥାଏ ।

ଦାନ୍ତଦାନ୍ତ ଓ ପେଷଣ ଦାନ୍ତ ତେପନ୍ତା ରହେ । ଦାନ୍ତ ଦାନର ଦୁଇ ଦୁଇ ଜାଗାରେ ଏବଂ ପେଷଣ ଦାନ୍ତର ଏକ ଏକ ଜାଗାରେ ଘୋରଣାର ପାଟ ଭଳି ଦାନା ଉଠି ରହିଥାଏ, ସାହା କି ଆହାରକୁ ଟିକିଟିକି କରିବା ଏବଂ ଚୋବାଇବା କାମରେ ଲାଗେ ।

ମାଂସାହାରୀ, ତୃଣାହାରୀ ଓ ଫଳାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଦଳ ନିର୍ମାଣରେ ମଧ୍ୟ ବଲ୍ଲସ୍ପର୍ଶକ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ । ତୃଣାହାରୀ ଫଳାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ପେଷଣ ଦଳ ଯେପରି ରହେ, ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ସେପରି ରହେନାହିଁ । ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନେ ପେଷଣ ଦଳ ଦାନ ଖାଦ୍ୟକୁ ପେଷି ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଦୁଇ ଶୁଣିବାର କଳରେ ଚୋବାଇ ସେମାନେ ତାକୁ ଗିଳି ଦିଅନ୍ତି ।

ଦାନର ଭଳି ଫଳାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ପ୍ରାୟ ସମତଳ ରହେ । ଛେଦନାଦି ଶୁଣିପ୍ରକାର ଦାନ୍ତର ଉତ୍ତରାରେ ଏମାନଙ୍କର ବଶେଷ ଭେଦ ରହେ ନାହିଁ ।

ଭାଲୁଭଳ ସବାହାରୀ ଜନ୍ମମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତର ଗଠନ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଅଟେ । ସେମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଦନ୍ତ ଫାଷ୍ଟା ରହେ । ଯାହା ହାସ କି ଘାସ ପତ୍ର, କିମ୍ବ ମୂଳକୁ କହୁଥିବା ଯାଇପାରେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଶୋଧନ ଦନ୍ତ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ବାଙ୍କ ହୋଇ ଥାଏ । ଯାହା ହାସ କି ଆମଣାର ଶିକାରକୁ କାମୋଡ଼ି ରଖା ଯାଇପାରେ । ସେମାନଙ୍କର ପେସଣ ଦନ୍ତ କେତେକ ଫଳାହାରୀ ଓ ଡୁଶାହାରୀମାନଙ୍କ ଭୁଲ୍ଲ ନେପ୍ଟା ଦାନାୟୁକ୍ତ ଏବଂ କେତେକ ମାଂସାହାରୀ ମାନଙ୍କ ଭୁଲ୍ଲ ଗୋଜୁଆ ଓ ଦାନାୟୁକ୍ତ ଅଟେ । ସେମାନଙ୍କର ଗଠନ ଓ କର୍ମ ଏହିପରି ହୋଇ ଥାଏ ଯେ—ତହାରୀ ସକଳପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଭଲଭୁପେ ଚୋବାଇ ଶିଆଯାଇ ପାରେ । ସୁତରାଂ ଡୁଶାହାରୀ, ଫଳାହାରୀ, ମାଂସାହାରୀ ଓ ସବାହାରୀ ମାନଙ୍କର ଦନ୍ତର ଗଠନ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅନ୍ତର୍ଗତ କରାଯିବ ? ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରକୃତି କ'ଣ କହୁଛି ଦେଖାଯାଉ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଡୁଶାହାରୀ ନୁହେଁ । କାରଣ କ—ଏହାର ଦାନ୍ତ ଘାସ, ଗ୍ରାମ ଆଦି ଚୋବାଇ ଟିକି ୨ କରି ଖାଇବା ଚୋରୁ ମୈତ୍ରୀ ଆଦିର ଦାନ୍ତ ପରି ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ମା ସାହାରୀ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କାରଣ କି—ତା'ର ଦାନ୍ତ ମାଂସାହାରୀ ବ୍ୟାପ୍ତ ଆଦିର ଦାନ୍ତ ପରି ନୁହେଁ । ମନୁଷ୍ୟ ସବାହାରୀ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, କାରଣ କି ସବାହାରୀଙ୍କ ଭଲୁର ଦାନ୍ତ ପରି ମନୁଷ୍ୟର ଦାନ୍ତ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ମନୁଷ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ମାଂସାହାରୀ । କାରଣ କି—ମନୁଷ୍ୟର ଦାନ୍ତ ଧାନ୍ୟ ଓ ଫଳଭୋଜୀ ବାନର ଦାନ୍ତ ସହିତ ପ୍ରାୟ ସମାନ ଅଟେ । ବାନରର ଦାନ୍ତ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଦାନ୍ତର ଗଠନରେ ସାମ୍ୟଦେଖିଲେ ପ୍ରକୃତି କହେ ଯେ—ମନୁଷ୍ୟ ଡୁଶାହାରୀ ନୁହେଁ କି, ମାଂସାହାରୀ ନୁହେଁ । ସେ କେବଳ ଫଳାହାରୀ । * ।

ପାକନାଲୀର ରଚନା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଦେଖି ଆହାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ

ମୁହଁଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଗୁହ୍ୟହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ବାଟ ଗହେ, ତାକୁ ପାକନାଲୀ କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ

। । ହସ୍ତ ବାଣନ୍ତ ସମ୍ମାନା କଳାପେଶୀ ବନମିତା

ଉଦ୍ଧୃଷ୍ଟାଶୋ ମୁଖନାମ ସ୍ୟାଦଧ୍ୟୋଶୋ ଗୁହନାମକଃ

କଣ୍ଠାଦାନାଶୟଂ ଯାବତ୍ ଅନ୍ତନାଡ଼ୀତି କଥ୍ୟତେ । (ଆୟୁର୍ବେଦ ବିଜ୍ଞାନ)

“ତାଙ୍କ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବ କୈନଳ ଅଥବା ଥିଲ ମୈତ୍ରୀ କୈନଳ ବୋଲିଯାଏ” ।

ଏହି ମାକନାଲୀ ସବୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ସମାନ ରହେ ନାହିଁ । ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ମାକନାଲୀ ମୁହଁଠାରୁ ମଳହାରୀଙ୍କ ମେରୁଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାପିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଦେହ ଅପେକ୍ଷା ନେରୁଣ ଠାରୁ ପାଞ୍ଚ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ଲମ୍ବ ରହେ ଏବଂ ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର (ପାକ୍ଷ୍ମିକୀ) ଗୋଟିଏ ଏବଂ ଗୋଲ୍‌କାର ରହେ ।

ତୃତୀୟାହାରୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ମାକନାଲୀର ଲମ୍ବ ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା ୨୦ ଗୁଣଠାରୁ ୨୨ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଆମାଶୟ ବହୁତ ଓସାର ଓ ବନ୍ଧୁକରେ ଗଠିତ ହୋଇ ଥାଏ ।

ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ମାକନାଲୀର ଲମ୍ବ ସେମାନଙ୍କର ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା ୧୦ ଗୁଣଠାରୁ ୧୨ ଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ ଏବଂ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଆମାଶୟ ମାଂସାହାରୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଏବଂ ତୃତୀୟାହାରୀମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୁନ ରହେ ।

ନିରେକ୍ତ ଡାକ୍ତର ମାନେ କହନ୍ତି ଯେ—ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତନାଡ଼ୀର ଲମ୍ବ ୩୦ ଫିଟ । ଦେହ ଫିଟରେ ଏକ ହାତ ମାପି ତାକୁ ହସାବ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମାକନାଲୀର ଲମ୍ବ ତା’ର ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା ୧୦ ଗୁଣ ଅଧିକ ଅଟେ । ଆଧୁନିକ ବଜ୍ଞାନରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଲେଖା ଅଛି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପାକନାଲୀର ଗଠନରୂପ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ବୋଲି ପ୍ରକୃତ ସୂଚନା ଦିଏ । ଏହାର ସାରାଂଶ ଏହି ସେ-ମନୁଷ୍ୟର ଦାନ୍ତ ଓ ଅନ୍ତ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଓ ଅନ୍ତ ସହିତ ସାମ୍ୟ ସମାନ ଅଟେ ।

ପ୍ରାଣୀର ଘ୍ରାଣ ଓ ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଦ୍ବାରା ଆହାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ

ମାଂସାହାରୀ ଜନ୍ତୁ ନିକଟକୁ ଯେବେ ତା’ର କୌଣସି ଶିକାର ଆସି ପଡ଼ୁଥିବେ, ତେବେ ତା’ର ଶରୀରର ତେଷ୍ଟା ଏକଦମ ବଳେ ଯାଏ । ତା’ର ଆସି ଚମକ ଉଠେ, ସେ ଶ୍ବେତାବସ୍ଥା ତଳକୁ ହୋଇଯାଏ, ଆପଣା

ସ୍ଵରକୁ ସମ୍ବଳିତ କରି ସେ ଛପି ରହିବାରେ ଲାଗେ ଓ ଶିକାରକୁ ଝଟକି ନା
 ଝାମ୍ପି ନଖରେ ଓ ଦାନ୍ତରେ ଭିଡ଼ିଥାଏ, ବଡ଼ ଆଗ୍ରହରେ ତା'ର ଉକ୍ତ
 ବେଶିବାରେ ଲାଗେ, ପରେ ତା'ର ମାଂସ ଖାଇ ପେଟରେ ଭର୍ତ୍ତିକରେ ।
 କିନ୍ତୁ ତା'ର ଶ୍ଵେତ ଚେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ତା'ର ପାଖରେ ସ୍ଵାଦୁସୁଗନ୍ଧ ଫଳ
 ଓ ଚୁଣ ପଡ଼ିଥାଏ, ତଥାପି ସେ ସେଥି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଏ ନାହିଁ ।
 ସେ ଡେଇଁଛନ୍ତି କେହି କିଛି ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ବନେହିପିୟୂଷା ମୁଗମାଂସଭକ୍ତି ଶଃ

ଦୁର୍ଭକ୍ଷିତା ନୈବ ଭୃଶଂ ଚନ୍ଦ୍ର ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ବଣରେ ମୁଗମାଂସ ଭକ୍ଷକ ହୁଏ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ
 ଚୁଣ ଖାଏ ନାହିଁ ।

ଏହି ଉକ୍ତ ଚୁଣାହାର କିନ୍ତୁ ମାନବର ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ମଧ୍ୟ କଥାବାର୍ତ୍ତା,
 ପାଳ, ଚମ୍ପୂ, କୁଣ୍ଡା, ଗହ ଓ ଚୋପା ଆଦିକୁ ଟାଣି ହୋଇଯାଏ ସିନା,
 ଏହି ସବୁ କିନ୍ତୁ ମାନବ ରକ୍ତମାଂସକୁ ଘୃଣାକରନ୍ତି । ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ନିଜର
 ସ୍ଵାଗ୍ରହଣ ଆଦାନ କଳ୍ପା ଦାସ ଆଦିରେ ଯଦି ରକ୍ତ ମିଶିଥାଏ, ତାକୁ
 ଘୃଣାକର ସେମାନେ ପ୍ରତି ଯାନ୍ତି । ଏହିଭଳି କିନ୍ତୁ ମାନବ ମାଂସ ଖାଇବା
 ପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ସହିତ ଲଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ
 ଲଢ଼ିଥାନ୍ତି ।

ଯଦି କୌଣସି ଘୋଡ଼ା ବାଘର ହାବୁଡ଼ରେ ପଡ଼େ, ତାହେଲେ ବାଘ
 ତା'ର ଗୁରୁ ପାଖେ ବୁଲିବାରେ ଲାଗେ ଏବଂ ଘୋଡ଼ା ବାଘ ଆଡ଼କୁ
 ସବଦା ତା'ର ପୁଚ୍ଛଭାଗ ରଖେ । ବାଘ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘେରୁରେ ଘୋଡ଼ା
 ପାଖକୁ ଆସେ ଏବଂ ଡେଇଁ ଉଠିଲେ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ନିଜର ନଖ ଓ
 ଦାନ୍ତ ମାରିବାକୁ ଯତ୍ନ କରେ ଏବଂ ସେଇ ସମୟରେ ଘୋଡ଼ା ଘୋଡ଼ି ଲଢ଼ି
 ମାରି ଥାଏ । ଯଦି ବାଘ ଦିନା ଲଢ଼ି ମାଡ଼ରେ ଘୋଡ଼ା ଉପରକୁ ପହଞ୍ଚି
 ଯାଏ, ତେବେ ଘୋଡ଼ାର କାମ ଶେଷ ହୋଇଯାଏ । ତା'ର ପରେ ବାଘ
 ତା'ର ରକ୍ତ ପିଇ ଯଥେଷ୍ଟ ତୃପ୍ତି ଲଭିବାରେ ଏବଂ ଯେବେ ଘୋଡ଼ାର
 ଲଢ଼ି ବାଘ ଉପରେ ବାଜେ, ତାହେଲେ ବାଘ ଚିତ୍ତପଟାଙ୍ଗ ହୁଏ । ତା'ର
 ପରେ ଘୋଡ଼ା ସେଠାରେ ଠିଆହୋଇ ବିରୁଦ୍ଧ କରେ ନାହିଁ ଯେ—
 ମୋର ଶତ୍ରୁ ମଲ୍ଲ କି ଜିଇଁଲା ? କିନ୍ତୁ ସେଠାରୁ ସେ ବହୁତ ଶୀଘ୍ର ଧାଇଁ

ଭାଗିଯାଏ । ଏହିପରି ମୈତ୍ରୀ ଓ ବାସନ୍ତୀ ଆତ୍ମାତ୍ମା ନିମନ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ବାଭାବିକ ଭାବରେ ଶମ୍ଭୁ ସହିତ ସୁଖ କରୁଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଶୁଣି । ଯାଏ ଯେ-ଯେଉଁଠାରେ ମଲ୍ଲ ପଶୁର ଛୁଇଁ ଉଡ଼ୁର ହୁଏ କିମ୍ବା କସାଯାଇ ଥାଏ, ସେଇ ବାଟଦେଇ କାନ୍ଦାର ଗୋରୁ ମୈତ୍ରୀ ଯଦି ଯିବାକୁ ହୁଏ ତା'ହେଲେ ସେମାନେ ଏହି-ପରି ଭାବରେ ହୁକୁକ ଧରି ଯାନ୍ତି ଯେ-କଦାଓ ସ୍ବସ୍ଥ ବୋଧ ହୁଏ ଯେ, ଗୋରୁ ଓ ମୈତ୍ରୀ ରକ୍ତମାଂସର ଗନ୍ଧକୁ ମଧ୍ୟ ଘୃଣା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କୁକୁର ଯଦି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚେ, ତାହେଲେ ସେ ବଡ଼ ଆଗ୍ରହ ସହିତରେ ନାକ ଲଗେଇ, ସୁଁଘେ, ନିଜର ସ୍ବାମୀ ଡାକିଲେ ମଧ୍ୟ ଜଳୁଥାଏ ସେଠାରୁ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ପଳାହାଣର ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବଢ଼ିବୁ, ତୋଟା କଂବା ବଲ୍ ପଦର ଆଡ଼କୁ ଧିଁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ।

ଏବେ ଦେଖିବା ଉଚିତ-ମନୁଷ୍ୟର ଚକ୍ଷୁ ଓ ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ମାଂସ :ଲୋଲୁପ କି ନା ? (୧ କେବେହେଲେ କଣ ମୋଟା ତାଜା ମାଂସଲ ଛେଳି ବା ମେଣ୍ଟାକୁ ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ପାଟିରୁ ପାଣିଝରେ କି ? କିମ୍ବା ତା'ର ରକ୍ତ ବୁଡ଼ାଇବାର ଇଚ୍ଛା ତାର ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ କି ? କେବେହେଲେ କ'ଣ ତାଜା ତାଜା ରକ୍ତ ଏବଂ ମାଂସ ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ କି ? କିମ୍ବା ହର୍ଷବେଗରେ ତା'ର ଚକ୍ଷୁର ପ୍ରସନ୍ନତା ଓ ରୋମାଞ୍ଚ ଜାତହୁଏ କି ? ତା'ର ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ ଆମୋଦ ଅନୁଭବ କରେ କି ? ଅଥବା ରକ୍ତାକ୍ତ ତାଜା ମାଂସ ଚେକ୍କା ଖଣ୍ଡେ ଏହାତର ସେ ହାତକୁ ଅଦଳବଦଳ କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟର ଚର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରସନ୍ନତା ଲଭିକରେ କି ? କଦାପି ଏହା ତାର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଛୋଟ, ନବୋପ ବାଳକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଟା ପିଲ ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଖେଳିବାର ଇଚ୍ଛା ଅବଶ୍ୟ ହୋଇ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତାକୁ ମାରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟ ଜନ୍ତୁର ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବହିବାର ଦେଖିଲେ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଘୃଣା ଉତ୍ପନ୍ନ ଥାଏ ।

ଅନ୍ୟ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବଢ଼ିବାର ଦେଖିଲେ ଆନନ୍ଦ ତ ଦୁଇର କଥା, ବହୁତ ଲୋକଙ୍କର ମୁହଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସେମାନେ ନିଜର ଆଖି ବୁଜ ଦିଅନ୍ତି ।

ପଦ୍ମାକୌଣ୍ଠି ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମରେ ଚୋପାଏ ରକ୍ତ ବା ମାଂସ ରଖି ଦିଆଯାଏ, ତା'ହେଲେ ଆନନ୍ଦ କଣ ? ତା'ର ବାନ୍ତି ଉଚ୍ଛାଳ, ଥୁ ଥୁ ହେପ ଫିଙ୍ଗିଦାର ନିକାର ହିଁ ଜାତ ହୋଇ ଥାଏ । ମାଂସାହାରୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ କଞ୍ଚାମାଂସ ଓ ରକ୍ତ ଲେଶ ମାତ୍ର ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଭଳି କେହି ପ୍ରକୃତ ଉଚ୍ଛା ମନୁଷ୍ୟ ଥାଇ ପାରେ, ଯେ କି କଞ୍ଚାରକ୍ତ ଏବଂ ମାଂସକୁ ଆହାରର ସହିତ ଖାଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ତା'ର ସେଇ କର୍ମ ଦେଖିଲେ ଦୃଶ୍ୟ କରି ସମସ୍ତେ ସେଠାରୁ ଦୂରହାର ଏବଂ ତାକୁ ଶସ୍ୟ ବା ପିତ୍ତାତ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହି ଯେ—କଞ୍ଚା ଅବସ୍ଥାରେ ଏହିଭଳି ଦୃଶ୍ୟ ଉତ୍ପାଦକ ପଦାର୍ଥ ପଳୁ ହେବାର ପକ୍ଷର ବହୁତ ଲୋକଙ୍କୁ କି ହେଉଛି ସ୍ୱାଦ୍ୱ ବୋଧ ହୁଏ ଏବଂ ସେଇ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମେ ଯଦି ଅପ୍ରସନ୍ନତା ଜପର ଦୂର ହୁଏ ? ଏହାର ଉତ୍ତର ଏହିଯେ—ମାଂସକୁ ପାକ କରିବା ପଦ୍ଧତିରେ ଚର୍ବିରେ ମରିଚ, ଲବଙ୍ଗ, ଅଳାଇଚ, ମସୂର, ଅଦା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱାଦ୍ୱବଳ ସୁଗନ୍ଧି ନୃତକର କେତେକ ପଦାର୍ଥ ମିଶାଇବାକୁ ହୁଏ, ତଦ୍ୱାରା ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ବ୍ରାହ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଲାଗି ଦିଆଯାଏ, ସେତେବେଳେ ହିଁ ଆପଣାର ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁକ ରକ୍ତମାଂସକୁ ସେମାନେ ମୁହଁ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି, ଅନ୍ୟଥା ସେମାନେ ତାହା ଗ୍ରାସିଲେ ନାହିଁ । ଯଦି ମାଂସ ଓ ରକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ ସୁସ୍ୱେପ ଆଦି ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ନରମାନଙ୍କରେ (ଯହିଁରେ କି ପ୍ରାୟ ସେଇ ମାଂସାହାରୀ ଅଛନ୍ତି) ସରକାର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିକୁ ଏବଂ କସାଲମାନଙ୍କୁ ଖୋଲି ଖୋଲି ଭାବରେ ମାଂସ ଆଦି ବକିବା ପାଇଁ ନିଷେଧାଜ୍ଞ ଦିଅନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟକ ? ଯଦି ପଶୁମାନଙ୍କର ମତ୍ତା ଦେଖିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଆଖିକୁ ସୁଖ ଲାଗୁଥାନ୍ତା, ତେବେ ନରମାନଙ୍କରେ ପଶୁମାନଙ୍କର ବ୍ୟସ୍ଥାନ ବସ୍ତିରାରୁ ଦୂରରେ ଅଲଗା ନିର୍ମାଣ କରାଯିବା କାର୍ଯ୍ୟକ ?

ଅତଏବ ଏଠାରେ ବନ୍ଦୁର ଯୋଗ୍ୟ ଚପଟ୍ଟି ଏହିପରି--ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ନାଲର ଓ ଆସିର ଏହି ଉକ୍ତ ଦୁଣା ଉତ୍ପାଦକ, ତାହା, ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟର ଆହାର ବୋଲି କପରି କୁହାଯାଇ ପାରୁବ ?

ଭାବନା କର ଯେ--ଆମ୍ଭ, ଜାମି, କଦଳୀ, କମଳା, ଅଙ୍ଗୁର, ଗାନ୍ଧା, ଲଙ୍କରା ଆଦି ବଗିଚାର ଫଳ ସବୁ ଦେଖିଲେ ସୁଖିଲେ ଓ ଚୁଖିଲେ ମନରେ କପରି ପ୍ରସନ୍ନତା ଆସୁଛି ? ଏବଂ ଲୁହଳ, ମୃଗ, ବର, ଚଣା, ଗହମ, ଆଦି ଖେତରେ ଥିବା ଶସ୍ୟ ବିନା ପାଳରେ ମଧ୍ୟ କପରି ସ୍ବାଦ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ? ଯଦ୍ୟପି ବଗିଚାର ଫଳ ସମାନେ ସ୍ବାଦ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ଧାରୀ ଆଉ ଖେତରେ ଥିବା ଶସ୍ୟ ମାନଙ୍କରେ ରହେ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ସବୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବା ଦୁଣା ଉତ୍ପାଦକ କଦାପି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେପରି ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ମାରି ସେ ମାନଙ୍କର ମାଂସ ଆଣିଲେ ଦୁଣା ଉତ୍ପାଦକ, ସେଇ ପରି ବଢ଼ିଗୁର ଓ ଖେତର ଫଳ ଆଣି ଆପଣାର ଆହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ଦୁଣା ଉତ୍ପାଦକ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅତଏବ ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମରୁ ରଚନାତ ବଞ୍ଚେଇଲେ ଦେଖିଲେ ପ୍ରକୃତ ସାକ୍ଷ୍ୟଦିଏ ଯେ-- ମନୁଷ୍ୟ ମାଂସହାସୀ ନୁହେଁ, ପରନ୍ତୁ ଫଳାହାସୀ ଅଟେ ।

ଆହୁରି ଦେଖନ୍ତୁ (୧) ମାଂସହାସୀ ଜନ୍ତୁମାନେ ଜନ୍ମରେ ଶୁଣି ଶୁଣି ପାଣି ପିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭୃଶାହାସୀ ଓ ଫଳାହାସୀ ମୁହଁ ଲଗାଇ ଶୋଷିତ ପାଣି ଡୋକନ୍ତି । ଏଥିହାସୀ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ--ମନୁଷ୍ୟ ଫଳାହାସୀ ସିନା, ମାଂସହାସୀ ନୁହେଁ ।

(୨) ମାଂସହାସୀ ଜନ୍ତୁ ଦିନରେ ଶୁଣି, ରାତ୍ରିରେ ଅଧିକ ଚେତା ରହେ । ଏହି ପ୍ରାକୃତିକ ଚେଷ୍ଟାମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ--ମନୁଷ୍ୟ ମାଂସହାସୀ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଫଳାହାସୀ ।

(୩) ମାଂସହାସୀ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ପିଲା ଜନ୍ମ ହେବ.ପରେ ସେ କେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଖି ଖୋଲେ ନାହିଁ, ବନ୍ଦକରି ରହେ । କିନ୍ତୁ ଭୃଶାହାସୀ ଓ ଫଳାହାସୀ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଏହିପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥି ଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ କହେ ଯେ--ମନୁଷ୍ୟ ଫଳାହାସୀ ସିନା, ମାଂସହାସୀ ନୁହେଁ ।

(୪) ଫଳ ସହିତ ପସର ଓ ଚୁଆର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନ୍ତର ଦର୍ଶୟ । ସୁତରାଂ ଫଳାହାର କିନ୍ତୁ ପସ କିମ୍ବା ଚୁଆ ଅନ୍ତରାଳରେ ଖାଇଲେ ତା'ର ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ବାଧାପଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହି ପରି ଚୁଆହାର କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଫଳ କିମ୍ବା ଧାନ୍ୟାଦି ଶାସ୍ୟ ଆହାର କଲେ ତା'ର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହିପରି ମାଂସ ସହିତ ଦନ୍ତଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧ ସୁକ୍-ସେମ । ମାଂସାହାର କିନ୍ତୁ ପଶୁମାଂସ ସହିତ ଅଳ୍ପ ବହୁତରେ ତା'ମଧ୍ୟ ଖାଇ ଯାଏ, ତଥାପି ତା'ର କିଛି ହାନି ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେ ଯଦି ଅଳ୍ପ ଦାସ ଖାଏ, ତା'ହେଲେ ତାର ବାନ୍ତି ହୋଇଯାଏ । ଯେପରି କି ଦାସ ଖାଇ କୁକୁର ଚିଲେଇ ବାନ୍ତି କଷ୍ଟବାଦ ଦେଖାଯାଏ । ଏହିଭଳି ଚୁଆହାର କିମ୍ବା ଫଳାହାର କିନ୍ତୁ ଯଦି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ବାଳ ଖାଇଯାଏ, ତେବେ ତା'ର ପେଟ ଫୁଲି ଉଠେ ଏବଂ ସେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରେ । ମନୁଷ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ବାଳ ଖାଇଦେଲେ ଏହି ଦଶା ହୋଇଥାଏ । ମାଂସାହାର କିନ୍ତୁର ପେଟରେ ବାଳ ହଜମ ହେଲାପରି ମନୁଷ୍ୟର ପେଟରେ ବିନା ଲେଟିରେ ବାଳ ହଜମ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥି ଦ୍ଵାରା ପ୍ରକୃତି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦର୍ଶାଏ--ମନୁଷ୍ୟ ମାଂସାହାର ପ୍ରାଣୀ ନୁହେଁ, ଫଳାହାରୀ ଅଟେ ।

(୫) ମାଂସାହାର କିନ୍ତୁ ତା'ର ବାର୍ଷିକ ରୁଚୁକାଳରେ ମୈଥୁନ କ୍ଷେତ୍ର, କିନ୍ତୁ ଫଳାହାରୀ ସେପରି କରେ ନାହିଁ ।

(୬) ମାଂସାହାରୀ କିନ୍ତୁମାନଙ୍କର ନଖର ଆକୃତି ଠାରୁ ଫଳାହାରୀ ବାନରର ନଖର ଆକାର ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର । ମନୁଷ୍ୟର ନଖର ଗଠନ ବାନର ନଖ ସମାନ । ଏହା ଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତି କହେ ଯେ-- ମନୁଷ୍ୟ-- ମାଂସାହାରୀ ନୁହେଁ ।

(୭) ମାଂସାହାରୀ ମନୁ ନିଜର ଶିକାରକୁ ମାରି ଖାଇ ଯାଏ । କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ସେପରି ତାହା ଖାଏ ନାହିଁ ।

(୮) ମାଂସାହାରୀ ଅନୁମାନଙ୍କର ଦେହରୁ ଡାଳ ବାହାରେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଫଳାହାରୀ ଓ ଚୁଆହାରୀ କିନ୍ତୁ ଏହିଭଳି ନୁହନ୍ତି । [ବି. ପ୍ରା. ଏ]

ଅତଏବ ମନୁଷ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧବଚ୍ଚଃ ମାଂସାହାରୀ ନୁହେଁ ବୋଲି ଉପରେ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମାନବିକ ପ୍ରମାଣ ଦିଆଗଲା, ଏଥିରୁ ମନୁଷ୍ୟର

ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକ ଆହାର କ'ଣ ? ତାହା ବିଜ୍ଞ ପାଠକମାନେ ଭଲ ରୂପେ
ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରି ଥିବେ । ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ--

“ସମ୍ଭୂତିଂ ଚ ମାଂସସ୍ୟ ବ୍ୟବର୍ତ୍ତନଂ ଚ ଦେହନାମ୍
ପ୍ରସମୀକ୍ଷ୍ୟ ନିବର୍ତ୍ତେତ ସତମାଂସସ୍ୟ ଭକ୍ଷଣାତ୍ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତ ମାଂସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ରକ୍ତେ ବର୍ଯ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଏବଂ
ଦୃଷ୍ଟିର ବିଷ୍ଣୁ ସହିତ ସଲଗ୍ନ ହୋଇ ରହେ । ପ୍ରାଣୀକୁ ନିତ୍ୟ ନ କଲେ
ଓ ବନ୍ଧନରେ ନ ପକାଇଲେ ମାଂସ ମିଳେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିର
ହେଉ କର୍ମ ଦେଖି କୌଣସି ପ୍ରକାର ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବା ବିବେକ
ମନୁଷ୍ୟର ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଏହି ଭଲ ପୃଥ୍ବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ମାଂସାହାର
ବର୍ଜନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୈଜ୍ଞାନିକ
ଭାବରମାନେ ମଧ୍ୟ ବହୁପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷା କରି ଏଥି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଐକମତ୍ୟ
ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତରଳ କହନ୍ତି ଯେ--

ନ ଶରୀରାତ୍ମ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନାତ୍ ଆହାରାନୁପସାଦୟେତ୍
ପରୀକ୍ଷ୍ୟ ହୃତମଶ୍ନୀୟାଦେହୋ ହ୍ୟାହାରସମ୍ବତଃ ।

[ଚ. ସୂ. ୨୮।୪୯]

ମହର୍ଷି ବେଦବ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି--

ଶୂୟତାଂ ଧର୍ମ ସର୍ବସ୍ତଂ ଶୂନ୍ୟା ଚୈବାବଧାର୍ଯତାମ୍
ଆତ୍ମନଃ ପ୍ରତିକୂଳାନାଂ ପରେକ୍ଷାଂ ନ ସମାଚରେତ୍ ।

[ମହାଭାରତ]

ନିଦ୍ରା

ନିଦ୍ରାକୁ ସେବିତା କାଳେ ଧାତୁ ସାମ୍ୟମତହତାମ୍
ଧୂଷ୍ଣିଂ ବର୍ଣ୍ଣିଂ ବଳୋହାତଂ ବହ୍ନିଘାତ୍ରିଂ କରେତ ହି ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବକ୍ତିରେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଶୋଇଲେ ଧାତୁମାନଙ୍କର ସମତା,
ଆଲସ୍ୟନାଶ, ବଳ, ବର୍ଣ୍ଣ, ପୁଷ୍ଟି ଓ ଉତ୍ସାର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଅଗ୍ନିଘାତ୍ରି
ହୁଏ ।

ନିଦ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧୀ ନୟମ

୧ । ଶୋଇବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ରାତି । ରାତି ଦଶଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଶୋଇବା ଏବଂ ଅନୁଷ୍ଠାନିକମାନେ ପୂର୍ବରୁ ଶେଯ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଏହା ସବୁଠାରୁ ଭଲ ନୟମ ।

୨ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦିବସରେ ଶୋଇବା ଅଭ୍ୟାସ, ସେମାନେ ଶୋଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଋତୁରେ ଦିବସରେ ଶୋଇବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

୩ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଋତୁରେ ମଧ୍ୟ-ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟାୟାମ, ପଥଶ୍ରମ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସହବାସାଦିଦ୍ଵାରା କାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏବଂ ଅଳ୍ପସାର ରୋଗୀ, ଶୂଳରୋଗୀ, ଶ୍ଵାସରୋଗୀ, ବାନ୍ତରୋଗୀ, ତୃଷାରୋଗୀ, ହିକ୍କାରୋଗୀ, କାତରୋଗୀ, କଫଶ୍ମୀଶରୋଗୀ, ନିଶାଶୋର, ବୃଦ୍ଧ, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରୋଗୀ ଶିଶୁ ଓ ରାତି ଜାଗରତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ, ବିନା ଆହାରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିବାନିଦ୍ରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଟେ ।

୪ । ଶୋଇବା ସମୟରେ ଲୁଗାରେ ମୁହଁକୁ ଘୋଡ଼ାଇବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଚଢ଼ାବ ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି ହୁଏ ।

୫ । ଖଟରେ ଶୋଇବା ଠିକ୍, ତା'ର ଅଗ୍ରଦିଗେ ଶୁଖିଲା ଭୂମିରେ ଶୋଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେତେ ହାନି ହୁଏ ନାହିଁ ।

୬ । ଶୋଇବା ଓ ଜାଗିବାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ରଖିବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ବହୁତ ସମୟ ଶୋଇବା ଓ ବହୁତ ସମୟ ଚେତା ରହିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

୭ । ପ୍ରସ୍ତୁତ ନିଦ୍ରା ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ବିଧାତକ । ଅତି ଏବଂ ଲେଖାଅଛି —

ପୂର୍ବମାଂସ ପିବ୍ଵୋ ବୃଦ୍ଧାଃ ବାଳାକର୍ଜ୍ଜସ୍ତରୁଣଂ ଦଧି

ପ୍ରସ୍ତୁତ ମେଥୁନଂ ନିଦ୍ରା ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣ ଦୃଢ଼ଶି ଷଟ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବାସୀମାଂସ, ବୁଢ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ଆଶ୍ଵିନମାସର ଖର, ଚିତ୍ତାଳରେ ଜମାହୋଇ ଆସୁଥିବା ଦହି, ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟରେ ମେଥୁନ ଓ ପ୍ରାତଃକାଳର ନିଦ୍ରା ଏହି ଛଅଟି ଚିତ୍ତାଳରେ ବଳ ନାଶ କରେ ।

ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାନିଦ୍ରା—ପାପ ବା ଅଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ଦୂରୀକରେ— ଅତିଏବ ବୋଲିପାଇଛି—

କୁଚେଳନଂ ଦନ୍ତମଳୋପଧାରଣାଂ ବନ୍ଧାଶିନଂ ନିଷ୍କୁରଭସ୍ୟ ଶଂ ଚ
ସ୍ବର୍ଣ୍ଣାଦିବସ୍ତୁ ରୂପମିତର ଶୟାନଂ ବିମୁଞ୍ଚତ ଶ୍ରୀଯଦି ଚନ୍ଦ୍ରପାଣିଃ ।

ଆୟୁ ଓ ଆରୋଗ୍ୟପ୍ରଦ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ପ୍ରାଣାୟାମ

ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମକୁ ଯୋଗିମାନେ ଭୃଂକା ପ୍ରାଣାୟାମ ବୋଲନ୍ତି । ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ବାସ ବ୍ୟାୟାମ । ଏଥିଦ୍ବାରା ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ଏବଂ ମାନସିକ ଦଳର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥାଏ । ଯଥାବସ୍ଥୁ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ମାରୋଗ ଏବଂ ଅପୂର୍ବ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ପାଇଁ ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ବା ପ୍ରାଣ ୩ ଦେଉଛି--ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି । ଏହା ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ବାୟୁରେ ରହେ । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ଲିଖିତ ଭୃଂକା-ପ୍ରାଣାୟାମର ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ବାରା ମାନବ ଶାରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଏହି ଶକ୍ତି ପ୍ରବେଶ କରୁଥାଏ । ଏହାଦ୍ବାରା ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ଶରୀର ମୁଖ୍ୟତଃ ଔଷଧ ସେବନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଦ୍ବାରା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପକାର ଲାଭ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—

୧ । ଜ୍ଞାନଚନ୍ଦ୍ର ବା ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟମଣ୍ଡଳୀ [ନାରୀସମିଷ୍ଟେମ] ବିକୃତ ହୋଇ ଯେତେପ୍ରକାର ରୋଗ ଜନ୍ମେ, ସେଇ ସମସ୍ତ ରୋଗକୁ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଦୂରକରେ ।

୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରକାର ପୀଡ଼ା ବେଦନା ଓ ଦୁଃଖ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଦ୍ବାରା ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଦୂର ହୋଇଯାଏ ।

୩ । ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଏବଂ ହୃଦୟର ଅସ୍ବାଭାବିକପ୍ରକଳନ ନିବୃତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଏହା ରାମବାଣୀ ଭୂଷ ଏକ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଉପାୟ ।

୧୩ ପ୍ରାଣୋତ୍ଥାପ୍ୟପ୍ରଦେ ନୃଶାଂ ବାହ୍ୟ ପ୍ରାଣରୁ ନିବୃତ୍ତ

ଧାରୟତାବିଶେଷେନ ଶାରୀର ପାଞ୍ଚଶ୍ରେଣୀକମ ।

[ନିଶ୍ଚିତ]

୪ । ହୃଦୟ, ପୁଷ୍ପୁଷ୍, ଜଠର ଓ ଯକୃତ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଶରୀରର ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ କ୍ରମା ବଳବାନ୍ କରେ ଏବଂ ସ୍ବାସ୍ଥବଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରିତ କରି ରଖେ ।

୫ । ପ୍ରତିଷ୍ଠାକ ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ଏହା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକଫଳ ଦେଖାଇ ଥାଏ ।

୬ । ଏହି ଟ୍ରିପ୍ଟାଦ୍ବାରା ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାପାର ଉପର କେତେଦୂର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଅଧିକାର ମିଳେ, ଏଠାରେ ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ-ଯଦି ହୃଦୟ ଗତି ପ୍ରତିମିନଟରେ ୧୫ ବାର ପ୍ରଚଳ ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ିଥାଏ, ଯଦି ମନୁଷ୍ୟ ଏକଦାରେ ତଳେ ତଳ ପଡ଼ି ବାର ଅବସ୍ଥାକୁ ଯାଇଥାଏ, ତା'ହେଲେ ସେ ସମୟରେ ଯଦି କେବଳ ଦଶମିନଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଟ୍ରିପ୍ଟା କରାଯାଏ, ତେବେ ନାଡ଼ୀଚକ୍ର ନିୟମିତ ହୋଇ ପ୍ରତିମିନଟରେ ୭୮୭୫ ପ୍ରଚଳ ଗତି ଆଡ଼କୁ ଆସିଯାଏ ।

୭ । ଏହି ଟ୍ରିପ୍ଟା ଦ୍ବାରା ସ୍ବାୟମ୍ଭୁଜା ଓ ମସ୍ତିଷ୍କର ଶକ୍ତି ପ୍ରଚଳ ପରିମାଣେ ବଢ଼େ । ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଟ୍ରିପ୍ଟା ଶାରୀରିକ ଯନ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରି ସୁଦୃଢ଼ ନବ କଳେବର ନିର୍ମାଣ କରେ । ଏହା ରକ୍ତଶୁଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଅତି ଉତ୍ତମ ଏବଂ ପୁଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ଏକ ଦିବ୍ୟରସାୟନ ଅଟେ ।

୮ । ଏହି ଟ୍ରିପ୍ଟାଦ୍ବାରା ବିନଷ୍ଟ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଫେରି ଆସେ ଏବଂ ମାନସିକ ପ୍ରସନ୍ନତାର ସହିତ ରକ୍ତର ସ୍ବାସ୍ଥବଳ ଗତି ଉତ୍ତମ ହୋଇ ପୁଷ୍ପୁଷ୍ ଏବଂ ହୃଦୟ ବଳବାନ୍ ହୋଇ ଥାଏ । ଏଥି ଦ୍ବାରା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବିଶାଳ ହୋଇ ଉଠେ । ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଟ୍ରିପ୍ଟା ଜଠର ଆଦି ସମସ୍ତ ଆବ୍ୟନ୍ତର ଯନ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କରେ ଓ, ଗୁଡ଼ି ଉତ୍ତମ କରି ଶରୀରରେ ପ୍ରାୟୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଥାଏ ।

ଏହି ଟ୍ରିପ୍ଟାକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ସ୍ବର ମଧୁର, ଗନ୍ଧାର ମରଳ ଓ କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ କ୍ରମା ଦ୍ବାରା ଅନ୍ୟ-ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କୁ ବର୍ଣ୍ଣାଭୂତ କରିବାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତମ ହୋଇଥାଏ ।

୧୦ । ବିହୃତ ସମୟ ବସି ବସି କାର୍ଯ୍ୟକରିବା ଲୋକପକ୍ଷରେ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଟ୍ରିପ୍ଟା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ବଳ ଓ ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ

ଅନେକ ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କସରତ କଲେ ଯେଉଁଠି ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ, କେବଳ ପରାମର୍ଶ ନିମନ୍ତେ ଏହିଠି ପୁଣି ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ସେଇଫଳ ଲାଭ ହୋଇପାରେ ।

୧୧ । ଏହି ଫିସ୍ତା ଅଭ୍ୟାସ ସରଳ । ଅତଏବ ଦୁଇ, ଯୁବକ, ଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ଜଗତପତ୍ନୀରେ ଏହା ଅତି ସହଜ । ଶାଶୁର ଶାଶୁର ନିୟମ ଉପରେ ଏହି ଫିସ୍ତାଭ୍ୟାସ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଏଥିଦ୍ୱାରା ଉପସ୍ଥାପିତ ସମସ୍ତ ଫଳଲାଭ ସୁନିଶ୍ଚିତ ଅଟେ ।

୧୨ । କେତେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୈର୍ବୀକ ସହିତ — ଅଭ୍ୟାସ କଲପରେ ଏହି ଫିସ୍ତାଦ୍ୱାରା ଶାଶୁରର ଅଶୁଭରମାଣୁରେ ନୁହେଁ, ବଳର ସଞ୍ଚାର ହୋଇ ଥାଏ । ଏହି ଫିସ୍ତାଭ୍ୟାସର ପରମ୍ପରାରେ ଶାଶୁର ହୁସ୍ତା ପୁଷ୍ପ ଓ ପୁଲକିତ ହୋଇ ଉଠେ ।

୧୩ । ଏଥି ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିବୃତ୍ତି, ପ୍ରସନ୍ନତାର ଦୃଷ୍ଟି ଏବଂ ସାହସର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥାଏ । କୌଣସି କାରଣରୁ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଯଦି ଶିଳ୍ପ ହୋଇଥାଏ, ତାହେଲେ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ଫିସ୍ତାଦ୍ୱାରା ସେଇ ଶିଳ୍ପତା ଅବଶିଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇଯାଏ ।

୧୪ । ଏହି ଫିସ୍ତା—ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ, ଶିକ୍ଷକ, ଓକିଲ, ଲେଖକ ଇତ୍ୟାଦି ମାନସିକ ପରିଶ୍ରମ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଅମୃତଭୂଷା ଫଳପ୍ରସାଦ । ଏହିଭଳି ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏହି ଫିସ୍ତାଭ୍ୟାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମର୍ଥନ ଦୂର ଭବିଷ୍ୟତର ଅବଶ୍ୟକ କରିବା ଉଚିତ ।

୧୫ । ଏହା ଶାଶୁର ବାହ୍ୟ ଓ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରାପ୍ତିର ସର୍ବୋପଯୋଗୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟାୟାମ ।

ଉଷ୍ଣିକା ପ୍ରାଣାୟାମ ବିଧି

ଉଷ୍ଣିକା ପ୍ରାଣାୟାମ ନିର୍ମଳ ଶୁଦ୍ଧ ବାୟୁପ୍ରବାହିତ ସ୍ଥାନରେ କରିବା ଉଚିତ । ଖୋଲା ମୈଦାନ ବା ପଡ଼ିଆରେ, ନଦୀ ଡାହାଣରେ, ଫୁଲବଗିଚାରେ, ପବନ ମଠ ମନ୍ଦିରରେ ଓ ଖୋଲା ଗୃହରେ ଯଦିଓ ଶୁଦ୍ଧ ବାୟୁର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ, ସେଇପରି ସ୍ଥଳରେ ଏହା ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଉଚିତ ।

ଅଭ୍ୟାସ କ୍ରମ

୧ । ଭୂମି ଉପରେ ସିଧାଶଳନରେ ଚନ୍ଦ୍ର ହୋଇ ଶୁଆ । ବସୁରହିତ ଖୋଲ ଶରୀରରେ ଶୋଇବା ବିଶେଷ ହିତକର । ଶୀତଦିନରେ ବସୁର ଆବଶ୍ୟକତା ହେଲେ ତା'କୁ ବସୁରେ ଅଙ୍ଗକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କରି ଶୋଇବା ଉଚିତ । ଶୋଇବା ପରେ ସନ୍ତତାୟ ଶରୀରର ସ୍ନାୟୁମାନଙ୍କୁ ବିଲକୁଲ ଶିଥିଳ କରି ନେବା ଉଚିତ ।

୨ । ତା'ର ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୁଷ୍ପସ୍ତରେ ବାୟୁ ଭର୍ତ୍ତିକରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କର । (ଏହାର ନାମ-ପୂରକ) ପ୍ରଥମେ ଉଦର ଭାଗରେ ଏବଂ ଫେରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାୟୁକୁ ପୂରଣ କରି ଫେରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହାର କରିଦିଅ । ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରେ ବାୟୁକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟାସ ହେବା ପରେ ଫେରେ କ୍ରମେ ୨ ବେଗ ସହିତ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଇପାରେ ।

୩ । ନାସିକାର ଦୁଇଟି ଛୁଦ୍ରର ସମାନତାରେ ବାୟୁକୁ ଭର୍ତ୍ତିକରିବା ଉଚିତ ଏବଂ ଫେରେ ମୁଖମାର୍ଗରେ ଶୀଘ୍ର ମାରିଲପରି ଗାଲକୁ ଫୁଲାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ବାୟୁକୁ ବାହାର କରିଦେବା ଉଚିତ । ମୁଖମାର୍ଗରେ ବାୟୁକୁ ବାହାର ନ କରି ଯଦି ନାସିକା ଦ୍ଵାରା ଧୀରେ ୨ ବାୟୁ ରୋଚନ କରାଯାଏ, ତେବେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଶିତ ହୁଏନାହିଁ ।

୪ । ପୁଷ୍ପସ୍ତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ବାୟୁ ଭର୍ତ୍ତିହେବାପରେ ଶୀଘ୍ର ହିଁ ତାକୁ ବାହାର କରିଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଉଚିତ । ବାୟୁକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ବାହାର କରିଦେବା ସମୟରେ ତାକୁ ମଝିରେ ରୋକିବା ିନ୍ ନୁହେଁ ଏବଂ ବାୟୁକୁ ଭିତରେ ରଖି କୁମ୍ଭକ କରିବା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଏମନ୍ତକ, ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ କରିବା ସମୟରେ ବାୟୁକୁ ଭିତରେ ବା ବାହାରେ ରୋକି କୁମ୍ଭକ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରାକୃତିକ ନିୟମରେହିଁ ନିଶ୍ଵାସ ପ୍ରଶ୍ଵାସ ବା ରୋଚକ ପୂରକ କରିବାକୁ ହେବ । ଯାହା କି ପ୍ରକୃତ ସମୁଦ୍ୟର ସ୍ଵାଭାବିକ ନିୟମ । ଏହିପରି ବାୟୁର ପୂରଣ ଓ ରୋଚନ ସିଂଧା ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଟିକିଏ କଠିନ ବୋଧ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ କିଛି ସମୟ ଅଭ୍ୟାସରେ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ହୋଇଯାଏ ।

୧ । ଅନୁକୂଳରେ ବନା ଆୟାସରେ ଯେତେକ ବାୟୁ ପୁରଣ କରାଯାଇପାରେ ଏବଂ ସୁଖର ସହିତ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ ଯେତେକ ଭର୍ତ୍ତି କରିପାରେ ସେତେକ ବାୟୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ଉଚିତ । ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣମାସରେ କିମ୍ବା ଶୀତଋତୁର ସହିତ ବାୟୁକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ଶାଶ୍ୱତ ବଳପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଏବଂ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଜୋର ଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ଭବ ହେଲେ ଯଥା ସମ୍ଭବ ବେଗର ସହିତ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନ ବାୟୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଉଚିତ । ପ୍ରଥମେ ବାୟୁକୁ ଉଦରରେ ଏବଂ ତା'ର ପରେ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନରେ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ସାବଧାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଉଦରରେ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧରେ ଅବଶ୍ୟକ ବେଗରେ ବାୟୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ । ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ସମୟରେ ମଝି ମଝିରେ ଶ୍ୱେଦିତା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦରରେ ଏବଂ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ୱପ୍ନରେ ହମଶଃ ବାୟୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ଶ୍ୱେଦିତ ବାୟୁର ପ୍ରବାହ ଶକ୍ତି କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ନିୟମ ପ୍ରାୟଶ୍ଚରେ କେତେ ମିନଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ ଘୁରିଲେପରି ବୋଧହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଏହିପରି ହେବ ଯେ କାରଣ ଏହାପରେ ସମୟରେ ଶୁଦ୍ଧବାୟୁ ସହିତ ଶରୀରର ଅଶୁଦ୍ଧ ରକ୍ତର ସଂଯୋଗ ହୋଇଥାଏ, ଯାହା ଦ୍ୱାରାକାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଏସିଡ୍ ଗୋଷ୍ଠି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଏବଂ ସେଇ ଗୋଷ୍ଠିରୁ ହୃଦୟରେ ଅଧୀରତା ଏବଂ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଦୁର୍ଘ୍ଟିର ବୋଧ ହୋଇଥାଏ ।

ଦଶମିନଟ ବା ଏଥିରୁ କିଛି ଅଧିକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ କଲେ ହାତ ପାଦ ଏବଂ ଶରୀରର ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଝିମିଝିମି ବୋଧ ହୁଏ । ଏହିପରି ଝିମି ଝିମି ହେବା ସମୟରେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ—ପ୍ରାଣାୟାମ କ୍ରମର ପ୍ରଭାବରେ ଶରୀରର ରକ୍ତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାଲିଛି । ଏହିପରି ଝିମି ଝିମି ବୋଧ ହେବାପରେ ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ସାତ ମିନଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପ୍ରାଣାୟାମ ନିୟମ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଉଚିତ । ତା'ର ପରେ କିଛି ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶରୀର ସହିତ ଶିଥିଳ-ଭାବରେ ପଡ଼ି ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀରରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ତାପ ତରଙ୍ଗ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇ ଯାଏ, ଜ୍ଞାନଚକ୍ର ବ୍ୟବହାର ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାରା ଶରୀର ବିଦ୍ୟୁତ୍ତାପ ହୋଇଯାଏ ।

ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମ ଓ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ

ବ୍ରହ୍ମ ଚେର ଅର୍ଥ ହେଉଛି (୧) ବେଦ , ପରମେଶ୍ୱର ଓ ୩) ଶର୍ଯ୍ୟ । ଚର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ-(୧) ଅଧ୍ୟୟନ (୨) ଚିନ୍ତନ (୩) ଚକ୍ଷଣ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏକାସାଙ୍ଗେ ବେଦାଭ୍ୟାସ, ଶିଶୁବ୍ରତପାଠନା ଓ ବୀର୍ଯ୍ୟଭକ୍ଷଣ କରିବାର ନାମ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ।

ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର ମହିମା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭଗବାନ ଧନ୍ୟନୁର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ମୃତ୍ୟୁ ବ୍ୟାଧି ଜରାଣି ପୀୟୂଷଂ ପରମୌଷଧିମ୍
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ମହାଶୈଳଃ ପତ୍ୟମେବ ବଦାମ୍ୟହମ୍ ।
ଶାନ୍ତିଂ କାନ୍ତିଂ ସୁଖଂ ମେଧାଂ ଆରୋଗ୍ୟଂ ଗୁପ୍ତି ସନ୍ତତମ୍
ଯ ଇଚ୍ଛତି ମହତର୍ଥଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ଚରେଦହ ।
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ପରଂ ଜ୍ଞାନଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟଂ ପରଂ ବଳମ୍
ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟମୟୋ ହ୍ୟାତ୍ମା ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟୋଽବିଚ୍ଛିନ୍ନଃ
ଚକ୍ରଧୃଷ୍ଟ ସୁଧୂୟାନ୍ତା ଦୁଃସଂହତନା ନରଃ
ତେଜସ୍ୱିନୋ ମହାବୀର୍ଯ୍ୟା ଭଃ ବଧୂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟକଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମୃତ୍ୟୁନିବା କ, ଅମୃତଭୁକ୍ତି ଦାୟକ ଔଷଧ । ଏହା ଶାନ୍ତି, କାନ୍ତି, ସୁଖ, ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ, ଆରୋଗ୍ୟ ଓ ସୁପ୍ରାଣ ପ୍ରଦାନ କରେ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ପରମ ଜ୍ଞାନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ପ୍ରାଣ ବଳ, ଅଧିକ କ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ଆତ୍ମାର ସ୍ୱରୂପ ଅଟେ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଭାବରେ ପୁରୁଷ ତେଜସ୍ୱୀ ହୁଏ ଏବଂ ସୁଦୃଢ଼ ଓ ସୁଗଠିତ ଶରୀର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଲାଭ ହୋଇ ଥାଏ ।

ମନୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

ଅନଭ୍ୟାସାତ୍ ବେଦାନାମଗୁରସ୍ୟ ଚ ବର୍ଜନାତ୍
ଆଳସ୍ୟାଦନ୍ନଦାତାତ ମୃତ୍ୟୁ ଚ ପ୍ରାନ୍ତି କଥାଂସତ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ ପାଳନ ପୂର୍ବକ ବେଦ ଅଭ୍ୟାସର ଅଭାବ, ସଦାଗୁର ବର୍ଜନ, ଆଳସ୍ୟ ଓ ଅନୁଦୋଷ ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣିକ ବର୍ଣ୍ଣକୁ ମୃତ୍ୟୁପ୍ରାପ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ।

ବୀର୍ଯ୍ୟକ୍ଷୟ କାତ ରୋଗ

ମରଣଂ ବନ୍ଧୁ ପାତନେ ଜୀବନଂ ବନ୍ଧୁଧାରଣମ୍ ।

ଆମମାନଙ୍କର ଜୀବନ ବୀର୍ଯ୍ୟର ଅଧୀନ ଅଟେ । ବୀର୍ଯ୍ୟକ୍ଷୟ ହେଲେ ସ୍ତ୍ରୀ, ଦୌର୍ବଲ୍ୟ, ରକ୍ତବଳର ବିଶେଷରୋଗ, ଦୃଷ୍ଟିହୀନତା, ନୟନକଳା, ଅଜ୍ଞାପ୍ତି, କୋଷ୍ଠକଳା, ବାତ, ପକ୍ଷାଘାତ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଦୃଢ଼ାଗ, ଆଳସ୍ୟ, ଅପସ୍ମାର, ଉନ୍ମାଦ, ଶ୍ୱାସ, ଉତ୍ତାପହୀନତା ଓ ଶରୀର ଲକ୍ଷ୍ୟର ଅନେକ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ଏମନ୍ତ କି ଏକ ବନ୍ଧୁ ବୀର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷୟ ଦ୍ୱାରା ଅସଂଖ୍ୟ ଜୀବହତ୍ୟା ହୋଇଥାଏ ।
ଚରକ କହିଛନ୍ତି ଯେ--

ଆହାରସ୍ୟ ପଟ୍ୟାମ ଶୁକ୍ଳଂ ଚତୁଷ୍ୟ ମାମୁନଃ

ଷପ୍ତୋ ଦ୍ୟସ୍ୟ ବନ୍ଧୁନ୍ ରୋଗାନ ମରଣଂ ବା ନିୟୁଜ୍ଜନ ।

(ଚ. ନ. ୭।)

କାମବେଗ ଶାନ୍ତିର ଉପାୟ ଯଥା--

୧ । ମନସ୍ଥିର ହେବା ଯାଏ ଶୀତଳ ଜଳରେ ବାରମ୍ବାର ମସ୍ତକକୁ ଧୋଇବ ।

୨ । ଯଥେଷ୍ଟ ଅଶ୍ରୁଜଳ ପିଇବ ।

୩ । ଇଚ୍ଛା ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଆମ୍ଭ ଫଳ ଖାଇବ ।

୪ । ଅଶ୍ରୁପାଣିରେ ଦେହକୁ ଭଲରୂପେ ଘଷି ମାଳି ଖୁବ୍ ସ୍ନାନ କରିବ ।

୫ । ଦୁଇ ଖୁଣ୍ଟି ଫଲ୍ଗୁନ ଧାରିବ କିମ୍ବା କାନ ଦୁଇଟାକୁ ଖୁବ୍ ରଗଡ଼ି ମସ୍ତିକ ।

୬ । ୧୫ । ୨୦ ମିନିଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳରେ ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବ ।

୭ । ଶୁଶାନ ଭୂମିରେ ଏକାକୀ ବସି ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କର ଗତ ଓ ମାନବ-ଜୀବନର କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁରତାକୁ ଚିନ୍ତା କରିବ ।

୮ । ବୈରାଗ୍ୟ ଉଦ୍ଦୀପକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଭାବ ବର୍ଦ୍ଧକ ସଦ୍‌ଗୁଣ କିମ୍ବା ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଚରିତ ପଢ଼ିବ ।

୧ । ସୁସାଗର ଅସାଗତା, ଜୀବନ ଓ ଯୌବନର ଅବସ୍ଥା
ବିଷୟ ନେଇ ଭାବନା କରିବ ।

୧୦ । ମନୋହାରୀ ମୃଦୁକ ନୟନର ସମ୍ମୁଖେ ଭାବନା ପ୍ରାଣଶ୍ଳାମ
ଓ ଜାଣିର ଜଗାସନା କରିବ ।

ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ କାମରେ
ନିଷ୍ଠୁର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତ ହୋଇଯାଏ ।

ସତ୍‌ସଙ୍ଗ

ଜୀବନ ଗତନ ପକ୍ଷରେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଓ ସର୍ବପ୍ରସାଦ ସଦାୟ ।
ସତ୍‌ସଙ୍ଗରେ ହୃଦୟର ସଦାବ୍ରତୀ ଶୁଦ୍ଧ ମୁଖରୁ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ ।
ପଣ୍ଡିତ ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମା ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ —

ହୃଦରେ ଓ ମନସ୍ତତ ହୃଦିତ ସତ୍‌ ସମାଗମାନ୍
ସମେଶ୍ଵ ସମତାମୟ ବସିବୁଦ୍ଧି ବସିବୁଦାମ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଦ୍ଧମନରେ ବୁଦ୍ଧ ମନ ହୁଏ, ସମାନ ସଙ୍ଗରେ ସମାନ
ରହେ ଏବଂ ସତ୍‌ ସଙ୍ଗରେ ସଦାବ୍ରତୀ କଲହୋଳ ଥାଏ । (ଆଜି କାଲି
ନାନା କାରଣରୁ ବିଶେଷତଃ କୁସଙ୍ଗ ନଦାପରୁ ବ୍ୟସନି ଥିବାବେଳେ ବ୍ୟସନ
ଅପରୁ ବ୍ୟସନର ବାଳକ ବାବକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ବଢ଼ିଛି ।
ଏହି ଆହତତ୍ୟା ପ୍ରଦୂର୍ବଳ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଶାକରତା ମାନ ବୃଦ୍ଧତାମୟର
ମନ୍ଦର ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେବା ଶିକ୍ଷକ ଓ ପ୍ରୋତ୍ସାହକମାନଙ୍କର
ଅବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷ୍ୟ) ।

ଆତ୍ମ ରକ୍ଷା

“ଉଦ୍ଧବ ଦାସନାୟାନ୍ ନାୟାନ୍ ମ ମାତବୟୁ ।” (ଗୀତା)

ଆତ୍ମରକ୍ଷକକାରୀ ଧୂରୁଷ ପ୍ରବଚନ ନଦାମିତା ମୁଖରୁ ଆତ୍ମପରୀକ୍ଷା
କରିବାକୁ ହେବ । ମୁହଁ ଦିନ ଅବସ୍ୟା ଆଜି ଲଲିତାବରେ ଚଳିଲି
କି ନା ? ମନର ପ୍ରବୃତ୍ତି ସଫଳ ଓ ସଦାବ୍ରତୀ କି ନା ? କପର ଦହିଛି ?
ଏହାକୁ ପୁଣ୍ୟାନ୍ତୁଷ୍ଠ ରୂପେ ବିବରଣ କର ଗାଁର ପରେପୁ ଦୈନିକ
ଡାୟେରୀ (ବିଦିନଦିନ) ରେ ଲେଖି ରଖିବାକୁ ହେବ । ସମାଜ ନ ରଖିଲେ
କୌଣସି ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆତ୍ମରକ୍ଷକ ବିଷୟରେ ଖୁବ୍
କଢ଼ା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରଖିବା ଦରକାର ।

ଭାବୁର ଲେଖିବାର ନୟନା ନମ୍ବର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ।

ମାସ--ବାର ଓ ତାରିଖ

। ପ୍ରସ୍ତାବର ଉଚିତ୍ତ ନାହିଁ ? କେତେ ଦିନରେ ଉଚିତ୍ତ ?

। କେତେଥର ଶୁଣି ଉପାସନା କରିଛ ?

। କେତେଥର ଚରଣ ଶୁଦ୍ଧି ନମସ୍କାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛ ?

। କେତେ ସଙ୍ଗୀତରେ କପ କରିଛ ?

। ଇଚ୍ଛାମୁଦ୍ରା କି ବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧ କରିଛ କି ?

। ଅଜ୍ଞାନରେ ବର୍ଣ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି କି ?

। କୁଣ୍ଡଳ ଚିତ୍ରା କରିଛ କି ?

। କୁଣ୍ଡଳ କଥା କହିଛ କି ?

। କୁଣ୍ଡଳ କଥା ଶୁଣିଛ କି ?

। ଅଶ୍ଳୀଳ ଚିତ୍ର ଆଦି ଦେଖିଛ କି ?

। କୁଣ୍ଡଳ ଉପନାସ ଆଦି ପଢ଼ିଛ କି ?

। ନିଷ୍ପତ୍ତିଜନ କଥା କହିଛ କି ?

। କୁଣ୍ଡଳ ଲେଖ ସମ୍ବନ୍ଧ ମିଶିଛ କି ?

। ଆହାରରେ ସଫଳ ରଖିଛ କି ନା ?

। ନିଦ୍ରାରେ ସଫଳ ରଖିଛ କି ?

ନିୟମିତ ସମୟରେ ବ୍ୟାୟାମ କିମ୍ବା ପ୍ରାଣାୟାମ କରିଛ କି ନା ?

କୌଣସି ପରିଧାନ କରିଛ କି ନା ?

ନିୟମିତ ସମୟରେ ମଳମୁତ୍ରାଦି ପରିଚ୍ଛାଦନ କରିଛ କି ନା ??

କେବଳ ଭାବୁର ତାଲିକାପର ଗୋଟିଏ ଖାତା କରି ତହିଁରେ ଉକ୍ତ ରୂପରେ ଘର କାଟି ତା'ମଧ୍ୟରେ ଦୈନିକ ଯାତ୍ରା ? କରିଛ ବା ନ କରିଛ, ତଦନୁସାରେ 'ହଁ' ବା 'ନା' ଲେଖି ରଖିବ ।

ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିବୃତ୍ତିର ଉପାୟ ଚରକୋକ୍ତ ଯୋଗାୟୁସ୍ୟ

ଯୁଗକୁ ଆବରଣ୍ୟ ଏବଂ ଦୁଃଖକୁ ଶ୍ରେଣ ବୋଲିଯାଏ । ଆଧୁନିକ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସମୁଦାୟ ସେବାକୁ ସଂସ୍ଥାପକ ଶୁଦ୍ଧିଗତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ଯାଇଛି । ଯଥା - ଶାରୀରିକ ରୋଗ, ମାନସିକ, ଆତ୍ମାତ୍ମିକ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ । * । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୱର, ଅତିସାର, ଗ୍ରହଣୀ, ଅର୍ଶ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ରୋଗକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଜାତ ହେବା ରୋଗମାନଙ୍କୁ ଶାରୀରିକ ଏବଂ କାମ, ନିଶ୍ଚାଳ, ଲୋଭ, ମୋହ, ଭୟ, ଉଦ୍‌ବେଗ, ଚିନ୍ତା, କ୍ରୋଧ, ଜନ୍ମାଦି, ଅମୟାର ପ୍ରଭୃତି ମନକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ରୋଗମାନଙ୍କୁ ମାନସିକ ଏବଂ ଅଭିଭାବ, ଅଭିଭୂତ, ଭୁଲ୍‌ବିଷୟ, ଜୀବାତୁ ସଂକ୍ରମଣ ଓ ବସ-ସପର୍ଶାଦି କାରଣରୁ ଜାତହେବା ରୋଗମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମାତ୍ମିକ ଏବଂ ଶାରୀରିକ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଶୂନ୍ୟ, ଭୃଷା ନିଦ୍ରା, ତନ୍ମୟା, ଗର୍ଭବାସ, ଜନ୍ମ ଜର ଓ ମରଣକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ ରୋଗ ବୋଲିଯାଏ ।

୧--ବହୁସ୍ୱରୂପରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ - ଦୁଃଖ ବା ରୋଗ ତିନି ପ୍ରକାର । ଯଥା - ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧୁନିକ ଓ ଆଧୁନିକ । ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୁଃଖ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୱର, ଅତିସାର, କୁଷ୍ଠ ଭଗବତ୍‌ସଦୃଶ ରୋଗରେ ଶାରୀରିକ ରୋଗ ବହୁଧା ବିଭିନ୍ନ ହୋଇ ଥାଏ । ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ମାନସରୋଗ କାମ, ନିଶ୍ଚାଳ, ଭୟ, ଦେଷ, ଲୋଭ, ମୋହ, ବିଧାଦି, ଶୋକ, ଅସ୍ୱପ୍ନା, ଅବମାନ, ଶୃଙ୍ଖଳା, ମାୟାଦୀ ଓ ପରାକ୍ରମ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗରେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ବିଭକ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ବ୍ୟାଧିରୁ ଜନ୍ମ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ଦୃଷ୍ଟ ମନୁଷ୍ୟ, ପିତାତ, ଭୂତ, ଶସ୍ତ୍ର ଓ ସପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଜନ୍ମେ, ତାକୁ ଆଧୁନିକ ରୋଗ ବୋଲନ୍ତି । ଏହି ପରି ଅତିବୃଷ୍ଟି, ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ବଳପାତ, ଭୂମିକମ୍ପ ଓ ଜୋଡ଼ାନ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଉପସ୍ଥିତ

* ଯୁଗସଂସ୍କରଣମାନେଷାଂ ବିକାଶେ ଦୁଃଖମେବତ । (ଚ. ସୁ. ୧ଅ)

ସତଂ ପରକ୍ଷଣଂ ଦୁଃଖଂ ସର୍ବମାନୁବନ୍ଧଂ ସୁଖମ୍ । ମନୁସ୍ୟୁକ୍ତ)

* ତେ ଚତୁର୍ବିଧାଃ- ଆତ୍ମାତ୍ମିକ ଶାରୀରିକ ମାନସ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକାଣ୍ଡ ।

(ସୁ. ସୁ. ୧ଅ)

ହୁଏ, ତାକୁ ଆଧିବୈଦିକ ଦୁଃଖ ବୋଲି ଯାଏ । ଏହାତ ଗର୍ଭବାସ ଦୁଃଖ, ଜନ୍ମଦୁଃଖ, ନବଦୁଃଖ, ଅଜ୍ଞାନ ଦୁଃଖ, ମୃତ୍ୟୁଦୁଃଖ ଓ ନରକଶୋଭାଦି ବହୁ ଦୁଃଖ ଅଛି, ଯାହାକି ସମସ୍ତ । ଭେଦରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

ଗର୍ଭବାସ ଦୁଃଖର ବିବରଣ — ସେତେବେଳେ ସୁକୁମାରକୃତ ଜୀବ ବହୁମଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗର୍ଭମଧ୍ୟରେ ବାସ କରି ଉଲ୍ଲୁ ବା ଗର୍ଭବରକ ଚର୍ମ ଦ୍ଵାରା ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ତାର ପୁଷ୍ଟ, ଶ୍ରୀବା ଏବଂ ଅସ୍ଥି ପ୍ରଭୃତି ଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ରହେ । ସେତେବେଳେ ଜୀବ ଅତି ଯାତନା ଭୋଗ କରେ । ଗର୍ଭଧାରଣୀ ଯାହା କିଛି ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ କଟ୍, ଅମ୍ଳ, ଲବଣ, ଉଷ୍ଣ, ଖାନ୍ତି, ଦ୍ରବ୍ୟ ଶ୍ଳେଷ୍ମନ କରେ, ସେ ସବୁ ତାକୁ ରସ ଜଠର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ଷ୍ଣ ହୋଇ ଗର୍ଭସ୍ଥ ଜୀବର ଅନ୍ତଃମୁଖ ଦାହ ଉତ୍ପାଦନ କରେ, ଜୀବ ତଦ୍ଵାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଳେଶ ଭୋଗ କରେ । ସେ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ତା'ର ନିଜର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ପ୍ରସାରଣ ବା ଆକୃଷ୍ଟନାଦି କିଛି କରି ପାରେ ନାହିଁ । ବସ୍ତ୍ର, ମୁଣ୍ଡର ମହାଗ୍ରନ୍ଥରେ ସେ ପଡ଼ିରହେ । ଫଳରେ ସେ ସକଳ ବିଶୟରେହିଁ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ଚେତନା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ତା'ର ଅସ୍ଥାତ ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଜନ୍ମର ଘଟନାପ୍ରମୁଖ ସ୍ମରଣ କରି ଥାଏ । ସୁଖସୁ କର୍ମ ନିବନ୍ଧନ ଜୀବ ଅତି ଦୁଃଖରେ ହିଁ ଗର୍ଭରେ ବାସ କରେ । ପରେ ସେତେବେଳେ ତା'ର ମୁଖ ମଣ୍ଡଳ ବସ୍ତ୍ରା, ମୁଣ୍ଡ, ରକ୍ତ ଓ ରେତ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରାସିତ ହୋଇ ଥାଏ । ପ୍ରବଳ ପ୍ରସୂତ ଗର୍ଭସ୍ଥ ପବନ ତାର ସମସ୍ତ ଅସ୍ଥିବନ୍ଧନକୁ ପ୍ରାଡ଼ାଦେଇ ତାକୁ ଅଧୋମୁଖକରି ଚାଲିନା କରେ । ସେତେବେଳେ ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଗର୍ଭଦୁଃଖ, ଯଥା--ଜୀବ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେବା ମାତ୍ରେ ମୁକ୍ତି ହୋଇ ପଡ଼େ । ସେତେବେଳେ ବହୁର୍ଜଗତର ବାୟୁର ଶ୍ପର୍ଶରେ ତା'ର ଜ୍ଞାନଲୁପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବ୍ରଣରୁ ବାହାରିଥିବା କୃମିଭଳ ସେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ ତା'ର ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ କଷ୍ଟେ ବିକାଶ ହେଲାପରି କରତରେ କାଟି ହେଲାପରି ବୋଧ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଜୀବ ଦେହର କଣ୍ଡୁ ନିବାରଣ କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସମର୍ଥ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ଵ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସ୍ତନ୍ୟସ୍ଥି ତା'ର ଆହାର । କିନ୍ତୁ ସେଇ ଆହାର ମଧ୍ୟ

ପରର ଇଚ୍ଛାରେ ହିଁ ସମାଧାନ ହୋଇ ଥାଏ । ସେ ଅନୁର ଶତ୍ୟାବଳୀ
ଶୟନ କରେ, ପିପିଲିକାଦି ଗଛ ଏବଂ ଯତ୍ରିକା ମଣିଆଦି ତାକୁ ଦୃଶ୍ୟ
କଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସେତେବେଳେ ତାକୁ ନିଦାରେଇ କରବାକୁ ସମର୍ଥ
ହୁଏ ନାହିଁ । ସେହି ସମୟରେ ସେ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଆଜ୍ଞାନ ମୋର
ଥାଏ, ତା'ର ଅନ୍ତଃକରଣ ମୋହାବୃତ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ
ଅଜ୍ଞାନ ଓ ଅନାଗତ ଜନ୍ମସଂସାରରେ ବାଧ୍ୟବିଧାନର ଯେଉଁ ସବୁ
ଦୃଶ୍ୟଗୁଣ ହୁଏ, ତାହା ସେ କିଛି ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ
କ୍ଷଣ ହିଁ ଅନୁଭବ କରେ । ସେତେବେଳେ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ ଯେ—ମୁଁ
କିଏ ? କେଉଁଠାରୁ ଆସିଛି, କୁଆଡ଼େ ଯିବି, କି ବଚନରେ ମୁଁ ବନ୍ଧା
ହୋଇନିହତୁ, ମୋର ବଚନର ଯୁକ୍ତିକାରଣ କ'ଣ ? ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ଏ
ଅନାର୍ଯ୍ୟ, ବାଚ୍ୟ ଓ ଅବାଚ୍ୟ କ'ଣ ? ଧର୍ମ କ'ଣ ? ଅଧର୍ମ ବା କ'ଣ ? ମୁଁ
କେଉଁଠାରେ ଜପର ଭାବରେ ଉଦ୍ଭବ ? ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା କ'ଣ ଏବଂ
ତା'ର ନିଶି ତୋଷ ବା କ'ଣ ? । ଏହି ପରି ହିଁ ସମସ୍ତ ପଶୁକୁଳା ଶିଶୋତର
ପରସ୍ପର ମୁହମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନସ୍ଥାନ ମହାଦୃଷ୍ଟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

କରାଦୃଷ୍ଟ—ମନୁଷ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଚାର୍ତ୍ତକ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ
ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ତା'ର ଅତି ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୋଇଯାଏ,
ଦନ୍ତପାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ହୋଇପଡ଼େ ତା'ର ଦେହର ନାନାପ୍ରାଣ ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଶିର
କାଳରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ, ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି କମିଯାଏ, ନାସାବରରୁ
ଲେପ ଘାତ ବହୁର୍ବିତ ହୁଏ, ଦେହ ସଙ୍ଗତା କମିଯାଏ ହୁଏ, ଦେହର
ଅସ୍ଥି ସ୍ଥଳି ଫୁଟି ଉଠେ, ମେରୁଦଣ୍ଡ ନର ହୋଇପଡ଼େ, ଜୀବାତ୍ମାର
ଦୁର୍ବଳତା ଦେହରୁ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟ କମିଯାଏ, ଶାସ୍ତ୍ରର କେଣ୍ଡା ଶୀଘ୍ର
ହୋଇଯାଏ, ବସିବା, ଉଠିବା ଶୋଇବା, ବୁଲିବା ପ୍ରଭୃତି କର୍ମ ଅଜ୍ଞବ କଷ୍ଟ
ମଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ, ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି କମିଯାଏ, ଗନ୍ତର ଲଳା ପ୍ରବାହରେ ମୁଗ
ବିବର ସଙ୍ଗତା କିଲ୍ଲ ହୋଇ ଚାହେ । ସେତେବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୁଡ଼ିକ
ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ରହେ ନାହିଁ, କେଳ ମରଣୋନ୍ମତ ହୁଏ । ତା'ର ସ୍ମରଣ
ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ, ସେଇକ୍ଷଣି ଅନୁଭବ କରାଯିବା ବିଷୟ
ପରକ୍ଷରେ ପାରିଯାଉଥାଏ, ପଡେ କଥା କହିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେତେ
ବେଳେ ମହାହୁମ ବୋଧ ହୁଏ; କାପ ଶ୍ୱାସାଦିବେଗର ଆତ୍ମାସରୁ ପ୍ରାୟ

ନିଦ୍ରା ଦୂର ନାହିଁ । ଆଉଁଶମଧ୍ୟ ଜଳପ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବସ୍ତ୍ର ନ ଓ ଉତ୍ଥାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟତୀତରେ ସବୁଦିନ ପରେ ସାମାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଧୂଳି ଲଳିତ ଭୃଷାଦି ନିକଟରୁ ପଦ୍ମ, ଅମ୍ବୁମାଳିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ତା'ର ସମସ୍ତ ଶରୀରବିନ୍ଦୁ ଗୁଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ଲେବଳ ଆହାର ନିଦ୍ରାରେ ଘିଁ ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ବଢ଼ିଥାଏ । ପ୍ରତି ପ୍ରକରେ ମରଜନମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନାସାପ୍ରାପ୍ତ ହେବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁଗଣର ନିବେଦନ ପାତ୍ର ହେବା ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଇ ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମାନ୍ତରାଳ ଘଟଣା ପରି ଯୋଗିନୀ ନାଲର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସୂଚକ କରି ଅଳ୍ପ ଦୁଃଖୀ ଯାହା ହେଉଥାଏ ପଡ଼େନାହିଁ କହାଯାଏ । ଏହିପରି ଜଗନ୍ନାଥର ଦୃଶ୍ୟରାଶି ଜାତୀୟର କରି, ଯୋଗ ଦୃଶ୍ୟମୟ ମୃତ୍ୟୁର ନିକଟ ବାନ୍ଧି ହୁଏ ।

ମରଣ ଦୃଶ୍ୟ -- ଜଗନ୍ନାଥ ମନୁଷ୍ୟ ପଦ୍ମା ଆସ, ତା'ର ନାଭି ପତ୍ର ଓ ଶ୍ରୀରା ଶିଥିଳ ହୋଇଯାଏ । ସେ ବାରମ୍ବାର ଗାତ ଶ୍ରେଣୀରେ ବାରମ୍ବାର ନିଦ୍ରାବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ସେ ସମୟରେ ସେ ଆବଶ୍ୟକ ସମ୍ପଦ ସୁବର୍ଣ୍ଣ, ଧାନ, ଘୃତ, କଳସ, ଭୃଷ, ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶୁଦ୍ଧାଦି ପ୍ରତି ଏକାକ୍ର ମମତାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଶ୍ରୀମତୀ କରନ୍ତି, ଏସବୁ କମଳ ତା'ର ନିକଟ ରହିବ । କ୍ରମେ କରନ୍ତି କାଟିଲି ମରି, ଶରୀର ବାହ୍ୟରେ ବିଦ୍ଧ ହେଲା ପରି, ଦାରୁଣ ରୋଗ ମାଡ଼ାନ୍ତି ତା'ର ସର୍ବ ଆସିନିକଟ ହେଲା ଯାଏ । ସେ ବାରବାର ନାଭି ମାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧ, ତା'ର ଆଖିର ପିତ୍ତଳା ଦୂର୍ବିତ ହୁଏ, ତାକୁ, କଣ୍ଠ ଦେଖି ଏ ପରି ଶୁଣିଯାଏ ଏବଂ କଣ୍ଠରୁ ଦୃଢ଼ଦୃଢ଼ ଧୂଳି ଉଠେ, କଣ୍ଠ ଗୁଳି ହୋଇଯାଏ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ ଶ୍ଵାସ ଉଠେ, ସର୍ବ ଶରୀରରେ ବିଷମ ତାପ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ, ସେ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସୁଧାକୃର ହୋଇ ଉଠେ, ତା'ର ପରାଜିତ ନାଲିର କରାନ୍ତି । ହସ୍ତରେ ନିପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଅଳ୍ପ କେନ୍ଦରେ ତା'ର ପ୍ରାଣ ଶୁଦ୍ଧି ବାହାରି ହୁଏ । ତାର ପରେ ସେ ଅଳ୍ପ ମୟ ପ୍ରତି ଯୋଗ୍ୟ ଧୂଳିର କଣ ଅବଶିଷ୍ଟ ଯାତନା ହୋଇ କରନ୍ତି । (ବ୍ରହ୍ମସୁବିତ-୨୩୮ ଅ) ଅଧିକ କି, ଏ ବିଷୟରେ ମହର୍ଷି ପରାଜିତ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ-

‘ପରିଶ୍ରାମଦାପସ୍ୟାହ ଦୁଃଖୈର୍ଗୁଣବୃତ୍ତି ବିବେଚ୍ୟାତ୍ ଦୁଃଖାନମକ
ସର୍ବଂବିବେକନଃ’ । ୩ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହିଦିଅ- ଏହି ସବୁ ଦୁଃଖ ବା ବିବେଚନା ମୂଳ କାରଣ
କ’ଣ ? ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଯଥା--

ଆତ୍ମନଃ ପୁରୁଷୋ ବେଗାଶ୍ଚାତ୍ମଜାଃ କାରଣଂ ହ ପଃ

ସ ଶନୋଜୁମହୁକ୍ତଂ ଚ କର୍ମ କର୍ମଫଳାଦିକମ୍

ନ ହ୍ୟୁଚେ ଚେତନା ପାତୋଃ ପ୍ରକୃତ୍ୟଃ ସ୍ବଭୁତୁଃଖନିୟଃ ।

(ଚ. ସ୍ବ. ୨୫ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ସ୍ବଳ ଶରୀର ଯାହା ପୁରୁଷ ଅଟେ କୃତ୍ୱଠାରୁ ଗଠ
କରି ପୁରୁଷ । ଏହାର ନାମ- କର୍ମପୁରୁଷ, ଭୂତାତ୍ମା ଓ ଚେତନା । ଏହି
ଭୂତାତ୍ମା କାର୍ଯ୍ୟମନୋବାକ୍ୟରେ ଶକ୍ତିବି ବିଷୟମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ସମ୍ଭବ
ରଖି ସେ ଗୁଡ଼ିକର ଅଯୋଗ, ଅନ୍ଧ ଯୋଗ, ମିଥ୍ୟାଯୋଗ ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା
ସମ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମ ଧର୍ମ ରୂପ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଶକ୍ତି ବୁଦ୍ଧିର
ସାହାଯ୍ୟରେ ସଞ୍ଚୟ କରି ଥାଏ ଏବଂ ତାର ଫଳ ସ୍ବରୂପ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବା
ଆବେଶ୍ୟ ଓ ଭେଦ ଉପଭୋଗ କରେ । ଆତ୍ମାର ଅଧିଷ୍ଠାନ ବ୍ୟତିରେକେ

୩* ତୃଷାଶୁଷ୍ୟତ୍ୟାସ୍ୟ ପିବତି ସଲିଳଂ ଶୀତ ମଧୁରମ୍

କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ କବଳୟତି ମାଂସାଦି କଳତମ୍ ।

ପ୍ରତ୍ୟସ୍ତେ କାମାର୍ଗୌ ନିବିଡ଼ିତଂ ମାଲିଙ୍ଗତି ବଧୂମ୍

ପ୍ରତିକାରଂ ବ୍ୟାଧ୍ୟଃ ସୁଖମିତି ବିପର୍ଯ୍ୟୟତି ଜନଃ ॥ (ଭର୍ତୃହରି)

ଜନ୍ମ ସ୍ୟାଶୁଚି ଶୂନ୍ୟରସ୍ୟ ଚ ସୁଖ ଦୁଃଖେ ଚ ନାସ୍ତ୍ୟନ୍ତରମ୍

ସ୍ବେଚ୍ଛା କଳ୍ପନଦ୍ୱାତୟୋଃ ଖଳୁ ସୁଧା ବିଷ୍ଣୁ ଚ କାମ୍ୟାଶନମ୍

ରମ୍ଭା ଚୁଶୁଚିଶୁକ୍ଳେ ଚ ପରମପ୍ରେମପ୍ରଦଂ ମୃତୁରତଃ

ସହାସୋଽପି ସମଃ ସ୍ବର୍ଗମ୍ ଗତିଭିକ୍ଷାନୋନ୍ୟାନ୍ୟସ୍ତବଃ ସମଃ ।

(ସଂକ୍ଷେପେନ)

ସୁଖ ଦୁଃଖର ଉତ୍ପତ୍ତି ଦେ ନାହିଁ । ସୁଦୃଢ଼ ରୋଗ, ଶୋକ, ସୁଖ,
ଦୁଃଖାଦିକ, ସମସ୍ତ ସଂସାରକ ମୂଳ ହିଁ ଆତ୍ମା ।

ଆତ୍ମାର ପରିଚୟ

ଶରୀର ମିଥ୍ୟା ଗ୍ରାମଂ ମନୋ ବୁଦ୍ଧିଂ ମହତ୍ତ୍ୱ ବା
ଆତ୍ମାନମସ୍ମନ୍ମନେ ଭୂତଂ ପ୍ରାଣଂ ଚ ଚେତନାମ୍ (ଗୀ. ବି. ଘ.)
ଆତ୍ମା ଜଃ କରଣୋପାୟାତ୍ ଜ୍ଞାନଂ ତସ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତତେ
ଚେତନାବାନ୍ ପରଶ୍ଚାତ୍ମା ନରଃ କର୍ତ୍ତା ନିରୁଦ୍ୟତେ । (ଚରକ)
କ୍ଷରଂ ମହଦତ୍ତ ଖ୍ୟାତଂ ପ୍ରଧାନଂ ପ୍ରକୃତ ମୈତ୍ରାନ୍
ଯୋନିଗ୍ରାସା ଶତାଘ୍ରସଂଶ୍ଳୁଚନା ଯାତୁଗତ୍ୟପି
କ୍ଷରଂ ତଦ୍ୱିଚ୍ୟଂ ବିଦ୍ୟାତ୍ ବିଦ୍ୟାତ୍ୟକ୍ରପ୍ରାୟତତଃ
ଉନ୍ମୁକ୍ତଭେଦ ମତ୍ୟକ୍ରଂ ତଦ୍ୱ୍ୟକ୍ରଂ ବହୁଭେଦବତ୍ (ଗୀ. ବି. ଘ.)
ସଦ୍ଭାମାତ୍ମା ଶରୀରଂ ଚ ସୟମେତଦ୍ୱିଦଶ୍ଚବତ୍
ଲୋକସ୍ତ୍ରିଷ୍ଠିତ ସଂସାରାତ୍ ତସ ସର୍ବଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତମ୍
ସ ସୁମାନ୍ ଚେତନଂ ତତ୍ତ ତତ୍ତାଧିକରଣଂ ସ୍ୱରୂପମ୍
ବେଦସ୍ୟାସ୍ୟ ତଦର୍ଥଂ ହି ବେଦୋଽୟଂ ସଂସ୍କାଶିତଃ । (ରା. ପୁ. ୧ ଅ)
ଶରୀରେନ୍ଦ୍ରିୟାନ୍ତସ୍ତତ୍ତତ୍ତ ସଦୟଂ ପୁରୁଷ ମାତସତେ, ଆତ୍ମାନମେକେ ।
(କା. ସଂ.)

ଏହିମତ ଆତ୍ମତଃ ପ୍ରାଣ ଆତ୍ମତ ଆଶା, ଆତ୍ମତଃସ୍ମର, ଆତ୍ମତ ଆକାଶ,
ଆତ୍ମତସ୍ତେଜଃ, ଆତ୍ମତ ଆଗ ଆତ୍ମତ ଆବର୍ତ୍ତବିଚ୍ଚେଦେଶବି,
ଆତ୍ମତାୟନମ୍, ଆତ୍ମତା ବଳଂ, ଆତ୍ମତା ବିଜ୍ଞାନମ୍, ଆତ୍ମତା ଧନମ୍,
ଆତ୍ମତଃ ଶକ୍ତିମ୍, ଆତ୍ମତଃ ସକଳ, ଆତ୍ମତା ମନଃ, ଆତ୍ମତା ବାକ୍,
ଆତ୍ମତା ନାମ, ଆତ୍ମତା ମନ୍ତ୍ରା, ଆତ୍ମତଃକର୍ମାଣି, ଆତ୍ମତ ଏବ ଇଦଂ
ସବମ୍ । (ଭୂତଗାୟ ଉ. ୭ । ୨୭ । ୧

ଶରୀର ଓ ଆତ୍ମା ଅନାଦି

ଆତ୍ମନାସ୍ୟାତ୍ମନଃ ନେଷପାରମର୍ଥ୍ୟମନାଦିକମ୍
ଅତଦ୍ୱୟୋରନାଦିଭାତ୍ କଂ ପ୍ରବ ମିତନୋଦ୍ୟତେ । (ରା. ଗୀ.)

ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ୍ଭା ଅନାଦି ଏବଂ ତା'ର କ୍ଷେତ୍ର ଶରୀର ମଧ୍ୟ ଅନାଦି
ଅଟେ । ଅତଏବ ଶରୀର ଆଗର କି ? ଆମ୍ଭା ଆଗେ ତାହା ବୋଲି ଯାଇ
ନପାରେ ।

ଚରକୋକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଓ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ-ଯଥା--

“ଶାମନ ବୁଦ୍ଧିରବ୍ୟକ୍ତମହଂକାରୋପଥାଶ୍ଚମଃ
ଭୂତପକ୍ୱତ୍ୱଋତ୍ୱା ବନାବଶ୍ଚୈବ ଗୋଡ଼ଶ
ବୁଦ୍ଧିତ୍ୱା ଶି ମନଃ ବ ଗମ୍ୟ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟାଣି ଚ
ସମନଶ୍ଚାଶ୍ଚ ମନଃ ଥା ବନାବ ଲଳ ସଞ୍ଜିତାଃ
ଲଳ କ୍ଷେତ୍ରଂ ସମୁଦୟଂ ସଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତବଞ୍ଚିତମ୍
ଅବ୍ୟକ୍ତମସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଂ ରୁଚିତ୍ୱା ବିଦୁଃ
ଜାୟନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧିରବ୍ୟକ୍ତାଃ ବୁଦ୍ଧ୍ୟାତ୍ମିତ ମନସତେ
ମ ଂ ଶାମ୍ୟତଂକାରଂ ଜଗାଦକ୍ତେ ଯଥାନ୍ତମମ୍
ତତଃ ସ୍ୟ ଶିମ୍ୟତଂକାରଂ ନାମନାୟକତ ଉଦ୍ୟତେ
ପୁରୁଷଃ ପଳୟନ୍ କରୟତି ପୁନଶ୍ଚିତ୍ତେ ବିପୁଜ୍ୟତେ
ଅବ୍ୟକ୍ତାଃ ବ୍ୟକ୍ତାଃ ପାଦ ବ୍ୟକ୍ତ ଦବ୍ୟକ୍ତତାଂ ପୁନଃ
ଚକ୍ରସମାଦ୍ୟା ମାବଧୁ ଶୁଦ୍ଧତତ୍ ମଗବର୍ତ୍ତନେ
କେତ୍ରଂ ତଃ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଃ ଅହଂକାର ପରଶ୍ଚ ଯେ
ଜ୍ଞାନପ୍ରାପ୍ତଃ କେତ୍ରଂ ନ କେତ୍ରଂ ଯେ ଭୂତୋଦ୍ୟଥା (ଚ.ଶା.ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ *ମହାଭୂତ, *ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, *କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ, *ଶରୀରୀର ବିଷୟ,
ମନ, ଅହଂକାର ଏ ବୁଦ୍ଧି ଏ ସମୁଦାୟର ନାମ କ୍ଷେତ୍ର । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରର
ଯେ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ, ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅଟେ । ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅକ୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତ ବୋଲନ୍ତି ।

ଯୋଗସଂହାରଃ କାର ମୂଳା ତଂ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ତେ
ତଃ କେତ୍ରଜ୍ଞଂ ଭୂତମାଶି ସ ଭୂତାନୁରାଗ୍ୟତେ ବୁଦ୍ଧିଃ
ଶବ୍ଦସଞ୍ଜେନ୍ଦ୍ରିୟାନଃ ସମକଃ ସଦ୍‌ବଦ୍ଧନାମ୍
ଯେନ ବଦତପୁନେ ସଦଂ ପୁଣଂ ଦୁଃଖଂ ଚ ଜଳପୁ
ତାବୁଦ୍ଧିଃ ଭୂତସଂଜ୍ଞା ମହାନ କ୍ଷେତ୍ରଜ୍ଞ ଏବ ଚ ।
ଉଦାହରଣେ ଭୂତେଷୁ ଶ୍ଚିତଂ ତଂ ବ୍ୟାପ୍ୟ ତ୍ୱହୁତଃ

ତୋ ଧର୍ମ ପଣାଚୟନା ପାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧତୋ ସଦ୍

ଯାହାଂ ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବା ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ (ମନ)

[illegible]

[ॐ : ॐ : ॐ]

ଅନ୍ୟତ୍ର ଚ-ଶବ୍ଦିକାରଃ ମରତ୍ୟୁଃ । ସ୍ତ୍ରୀସ୍ତ୍ରୀବତ୍ତ୍ୱମନୁଜମୃତ୍ୟୁଃ । [ଗ: ୩: ୧୩]

ଏହି ସମ୍ଭାଷଣ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଦେ-ଶ୍ରମଦ୍ବିବଚ୍ଚରୀତାରେ
ଦେଉଁ ନର, ଅନ୍ଧର, ଅନ୍ୟର ରମ ନିମାତ୍ତ ପୁରୁଷକୁ ଆତ୍ମା
ବୋଲୁପାରିବୁ ତାହାହିଁ ନରନଜନ ଅବସର ଆତ୍ମା ।

ସେଥି ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ବିନାଶ, ବ୍ୟକ୍ତିବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଶର ପୁରୁଷ,
ତାକୁ ଶଙ୍ଖାହାରୀ, ଜନାୟା ବା ବୁଦ୍ଧାୟା ବୋଲିପାଏ । ଏହି ଭୂତାୟାର
ଯେ ପ୍ରେରକ, ସାମୀ-ସେ ଅବ୍ୟକ୍ତ, କର୍ତ୍ତା ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅପର ପୁରୁଷ ।
ତାକୁ ବିଶ୍ୱାୟା, ବିଶ୍ୱାହୀନ, ବିଶ୍ୱାକର୍ମୀ ବା ବିଶ୍ୱାଦ ବୋଲନ୍ତି । ଏହି ଶର-
କ୍ଷକ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅବ୍ୟକ୍ତ ପଦ୍ମରୁ ଯେ ଅନ୍ତର ଅସକ, ବାକନୋମ-ଅବ୍ୟୟ
ପରମେଶ୍ୱର ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ବା ମନୋୟା ଅଟେ । ଗୀତାରେ
ଲେଖାଅଛି ଯେ—

ଏକ ଏକ ହୁ ଭୁଗାମ୍ନା ଭୁନତ ଭୁନତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ତଃ

ଏକଥା ବହୁଥା ତେବେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବ । [ଗୀତା]

ଦାବନୀ ପୁରୁଷୋ ଲେକେ ଷଷ୍ଠ ଶ୍ରୀଷ୍ଠ ଏବଂ

କ୍ଷିରଃ ସର୍ବାଣ୍ଡ ଭୂତାନ୍ କୃତସ୍ତୋତ୍ରୋଽପି ଉଚ୍ୟତେ

ଉତ୍ତମ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ନମଃ ମନଃସମ୍ପଦାଦୟତଃ

ଯୋ ଲୋକସମ୍ମୁଖେ ବିନୟ ବିସର୍ଜ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ. ଶ୍ରୀରାମ

ଯଦ୍ବାଚ୍ ଶରମଜାତୋଽହମସିଦ୍ଧପିଶ୍ରେୟମଃ

ଅତୋତ୍ତମ ଲେଖକ ବେଦେ ଚ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ [ଗୀତା]

ମୋଟ କଥା- ଷର ଧୂରୁଷ ଲିପ୍ତ, ଅଷର ପୁରୁଷ ନିଲିପ୍ତ ଏବଂ ଅବ୍ୟୟ ପୁରୁଷ ଅସଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବିକାଶ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଅବସ୍ଥା ଯାତ ହେବାର ଅଟେ ।

ଅସ୍ୟାମୁନଃ ମତ୍ତଃ କବନ୍ଧ୍ୟବନ୍ଧାଃ ପଳାଶୁଃଃ ସ୍ତମ୍ଭସ୍ତମ୍ଭସ୍ତମ୍ଭୋ ବା
 ସମ୍ମାତ ମୁକ୍ତାମୁକ୍ତମୁକ୍ତସ୍ତମ୍ଭୋ ବା ତାନ୍ଦ୍ୟା ନ ବନ୍ଧ୍ୟାଃ କତାବଦାମ୍ଭା
 (ଅନ୍ତୋରାସ ବାଦ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଶରୀରୀ ବା ଜୀବାତ୍ମାର ଅବସ୍ଥା ସାତ ପକାର ଅଟେ ।
 ଯଥା--୧ କାରରଣ, ୨ ସ୍ୱପ୍ନ, ୩ ଜ୍ୱା, ୪ ମୋହ, ୫ ମୁକ୍ତା, ୬ ମରଣ
 ୭ ମୁକ୍ତ ବା ପରମାତ୍ମାରେ ଯୋଗ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମାକ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାତ୍ର
 ଅବସ୍ଥା ମୋହାଦିକ ଆତ୍ମାର ବିକାରବଦ୍ଧା ଏବଂ ଶେଷାକ୍ତ ଅବସ୍ଥାଟି
 ନିର୍ବିକାର ଅଟେ । ତତ୍ତ୍ୱେନ ଲେଖିଲୁ ଯେ

ବିକାରସ୍ୟ ଧାତୁରୈଷମ୍ୟଂ ସାମ୍ୟଂ ପ୍ରକୃତ୍ତ୍ୱେ ନୃତ୍ୟତେ । ୧ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ୱପ୍ନ, ସ୍ୱପ୍ନ ଓ କାରଣ ଶରୀରସ୍ଥ ଧାତୁମାନଙ୍କର
 ବୈଷମ୍ୟକୁ ବିକାର ଏବଂ ଧାତୁର ସମତାକୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବା ପ୍ରକୃତ୍ତ୍ୱ
 ବୋଲନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ--

ଯଥାଗ୍ରା ସ୍ୱଳ୍ପଦେହଃ କର୍ମେଣ ବୈଷମ୍ୟଂ ରୋଗକାରଣମ୍

ବାତପିତ୍ତକଫାଜ୍ଞାନଂ ସାମ୍ୟଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକରଂ ଯଥା ।

ଯଥା ପ୍ରାୟଶ୍ଚ ସୁସ୍ଥଦେହେ ବୈଷମ୍ୟଂ ରୋଗକାରଣମ୍

କାମଦେହାଦି ଧର୍ମଧାତୁସାମ୍ୟଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକରଂ ଯଥା ॥

ବୃଦ୍ଧକର୍ମସମୂହଃ କ୍ୱଚିତ୍ ପାତୁରପ୍ୟୁମବ୍ୟୟଃ

ତେନାମୁନଃ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବତ୍ତ୍ୱଃ ସମଘଂ ବୀର୍ଯ୍ୟବତ୍ୟୟୋଃ ।

[ଗୀ. ଓ. ଭ]

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେପରି ସ୍ୱଳ୍ପ ଦେହରେ ଅଗ୍ନିର ବୈଷମ୍ୟ ରୋଗର କାରଣ
 ଏବଂ ବାତପିତ୍ତ କଫର ସାମ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଅଟେ, ଯେପରି
 ସ୍ୱଳ୍ପ ଦେହରେ କାମ ନୋପାଦର ବୈଷମ୍ୟ ରୋଗର କାରଣ ଏବଂ
 ସେମାନଙ୍କର ସମତା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଦେହ ଅଟେ, ସେହିପରି ଜ୍ଞାନ ଓ କର୍ମର
 ବିଷମତା ଓ ସମତା ଅନାଦି ଭୂତାତ୍ମାର ବିକାର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର କାରଣ
 ଅଟେ । ଅବଶେଷ ଗୀତାରେ ନିର୍ବିକାର, ପୁରୁଷର ପରିଚୟ ଦେଇ
 ବୋଲିପାରିଛନ୍ତି—

୧ । ନାପୁଲେ ହେତୁ ବୈଷମ୍ୟାତ୍ ବିଷମା ଦେହଧାତବଃ

ହେତୁସାମ୍ୟାତ୍ ସମାପସ୍ତସାଂ ସ୍ୱାସ୍ଥବୋ ପରମଃ ସଦା (ଗ.ସୁ. ୧୭/୨)

ବୁଦ୍ଧଭୂତଃ ପ୍ରସନ୍ନାତ୍ମା ନ ଶୋଚନ୍ତି ନ କାମନ୍ତି, ମମଦୁଃଖ ସୁଖଃ ସ୍ବପ୍ନଃ
ଗୀତା ବଜ୍ରାନ ବ୍ରହ୍ମ୍ୟନ୍ତେ ଅବ୍ୟୟ ପୁରୁଷର ଧାତୁସମୁଦୟଲକ୍ଷଣାଶ୍ଚିତ୍ତ ଯେ-
ଜ୍ଞାନଂ କର୍ମେ ତ ଧ୍ୟାୟନ୍ତି ଆତ୍ମନଃ ଧରଣଶ୍ଚରତଂ
ଜିଜ୍ଞାସା ବା ଶୈବ୍ୟା ବା ଯତଃ । ଯତ୍ ସ ବହୁଲଃ (ଗୌ.ବ.ସ୍ୱା)

ଯାର କଥା ଏହି ଯେ-- ସୁଖ, ସୁନ୍ନ ଓ କାରଣ ଶବ୍ଦରେ ଧାତୁ
ମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସମଭାସାମନ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ସ୍ବପ୍ନ । ଅତଏବ
ଆତ୍ମର୍ଥ୍ୟ ସ୍ବଚ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ବପ୍ନ ପୁରୁଷର ଲକ୍ଷଣ ଏହିପରି ଲେଖିଛନ୍ତି-ଯଥା-

ସମଦୋଷଃ ସମାଗିଶ୍ଚ ମମଧ୍ୟାତ୍ମ ମଳକ୍ଷ୍ମଣଃ

† ପ୍ରସନ୍ନାତ୍ମସ୍ତଦ୍‌ମନଃ ସ୍ବପ୍ନ ଇତିଦ୍ରବ୍ୟାଦୃତେ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଯା'ର ଶରୀରରେ ବାଚନିକ ଓ ଯେ ଏବଂ ତିନି ଶାସ୍ତ୍ରର
ଦୋଷ ଏବଂ ରକ୍ତ ଓ ତମ ଏ ଓ ଦୁଇ ମାନସ ଦୋଷ ନ୍ୟୁନାୟକ
ନିରହାଲ ସମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ, ଯା'ର କଠଗଣ୍ଡି, ରସାଦି ସପ୍ତ ଧାତୁଗତ
ଅଗ୍ନି ଓ ପିଣ୍ଡମହାତ୍ମକ ସମୁଦ୍ଧା ଅଗ୍ନି (ମନ, ଶାଷ୍ଟ୍ୟ ବା ବିଷମ ନ ହୋଇ)
ସମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଏ, ଯାର ଜଜ୍ଞା, ଜ୍ଞାନ ଓ ନିୟାତ୍ମକ ତିନି
ଆତ୍ମର ଧାତୁ ଏବଂ ରସ, ମଳ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, କଞ୍ଜା ଓ ବର୍ଣ୍ଣରୂପ
ସାତ୍ ସୁକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଧାତୁ ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ବପ୍ନ ଓ ଆତ୍ମବାଦି ଉପଧାତୁ ଏବଂ
ମୃତ, ସ୍ବପ୍ନସ୍ବପ୍ନାଦି ମଳ ତଥା ସେମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ହିତ୍ୱାକଳାପ
ସମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ରହି ଥାଏ, ଏବଂ ଯାର ଶରୀରମ୍ଭା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୁଦ୍ଧ ଓ
ମନ ପ୍ରସନ୍ନ ଥାଏ, ତାକୁ ସ୍ବପ୍ନ ବୋଲିଯାଏ । ତାତ୍ପର୍ଥ୍ୟ ଏହିଯେ

ସ୍ବପ୍ନିନ୍ ନିର୍ବିକାରରେନ ଚିତ୍ତେ ଇତି ସ୍ବପ୍ନଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୂମି ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତି ଭୂମି ଅବିହମ କରି ସମଭୂମି
ଲୁହ କରିଥିବା ସ୍ଥିତିପ୍ରସ୍ଥ ପୁରୁଷ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ସ୍ବପ୍ନ ପୁରୁଷ ।

ଅତଏବ ଗୀତାରେ ଲେଖାଅଛି--ସମଦୁଃଖ ସୁଖଃ ସ୍ବପ୍ନଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଖଃ ଦୁଃଖାଦି ଦୈତି ପ୍ରପଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ସମ ବା
ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ପୁରୁଷର ନାମ ସ୍ବପ୍ନ ପୁରୁଷ ଅଟେ ।

† । ତତା ବ୍ରହ୍ମଃ ସ୍ବରୂପେ ବସ୍ତାନମ୍ (ସୋଗତର୍ଜନ)

ନ କରବାର ନାମ- ଅନ୍ତୋଗ ଏବଂ ପରଃ ସତ୍ତା ପୁଞ୍ଜରତ୍ତ୍ୱ, ଅପବିତ୍ର, ଦୃଶ୍ୟଜନକ କଥା ବିଷୟାନ୍ତ ଓ ଶବ୍ଦରତ୍ତ୍ୱର ପର ଆଦ୍ରାଣ କରବାର ନାମ- ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ଅଟେ । ଏହିପରି ରସନନ୍ଦୟ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚନନ୍ଦୟର ଏବଂ ବାନ୍ ପାଣି, ଯାତ, ପାଣି ଗୁଣ୍ୟ ଓ ଉପାଦ୍ରାଣୟର ନିଜ ନିଜ, ବିଷୟ ମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନ୍ତଯୋଗ ଅନ୍ତୋଗ ଓ ମିଥ୍ୟାଯୋଗ ହୋଇପାରେ । ଏହିସବୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟମାନଙ୍କର ବିଷମ ଯୋଗକୁ ଭୋଗର କାଳ୍ୟାଣ ହୋଇଥାଏ । ଏ.ପରି ମନର ଅନ୍ତଯୋଗ, ଅନ୍ତୋଗ, ମିଥ୍ୟା ଯୋଗ ଏବଂ ଗ୍ରାସ୍ତ୍ର, ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶୀତାଦି ରୂପ କାଳର ଅନ୍ତଯୋଗ ଅନ୍ତୋଗ ଓ ମିଥ୍ୟାଯୋଗ ବଢ଼ିଯୁକ୍ତି ଓ ଜ୍ଞାନପଦକ ଭୋଗ ମାନଙ୍କର କାରଣ ହୋଇ ଥାଏ । ତରଳ କହୁଛନ୍ତି ଯେ--

ମିଥ୍ୟାଭିଜ୍ଞାନଯୋଗାତଃ କଥା ବ୍ୟାଧିରୁପଜାୟତେ
ଶବ୍ଦାଦ୍ୟାଂ ଯଂ ସ ବିନିଜ୍ଞୟା ବ୍ୟାଧିରୈନ୍ଦ୍ରିୟକୋ ବୁଦ୍ଧିଃ
ବେଦନାଂ ମସାନ୍ୟାନାମ୍ ଭବତ୍ୟନ୍ତେ ଦେହବଃ ସୁଦ୍ରାଃ
ସୁଖନନ୍ଦଂ ମନସ୍ତୁଳଃ ସମନ୍ତୋଗଃ ସୁଦୁର୍ଲଭଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟମାନଙ୍କର ଅନ୍ତୋଗ ଅନ୍ତଯୋଗ ଓ ମିଥ୍ୟାଯୋଗରୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟାଧିସବୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେ ସବୁ ଦେହ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥର ବିଷମ ସମନ୍ତୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ଏହା ସବୁ ସମ୍ଭବ ଶାଶ୍ୱତକ ଭୋଗ ଅଟେ । ଏହି ଶବ୍ଦାଦି ବିଷୟ ମାନଙ୍କର ଯାହା ସମଯୋଗ ତାହାହିଁ ସୁଖ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ପଦରୁ ତାହା ଅତି ଦୁର୍ଲଭ । ତରଳ କହନ୍ତି ଯେ--ସୁଖଃ ଦୁଃଖଃ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ମୂଳକାରଣ ବିଷୟସକ୍ତି ବା ତୃଷ୍ଣା । ମେ ଲେଖିଛନ୍ତି--

ନିର୍ଗନ୍ଧନନ୍ଦସ୍ତୁଷ୍ପର୍ଶଃ ନିର୍ଗନ୍ଧା ମାନସ ଏବ ଚ
ଦୃଶ୍ୟଃ ସ୍ୱାଦଃଶ୍ଚାନ୍ତଂ ବେଦନାନ୍ତଂ ପରବିନ୍ଦଃ
ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦୃଷ୍ଟାନ୍ତେ କା ଲକ୍ଷ୍ୟା ସ୍ୱାଦଃଶ୍ଚାନ୍ତ ପରବିନ୍ଦେ
ତୃଷ୍ଣା ଚ ମନଃ ଦୃଶ୍ୟାନ୍ତଂ କାଳିନ୍ତଂ ଗନ୍ତରନ୍ତଂ ।
ଉପାଦ୍ରାଣଂ ବି ମା କ୍ଷାନ୍ତଂ ବେଦନାତ୍ତ୍ୱ ସଜ୍ଞକାନ୍
ନିର୍ଗନ୍ଧାନ୍ତ ନାଲକ୍ଷ୍ୟାନ୍ତ ନାମ୍ନିର୍ଗନ୍ଧାନ୍ତେ ବେଦନାଃ
ବେଦନାନ୍ତ ମଧୁସ୍ୱାଦଂ ମନୋ ଦେହଶ୍ଚ ସେନ୍ଦ୍ରୀୟଃ । (ବ.ଶ.)

ଅର୍ଥାତ୍ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଃ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶଂ କହୁଥିବା [ବେନେନ୍ଦ୍ରପୁ] ହେଉଛନ୍ତି- ଚନ୍ଦ୍ର କଣ୍ଠୀର ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଙ୍କର ବ୍ୟାପକ । ସୁତରାଂ ସମସ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଙ୍କର ବସ୍ତୁ ସହିତ ସଂଯୋଗ ପ୍ରଶଂଦ୍ୱାରା ହିଁ ହୋଇ ଥାଏ । ଆଗରୁ ସଂଯୋଗ ଚନ୍ଦ୍ରର ସଂଯୋଗ ନ ହେଲେ ବସ୍ତୁର ଦର୍ଶନ କ୍ରମା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଉଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶଂଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତି ସମ୍ଭବେ ଚନ୍ଦ୍ରସମ୍ଭବ ମନ ହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବ୍ୟାପକ ଅଟେ । ଅତଏବ ପ୍ରଶଂନେନ୍ଦ୍ରପୁ ପ୍ରଶଂଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ମାନବ ପ୍ରଶଂଦ୍ୱାରା ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରଶଂଦ୍ୱାରା ସୁଖଦୁଃଖ ବେଦନାର ଜନକ ବା ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଅଟେ । ଏହି ରାଗଦେଷାଦିକା ତୃଷ୍ଣା ପଥାନ୍ତର ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତାଏ । ପୁଣି ସେଇ ସୁଖଦୁଃଖ-ତୃଷ୍ଣାର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ପୁଣି ସେଇ ତୃଷ୍ଣା ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଦନାର ଆଶ୍ରୟ ଶରୀର ଓ ମନକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ । ଶରୀରସ୍ଥ ପ୍ରଶଂନେନ୍ଦ୍ରପୁ ବା ମନଦ୍ୱାରା ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରଶଂ କରାଯାଏ ନାହିଁ, ଯାହା କି ତୃଷ୍ଣାର ଉପାଦାନ ରୂପେ । ତଦା ବସ୍ତୁ ପ୍ରଶଂରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ ବେଦନା ପୁରୁଷ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହିତ ଦେହ ଓ ମନ ହିଁ ସୁଖଦୁଃଖ ବେଦନାର ଅଧିଷ୍ଠାନ ହୋଇଥାଏ ।

ସମସ୍ତ ବେଦନାର ନିବର୍ତ୍ତକ ଯୋଗାଭ୍ୟାସ

ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

ଯୋଗେ ମୋକ୍ଷେ ଚ ସର୍ବସାଂ ବେଦନାନା ମବର୍ତ୍ତନମ୍
ମୋକ୍ଷୋ ନିବୃତ୍ତିର୍ଯଶଶ୍ଚା ଯୋଗୋ ମୋକ୍ଷପ୍ରବର୍ତ୍ତକଃ ।

ଏହି ଏକ ପ୍ରଶଂନେନ୍ଦ୍ରପୁର ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରାଣଂ ବ୍ୟାପକଂ,
“ତେଷାଃ ସମସ୍ତାଂ ପ୍ରଶଂବ୍ୟାପ୍ତ ବ୍ୟାପକମପି ଚେତଃ ।

:(ଚ.ସ୍ତୁ. ୧)

ସୁନ୍ଦରୋଽସତୀୟାନଂ ଯୋଗୀ ଗଗନକଳ୍ପଃ ”

“ସୁନ୍ଦରୋଽସତୀୟାନଂ ସୁଖମଜ୍ଜନ ମହୁତେ”

ମାତ୍ରାପ୍ରଶଂସୁ ବ୍ୟାପକମ୍ ଶୀତାମ୍ଳ ସୁଖଦୁଃଖଃ

“ଯେ ନି ପାମର୍ଶ୍ୟା ଶରୀରା ଦୁଃଖ ଯୋଗସ୍ତ ଏକ ଚେ” ।

ବାନ୍ଧ୍ୟପ୍ରଶଂସୁମକ୍ରାମା ବିଦ୍ୟାମୁକ୍ତ ପଦ୍ମ ସୁଖମ୍

ସ ବୁଦ୍ଧିବ୍ୟାପ ସୁକ୍ରାମା ସୁଖମସ୍ୟାମଶୁଚେ । (ଗୀତା)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯୋଗ ଓ ମୋକ୍ଷରେ ସମସ୍ତ ବେଦନାର ନିବୃତ୍ତି ହୁଏ ।
ବେଦନାମାନଙ୍କର ପାତ୍ର ନିଃଶେଷ ନିବୃତ୍ତି, ତା'ର ନାମ—ମୋକ୍ଷ ।
ଯେହି ମୋକ୍ଷର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଅଟେ ଯୋଗ ।

ଚରକୋକ୍ତ ଯୋଗର ସ୍ୱରୂପ

ଆତ୍ମହୃଦ୍ ସମୋର୍ଥୀନାଂ ସଲ୍ଲିକର୍ତ୍ତାଂ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ୍ତେ
ଯୁଗଂ ଦୁଃଖମନାଚ୍ଛନ୍ଦାତାମ୍ରେ ମନସି ସ୍ଥିରେ
ନିବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ତଦୁଦୟଂ ବଶିଭ୍ୟଂ ଶ୍ରେୟଜ୍ଞାୟତେ
ସଶସ୍ତ୍ରରସ୍ୟ ଯୋଗଜ୍ଞଃ ତଂ ଯୋଗମ୍ ଶ୍ରେୟାୟା ବଦଃ
(ଚ. ଶା. ୧ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଶସ୍ତ୍ରରସ୍ତ ଆତ୍ମାର ତମ୍ କର୍ତ୍ତାଂ ଲବ୍ଧିପ୍ରାପନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଜନ୍ମା ମନଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ବିଷୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ହେଲେ ତହିଁରୁ
ଯୁଗଦୁଃଖ ବେଦନା ପ୍ରବର୍ତ୍ତି ଥାଏ । ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟିକ, ବାଚକ ଓ ମାନସିକ
କର୍ମକଳାପରେ ଆସକ୍ତ ନ ରଖି ଗଗନଦୃଷ୍ଟ ବସୁକ୍ତ ହୋଇ ବିଷୟ
ଲମ୍ପଟମନକୁ ବିଷୟ, ଲକ୍ଷ୍ୟ, ମନ ଓ ଭୂତାତ୍ମାର ମୂଳରେ ଥିବା ଅକ୍ଷର
ଅସଙ୍ଗ, ଅବ୍ୟୟ ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଯୋଗ କରାଯାଏ, ତା' ହେଲେ
ବିଷୟ ନିବୃତ୍ତି ଅନୁର୍ମ୍ମଣୀ ମନ ସ୍ଥିରତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ, ଯୁଗଦୁଃଖାଶ୍ମତ
ବ୍ରହ୍ମସଂଶ୍ଳେଷରୁ ତା'ର ସଚ୍ଚିତାନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ଅସଙ୍ଗ ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ,
ଯୁଗଦୁଃଖ ବେଦନାର ଆତ୍ମ ଅନୁଭୂତି ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଲବ୍ଧିପ୍ରାପନେ ତା'ର
ବଶିଭ୍ୟଂ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ଶଶସ୍ତ୍ରମ୍ଭାର ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଯୋଗ
ବୋଲି ଯୋଗଜ୍ଞ ଋଷିମାନେ କହିଛନ୍ତି । ଏହି ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଶେଷରୁ ନିବୃତ୍ତି
ସମୟେ ଚରକ କହନ୍ତି ଯେ

ମତିବତଃ କର୍ମେ ଯୁଖାନୁବନ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱଂ ବିନ୍ଦଧର୍ମଂ ବିଶଦା ତ ବୁଦ୍ଧିଃ
ଜ୍ଞାନଂ ତପସ୍ତପ୍ତରତା ତ ଯୋଗେ ଯସ୍ୟାସ୍ତି ତଂ ନାନୁପଚନ୍ତି ସେବାଃ
(ଚ. ଶା. ୨ ଅ)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯା'ର ମନ, ବଚନ ଓ କର୍ମ ଆତ୍ମାନନ୍ଦ ଲଭର ଅନୁଭୂତି,
ଯା'ର ମନ ବଶିଭ୍ୟଂ ଓ ବୁଦ୍ଧି ବିଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଯା'ର ସମସ୍ତ କର୍ମଜ୍ଞାନରେ
ପରିସମାପ୍ତ, ଧୂଣି ଯେ ତପସୀ, ଏବଂ ସବଦା ବୁଦ୍ଧିଯୋଗରେ ଯା'ର ତପ୍ତରତେ

ଆସ, ତାକୁ କୌଣସି ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରେ ନାହିଁ । ଆଉର ମଧ୍ୟ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ପୃଷ୍ଠିକାନ୍ତାନ୍ ବିଷୟାନ୍ ଜ୍ଞାତ୍ବା ତେଭ୍ୟୋ ନବର୍ତ୍ତତେ

ଅନାରମ୍ଭାଦସଂଯୋଗାତ୍ ଦୁଃଖଂ ନୋପତନ୍ତିତେ ।

(ର. ପୃ.)

ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଶରତାଦି ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିଭୂଷା ମନେକରି ସେଥିରୁ ନିବୃତ୍ତି ହୁଏ ଏବଂ କାପୁକ, ବାଚକ ଓ ମାନସିକ କର୍ମ ଆଚଳ କରେ ନାହିଁ (ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ତ୍ତୃତ୍ତ୍ୱ ଅଭିମାନ ତ୍ୟାଗକରି ସମସ୍ତ କର୍ମ ପ୍ରକାରେ ଅନାଦି ଶ୍ରେୟର କୃତବୋଧ ମନେ କରେ) ଏବଂ ଅନାସକ୍ତ ଭାବରେ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ କରେ, ସେଇ ଆତ୍ମସ୍ଥ ପୁରୁଷର ବିଷୟ ସଂଶ୍ଳେଷର ଅଭାବରୁ ଦୁଃଖ ବା ବିକାର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସର୍ବରୋଗ ନବର୍ତ୍ତକ ଯୋଗ:ହିଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ

ଯୋଗ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେଉଛି—ମିଳନ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ପଦାର୍ଥର ମିଳନକୁ ଯୋଗ ବୋଲି ଯାଏ । ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ସ୍ୱରୂପ ହେଉଛି—ଯୋଗ ଓ ବିଯୋଗାତ୍ମକ । ଯାହା ସହିତ ଯା'ର ଯୋଗଥାଏ, ତାହା ସହିତ ତା'ର ବିଯୋଗ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଜଡ଼ ବସ୍ତୁ ସହିତ ଜଡ଼ ବସ୍ତୁର ଯୋଗ ବୋଲି କିନ୍ତୁ ଜଡ଼ ସହିତ ବଚ୍ଚନର ଯୋଗବୋଲି ତାହା କଦାପି ଏକାନ୍ତ ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯୋଗ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଆତ୍ମାର ରୂପ ରସାଦି ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ମାନଙ୍କ ସହିତ, ପ୍ରିୟତମ ପୁଷ୍ପକଳସାଦି ସହିତ ଏବଂ ଅତିପ୍ରିୟ ଦେହ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନର ସହିତ ଯେଉଁ ଯୋଗ, ତାହା ସବୁ ବିଯୋଗାନ୍ତ ଯୋଗ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ସବୁ ଯୋଗର ପରିଣାମ ଅତି ଦୁଃଖମୟ ବିଯୋଗ ଅଟେ । ସୁତରାଂ ଯାହା ନିତ୍ୟମିତ୍ତ ଯୋଗ, ତାହାହିଁ ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ଏହି ଯେ ଆତ୍ମମାନଙ୍କର ଆବେଶ୍ୟ ଓ ଗୋର ବା ସୁଖ ଦୁଃଖାନୁଭୂତି, ଏହାର ମୂଳ କାରଣ— ଯୋଗ ବିଯୋଗର ବିଷମ୍ୟ । ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ—

“ଚରଣାବତାରମିଥ୍ୟାବତାରାନ୍ ସମନୟମ୍ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ବକ୍ତୃତ୍-
ମାପଦ୍ୟମାନଂ ଯଥାସ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧ୍ୟୁପବାଚାୟା ସମଦ୍ୟତେ,
ସମଯୋଗାନ୍ ସୁନଃ ପ୍ରକୃତିମାପଦ୍ୟମାନଂ ଯଥାସ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧିମ୍
ଆପ୍ୟାୟୁୟୁକ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ବିଷୟମାନଙ୍କର ଅଯୋଗ, ଅନ୍ତରାଳ କିମ୍ବା
ମିଥ୍ୟାବୋଗରୁ ମନ ମହିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବକ୍ତୃତ ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ଚରଣସମ୍ବିଧି
ବୁଦ୍ଧିକୁ ବ୍ୟାପାଦ କରେ । ଯଦି ବିଷୟମାନଙ୍କର ସମଯୋଗ ହୁଏ, ତା’
ଦେଲେ ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ ଯଥାବିଚାରରେ ବୁଦ୍ଧିକୁ
ଆପ୍ୟାୟିତ କରେ । ସେହି ବୁଦ୍ଧିର ଭେଦ ସମ୍ପେଦନ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ।

ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ଓ ଅବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି

ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ--

ଜାୟତେ ବିଷୟେ ତସ୍ୟ ସା ବୁଦ୍ଧିର୍ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା
ବ୍ୟବସ୍ୟତେ ତସ୍ମା ବକ୍ତୃଂ କର୍ତ୍ତୃଂ ବା ବୁଦ୍ଧିଃ ପୂର୍ବକମ୍
ଯା ଯଦ୍ବିଦ୍ଧ୍ୟୁପାସ୍ଥାୟା ଜନୋର୍ବୁଦ୍ଧିଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ
ଯାତି ସା ତେନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶଂ ମନସା ତ ମନୋଭାବା
ଭେଦାନ୍ କାର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥାନାଂ ବଦ୍ଧ୍ୟୋ ବୈ ବୁଦ୍ଧୟଃ ସ୍ୱତଃ
ଆନ୍ଦେନ୍ଦ୍ରିୟମନୋର୍ଥାନାମ୍ ଏକିକା ସନ୍ନିର୍ଦ୍ଦେଶା ।

(ର.ଶା. ୧ଅ)

ଏହାର ସାର୍ଥ ଅଛି ଯେ--ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା ଓ ଅବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା
ଭେଦରେ ସମ୍ପେଦନ ବୁଦ୍ଧି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ହୁଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମଟି
ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଅନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା * ଅଟେ । ପ୍ରଥମଟି ବିଦ୍ୟା
ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଅବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଯେଉଁ
ବୁଦ୍ଧି ନିଶ୍ଚଳ ଆତ୍ମା ସହିତ ନିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଗୋଟାଏ ନାମ-ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି
ଏବଂ ରୂପରସାଦି ଅସ୍ଥିର ବିଷୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବା ବୁଦ୍ଧିକୁ
ଅବିଦ୍ୟା ବୁଦ୍ଧି ବୋଲନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧିର ନାମ--ଭଗ ଏବଂ ଅବିଦ୍ୟା

* ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧିରେକେନ୍ଦ୍ର କୁରୁନୟନ

ବହୁପାଶାନ୍ତ୍ୟନନ୍ତାସ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧିସ୍ତୋବ୍ୟବସାୟିନାମ୍ । (ଗୀତା)

ଜ୍ୟୋତିର୍ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତିଃସ୍ବରୂପ ଆତ୍ମାର ସ୍ବର୍ଗ . ପ୍ରକାଶର
ଉପଲବ୍ଧି ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଗୁଣ୍ୟ, ଚରକ, ବସ୍ତ୍ରାଳଂକାର
ଲୌକିକ ଉନ୍ନତ ସାମଗ୍ରୀରେ ତା'ର ଲୁଚି ବୁଦ୍ଧି ବା ବୈଶାଖ୍ୟ ନନ୍ଦେ ।
ସେ ଅଙ୍ଗର, ଅନାଗତ, ପରୋକ୍ଷ, ଅଙ୍ଗଦୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ କର
କରେ, ଜାତିସ୍ବରୂପ ହୁଏ ଏବଂ ଅଶିମା, ମହିମା, କର୍ତ୍ତିମା, ଗଣିମା, ପ୍ରାପ୍ତି
ପ୍ରାକାମ୍ୟ ଶଶିକ, ବଶିଷ୍ଠରୂପ ଆଠ ପ୍ରକାର ଯୋଗ ସିଦ୍ଧିରୂପ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ସେ
ନିରୁକରେ ଏବଂ ତା'ର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସ୍ବରୂପ ବା ସ୍ବଧର୍ମ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ,
ନୈବ ଓ ଆତ୍ମର ଧର୍ମରୁ ସେ ବମ୍ବୁକ ହୁଏ ଏବଂ ଜୀବର ଧର୍ମ-ନନ୍ଦ, ନର.
ମରଣ ରୂପ ଦୁଃଖ ତାକୁ ଶ୍ବର୍ଣ୍ଣ କରେ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ଆତ୍ମାର ଆନୁପ୍ରାପ୍ତ
ସାର କୈବଲ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହାହିଁ ଜପ, ସନାତନ, ଅବ୍ୟୟ, ଆତ୍ମାସନ୍ନିତ
ଅନାଦି ପ୍ରବାଦନିଷ୍ଠା ଜାବାବ୍ୟୟର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଶାଶ୍ବତ ଯୋଗ ଏବଂ
ଏହା ହିଁ ଜବାସାର ପରମାତ୍ମା ରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ ରୂପ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପ୍ରକୃତ
ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ । ଏହି ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟକୁହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟକର ଉଷି କହିଛନ୍ତି—
ନ ତସ୍ୟାନ୍ବୋଃ ନ ଲବ୍ଧ ନ ମୃତ୍ୟୁଃ ପ୍ରାପ୍ତସ୍ୟ ଯୋଗାଗ୍ନିମୟଂ ଶାଶ୍ବତମ ।

(ଶ୍ରେତାଶ୍ବତରେପନିଷତ୍)

ଓଁ ତତ୍ ସତ୍

ଓଁ ପୂର୍ଣ୍ଣମତଃ ପୂର୍ଣ୍ଣମିଦଂ ପୂର୍ଣ୍ଣାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣମଦତ୍ୟତେ

ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣମେବାବଶିଷ୍ୟତେ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ଶାନ୍ତଃ ।

† ନ ତପ ସୂର୍ଯ୍ୟୋ ଭାତ ନ ଚନ୍ଦ୍ରତାରକଂ ନେମାବଦୁରୋଭାନ୍ତୁ

କୁତୋଽୟମଗ୍ନିଃ ।

ତପସବିଭାନ୍ତ ମନୁଭାନ୍ତ ସବଂ ତସ୍ୟ ଭାସା ସବମିଦଂବିଭାନ୍ତ

(ମୁଣିକୋ. ୩.୩୧୦)

ଆତ୍ମାର ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଯୋଗବଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚରକ ଲେଖିଛନ୍ତିଯେ-

ଆତ୍ମଗଣଶ୍ଚିତାସା ଜ୍ଞାନମର୍ଥାନାଂଛନ୍ଦତଃ ଓଁ ସ୍ବା

ଦୃଷ୍ଟିଃ ଶ୍ରେଷ୍ଠଂ ସ୍ବତଃ କାନ୍ତଶ୍ଚକ୍ଷୁରଶ୍ଚାପ୍ୟଦର୍ଶନମ୍

ଲକ୍ଷ୍ମସ୍ତବ୍ୟମାଶ୍ୟତଂ ଯୋଗିନାଂ ବଳମିନ୍ଦ୍ରିୟମ୍

ଶୁଦ୍ଧସ୍ବପ୍ନମାମାଧ୍ୟାନାତ୍ ଚତୁର୍ବଳମଜ୍ଞାନମ୍ । (ଚ. ଶା. ୧୨)

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ପୃଷ୍ଠା	ପାଠୀ
ପଦାର୍ଥ ନାମ	ପଦାର୍ଥର ନାମ	୩	୧
ମତ ସେ	ମତ । ସେ	୩	୨୦
ଧନ୍ୟାକୁ କୋଫସୁଂ	ଧନ୍ୟାକୁକୋଫସୁଂ	୩	୨୧
ଚକ୍ରାକ୍ଷର ଅଧିକାରୀ	ଚକ୍ରାକ୍ଷର ଅଧିକରଣ	୪	୧୦୬୧୪
ସମ୍ବଳ	ସମ୍ବଳ	୪	୨୫
ସମ୍ବନ୍ଧସ୍ତ	ସମ୍ବନ୍ଧୀସ୍ତ	୧୧	୨୧
ପ୍ରଥମଂ ପଞ୍ଜେ	ପ୍ରଥମଂକଞ୍ଜେ	୧୨	୧୩
ବାୟୁର୍ଜେଜେ ଦାତ	ବାୟୁର୍ଜ୍ୟୋତି	୧୫	୨୧
ଇତିସ୍ତନ୍ୟଂ (ଝିପ୍ପଗୀ)	ଇତିସ୍ତନ୍ୟଂ	୧୭	୭
ସ୍ତଦ୍ ପ୍ରକାରଂ	ସ୍ତଦ୍ ପ୍ରକାରମ୍	୧୮	୭
ଦୋଷନ୍	ଦୋଷଗତଂ	୨୧	୪
କାୟନିୟା	କାୟଚିକିତ୍ସା	୨୧	୮
ଜ୍ଞାନାଧାନ	ଜ୍ଞାନଧାନ	"	୨୧
ବର୍ଷପରମାୟୁ	ବର୍ଷପରମାୟୁ	୨୨	୨
ସ୍ଥଳଦେହରେ	ସ୍ଥଳଦେହରେ	୨୩	୨୮
ପସ୍ତବଦ	ପସ୍ତବ୍ ବେଦୋ	୨୪	୧୪
ପରମଂ ସ୍ମୃତମ୍	ପରମଂସ୍ମୃତମ୍	୨୭	୨୧-୨୨
ଗୁରୁପୁରଃ	ଗୁରୁପୁରଃ	୩୨	୧୮
ପ୍ରାଗ୍ ବ୍ୟାଧିଭିଃ	ପ୍ରାଗ୍ ବ୍ୟାଧିଭିଃ	୩୩	୮
ଏବଂ ପିକ୍	ଏବଂ ପିକ୍	୩୩	୧୪
ନିଦିଷ୍ଟ	ନିଦିଷ୍ଟ	୩୫	୧୭
ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନ	ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନ	"	୨୪
ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସର	ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସର	୩୮	୨
ଦ୍ଵାଦଶସ୍କନ୍ଦ	ଦ୍ଵାଦଶସ୍କନ୍ଦ	୩୮	୨
ସ୍ଥାନସମ୍ବନ୍ଧ	ସ୍ଥାନସମ୍ବନ୍ଧ	୩୮	୧୮
ଶାରବାକୁ	ଶାରବାକୁ	୩୯	୨୧
ବିବିଧଭୂତସଂସାର	ବିବିଧ ଭୂତସଂସାର (ଝିପ୍ପଗୀ)	୩୯	୭
ଅଭିଶାପାଃ	ଅଭିଶାପାଃ	୫୧	୧୧

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧ	ପୃଷ୍ଠା	ପାଠୀ
ଶାମୁସାର	ଶାମୁସାର	୫୩	୭୮
ଦାସ ସବଦା ଜଣାଯାଏ	ଦାସ ଜଣାଯାଏ	୫୪	୪-୫
ପଟକଲ	ପଟକଲ	୫୭	୨୩
ତାମୋଗୁଣ	ତାମୋଗୁଣ	୫୮	୧୫
ଧୃତିଭୟ	ଧୃତିଭୟ	୫୯	୧
ନିୟାମିକା	ନିୟାମିକା	"	୩
ବିନଶ୍ଚିତ	ବିନଶ୍ଚିତ	୬୪	୪
ସେଦେଶର ୧୨୧୩	ସେ ଦେଶର ୧୨୧୩	"	୨୫
ବୈଶ୍ଣବ	ବୈଶ୍ଣବ	୬୫	୫
ପରସଂସା (ଟିପ୍ପଣୀ)	ପରସଂସା	୭୩	
ତାବତ୍ତା (ଟିପ୍ପଣୀ)	ତାବତ୍ତା	"	
ବିଶ୍ୱ, ସୁଷ୍ମ-ଦେହ	ବିଶ୍ୱ । ସୁଷ୍ମଦେହ-(ଟିପ୍ପଣୀ) ୭୪		୨
ଆପରାଧୀ	ଆପରାଧୀ	୭୫	୭
ବକ୍ତା	ବକ୍ତା	୮୭	୧୮
କରଜମନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ	କାରଜମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ୮୦.		୧୩
ଉତ୍ପତ୍ତି କ୍ଷେତ୍ର	ଉତ୍ପତ୍ତି କ୍ଷେତ୍ର	୮୧	୧୧
ବର୍ଣ୍ଣସଜ୍ଜ	ବର୍ଣ୍ଣସଜ୍ଜ	୮୨	୧୭
ସମାନ ଅଟେ	ସମାନ ଅଟେ	୮୩	୪
ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣର	ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ରାହ୍ମଣର	୮୪	୨୩
ପ୍ରଜାନାନ୍ତ	ପ୍ରଜାନାନ୍ତ	୮୭	୧୩
ଚତୁର	ଚତୁର	"	୧୭
ପ୍ୟାତ୍ୟଜୋବାପି	ପ୍ୟାତ୍ୟଜୋବାପି	୮୮	୨୪
ତପା ବିମଳେ	ତପା ବିମଳେ	"	୨୭
ଶତ୍ରୁ	ଶତ୍ରୁ	୮୯	୭
ଭୂକ୍ଷେପ	ଭୂକ୍ଷେପ	"	୧୦
ଦେବଦାୟିତ୍ୟାଃ (ଟିପ୍ପଣୀ)	ଦେବଦାୟିତ୍ୟାଃ	୯୦	୨
ହଂସା ବୈଶ୍ୟ (ଟିପ୍ପଣୀ)	ହଂସା ବୈଶ୍ୟ	"	୭

୨୧୭

ଅନୁଷ୍ଠାନ	ସ୍ଥଳ	ପ୍ରାପ୍ତ	ମାତ୍ରା
ଗୋ. ବୋଧ୍ୟା (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ଗୋ.ବୋ.ବୋଧ୍ୟା	"	୧୦
ଶାସ୍ତ୍ରାଳୟ (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ଶାସ୍ତ୍ରାଳୟ	"	୧୦
ଛାତ୍ରବା, ପେଟ	ଛାତ୍ରବାରେ	୧୨	୧
ଉଦ୍ୟାନ	ଉଦ୍ୟାନ	୧୭	୪
ନୂ.ଶାମୟା	ନୂ.ଶାମୟା	୧୮	୩

୭୧ ପ୍ରାପ୍ତାରୁ ୧୦୦ ପ୍ରାପ୍ତ ମଧ୍ୟମ 'ପ୍ରକୃତ ହିତର ପରିଚୟ'

ଏହି ଶିକ୍ଷାନାମ ସଂସ୍କାର ପ୍ରକ ପ୍ରାପ୍ତରେ କରାଯିବ ।

ମୁଦ୍ରାଳୟ	ମୁଦ୍ରାଳୟ	୧୯	୧୧
ବିଜ୍ଞାନ	ବିଜ୍ଞାନ	୧୦୨	୩
ବାଞ୍ଚ ମାମାଣ୍ଡରେ	ବାଞ୍ଚ ମାମାଣ୍ଡରେ	୧୦୨	୪
ବିଦ୍ୟାଳୟ	ବିଦ୍ୟାଳୟ (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	୧୦୩	୨୩
ମୁଦ୍ରାଳୟ (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ମୁଦ୍ରାଳୟ	୧୦୪	୭
ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ	ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ	୧୦୫	୧୩
ଉଦ୍ୟାନ	ଉଦ୍ୟାନ	୧୦୭	୧
ଛାତ୍ରବା (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ଛାତ୍ରବା	୧୦୭	୧
ବିଜ୍ଞାନ	ବିଜ୍ଞାନ	୧୦୮	୧୦
ବୋଲ ୧୯୭୭	ବୋଲ ଏବଂ ୧୯୭୭	୧୦୮	୧୭
ବାଞ୍ଚ ମା	ବାଞ୍ଚ ମା	୧୦୯	୧୩
ମଦ୍ୟ	ମଦ୍ୟ	୧୨୩	୨୮
ଅଧ୍ୟାୟ (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ଅଧ୍ୟାୟ	୧୩୧	୨୮
ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା	ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା	୧୭୭	୧
ବିଜ୍ଞାନ	ବିଜ୍ଞାନ	୧୭୭	୨୪
ପାଞ୍ଚାଙ୍ଗ	ପାଞ୍ଚାଙ୍ଗ	୧୮୦	୩
ବିଜ୍ଞାନ	ବିଜ୍ଞାନ	୧୮୦	୭
ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ନିର୍ଦ୍ଦେଶିକା	୧୮୮	୨୭
ବିଜ୍ଞାନ	ବିଜ୍ଞାନ	୧୯୦	୨୪
କୃଷି (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	କୃଷି	୨୦୮	୨୪
ସମାଲୋ (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ସମାଲୋ	୨୦୮	୨୭
ବିଜ୍ଞାନ (ଡିପ୍.ପ୍ରଣୀ)	ବିଜ୍ଞାନ	୨୦୮	୨୮

ଉପରୋକ୍ତ ପଞ୍ଜି ବାଣୀ ପ୍ରେସରେ, ମୁଦ୍ରିତ । ୧୯୫୧